ئۇشبۇ كىتاب ئېلكىتاب تورى تەرىپىدىن تارقىتىلدى

ئەزىز ئوقۇرمەن، ئۇشبۇ كىتاب ئاپتورنىڭ رۇخسىتى ۋە تەلىپى
بىلەن ئېلكىتاب توربىدا تۇنجى بولۇپ تارقىتىلدى.

ئېلكىتاب تورى ئادرېسى:
www.elkitab.org

ئېلكىتاب

ئېلكىتاب تورى ئادرېسى:
www.elkitap.org

ئابدۇۋۇھەلى ئايۇپ

كەلگۈسىمىز پەرقلىق بولىدۇ

تەكلىماكان ئۇيغۇر نەشرىياتى

كەلگۈسىمىز پەرقلىق بولىدۇ

ئابدۇۋۇھەلى ئايۇپ

Our Future will Be Bright / Weli Ayup

مەسئۇل مۇھەررىر	:	سەيدۇللا ئونئۇيغۇر
كوررېكتور	:	باتۇر قاراخانلى
بەت لايىھەلىگۈچى	:	باتۇر قاراخانلى
نەشر قىلدۇرغۇچى	:	ئۇيغۇر پىروجېكت فوندى

ISBN 978-82-692182-6-8

2021-يىلى دىكابىر بىرىنچى نەشرى

تەكلىماكان ئۇيغۇر نەشرىياتى نەشر قىلدى

ئىستانبۇل - تۈركىيە

مرئادبل هەسەن

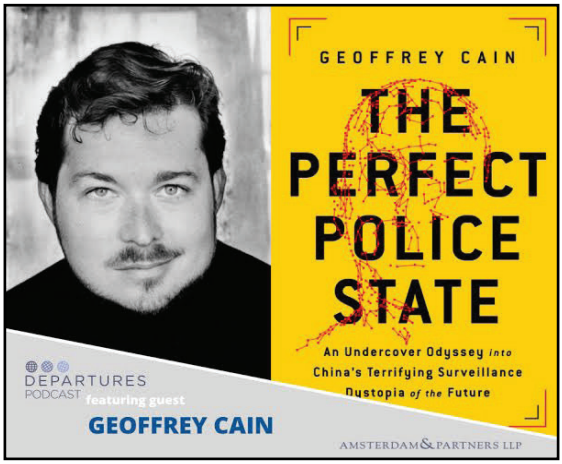

جەفری کەین: مۆکەممەل ساقچی دۆلتتدە

پىروفېسسور دوكتور راهىلە داۋۇت

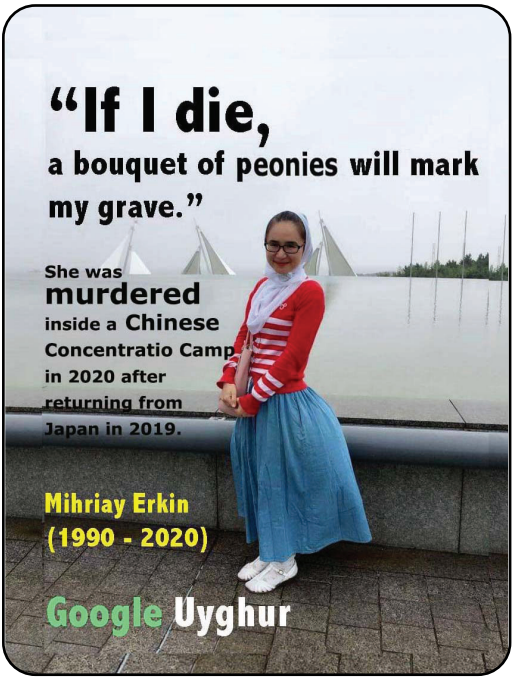

مۇندەرىجە

دەۋا شۇنداق بولىدىكەن 11
جۈملىك رىزقىمىز- چىمەنگۈل ئاۋۇت رەستىدە 19
گۈمانسىراپ گۈندىپايمۇ سىز؟ 22
بىزنى نېمە ئۇيغۇر قىلار؟ 25
تەسلىمنىڭ نۆۋەتتىكى مەنىسى ۋە مەنبە 31
خىتاي كەينىمىزدىمۇ، ئىچىڭىزدىمۇ؟ 35
قەھرىمان تۇتۇلدى 40
قەھرىماندىن قالغان ئىبرەتلەر 43
قەھرىماننىڭ تۇتۇلغانلىقىنى مەن قانداق بىلىمەن؟ 47
مەنمۇ ئۈممەتچى ئىدىم 52
دەۋانىڭ پايدىسىنى نېمىشقا يوشۇرىمىز؟ 55
مۇسۇلمان ئەلدە كەم نەرسە 60
ئورنۇڭدىن تۇرۇپ كەت، ئەركىن ئابدۇللا 66
يېڭى لايىھە خىتاي ئىقتىسادىغا تېخىمۇ زەربە بېرىدۇ 71
ئەركىنلىك فرونتىدا ئورنىمىز 75
بۇنداق خۇيدىن بىزلەرنى ساقلا ئاللاھىم 80
ئىلھام توختىدىن خۇشخەۋەر 83

دىلىەر ۋە ئەركىن ئۇيغانسا 85
پىدائىيلارغا ئىككى شىڭگىل يېڭى سۆز 89
تارىخچىمىز تۇتۇلدى 94
خورلانغان ئۇيغۇرمۇ مۇھەممەد ئىدى 97
تىزىملىك چىقارغانىنىڭ نېمە پايدىسى 100
ئۇيغۇر جىددىي قۇتقۇزۇش مەركىزى 103
دوستىمىز ئايرىم، دۈشمىنىمىز ھەم 106
كەلگۈسىمىز پەرقلىق بولىدۇ 109
تۇتقۇن ئۇيغۇرنى قۇتقۇزۇشتا ئادۋوكاتىم بولسۇن 116
ماكرون، مەن فرانسىيەگە رەھمەت ئېيتىمەن 118
خىتايدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن 123
ئۇيغۇرلارنىڭ تۇتۇلۇشى تاسادىپىيلىقمۇ ؟ 129
ئىلھام توختىنىڭ تۇتۇلۇش تارىخى 133
قايسى يۇرتنىڭ كىشىلىرى ئۆم 138
بىز ئاشۇنداق جاھىل ئىدۇق 143
دۈشمەن ئەمەس، قانداش قېرىنداش 148
ئۈمىدنى شەخسكە باغلامدۇق سەۋەبكىمۇ؟ 152
دوغۇ پىرىنچەكنىڭ ئۇيغۇرغا بېشارەتلىرى 159
ھەق ئاشۇنداق ئاشكارا بولدى 168
كۈلۈۋاتقان كىم، كۈلدۈرۈۋاتقانچۇ؟ 171
تۈركىيەدىكى ئۇيغۇرلارغا خەتەر قانچىلىك؟ 179
ئۇيغۇرلۇققا باغلانغان ئۇتۇق 185

ھېچبىر مىللەت پەرىشتە ئەمەس..... 208
شاھىت دەيمۇ ياكى شەيتانمۇ؟..... 214
بۇ ھايات ئۇياتتۇر، شەرتسىز ئېتىۋەت..... 222
ئەگەر سۆيمىگەن بولساق..... 224
ئانامنىڭ ئايالار بايرىمى..... 227
ياخشىلىقمۇ يۇقىدۇ..... 230
ئاللاھنىڭ ئايتىنى يەتكۈزسىمۇ ئىشەنمەيمەن!..... 233
خىتايدىن چىققان مەخپىي تىزىملىك..... 237
خوتەندىن خەلىپە چىقتى..... 242
خىتاينى قوغلىيالامدۇق خۇا ۋېيىنمۇ؟..... 246
تارىخقا تاشلانغان نالايىق نەزەر..... 249
يەھۇدىي تىللىق ھەقىقىي ئۇيغۇر..... 254
نېمىشقا ئۇلار خىتاينى قوللايدۇ؟..... 256
بىر ناتىۋان ئىدى، قەھرىمان بولدى..... 261
پاكىتنى يۈدۈپ يول قايان؟..... 268
تەنقىدلىك، ئەمما تەدبىرسىز ئۇچ رامىزان..... 272
بۇ رامىزاندا قەرزىمنى تۆلىۋەتتىم..... 276
يېڭىلانمىغان يېڭىلىشكە مەھكۇم..... 280
مەن قارىغۇ، مەخپىي ئۇيغۇرۇم..... 284
ئۇيغۇرنىڭ ئاغزى ئاشقا تېگەي دېگەندە..... 286
خىتاينىڭ تەشۋىقات ھۇجۇمى ۋە تاقابىللىق..... 293
قىيامەتلىك پەلەستىن ۋە قۇتلۇق ئۇيغۇر..... 295

غەربنىڭ كەتمىنى ئۇيغۇر، شەرقنىڭ دەردمىنى ئۇيغۇر 302
خىتاي راستلا پەلەستىننى قوللىسا 309
يېڭىلىگەن ئۇلۇگمۇ يەڭگەنمۇ؟ 313
مېھراينىڭ مۇسۇلمان دوستى 320
ئەسەتكامىنىڭ ئاچقۇچى 323
رەڭگارەڭ گۈلىستانمۇ، نەپرەتلىك گۆرىستان؟ 326
خىتاي ئەلچىخانىسىغا تۇتاشقان «يول»لار 332
ئۇيغۇر سوتىدا تاماقنىڭ گېپى 337
شاھىتلارنىڭ يۈرەك سۆزلىرى 340
قەلەم كۆتۈرگەن ئاتا ـ بالا «تېررورچى» 344
دەۋايىمىزدا كىشىلىك ۋە كىملىك 350
مۇھاجىرەتتىكى مەۋجۇتلۇق تەشۋىشى 360
مۇھاجىرەتتە ياسلىۋاتقان مازارلار 367
شۇڭقار بولدۇڭ، شۇڭقاردەك ياشاپ 377
قانۇن چىقتى، دەۋاگەرمۇ چىقسۇن 382
پەلەستىننىڭ دەرسى 388
قىزىمنىڭ سوئالى: ئۇيغۇر قانداق بولدۇ؟ 396
ئۆلۈمدىن ئىبرەتلەنگەن ھايات ۋە ھىممەت 402
ئۇيغۇر موللاملار قۇرغان جۇمھۇرىيەت 409
باللارنىڭ قەلبىدە ئىككى جۇمھۇرىيەت 416
دەۋادا كەڭرىگەن يوللار: ئۈزۈلمىسەك ئېزىلمەيمىز 421
مۇستەقىللىقتىن مەھرۇم باللار 426

مۇھاجىرەتتە سوئاللار..... 433
چاتاق شۇ چاغدا قاينايدۇ..... 439
تەكرارلانغان تارىخ ۋە بېشارەتلەنگەن مەغلۇبىيەت..... 444
ئۇيغۇر تارىخىدا ۋابا ۋە مەھمۇت مۇھىتى 450
قاماقتىن چىققان شېئىر ھەققىدە..... 455
تارىخنىڭ داۋامى ئۇچۇن..... 460
بىز جۇمھۇرىيەت قۇرغاندا..... 466
تارىختىن بۇگۈنگە ئۇيغۇرلۇق..... 471
مازارلارغا قونغان سوئال بەلگىسى..... 477
ھالاكەتلىك چاقىرىق..... 483
ئۇيغۇر تارىخىدا يىراقتىكى موللا..... 490
تەبلىغقە يېقىن توۋىدىن يىراق..... 497

دەۋا شۇنداق بولىدىكەن

«دەۋا» ئۇيغۇر تىلىدا قەدىمدىن بار سۆز. «دەۋاگەر سۇس بولسا قازى مۇتتەھەم بوپتۇ» دېگەن ماقال ـ تەمسىلدىن قارىغاندا، بۇ سۆزنىڭ تارىخى ئۇزۇن. ماقال ـ تەمسىللەر تىل بىناسىنىڭ ئۇلىنى ھاسىل قىلىدىغان تاشلارغا ئوخشاش مۇقىم بولۇپ ئاسان ئۆزگەرمەيدۇ. شۇڭا يۇقىرىقى ماقال ـ تەمسىلدىن قارىغاندا، «دەۋا» سۆزى ئۇيغۇرلاردا سوتچىلار «قازى» دېيىلىشكە باشلىغان مەزگىلدىن تارىخقا تۇتۇشىدۇ. ئەمما ھەيران قالارلىقى ماۋزۇيىمىزدا دېمەكچى بولغان «دەۋا» سۆزى تېخى «ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئىزاھلىق لۇغىتى»گە كىرمىگەن. لۇغىتىمىزدە بار بولغان «دەۋا» پەقەتلا بىر قانۇن ئاتالغۇسىدۇر. شۇڭا ماۋزۇيىمىزدىكى «دەۋا» سۆزىنى لۇغەتتىكى جىنايى ئىشلار، ھەق ـ تەلەپ دەۋاسى بويىچە چۈشەنگەن ۋاقىتتا شەرقىي تۈركىستان دەۋاسى، لاگېر دەۋاسى، كىشىلىك ھوقۇق دەۋاسى دېگەندىكى «دەۋا» دېگەن سۆزنى چۈشەنگىلى بولمايدۇ.

«ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئىزاھلىق» لۇغىتىمۇ ئىزاھلاپ بېرەلمەيدىغان «شەرقىي تۈركىستان دەۋاسى» دېگەن ئاتالغۇدىكى «دەۋا» دېگەن بۇ ئىبارە ئۇيغۇرلار ئۈچۈن ئىزاھلىنىشقا موھتاج. بولۇپمۇ دەۋانىڭ سىرتىدا ياشاۋاتقان، دەۋاغا تەشەببۇسكار بولۇۋاتقان ياكى دەۋاغا ئەگىشىۋاتقان ئاۋامغا بۇنى چۈشەندۈرۈپ بېرىشنىڭ ئەھمىيىتى زور.

«شەرقىي تۈركىستان دەۋاسى» دېگەن بىرىكمىدە كەلگەن

«دەۋا» سۆزىدىكى مەنە ئۇيغۇر تىلىغا تۈركچىدىن كىرىپ ئۆزلەشكەن. ئەمەلىيەتتە تۈركچىدىمۇ بۇ سۆز ھەم بىر ھەقلىق كۈرەشنىڭ ئىسمى ھەمدە بىر قانۇن ئاتالغۇسى. «سىياسىي دەۋا» دېگەن بىرىكمىدىكى مەنە قانۇن ئاتالغۇسىنى بىلدۈرىدىغان مەنىنىڭ كېڭىيىشىدىن كېلىپ چىققان بولۇپ، ئۇ مەلۇم كىشىلەر، مىللەت ۋە ياكى ئىنسانلار جەمئىيىتى ئورتاق دۇچ كېلىۋاتقان، دۇچ كەلگەن ياكى دۇچ كېلىدىغان بىر مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويۇش، ھەقلىقلەشتۈرۈش ۋە ھەل قىلىش ھەققىدە قىلىنغان تىرىشچانلىق دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدىكەن. ئوردۇچە، ئەرەبچە ۋە پارسچىدىمۇ «دەۋا» سۆزىنىڭ قانۇن ئاتالغۇسى سۈپىتىدىكى مەنىسىدىن باشقا يۇقىرىقى «كۈرەش» دېگەن مەنىسىمۇ بار ئىكەن. ئۇيغۇر تىلىغا بۇ سۆزنىڭ تۈركچىدىن كىرىشى مۇھاجىرەتتىكى شەرقىي تۈركىستان دەۋاسى ياكى ئۇيغۇر دەۋاسىنىڭ تۈركىيەدىن باشلانغانلىقى بىلەن مۇناسىۋەتلىك.

مەن ئۆزۈمنى مۇھاجىرەتتىكى دەۋاگەرلەردىن دەپ سانىمايمەن. چۈنكى مەن دەۋانىڭ زادى قانداق قىلىنىدىغانلىقى ھەققىدە ھېچبىر مەلۇماتقا ئىگە ئەمەس. دەۋانى قانداق قىلىش ھەققىدە ھېچبىر تەربىيەلەشنى باشتىن كەچۈرگەن ئەمەسمەن. شۇڭا مەن دەۋاگەرلىك يولىدىكى پائالىيەتچىلەرنىڭ قانداق قىلىۋاتقانلىقىنى كۆزىتىپ كېلىۋاتىمەن.

2020 ـ يىلى 16 ـ مارتتىن 25 ـ مارتقىچە ۋاشىنگتوندىكى ئۇيغۇر كىشىلىك ھوقۇق قۇرۇلۇشى تەشكىلاتىنىڭ تەكلىپى بىلەن ئامېرىكىدا ئاقسارايى، دۆلەت مەجلىسى، تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقى، ئىچكى ئىشلار مىنىستىرلىقى ۋە ئەركىن ئاسىيا رادىيوسى قاتارلىق ئورۇنلاردا زىيارەتتە بولدۇم. بۇ يەرلەردىكى ئۇچرىشىشلاردا دەۋاغا شاھىت بولۇش جەريانىدا ۋە دۆلەت

مەجلىسدىكى يىغىن ئەسناسىدە دەۋانىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى تېخىمۇ ياخشى چۈشىنىش پۇرسىتىگە ئېرىشتىم. بۇ جەريانىدا شەرقىي تۈركىستان دەۋاسىنىڭ پېشقەدەملىرى قاتارىدىن سانىلىدىغان ئۆمەر قانات ئەپەندى بىلەن باشتىن ـ ئاخىر بىللە بولدۇم. ئۇنىڭدىن دەۋانىڭ تۈركىيەدە باشلىنىش، ياۋروپاغا كېڭىيىش ۋە ئامېرىكىغا قاراپ تەرەققىي قىلىش مۇساپىسىگە ئالاقىدار بارلىق تەپسىلاتلارنى ئاڭلاپ چىقتىم دېسەممۇ بولىدۇ. دەۋانىڭ تارىخى ھەققەتەنمۇ مۇرەككەپ بىر مۇساپە ئىكەن. ئۇنداقتا، دەۋانىڭ بۇگۈنچۇ؟ ئامېرىكىغا تەرەققىي قىلغان دەۋانىڭ بۇگۈنى قانداق كېتىپ بارغاندۇ؟ دەۋا قانداق بولىدۇ؟ دەۋادا كۈچلەر تەڭپۇڭلۇقى قانداق بولۇشى كېرەك؟ دەۋانىڭ ئىستىقبالى قانداق؟ بۇ سوئاللارغا تاپقان جاۋابىم ۋە مېنىڭ ئون كۈنلۈك كۆزەتكەنلىرىمدىن ھېس قىلغانلىرىم تۆۋەندىكىچە:

1. «دەردىمىز بولسىلا بولمايدۇ»

دەۋانىڭ قانداق بولىدىغانلىقى ھەققىدە پاراڭلاشقىنىمىزدا ئۆمەر قانات ئەپەندى: «كىشىلىرىمىز بىز دەردىمىزنى شۇنچە ئاڭلاتتۇق، ئەھۋالىمىز شۇنچە ئېغىر تۇرسا، دۇنيا نېمە ئۈچۈن كۆڭۈل بۆلمەيدۇ، دەپ قاقشايدۇ. ئەمەلىيەتتە دەردىمىز بولسىلا بولمايدۇ، ئاخباراتقا چىققان بىلەنلا ئىش پۈتمەيدۇ، ئۇنى بىر دوكلات ھالىتىگە كەلتۈرۈپ مۇناسىۋەتلىك ئورگانلارغا سۇنۇش، توختىماي سۈرۈشتە قىلىش، ئۇلارنى مەسىلىمىزگە بايانات ئېلان قىلغۇزۇش ۋە ئاخىرىدا ئۇلارنىڭ دەردىمىزگە داۋا بولىدىغان بىر سىياسىي تەدبىر ياكى بىر قانۇن لايىھەسىنى ماقۇللىشىغا تۈرتكە بولۇش كېرەك،» دەيدۇ. ئۇ دەردىنىڭ بولسىلا بولمايدىغانلىقىغا بېرمىدا ياشايدىغان روھىنگالىقلارنىڭ پاجىئەسىنى مىسال قىلدى. روھىنگالىقلار قىرغىنچىلىققا دۇچ كەلگەن بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ

ئامېرىكىدا دەۋاگەرلىرى ۋە بىرەر تەشكىلاتى بولمىغىنى ئۈچۈن، بۇ مەسىلە ھەققىدە ئېلىنىدىغان قارارلار، تەدبىرلەر كېچىككەن. ئاخىرى بۇ مەسىلىنى بىر مۇسۇلمان تەشكىلاتى ۋاكالىتەن قولغا ئېلىپ، بۇ ھەقتە دىپلوماتىك ھەرىكەت قىلغان. نەتىجىدە روھىنگا مەسىلىسى خەلقئارالىق مەسىلىگە ئايلىنىپ، دۇنياىنىڭ كۆڭۈن تەرتىپىگە ئېلىپ كېلىنگەن.

2. «ئاخبارات بىرىنچى قەدەم ۋە دائىملىق قەدەم»

ئۇيغۇر كىشىلىك ھوقۇق قۇرۇلۇشىنىڭ يەنە بىر رەھبىرى نۇرى تۈركەل بىلەن پاراڭلىشىش جەريانىدا ئاخباراتنىڭ بىر دەۋانىڭ ئۇنۇملۇك يۈرگۈزۈلۈشىدە قانداق رول ئوينايدىغانلىقى ھەققىدە بەزى تونۇشلارغا ئىگە بولدۇم. ئۇ ئۇيغۇر كىشىلىك ھوقۇق قۇرۇلۇشىغا ۋاكالىتەن مۇخبىرلارنىڭ زىيارىتىنى قوبۇل قىلىشقا كۆپ ئىشتىراك قىلىدىغان بولغاچقا، ئاخباراتنىڭ رولى ھەققىدە تەجرىبىسى مول ئىكەن. ئۇ: «ئاخبارات بىرىنچى قەدەم ھەمدە دائىملىق قەدەم. ئەمما مەسىلىمىزنىڭ ئاخباراتقا چىققانلىقىلا ئۇنىڭ سىياسىيلاشقانلىقى ئەمەس،» دېدى. ئۇنىڭ قارىشىچە، ئاخبارات پەقەت كىشىلەرگە نېمە بولۇۋاتقانلىقىدىن، ھادىسىلەرنىڭ قانداق يۈز بەرگەنلىكىدىن خەۋەر بېرىدىكەن. ئەمما شۇ يۈز بەرگەن پاجىئە، ۋەقە ياكى ھادىسىلەرنى بىر دەۋاغا ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن ياكى شۇنىڭ ھەل قىلىنىشىغا تۈرتكە بولۇش ئۈچۈن ئېلان قىلىنغان خەۋەرلەر ئاساسىدا بىر دوكلات تەييارلىنىشى شۇنداقلا مۇناسىۋەتلىك ئورگانلارغا يەتكۈزۈلۈشى، ئاندىن تا چارە ئوتتۇرىغا چىقىپ ئەمەلگە ئاشقىچە سۈرۈشتە قىلىپ تۇرۇش كېرەك ئىكەن.

3. «دەۋادا ھەر خىل كۈچلەرنىڭ بولغىنى ئەۋزەل»

ئۆمەر قانات دەۋادىكى ھەر خىل يوللارغا كەڭقورساق مۇئامىلە قىلىشنى تەشەببۇس قىلىدىكەن. ئۇنىڭچە، دەۋادا پەرقلىق يوللارنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى ئىنكار قىلىش، ئۇيغۇر دەۋاسىنىڭ ھەر خىل ئېقىملاردىن ھاسىل بولغان بىر دەريا ئىكەنلىكىنى ئىنكار قىلغانلىققا باراۋەر ئىكەن.

ئۇ: «بىزدەك تىنچلىق تەشەببۇسىدىكىلەرنىڭلا بارلىقىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈپ، پەرقلىق يوللار بىلەن دەۋا قىلىۋاتقانلارنى ئېتىراپ قىلمىساق، بەك ئاجىز كۆرۈنۈپ قالىمىز. بىز بىر - بىرىمىزنى ئېتىراپ قىلىش بەدىلىگە كۈچلىنەلەيمىز ۋە باشقىلارغا كۈچلۈك كۆرۈنەلەيمىز» دېدى. بۇ گەپ ماڭا دەۋا يولىدىكى كىشىلەرنىڭ بىر - بىرىنى «كىشىلىك ھوقۇقچى، مۇستەقىلچى، تىنچلىقچى، قوراللىق كۈرەشچى» دېگەن ئېقىملارغا بۆلۈپ، بىر - بىرىنى چەتكە قېقىشلىرىغا قارىتىلغاندەك تۇيۇلدى. ئەمەلىيەتتە بىر مىللەتنىڭ ئىچىدە كۆپ خىل ئېقىمنىڭ بولۇشى ئەمەس، بەلكى بولماسلىقى ئاجىزلىق ئىدى. ئۇيغۇردىكى ھەممە كۈچلەر ئوخشاش پىكىر قىلىۋاتىدۇ، ئوخشاش يول تۇتۇۋاتىدۇ، بىر ئېقىمدا ئېقىۋاتىدۇ دېگەنلىك ئۇيغۇرلار بېشىنى ئىچىگە تىقىپ يالغانچىلىق قىلىۋاتىدۇ دېگەنلىك بولاتتى.

4. «تىزگىن ئۆزىمىزنىڭ قولىدا بولۇشى كېرەك»

ئۆمەر قانات ئۇيغۇر دەۋاسىغا يېقىندىن بېرى بىر تۈركۈم چەتئەللىكلەر، بولۇپمۇ غەربلىكلەرنىڭ كىرىپ كېلىشىنى ئىجابىي تەرەققىيات دەپ قارايدىكەن. ئۇنىڭ قارىشىچە، بولۇپمۇ ئامېرىكىدا بۇرۇن مەلۇم مىنىستىرلىق، كومىتېت ياكى مەجلىسلەردە ئىشلىگەن تەجرىبىسى بار پىداكارلارنىڭ ئۇيغۇر دەۋاسىغا ئىشتىراك قىلىشى

خىزمەتلەردە يېڭىلىقلار، ئىلگىرىلەشلەرنىڭ بولۇشىغا پايدىلىق ئىكەن. ئۇ: «ئەمما لايىھە، مەسلىھەت ۋە كونترول يەنىلا ئۆزىمىزنىڭ قولىدا بولۇشى كېرەك. چۈنكى ئۇلار ۋەزىيەتنى بىزدەك چۈشەنمەيدۇ. ئۇلارنىڭ دۇنيادىكى نوپۇزلۇق ئاخباراتلار، تەتقىقاتلاردىكى چۈشەنچىلەر بويىچە مەسىلىمىزنى چۈشەندۈرۈپ قېلىش ئېھتىمال بار، شۇڭا تىزگىن يەنىلا ئۆز قولىمىزدا بولۇشى كېرەك،» دەپ قارايدىكەن. بۇ قاراشنى مەنمۇ توغرا تاپتىم ۋە شۇ كۈنلەردىكى دۆلەت ئورگانلىرىدا بولغان بىر قانچە ئۇچرىشىشتا ھەقىقەتەنمۇ شۇنداق بولۇشى كېرەكلىكى ئىسپاتلاندى.

5. «دەۋايىمىز مىسلىسىز پۇرسەتلەرنىڭ بوسۇغىسىدا»

ئۆمەر قانات ئاقسارايدىن چىقىۋېتىپ: «دەۋايىمىز مىسلىسىز پۇرسەتلەرنىڭ بوسۇغىسىدا،» دېدى. ئۇنىڭ بۇنداق دېيىشتىكى ئاساسلىرى بىر قانچە تۈرلۈك ئىكەن. بىرىنچىدىن، ئامېرىكىدا ئەلنىگار ئىلتەبىردەك بىر ئۇيغۇرنىڭ ئاقسارايدا خىزمەت قىلىشى ئۇيغۇر پائالىيەتچىلىرى ئۈچۈن ئامېرىكىنىڭ خىتاي سىياسىتىنى يېقىندىن ۋە بىۋاسىتە كۆزىتەلەيدىغان بىر كۆزنەك ئېچىلغانغا باراۋەر ئىكەن. ئامېرىكىدا يەنە ھەر قايسى ساھەلەردە ئۇتۇق قازانغان بىر تۈركۈم ياش ئۇيغۇرلار دەۋا سېپىگە قوشۇلغان بولغاچقا، ھازىر ئامېرىكىدا ئەلنىگارغا ئوخشاش بىر تۈركۈم سەرخىللار دەۋانىڭ ۋەزىپىلىرىنى پىدائىيلىق بىلەن ئۈستىگە ئالماقتا ئىكەن. ئىككىنچىدىن، خىتاينىڭ ئامېرىكا ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن قۇرۇپ چىققان ئىقتىسادىي سىستېمىسىغا تەھدىت ئېلىپ كەلگەنلىكى بولۇپ، بۇگۈن ئامېرىكا تەدبىر قوللانمىسا بولمايدىغان ھالغا كېلىپ قالغان. بۇ ئۇيغۇرلار ئۈچۈن بىر پۇرسەت بولۇپ قېلىشى مۇمكىن ئىكەن. ئۈچىنچىسى، خىتاي ئامېرىكا قوغداۋاتقان دېموكراتىيە، كىشىلىك ھوقۇق ۋە

ئەركىنلىكنى مىزان قىلغان دۇنياۋى يۈزلىنىشكە قارشى بولغان بىر سىستېمىنى بەرپا قىلىشقا ئۇرۇنۇۋاتقان بولۇپ، بۇ دۇنياغا تەھدىت ئىكەن. شۇڭا ئەگەر ئۇيغۇر دەۋاسىدا تەييارلىق پۈختا قىلىنىپ تۇرلۇك پۇرسەتلەردىن ئاقىلانە يوسۇندا پايدىلىنىلسا، غەلبە يىراق ئەمەس ئىكەن. ئەمما ئامېرىكا دۇنياۋى قىممەت - قاراشلارنى قوغداش، خىتاينىڭ ئىقتىسادىي كېڭەيمىچىلىكىگە قارشى تۇرۇش جەھەتتە يالغۇز بولۇپ، بۇ قېتىمقى ئۇيغۇر مەسىلىسىدىمۇ ياۋروپاغا ئوخشاش بىر ئىتتىپاقدىشىدىنمۇ يېتەرلىك قوللاشقا ئېرىشەلمەي كېلىۋېتىپتۇ. بولۇپمۇ بۇرۇنقى شەرقىي ياۋروپا دۆلەتلىرى پۈتۈنلەي دېگۈدەك خىتاي مەبلەغلىرىنىڭ قىزىقتۇرۇشى بىلەن ئۇيغۇر دەۋاسىغا پاسسىپ مۇئامىلىدە بولۇپ كەپتۇ. شۇ سەۋەبتىن ئامېرىكا تۇركىي تىلدا سۆزلىشىدىغان دۆلەتلەر ۋە باشقا مۇسۇلمان دۆلەتلەرنىڭ ئۇيغۇر كىرىزىسىدا توغرا مەيدانىدا تۇرۇشى ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسىتىپتۇ.

ئۆمەر قاناتنىڭ ئۈمىدۋارلىقى ئاساسسىز ئەمەستەك قىلاتتى. ئامېرىكىدىكى ۋاقتىمدا كەسپىي دەۋاگەر تەشكىلاتلاردىن ئۇيغۇر ھەرىكىتى، ئامېرىكا ئۇيغۇر بىرلەشمىسى ۋە ئۇيغۇر كىشىلىك ھوقۇق قۇرۇلۇشى تەشكىلاتى بىلەن بىرگە بولۇش جەريانىدا ئۇلارنىڭ ئۈمىدلىنىشكە لايىق ماسلىشىپ خىزمەت قىلىۋاتقانلىقىغا شاھىت بولدۇم. بۇ ئۈچ تەشكىلاتنىڭ خىزمەتلىرىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەندىن كېيىن، دەۋانىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى بىرەر قۇر چۈشەنگەن بولدۇم. ئەمەلىيەتتە، بىزنىڭ دەۋادا غەلبە قىلىش ۋە قىلالماسلىقىمىز پۈتۈنلەي ئۆزىمىزگە باغلىق ئىكەن. بىز تەدبىرىمىزچىلىك كۈچلۈك ئىكەنمىز. دەۋادا قانچە سەممىي بولساق، تەدبىرىمىز قانچىلىك دەل، ئەتراپلىق ۋە ئىلمىي بولسا كۈچىمىز شۇنچە زورىيىدىكەن. ئامېرىكىدا بولۇۋاتقان يۈكسىلىشكە ئوخشاش دەۋادا ئىقتىدارلىق، تەدبىرلىك ۋە پىداكار بىر تۇركۈم

كىشىلەرنىڭ قوشۇنىدا زورىيىش بولمايدىكەن، دەۋادا كەسپى ئاڭ، كەسپىي سەۋىيە يارىتىلمايدىكەن، مەسىلىمىز يەنىلا ئاجىزلىقتىن قۇتۇلالمايدىكەن.

2020 ـ يىلى 4 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنى

جۈمەلىك رىزقىمىز- چىمەنگۈل ئاۋۇت رەستىدە

كۆزۈمنى ئېچىپلا بىر خۇشخەۋەر كۆردۈم، چىمەنگۈل ئاۋۇت ئازاد، قاماقتا ئەمەس، تاياقتا ئەمەس، كوچىدا، رەستىدە تاۋۇز يەپ تۇرۇپتۇ. ئەمدى ئۇ لاگېردا ئەمەس، قەشقەرىمنىڭ قوينىدا.

بۇ خەۋەرنى يەتكۈزگەن ھەدەمگە مىڭلارچە رەھمەت ئېيتىپ كەتتىم، خۇددى ھەدىسىدىن ھېيتلىق ئالغان بالىدەك. خۇددى چىمەنگۈل بىلەن 2014 ـ يىلى دېكابىردا قەشقەردە ئۇچرىشىپ خۇشاللىقتىن سۇ بولۇپ ئاققاندا، چىمەنگۈلنىڭ ياشلىق كۆزلىرى ئەتراپقا ئالاق ـ جالاق باققاندا، كوچىدا كۆزىگە ئىشەنمەي ئۇنسىز ئۇزاتقاندا ئاڭلىغان «بۇگۈنكى رىزقىم، مۇشۇ ئىكەن!» دېگەن جۈملىسىگە ئوخشاش مەنمۇ «جۈمەلىك رىزقىم مۇشۇ ئىكەن!» دېگەن ئۇندەش جۈملىنى تۇزدۇم.

ھاياتتا يەنىلا رىزقىمىز، ھاياجانغا ھاجىتىمىز، خۇشاللىققا رىغبىتىمىز بار ئىكەن. ھەر سەھەردە قىلغان ھەرىكىتىمىزنىڭ نەتىجىسى، بولغان زۇلۇمنىڭ تەسىرى، قىلىنغان دۇئالارنىڭ ئىجابىتى سۈپىتىدە بىر خەۋەر، بىر بايانات، بىر نامايىش كۈتىمىز دۇنيادىن.

ھەر كۈنى بىر ئادەمنى ئورنىدىن دەس تۇرسىكەن دەيمىز، ھەر كۈنى ھەقنى سۆزلەيدىغان بىر ئادەم قوشۇلسا دەيمىز، ھەر كۈنى بىر ئۇيغۇرنىڭ چىرايىغا رازىمەنلىك ياماشقاننى بىلسەك دەيمىز.

چىمەنگۈل چىقتى، ئورنىدىن دەس تۇرغانلارغا بىر جاۋاب

چقتى. چىمەنگۈل چقتى، قىلىنغان ھەربىكەتلەرگە بىر بەربىكەت چقتى. چىمەنگۈل چقتى، ئۈمىدسىز دىللارغا بىر مەدەت، ئۈمىدسىز تىللارغا بىر جاكار چقتى. چىمەنگۈل چقتى، چىمەنگۈللەر چوقۇم چىقىدۇ، سەۋەب قىلغانلارنىڭ سېۋەتلىرى چىمەنگۈللەر بىلەن تولىدۇ.

چىمەنگۈل چقتى، بۇ مۇھاجىرەتتە سەۋەبكە، ھەربىكەتكە، سەھنىگە چىقىشقا ئىشىنىدىغانلارنى تېخىمۇ كۆپەيتىدۇ. بۇنداق قۇتۇلغانلار «مەن جانجىگەرلىرىم قۇتقۇزىمەن!» دەۋاتقانلارنى ئاۋۇتۇپ بېرىدۇ.

قۇتۇلغانلار بارغانچە جىقلايدۇ، بىز قۇتۇلىمىز، قۇتۇلدۇرىمىز، قۇتقا، قۇدرەتكە، ھۆرلۈككە چوقۇم ئېرىشىمىز. ئەمما قۇت قۇللارغا بېرىلىدىغان سەدىقە، قۇل مىجەزلەرگە، تەييار تاپلارغا بېرىلىدىغان ئىلتىپات، كۈتۈپ تۇرغانلارغا ئاسماندىن ياغىدىغان يامغۇر ئەمەس، ئىچى ئاغرىغاندا قىلىنىدىغان يارەم، خەيرى ـ ئېھسان ۋە ياخشىلىق تېخىمۇ ئەمەس. قۇت يۈسۈپ بوۋىمىز «قۇتادغۇبىلىك»تە ئېيتقان بەختتۇر، قۇت قۇربانلىق بىلەن قولغا كېلىدىغان، قەھرى ۋە جەھلى بىلەن تىرىشقانلارغا نىسىپ بولىدىغان دۆلەتتۇر. قۇتۇلۇش قورقۇپ تۇگۈلۈش بىلەن ئەمەس، بەلكى قەددىنى رۇسلاپ ھەربىكەت قىلىش بىلەن بولىدۇ. قۇتۇلۇش جان پىدالىق بىلەن، جاپا بىلەن، بىر بەدەل بىلەن قولغا كېلىدۇ.

چىمەنگۈل چقتى، ئەمما بىر چىمەنگۈل چىققانغا جۇت كېتىپ باھار بولمايدۇ. بىر چىمەنگۈل ساق چىققانغا قەلبلەردە سائادەت گۈللىرى ئېچىلمايدۇ. تۇتقۇن تاغلاردەك ئاتىلىرىمىز، كىشەنلىك يولۇاسلاردەك ئاكا ـ ئىنىمىز، قەپەستىكى گۈللەردەك ئايالىمىز، قىزىمىز، ئاچا ـ سىڭىللىرىمىز، خاراب باغلاردەك ئانىمىز قۇتۇلماي

تـۇرۇپ كۆڭلىمىـز يەنـىلا ئېچىلمايدۇ، ئەمما رىزقىمىزغا ئىشـەنچىمىز كامىـل. بۇگۈنكى جۈمەلىـك رىزقىمىز چىمەنگۈل.

2020 ـ يىلى 8 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى

گۇمانسراپ گۇندىپايمۇ سىز؟

2020 ـ يىلى ئاپرېلدا لاگېرىدىن چىققان بىر ئۇيغۇر گۇۋاھلىق بەردى. ئۆزى 2017 ـ يىلى ئاپرېلدا ۋەتەندىن چىققان ئىكەن. مۇخبىرلارغا دەپ باقتىم، تازا قىزىقىش قوزغالمىدى. چۈنكى بەك ئۇزاق بولۇپ كەتكەن ئىش ئىدى، دېمىسىمۇ خەۋەرنىڭ بىرىنچى ئاملى ۋەقەنىڭ يېڭى يۈز بەرگەن بولۇشى، يېڭىلىق ھېس قىلدۇرۇشى ۋە كىشىنىڭ تۇيغۇسىنى غىدىقلاپ، قىزىقىشنى قوزغاپ، ئەقلىنى گىمناستىكىغا سالىدىغان بولۇشى كېرەك. مەن شاھىتقا نېمە ئۈچۈن ئۈچ يىل ساقلىغاننى سورىغاندا جاۋابىدىن تاڭ قالدىم. ئۇ: «مەن قانداق چىققانلىقىمنى دېسەم، ئىستانبۇلدا ياشىسام بولار؟ ھېلىمۇ خەق 2017 ـ يىلى قانداق چىقىدۇ؟ دەپ تولا گۇمان قىلىپ، خۇدۇكسىرىمەي ماڭالماس قىلىۋەتتى!» دەيدۇ، زەردە بىلەن. شۇئان ئېسىمگە قەھرىمان يۈسۈپجان كەلدى. خىتاينىڭ مۇھاجىرەتتىكى ئۇيغۇرلارغا سوزغان زەھەرلىك قولىنى ئاشكارىلىغان بۇ ئىنىمىزمۇ ئۇيغۇرلاردىن قورقۇپ بىر يىل ئىككىلەنگەنلىكىنى، ئەنسىرەيدىغانلىقىنى ئېيتقان ئىدى.

2018 ـ يىلى مارتتا بىر ئۇيغۇرنىڭ مەلۇم دۆلەتكە چىققانلىقىنى ئاڭلىدىم. بىر دوستۇم ئارقىلىق كۆرۈشتۇم، ئەنگلىيە مۇخبىرلىرىغا گۇۋاھلىق بەردى. ئۇندىن كېيىن ئىزچىل مۇخبىرلارنى ئۈچۈرلار بىلەن تەمىنلەپ كەلدى. شۇ چاغدا ماڭا بەزى دوستلار «مۇشۇ چاغدا چىققان ئادەمگە ئىشەندىڭمۇ؟» دېگەندى. جاۋابىم، «كىشىنىڭ قانداقلىقى ئۆزىنىڭ ئىشى، مەن ئەخلاق ساقچىسى ياكى گۇندىپاي ئەمەس، ئۇنىڭ مۇخبىرغا دېگەنلىرى پۈتۈنلەي

بىلىنمىگەن سىر. مانا بۇ ئۇيغۇرغا پايدىلىق، خىتايغا زىيانلىق. ئۇ مۇخبىرلاردىن نەچچە ئوننى خەۋەر بىلەن تەمىنلىگۈدەك ئۇچۇرلارنى بىلدىكەن، ماڭا شۇ ئەۋزەل» دېگەندىم. راست دېگەندەك ئۇ مۇشۇ كۈنگىچە ھېچبىر مۇخبىرنىڭ زىيارىتىنى رەت قىلمىدى. ئۇنىڭ بىلدىغانلىرى تۈگەيدىغاندەك ئەمەس.

2020 ـ يىلنىڭ بېشىدىكى «قاراقاش ھۆججەتلىرى»نىڭ ئاشكارىلىنىش مەسىلىسىمۇ ئوخشاشلا گۇمانخورلۇقتىن كېچىكىپ كەتكەن. ھۆججەتنى بىر ئۇيغۇر ۋەتەندىن چىقىرىپ بىر قانچە ئۇيغۇر تەشكىلاتقا ئەۋەتىپ بەرگەن، ئەمما ھېچبىرىدىن جاۋاب كەلمىگەن. بىر قانچە رەھبەرگە ئەۋەتىپ بەرگەن، ئۇلاردىنمۇ جاۋاب كەلمىگەن. ئاخىرىدا بۇ گوللاندىيەدىكى ئاسىيە ئۇيغۇرنىڭ تىرىشچانلىقى بىلەن دۇنياغا ئاشكارىلاندى. «قاراقاش ھۆججەتلىرى» ئاساسىدا دېيىك كاڭ خىتاينىڭ تۈغۈت چەكلەش، تۇغماسلاشتۇرۇش مەسىلىسىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئادىرىيان زېنىز دوكلات ئېلان قىلدى. مانا ئەمدى ئۇيغۇر قىرغىنچىلىقى مەسىلىسى كۈنتەرتىپتە. بىز شۇ چاغدا «ۋەتەندىكىلەر ۋىيسبۇكتا يوق تۇرسا، مېنى ۋىيسبۇكتىن قانداق تاپىدۇ؟ ئۇلار قانداقسىگە مەسەنجىردىن ماڭا ھۆججەت يوللايدۇ، مەقسىتى نېمە؟» دېگەنلەرنى قويۇپ، مەزمۇننى ئوقۇپ باققان بولسا 2019 ـ يىلى ئىيۇندا چىقىرىلغان ھۆججەت 2019 ـ يىلى 11 ـ ئايدا ئاسىيەنىڭ قولىغا چۈشكىچە ئۇخلاپ ياتمايتتى.

گۇمان ئىماننى قاچۇرىدۇ، دەيدۇ ئەقىللىق ئەجدادىمىز. مۇھاجىرەتتە سەۋەبسىز گۇمانلىنىش، بىر ـ بىرىگە گۇندىپايلىق قىلىش ئەسلىدىنلا چارچاپ چاراسلاپ كەتكەن نېرۋىلارنىڭ تورمۇزىنى كاردىن چىقىرىدۇ. باشقىلارنى پايلايدىغان، ئۆزگىلەرنى ئۆزى قۇرۇۋالغان قاماققا سولاپ، گۇندىپايلىق قىلىدىغان

خۇيدىن قۇتۇلۇش مۇھاجىرەتتە پىسخىك ساغلاملىققا پايدىلىق. مۇھاجىرەتتە گۈندىپايلىق پىسخىكىسىغا گىرىپتار بولۇپ توختىماي پايلاش، تىنتىش ۋە تىمىسقلاش ۋاستە؛ كوچىلاپ، قىدىرىپ جاسۇسقا چىقىرىش مەقسەت؛ ئۇيغۇردىن خىيانەت ئىزدەش، نۇقسانلىقلارنى بايقاپ ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىش ۋەتەنپەرۋەرلىكتەك كۆرۈنۈپ قالمىغىنى ئەۋزەل.

مۇھاجىرەتتە بىزنىڭ ئىشىمىز بىر ئىشنى، بىر پاكىتنى، بىر مەسىلىنى كۆتۈرۈپ چىققۇچىلارنىڭ قەلبىگە كۆمۈلگەن نىيىتىنى، ئاللاھقا ئايدىڭ ئېتىقادىنى، خوتۇن ـ بالىلىرىغا روشەن خۇسۇسى تۇرمۇشنى سۈرۈشتە قىلىش بولماسلىقى كېرەك. بىزگە كېرىكى بىر ئادەمنىڭ ۋەتەندىن ياكى كۈرەش مەيدانىغا قاچان چىققانلىقى، قانۇنلۇق ياكى قاچاق چىققانلىقىمۇ ئەمەس، بەلكى چىقىپ نېمە قىلغانلىقىدۇر. بىزنىڭ كۆرۈشكە تېگىشلىك تەرىپىمىز بىر ئادەمنىڭ بۇرۇن دەۋاغا قانچىلىك يېقىن ياكى يىراق تۇرغانلىقى ئەمەس، بۇگۈن ئۆزىنى قىرغىنغا ئۇچراۋاتقان مىللىتىگە قانچىلىك بېغىشلاۋاتقانلىقىدۇر. بىزگە مۇھىم بولغىنى بىر ئادەمنىڭ قانداق كىشى بولغانلىقى ئەمەس، مىللەتكە پايدىلىق، خىتايغا زەربىلىك قانداق ئىشى بولغانلىقىدۇر.

2020 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى

بىزنى نېمە ئۇيغۇر قىلار؟

تۇتقۇن شائىر ئادىل تۇنىياز 2000 ـ يىللاردا «ئۇيغۇر مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىغا يازغان بىر ماقالىسىدە «خەلقىمىزنىڭ يېرىم ئېڭى دىنى، يېرىم ئېڭى مىللىي ئاڭ» دېگەن ئىدى. مەن بۇنىڭغا ئانچە قايىل بولمىغان. ئىلھام توختى ئاچقان «ئۇيغۇر بىز» دېگەن مۇنبەردە، خىتايچە يازىدىغان ئابلىكىم (خىتايچە ئىسمى كېمۇ) ئىسمىلىك بىر خوتەنلىك ئۇيغۇر ئوبزورچى «خوتەن ئۇيغۇرلىرىنىڭ يېرىمى دىنى ئاڭدا» دېگەندە مەن قوشۇلمىغان ھەمدە شۇنداق ئويلىغان تەقدىردىمۇ، بۇنى خىتايچە يېزىشنىڭ تاكتىكا جەھەتتىن ئاقىللىق ئەمەسلىكىنى ئەسكەرتكەنىدىم. ئىككى مىليونغا يېقىن ئۇيغۇر ياشايدىغان بىر ۋىلايەت خەلقىنىڭ يېرىمىنى دىنىي ئاڭدا دېيىشنىڭ ئىلمىيلىكىدىن مەن مەڭگۈ گۇمان قىلىمەن.

خوش، يۇقىرىقى گەپنى توغرا دەپ تۇرۇپ، دىنىي ئاڭدا بەزىلەرنىڭ قانچىلىك سەممىيلىكىگە قاراپ باقايلى.

جەنۇبى موڭغۇلىيەدە (خىتايلار ئىچكى موڭغۇل دەيدۇ) موڭغۇللار ئانا تىلنى قوغداش ئۈچۈن ئورنىدىن دەس تۇردى. خىتاينىڭ بۇيرۇقىدا دەرسلەرنىڭ ھەممىسى خىتايچە ئۆتۈلمەيدىكەن، پەقەت موڭغۇلچە ئۆتۈلۈۋاتقان تارىخ، ئەدەبىيات ۋە سىياسەت قاتارلىق دەرسلەر خىتايچە ئۆتۈلىدىكەن. «موڭغۇل تىلىدا ئۆتۈلمەيدۇ» دېگەن گەپ يوق. ئەمما بۇگۈن مۇشۇ سىياسەتكە قارشى نامايىشچىلارنىڭ سانى 300 مىڭدىن ئاشتى، بىر ئانا تىل

ئوقۇتقۇچىسى ۋە يولدىشى ھاياتىدىن ئايرىلدى. ئەمدى، ئۇچ مىليوندىن ئارتۇق قېرىندىشى قامالغان مۇسۇلمان مىللىتىمىزگە قاراپ باقايلى. تۈركىيەنىڭ ئىستانبۇلغا، ئۇيغۇرلار ئەڭ كۆپ يىغىلغان سەفاكۆيگە جايلاشقان ئىستىقلال تېلېۋىزىيەسىدە ئاشكارا گۇۋاھلىققا چىققان ئادەم 80 ئىكەن. ئۇيغۇريار فوندى تەشكىللىگەن مەخپىي گۇۋاھلىق توپلاشتا تۈركىيەدىن گۇۋاھلىق بەرگەن ئۇيغۇر 500 ئەتراپىدا. 300 مىڭ موڭغۇل خىتايدا، قورالنىڭ ئالدىدا ئانا تىلى ئۈچۈن گۇۋاھلىق بېرىدۇ. ئەمما تۈركىيەدە، ئەركىن بىر دىياردا ئانىسى ئۈچۈن گۇۋاھلىق بېرىدىغان ئۇيغۇرنىڭ سانى 580 دىن ئاشمايدۇ. قالغانلارچۇ؟ تۈركىيەدە 50 مىڭدىن ئارتۇق ئۇيغۇر بار دەۋاتىمىز. شۇنداق بولغاندا 0.01 پىرسەنت، يەنى نۆل پۈتۈن يۈزدە بىر پىرسەنت ئۇيغۇر گۇۋاھلىق بەردى دېگەن گەپ. مانا بۇ تۈركىيەدە ۋەتەننىڭ ئەمەس ۋەتەنداشلىقنىڭ دەردىدە قالغان بىز مۇسۇلمان، مانا ئاۋۇ خىتايدىكى ئانا تىل ئۈچۈن قوزغالغان مۇسۇلمان ئەمەس موڭغۇل.

يۇقىرىقى پاكىتقا قاراپ مەن مۇھاجىرەتتە ياشاۋاتقانلاردا ئاڭنىڭ يېرىمى دىنىي ئاڭ دېگەنگىمۇ ئىشەنمەس بولدۇم. ئۇيغۇرچە ئوقۇغان ئادىل تۇنىيازنىڭ يەكۈنىمۇ، خىتايچە ئوقۇغان ئابلىكىمنىڭ يەكۈنىمۇ خاتا چىقىپ قالدى. بۇندىن كېيىن مۇھاجىرەتتە قۇلاققا كىرمەس، قەلبكە سىڭمەس شېھىتلىكنىڭ ۋە شاھادەتنىڭ، جىھادنىڭ، مۇجاھىدنىڭ نەشىد (مۇزىكىسىز ئىلاھىي ناخشا)لىرى، تەبلىغلىرى ۋە ھېكايىسىنى سۆزلىمەڭلار، ھېچبىرىمىز مۇسۇلمان ئەمەس. ئەگەر مۇسۇلمان بولساق، زۇلۇم چەككە يەتكەن ئۇچ يىلدا خىتايغا قارشى شېھىت بولغان بىر مۇھاجىر ئۇيغۇرنى كۆرسىتىپ بېقىڭلار ئۆرگىلەي. مۇھاجىرەتتە مۇسۇلمان بارمۇ؟ يوق! مۇسۇلمان ئۇيغۇر پەقەت يوقمۇ؟ بار! ئۇلار ۋەتەندە قالدى. ئۇلار لاگېرلارغا قاماقلىق، ئۇلارغا تۈركىيەنىڭ

ۋەتەنداشلىقى كېرەك ئەمەس، ئۇلارغا يا ھۆرلۈك يا ئۆلۈم كېرەك. ئۆز ۋەتىنىدە ئىنسانىدەك ئىززەتلىنەلمىگەندىكىن، بۇۋاپا خوتۇن، بۇۋاپا بالا، بۇۋاپا ئەر، بۇۋاپا قېرىنداش، بۇۋاپا دوست ۋە ۋاپاسىز تۇغقان چەتئەلگە چىقىۋېلىپلا كاسىسىنى يۈزىگە چاپلاپ ئىگە بولمىغاندىكىن، ئۆلۈمنى كۈتۈش ئۇلاردىن ئۈمىد كۈتۈشتىن ياخشىراق.

مۇھاجىرەتتە ياشاۋاتقان بەزىلەردە ئاڭنىڭ يېرىمى دىنىي ئاڭ ئەمەس، بەلكى جىسمانىي ئېھتىياج، ياشاشتىن باشقىغا ئىنتىلمەيدىغان، ۋەتەن، قېرىنداش، مىللەت تونۇمايدىغان، ئۆز نەپسىدىن باشقىغا مېھرى يوق نەپسانىي ئېھتىياج، خالاس. شۇڭا قەھرىمان ھەم دىنىي ھەم مىللىي ئېڭى تولۇق بولغان ئۇيغۇردىن، ۋەتەندىكى ئۇيغۇردىن، ۋەتەندىن چىقىدۇ. بىز شۇ قەھرىماننىڭ قېنىغا ۋەتەنداش بولىمىز، تىلەمچىلىك قىلىمىز، باشلىق، رەئىس، دەۋاگەر ئاتىلىمىز.

ئەمدى كەلدۇق «مىللىتىمىزنىڭ يېرىم ئېڭى مىللىي ئاڭ» دېگەنگە پاكىت بولىدىغان مىسالغا. مىللىي ئاڭ دېگەن ئۆزىنى ئالدى بىلەن ئۇيغۇر دەپ قارايدىغان ئاڭغا قارىتىلغان. ئۆزىنى ئۇيغۇر دېمەيدىغان ئادەمنى ئۇيغۇر مىللىتىگە تەۋە قىلىش، ئۇلارنى مەجبۇرى ئۇيغۇر دەپ ئاتاش زوراۋانلىقتۇر. ھەممەيلەنگە مەلۇم، ئىسمايىل ئەمەت خىتاينىڭ پايتەختىدە 20 يىلدەك بېقىندىلىق قىلدى. مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى، مىللەتلەر نەشرىياتى، مىللەتلەر تەرجىمە ئىدارىسى دېگەنلەر شۇ زاتقا تەۋە ئىدى. مەن ئوقۇغان مەكتەپتىن ھەر يىلى بىردىن ئۇيغۇر بېيجىڭدا قالالايتتى. مەن ئوقۇغان 92 ـ يىلى ئۇيغۇر تىل ئەدەبىيات كەسپىنى تۈگەتكەن، ئۇنىڭ ۋىلايىتىدىن بىر دوستۇم بېيجىڭدا قالدى. 93 ـ يىللىق ئۇيغۇر سىنىپتىن ئوخشاشلا مەزكۇر ۋىلايەتتىن بولغان بىر ئۇيغۇر

قالدى. بۇنداق ۋىلايەتنى بىرلىك قىلىپ، يەنى خوتەننى بىرلىك قىلىپ بېيجىڭدا ئادەم ئېلىپ قېلىش مېنىڭ ئېنىق بىلىدىغىنىم 96 ـ يىللىق ئۇيغۇر سىنىپقىچە داۋاملاشتى. دېمەكچىمەنكى، بەش يىل ئۇدا بېيجىڭدا قالىدىغان ئۇيغۇر پەقەتلا خوتەن ۋىلايىتىدىن بولدى. ئىسمايىل ئەمەتنى خىتاي خوتەنلىككە خىزمەت قىل دەپ ئەمەلگە قويغانمۇ؟ ئۇنى خىتاي قويغان دەيلى، خىتاي بىزنى يۇرتۇاز قىلىپ ۋەيران قىلماقچى ئىدى. بۇ رەزىللىكنىڭ كەينىدە خىتاي بار دەپمۇ تۇرايلى، ئۇنداقتا ئىستانبۇلغا نېمە بولدى؟ تۈركىيە دۆلتى ئۇيغۇر مىللىتىگە دەپ بەرگەن ۋەتەنداشلىق پۇرسىتىنى نېمىشقا ئۆز يېقىنىڭدىن، يۇرتلىقىڭدىن باشلايسەن؟ بۇنىمۇ خىتاي قىلغۇزدىمۇ؟

شۇڭا ۋەتەندىكى خىتاي مەلئۇنلار پارتىيەسى قۇرغان ھۆكۈمەت تاللىغان، ئۇيغۇرچە سۆزلەيدىغان ئىنسانلار بىلەن تۈركىيەدىكى ئا ك پ ھۆكۈمىتى قوللىغان ئۇيغۇر تىللىق مەھەللىۋازلاردا ئاڭنىڭ يېرىمى مىللىي ئاڭ ئەمەس، مەھەللىۋى ئاڭ. شۇڭا يۇقىرىقى ئىككى زات بىرى بېيجىڭدا، يەنە بىر ئىستانبۇلدا تۇرۇپ ئوخشاش مەھەللىۋازلىقنى مىللەتنىڭ ئۈستىگە قويىدۇ. شۇڭا باشتىكى ئىككى زىيالىي بۇ يەردىمۇ خاتالاشتى. مۇستەبىتلەرگە يارىغان يۇقىرىقى كىشىلەردە ئاڭنىڭ يېرىمى دىنىي يېرىمى مىللىي ئەمەس، يېرىمى جىسمانىي ئېھتىياج، يېرىمى مەھەللىۋى ئاڭدەك قىلىدۇ، يۇقىرىقى پاكىتلار شۇنى ئىسپاتلاپ تۇرۇۋاتىدۇ.

مەھەللىۋى ئاڭ ئۆزى تۇغۇلغان يەرنىلا ۋەتەن دەيدىغان، ئۆزى بىلەن تۇغقان ئادەمنىلا قېرىنداش دەيدىغان، ئۆزىنى تۇغمىغان ئۇيغۇر ئانا كۆزىگە ئانا كۆرۈنمەيدىغان، ئۆزىگە قۇچاق ئاچمىغان ئۇيغۇر ئاتا ئۆزىگە ئاتا بىلىنمەيدىغان ئەڭ ئېپتىدائىي ۋە ئەڭ گۆدەك ئاڭدۇر. ئەگەر بىز ئۇيغۇر بولساق،

قېنى ئۇيغۇرغا كۆيۈنگىنىمىز؟ قېنى ئۇيغۇرنىڭ قېنى بەدىلىگە كەلگەن ۋەتەنداشلىقنى ھەممە ئۇيغۇرغا ئورتاق پىرىنسىپ بىلەن ئاشكارا بەرگىنىمىز؟

دۇنيادا مىللەت دېگەن سۆزنىڭ يەنە بىر مەنىسى دۆلەت دېگەنلىك بولىدۇ. شۇڭا 2 ـ جۈمھۇرىيىتىمىز دەۋرىدە چىققان گېزىتلەر بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىنى بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتى دەپ ئاتىغان. يۇرتىنى تونۇپ مىللەت تونۇمايدىغان، ئۇيغۇرچە سۆزلەپ تۇرۇپ ئۇيغۇرنىڭ غېمىنى ئەمەس يۇرتلۇقنىڭ يالقىنى يالاپ، مىللەتكە كەلگەن پۇرسەتنى ئۆزىنىڭ سەدىقىسىدەك يېقىنلىرىغا سۈڭگۈتىدىغان، ئانىسى تۇغمىغانىنى قېرىنداش سانماي ياشايدىغان كىشىلەرنىڭ مىللىتى بولمىغاچقا، مىللەت ئېڭى بولمىغاچقا، مەڭگۈ ۋەتىنى بولمايدۇ.

دۇنيادا مەھەللىنى بىرلىك قىلغان دۆلەت مەۋجۇت ئەمەس. دۆلەت قۇرىمەن، ئۆزۈمنىڭ ۋەتىنىدە ياشايمەن، ھۆر ياشايمەن دېسەڭ، مىللەت بولۇشۇڭ، مىللەتنى ھەر زامان بىرىنچى ئورۇنغا قويۇشۇڭ كېرەك. ساڭا بېرىلگەن ئىمتىياز، سەن يېنىڭدىكىلەرگە تارقىتىۋاتقان ئىمتىياز سېنىڭ مەھەللەڭگە بېرىلگەن ئىمتىياز ئەمەس، ئۇيغۇر دېگەن مىللەتكە بېرىلگەن. دۇنيادا مەھەللىۋى ئاڭنى بىرلىك قىلغان يەرنى دۆلەت دېمەي كوممۇنا، جىسمانىي ئېھتىياجدىكىلەر يىغىلغان يەرنى ۋەتەن دېمەي، قوتان دەيمىز. دىننى بىرلىك قىلغان دۆلەت يوق، ئەمما دىندارلار يىغىلىدىغان مۇقەددەس ئىبادەتگاھلار بار، ئۇلارنىمۇ دۆلەت دېمەي مەسچىت، چېركاۋ ۋە بۇتخانا دەيمىز.

دۆلەت بىر توپ بىر يۇرتلۇقلاردىن تەشكىللەنگەن دىندارلار ئۈچۈن قۇرۇلمايدۇ، بىر تىللىق، ئەجدادى بىر، تارىخى بىر، ۋەتىنى بىر، ئىستىقبالى بىر بولغان بىر مىللەت ئۈچۈن قۇرۇلىدۇ.

شۇڭا دۇنيادا مۇشۇ كۈنگىچە مۇسۇلمان جۇمھۇرىيىتى دېگەن دۆلەت ياكى خىرىستىيان ئېلى دېگەن ئەل مەۋجۇت ئەمەس. ئەگەر سىز ئۇيغۇرلۇق ئاڭدىن يىراق، ئۇيغۇرنىڭ دەردىدىن مۇستەسنا بولسىڭىز، ئەگەر سىز ئۇيغۇرنىڭ باراۋەر ھوقۇقنى رەت قىلىپ، يېقىنىڭىزغا ئاغىسىڭىز، ئۇيغۇرنىڭ مەۋجۇتلۇقى ئۈچۈن قايغۇرمىسىڭىز، بىر يۇرتلۇق بولۇشنى خالاپ، بىر مىللەت بولۇشنى خالىمىسىڭىز، مەھەللىۋى ئاڭدا ياشاپ، قۇرئاننى جىسمانىي نەپسىڭىز ۋە مەھەللىڭىز ئۈچۈن، سىز بىلەن تۇغقان بولغانلار ئۈچۈن سۈيىئىستېمال قىلىسىڭىز، ئۇ ھالدا تەقدىرىڭىز ئاۋۋال مىللەتسىزلىك، ئاندىن شۇ سەۋەبتىن دۆلەتسىزلىك بولىدۇ. مۇھاجىرەتتىكى قىسمىتىڭىز سەرسانلىق، خارلىق، ۋەتەنسىز، تىلەمچىلىك ۋە مەڭگۈلۈك ماكانسىزلىق بولىدۇ. بۇ ھالدا تىلەمچىلىكىڭىز مەڭگۈ داۋاملىشىدۇ، پەقەت ئامىتىڭىز كەلسە، ماھارىتىڭىز ئۆسسە، بەلكىم بىر توپ تىلەمچىنىڭ پىرى ياكى ئەڭ ساداقەتلىك تىلەمچى بولۇپ يېتىشىپ چىقىشىڭىز مۇمكىن.

2020 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى

تەسلىمنىڭ نۆۋەتتىكى مەنىسى ۋە مەنبە

مۇھاجىرەتتە كۆرۈۋاتقىنىمىز بارغانچە چوقۇنغان ۋە چوقۇنۇش ئارقىلىق بىخەتەرلىك، خاتىرجەملىك ۋە چىقىش يولى تاپماقچى بولغان بىر كەيپىيات. بۇ كەيپىياتنىڭ ئىپادىسى ئۆزى تۇرۇشلۇق دۆلەتكە چوقۇنۇش، ئۆزى ياشاۋاتقان ئەلدىكى ھاكىمىيەت سۈرۈۋاتقان پارتىيەگە چوقۇنۇش شۇنداقلا شۇ ئەلدە كۆچلۈك سانالغان ئۇيغۇر تەشكىلاتىغا چوقۇنۇش بولۇۋاتىدۇ. بۇ چوقۇنۇشنىڭ مەنبەسى خىتاينىڭ 70 يىللىق بېسىۋالغان كۆچى ۋە ئۆزىگە چوقۇندۇرغان تەشۋىقاتى، ئالدامچىلىقى ۋە خەلقىمىزگە بويسۇنۇش، ئىتائەت ۋە قۇللۇقنى ئەڭ ئېسىل ئەخلاق دەپ سىڭدۈرگەن 70 يىللىق مەكتەپ ۋە جەمئىيەت مائارىپى. خەلقىمىزنىڭ ئىچىدە بويسۇنمىغانلار توختىماي جازالىنىپ ئىبرەت قىلىنغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلارغا ھاكىمىيەتكە چوقۇنۇش بىخەتەر ياشاشنىڭ ئۇسۇلىغا ئايلىنىپ كەتكەن.

خىتاينىڭ ئۇيغۇرلارغا سىڭدۈرگەن كۆچكە، نوپۇزغا، يەنمۇ ئېنىق ئېيتساق، ھاكىمىيەتكە چوقۇنۇش كەيپىياتى نۆۋەتتە مۇقىمسىز، خىتايغا يېقىن، مۇستەبىت ئەللەردە تېخىمۇ ئۇلغىيىۋاتىدۇ.

مەن يېقىنقى كۈنلەردە ۋەتەندىن چىققان قەھرىمان ۋە قەھرىمانلىقلارنى ئىنكار قىلىشلاردىن، تۈركىيەگە ۋە ھاكىمىيەتتىكى پارتىيەگە ئىخلاس قىلىشلاردىن، ئاچا ـ ئاكىسىغا گۇۋاھلىق بەرمىگەن ئۇلۇغلارنىڭ، ئاتا ـ ئانىسىغا ئىگە

بولمىغانلارنىڭ تۈركىيەدىكى ۋەتەنداشلىق مەسىلىسىدە بۇ قەدەر شاپاشلاپ كېتىشىدىن چوقۇنۇشنىڭ سايىسىنى كۆردۈم شۇنداقلا قورقۇنچنىڭ ئەقىل ۋە ۋىجدانلارنى نەقەدەر پاجىئەلىك بەربات قىلغانلىقىغا شاھىت بولدۇم.

بۇ نۆۋەت مەن خىتاينىڭ بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ روھىغا مۇتلەق ھۆكۈمران بولۇپ بولغانلىقىغا ھەيران قالدىم. خىتاينىڭ يېگانە قۇدرىتىگە مۇتلەق ئىشەنگۈچى ئۇنداق كىشىلەرگە ھەقىقەتەن قول قويدۇم. ئۇلار بىلەن پىكىر ئالماشتۇرۇش مۇمكىن ئەمەستەك قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ سان جەھەتتە كۆپ ئىكەنلىكىگە، ئىشەنچىنىڭ مۇستەھكەملىكىگە گەپ كەتمەيدىكەن. بۇ توغرىدا يېزىپ، بىر مىنا ئېتىزىغا كىرىپ سالغاندەك تۇيغۇدا بولدۇم.

بۇ كەيپىياتتىكىلەر ئۇيغۇرنىڭ ئەقلىنى، قەھرىنى، تەۋەككۈلچىلىك روھىنى ئىنكار قىلدى.

ئۇلارچە بولسا ئۇيغۇر تەنقىد قىلالمايتتى، خىتاي تەنقىد قىلدۇرۇۋاتىدۇ. ئۇيغۇر سايىلامغا ئۆچ ئىدى، خىتاي ئۇيغۇرنى مۇھاجىرەتتە سايىلامغا زورلاۋاتىدۇ. ئۇيغۇر ئىش بېشىغا چىققانلارغا مۇتلەق بويسۇناتتى، خىتاي ئۇلارنى بويۇنتاۋلىققا كۈشكۈرتىۋاتىدۇ. ئۇيغۇر ئىنقىلاب قىلالمايتتى، خىتاي ئىنقىلاب قىلدۇرۇۋاتىدۇ. ئۇيغۇر بۆلگۈنچى ئەمەستى، خىتاي بىزنى بۆلگۈنچى بولۇشقا زورلاپ كەتتى. ئۇيغۇر قارشىلىق قىلالمايدىغان مىللەت ئىدى، خىتاي بىزنىڭ قولىمىزغا تېلېفوننى تۇتقۇزۇپ گۇۋاھلىققا زورلاۋاتىدۇ، خىتاي بىزنى تېررورلۇق قىلسۇن دەپ يېنىغا پىچاق ئاسقۇزۇپ ساقچىلارغا، ئايروپىلانغا ۋە ھۆكۈمەت ئورگانلىرىغا ھۇجۇم قىلدۇرۇۋاتىدۇ.

خىتاي سىڭدۈرگەن قۇللۇققا تەسلىم بولغانلار ئاۋام ئەمەس، بەلكى دۈشمەننىڭ بارلىق كارامىتىگە قول قويغان، خىتاينىڭ

قۇدرىتىنى ھەر يەردە، ھەر شەيئىدىن كۆرەلەيدىغان ئاقىللاردۇر.

ئۇلار خاتالاشمايدۇ، دائىم توغرا گەپ قىلىدۇ. بىز ئۇيغۇرلار دۆت، ھەمشە خاتا ئاڭلاپ ئېزىپ يۈرىمىز. توغرا، سىلەر توغرا گەپ قىلىسىلەر، توغرا يېتەكلەپ، دىلىمىزنى يورۇتۇپ تىلىمىزغا ھىدايەتنى مۆھۈرلىدىڭلار، ئېڭىمىزغا پاراسەتنى تامغىلىدىڭلار، پەقەتلا خىتاي چەكسىز سېھرى بىلەن ئۇيغۇرلارنىڭ ئەقلىنى بۇلغاپ ئۆكتە قوپۇشقا كۈشكۈرتكەن گەپ. خىتاينىڭ ئادەملىرى سۈنئىي كۈنتەرتىپ يارىتىپ سىلەرنى ئىشلىگىلى، تەنقىدسىز ياشىغىلى قويمايۋاتىدۇ.

سىلەر بېيجىڭدىكى خىتاينىڭ رەزىل پىلان ۋە پالاكەتلىك ئىستراتېگىيەسىنى ئۆزۈڭلار توقۇۋالغان سېناريە ئارقىلىق بىر كىتاب ياكى بىر ماقالە ئوقۇپ باقماي بىلىۋالغان قابىل. خىتاي خاتالاشمىغاندەك، سىلەرمۇ خاتالاشمايسىلەر، كەچۈرۈم سورىمايسىلەر، بىزنىڭ ئەقلىمىزنى، كۆزىمىزنىڭ بارلىقىنى، قۇلقىمىزنىڭ ساغلاملىقىنى ئېتىراپ قىلمايسىلەر.

خاتالىق بىز ئۇيغۇردا، بىزمۇ ئىنساندەك ياشايمىز، باراۋەر مۇئامىلە تەلەپ قىلىمىز، ئادىللىقنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىمىز، ھەققىمىزنى بەرمىسەڭ تەنقىد قىلىمىز ھەتتا قولىمىزدىن كەلگەننى قىلىمىز دېگەن ئۇيغۇردا. شۇڭا خاتالىق خىتاي قولىدىن كەلگەننى قىلىشقا ئازدۇرغان ئۇيغۇردىن ئۆتىدۇ، سىلەردىن ئەسلا ئۆتمەيدۇ. چۈنكى، سىلەر خىتاي ئويلىغاننى بىلىشكە قادىر، خاتالىق پەقەتلا خىتايغا ئالدانغان، قايمۇقتۇرۇلغان، ئاق - قارىنى پەرق ئېتەلمەيدىغان، دائىم چاتاق تېرىيدىغان، چاتاق تېرىپ سىلەردەك سۈكۈتچانلارنى بىئارام قىلىدىغان، چاندۇرۇپ قويىدىغان ئۇيغۇردىن ئۆتىدۇ. خىتاي ئۇيغۇرلارنىڭ كۆڭلىگە ۋەسۋەسە سېلىپ سىلەرنى ئېتىبارىڭلارنى يوق قىلماقچى، شەرقىي

تۇركىستان مۇستەقىللىق مۇساپىسىدىكى باشلامچى رولۇڭلارنى ئىنكار قىلغۇزماقچى.

خوش، بۇ باش ـ ئايىغى يوق، بۇ تەنىلىك، كىنايىلىك ۋە ئاچچىق قۇرلارنى يېزىشىمدىن مەقسەت، خىتاينىڭ سىڭدۈرۈپ تومۇر تومۇرلىرىمىزغا ماڭغۇزۇۋەتكەن قۇللۇق ۋىرۇسىغا ۋاكسىنا ئۇرماقچى.

مەن ئاخىرىدا خىتاينىڭ قۇدرىتىگە تەسلىم بولغانلارغا شۇنى دېمەكچى: ئۇيغۇرنى خىتاي قانداق كۆرسە، سىلەرمۇ شۇنداق كۆرىسىلەر. سىلەر بىزنى تەپەككۇر قىلالمايدىغان، تەنقىد قىلالمايدىغان، سايلام قىلىپ، ھاكىمىيەت تەشكىللەپ دۆلەت قۇرالمايدىغان كۆرىسىلەر، ئۇيغۇرنىڭ بىقۇۋۇللۇقىغا ئىشىنىسىلەر. سىلەرنىڭ شۇبھەڭلەرچە بولسا سىلەر قۇرغان تەشكىلاتنى، دەرنەكنى قوللىمىغان مىللەت سىلەر قۇرماقچى بولغان دۆلەتنى قوللىمايدۇ. سىلەر غەلىبە قىلساڭلار كۈچۈڭلاردىن كۆرىسىلەر، خاتالاشساڭلار خەلقىمىزنىڭ خاتا چۈشىنىشىدىن. سىلەرنى چىرمىغىنى بىر كېسەل. بۇ بىر كېسەل روھىيەتنىڭ ئىپادىسى، بۇ روھىيەتتە خىتايغا تەن بەرگەن تەسلىمچىلىك ياتىدۇ. ئەسلى مۇسۇلمان دېگەن تەسلىم بولغۇچى دېگەن سۆز، ئەمما خىتايغا ئەمەس، خىتايچە زالىملىققا ئەمەس، خىتاي سىڭدۈرگەن قۇللۇققا ئەمەس، بەلكى يېگانە قۇدرەت، مۇتلەق ھاكىمىيەت ۋە مەڭگۈلۈك ئادالەت بولغان ئاللاھقا تەسلىم بولغۇچى، ھەقنى تونۇپ ھەق يولىغا جان تەسلىم قىلغۇچىدۇر.

2020 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى

خىتاي كەينىمىزدىمۇ، ئىچىمىزدىمۇ؟

بۇگۈن بىرەيلەن: «2012 ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى خوتەندە يۈز بەرگەن ئايروپىلان بۇلاش ۋەقەسىنى خىتايلار پىلانلىغان، خىتاينىڭ ئادەملىرى ئويۇن قويۇپ ئۇيغۇرنى تۇتۇپ بەرگەن» دەپ دانىشمەنلىك قىلدى. بۇ رىۋايەتچىنىڭ تەۋەككۈلچى ئۇيغۇرنى قارىلاپ، ئۇيغۇرنى سېستىپ توقۇغان رىۋايىتىگە تاڭ قالغاچ، شۇ ئىشنى قىلغان مۇساجاننى ئەسلەپ قالدىم. مۇساجان مەن 2013 ـ يىلى 10 ـ سېنتەبىر لىيۇداۋەن قاماقخانىسىغا قامالغاندا خىتاي مەھبۇسلار ئارىسىدا رىۋايەتكە ئايلانغان، خىتايلار باتۇرلۇقىغا، ئەقلىگە قول قويغان بىر شەخس ئىكەنتۇق.

مەن قامالغان كۈنى بىر سىچۇەنلىك خىتاينىڭ «مۇساجاننى تونۇمسەن؟» دېگەن سوئالىغا دۇچ كېلىپ ھېچ نېمىنى چۈشىنەلمىگەن ئىدىم. ئۇ: «سىلەر ئۇيغۇرلارنىڭ ئىچىدىن چىققان قالتىس ئادەم، سىياسىي مەھبۇس تۇرۇپ مۇساجاننى تونۇمايدىغان سەندەك ئۇيغۇرغا ھەيران قالدىم!» دەپ قويۇپ كېتىپ قالغانىدى.

كۈنلەرنىڭ ئۆتۈپ مۇساجاننىڭ سىرى ئېچىلدى. مۇساجان شېرىكلىرى بىلەن مەسلىھەت قىلىپ ئاقساق قىياپىتىگە كىرىپ، بىر ھاسىغا تايىنىپ، ھاسىنىڭ ئىچىگە پىچاقنى ئورۇنلاشتۇرۇپ ئايروپىلانغا چىققان ئىكەن. ئايروپىلان بۇلاش مۇۋەپپەقىيەتلىك بولغان بىلەن، ئۇچقۇچى مۇغەمبەر چىقىپتۇ. ئۇ ئايروپىلاننى

چەتئەلگە هەيدەشكە قوشۇلغان بولۇپ خوتەنگە قايتۇرۇپ كەپتۇ ۋە تۇيغۇزماي ساقچىغا خەۋەر قىلىپ ئۇلگۈرۈپتۇ.

تەۋەككۈلچى ئەزىمەتلەر ئايروپىلاندىكى مەخپىي خادىمنىڭ باش بولۇشى ۋە ختاي يولۇچىلارنىڭ ھەمكارلىقى بىلەن تۇتۇلۇپتۇ. مۇساجان بۇ پىلانغا قاتناشقۇچىلارنىڭ بىرى بولۇپ، مەندىن بۇرۇن 2 - كورپۇس 1 - كامېردا ياتقان ئىكەن. ئۇنىڭ قاماقخانا دوختۇرىغا قىچىشقاق دورىسى ياساشنى ئۆگىتىپ كامېردىكىلەرنى ئازابتىن قۇتقۇزغان ھېكايىسىمۇ مەشھۇر ئىكەن. شۇ ئىشتىن كېيىن، ختايلار مۇساجانغا «شاپائەتچى تېررورچى» دەپ ئىسىم قويۇۋالغان ئىكەن.

ئۇيغۇرنىڭ باتۇرلۇقى، زۇلۇمغا قارشىلىق بىلدۈرۈشنى دائىم ختاينىڭ كۈشكۈرتىشىگە، پىلانىغا باغلىنىپ قارىلىنىدىغانلىقىنى بىلەتتىم. ئايروپىلان بۇلاشقا قاتناشقان مۇساجاننى تونىمىسامغۇ مەيلى، مەن تونۇيدىغان، بىلىدىغان تەۋەككۈلچى ئۇيغۇرنىڭ مۇھاجىرەتتە ختاينىڭ ئادىمى دېيىلىپ كەمستىلىشى ئەتىگەندە ئىچىمنى ئاچچىق قىلدى. مۇساجاندەك مەردانە، قارام ۋە تەۋەككۈلچى ئۇيغۇرغا ئۆزىنىڭ ئىسمىنىمۇ ئېيتالمايدىغان، فېيسبۇكتا ساختا ئىسىم بىلەن بوھتان چاپلاشتىن باشقىنى بىلمەيدىغان، پەردە ئارقىسىغا ئۆتۈۋېلىپ ئۆزىنى ئۇيغۇرنىڭ يېگانە يولباشچىسىدەك، پەيلاسوپىدەك ھېس قىلىدىغان كىشىلەرنىڭ مەرەزلىكىگە ئېچىندىم.

مۇھاجىرەتكە چىققاندىن بېرى ئىچىمنى ئەڭ ئىلەشتۈرۈپ كېلىۋاتقان: «بۇ ئادەمنىڭ كەينىدە ختاي بار، ئۇ ئادەمنى ختاي يولغا سالغان، بۇنى ختاي بىلمەي قالامدۇ، ئۇنى ختاي قىلدۇرمىسا قىلغىلى بولامدۇ، ختاي دېگەن ھەممىنى بىلىپ تۇرىدۇ، ختاي كىرمىگەن كامار قالمىدى، بۇ ئىشلار بىزگە تەس

بولغان بىلەن خىتايغا ئاسان...» دېگەن سۆزلەرنىڭ بارغانچە ئومۇمىي ئېقىمغا ئايلىنىۋاتقانلىقىغا قاراپ ياقامنى چىشلەيمەن.

ئۇيغۇرلاردا ۋەتەندە تارقالغان «هەممە ئىشنىڭ كەينىدە خىتاي بار، خىتاينىڭ قۇدرىتى چەكسىز، پۇرسىتى نۇرغۇن، خىتايسىز ئۇيغۇر قىلنىمۇ تەۋرىتەلمەيدۇ، خىتاي هەممىنى بىلگۈچىدۇر، پىلان بىلەن ئىش قىلغۇچىدۇر. خىتاينىڭ زۇلۇمى ئاللاهنىڭ جازاسى، خىتاينىڭ ئىنسابى خۇدانىڭ بەرگىنى، بىرەر نەرسە ئۈنۈپ ئوخشىسا خىتاينىڭ بوزلۇقى، ئەگەر قۇرۇپ قاغجىرىغان بولسا ئۇيغۇرنىڭ شورلۇقى» دەيدىغان تەپەككۇر شەكلى، ئويلاش ئۇسۇلى، پىكىر قىلىش ئادىتى مېنى ئېچىندۇراتتى. بۇ هەقتە يازمىلار يازدىم، هەتتا لېكسىيەمۇ سۆزلىدىم ۋەتەندە. ئەمما هەممە پاكىت ئوچۇق، ئاخباراتقا بارلىق سىرلار يېيىلىپ كېتىدىغان چەتئەلدىمۇ بۇنداق ئويلاشنىڭ مودا بولۇشىنى قوبۇل قىلىش ماڭا ئىزچىل تەس كېلىۋاتىدۇ.

ئۇيغۇرنىڭ نادان، ناتۋانلىقىغا، خىتاينىڭ قۇدرەتلىك ئەقىلدانلىقىغا چىنپۇتۇپ كەتكەن بىر قىسىم مائارىپسىز ئۇيغۇرلاردا مۇهاجىرەتكە چىققاندىن كېيىن، «خىتاينىڭ قۇدرىتىسىز قىل تەۋرىمەيدۇ» دېگەن پىكىر تېخىمۇ باغجانلاپ باراقسان بولۇپ كەتكەندەك قىلىدۇ. چۈنكى، يېقىندا ۋەتەندە تۇرۇپ گۇۋاهلىق بېرىپ مەيدانغا چىققان يەنە بىر ئۇيغۇر تەۋەككۈلچى مىرئادىل هەسەنمۇ مۇساجاندەكلا قارىلاندى، ساراڭغا چىقىرىلدى، خىتاينىڭ ئادىمى دېيىلدى. قارىغاندا كىشىلەر تۈركىيەنىڭ كىنوسىنى تولا كۆرۈپ، تۈركىيەدىكى هەممە نەرسىنىڭ كەينىدە ئامېرىكا بار، يەهۇدىي بار دەپ قارايدىغان ئىدىيەدىكى شۇ يەهۇدىينىڭ ئورنىغا خىتاينى قويۇپلا، هەممە ئىشنى خىتايغا باغلاپ رىۋايەتتىن بىرنى توقۇپ قويۇپ، ئوخشىمىغان نۇقتىدىن

ئويلاپ بېقىشتىن، سوغۇققان تەپەككۇر قىلىشتىن، كىتاب ئوقۇشتىن قۇتۇلۇپ، بىر ۋاق تاماق گالدىن خاتىرجەم ئۆتكەنگە شۈكۈر قىلسا كېرەك.

ئۇيغۇردىن ئاقىل، باتۇر، تەۋەككۈلچى ۋە قەھرىمان چىقمايدىغانغا ئىمان كەلتۈرگەن، ئۇيغۇرنىڭ خىتاينى گۈمران قىلىپ ئىنسانىيەتكە بەخت يارىتىدىغانلىقىغا، دۇنيا تارىخىغا يېزىلىدىغانلىقىغا ئىشەنمەيدىغان، پەقەت سىڭگەننى يەپ، سىڭمىگەننى خالىغان يەرگە تۈكۈرۈپ، قول قوشتۇرۇپ يۆتىلىپ، تىز چۆكۈپ پۈكۈلۈپ ياشاشنى ئۇيغۇرلۇقنىڭ ئەسىرلەردىن بېرى داۋام قىلغان ئەنئەنىسى دەپ ئىشىنىدىغان كىشىلەرگە مۇساجاننىڭ، مىرادىلنىڭ جاسارىتى ئېغىر كېلىدۇ. ئۇلارنىڭ «ھەممە ئىشنىڭ كەينىدە خىتاي بار» دېگىنى ئەمەلىيەتتە «قەلبىمدە سىرىمغا شېرىك، رىزقىمغا شاھىت خىتاي بار» دەپ ئېتىراپ قىلغىنى خالاس. پەقەت كېيىنكى جۈملە نەپسىگە ئېغىر كەلگەچكە ئاغزىدىن چىقىرالمايدۇ.

تەتقىقاتلارنىڭ ئىسپاتلىشىچە ئىتنىڭ قۇلىقىغا ئىنسانلارنىڭ سۆزلەشكىنى قاۋىغاندەك ئاڭلىنىدىكەن. ئەجدادلىرىمىز «كۆڭۈلدە نېمە بولسا ئېغىزغا شۇ چىقىدۇ» دەيدۇ. دېمەك، ئۆزىڭىز قانداق بولسىڭىز، ئارزۇيىڭىز، خۇيىڭىز قانداق بولسا باشقا كىشىلەرنى شۇنداق كۆرىسىز، شۇنداق كىشىلەرنى ياقتۇرىسىز. ئۆزىڭىز قارشىلىقتىن سۈكۈتنى، ئاشكارىلىقتىن خۇپىيانىلىكنى، مەردانىلىكتىن زەيپانىلىكنى ئەلا بىلگەچكە، سىزگە خىتايغا قارشى تەۋەككۈلانە ھەرىكەت، باتۇرانە قارشىلىق، مەردانە سۆزلەش شۆھرەتپەرەسلىكتەك، خىتايغا باغلانغان خائىنلىقتەك، كۆرۈرمەن توپلايدىغان ئارتىسلىقتەك تۇيۇلىدۇ. شۇنى ئۇنۇتماڭ، خىتايغا قارشى ئاشكارا سۆز، تەدبىر ۋە ھەرىكەت قىلغان ھەر

قانـداق ئۇيغۇرنـڭ كەينـده خىتاي يوق، خىتاي سـىزدەك هەقكە ئاسـىيلىق قىلغۇچى مەخپىي جەسـەتلەرنـڭ ئىچىده، مېڭىسـىده ، قېنىدىكـى بارلـىق هۇجەيرىلـەرده.

2020 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى

قەھرىمان تۇتۇلدى

ئىككى سائەت ئىلگىرى خىتايدىن كەلگەن خەۋەرگە قارىغاندا، خىتاي ئۆلكىلىرىدە تۇرۇپ گۇۋاھلىق بەرگەن تۇنجى ئۇيغۇر تۇتۇلغان. مىرئادىل ھەسەن، ئاقسۇنىڭ ئونسۇ ناھىيەسىدىن بولۇپ، ئۇ 2018 ـ يىلدىن بۇيان خىتاي ئۆلكىلىرىدىكى شەھەرلەردە ئىشلىگەن. سېنتەبىرنىڭ باشلىرىدا چەتئەلدە تۇرۇشلۇق ئۇيغۇر پائالىيەتچىلەرنىڭ ۋاستىسى بىلەن يۇتۇپتا ئاۋازىنى ئاڭلاتقان. ئۇ سىندا خىتاي زۇلۇمىدىن شىكايەت قىلغان، ئانىسى ھەققىدە گۇۋاھلىق بەرگەن. ئۇ چەتئەلدە تۇرۇشلۇق ئۇيغۇرلارغا ھۆرلۈك، باتۇرلۇق ۋە ھاياتنىڭ قىممىتى، ئۇيغۇرلارنىڭ قىسمەتلىرى ھەققىدە مەلۇمات بەرگەن. 9 ـ سېنتەبىر كۈنى ئۇنىڭ خىتاينىڭ مەلۇم شەھىردە تۇتقۇن قىلىنغانلىقى ئىلگىرى سۈرۈلدى.

مۇھاجىرەتتە مىرئادىل ھەسەندىن گۇمانلانغان پائالىيەتچىلەر بولدى، ئۇنىڭ ئەقلىدىن گۇمان قىلغان داڭلىقلارمۇ ئوتتۇرىغا چىقتى. ئەڭ قوبۇل قىلغۇسىز بولغىنى ئۇنى جاسۇسلۇق، ساراڭلىق، ئۇيغۇرىستانچىلىق، بۆلگۈنچىلىك، پىتنىچىلىك بىلەن ئەيىبلىگەنلەر بولدى.

مىرئادىلنىڭ خىتاينى ئەيىبلىشى، گۇۋاھلىق بېرىشى، ئۇيغۇرلارغا خىتاب قىلىشى، ئەمما ئۇنىڭ بەدىلىگە ئومۇمىيۈزلۈك سۈكۈت، ئانچە مۇنچە بارىكاللا ۋە تەرەپ تەرەپتىن ياغقان ھاقارەتلەرگە ئۇچرىشى نېمىنى چۈشەندۈرىدۇ؟ بۇنىڭدىن نېمىنى

هېس قىلىمىز؟

1. بىر قىسىملار ئۇيغۇرلارنىڭ خىتايغا بولغان ئېتىقادىغا سادىق ئىكەنلىكىنى، ئۇلارنىڭ خىتايسىز قىل تەۋرىمەيدىغانلىقىغا ئىشىنىپ بولغانلىقىنى چۈشەندۈرىدۇ. ئۇلار خىتاينى شۇ قەدەر كۈچلۈك تەسەۋۋۇر قىلىۋالغانكى، ئۇلارچە ئۇيغۇردىن قەھرىمان چىقمايدۇ، ئۇلارچە بولغاندا ئۇيغۇرلار ھېچ يەردە ھېچ ئىش قىلالمايدۇ، بارلىق تەۋەككۈلچىلىك خىتاينىڭ ئويۇنى، خىتايغا قارشى چىققانلار گۇمانلىق، خىتايغا قارشى چىقىش ئۇيغۇرغا زىيانلىق، پەقەت پايدىسىز. بۇنىڭ مىسالى سۈپىتىدە ۋەتەندىكى لاگېر ئوقۇتقۇچىسىدىن چىققان بىر پاكىتنى يوشۇرۇپ ياتقان يەركەنتلىك قىزنىڭ «مەردان غاپپارنى خەۋەرگە چىققانغا قويۇپ بەردىمۇ، ئۆزى چىقتىمۇ خەۋىرى ھەممە يەرگە چىقتى؟» دېگىننى تىلغا ئېلىش مۇمكىن. ئۇلارچە بولسا كىمنىڭ خەۋىرى چىقسا شۇنى دەرھال قويۇپ بېرىشى كېرەك، قويۇپ بەرمىسە خەۋەرنىڭ، دەۋانىڭ پايدىسى يوق. تېخىمۇ ئېنىق ئېيتساق، مەن پايدا كۆرمىسەم دەۋادىن پايدا يوق. قەلبىمدە خىتاينىڭ قۇدرىتى چەكسىز، ماڭا زىيان سالىدۇ.

2. بەزىلەردە ئۇيغۇرنىڭ بۇ دەۋادا ئۇتىدىغانلىقىغا، بۇ پاجىئەدىن قۇتۇلۇپ كېتىدىغانلىقىغا ئىشەنچى يوق. ئۇلار ئاغزىدا دېمىگەن بىلەن مىللەتتىن پۈتۈنلەي ئۈمىدىنى ئۈزۈپ بولغان. شۇڭا بىرەر ئۇيغۇرنىڭ مىللەت ئۈچۈن مەيدانغا چىقىپ ئۆزىنى قۇربان قىلىشىغىمۇ ئىشەنمەيدۇ.

3. يۇقىرىقى خىتايغا ئىشىنىش، خىتايغا بولغان ئېتىقادىنى تىلىدا ۋە دىلىدا تەستىقلاش ۋە ئۇيغۇرنىڭ ئىستىقبالىغا ئىشەنمەسلىك سەۋەبلىك بەزىلەردە باتۇرلۇق، پىداكارلىق، تەۋەككۈلچىلىك دېگەن روھلار ئۆلگەن. شۇڭا ئۇيغۇردىن بىرەر

كىشى شۇنداق روھلارنى ئۆزىدە نامايان قىلسا ئۆچمەنلىك قىلىدۇ، ھاقارەت قىلىدۇ، ھەتتا قولىدىن كەلسە جايىدا جىمىقتۇرۇۋەتكۈسى كېلىدۇ.

2020 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى

قەھرىماندىن قالغان ئىبرەتلەر

مىرئادىل ھەسەن ئوتتىنىڭ ئىچىدە تۇرۇپ گۇۋاھلىق بېرىپ، بىر قەھرىمانلىق چاقىرىقى ئېلان قىلدى. بۇ چاقىرىق ۋەتەن سىرتىدا مىڭلىغان ئەگەشكۈچىلەرنى پەيدا قىلغۇسى ۋە تۈمەنلىگەن كىشىلەرنىڭ ۋىجدانىنى ئويغاتقۇسى. ئەگەر ۋەتەندىكى ۋەزىيەت ئۇيغۇرنى جاندىن تويغۇزمىغان بولسا مىرئادىل ھەسەندەك بىر قەھرىمان ئۆزىنى پىدا قىلىپ مەيدانغا چىقمىغان بولاتتى.

مىرئادىل نېمە ئۈچۈن خەلقئارا مۇخبىرلارنىڭ دىققىتىنى تارتالمىدى؟ بۇنىڭدىن بىزنىڭ ۋەتەندىكى پىداكارلار ۋە مۇھاجىرەتتىكى پائالىيەتچىلەر نېمىنى ئۆگىنىمىز؟

1. مىرئادىلنىڭ ئۇسۇلى توغرا بولمىدى. ئادەتتە خەلقئارا ئاخباراتلار دائىم ۋەقە، شەخس ۋە ھادىسىلەر ھەققىدە ئۆزى مۇخبىر ئەۋەتىپ زىيارەت قىلىدۇ ياكى ئۆزىگە بىۋاسىتە كەلگەن خەۋەرنى ئۆزى تەكشۈرۈپ ئېلان قىلىدۇ. ئادەتتە ئىجتىمائىي تاراتقۇلاردا تارقالغان خەۋەرلەرنى بىۋاسىتە ئۆزىنىڭ نامىدا ئېلان قىلىدىغان داڭلىق ئاخبارات يوقىنىڭ ئورنىدا. ئىجتىمائىي تاراتقۇلارغا چىققان خەۋەرنىڭ گۇۋاھچىسىنى تېپىش، ئۇلارنى مۇخبىر بىلەن ئۇچراشتۇرۇش، خەۋەرنىڭ چىنلىقىنى دەللىلەش بىر مۇرەككەپ ۋە زىل جەريان. مەردان غاپپارنىڭ خەۋىرى ئىجتىمائىي تاراتقۇغا چىققان، ئاندىن ئۆچۈرۈلۈپ مۇخبىرلارنىڭ دىققىتىگە سۇنۇلغان، ئۇنىڭ گۇۋاھچىسى مۇھاجىرەتتە بار بولغاچقا، ئاخىرى خەۋەرگە ئايلىنىپ ئۇيغۇرنىڭ دەردىنى ئاڭلاتتى. شۇڭا مىرئادىل بۇ

ۋىدىيونىڭ تارتىپ خەلقئارا ئاخباراتلار بىلەن بىۋاسىتە ئالاقە قىلالايدىغان تاھىر ئىمىن، ئارسلان ھىدايەت، ئەنۋەر ئەردەم، ئاسىيە ئۇيغۇر، ئابدۇۋۇھلى ئايۇپ قاتارلىق كىشىلەرگە ياكى ئەركىن ئاسىيا رادىيوسىغا ئەۋەتىپ بەرگەن بولسا، بۇ خام ماتېرىيالنىڭ خەۋەرگە ئايلىنىش پۇرسىتى بولاتتى. مىرئادىلنىڭ پىداكارلىقى جايىنى تاپاتتى.

2. ئۇيغۇرلارنىڭ ئۇنىڭغا ئىشەنمەسلىكى سەۋەبلىك مىرئادىلنىڭ دىققىتى زۇلۇمنى ئىسپاتلاشقا ئەمەس، ئۆزىنىڭ جاسۇس، كاززاپ ۋە خىتاينىڭ ئادىمى ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلاشقا بۇرۇلۇپ كەتتى. ئەگەر مۇھاجىرەتتىكى ئۇيغۇرلاردا ئىشەنچ بولغان بولسا، ھەتتا خېلى كۆزگە كۆرۈنگەن كىشىلەردە ئۇنىڭغا ئارتىلغان جاسۇسلۇق، ساراڭلىق ۋە كاززاپلىق تۆھمەتلىرى بولمىغان بولسا، ئۇ دىققەتنى ئۆزىنى ئىسپاتلاشقا ئەمەس، زۇلۇمنى ئىسپاتلاشقا قاراتقان بولاتتى. بۇ قەھرىمان ھەتتا ئۆزىنىڭ خىتاينىڭ ئادىمى ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن ساقچى ماشىنىسى ئالدىدا سىن تارتىپ ئەۋەتىشكە مەجبۇر بولدى. ئەمەلىيەتتە مۇھاجىرەتتىكى دەۋاگەرلەرنىڭ ۋاقتىنى ئەڭ كۆپ ئالىدىغان، قەلبىنى ئەڭ كۆپ زېدىلەيدىغان ھەتتا دەۋادىن تويغۇزۇۋەتكەن ئاملىمۇ خىتاينىڭ چەتئەلدىكى قولى ئەمەس ئارىمىزدىكى ھەسەت، گۇمان ۋە تۆھمەتنىڭ قەھرلىك تىلى ۋە ۋىرۇس چاچىدىغان سۆزىدۇر.

3. مىرئادىلنىڭ ۋىدىئولىرىنى تاپشۇرۇپ ئالغان قېرىنداشلار تەجرىبىلىك ئاخباراتچىلار بىلەن ئالاقە قىلمدى. مەن ئىش ئۆتۈپ بولغاندا مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويماقچى ئەمەس، ئەمما سەۋەنلىكنىڭ تەكرارلانماسلىقى ئۈچۈن، ۋەتەندىن خەۋەر چىققاندا قانداق قىلىش ھەققىدە بىر تەكلىپ بولۇپ قالسۇن دەپ تەكتلەپ قويماقچى. مەن ھەرگىزمۇ مىرئادىلنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاتقان ئۇيغۇرمەن دېگەن

نامدا ئاجايىپ ياخشى ئەمگەك قىلىۋاتقان، ئۇيغۇرنىڭ دەردىنى كۆچىنىڭ بارىچە ئېلان قىلىۋاتقان، كېچە ئۇخلىماي مىرئادىل ئۈچۈن ئىشلىگەن، دەۋا ئۈچۈن ۋاقتىنى سەرپ قىلىپ ئۇيغۇرلارنى قايىل قىلغان ئىنىمىزنى تەنقىد قىلماقچى ئەمەس. ئۇ ئىنىمىزگە بىر قېرىنداشلىق تەۋسىيەسى شۇكى، بۇندىن كېيىن مۇشۇنداق بىر ئاخباراتنى قولغا چۈشۈرگەندە، مۇشۇنداق ئاخباراتقا تەۋە ئىشنى يىللاردىن بۇيان مەخسۇس قىلىپ كېلىۋاتقان كىشىلەر بىلەن ئالاقە قىلغان بولساڭلار. بىز خۇددى مەردان غاپپار چىقارغان سىننى قانداق قىلىپ قىممەتلىك ئاخباراتقا ئايلاندۇرغان بولساق، بۇ سىننىمۇ شۇنداق ئۇنۇمگە ئىگە قىلغان بولاتتۇق. بۇ خەۋەر بىزگە يەتمەستىن، چىنلىقى نوپۇزلۇق تاراتقۇلار تەرىپىدىن ئىسپاتلانماستىن، تاراتقۇلاردا تارىلىپ بولغىنى ئۈچۈن مۇخبىرلار ئېتىبار قىلمىدى.

ۋەتەندىكى زۇلۇمنى بەربات قىلىش، قېرىنداشلارنى قۇتقۇزۇش، ھۆرلۈكىمىزگە يېتىش ئۈزۈنغا سوزۇلغان بىر ئۇرۇش، مىرئادىلنىڭ گېپى بويىچە بۇ بىر «ئىس ـ تۈتەكسىز جەڭ»، پىسخىك ئۇرۇشتۇر. بۇ جەڭدە ئۇيغۇر مىللىتى بىر بولسا زۇلۇمغا قارشى ۋارقىراپ دۈشمەنگە قارشى مەيدانغا چىقىپ، قەدىردانلىرى ئۈچۈن ھەقنى سۆزلەپ تاۋلىنىدۇ، يەنە بىر بولسا بولۇۋاتقان زۇلۇمنى ھېلى تەقدىردىن، ھېلى ئەجدادىدىن، ھېلى ئاللاھنىڭ جازاسىدىن كۆرۈپ ئىزدەپ خۇرسىنىپ سۈكۈت قىلىدۇ ۋەياكى ھېچ قايسى تەدبىر ۋە سەۋەبكە ئىشەنمەي ئۆزىنىڭ جېنى بىلەن بولۇپ كېتىدۇ.

مىرئادىلنىڭ قەھرىمانلىقى، روھى ۋە ئۇنىڭ ئەمەلگە ئاشمىغان ئارزۇلىرى بىزگە ئامانەت. بۇ ئۈزۈنغا سوزۇلىدىغان ئۇرۇشتا بىزگە ئىشەنچ، چىدامچانلىق، ھەمكارلىق ۋە قەھرىمانلىق بىلەن بىللە،

ئەقىل ۋە تەدبىر تەڭلا لازىم.

بىز مىرئادىل چاقىرغان ئەركىن پىكىرگە، ئەركىن ھەرىكەتكە ۋە قەپەسسىز روھقا قەرزدار. بىز مىرئادىل تەلەپ قىلغان قەھرىمانلىقنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ قىلىش ئۈچۈن خالىس قوللاشقا، قوغداشقا ۋە بىرلىككە موھتاج.

ۋەتەندىكى ئۇيغۇر زۇلۇمنىڭ قاراڭغۇ ئۆڭكۈرىدىن چىقىپ كېتىش ئۈچۈن، بىزدەك مۇھاجىرەتتىكى قېرىنداشلىرىغا موھتاج، بىز ھەمكارلىققا، ھەمسەپەرلىككە ۋە ھەمدەملىككە موھتاج. مۇھاجىرەتتە زۇلۇم چارچىتىپ قىزىتىپ تاشلىغان مېڭىلەرنى سەگىتىش ئۈچۈن بىز ئەقىلگە، مەسلىھەتكە ۋە دوستانە كېڭەشكە مۇھتاج.

شۇڭا ۋاقتىمىز ئۆزىمىزنىڭ خىتاينىڭ ئادىمى ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلاشقا، ئۇيغۇرغا ئەمەس خىتايغا قارشىلىقىمىزنى ئىسپاتلاشقا كەتمىسۇن. بىز مۇھاجىرەتتە بىر - بىرىمىزنى ئويغىتىمەن، قوزغىتىمەن، نازارەت قىلىمەن دېمەي، قولىمىزدىن كەلگەن ئۇسۇلدا زۇلۇمغا قارشى تۇرۇۋېرەيلى. يولىمىز توغرا بولسا يارەم چوقۇم كېلىدۇ. كۆزىمىز بىر - بىرىمىزنى تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىشقا كەتمىسۇن، خىتاينىڭ ئاجىز نۇقتىلىرىغا بىرلىكتە ھۇجۇم قىلايلى. ئەقىلىمىز ئەقىدىلەردىن ۋە ئەقىللەردىن گۇمانلىنىشقا كەتمىسۇن، زېھنىمىز گۇمانلىرىمىز ھەققىدە مۇنازىرە قىلىشقا كەتمىسۇن. ئەقلىمىزنى ئىشلىتىپ ئالدىمىزدىكى خىتاينى قانداق خورىتىش، زالىملىقنى قانداق ۋەيران قىلىش ھەققىدە پىلان تۈزەيلى. ھەممەيلەن بىر - بىرىمىزنى قويۇپ، خىتاينى دۇنيادا قانداق تولۇق رەسۋا قىلىش، زالىملىقنىڭ ھەقىقىي يۈزىنى قانداق ئىسپاتلاش ۋە دۇنيانىڭ نەپرەتلىك چۇقان ۋە ھۇجۇملىرى ئاستىغا قانداق دەپنە قىلىۋېتىش ھەققىدە ئەقىل ئىشلىتەيلى.

2020 - يىلى 9 - ئاينىڭ 9 - كۈنى

قەھرىماننىڭ تۈتۈلغانلىقىنى مەن قانداق بىلىمەن؟

9 ـ سېنتەبىر نورۋېگىيە ۋاقتى ئەتىگەن سائەت 10 ئەتراپىدا مىرئادىلىنىڭ تۈتۈلغانلىق خەۋىرى كەلدى. خىتاي شەھىرىدە قولغا چۈشۈپ قاپتۇ. ئۇ ۋاقىتتا تېخىچە ئۇرۇمچىگە يوللانمىغان ئىكەنتۇق. ھازىر ئۇرۇمچىگە قايتۇرۇپ كەتتىمۇ بىلمەيمەن. ئادەتتە بۇنداق ئاخباراتنى بەرگەن كىشى، بىر قېتىم ئۇچۇر قىلىپلا غايىب بولىدۇ، داۋاملىق مەلۇمات يوللاپ بولالمايدۇ. ئۇ مۇشۇ كۈنگىچە ئۇدا ئىككى قېتىم مەلۇمات يوللىغان كىشى، يەنى «قاراقاش ھۆججەتلىرى»نى ۋە تۈتقۇن ئۆلىمالارنىڭ تىزىملىكى ھەمدە ئۇلارنىڭ قەيەرگە قامالغانلىق كوردىناتىنى يوللىغان قەھرىمان باتۇرىمىز. قالغانلار شۇ بىر قېتىملىق مەلۇماتتىن كېيىن يوقاپ كېتىدۇ. مەنمۇ زىنھار قايتا ئىزدىمەيمەن. چۈنكى، ئەركىن دۇنيادا تۇرۇپ بىز قىلمىغان پىداكارلىقنى ئوتتىنىڭ ئىچىدە تۇرۇپ قىلۋاتقانلارغا بىز پەقەت يارده‌ملا قىلالايمىز، «يەنە بىرنى يوللا!» دېمەيمىز، ئۇلارنى تەۋەككۈلچىلىك قىلىشقا ئۈندىيەلمەيمىز.

مىرئادىلىنىڭ تۈتۈلغانلىقىنى قانداق بىلىسەن؟ ئىسپاتىڭنى كۆرسەت، دېگۈچىلەرگە شۇنى دەي، سىز خەلقئارا ئاخبارات ئورگىنىنىڭ كىنىشكىسى بىلەن ئالدىمغا كېلىڭ ياكى ب ب س، س ن ن، فوكىس خەۋەرلىرى، ئەلجەزىرە ۋە مەن بىلمەيدىغان، سىز بىلىدىغان ھەرقانداق ئاخبارات ئاگېنتلىقىنىڭ مۇخبىرىنى باشلاپ كېلىڭ ياكى تونۇشتۇرۇڭ. مەن شۇلارغا كۆرسىتىپ قويىمەن. بىر ئۇيغۇر جېنىنى تىكىپ قويۇپ چىقارغان مەلۇماتنى مەن سىزدەك تۇردا پىتنە تارقىتىشتىن باشقا ئىشى يوق، قورسىقىدىن باشقا

هېچ نېمىگە مۇھەببىتى ۋە ئىمانى يوق ئادەمگە كۆرسەتمەيمەن. بۇرۇنمۇ شۇنداق قىلغان، بۇندىن كېيىنمۇ شۇنداق قىلىمەن.

مەخپىي ماتېرىيال ساڭىلا كېلەمدۇ؟ تۇتۇلغانلارنىڭ مەلۇماتىنى سەنلا بىلەمسەن؟ ساڭا خىتاي تېلېفون قىلدىمۇ؟ دېگەنلەرگە جاۋابىم: سىز مۇھاجىرەتتە مېنى تونۇمايسىز، ئەمما مىللەت ۋەتەندە مېنى تونۇيدۇ. مەن ۋەتەندە جېنىمنى ئالقانغا ئېلىپ ئانا تىلنى قوغدايمەن دەپ، تۇتۇلۇشنى بىلىپ تۇرۇپ، تۇتۇلىسەن دېگەن ئاگاھلاندۇرۇشنى تەكرار ئاڭلاپ تۇرۇپ مەيدانغا چىققان ھەمدە تۇتۇلغان. شۇڭا مىللەت ماڭا ئىشىنىدۇ. ھەممە ئادەمگە ئۆزىگە ئوخشاش ئادەمگە دوست بولىدۇ. ھەممە ئادەم ئۆزىگە ئوخشاش ئادەمنى ياخشى كۆرىدۇ. مەن ئىزچىل ھەق مەيداندىن ۋاز كەچمەي تۇرۇپ كەلگەچكە، مەن ئۆزۈمنى پىدا قىلىپ باققان بولغاچقا، ماڭا شۇنداق پىداكارلار ئۇچرايدۇ. مەن پىداكارلار بىلەن خىتاي زىندانىدا 428 كۈن يېتىپ باققان بولغاچقا، پىداكار ئىنسانىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى بىلىمەن. ئۇنداق ئادەملەر مېنى ياخشى كۆرمىسىمۇ ياخشى كۆرىمەن، مېنى دوست دەپ بىلمىسىمۇ دوستلۇقتىن ئەسلا ۋاز كەچمەيمەن.

بەزىلەر «سەنمۇ گۇمانلىق، سەن خىتاينىڭ ئادىمى، خىتاينىڭ ئادىمى بولمىساڭ، نېمىشقا شۇنچە ئادەم سەندىن گۇمانلىنىدۇ، ساڭا ئۆچ؟» دەيدۇ. ئاپاق خوجىنى ھازىرمۇ كىشىلەر ياخشى كۆرىدۇ، ئەينى چاغدا ئۇيغۇرنىڭ يېرىمى ئاپاق خوجا تەرەپدارى بولغان، ئۇنىڭ ئۈچۈن جېنىنى، مېلىنى ھەتتا پەسەندىلەر قىزلىرىنى تارتۇق قىلىشقان. بۇ سەۋەبلىك ئاپاق خوجا ئۇيغۇرنىڭ ئادىمى بولۇپ قالمىدى. ئابدۇخالىق ئۇيغۇرنى ئەينى چاغدا كۆپ ئادەم بىلمەيتتى، كوممۇنىست دەپ گۇمان قىلاتتى، ئۆچ كۆرەتتى، ئۇنىڭ بار يېرىنى ئېيتىپ قويۇپ تۇتۇپ

بەرگەن روزا موللا دېگەن كىشىمۇ كىچىكىدە بىللە ئوقۇغان ساۋاقدىشى ئىدى. ئۇيغۇرنى تاكى 1980 - يىللاردا ئەسەرلىرى «بۇلاق» دېگەن ژۇرنالدا بېرىلىپ، شائىرلار قەسىدە يېزىپ، يازغۇچىلار رومان يېزىپ كۆككە كۆتۈرمەستە مۇتلەق كۆپ ئادەم بىلمەيتتى. ئەمما ئابدۇخالىق ئۇيغۇر گۇمان سەۋەبتىن ئۇيغۇرنىڭ دۈشمنى، كوممۇنىست بولۇپ قالمىدى.

بىر ئادەمنى جامائەتنىڭ، ھاكىمىيەتنىڭ ھۆرمەتلىشى، كۆككە كۆتۈرۈشى، ئەگىشىپ چۇقان سېلىشى، قوللاپ چاپان كۆتۈرۈشى ئۇ ئادەم تۇتقان يولنىڭ ھەق بولغانلىقىدىن ئەمەس. بىر ئادەمگە جامائەتنىڭ ئۆچ بولۇشى، ئاۋامنىڭ قارشى چىقىشى ئۇنىڭ قاراشلىرىنىڭ خاتالىقىنى دەللىلەيدۇ. مەسىلەن، «يەر شارى قۇياشنى ئايلىنىپ ھەرىكەت قىلىدۇ» دېگەن قاراشقا شۇ دەۋردە ئاۋام قارشى چىققان. دىنى جەمئىيەت بۇ قاراشنى تەشەببۇس قىلغۇچىغا ئوتتا كۆيدۈرۈش جازاسى بەرگەن.

بىز بۇگۈن «يەر شارى قۇياشنى 24 سائەتتە بىر نۆۋەت ئايلىنىدۇ» دېگەن قاراشنى قوبۇل قىلغان دۇنيادا ياشاۋاتىمىز. بۇ قاراشنى ئوتتۇرىغا قويۇپ خىرىستىيان دىندارلىرىنىڭ قولىدا ئوتتا كۆيدۈرۈلگەن بىرونىنىڭ ئىلىم - پەن روھىغا ئەگەشكەن كىشىلەرنىڭ ۋاستىسىدە بۇگۈنكىدەك تەرەققىياتقا ئېرىشتۇق. بۇگۈنكى ئازابلىق كۈنلىرىمىزدە ئۇيغۇرغا ئىگە چىققان، يېنىمىزدا بولغانلارمۇ شۇ ئىلىم - پەن روھىنىڭ ئەگەشكۈچىلىرى.

بروننى قاراشلىرى سەۋەبلىك ئوتتا كۆيدۈرگەن نادانلىق ۋە شۇلارغا ئەگەشكەن ئاۋامدىكى ئىتائەتچانلىق ھازىرمۇ مەۋجۇت. ئەگەر ھەقىقەتنى ئاشكارىلىغان بروننىنىڭ روھىغا ئەمەس، ھەقىقەتنى يوشۇرغان، باستۇرغان كۈچنىڭ ئەرۋاھىغا، برونى كۆيۈۋاتقان گۈلخانىغا «ساۋاب بولىدۇ» دەپ ئوتۇن تاشلىغان

ئىخلاسىمەن ئاۋامنىڭ سادىدا روھىغا ئەگەشكەن بولساق، ھەر كۈنى بىردىن بروننى كۆيدۈرۈپ ساۋابنى بولۇشىغا تاپقان خىرىستىيان دۇنياسىغا، ئۇلار بىلەن تىنىمسىز ئۇرۇش قىلىشنى ئاللاھنىڭ بۇيرۇقى دەپ قان تۆكىدىغان مۇسۇلمان دۇنياسىغا شاھىت بولغان بولاتتۇق.

مەن ئۆزۈم توغرا بىلگەننى دەيمەن، مۇۋاپىق كۆرگەننى يازىمەن، ئەمما كۆپ ئادەم مېنى ياخشى كۆرسۇن دېمەيمەن، لېكىن مەن بەك كۆپ ئادەمنى ياخشى كۆرىمەن. ماڭا ھازىر ئەڭ ئۆچلۈك قىلىۋاتقانلار، ئۆچمەنلىكنى تارقىتىۋاتقانلار ئەمەلىيەتتە مەن ئەڭ يېقىن كۆرگەن، بىللە ئىشلىگەن، ماڭا ئىززەت قىلغان ۋە بىللە تۇز ـ تائام يېيىشكەن كىشىلەر. مېنىڭ پىكرىم، تەشەببۇسۇم ئۇلارنىڭ كونترولۇقىدىن، ئارزۇسىدىن ۋە مەقسەتلىرىدىن يىراقلاپ كەتكەچكە ماڭا ئۆچمەنلىك قىلىدۇ. ئەڭ يالقۇنلۇق مۇھەببەتلا ئاشۇنداق ئەڭ ئاتەشلىك نەپرەتنى پەيدا قىلىدۇ. ماڭا ئۆچمەنلىكنى تاللىغانلار ئۆزىنىڭ يامان كۆرۈشنى ئىسپاتلاش، ئۆزىنىڭ نەپرىتىنى ئاممىۋىلاشتۇرۇش ۋە ئۆزىنىڭ بىزارلىقنى ئىجتىمائىي ئاساسقا ئىگە قىلىش ئۈچۈن مېنى جامائەت ئالدىدا يامانغا چىقىرىدۇ. بۇلار مەن ئۈچۈن بەربىر. مەن تۆمۈرنىڭ داتلىشىپ قېلىشىغا ئىشىنىمەن، ئەمما ئۈستىگە نىجاسەت تۆكۈلسە، ساپالغا ئايلىنىپ قېلىشىغا ئىشەنمەيمەن. تۆمۈرگە توختىماي يۇندە چاچسام ھامان بىر كۈنى ساپال بولىدۇ، دەپ ئىشىنىدىغانلار بولسا، ئۇمۇ ئۆزىنىڭ تاللىشى.

مەن مىرئادىلنىڭ تۇتۇلغانلىقىنى بىلىمەن. چۈنكى، مەن مىرئادىلدەك قىز ـ ئوغۇللىرىمىزغا مىليون ئۇيغۇر گۇمان قىلسىمۇ گۇمان قىلمايمەن، ئىشىنىمەن. ئۇلاردىن مىڭلاپ ئۇيغۇر شۇبھىلەنسىمۇ ئۇلارنى قەھرىمان دەپ قوغدايمەن، قوللايمەن، قولۇمدىن كەلگەننى قىلىپ يارەمدە بولىمەن. مىرئادىلدەك

پىداكارلار ھېلىمۇ ھەرىكەتتە، ئۇلار بەزىدە ئاشكارا، بەزىدە يوشۇرۇن ھالدا ھەق ئۈچۈن، ئەركىنلىك ئۈچۈن، ئۆز مىللىتىگە، مەۋجۇتلىقىغا، قووۋم ـ قېرىنداشلىرىغا بولغان مۇھەببەت ئۈچۈن ھاياتىدىن كېچىپ، جانلىرىنى پىدا قىلىشقا رازى.

مىرئادىل تۇتۇلدى، ئۇنى ئەمدى قۇتقۇزغىلى بولمايدۇ. بىز مىليونلىغان قېرىندىشىمىزنى قۇتقۇزالمايۋاتقاندەك ئۇنىمۇ قۇتقۇزالمايمىز، ئەمما مىللەتنىڭ قۇتۇلۇشى ئۈچۈن تىرىشچانلىق كۆرسەتكەندەك غەيرەت كۆرسىتەلەيمىز، سەۋەب قىلالايمىز. مۇھاجىرەتتە ئۇنىڭغا تۆھمەت قىلغان، گۇمانلانغانلارنىڭ قىلىدىغان ئىشى ئىچىدىن چىقىرىپ تۆۋە قىلىش. بىزنىڭ قىلالايدىغان ئىشىمىز مىرئادىلنى ئەمەس ئۆزىمىزنى قۇتقۇزۇش، دىلىمىزنى مىرئادىل تەرغىب قىلغان ھۆرلۈك روھى بىلەن زىننەتلەش، قەلبىمىزنى خىتايپەرەسلىك دىنىدىن، قورقۇنچاقلىقتىن، گۇمانخورلۇقتىن، سەمىمىيەتسىزلىكتىن ۋە تۆھمەتخورلۇقتىن قۇتقۇزۇش. شۇندىلا يەنە مىرئادىلدەك باتۇر چىققاندا قەھرىمانلارغا ئىشەنمەي، ئۇلارنىڭ ۋاقتىنى زۇلۇمنى ئىسپاتلاشقا ئەمەس، ئۆزىنىڭ جاسۇس ئەمەسلىكىنى ئىسپاتلاشقا ئىسراپ قىلىدىغان مەرەزلىكنى قايتا سادىر قىلمايمىز.

2020 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى

مەنمۇ ئۈممەتچى ئىدىم

تۈيۇقسىز شۇنى ئېتىراپ قىلغۇم كېلىپ قالدى. مەنمۇ ئۈممەتچى بولغانىدىم. تۈركىيەدە ئىسلامچى پارتىيەنىڭ 2002 ـ يىلى ھاكىمىيەتكە چىقىشى مېنى ئاجايىپ ھاياجانغا سالغان. جۈمە نەمەنگانى، تاھىر يولداشۇپ، ھەسەن مەخسۇملارنىڭ تەبلىغ ۋە سىنلىرىنى ئىزدەپ كۆرەتتىم. ئوتتۇرا ئاسىيادا تۈركىستان نامىدا بىر ئىسلامىي دۆلەت قۇرۇلسا، بىزنىڭ شۇلارنىڭ بىر پارچىسى بولۇپ دىنىمىزنى ئۈستۈن قىلىپ ياشايدىغانلىقىمىزغا شەكسىز ئىشىنەتتىم، ئىشەنمەيدىغانلار دۈشمىنىم ئىدى.

ئالىي مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى بولغىنىم بىلەن نامىز ئوقۇيدىغان بالىلارغا ھەققىي كۆيۈنەتتى، ياغلىق چىگىدىغان قىزلارغا ۋە نامىز ئوقۇيدىغان بالىلارغىلا ئايرىم ھەقسىز ئىنگلىزچە ئۆگىتەتتىم. مېنىڭ بۇ پوزىتسىيەم شۇ قەدەر ئادالەتسىز پەللىگە يەتكەن بولۇپ، بىر قېتىم ئىنگلىزچە نۇتۇق مۇسابىقىسى ئۈيۈشتۈرۈپ، ياخشى سۆزلىيەلمىسىمۇ پەقەتلا ھىجابلىق بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇ قىزنى بىرىنچى قىلىپ قويغانىدىم.

پاكىستاندىن كىتابلار كېلىپ، دوستلار زىيارەت قىلىپ تۇراتتى. ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىنغان كىتابلار ئىچىدە ھىزبىۋۇتتەھرىر، جامائەتى ئىسلامىيە، ئىخۋانۇل مۇسلىمىننىڭ كىتابلىرى كۆپ ئىدى. سەيىد قۇتۇپ، مەۋدۇدىنىڭ كىتابلىرى بىلەن شۇ چاغدا ئۇچراشقانىدىم. پاكىستان ۋە مالايسىيەدىن كېلىدىغان ئىنگلىزچە كىتابلارمۇ بار ئىدى. تۇنجى قېتىم ھىجرەت تەرغىباتىنى 2004 ـ

يىلى مالايسىيەدە تۇرۇشلۇق بىر كىشىدىن ئاڭلىغانىدىم.

2005 ـ يىلنىڭ ئاخىرىدا تۈركىيەگە زىيارەتچى تەتقىقاتچى بولۇپ كەلدىم. تەتقىقاتىم تۈركىيەدىكى ئىسلامى جامائەتلەر ھەققىدە بولدى. ئىستانبۇل، ئەنقەرە، كونيا ۋە ئىزمىردىكى ئىسلامى جامائەتلەرنى زىيارەت قىلدىم، يىغىنلارغا قاتناشتىم. كىتابلارنى ئوقۇپ روھى دۇنيايىم ئاستىن ـ ئۈستۈن بولۇپ كەتتى. مېنىڭ ۋەتەندە دىن دەپ ئوقۇغانلىرىم دىنىي پارتىيە ـ گۇرۇھ ۋە جامائەتلەرنىڭ تەشۋىقات ماتېرىيال بولۇپ چىقتى.

تۈركچە، ئىنگلىزچە كىتابلارنى ئوقۇپ، خەۋەرلەرنى ئاڭلاپ، شاھىتلار بىلەن مۇڭدىشىپ پۈتۈنلەي ئالدانغانىدەك بولۇپ قالدىم. بىز چوقۇنغان ئافغانىستاندىكى جىھادى ھەرىكەتنىڭ ئەسلى ئامېرىكا باشچىلىقىدىكى كاپىتالىزم لاگېرىنىڭ سوۋېت باشچىلىقىدىكى كوممۇنىستىك لاگېرغا قارشى ئويۇنى بىلەن باشلانغانلىقىنى ئوقۇغىنىمدا ئۈمىدسىزلىنىپ كەتتىم. تالبانىنىڭ خىتايدىن ھەربىي تەلىم ئالغانلىقى، قورال يارىدىمى ئالغانلىقى، خىتاينىڭ پەلەستىننى قوللايدىغانلىقى، كەشمىردىكى ھىندىستانغا قارشى مۇجاھىدلارنىڭ خىتاينى ئارقا تېرەك قىلغانلىقى، ئەزھەرنىڭ خىتايغا باغلانغانلىقى، خىتاي شىركەتلەرنىڭ ئەرەبىستاندىكى پائالىيەتلىرى مەلۇم بولدى.

تۈركىيەدە تۇرۇۋاتقان مەزگىلىمدە خىتايغا قانداق تاقابىل تۇرۇش، زۇلۇمدىن قاندا قۇتۇلۇش مەسىلىسىدە خىتاينى مۇسۇلمان قىلىش پىكرى مەيدانغا چىقتى. سەئىد نۇرسىنىڭ قىزىل كىتابلىرى خىتايچىغا تەرجىمە قىلىندى. ئۇلار خىتايدا مەكتەپ، دوختۇرخانا ئاچىدىغانلىقى، خىتاي مىللىتى مۇسۇلمان بولسا زۇلۇمنىڭ ئۈزۈل ـ كېسىل تۈگەيدىغانلىقى تەبلىغ قىلىندى. تۈركىيەدىكى ئىسلامچى تەشكىلاتلارنىڭ خىتاي بىلەن بىرلىشىپ

غەربكە تاقابىل تۇرۇشقا تىرىشۋاتقانلىقى مەلۇم بولدى. ئۇلار مېنى خىتاينى مۇسۇلمان قىلىش ئۈچۈن ئىشلەشكە تەكلىپ قىلدى. جامائەتلەرنىڭ ئارىسىدا قىلىۋاتقان كۆزىتىش، سوراش ۋە خاتىرە قالدۇرۇش ئىشلىرىم سۇغا چىلاشتى.

شۇنداق قىلىپ شېرىن دەملەر تۆت ئايلاردىن كېيىن بۇزۇلدى. توقۇنۇش مېنىڭ ئۆزۈمنى ئۇيغۇر دېيىشىم، جامائەتتىكىلەرنىڭ مېنى «سىنجانلى (شىنجاڭلىق)» دېيىشى ۋە ئۇلارنىڭ «بىز تۈرك ئەمەس، ئوسمانى» دېيىشىگە ئېتىراز قىلىشىم بىلەن پارتلىدى. ئىنسانچە دوستلۇق داۋام قىلدى، ئەمما مۇسۇلمانچە قۇچاقلاشلار، قوللاشلار ئۈزۈلدى.

كېتىدىغان كۈنۈمدە ياتاقداشلاردىن مېنى ئۇزۇتۇپ چىقىدىغانغا بىرسىمۇ چىقمىدى. سەۋەبىنى سورۇدۇم. ئورا كۆز «ئاكا» دېيىلىدىغان كىشى «سەن كېتىدىغان چېغىڭدا ساپلا ئۇيغۇر تارىخىغا، پەلسەپە ۋە پىسخولوگىيەگە، غەرب ئىدېئولوگىيەسىگە ئائىت كىتابلارنى تەييار قىلىپ قاچىلاپسەن. ساڭا ھەر نامازدىن كېيىن ئوقۇتقان قىرمىزى (قىزىل) كىتابلاردىن بىرنىمۇ سومكاڭغا سالماپسەن» دېدى. ئۇنىڭ قىرمىزى كىتاب دېگىنى بۇ دىنىي جامائەتنىڭ ئوقۇشلۇقى بولغان سەئىد نۇرسى تەرىپىدىن يېزىلغان «رىسالىلەر» ئىدى.

2020 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى

دەۋانىڭ پايدىسىنى نېمىشقا يوشۇرىمىز؟

يېقىندا بىر پېشقەدەم زىيالىينىڭ لاگېردىن قۇتۇلۇپ چىققانلىقىنى ئاڭلىدىم. ئۇ كىشى «تۇتقۇن قىلىنغان زىيالىيلار تىزىملىكى»دە بولغاچقا، باشقا بىرەيلەن ماڭا يەتكۈزدى. مەزكۇر زاتنىڭ دەۋاسىنى قىلغان جىيەنى بىلەن كۆرۈشكىنىمدە قويۇپ بېرىلگەنلىكىگە بىر يىل بولغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. ئۇنىڭ نېمە ئۈچۈن ماڭا دېمىگەنلىكىنى، بۇ خۇشخەۋەرنى نېمىشقا ئاشكارا ئورتاقلاشمىغانلىقىنى سورىغىنىمدا بەرگەن جاۋابى مېنى ھەيران قالدۇردى. بۇ ئىش داۋراڭ قىلىنسا قايتا تۇتۇلۇپ كېتىشىدىن ئەنسىرەيدىكەن. ماڭا دېسە مېنىڭ داۋراڭ قىلىشىمدىن قورقىدىكەن (تۆۋە قىلدىم!) ھەمدە مېنىڭ تاغىسىنىڭ قويۇپ بېرىلگەنلىكىنى دېمەسلىكىمنى تەلەپ قىلىدىكەن.

تۇتۇلغانلارنىڭ تىزىملىكىنى تۈزۈشتىن مەقسەت، بىرىنچىدىن، مۇناسىۋەتلىك ئورگانلارغا سۈنۈش، دوكلات يېزىش ۋە دەۋاسىنى قىلىش ئۈچۈن؛ ئىككىنچىدىن، خىتايغا تۇتۇلغانلارنىڭ مىليوندىن مىليونغا چىقىرىپ خەلقئارا مەتبۇئات ۋە يىغىنلاردا ئېيتىلىدىغان سان ئەمەس، بەلكى ئىسمى ۋە جىسمى بار، گۇۋاھچىسى ۋە ئىگىسى بار ئىنسان ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ قويۇش ئىدى. تىزىملىكنىڭ چىنلىقىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، قويۇپ بېرىلگەنلەردىن ۋاقتىدا خەۋەردار بولۇشىمىز كېرەك. تۇتۇلغاندا كۆرسەتكەن جاسارەتنى قويۇپ بېرىلگەندىمۇ كۆرسەتمىسەك قانداق بولىدۇ؟ نېمە ئۈچۈن قويۇپ بەرگەننى يوشۇرساق بولمايدۇ؟

چۈنكى، بىز يالغانچى بولساق بولمايدۇ. قويۇپ بېرىلگەن كىشىلەرگە تىزىملىكتە ئىزاھات بېرىلمىسە، نامايىشلاردا ئۇلارنىڭ رەسمى داۋاملىق كۆتۈرۈلۈپ، رەسىم كۆرگەزمىلىرىدە داۋاملىق تۇتقۇن دەپ دەۋاسى قىلىنسا، خىتاي بىزنى مات قىلىدۇ. 2019 - يىلى ئىشلەنگەن تۇتقۇن زىيالىيلارنىڭ رەسمى ھېلىمۇ شۇ پېتى ئىشلىتىلمەكتە. خىتاي ئۇلاردىن قويۇپ بېرىلگەنلەرنى سۆزلىتىپ بىرنى مات قىلدى. شۇڭا بىز ئۇنىڭ ئىچىدىن قويۇپ بېرىلگەنلەرنى چىقىرىۋېتىپ، يېڭىدىن تۇتۇلغانلارنى قوشۇپ، داۋاملىق تولۇقلاپ مېڭىشىمىز كېرەك.

تۇتۇلغانلارنىڭ قويۇپ بېرىلگەنلىكى ئاشكارىلانسا، ئۇلارنىڭ قايتا تۇتۇپ كېتىلمەسلىكى ئۈچۈن پايدىلىق. يېقىندا خىتاينىڭ لاگېرلارنى كېڭىيۋاتقانلىقى مەلۇم بولماقتا. خىتاي رەئىسى شى جىنپىڭ ئالدىنقى ھەپتە ئېچىلغان -3قېتىملىق «شىنجاڭ» خىزمەت يىغىنىدا ھازىرقى سىياسەتنىڭ غەلىبىلىك بولغانلىقىنى ۋە داۋاملىق ئىجرا قىلىنىدىغانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويدى. شۇڭا بۇگۈن قويۇپ بېرىلگەنلەرنىڭ داۋاملىق ئازاد ياشىشىغا ھېچكىم كاپالەت بېرەلمەيدۇ. كاپالەت خىتاينىڭ قولىدا ئەمەس، بىزنىڭ ھارماي - تالماي كۆرسىتىدىغان تىرىشچانلىقىمىزدا. خىتاينىڭ مۇشۇ كۈنگىچە ئاخبارات ۋە دەۋانىڭ كۈچى بىلەن قويۇپ بېرىشكە مەجبۇر بولغانلارنى قايتا تۇتماسلىقى ئۈچۈن، خۇشخەۋەرمۇ ئاشكارا بولۇشى كېرەك. تۇتقۇن قىلىش خىتاينىڭ جىنايىتى بولسا، قويۇپ بەرگەنلىكى ھەرگىزمۇ ئىلتىپاتى ئەمەس، بىزنىڭ تىرىشانچلىقىمىز، غەلىبىمىز.

قويۇپ بېرىلگەنلەرنىڭ خەۋىرىنى دېيىشىمىز، دەۋايىمىزنىڭ نەتىجىسىنى بەھىرلىشىمىز سۈكۈتتىكى قېرىنداشلارغا مەدەت بولىدۇ. چىققانلارنى ئورتاقلىششتا تۇتۇلغانلارنى ئاشكارىلىغاندەك

ئاكتىپ بولۇشىمىزنىڭ قوزغاتقۇچ رولى بار. بۇگۈنگىچە مەن ئۇچراتقان كىشىلەرنىڭ پاسسىپلىقىغا سەۋەب بولۇۋاتقان ئەڭ چوڭ ئامىل نەتىجىگە ئىشەنمەسلىك، تەلەي سىناش ۋە «كۆكتىن چەلپەك كۈتۈش»تىن ئىبارەت. 2018 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا لاگېردىن قاچقان ئوقۇتقۇچى ھەققىدىكى پاكىتنى يوشۇرۇۋاتقان قىزنىڭ سۆزىمۇ «مۇشۇ كۈنگىچە دەۋاسى قىلىنغان كىم قۇتۇلۇپتۇ؟» دېيىش بولدى. ئەلۋەتتە، مەن قۇتۇلغانلاردىن ئەڭ كەم بولغاندا 100 كىشىنىڭ ئىسمىنى دەپ بېرەلەيمەن. ئەمما مەن بۇ ئىشنى قىلىۋاتقان بولغاچقا، بەزىلەر ئىشىنىشنى خالىمايدۇ. قېرىنداشلىرى قۇتۇلغان، ئاتا ـ ئانىسى چىققان كىشىلەر ئۆزى گۇۋاھلىق بەرسە، ئۆزى چىقىپ قىلغان ئىشىنىڭ پايدىسىنى سۆزلىسە، ئۇنۇمىنى تېخىمۇ ياخشى بولىدۇ.

مەن ئىزچىل شۇنى تەكرارلاپ كەلدىم ـ بىزنىڭ دەۋايىمىز ئۇزۇنغا سوزۇلۇپ كېتىدۇ. شۇڭا بىزنىڭ دەۋايىمىز ھاياجان دەۋاسى ئەمەس ھاياتلىق دەۋاسى. بىزنىڭ دەۋايىمىز بىر قانچە يىل كۆچەپ ۋارقىراپ نامايىش قىلغانغا ياكى بىرەر يۈز ئادەمنىڭ گۇۋاھلىق بەرگىنىگە، بىرەر مىڭ خەۋەر ئىشلەنگەنگە نەتىجىلىنىپ قالمايدۇ. بۇ قېتىمقى زۇلۇم ھەرگىزمۇ بەزى ئۇيغۇرلار داۋاملىق دەيدىغان «يول ئېتىلىپ قالغان»، «ۋەزىيەت چىڭىپ كەتكەن» ۋاقىتلىق ئىش ئەمەس ياكى مەدەنىيەت ئىنقىلابىدىكىگە ئوخشاش خىتاينىڭ مەملىكەت خاراكتېرلىك خاتالىقى ئەمەس. بۇ پەقەت ئۇيغۇرنى تۇۋۇرۇك قىلغان بىر ۋەتەننى خىتاينىڭ سانائەت ئەخلەتخانىسىغا ئايلاندۇرۇش، ئۇيغۇرلۇقنى چېقىپ تاشلاپ، تولۇق خىتايلاشتۇرۇش ئۈچۈن قىلىنۋاتقان پىلانلىق ھۇجۇم. بۇ ھۇجۇمغا قارشى يا بىر مىللەت سۈپىتىدە ھەرىكەت قىلىپ ھايات قالىمىز ياكى ھەممەيلەن ئۆزىمىز بىلەن بولۇپ كېتىپ شەخس سۈپىتىدە خەقنىڭ ئېتىزىغا ئوغۇت، ئوچىقىغا ئوتۇن بولىمىز.

ئۇيغۇرنىڭ بېشىغا كەلگەن بۇ كۈن، بىر چېن چۈەنگونىڭ باستۇرۇش تەدبىرى ئەمەس، بەلكى بىر دۆلەتنى باشقۇرۇۋاتقان كومپارتىيە يولغا قويغان پىلانلىق ئاسسىملياتسىيە سياسىتى. بۇ دۆلەتنىڭ دىكتاتورى تېخى قېرىپ كەتكىنى يوق، كۈچىدىن قالغانمۇ يوق. شى جىنپىڭ خىتاينىڭ ئىچىدىلا ئەمەس، دۇنيادىمۇ ھېچبىر قارشىلىققا دۇچ كەلگەن يوق. تېخىچە بىرەر غەرب رەھبىرى ئۇنى ئاغزىغا ئېلىپ تەنقىد قىلىنغان يوق. دۇنيا يەنىلا ئۇنىڭ بۇيرۇقىنى ئىجرا قىلغان ئۆلكە دەرىجىلىك رەھبەرلەرنى ئەيىبلەپ شۇلارغا جازا قوللىنىش بىلەن ئاۋاره. 2014 ـ يىلى باشلانغان لاگېر 6 يىلدىن كېيىن ئەمدى يەرلىك ئەمەلدارلارنى جازالاش باسقۇچىغا كىردى. كومپارتىيەنىڭ جازالىنشى، بۇ جازانىڭ نەتىجىسىدە قېرىنداشلارنىڭ قۇتۇلۇشىغا يەنە 6 يىل كېتەمدۇ، 10 يىلمۇ ئۇنىڭغا بىر نېمە دېمەك تەس. ئەمما شۇ ئەقلىمىزدە بولسۇنكى، 2011 ـ يىلىدىن بۇيان سۇرىيەدە كۈندە ئاشكارا ئادەم ئۆلتۈرۈۋاتقان بىر ئەسەتنى جازالاپ بولالمىغان دۇنيانىڭ جاھاندىكى ئىككىنچى چوڭ كۈچكە، يوشۇرۇن قاتىللىق قىلۋاتقان 90 مىليون ئەزاسى بار بىر پارتىيەگە جازا يۈرگۈزۈپ، بىزنى قۇتقۇزۇشى ئۇنچىلىك تېز بولمايدۇ.

دەۋايىمىزدا بىز چوقۇم غەلىبە قىلىمىز، بىز ئۆزىمىزنىلا ئەمەس پۈتۈن دۇنيانى بۇ رەزىللىكتىن قۇتقۇزىمىز. بىز دۇنيانى چاڭگاللىغان قاباھەتكە قارشى شەرەپلىك مىللەت، ئىنسانىيىلىقنى چىرىتىۋاتقان رەزىللىككە قارشى يولغا چىققان بىر بۈيۈك دەۋانىڭ پىداكارلىرى. دەۋا بۈيۈك بولغاچقا يولمۇ ئۇزۇنغا سوزۇلىدۇ، دەردىمىزمۇ ئۇزۇنغا داۋاملىشىدۇ. بىز بۇ دەۋانىڭ كارۋانلىرى. تەدبىرىمىز ھەرخىل، ئەمما تەقدىرىمىز بىر. ئۇزۇن يولدا ماڭىدىغان كارۋاننى ھارغۇزماسلىق، ھالسىراتماسلىق ئۈچۈن، ھەر بىر قېتىملىق مىسقالدەك غەلىبە، تېرىقتەك نەتىجىدىنمۇ سۆيۈنۈشنى،

بىر - بىرىمىزنى سۆيۈندۈرۈشنى، نەتىجە قازانمىغان بولساقمۇ باشقىلار قازانغان نەتىجىلەرنى يەتكۈزۈپ ئۈمىدلىنىشنى قولدىن بەرمەسلىكىمىز ئەۋزەل. بۇ كارۋان ئۈچۈن ئۇسسۇلۇق بولىدۇ، مەدەت بولىدۇ، رىغبەت بولىدۇ. شۇڭا دەۋانىڭ پايدىسى بولغان قۇتۇلغاندىن، قۇتقۇزغاندىن، يەڭگەندىن ۋە باشقا يېڭىلىقلاردىن بىر - بىرىمىزنى ۋاقتى ۋاقتىدا خەۋەردار قىلغىنىمىز ئەۋزەلدۇر.

2020 - يىلى 9 - ئاينىڭ 28 - كۈنى

مۇسۇلمان ئەلدە كەم نەرسە

پۈتـۈن دۇنيادىكـى 57 دۆلـەت ئـەزا بولغـان ئىسـلام ھەمكارلىـق تەشـكىلاتىنىڭ، خىتاينىـڭ ئۇيغـۇر قاتارلىـق يەرلىـك مىللەتلەرگـە يۈرگـۈزۈۋاتقان ئىرقى قىرغىنچىلىقىنى «تېررورلۇققا قارشـى تەدبىر» دەپ ئاقلىغانلىقى ھېچبىـر ئۇيغۇرغـا سـىر ئەمـەس. خىتاينىـڭ زۇلۇمنـى دۆلەتنىـڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك سىياسـىتى، ئىچكى ئىشـى، ئاشـقۇنلۇققا قارشـى نەتىجىلىـك خىزمىتـى دەپ ئاقـلاپ كەلگـەن مۇسـۇلمان دۆلەتلەردىـن بىـر قىسـىم ئۇيغـۇر مۇھاجىـرلار پۈتۈنلـەي ئۈمىدسـىزلەندى. بەزىلـەر كەسـكىن ئەيىبلىسـە، يەنـە بىـر قىسـىم ئۇيغۇرلار بۇ ئەيىبلەشـلەردىن ئەپسۇسـلاندى. بۇ ئەپسۇسلىنىشنىڭ تەكتىـدە قايىـل بولماسـلىق ياتىدۇ. قايىل بولماسـلىقنىڭ سـەۋەبى يۇقىرىقـى مۇسـۇلمان ئەللەرنىـڭ نامراتلىقـى، خىتايغا موھتاجلىقى، ئۆز خەلقىنـى ياخشـى باقمىسـا بولمايدىغانلىقـى، شـۇ ئەللەردىكـى ئۇيغۇرلارنـى پۈتۈنلـەي قوغـلاپ چىقارمـاي «ئىقامـەت بەرگـەن ۋە بېشـىنى سـىيلاۋاتقانلىقى»غا باغلىنىـدۇ.

خـوش، خىتاينىـڭ زۇلۇمغـا سـۈكۈت قىلغـان مۇسـۇلمان ئەللـەر ھەقىقەتـەن ئۇيغـۇر ئۈچـۈن خىتاينـى ئەيىبلىگـەن، ب د ت يىغىنلىرىـدا خىتايغـا قارشـى ئىمـزا قويغـان دۆلەتلەردىـن نامراتمۇ؟

يـاق، ھەقنـى ياقـلاپ ناھەقچىلىككە قارشـى چىققـان غەربتىكى ئەللەرنىـڭ ھەممىسـى بـاي ئەمـەس، ئۇيغۇرنـى قوللىغـان ۋە قوغداۋاتقـان دۆلەتلەرنىـڭ ھەممىسـى ئۇيغۇرنـى تۈتـۈپ قايتـۇرۇپ بەرگـەن مۇسـۇلمان ئەللەردىـن ئىقتىسـادلىق ئەمـەس. تۆۋەنـدە

ئۇيغۇرنى ھەر يەردە قوللىغان نورۋېگىيە بىلەن خىتاينىڭ ئۇيغۇرنى يوقىتىش تەدبىرىگە چاۋاك چالغان ھەمدە 2017 ـ يىلدىن بۇيان بەش نەپەر ئۇيغۇرنى خىتايغا قايتۇرۇپ بەرگەن سەئۇدىنى سېلىشتۇرۇپ باقايلى.

سەئۇدى ئەرەبىستان دۇنيا ئىقتىسادىنىڭ 80 پىرسەنتىنى كونترول قىلغان 20 باي دۆلەتنىڭ بىرى. نورۋېگىيە بۇنىڭ ئىچىدە يوق. سەئۇدىدىن نېفىت 1938 ـ يىلى بايقالغان، نورۋېگىيەدە بولسا 1971 ـ يىلى بايقالغان. سەئۇدى ئەرەبىستان دۇنيا نېفىت زاپىسىنىڭ 17 پىرسەنتىنى بېسىپ ياتىدۇ، نورۋېگىيەنىڭ نېفىت زاپىسى پىرسەنتكە توشمايدۇ. نېفىت چىقىشتىن بۇرۇنقى نورۋېگىيە بەرەكگە بىلەن بېلىقتىن باشقا نەرسە چىقمايدىغان بىر نامرات دۆلەت بولۇپ، نوپۇسىنىڭ 30 پىرسەنتى نامراتلىق سەۋەبىدىن ئامېرىكىغا كۆچۈپ كەتكەن كەمبەغەل دۆلەت. ئۇ دىنىي جەھەتتە خىرىستىيان دىنىغا ئەڭ ئىخلاسمەن دۆلەت بولۇپ، بۇ تەرەپلەردە سەئۇدى بىلەن ئوخشاش. ئەمما پەرقلىق بىرلا تەرىپى بار، يەنى نورۋېگىيە مەجبۇرى مائارىپنى 1739 ـ يىلى يولغا قويغان دۆلەت بولۇپ، يەنە دېموكراتىك ئاساسى قانۇننى 1814 ـ يىلى ماقۇللاپ، ئادەمگە ئادەم ھۆكۈم قىلىشتىن ھەممە ئادەمگە قانۇن ھۆكۈم قىلىدىغان دېموكراتىك تۈزۈم بەرپا قىلغان. تۈزۈمدىكى دېموكراتىيە، مائارىپتىكى ساپا قالاق، نامرات ۋە تەرەققىياتسىز دۆلەتنى نېفىت چىقىپ قولى پۇل كۆرگەن ھامان 50 يىل ئىچىدە دۇنيادىكى ئەڭ تەرەققىياتلىق ئەلگە ئايلاندۇردى. سەئۇدىنى نېفىت نېمىگە ئېرىشتۈردى؟ نورۋېگىيە بىلەن سەئۇدى ھەر ئىككىلىسى دېڭىزغا تۇتۇشۇپ تۇرىدۇ. نورۋېگىيە دۇنيانىڭ كېمىچىلىك سانائەت بازىسى، ئەمما سەئۇدىنىڭ قولۇاق ياسايدىغان بىر زاۋۇتىمۇ يوق.

سېلىشتۇرمىنى داۋام قىلساق، نورۋېگىيە بىلەن سەئۇدىنىڭ قايسى تەرەققىياتتا، مائارىپتا، پەندە ئۇستۇن؟ ئەلۋەتتە، نورۋېگىيە. ئۇيغۇرنى قوللاشتا قايسى دۆلەت تەشەببۇسكار؟ نورۋېگىيە. ئۇيغۇرغا پاناھلىق بېرىشتە قايسى دۆلەت ئاكتىپ؟ نورۋېگىيە... نېمە ئۈچۈن دۇنيانىڭ شۇنچە كۆپ بايلىقىنى كونترول قىلغان دۆلەت خىتايغا شۇنچىلىك قۇللۇق قىلىدۇ؟ نېمە ئۈچۈن زاپاس بايلىقى ئۇنچە كۆپ بولمىغان، نوپۇسى بەش مىليوندىن ئازراقلا ئاشىدىغان بىر دۆلەت خىتايدىن قورقمايدۇ؟ نېمىشقا شۇنچە باي، يېتىپ يېسىمۇ ئالدىدىن ئاشىدىغان سەئۇدى خىتايغا تىزلىنىدۇ؟

مۇسۇلمان دۆلەتلىرىنىڭ ئۇيغۇرغا قارشى خىتاي بىلەن بىر سەپتە تۇرۇشى دۆلەت تۈزۈمىنىڭ، ھاكىمىيەت خاراكتېرىنىڭ، قىممەت قاراشلارنىڭ ماسلىشىپ قالغىنىدىن بولۇپ، ھەرگىزمۇ ئاجىزلىق، موھتاجلىق ۋە نامراتلىقتىن ئەمەس، ئۇلارنىڭ ھەممىسى نامرات ئەمەس، ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكى، ئەرەبىستان، كۇۋەيت ... ھېچبىرى نامرات ئەمەس، بەلكى ئاجىز، تەرەققىياتسىز، مائارىپسىز... مەسىلە باي ـ كەمبەغەللىكتە ئەمەس، بەلكى تەرەققىياتقا، مائارىپقا، ئىنسانىنىڭ ھەق ـ ھوقۇقىغا، ھۆرلۈكىگە ۋە ئادالەتنىڭ كاپالىتىگە قانچىلىك ئەھمىيەت بەرگەنلىكىدە.

يەنە بىر مىسال، تۈركىيە ۋە ھىندونېزىيە دۇنيادىكى 20 ئىقتىسادلىق دۆلەتنىڭ ئىچىدە بار. ئۇلار ئۇيغۇرنى قوللىغان ياۋروپا ئەللىرىنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكىدىن كۈچلۈك. مەسىلەن، تۈركىيە خىتايغا قارشى ئۇيغۇرنى قوللىغان چېخ، ئىسلاندىيە، پولشادىن ھەسسىلەپ كۈچلۈك. مەسىلە ئىقتىسادتىمۇ؟

ئۇيغۇرنى قوللىغان بالتىق دېڭىزىدىكى سابىق سوۋېتتىن قۇتۇلۇپ مۇستەقىل بولغان لاتۋىيە، لىتۋا ۋە ئېستونىيە دېگەن ئۈچ

جۇمھۇرىيەتنىڭ ھېچبىرى خىتاينى قوللىغان پارس قولتۇقىدىكى نېفىت ئېكسپورت قىلىدىغان ئەرەب دۆلەتلىرىدەك باي ئەمەس، ئەمما ئۇلار شۇ ئەرەب دۆلەتلەردىن كەمبەغەل تۇرۇپ يەنە ئۇيغۇر تەرەپتە، ھەق تەرەپتە تۇردى. گەپ ئىقتىسادتىمۇ؟

ئاللاھقا ئىشەندۇق دېگەن پارس قولىدىكى مۇسۇلمان ئەللەر باي تۇرۇپ خىتاي تەرەپتە تۇردى. بۇنداق ئاتالمىش مۇسۇلمان ئەللەر يىغىنلاردا غەرب بىزنى باش كۆتۈرگۈزمەيدۇ، بىزنىڭ ئىقتىسادىمىزنى كونترول قىلىدۇ، بىزنى بىر - بىرىمىزگە دۈشمەن قىلىدۇ، دىنىمىزغا ھەسەت قىلىدۇ، بىزنى ئۇرۇش ئوتىغا سۆرەپ كىرىپ ۋەيران قىلىدۇ، دەيدۇ. شۇنى مەسچىتلەردە، تېلېۋىزورلاردا تەشۋىقات قىلىدۇ، تەبلىغ قىلىدۇ. ئۇنداقتا بۇ نۆۋەت ئۇلارنىڭ زۇلۇمغا قارشى تۇرماسلىقىنى غەرب تەلەپ قىلدىمۇ؟ نېمىشقا ئۇيغۇر ئۇچراۋاتقان زۇلۇمغا سۈكۈت قىلىشتا ئۇلار شۇ قەدەر ئۆم، شۇ قەدەر ئىتتىپاق؟ نېمىشقا ياۋروپا ئىتتىپاقى ئۇيغۇرنى قوللاشتا ئىتتىپاقلاشسا، ئەرەب ئىتتىپاقى، ئىسلام ھەمكارلىق تەشكىلاتى خىتاينى قوللاشتا ئىتتىپاق؟

مۇسۇلمان ئەللەردىكى ھاكىمىيەتنىغۇ خىتايغا سېتىلغان، خىتايدىن قورقۇپ سۆزلىمەيدۇ دەيلى، ئۇنداقتا ئاۋامچۇ؟ ئۆلىمالىرىچۇ؟ ئۇلارنىڭ غەربتىكى مىليونلىغان پۇقرالىرىچۇ؟ ئۇيغۇرلار كىتابىنى ئوقۇپ، سىنلىق تەبلىغلىرىنى كۆرۈپ ئەزىزلىگەن، دۇئا قىلىپ يۇم - يۇم يىغلىغان ئالىم يۈسۈپ قەرزاۋىچۇ؟ مۇسۇلمان ئەللەردىكى ئۆلىمالار دائىم تارىختا يەھۇدىي ۋە ناسارالار بىزنى بېسىۋالغان، ھازىرمۇ بىزنى ئۆزىدەك قىلمىغىچە بولدى قىلمايدۇ، بىزدە تارىخىي ۋە رېئال ئۆچى بار، شۇڭا بوزەك قىلىدۇ، دەيدۇ. ئۇنداقتا ئۇلارنىڭ خىتايغا ئامراقلىقىدا قانداق تارىخىي ۋە رېئال سەۋەب بار؟

سۇكۇت قىلغان مۇسۇلمان ئەللەردە ئىقتىساد كەم ئەمەس ئىكەن. ئۇنداقتا ئۇلاردا ئېتىقاد كەممۇ؟ كەبىمىز جايلاشقان سەئۇدىنىڭ، كەبىنىڭ خاتىپىنىڭ، ئەزھەرنىڭ، ئەزھەردىكى دۇنياغا دىن ئۆگىتىدىغان ئۇستازلارنىڭ، مۇپتىلارنىڭ ئەقىدىسى سۇسمۇ؟ ئۇلارنىڭ مۇسۇلمانلىقىدا مەسىلە بارمۇ؟ ئۇلارنىڭ مۇسۇلمانلىقىدا، ئېتىقادىدا قانداق مەسىلە بار؟ بىزنىڭ مۇسۇلمانلىقىمىزدا مەسىلە يوقمۇ ئۇنداقتا؟ نېمىشقا گۇۋاھلىق بەرگەن ئۇيغۇرلار ئىچىدە دىنىمىز ئەڭ كۈچلۈك بولغان خوتەن، قەشقەر، قىزىلسۇ ۋە ئاقسۇنىڭ ئۇيغۇرلىرى بەك ئاز؟ تۇتۇلغان ئۇيغۇرلارنىڭ ئەڭ كۆپى مۇشۇ ئۈچ ۋىلايەت بىر ئوبلاستتىن، سۇرىيەگە جىھادقا بارغانلار ئىچىدىمۇ يۇقىرىقى يۇرتلاردىن كۆپ، تۈركىيەگە قاچاق ھىجرەت قىلغانلار ئىچىدىمۇ يۇقىرىقى يۇرتلاردىن كۆپ، ئەمما گۇۋاھلىق بەرگەنلەر ئىچىدە نوپۇسقا سېلىشتۇرغاندا ئەڭ ئاز گۇۋاھلىق بەرگەن يۇرتلار يۇقىرىقى تۆت يۇرت ئىكەن. نېمە ئۈچۈن دىن ئەڭ كۈچلۈك، دىنىمىزنى تەرغىب قىلىدىغان موللا ـ ئۆلىمالار ئەڭ كۆپ يۇرتلاردىن زۇلۇمغا قارشى گۇۋاھلىق ئەكىسىنچە ئاز چىقىدۇ؟

تېخىمۇ ئېنىق ئېيتساق ئۇيغۇرمۇ مۇسۇلمان، ئەمما كۈندە بەش ۋاقىت ئەزان ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇرىدىغان، ئاللاھقا ئىبادەتكە ئەڭ قولاي بولغان تۈركىيەدىكى 50 مىڭ ئۇيغۇر مۇسۇلماندىن زۇلۇمغا قارشى يوشۇرۇن گۇۋاھلىق بەرگەن كىشى 500، ئاشكارا گۇۋاھلىق بەرگەن كىشى سانى 80 ئەتراپىدا، نېمە ئۈچۈن؟ قېنى ئۇ ئېتىقاد؟ ئاللاھ زۇلۇمنى يوشۇرۇڭلار دېگەنمۇ؟ «كاپىر» دېگەن يوشۇرغۇچى دېگەنلىك ئەمەسمۇ؟ زۇلۇمنى يوشۇرۇپ تۇرۇپ قانداق مۇسۇلمان ئاتىلىمىز؟ ئانىسى ئۈچۈن مەيدانغا چىققان ئۇيغۇر تۈركىيەدە 500 دىن ئاشمايدۇ، ئەمما ئانا تىلى ئۈچۈن مەيدانغا چىققان موڭغۇل خىتايدا 300 مىڭدىن ئاشتى ۋە غەلبە قىلدى. ئاللاھ كىمگە بەردى؟ زۇلۇمغا قارشى چىقمىغان ئۇيغۇر مۇسۇلمانغىمۇ

ياكـى زۇلۇمغـا قارشـى چىققـان دىنسـىز موڭغۇلغىمۇ؟ زۇلۇمغا قارشـى تۇرمىغـان، هـەق تەرەپتـە تۇرمىغـان ئۇيغـۇر مۇسـۇلمان بىلەن هەق تەرەپتـە تۇرمايۋاتقـان دۇنيـا مۇسـۇلمانلىرىنىڭ خارلـىق، ئاجىزلىق، تەرەققىياتسـىزلىقتىكى ئوخشاشـلىقى نېمىنى چۈشەندۈرىدۇ؟

زۇلۇمغـا قارشـى تۇرۇشـتا مۇسـۇلمانلاردا ئىقتىسـاد كـەم ئەمەس، ئېتىقادمـۇ كـەم ئەمـەس، ئۇنداقتـا كـەم نەرسـە نېمـە؟ خىتـاي 16 مىـڭ مەسـچىتنى چاقسـا، سـۈكۈت قىلغـان تۈركىيـە بىلـەن سـەئۇدى ئەرەبىسـتان ئىسـلامنى ۋەيران قىلىۋاتقان، مەسـچىتلەرنى هاجەتخانـا قىلغـان خىتايغـا قۇچـاق ئاچتـى، دوسـتلۇق ئىزهـار قىلـدى. خىتاينـىڭ تىلىنـى ئوتتـۇرا ـ باشـلانغۇچ مەكتەپتـە دەرسـلىك قاتارىغـا كىرگۈزدى. داڭلىق ئۇنىۋېرسـىتېتلىرىدا كۈڭزى ئىنسـتىتۇتى ئېچىـپ بـەردى. چۈشـەنمەيدىغىنىم، بـۇ مۇسـۇلمان ئەللەر مۇسۇلمان ئۇيغۇرنىغۇ خىتايدىن قورقۇپ قوللىمىسۇن، ئەمما خىتايغـا ئاتالغـان بۇ قەدەر ئىشـتىياقنىڭ، بۇ سـەۋدانىڭ خەلقنىڭ مەنپەئەتـى، دۆلەتنىـڭ كەلگۈسـى بىلـەن نېمـە ئالاقىسـى بـار؟ بـۇ قانـداق ئارتۇقچـە شـەيدالىق؟! بـۇ قانـداق زىيـادە سـەۋدا؟ ئەرەبچە ئۆگەنگـەن ئۇيغـۇر تۇتقـۇن، تۈركچـە ئۆگەنگەن، كىتـاب چىقارغان ئۇيغـۇر خىتايـدا تۇتقۇن، ئەمما خىتاينىڭ تىلى دۆلىتىڭدە مۆتىۋەر؟ سـېنىڭ تىلىڭنـى چەكلىگـەن، سـېنىڭ تىلىڭنـى جىنايەتلىگـەن خىتاينـىڭ يانپىشـىغا نېمانچـە ياقىدىغانسـەن يۈزۈڭنـى؟ خىتـاي بۇنىڭغـا پـۇل بەرمەيـدۇ، خىتايغـا مۇشـتاقلىق ئېتىقادنـىڭ تەلىپـى ئەمـەس، نەئۇزىبىللاھ ئەمـەس، قەسـەمبىللا ئەمـەس. ئۇنداقتـا سـەۋەب نېمـە؟ بىلمىدىـم مۇسـۇلماندا زادى نېمـە كـەم؟ خىتايدىـن بۇنچىلىـك قورقـۇش، خىتايغـا بۇنچـە تەقۋالىق قىلىـش ۋە خىتايغا بـۇ قـەدەر ئىقتىـدا قىلىشـتىكى سـىر زادى نېمـە؟

2020 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى

ئورنۇڭدىن تۇرۇپ كەت، ئەركىن ئابدۇللا

ئەركىن، سېنىڭ بۇگۈن ئابلىكىم كەلكۈننىڭ «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» دېگەن ناخشىسىغا ئەڭ بۇرۇن ئورنۇڭدىن تۇرغىنىڭنى يەنە بىر قېتىم كۆرۈۋەتتىم. نېمىشقا بىلەمسەن؟ سېنىڭ ئاشۇنداق جەسۇرلۇقنىڭ سېغىنىپتىمەن. ئىچىڭدىكىنى ھېيىقماي دېيەلەيدىغان، يۈرىكىڭدىكىنى تارتىنماي جاكارلايدىغان، قەلبىڭدە بارنى ھودۇقماي مەيدانغا ئاتالايدىغان ئەركەكلىكىڭنى سېغىنىپتىمەن.

سەن شۇ چاغدا ئابلىكىم كەلكۈنگە، بولۇپمۇ شۇ كۈنلەردە ئۇيغۇرنىڭ يۈرەكلىك دېيەلمەيدىغان بولۇپ قالغان «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» دېگەن سۆزنگە ئەڭ بۇرۇن ھۆرمەت بىلدۈرگەن، ئورنۇڭدىن دەس تۇرۇپ ئالقىش ياڭراتقان چولپانىمىز، پەخرىمىز ئىدىڭ.

ئەركىن، سەن شۇ يىپەك يولى ساداسىدا يات تىلدا دېيىلگەن سۆزلەرنى تۈزەتكەن، ئانا ھەققىدە، ئانا تىل ھەققىدە ئوقۇلغان ناخشىغا ئەڭ قىزغىن ئالقىش ياڭراتقان چولپان ئىدىڭ. سەن «ئۇيغۇر قىزى» دېگەن ناخشاڭ بىلەن ئۇيغۇر قىزلىرىدا غۇرۇر ئويغاتقان، ئۇيغۇرنىڭ قەلبىدە ئۆزىنىڭ قىممىتىگە، قەدرىگە ئىشەنچ ئورناتقان ئىدىڭ.

ئەركىن، سەن خىتاينىڭ تىلىدا ئۇيغۇرنى تونۇتقان، ئۇيغۇر سەنئىتىنى نامايان قىلغان ئىدىڭ. سەن ئۇيغۇرنىڭ بېيجىڭدا ئاشخانا ئېچىپ كاۋاپلا ساتىدىغان مىللەت ئەمەس، بەلكى

شېئىر يازىدىغان، ناخشا ئېيتىدىغان، گۈزەللىكنى سۆيىدىغان ۋە يارىتىدىغان بىر مىللەت ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىغان ئىدىك. نەچچە مىليون خىتاي سەن ۋە ناخشاڭ سەۋەبلىك ئۇيغۇرنى تونۇغان، چۈشەنگەن ئىدى.

ئەركىن، مەن سېنىڭ ـ21ئەسىردە ئۇيغۇرنىڭ تەلىيى، ئۇيغۇر سەنئىتىنىڭ ئامىتى ئىكەنلىكىگە ئىشەنگەن. مەنلا ئەمەس، ئۇيغۇرلار، ئۇيغۇرلۇقنىڭ دوستلىرىلا ئەمەس رەقىبلىرى ھەتتا دۈشمەنلىرىمۇ ساڭا قايىل بولغان ئىدى. سەن ئۇيغۇرنىڭ سەنئەت دۇنياسىدا پارلىغان چولپانىلا ئەمەس، ئۇيغۇرنىڭ چالغۇلىرى، ناخشىلىرى ۋە كۈيلىرىنى سەنئەتكارلار دۇنياسىدا پارلاتقان چولپان ئىدىك.

ئەركىن، سەن ئۆمرىدە قەشقەردىن چىقىپ باقمىغان سەھرا بالىلىرىنى بېيجىڭدا سەھنىگە چىقارغان ئىدىك. سەن شۇ بالىلارنىڭ قەلبىگە ئۈمىدنىڭ، غەلىبىنىڭ، ئىشەنچىنىڭ چىرىغىنى ياققان، ئۇلارغا دۇنيانىڭ كەنت قورۇسىدەك قورقۇنچلۇق، خىتاي شۇجىدەك قاۋان ئەمەسلىكىگە ئىشەندۈرگەن ئىدىك.

ئەركىن، سېنىڭ مۇلايىم، قىزغىن، سەممىي سۆزلىرىڭ يىپەك يولى ساداسىدا ئەڭ قاتتىق ئالقىش قوزغىغان، سېنىڭ شۇ پروگراممىدىكى چاچ پاسونۇڭ ھەتتا «ئۆزۈمچە» دېگەن بىر سۆزۈڭ پۈتكۈل ئۇيغۇرلارغا مودا بولغان ئىدى.

مەن سېنىڭ بۇگۈن بۇندىن 5 يىل بۇرۇن ئابلىكىم كەلكۈن ئۈچۈن ئورنۇڭدىن دەس تۇرغىنىڭنى كۆرۈپ تاراملاپ تۆكۈلۈپ كەتتىم. سەن ئاشۇنداق جەسۇر ئىدىڭ ئەمەسمۇ! سەن «قېرىنداش» دېگەن سۆزنى ئاڭلاپ قېرىندىشىڭ ئابلىكىم كەلكۈنگە دەس تۇرۇپ ئېھتىرام بىلدۈرگەن، ئۆرۈلۈشنى بىلمەي قالغانلارنى ئەسكەرتكەن ئەمەسمۇ؟ شۇنى تەسەۋۋۇر

قىلدىم، ئەركىن، سەنمۇ يىغلىدىڭ، تۆكۈلۈپ كەتتىڭ، سەنمۇ ئابلكىمكامغا چىدىماي يۈرىكىڭ قانىدى.

ئورنۇڭدىن ئاشۇنداق بىر تۇرۇپ كېتىدىغان كۈنۈڭنى كۈتۈۋاتىمەن ئەركىن! ئاشۇ «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» ، «قېرىنداش» دېگەن سۆزلەر ئۇچۇن تىكلەنگەن قەددىڭنىڭ بۇ ھازىدار كۈنلەردە، بۇ مۇسىبەتلىك دەملەردە ئۇيغۇرنىڭ ئۈمىدى بولۇپ قايتىدىن تىكلىنىشىنى كۈتۈۋاتىمەن.

ئەركىن، سەن زۇلۇمغا قارشى قوزغالساڭ، ساڭا مەستانە مىڭلىغان ئۇيغۇر قوزغىلىدۇ مۇھاجىرەتتە. سەن قوزغالساڭ، چەتئەللەردە سەنئەت قوزغىلىدۇ، سەنئەتسۆيەر دۇنيا قوزغىلىدۇ سەن بىلەن بىللە. سەن ئۇيقۇدىكى چولپانلارنى، مەستخۇشلۇقتىكى مۇزىكانتلارنى، بىخۇتلۇقتىكى ناخشىچىلارنى ئويغىتالايسەن. سەن ئۇيغۇر ئۇچۇن گىتارىڭنى بىر يىغلىتىپ باققىن، سەنئەت دۇنياسىنى يىغلىتالايسەن.

ئەركىن، شى جىنپىڭنىڭ لاگېرنىڭ پىلانچىسى ئىكەنلىكىنى بىلدىڭغۇ دەيمەن. بۇلتۇر ئاشكارىلانغان 403 پارچە ھۆججەت ۋە يېقىندا ئېچىلغان 3 ـ قېتىملىق ئۇيغۇر خىزمەت يىغىنى بىزنىڭ بۇ لاگېردىن قۇتۇلۇپ بولالمايدىغانلىقىمىزنى ئىسپاتلىدى. دېمەك، بىز يا شىنىڭ ئۆلۈمىنى، شىدەكلەرنىڭ قايتا تۇغۇلماسلىقىنى كۈتىمىز، يا ئۆزىمىز بۇ مۇھاجىرەتتە ھىجراننىڭ، ئامالسىزلىقنىڭ ۋە سېغىنىشنىڭ ئازابىدا ئۆلىمىز.

ئەركىن، سەن كۈيلىگەن «ئۇيغۇر قىزى» بىزنى ساقلاپ بولالماي پايخان بولۇپ كەتتى، سەن ئۈمىد بېغىشلىغان بالىلار لاگېرلاردا ئۈمىدسىزلىككە ئەسىر، ساڭا چاۋاك چالغان قوللاردا ئىشكەل، سەن بىلەن ئۇسۇل ئوينىغان پۇتلاردا كىشەن. سەن «مېنى ئۇرساڭمۇ مەيلى ئىدى، تۇرۇپ بېرەي دېسەم سەن يوق»

دەپ سېغىنغان ئانىلار قېرىپ كەتتى، قورۇلۇپ كەتتى، بىزنى سېغىنىپ قاغجىراپ قۇرۇپ كەتتى.

ئەركىن، ھەممەيلەن تۇگەپ كېتىمىز. مەندەك پات ـ پات ئىسيان قىلغانلارمۇ، سەندەك ئىچىگە سىغمىغان ئىسيانغا بوغۇلۇپ، ئىچىنى تاتىلىغان ئازابقا، قەلبىنى ئېچىشتۇرغان سۆيگۈگە، ئۆزى ھېچ ئىش قىلىپ بېرەلمىگەن ۋەتەندىكى سۆيۈملۈكلەرنىڭ دەردىگە چىدىماي ئىچىگە تىنىپ، پارتلاشنى كۈتۈۋاتقانلارمۇ كېتىمىز. ئەمما ھاياتىمىزدا ئارمان قالماسلىق ئۈچۈن، دۈشمەننى ئاتماي، رەقىبكە ئېتىلماي مەغلۇپ بولماسلىق ئۈچۈن بىر تۇرۇپ كەتمەيلىمۇ! دەسلەپتە دەسسەپ ئېزىۋېتەلمىسەكمۇ تەستىكىگە سېلىپ سەگىتىپ، سىرقىرىتىپ باقساق دەيمەن. بىر تىنىقتا ۋەيران قىلىۋېتەلمىسەكمۇ، بىر تەستەك بىلەن ئالدىدا تۇرغان ئۇيغۇرنىڭ خالىغانچە قاماپ قويىدىغان توخۇ، توڭگۇز، قوي ياكى ئېشەك ئەمەس ئۆزىگە ئوخشاشلا بىر ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ قويساق دەيمەن، سەنچە قانداق!

ئەركىن، سەنمۇ مەنمۇ ئۆلۈپ كېتىمىز، خۇددى لاگېرلاردا ئۆلۈپ كەتكەن دوستلىرىمىزدەك. بۇنداق مۆكۈپ، قېچىپ، روھىمىزنى بوغۇزلاپ ياشىغاندىن، تىرىك تۇرۇپ دوزاخقا تۇترۇق بولغاندىن ھۆرلۈكنى قۇچاقلاپ، سۆيگۈمىزنى ئىسپاتلاپ، ئىچىمىزدىن سېنىڭ ناخشاڭدەك قېنىپ بىر ياڭراپ، بىر پارتلاپ ياشاپ باقساقچۇ! يېتىپ ئۆلگەندىن ئېتىپ ئۆلسەك قانداق؟

بىر ئاتايلى ئەركىن، كېلىشتۇرۇپ، ئۇزۇلدۇرمەي ئېتىپ باقايلى، ئىچىمىزدىكى ئازابلارنى ئاتايلى، قەلبىمىزدىكى قورقۇنچنى ئاتايلى، بىزنى ئىنسان تىزىملىكىدىن چىقىرىۋەتكەنلەرنىڭ يۈزىگە «ھەي مەلئۇن، بىزمۇ ئىنسان، بىزنىڭمۇ سەندەك ياشاش ھوقۇقىمىز، ئاتا ـ ئانا، قوۋم ـ قېرىنداشلىرىمىزنى كۆرۈش،

ئـۇلار بىلـەن كۆرۈشـۈش، ئۇلارنـىڭ مېھرىگـە قېنىـش ھەققىمـز بـار. بىـز سـەن قىرغانغـا يوقالمايمـز، لاگېرلارغـا قامىغانغا سـېنىڭ قولۇڭغـا كۆنمەيمـز، سـەن بىزنـى يـەپ يوقىتالمايسـەن، ئېزىـپ ئازدۇرالمايسـەن، بىـز سـېنىڭ زۇلۇمىڭنـى ئـۆزۈڭ بىلـەن قوشـۇپ جەھەننەمگـە ئۇزىتىمـز!» دېگـەن شـوئارنى ئېتىـپ باقمايلىمـۇ؟

2020 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى

يېڭى لايىھە خىتاي ئىقتىسادىغا تېخىمۇ زەربە بېرىدۇ

خۇشخەۋەر كەلدى، يەنە بىر قانۇن لايىھەسى چىقتى. ئۇيغۇرنىڭ دەۋاسى ئامېرىكا ئاۋام پالاتاسىدا ئىككى ھەپتە ئىچىدە ئىككى قېتىم كۆنتەرتىپكە كەلدى. دۇنيادىكى ئەڭ قۇدرەتلىك دۆلەتنىڭ ئەڭ تەسىرى كۈچلۈك كىشىلىرى خىتاي يوقاتماقچى بولغان ئۇيغۇرنى يەنە قوللاپ مەيدانغا چىقتى، يالغۇز قويمىدى.

2020 ـ يىلى 30 ـ سېنتەبىر كۈنى ئامېرىكا ئاۋام پالاتاسى 163 ئاۋازنىڭ قارشى چىقىشى، 253 ئاۋازنىڭ قوللىشى بىلەن يەنە بىر قانۇن لايىھەسىنى ماقۇللىدى. بۇ 22 ـ سېنتەبىر ماقۇللانغان «ئۇيغۇر مەجبۇرى ئەمگەكنى چەكلەش قانۇنى»دىن كېيىنكى ئىككىنچى قېتىملىق قانۇن لايىھەسى.

«2020 ئۇيغۇر مەجبۇرى ئەمگەكنى ئاشكارىلاش قانۇن لايىھەسى (Uyghur Forced Labor Disclosure Act of 2020 强迫维吾尔人劳动披露法)» دەپ ئاتالغان بۇ لايىھەنى ئۇيغۇرلار ئەڭ كۆپ ياشايدىغان ۋىرگىنىيە ئىشتاتى پالاتا ئەزاسى جەننىفېر ۋەكستون خانىم ئوتتۇرىغا قويغان.

بۇ قانۇن لايىھەسى ئامېرىكىغا تاۋار ئىمپورت قىلىدىغان شىركەتلەرنىڭ، ئامېرىكىدا پاي چېكى بازارغا سېلىنغان شىركەتلەرنىڭ چوقۇم مال مەنبەسىدە شەرقىي تۈركىستاندىكى مەجبۇرى ئەمگەك ئاملىنىڭ بار ـ يوقلىقى ئېنىقلىنىشى، ماللارنىڭ خام ئەشياسىدا مەجبۇرى ئەمگەك ئاملى بار ـ يوقلىقى ئاشكارىلىنىشى ۋە شۇنداق شىركەتلەرنىڭ تىجارەت ئۇچۇرلىرى

ۋە پائالىيەتلىرى ئاشكارىلىنىشى كېرەك. ئامېرىكىغا كىرگەن مەھسۇلاتلاردا بىۋاسىتە ياكى ۋاسىتىلىك ھالدا ئۇيغۇر مەجبۇرى ئەمگەك ئاملى بار ـ يوقلىقى، ئىشلەپچىقىرىش لىنىيەسىدە، تەمىنلەش زەنجىرىدە يۇقىرىقى مەسىلىلەرنىڭ مەۋجۇت ياكى ئەمەسلىكى چوقۇم بىرمۇ بىر قاتتىق تەكشۈرۈلۈشى كېرەك.

بۇ قانۇن لايىھەسى نېمە ئۈچۈن يۇقىرى ئاۋاز بىلەن، بىردەك قوللاش ۋە تولۇق ئېتىراپ بىلەن ماقۇللانمىدى؟ قارشىلىق، رەت قىلىش نېمە ئۈچۈن بۇ قەدەر كۈچلۈك بولدى؟ بىر سەۋەب، سىياسىيونلارغا پۇلنىڭ مېھرىدىن كەچمەك، ئىقتىسادتىن ۋاز كەچمەك، باينىڭ تەسىرىدىن قۇتۇلۇپ ۋىجداننىڭ ئاۋازىغا قۇلاق سالماق ئۇنچە ئاسان بولمىدى. چۈنكى بۇ قانۇن نۇرغۇن بايلارنىڭ يانچۇقىنى قۇرۇتۇپ، نۇرغۇن كارخانىچىلارنى سوغۇق تەرلىتىدۇ. ھەممىگە ئايانكى، ئۇيغۇرنى دەپ نەپتىن كېچىش، تەڭگىنىڭ سېھرىدىن قۇتۇلماق ئاسان ئەمەس.

163 ئاۋازنىڭ قارشى چىقىشى نەپ مەسىلىسى. ئىقتىسادى مۇناسىۋەت، مەنپەئەتلىنىشنىڭ تاماسى ۋە خىتاي بىلەن 30 يىلدىن بۇيان داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان تىجارەت ئەندىزىسى مەسىلىسى. ئامېرىكىدا خىتاي بىلەن چەمبەرچاس باغلىنىپ كەتكەن نۇرغۇن سودا ساھەلىرى بار. ئۇلارنىڭ مەنپەئەتى خىتايغا باغلانغان. نۇرغۇن شىركەتلەر ئۆزىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش، يەتكۈزۈش ۋە بازارلاشتۇرۇش قاتارلىق ھالقىلاردا خىتاي بىلەن بىر گەۋدىگە ئايلىنىپ كەتكەن. ئۇلار نەچچە ئون يىلدا قۇرۇپ چىققان ئەندىزىنى ئۇيغۇرنىڭ پەرىيادى ئۈچۈن بۇزۇپ تاشلاش ئاسان ئەمەس. ئامېرىكىدىكى ئاۋام پالاتا ئەزالىرى ئۆزىنى سايلىغان، ئىشتاتقا باج تاپشۇرغان كىشىلەرنىڭ مەنپەئەتىگە ۋەكىللىك قىلىدۇ. ئامېرىكىدا قانچە باي بولسىڭىز شۇنچە كۆپ باج

تاپشۇرىسىز، سىياسەتكە شۇنچە ئارىلىشىسىز. پالاتا ئەزالىرىنىڭ كىرىمى شۇ باجدىن كېلىدۇ. شۇڭا ئەمەلىيەتتە ئۇيغۇرنى قوللىغان 253 پالاتا ئەزاسىمۇ ئۆز ئىشتاتىدا يېتەرلىك بېسىمغا دۇچ كېلىدۇ. ئۇلار بۇنى ئېنىق بىلىدۇ، بېلەت تاشلىسا بېسىمغا ئۇچرىشىنى، سايلىغۇچى بايلاردىن قۇرۇق قېلىشنى، قايتا سايلىنالماي قېلىشنىمۇ بىلىدۇ. ئەمما ھەممە ئادەم پۇلنىڭ، ھوقۇقنىڭ قۇلى ئەمەس ئىكەن. ئۇيغۇر ئۇچۇن ھەقتە تۇرغان جەننەتنى خانىمغا، 253 پالاتا ئەزاسىغا ئۇيغۇرلار نامىدىن رەھمەت.

يېڭى لايىھە خىتاي ئىقتىسادىغا ئېغىر زەربە بېرىدۇ. خىتاينىڭ 85 پىرسەنت پاختا مەنبەسى شەرقىي تۇركىستاندا بولۇپ، بۇ لايىھە خىتاينىڭ كىيىم ـ كېچەك ئېكسپورتىنى ھالسىرىتىدۇ. خىتاينىڭ پەمىدۇر بازىسى شەرقىي تۇركىستاندا، خىتاينىڭ ئاز ئۇچرايدىغان مەدەنلىرىنىڭ مەنبەسى شەرقىي تۇركىستاندا، خىتاينىڭ نېفىت، گاز، توك قاتارلىق ئېنېرگىيە مەنبەسى شەرقىي تۇركىستاندا. شۇڭا خىتاينىڭ ئېكسپورت مەھسۇلاتلىرى ئىچىدە ئۇيغۇرغا بىۋاسىتە ياكى ۋاستىلىك باغلىنىدىغانلىرى ئىنتايىن كۆپ. ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇگۇنكى دۇنيادا ھېچقانداق تاۋار بىر قولدىن چىقمايدۇ، سىر ساقلاش مۇمكىن ئەمەس. ئەگەر ياۋروپادا ئىشلەنگەن بىر تېلېفوننىڭ بىر تال سىمى ئۇيغۇرنى ئىشلەتكەن بىز زاۋۇتتا ئىشلەنگەن بولسا شۇ زاۋۇت ئامېرىكا ۋە ئامېرىكا بىلەن مۇناسىۋەتلىك كېلىشىملەرگە ئىمزا قويغان دۆلەتلەرنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرايدۇ دېگەن گەپ.

بۇ لايىھە خىتاي بىلەن ھەمكارلىشىۋاتقان دۆلەت، شىركەت ۋە شەخسلەرنى زەربىگە ئۇچرىتىدۇ. بۇ لايىھەنىڭ قانۇنغا ئايلىنىشى خىتاي ئىقتىسادىنى ئاجىزلىتىدۇ. بۇ لايىھە يەنە خىتايدىن نەپلىنىۋاتقان شىركەتلەر، كارخانىلار ۋە خەلقئارا بايلارنىڭ

مەنپەئەتىنى زىيانغا ئۇچرىتىپ ئۇلارنى خىتاي بازىرىدىن، خىتايغا سالغان مەبلىغىدىن چېكىنىشكە مەجبۇرلايدۇ.

خىتاينى ھۆركىرەتكەن پەندىكى قۇدرەت ئەمەس، سەنئەتتىكى كامالەت ئەمەس ياكى ئىنساننى بەختىيار قىلغان تۈزۈم، پۇقرانى قەدىردان قىلغان ھوقۇقلار ۋە كىشىلەرنى ھالاۋەتلىك ھاياتقا ئىگە قىلغان باراۋەر شارائىت ئەمەس، بەلكى پۇل. خىتاينى كۆرەڭلەتكەن ئامېرىكىدىن بارغان دوللار، ياۋروپادىن ئاققان ياۋرو ۋە تەڭگە ـ تىللالار، خالاس. ئەگەر ئۇيغۇرنىڭ دەۋاسى ھەممە قۇلاققا ئاڭلانسا، كېڭىيىپ كۈچلەنسە، ئىنسانلارنىڭ ۋىجدانى قوزغالسا، بۇ كىشىلەرنى ئۇيغۇرنى قان يىغلىتىش بەدىلىگە كىيىۋاتقان، يەۋاتقان ۋە ئىشلىتىۋاتقان ئەرزان باھالىق خىتاي تاۋارلىرىدىن ۋاز كەچكۈزىدۇ، ۋىجدان، غۇرۇر ۋە ھېسداشلىقلار ھەققىدە ئويلىنىشقا باشلايدۇ. بىزنىڭ دەۋايىمىزدا قوزغاتماقچى بولغىنىمىز ئىنساننىڭ ھېسداشلىقى، دەردىمىزنى سۆزلەپ ئويغاتماقچى بولغىنىمىز ئىنساننىڭ ۋىجدانى. قوزغالغان ۋىجدانلار، ئويغانغان غۇرۇرلار ۋە ھېسداشلىقلار كىشىلەرنى ئۇيغۇرنى قوغدايدىغان تۈرلۈك قانۇنلارنى چىقىرىشقا، تۈرلۈك چەكلىمىلەرنى ئېلان قىلىشقا ۋە خىتاينى ئىقتىسادى جەھەتتىن بوغۇپ ۋەيران قىلىشقا، چېكىندۈرۈشكە ياكى خەلقئارا سوتتا جازالىنىشقا ئېلىپ بارىدۇ.

2020 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى

ئەركىنلىك فرونتىدا ئورنىمىز

جوۋ بايدىن «خىتاي ئىنسانىيەتكە قارشى جىنايەت ئۆتكۈزدى» دېدى. ھازىرقى پىرېزىدېنت ترامپ بولسا «خىتاي مىللىي قىرغىنچىلىق قىلىۋاتىدۇ» دېدى. ئۇيغۇرنىڭ پاجىئەسى دۇنيادىكى ئەڭ كۈچلۈك دۆلەتتىكى ئەڭ كۈچلۈك رەقىبلەرنىڭ مۇلاھىزە تېمىسىغا ئايلاندى. فرانسىيە پىرېزىدېنتى ماكرون خىتاينى قاتتىق ئەيىبلىدى ۋە ب د ت يىغىندا خىتايغا تەكشۈرۈش ئۆمىكى ئەۋەتىشنى تەلەپ قىلدى. ئۇيغۇرنى قوغداش ئۈچۈن ب د ت خەۋپسىزلىك كېڭىشىنىڭ ئۈچ دائىمىي ئەزاسى- ئامېرىكا، فرانسىيە ۋە ئەنگلىيە ئوخشاش قەدەمدە.

30 - سېنتەبىر كۈنى ئامېرىكا دېموكراتلار پارتىيەسىنىڭ پىرېزىدېنت نامزاتى جوۋ بايدىن خىتاينىڭ ئۇيغۇر قاتارلىق يەرلىك مىللەتلەرگە قارشى ئۆتكۈزۈۋاتقان جىنايىتىنى «ئىنسانىيەتكە قارشى جىنايەت» دەپ ئاتاپتۇ.

ئامېرىكا پىرېزىدېنتى دونالد ترامپ «مىللىي قىرغىنچىلىق» دەپ ئاتاشنى ئۇيغۇرنىڭ ئىسمىنى چىقارماي تۇرۇپ ئوتتۇرىغا قويغانىدى.

خەۋەرلەرگە قارىغاندا ئامېرىكا خىتاينىڭ جىنايەتلىرىگە قانداق ئىسىم قويۇش ھەققىدە ئويلىنىش ئىچىدە ئىكەن. يۇقىرىقىدەك ئىككى خىل ئاتاشتا بۇ ئويلىنىش ئەكىس ئەتكەن. ياۋروپادىمۇ ئوخشاش سادالار كۆتۈرۈلمەكتە. مەسىلەن، فرانسىيە پارلامېنتىمۇ ئۇيغۇرنى قوغداشقا ئاتلاندى، بۇ ياۋروپا پارلامېنتىنىڭ قوزغىلىشىغا

تۇرتكە بولىدۇ. چۈنكى ياۋروپا پارلامېنتىدا فرانسىيەلىك پارلامېنت ئەزاسى ئەڭ كۆپ. ئۇيغۇر مەسىلىسىدە ياۋروپادىكى باشقا كۈچلۈك دۆلەتلەردىن گوللاندىيە، شۋېتسىيە ئاكتىپ، پەقەتلا گېرمانىيەنىڭ ئىنكاسى مۇھىم بولۇپ قالدى. ئەگەر گېرمانىيە خىتايغا قارشى فرونتقا قېتىلسا، ياۋروپا ئىتتىپاقىمۇ ھۆرلۈكنىڭ قوغدىغۇچىسىغا ئايلىنىدۇ ۋە ئۆزىنىڭ قىممەت قاراشلىرىغا يۈز كەلگەن بولىدۇ.

ئەگەر ئامېرىكا بولمىغان بولسا، غەربتىكى دېموكراتىك ئەللەر بولمىغان بولسا، بۇ قان چاچرىمىغان قەتلىئام پەقەت خەۋەرلا بولۇپ قېلىشى، بۇنچە جىددىي مۇلاھىزىلەرگە، مۇنازىرىلەرگە ۋە كەسكەن تەدبىرلەرگە نائىل بولالماسلىقى مۇمكىن ئىدى.

دۇنيانى قانداق چۈشەنسىڭىز بولىدۇ، ئامېرىكىنى، ئامېرىكىغا ئەگىشىپ خىتايغا جازا يۈرگۈزمەكچى بولغان، ئۇيغۇرنى قوغدىماقچى بولغان ئەللەرنى بىرلا مىللەت دەپ قاراپ، ئۇلارنى «ناسارالار» دەپلا تۆگەتسىڭىزمۇ بولىدۇ. بۇگۈنكى ئىنسانلىقنى بىرىنچى ئورۇنغا قويىدىغان، ئەمما خىرىستىيانلىق بىلەن ئىشى يوق سېرىق چاچ، كۆك كۆز ئادەملەرنىڭ ھەممىنى تارىخنىڭ كۆزى بىلەن قاراپ ناسارا دېسىڭىزمۇ، ئۇيغۇرنى قوللاۋاتقان يەھۇدىيلارنى قۇرئاندا تىلغا ئېلىنغان بەنى ئىسرائىل بىلەن بىر يەرگە قويۇپ ئۆچ كۆرسىڭىزمۇ بولىدۇ. ئەمما شۇنى ئۇنۇتماسلىق كېرەككى، ئەگەر بىر ئۇيغۇر ئۆزىنى قوللاۋاتقان غەربنى رەت قىلسا، ئۆزى ئۈچۈن سودىنى، مەنپەئەتنى، پايدىنى قۇربان قىلىپ ھەقىقەتنى ياقلاۋاتقان دېموكراتىك ئەللەردىن شۇبھىلەنسە، ئادالەتكە، ھەققانىيەتكە كۆز يۇمۇپ ئۇيغۇرغا بېرىلىۋاتقان قوللاشنى مەنپەئەت ئۈچۈن، بىزنى قوللىنىش ئۈچۈن، دەردىمىزدىن پايدىلىنىش ئۈچۈن دەپ يامان گۇمان قىلسا، ئۆزىنىڭ ئەخلاقىنى تەكشۈرۈپ

باقسا بولىدۇ.

ئەگەر مۇشۇ كۈن باشقا بىر مىللەتنىڭ بېشىغا كەلسە، سىز شۇ مىللەتنى قوللامتىڭىز، قولىڭىزدىن كېلىشچە قوغدامتىڭىز؟ قوغداشتىكى مەقسىتىڭىز نېمە بولاتتى؟ سىز يەنە شۇ مىللەتنىڭ يوقاپ كېتىشىگە قارشى ئىككى ئېغىز گەپ قىلىشنى مەنپەئەتكە باغلامتىڭىز؟ ئەگەر خىتاي سىزگە، پەقەت سىزنىڭ ئائىلىڭىزگىلا چېقىلمىسا، ئۇنىڭ مىليونلىغان ئىنسانىنىڭ دىنىغا، تىلىغا ۋە تېنىگە چېقىلىشىغا قاراپ تۇرامتىڭىز؟ غەرب بىزنى مەنپەئەتى ئۈچۈن پايدىلىنىۋاتىدۇ، دەيدىغانلار شۇ مەنپەئەتپەرەسلىك، شەخسىيەتچىلىكنىڭ، پايدا دېگەن نەرسىنىڭ سىزدىن ۋە بىزدىن نېمىلەرنى تارتىۋالغانلىقىنى ئويلاپ بېقىڭ. ئەگەر شۇ پايدىسىز، مەنپەئەتسىز ئىشقا ھېچكىم كۆكرەك كىرىپ چىقمايدۇ، دېگەن ئەقىدىڭىزدە چىڭ تۇرسىڭىز، ئۆزىڭىزگە لايىق ئويلاپسىز. چۈنكى كىشى ئۆزى قانداق بولسا باشقىلارنىمۇ شۇنداق ئويلايدۇ، دۇنيانى شۇنداق كۆرىدۇ، باشقىلارغا شۇنداق باھا بېرىدۇ.

بىز بىر ھالاكەتلىك ھاڭنىڭ ئالدىدا تۇرۇۋاتقان مىللەت. سول يېنىمىزدا بىزنى ھالاكەتكە قىستاۋاتقان، ئۆلۈمگە ئىتتىرىۋاتقان، كەينىمىزدىن تېپىۋاتقان بىر قانلىق پۈت بار. ئوڭ يېنىمىزدا بولسا بىزنىڭ قولىمىزدىن چىڭ تۇتۇپ تارتىۋاتقان، بىزنى يوقاتماقچى بولغان شۇ ھاكىمىيەتنى ھالاكەتكە تىقماقچى بولغان بىر قۇدرەتلىك قول بار. بىزنىڭ مەۋجۇتلۇقىمىز بىزنى قوللاۋاتقان ۋە پۈتلاۋاتقان ئىككى كۈچنىڭ ئارىسىدا.

بۇگۈنكى ھالىتىمىز بىر ئۇرۇش ھالىتى، ئۇرۇشتىكى جەڭچىنىڭ ھالىتىدۇر. جەڭ مەيدانىدا يا ئۆلۈم يا كۆرۈم بار. ئۇرۇشتا يا دۈشمەن سىپىگە، يا دوستقا قېتىلمايدۇ ئوتتۇرىدا تۇرىدىغان، ئوتتۇرھال يول تۇتىدىغان ئىش بولمايدۇ. يا دۈشمەن بولسەن يا

دوست، یا دۇشمەن تۇتسەن یا دوست، یا دۇشمەن كۆرسەن یا دوست. بىزنىڭ ئورنىمىز ئەركىنلىك سېپىدە، ھۆرلۈك فرونتىدا، ئازادلىق قوشۇنىدا.

بىز بۇ جەڭدە ھۆرلۈكىمىزگە قارشى قۇلدار، مۇستەملىكچى، ئىشغالچى خىتاي تەرەپدارى بولغانلارغا دوست ئەمەس. بىز ئازادلىقىمىزغا قارشى گۇندىپاي خىتايغا يانداش بولغانلارغا قېرىنداش ئەمەس، بىز ئۇيغۇرنى قىرغىن قىلمۇاتقان قاتىل خىتايغا يولداش بولغانلارغا دىنداش ئەمەس، بىز بۇگۇنكى دەردىمىزگە ھېسداش بولمىغانلارغا مۇڭداش ئەمەس. بىز ئۇلاردىن بىزار، نارازى، بىز ئۇنداقلاردىن ئىككى دۇنيادا جۇدا، ئۇلارنىڭ يالغان مېھرىدىن، مۇناپىق چېھرىدىن ھەم ئادا، ھەم جۇدا.

ئۇيغۇر قۇتۇلۇش فرونتىنىڭ جەڭچىسى، ئەركىنلىك سېپىنىڭ پىداكارى، ئازادلىق ئالدىنقى سېپىنىڭ بايراقدارى. بۇ ئۇرۇشتا ئۇتۇپ چىقىش، ھالاكەتلىك تەقدىردىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن، ھەر بىر ئۇيغۇرنىڭ يېگىنىنىڭ ھەممىسى ھالال، قىلغىنىنىڭ ھەممىسى توغرا، قوللانغان ۋاستىسىنىڭ ھەرقاندىقى ھەقلىق. قالغانىنى ساق قالغاندا، بىز بىلەن بىر سەپتە، بىر فرونتتا ۋە بىر ئاكوپتا بىللە تۇرغانلار بىلەن دېيىشىمىز. شۇلارغا چۈشەندۈرىمىز. شۇڭا بۇگۇنكى ئۇيغۇر ئۆزىنىڭ دۇشمىنىگە ھەر قانداق شەكىلدە قارشى چىقسا نورماللىق، ئەمما خەق ياساپ بەرگەن، تارىختىن قالغان، خەقنىڭ مۇزېيىغا قويۇلغان دۇشمەنگە ئۆچمەن بولسا، ھېلى يەھۇدىي، ھېلى ناسارا دەپ بىكاردىن دۇشمەننى كۆپەيتىپ دوستىغا تۇزكورلۇق قىلسا، شۇنداق قىلغان ۋە شۇنىڭغا تەشەببۇس قىلمۇاتقان كىشىلەرنىڭ كىشىلىك خاراكتېرى، ئەخلاقى، نىيىتى ۋە پەزىلىتى ھەققىدە ئويلىنىپ بېقىش كېرەك.

ئـلاۋە: بـۇ يازمىنى ۋىرۇس چەكلىمىسى بىلەن خىتايغا قارشـى نامايىشـقا، يەنـى ئوسـلۇغا بارالمىغانلىقىمغا ئېچىنىـپ، ئۆزۈمگـە ۋە ئەقىدەمگـە يـۈز كېلىش ئۈچـۈن يازدىم.

2020 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى

بۇنداق خۇيدىن بىزلەرنى ساقلا ئاللاھىم

خىتايىنىڭ دۆلەت بايرام كۈننىي ئىستانبۇل شەھەر باشلىقى خىتايچە تەبرىكلىگەندە تۈركىيەدە خىتاي تىلىنىڭ مەكتەپلەردە دەرسلىك قىلىنىشىنىڭ سىرىنى چۈشەنگەندىم. ئەمدى بولسا ئەرەب دۆلەتلىرىگە ۋەكىل قىلىپ كىيىندۈرۈلگەن بالىلارنىڭ خىتايىنىڭ دۆلەت مارشىنى ئوقۇغانلىقىنى كۆرگەندە سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ نېمىشقا خىتاي تىلىنى دەرسلىك قىلغانلىقىنى چۈشەندىم.

دۇنيادا خىتايىنىڭ دۆلەت بايرىمى ھېچبىر تىلدا ئەمەس تۈك ۋە ئەرەب تىلىدا تەبرىكلەندى. بۇ شەرەپسىزلىك سەۋەبىدىن ئۇيغۇر سۆيىدىغان بۇ ئىككى مۇبارەك تىلنىڭ شەرىپىگە داغ چۈشتى، بۇ تىللارنى سۆيگەن مىليونلىغان كىشىنىڭ غۇرۇرىغا دەز كەتتى. فاشىست خىتايىنىڭ دۆلەت بايرىمى ھېچبىر شەھەر باشلىقىنىڭ ئاغزىدا ئەمەس ئىستانبۇل شەھەر باشلىقىنىڭ ئاغزىدا تەبرىكلەندى. 16 مىليون تۈرك ياشايدىغان، ئۇيغۇرلار ھەجدىن كېيىن زىيارەت قىلىشنى ئەسرلەردىن بۇيان ئادەت قىلغان، ئۆزىنىڭ ئانا شەھەرلىرى قاتارىدىن سانايدىغان بىر شەھەرنىڭ سايلانغان باشلىقى زالىمغا يانتايىق، زۇلۇمغا تەرەپدار بولدى.

ئۇيغۇرلارغا قەدىردان بولغان ئىككى مىللەتنىڭ مىليونلىغان بالىلىرى زالىمنىڭ تىلى، زۇلمەتنىڭ زۇۋانى ۋە ئاللاھنى ئىنكار قىلىدىغان ئىدىيەگە تولغان مەزمۇنلارنى تىلغا قوشۇپ ئۆگىنىشكە باشلىدى.

ئەرەب ۋە تۇرك ھۆكۈمرانلارنىڭ خىتايغا مۇشتاقلىقى بالىلارنى خىتاي مەپكۇرىسىغا تاشلاپ بەردى. ئىسىت، بالىلاردا نېمە گۇناھ، شۇ مەسۇم كۆزلەردە نېمە ئەيىب بولسۇن؟ سىلەر ئۇلارنى نېمە قىلماقچى، زالىملىقنىڭ زۇۋانى بىلەن مۇشۇ بالىلارنىمۇ بۇلغىماقچىمۇ؟

بۇ سەبىلەرگە نېمە گۇناھ، بۇلارغا خىتاينىڭ بۇگۇنكى زالىم تاپىنىنى يالاتقاندىن ئۆزۈڭ يالاشساڭچۇ مەلئۇنلار، زالىمغا ئاشقىلىقىڭ ئۆزۈڭ بىلەن ھالاك بولسىچۇ خۇشامەتچى خۇمپەرلەر!

ئىنسانلىققا زىت بۇ ناكەسلىكنىڭ، بۇنداق پەسكەشلىكنىڭ، شەيتان خىتايغا بۇ قەدەر دوستلۇقنىڭ ئارقىسىدا ياتقان سەۋەب پەقەت نەپلا ئەمەس، بەلكى نۇرغۇن ئورتاقلىقلار بولۇشى مۇمكىن. مەسىلەن، بىر بىرىنىڭ كۆزىگە سىغدىغان تەرەپلەر، گېپى بىر يەردىن چىقىدىغان پاراڭلار، خۇي ـ مىجەزىدىكى بىردەكلىكلەر، بىر ـ بىرىنى ئىسىق كۆرىستىدىغان، ياقتۇرىدىغان ئادەتلەر... دېگەندەك.

بىز ئەرەبنىمۇ، تۇركنىمۇ سۆيىمىز، ئەمما پەسكەشلىكنى، ناكەسلىكنى، نومۇسسىزلىقنى مىللەتتىن ئەمەس، شۇ مىللەتنى ئېغىلغا سولاپ قويغان نائەھلىي ھاكىمىيەتتىن ئىزدەيمىز، ھۆكۈمرانلاردىن كۆرىمىز. ئۇيغۇردا چۈن بىلەن تاز ئۇينايدۇ، ئۆردەك بىلەن غاز دېگەن تەمسىل بار، بۇنداقلار بىزگە بىر ئىبرەت بولۇشى مۇمكىن. بۇ خۇي بارلىق ئۇيغۇرغا ئىبرەت، دەرس ۋە ساۋاق بولۇشى مۇمكىن.

ئاللاھ ئۇيغۇرنى بۇنداق خۇيدىن ساقلىسۇن، ئاللاھ ئۇيغۇرنى سىلەرنىڭ زۇلۇمغا ئامراقلىقىڭلاردىن ساقلىسۇن، ئاللاھ سىلەرنىڭ زالىمغا مۇھەببىتىڭلارنى بىزگە يۇقتۇرمىسۇن، خىتاينى سۆيگەن تىلىڭلاردىن، دىلىڭلاردىن، ئادىتىڭلاردىن ساقلىسۇن! ئاللاھ

بىزنى ھەقتە چىڭ تۇرىدىغان، زالىمغا ئۆچ مەزلۇمغا دوست، ھەقىقەتكە مۇھەببەتلىك باتىلغا نەپرەتلىك، ھۆرلۈككە ئاشىق قۇللۇققا ئۆچ، ئىنسانلىققا شەيدا شەيتانلىققا قەھرلىك قىلىپ بەرسۇن، ئامىن يا رەببىل ئالەمىن!

2020 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى

ئىلھام توختىدىن خۇشخەۋەر

تۇنقۇن ئۇيغۇر زىيالىيسى ئىلھام توختىنىڭ نوبېل تىنچلىق مۇكاپاتىنىڭ ئاخىرقى تۆت تاللانغۇچى قاتارىغا كىرگەنلىكى ئېيتىلماقتا. بۇ يىللىق نوبېل تىنچلىق مۇكاپاتىنىڭ نەتىجىسى 2020 ـ يىلى 9 ـ ئۆكتەبىر، يەنى ئالدىمىزدىكى جۈمە كۈنى ئېلان قىلىنىدۇ.

بۇ يىل نوبېل تىنچلىق مۇكاپاتىغا 318 كىشى نامزاتلىققا كۆرسىتىلگەن بولۇپ، نامزاتلار ئەڭ كۆپ كۆرسىتىلگەن يىل ئىكەن.

ئىلھام توختىنى نامزاتلىققا كۆرسەتكەن ئورۇن نورۋېگىيە قەلەمكەشلەر جەمئىيىتى بولۇپ، بۇلتۇر 25 ـ ئۆكتەبىر كۈنى، يەنى ئىلھام توختىنىڭ تۇغۇلغان كۈنىدە شۇ مەسىلىھەت بولۇنغان ۋە قارارلاشتۇرۇلۇپ رەسمىي نامزاتلىق ئىلتىماسى سۇنۇلغان.

نورۋېگىيە قەلەمكەشلەر جەمئىيىتى نامزاتلىققا ئىلھام توختىنى كۆرسەتكەندىن كېيىن، بېرگېن شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن خەلقئارا ئەدەبىيات كۈنىدە ئىلھام توختىغا مەكتۇپ يوللاش پائالىيىتى ئۇيۇشتۇرغان شۇنداقلا مۇناسىۋەتلىك خەلقئارالىق ۋە نورۋېگىيەدە ئېچىلغان يىغىنلاردا قەلەمكەشلەر جەمئىيىتى نامىدىن ۋە ئەزالىرى (مەنمۇ شۇنىڭ ئىچىدە) نامىدىن ئىلھام توختى مەسىلىسىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ تۇرغان. ئىلھام توختى ئىنستىتۇتىمۇ ئىلھام توختى مەسىلىسىدە ئىزچىل تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ كەلدى. ھەر خىل بېسىملارغا دۇچ كەلگەن بولسىمۇ بۇ ئىنستىتۇت تىرىشچانلىقنى داۋاملاشتۇردى.

پەرەز قىلىنىشچە بۇ قېتىم ئاخىرقى تۆت نامزات ئىچىگە كىرگەن شەخسلەرنىڭ ھېچبىرى يالغۇز ئەمەس، قوش نامزات. ئىلھام توختى بىلەن جۈپلەنگەن نامزات خوڭكوڭلۇق كىشىلىك ھوقۇق پائالىيەتچىسى، ئىستۇدېنتلار رەھبىرى ناتان لوۋ كۇۋۇن چۈڭ.

2020 ـ يىللىق نوبېل تىنچلىق مۇكاپاتىنىڭ ئاخىرقى تۆت نامزاتىنىڭ ئىچىگە كىرگەن ئورۇن ۋە شەخسلەرنىڭ ئىسىملىكى تۆۋەندە بېرىلدى.

Committee to Protect Journalists (CPJ)

Alaa Salah and the Forces for Freedom and Change (FFC)

Alexei Navalny and the Anti-Corruption Foundation.

Ilham Tohti and Nathan Law Kwun-chung.

Hajer Sharief and Ilwad Elman.

2020 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى

ئىزاھات: 2020 ـ يىللىق نوبېل تىنچلىق مۇكاپاتى ئىلھام توختىغا بېرىلمىدى. مۇكاپات دۇنيا ئاشلىق تەشكىلاتىغا بېرىلدى. ئەمما بۇ ھەقتە نورۋېگىيە قەلەمكەشلەر جەمئىيىتى بىلەن ھەمكارلىشىپ قىلغان ئىمزا پائالىيىتى ۋە ئىلھام توختىغا خەت يوللا ھەرىكىتى كۆڭلۈمگە تەسەللى بولدى. قولىمىزدىن كەلگەننى قىلدۇق، ئەمما قۇرىمىز يەتمىدى.

جاھاندا جادۇ كۆپ، كەچۈرۈڭ ئۇستاز،

ئۈمىدلەر گۈل ئاچار، كېلەر ھامان ياز.

دىلبەر ۋە ئەركىن ئۇيغانسا

دۇنيا ئۇيغۇر ئۇچۇن ئورنىدىن دەس تۇرماقتا. ئۇيغۇرنى قۇتقۇزۇش سىپىگە ئاق، قارا، سېرىق ۋە قوڭۇر تەنلىك ئىنسانلار، ئوخشىمىغان مىللەتتىن ۋە دىندىن بولغان كىشىلەر تىزىلماقتا. بۇ سەپ ئىنسانلارنى ئادالەتسىزلىككە قارشى تەشكىللىمەكتە. قۇتقۇزۇش تەرەپدارى ۋە بىپەرۋالىق تەرەپدارى ئوتتۇرىسىدىكى پەرق بارغانچە كىچىكلەپ دۇشمەن بارغانچە روشەنلەشمەكتە. خىتاي بارغانچە دۇنيادىكى ئىنسانلارنىڭ ئورتاق نەپرىتىگە نىشان بولماقتا.

مەن بۇگۇن قارا تەنلىك بۇ ئىككى نائۇستا مۇزىكا ھەۋەسكارىنىڭ ئۇيغۇر ئۇچۇن قىلغان پىداكارلىقىنى كۆرۈپ، ئۇلارنىڭ سىنلىق چاقىرىقىنى ئاڭلاپ، ئىختىيارسىز ھالدا دىلبەر يۇنۇس ۋە ئەركىن ئابدۇللانى ئەسلەپ قالدىم.

مەن شۇ ئىككى چولپاننىڭ ئۇيغۇرلۇقى ھەققىدە خىيالغا چۆكتىم. مەنچە ئۇيغۇرلۇق ئەجدادىمىزدىن قالغان چىرايلىق يۈز، جەلپكار كۆز، بازارلىق ئوبرازدا ئەمەس، بەلكى ئۇيغۇرنىڭ بېشىغا كۇن چۈشكەندە تۆكۈلىدىغان ياشتا، تۇرۇلىدىغان مۇشتتا، ھاقارەتلەنگەن غۇرۇر ئۇچۇن، خورلىنىۋاتقان ئۇيغۇر ئۇچۇن تىترەيدىغان تەن، قانايدىغان يۈرەكتە ۋە بىللە ھازا ئاچىدىغان پەريادتا ئىسپاتلىنىدۇ.

ئۇيغۇر ئۇچۇن خىتايغا قارشى چىققان ئىتنىڭ قاۋىشىمۇ ھازىرقى چاغدا ھەرقانداق مەشھۇر ناخشىدىن يېقىملىق. ئۇيغۇر

ئۈچۈن مەيدانغا چىققان ھەرقانداق ئادەتتىكى كوچا غەزەلچىسى ئەركىن ئابدۇللا بىلەن دىلبەر يۇنۇستىنمۇ بەكرەك داڭلىق سەنئەتكار، سۆيۈملۈك چولپان بىز ئۈچۈن.

ئۇيغۇرنىڭ تارىخى ھۆرلۈك ئۈچۈن ياشايدىغان، قۇللۇققا قارشى ئۆلىدىغان روھنىڭ تارىخى. زالىمغا قارشى چىقىش، زۇلۇمغا نەپرەتلىنىش، قاباھەتنى رەت قىلىپ ئادالەتنى قوغداش، ھۆرلۈككە تەشنا ياشاش ئۇيغۇرلۇقنىڭ ئىسپاتى، ئۇيغۇرلۇقنىڭ مىزانى ۋە بەلگىسى. بۇگۈنكى ئىنسانلىق مۇشۇ تارازىدا ئۆلچىنىدۇ.

ھۆر ئەللەردە ياشاپمۇ قۇللۇقنى ياقلاپ، زالىم خىتاينى تەرەپ تۇتۇپ، ھازىردار ئۇيغۇردىن قېچىپ، قارشىلىقنى رەت قىلىپ خىتايغا مەھبۇسلۇقنى، خىتايغا بەندىلىكنى، خىتايغا ئىخلاسمەنلىكنى، خىتايغا ساداقەتمەنلىكنى داۋام قىلىش خىتايلاشقانلىقنىڭ، خۇمپەرلەشكەنلىكنىڭ، دەيۇزلۇكنىڭ دەللىلى.

دىلبەر خانىم ۋە ئەركىن ئەپەندىگە ئوخشاش بەزى دىندار، ئىلىمدار ۋە پۇلدار ئۇيغۇرلار جەڭدىن قاچقان قاچاق، قورقۇنچاق بولۇشنى تاللاپ كەلدى. ئەگەر داۋاملىق بۇ يولنى تاللايدىكەن، بىز ئۇيغۇرلۇقنىڭ نومۇسنى، ئىنسانلىقنىڭ ئەڭ تۆۋەن چېكىنى قوغداشقا مەجبۇر. بىز شۇنى دېيىشكە مەجبۇركى، بۇ جەڭدىن قاچقان ھەرقانداق ئۇيغۇر ئۇيغۇرلۇقنىڭ ئىمتىھانىدىن لاياقەتسىزدۇر، ئارسىزدۇر. بۇ ئاداققى جەڭگاھتا سېپىمىزگە كەلمەي بىتەرەپ تۇرغان ھەرقانداق ئۇيغۇر ۋىجدانسىزدۇر، نومۇسسىزدۇر، ناكەستۇر، نائەھلىدۇر.

ئۇيغۇر بۇگۈن ياشاپ تۇرۇۋاتمايدۇ، بەلكى ياشاشقا ئامالسىز، ئۆلۈشكە چارىسىز، ھايات ـ ماماتلىق ئۈچۈن تىركىشىش ئىچىدە تۇرۇۋاتىدۇ. بىز بۇگۈن قۇتۇلۇش ئۈچۈن قىيادا تىرمىشىۋاتىمىز، شۇڭا بىز بۇنى كۆرۈپ تۇرۇپ قولىمىزنى تارتمىغان ھەرقانداق

ئادەمنى دۇشمەن كۆرىمىز، چۈنكى ھاڭدىن ساڭگىلاپ قالغان بىر مىللەتنىڭ ھاڭغا قاراپ سۈكۈت قىلغانلارنى كەچۈرىدىغان ساختا ئەپۇچانلىقى، كەڭقورساقلىقى، مەردلىكى ۋە ئالىيجانابلىقى بولمايدۇ.

مەن دىلىمدا خانىمغا ئىنكاس يازدىم جاۋاب يوق، ئاندىن نورۇزىمزنى تەبرىكلىگەندە ئۇيغۇرلۇققا قەدەم ئاپتۇ، دەپ مۇبارەكلىدىم جاۋاب يوق، ۋاستىچىسى بىلەن ئۇچۇرلاشتىم، ئىزدەتتىم... ئەپسۇس، نەچچە ئاي بۇرۇن خىتايغا كەتكەنلىك خەۋىرىنى ئالدىم.

ئەركىن ئەپەندىگە سۇنغان ئىلتىجادىنمۇ تېخىچە جاۋاب يوق. دىلىمدا خانىم ۋە ئەركىن ئەپەندىم، سىلەرنى ئويغىنىپ كەتسىكەن دەيمىز. ھازىرچە سىلەرگە باھا بەرمەي، سىلەر ئويغانغىچە نېسى قالسۇن. باشقا ئۇيغۇرلارمۇ مەندەك سىلەردىن خۇشخەۋەر ساقلاۋاتىدۇ، ئىنسانلىق ۋىجدانىڭلارنىڭ ئويغىنىشىنى كۈتۈۋاتىدۇ. بۇگۈن رەببىڭلار شى جىنپىڭ، ئەزرائىلىڭلار خىتاي تەشۋىشى، سەجدەڭلەر خىتايغا بولغان بولسا، خىتايلقنىڭ سېپىگە قېتىلغان بولساڭلار ئىككى دۇنيادا شۇ سەپتە بەرقارار بولغايسىلەر، ئەگەر ئۇنداق بولمىسا جاۋابىنى بىلەيلى، ئىسپاتىنى كۆرەيلى، جاكارىنى ئاڭلايلى.

ئەگەر دىلىمدا خانىمنىڭ دىلىدا ئۇيغۇرنىڭ سۆيگۈسى، ئىنسانلىق تۇيغۇسى ئۆلمىگەن بولسا بىلەيلى، ئەركىن ئەپەندىنىڭ ئەركى خىتايغا يامانلاپ كەتمەي تېخىچە ئۆز ئىلىكىدە بولسا، جېنى تېنىدە ئامان بولسا ئۇقۇپ قالايلى. چەتئەللىك ئىككى نائۇستا ھەۋەسكارنىڭ، ئۇيغۇر ئۇچۇن تىرىشۋاتقان ئىككى قارا تەنلىك پىداكارنىڭ ۋىجدانىنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ نېمە قىلىۋاتقانلىقىغا، نېمە دەۋاتقانلىقىغا، نېمە ئۇچۇن يات بىر

مىللەتنىڭ قىرىلىشىغا قارشى مەيدانغا چىققانلىقىغا بىر زەن سەپ باقسا مۇگدىگەن روھى ئويغىنار دەيمەن.

2020 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى

پىدائىيلارغا ئىككى شۇڭگىل يېڭى سۆز

يېقىنقى يىللاردا بولۇپمۇ ـ2020يىلىدىن بۇيان دەۋايىمىز ئاممىۋىلاشتى. بولۇپمۇ يېقىندا ئەنگلىيەدە «ئۇيغۇر سوتى»نىڭ قۇرۇلۇشى شۇنداقلا ئەنگلىيە پارلامېنتىنىڭ ۋە ياۋروپا ئىتتىپاقىنىڭ شەرقىي تۈركىستانغا تەكشۈرۈش ئۆمىكى ئەۋەتىش چاقىرىقى قاتارلىق ئىجابىي ئىلگىرىلەشلەر گۇۋاھچىلار قوشۇننى، دەۋاچىلار سېپىنى زورايتماقتا. تۈركىيە، گېرمانىيە ۋە گوللاندىيەلەردە تۇتۇلغان تۇغقانلارنىڭ رەسمىنى تىزىپ نامايىش قىلىدىغانلارنىڭ سانىمۇ كۆپەيمەكتە.

نەچچە كۈن ئاۋۋالقى ب د ت يىغىنىدا فرانسىيە، ئامېرىكا، كانادا، ئاۋستىرالىيە قاتارلىق ئەللەرنىڭ ئۇيغۇرغا زۇلۇم قىلىۋاتقان خىتايغا قارشى كەسكىن پوزىتسىيەسى ۋە يېقىندا بۇ سەپكە گېرمانىيە، گوللاندىيە قاتارلىق ئەللەرنىڭمۇ يېقىندىن ماسلىشىپ بېرىشى ئۇيغۇر ئاۋامغا ئىشەنچ بېغىشلىماقتا. بۇ ۋەزىيەت گۇۋاھچىلار قوشۇنىدا يېڭى پىداكارلارنى كۆپەيتىپ، يېڭىلىقلارنى پەيدا قىلماقتا.

چاتاقنىڭ قوشۇن ئاز ۋاقىتتا ئەمەس كۆپەيگەن چاغدا بەكرەك چىقىدىغانلىقى، بۇنداق چاغدا دىققەتتىنىڭ چېچىلىپ سەۋەنلىكلەرنىڭ كۆزدىن قېچىپ قالىدىغانلىقى ئەمەلىيەت. بۇنداق سەۋەنلىكلەر: بىرى يالغان خەۋەر تارقىتىش، يەنە بىرى خاتا سىنلارنى تارقىتىش، ئاندىن تەكرار گۇۋاھلىق بېرىش ۋە قاماقتىن چىقىپ بولغانلار ئۈچۈن گۇۋاھلىق بېرىش قاتارلىق

شەكىلدە كۆزگە چېلىقماقتا.

نۆۋەتتە دىققەتتىن قېچىپ قېلىۋاتقان ھادىسىلەرنىڭ بىرىنچىسى، يالغان خەۋەر تارقىتىش بولۇپ، بۇنىڭ ئاقىۋىتى بەكمۇ زىيانلىق. بۇنداق يالغان خەۋەرلەرنى تارقاتقانلارنىڭ ئەسكەرتكەندىن كېيىنمۇ قەتئىي داۋام قىلىشى بولسا ئەجەبلىنەرلىك بىر ئەھۋال.

تارقىلىۋاتقان يالغان رەسىملەر، سىنلارنىڭ بىرى خىتاي ئۆلكىلىرىدىكى بىزدىن بولغان يانچۇقچىلارنىڭ ئون يىل، ھەتتا يىگىرمە يىل بۇرۇنقى تاياق يېگەن كۆرۈنۈشلىرىنى بۇگۈنكى ئەھۋال دەپ تارقىتىش؛ يەنە بىرى خىتاي فالۇنگوڭچىلار يالغاندىن ياسىغان رەسىم ۋە كۆرۈنۈشلەرنى بۇگۈنكى ئۇيغۇر دەپ تارقىتىش؛ ئۇچىنچى بىرى، خىتاي ئۆلكىلىرىدىكى خىتايلارنىڭ ساقچىلارنىڭ زوراۋانلىقىغا ئۇچرىغان كۆرۈنۈشلەرنى ۋە خىتاي بالىلارنىڭ تاياقلىنىۋاتقان، خورلىنىۋاتقان سىنلارنى، رەسىملەرنى ئۇيغۇر دەپ تارقىتىش بولۇۋاتىدۇ.

تەكرار گۇۋاھلىق بېرىش دېگىنىمىز گېنى بۇنىن قۇرغان شاھىت بىز توردا گۇۋاھلىق بېرىلىپ بولغانلارغا ئۇقۇشماي ئۇيغۇر ئەدلىيە ئارخىپىدا ۋە باشقا قانالىلاردا تەكرار سىنلىق گۇۋاھلىق بېرىش بولۇۋاتىدۇ. ھەتتا شاھىت بىز قانىلىدا دادىسىنىڭ گۇۋاھلىقىنى قايتا ـ قايتا بېرىۋاتلارنىمۇ كۆرۈش مۇمكىن. مېنىڭچە گۇۋاھلىقنىڭ تەكرار بېرىلىشى، چەتئەلدە تۇرۇۋاتقان ئائىلە ئەزالىرىنىڭ تۇتۇلغان بىر ئادەم ئۈچۈن ئائىلە بويىچە گۇۋاھلىق بېرىشى بەك ئۈلگىلىك ئىش بولۇشى ناتايىن. چۈنكى گۇۋاھلىق قانچە كۆپ بېرىلسە شۇنچە ئاسان قويۇپ بېرىلىدۇ، دېگەن يەكۈننى چىقارغىلى بولمايدۇ. تۇتقۇن ئۇيغۇرلار ھەقىقەتەن كۆپ، ئەپسۇسلىنارلىقى ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسىنىڭ مۇھاجىرەتتە تۇغقىنى

ياكـى تونۇشـى يـوق. مەنچە تۇتۇلغان بـىر دادىمىز، ئانىمىز ئۈچۈن ياكـى بـىر ئاكىمـىز، سـىڭلىمىز ئۈچـۈن قايتـا ـ قايتـا گۈۋاھلىـق بەرگەنىـن، ئۆزىمـىز تونۇيدىغـان ھەرقانـداق بـىر ئۇيغـۇر ئۈچـۈن گۈۋاھلىـق بەرسـەك بولـىدۇ. ئەگەر تۇتۇلغانلارنى پەقەت بىلمىسـەك تۇتقۇنـلار تىزىملىكىدىكـى ئۇيغۇرلارنـىڭ ھەرقانـداق بـىرى ئۈچـۈن گۈۋاھلىـق بەرسـەك تېخىمـۇ ياخشـى بولـىدۇ. مـەن تۇتۇلغـان 518 ئۆلىمانـىڭ، 400 گـە يېقـىن زىيالىينـىڭ ۋە 200 گـە يېقـىن كارخانىچـى بايلارنـىڭ تىزىملىكىنـى ۋە قىسقىچە تەرجىمىھالىنـى چىقىرىـپ قويـىدۇم. ئۇيغۇريـار تـور بېتـىدە ۋە مېنـىڭ فېيسـبۇكۇمدا شـۇلارنىڭ تەرجىمىھالى ۋە قىسقىچە ئەھۋالى بار. شـۇلاردىن بىرنى ياكى شـۇلارنىڭ ئىچىدىن ئۆزىڭىز تونۇيدىغان بىر قانچىنى تاللاپ گۈۋاھلىـق بەرسـىڭىز تامامـەن بولـىدۇ. چوقـۇم تۇغقىنـى بولـۇش شـەرت ئەمەس.

خاتـا گۈۋاھلىـق بېرىش دېگىنىمىز نامايىشـلاردا قويۇپ بېرىلىپ ئۆيىـدە تۇرۇۋاتقـان، يېڭـى خىزمەت ئورنىغا ئىشـقا چۈشـۈپ بولغان سـابىق تۇتقۇن زىيالىيلار ھەققىدە نامايىشـلاردا رەسـىمنى كۆتۈرۈپ گۈۋاھلىـق بېرىشـكە قارىتىلغـان. مەسـىلەن، بـۇ يىـل فېۋرالـدا ب د ت نـىڭ بىريۇسسېلدىكى بىناسـى ئالدىغـا ياسـالغان چېدىـردا ئـازاد سـۇلتان، گۈلنـار ئوبـۇل، غەيرەتجـان ئابدۇراخمـان ئۇزغـار، ئابدۇكېرىـم راھمـان قاتارلىـق زىيالىيلارنـىڭ رەسـمى تۇتقۇنـلار قاتارىغا تىزىلغان ئىدى. مەن مۇناسىۋەتلىك دوستلارغا ئەسكەرتىش بەرگـەن بولسـاممۇ ئېلىۋېتىلمـەي قاپتـۇ. خىتـاي شـىنخۇا ئاخبـارات ئاگېنتلىقـى بۇلارنـى بايقاپ، بىر پارچـە يوغان خەۋەر يېزىـپ بىزنى يالغانچىلىـق قىلىـش بىلـەن ئەيىبلىـدى. مەنمـۇ 2019 ـ يىلـى 7 ـ ئايـدا جەنـۇبدە ئۆتكۈزۈلگـەن، ئـۆزۈم فىرانسـىيەدىن بېرىـپ قاتناشـقان نامايىشـتا تۇتقۇنـلار قاتارىغـا تىزىلغـان ئـۆز رەسـىمم ۋە دوسـتۇم دىلىارنـىڭ رەسـىمنى ئـۆز قولـۇم بىلـەن ئېلىۋەتكەنىدىم.

بۇ رەسىملەر 2013 ـ يىلىدىن بۇيان ئالماشتۇرۇلۇپ باقمىغان ئىكەن.

گۈۋاھلىق بېرىش، شۇئار توۋلاش، بايراق كۆتۈرۈش، نامايىش قىلىش، دۇئا قىلىش ۋە دەۋا قىلىش ھەققەتەن مۇھىم، ئەمما ئوخشاش ئادەم ھەققىدە تەكرار گۈۋاھلىق بېرىش، ئوخشاش پىلاكاتنى كۆتۈرۈپ داۋاملىق ئوخشاش شوئار بىلەن نامايىش قىلىش، ئوخشاش ئورۇنلاردا 70 يىل بۇرۇنقى شوئارنى قايتا ـ قايتا توۋلاش كۆنۈپ قېلىشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. ئوخشاشلىقنى تەكرارلاۋەرسەك بىز دەۋا قىلىپ كۆنۈپ قالىمىز، بىزنىڭ كۆرۈرمەنلىرىمىز، دەۋايىمىزنى ئاڭلايدىغانلار ئاڭلاپ كۆنۈپ قالىدۇ. ئاڭلارمەنلىرىڭ يېڭىلىق ھېس قىلماسلىقى نەتىجىسىدە بىزمۇ يېڭى نەتىجە ئالالمايمىز. بىزنىڭ ئوخشاش كۆڭ بايراقنى كۆتۈرۈپ، ئوخشاش رەسىملەرنى تىزىپ، ئوخشاش شوئارنى ئوخشاش ئادەملەر بىلەن ئوخشاش مەيدانلاردا ۋارقىراپ، ھەممەيلەننى ئوخشاش دەۋانى قىلىشقا كۆندۈرۈپ ئوخشىمىغان نەتىجە كۈتۈشىمىز بىر بولسا دەۋا قىلىپ كۆنۈپ قالغانلىق ياكى دەۋا قىلماسلىققا يۈزى چىدىمىغانلىق ۋەياكى دەۋانى ئادەتلەنگەن قېلىپتا مۇراسىملاشتۇرغانلىق بولۇپ قالىدۇ.

بىزنىڭ دەۋايىمىز ھەق دەۋاسى، ھەقلىق دەۋا، ئەمما پاكىتىمىزنىڭ يالغانلىقى بىزنى ھەقسىز ئۆكتەمچىگە ئايلاندۇرۇپ قويىدۇ. بىزنىڭ دەۋايىمىز ھەق ناھەقتىن غالىب كېلىدىغان، توغرىلىق خاتالىقنى يېڭىدىغان دەۋا، ئەمما دەللىمىز چالا بولسا، پاكىتىمىز ئاساسسىز بولسا بىز قەغىش قىلىۋاتقان يىغلاڭغۇ بالىدەك تۈيۈلۈپ قالىمىز. بىزنىڭ دەۋايىمىز يېڭىدىن كۈچەيگەن زۇلۇم، يېڭىدىن كۆپىيىۋاتقان خورلۇق، يېڭى ئاڭلىنىۋاتقان ئۆلۈملەر بىلەن تېخىمۇ پاجىئەلىك تۈس ئېلىۋاتقان ھايات ـ ماماتلىق

دەۋا. ئەمما ئۇسۇلىمىز، شۇئارىمىز ۋە شەكلىمىز 70 يىلدىن بېرى يېڭىلانمىغان ئۇسۇلۇبتا بولسا دۇنياغا دەۋاگەرلەر مۇزىيىدىكى خاتىرە بۇيۇملاردەك كۆرۈنۈپ قالىمىز.

يالغان دەۋا بىلەن ھەقىقىي نەتىجىگە ئېرىشكىلى بولمايدۇ. يېقىنقى تارىختىن بۇيان تولا تەكرارلانغان ئۇسۇل بىلەن مۇشۇ نۆۋەت خاراب بولسا قايتا تەكرارلانماس مەۋجۇتلۇقىمىزنى قوغدىغىلى بولمايلا قالماستىن، تەكرارلانماسلىقى كېرەك بولغان بۇ پاجىئەدىن قۇتۇلغىلى بولمايدۇ. شۇڭا ھەرقانداق ماكاندا ۋە ھەرقانداق زاماندا ھەق دەۋايىمىزنىڭ چىنلىق، ئۆزگىرىشچانلىق، قەتئىيلىك بىلەن كۆچلىنىشىگە، ھەقىقىي پاكىت، ھەقىقىي دەلىل، يېڭى شەكىل، يېڭى ئۇسۇل ۋە يېڭىلىق ئېلىپ كېلىدىغان كۆچلەر بىلەن ئۇلغىيىشىغا ئېھتىياجى بار.

2020 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى

تارىخچىمىز تۈتۈلدى

2014 ـ يىلى باشلانغان قاتتىق باستۇرۇشتا ئۇيغۇر سەرخىللار نىشانغا ئېلىندى. ھەر ساھەدىكى ئۇيغۇر زىيالىيلار قاراڭغۇ زىندانلارغا بەند قىلىندى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە تارىخچىلارنىڭ بەكرەك نىشانلانغانلىقى مەلۇم. مەسىلەن، تارىخ تەتقىقاتچىسى ئۆمەرجان نۇرى، تونۇلغان تارىخچى ۋە قابىل مۇھەررىر ئەخمەتجان مۆمىن تارىمى، «ئورخۇن تارىخ مۇنبىرى»نىڭ قۇرغۇچىسى تۇرسۇنجان ھېزىم، تارىخ ئوقۇتقۇچىسى مەخمۇت ئاتىللا، رەيھانگۈل ئىمام قاتارلىقلار شۇ تۈتقۇنلار قاتارىدا. بۇ تۈتقۇن ھېچقاچان توختاپ قالمىغان بولۇپ، ئەڭ يېڭى مەلۇماتلارغا قارىغاندا يەنىلا داۋام قىلىۋاتىدۇ.

ۋەتەندىكى مەنبەلەردىن قارىغاندا 2020 ـ يىلىنىڭ باشلىرىدا ئابلىز ئورخۇن تۈيۇقسىز غايىب بولغان. مەنبەلەر ئۇنىڭ تۈتۈلغانلىقىنى، ئەمما ئائىلىسىگە ئېنىق بىر ھۆكۈمنامە ياكى باشقا ئىزاھاتنىڭ تېخچە بېرىلمىگەنلىكىنى ئىلگىرى سۈرمەكتە.

ئابلىز ئورخۇننىڭ تەرجىمىھالى، خىزمەت ئورنى ۋە ۋەزىپىسىگە دائىر ئۇچۇرلار ئۇنىڭ خىتايدىكى خىزمەت ئورنى بولغان، بېيجىڭغا جايلاشقان مىللەتلەر نەشرىياتى تور بېتىدىن ئۆچۈرۈپ تاشلانغان.

مىللەتلەر نەشرىياتىنىڭ ئۈرۈمچىدىكى تارمىقىدىن ئۇچۇر ئىگىلەشكە تىرىشقان دوستلارنىڭ ئېيتىشىچە ئۇلار «خىزمەت ئورنىدا يوق» دېگەن جاۋابقا ئېرىشكەن. ئابلىز ئورخۇننىڭ

مۇھاجىرەتتىكى دوستلىرى ئۇرۇمچىدىكى تونۇشلاردىن «ئابلىز ئورخۇن ئۇرۇمچىدە يوق» دېگەن جاۋابقا ئېرىشكەن. مەزكۇر ئۇچۇرلارنى تەمىنلىگەن كىشىمۇ دەرھال جاۋابنى يۇيۇپ تازىلىۋەتكەن ۋە سورىغۇچى ئۇيغۇرنى دوستلۇقتىن چەكلىۋەتكەن.

ئۇيغۇر تارىخى ۋە مەدەنىيىتى تەتقىقاتى بىلەن تونۇلغان تەتقىقاتچى ئابلىز ئورخۇننىڭ تۇتقۇن قىلىنغانلىقى مۇھاجىرەتتىكى زىيالىيلار ئارىسىدا پەرىشانلىق ۋە ئەندىشە قوزغىماقتا. ئۇنىڭ تېنى ئاجىز بولۇپ، بەزى سوزۇلما كېسەللەرگە گىرىپتارلىقى مەلۇم. دوستلار ئۇنىڭ سوراق، قىيناق ۋە قاماقلارغا بەرداشلىق بېرەلمەي قېلىشىدىن ئەنسىرىمەكتە.

ئابلىز ئورخۇن «شىنجاڭ تەزكىرىچىلىكى » ژۇرنىلىنىڭ سابىق مۇھەررىرى ئىدى. ئۇ مەزكۇر ژۇرنالنى ئۇيغۇر تارىخى تەتقىقاتىنىڭ بۆشۈكىگە ئايلاندۇرغان تۆھپىكار نەشرىياتچى. ئۇ بۇ ژۇرناللاردىكى ماقالىلەر ئاساسىدا «تارىخ بېتىنى ۋاراقلىغاندا» ناملىق بىر يۈرۈش كىتاب نەشر قىلدۇرغان. ئۇ 2000 ـ يىللاردا مىللەتلەر نەشرىياتىغا يۆتكەلگەندىن كېيىن، ئۇيغۇر تارىخىغا دائىر بىر يۈرۈش مۇنەۋۋەر كىتابلارنى تەرجىمە قىلدۇرغان، تۈزگۈزگەن ۋە يازدۇرۇپ نەشر قىلدۇرغان.

ئابلىز ئورخۇننىڭ ئۇيغۇرلارنىڭ مەنبەسى، ئۇيغۇر ۋەسىقىلىرى تەتقىقاتى، ئۇيغۇر مەدەنىيەت تەتقىقاتى ساھەسىدە قىلغان ئەمگەكلىرى ئالاھىدە كۆزگە چېلىقارلىق بولۇپ، ئۇنىڭ غەرب تەتقىقاتچىلىرى ئارىسىدىمۇ بەلگىلىك تەسىرى بار ئىدى.

تۇتۇلغان تارىخچىلار ھەققىدە «تارىخچىلارغا كۆڭۈل بۆلۈش جەمئىيىتى» ، «خەتەردىكى تەتقىقاتچىلار تەشكىلاتى» قاتارلىقلارغا ئىلتىماس سۇنۇش كۈنتەرتىپكە ئېلىندى. ئەخمەتجان مۆمىن تارىمنىڭ دېلوسى ئۇيغۇر كىشىلىك ھوقۇق قۇرۇلۇشى تەشكىلاتى

بىلەن ھەمكارلىقتا يېزىلىۋاتقان دوكلاتىغا كىرگۈزۈلدى.

2020 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى

خورلانغان ئۇيغۇرمۇ مۇھەممەد ئىدى

پەيغەمبىرىمىزنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن قولىغا پىچاق ئېلىپ قاتىللىقنى تاللىغان فرانسىيەلىككە شۇنى دېگۈم كەلدى، خورلانغان ئۇيغۇرمۇ مۇھەممەد ئىدى، ئۇيغۇر ھەزرىتى مۇھەممەدنى سۆيگىنى ئۈچۈن خورلۇققا مەھكۇم ئىدى. ھاقارەتلىنىۋاتقىنى ئۇيغۇرنىڭ رەسىمى ئەمەس غۇرۇرى، پورترېتى ئەمەس ئىمانى ئىدى.

ئۇيغۇرغا مىڭ يىللار ئىلگىرىدىن باشلاپ ھەققانىيەتنى ھىمايە قىلىشنى، ئادالەتنى سۆيۈشنى، ھۆرلۈككە تەشنالىقنى، باراۋەرلىكنى قوغداشنى، زالىمغا قارشى كۈرەشنى، زۇلۇمغا قارشى ئىسيانكارلىقنى ئۆگەتكەن ئۇلۇغىمىزنىڭ ئىسمى مۇھەممەد ئىدى. ئۇيغۇر تىلىدىكى ئەڭ كۆپ قوللىنىلىدىغان ئىسىم مۇھەممەد ئىدى. ئۇيغۇرچە ئىسىملارنىڭ ئالدىغا دۇنياغا ئەپۇچانلىق، كەڭ قورساقلىق ۋە سۆيگۈ مۇھەببەتنى تاراتقان پەيغەمبىرىمىزنىڭ ئىسمى قوشۇلۇپ كېلەتتى. مۇسۇلمان ئۇيغۇر ئائىلىسىدە ئىككى ئوغۇل كەينىدىن تۇغۇلغان بولسا بىرىگە ئەھمەد، يەنە بىرىگە مۇھەممەد دەپ ئات قويۇش ئادەتكە ئايلانغان ئىدى، چۈنكى ئەھمەدمۇ رەسۇلۇللاھنىڭ ئىسمى ئىدى.

ھازىر ئوغلىنىڭ ئىسمىنى مۇھەممەد قويغان ئانا، ئىنىسىنىڭ ئىسمىنى ئەھمەد بولسۇن دېگەن ئاكا ـ ئاچىلار، قۇلاقلارغا مۇھەممەد دەپ تەكبىر ئېيتقان، ئەزان توۋلىغان دادىلار شۇ نىدالىرى ئۈچۈن قاماقتا. مۇھەممەد دېگەن مۇبارەك ئىسىم چەكلەنگەندىن بۇيان خىتاي 8 مىليونغا يېقىن مۇسۇلمانغا

مۇھەممەدنى رەت قىلىشنى ئۆگەتتى. ھازىر لاگېردا قىينىلىۋاتقان ئۇچ مىليوندىن ئارتۇق ئۇيغۇر مۇھەممەدكە ئەگەشكىنى، مۇھەممەدىمنى سۆيىمەن دېگىنى ئۇچۇن قاباھەتكە دۇچار، دوزاخلارغا مەھكۇم بولغان ئىدى.

ئاللاھنىڭ رەسۇلىنى ھاقارەت قىلغان، ئاللاھقا جەڭ ئېلان قىلغان خىتاينى قويۇپ، مۇسۇلمانلارنىڭ دىققىتىنى غەربكە قارشى تۇرۇشقا بۇراش رەزىللىك، ھەقىقىي شەيتانلىق، خىتاينىڭ ھەمشېرىكى بولغانلىقتىن باشقا نەرسە ئەمەس. رەسىمنى ئوقۇغۇچىلارغا كۆرسەتكەن ئوقۇتقۇچىغا سۆز بىلەن رەددىيە قايتۇرۇش رەسۇلىمىزنىڭ يولى ئىدى. رەسىمگە رەسىم سىزىپ تەنقىد قىلىشنى قويۇپ، قولىغا پىچاق ئېلىپ قاتىللىقنى تاللاشنى بىزگە پەيغەمبىرىمىز ئۆگەتكەن ئەمەس.

رەسۇلۇللاھ بىزگە خىتايدەك شەيتانغا، خىتاينىڭكىدەك تۈزۈم سالغان زۇلۇمغا ۋە زالىمغا قارشى تۇرۇشنى بۇيرۇغان. خىتاي زۇلۇمنىڭ، كەمستىشنىڭ، قىرغىنچىلىقنىڭ مەنبەسى، بارلىق دىننىڭ، خۇدانىڭ، رەسۇلىمىزنىڭ، بارلىق پەيغەمبەرلەرنىڭ دۈشمنى ئىدى. خىتاي بىر مۇسۇلمان مىللەتنى تىرىك تۇرغۇزۇپ دوزاختا قىيناۋاتىدۇ، ئەممە بۇگۈنگىچە بىر خىتاينىڭ بۇرۇنى قانىمىدى، دۇنيانىڭ ھېچبىر يېرىدە خىتاينىڭ ھېچبىر شىركىتى، ئەلچىخانىسى ھەتتا بىرەر خىتاينىڭ سايىسىمۇ زەربە يېمىدى.

ئۇيغۇردا پەيغەمبىرىمىزنى سۆيىدىغان نەچچە مىليون ئېغىز دىنىمىزدا ھارام قىلىنغان چوشقا گۆشى بىلەن بۇلغاندى، رەسۇلىمىزغا دۇئا قىلغان نەچچە مىليون قولغا ھاراق بوتۇلكىسى تۇتقۇزۇلدى. ئاللاھقا تىزلىنىدىغان نەچچە مىليون تىز، ئاللاھقا سەجدە قىلىدىغان نەچچە مىليون باش خىتاينىڭ قىزىل بايرىقىغا تىزلاندۇرۇلدى، سەجدە قىلدۇرۇلدى. بەش ۋاقىت

نامازنـڭ ئەزانـدا ئاللاهنـڭ ئىسـمى ئورنـغـا كومپارتىيە قويۇلدى، نامازدىـن كېيىنكـى تەسـبىهتە پەيغەمبىرىمىزنـڭ ئىسـمى ئورنـغـا شـى جىنپىڭنـڭ ئىسـمى قويۇلـدى. ئاللاهقـا ئېتىقـاد قىلىدىغـان نەچچـە مىليـون سـەبىي ئاللاهنـى كەمسىتىشـكە، پەيغەمبىرىمىزنـى ئەيىبلەشكە، ئىسلامدىن كومموُنىزمنى ئەلا بىلىشكە زورلاندى ھەتتا مەسـچىتلەر پاھىشـخانا، ھاراقخانا، چوشـقا قوُتىنى بولدى، ئەمما خىتـاي ھۆكۈمىتىنـڭ ھەر بىر ئەمەلـدارى، ھەر بىر يانتايىقى، ھەر بىـر ئەرۋاھـى بىخەتـەر.

ئەي مۇسـۇلمان دۇنياسـى، ئەي ئىمان ئېيتقان مۆمىنلەر، ئىمان ئېيتقـان ھـەر بىر ئۇيغۇرنـڭ ھۆرمىتى رەسـۇلۇللاهنـڭ ھۆرمىتىدۇر، رەببىـم ئاللاھ دېگـەن ھـەر بىـر ئۇيغۇرنـڭ ئىززىتـى ئىسـلامنـڭ شـەرىپىدۇر، خىتـاي چاققـان ھـەر بىـر مەسـچىت ئاللاهنـڭ غۇرۇرىـدۇر.

ئـەي جـان ئالغۇچـى مۇسـۇلمان، مۇشـۇ دەمـدە خورلىنىۋاتقـان ئۇيغۇرنـڭ رەسـمى ئەمـەس جېنـى، ھاقارەتلەنگىنـى مۇسـۇلمان مىللىتىمىزنـڭ پورترېتـى ئەمـەس غـۇرۇرى، كەمسـىتىلىۋاتقىنى ئۇيغۇرنـڭ ئوبرازى ئەمەس ئىمانى. بىر مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنـڭ رەسـمى ئۈچـۈن قاتىللىـق قىلىسـەنۇ، مىليونلىغـان ئۇيغۇرنـڭ ھاقارەتلىنىۋاتقـان ئىماننـى نېمىشـقا كۆرمەسـكە سالىسـەن؟ ئـەي مۇسـۇلمان، مىليونلىغـان ئۇيغـۇر مۇھەممـەد ئەمەسـمۇ؟ ئۇيغۇرنـى قوغـداش مۇھەممەدنـڭ شـەرىپى ئەمەسـمۇ؟ مۇھەممەدىمىزنـڭ دىننـى، تەلىمىنـى، سۈننىتىنى، ھەتتـا ئىسـمىنىمۇ چەكلىگـەن خىتايغـا، ئاللاهنـڭ ئۆيىـدە چوشـقا باققۇزغـان كومموُنىسـتقا پىچىقـڭ ئۆتىمەمـدۇ؟

2020 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى

تىزىملىك چىقارغانلىقنىڭ نېمە پايدىسى

بىر ئىشنىڭ پايدىسىنى چۈشەندۈرمەي تۇرۇپ، شۇ ئىشقا كىشىلەرنى كىرىشتۈرمەك بەسى مۇشكۈل. شۇڭا مەن دوستلارغا قىلىۋاتقان دەۋايىمىزنىڭ پايدىسىنى دائىم دەپ تۇرۇۋىشنى تەۋسىيە قىلىمەن ھەمدە ماڭا تىزىملىك تۇرغۇزۇشتا ياردەمدە بولغان دوستلارغا قىلىۋاتقان ئىشىمىزدىن چىققان نەتىجىلەرنى ئېيتىپ بېرىمەن، تىزىملىككە ئىسمى چىقىپ، قويۇپ بېرىلگەنلەرنى يەتكۈزىمەن.

ماڭا تېخى بايىلا «كۆڭۈل بۆلۈندىغان تارىخچىلار» دېگەن تەشكىلاتنىڭ دوكلاتى كەلدى. قېرىنداشلار ھەمكارلاشقان، بىز 2018 ـ يىلى سېنتەبىردىن باشلاپ ئىشلەۋاتقان زىيالىيلار تىزىملىكىدىكى ئىككى ئۇيغۇر قويۇپ بېرىلىپتۇ.

«كۆڭۈل بۆلۈندىغان تارىخچىلار تەشكىلاتى» دېگەن ئورگانغا مەلۇماتى كىرگۈزۈلگەن ئۇيغۇر تارىخچى پەقەت شۇ ئىككى كىشى ئىكەنتۇق. بۇ ئورگان دۇنيادىكى بارلىق ئەللەردە ياشايدىغان تارىخچىلارنىڭ ھاياتىغا كۆڭۈل بۆلىدىكەن. ئەگەر بىز مەخسۇس تارىخچىلار ھەققىدە بىر تىزىملىك تۇرغۇزغان بولساق، شۇ ھەقتە بىر ئادەمنى مەسئۇل قىلىپ ئىزدەنگەن بولساق، مەزكۇر ئورگان كۆپرەك كىشىنىڭ ئىسمىنى كىرگۈزگەن بولسا، قويۇپ بېرىلىشى كېرەك بولغان قەدىردانلىرىمىزنىڭ سانى ئىككىدىن كۆپەيگەن بولسا ھە...

ئەمەلىيەتتە قىلىپ يېتىشىپ بولالمايۋاتقان ئىشلار، باشلىنىپ

داۋاملاشمىغان تىزىملىكلەر ھەققەتەن كۆپ. مەسىلەن بىر مەزگىل مەن دوستلارنىڭ يارىمى بىلەن «لاگېردا ئۆلۈپ كەتكەنلەر تىزىملىكى» دېگەن بىر خىزمەتنى باشلاپ باققان، ئەمما ئۇنى داۋام قىلالماي قالدىم. يېقىندىن بېرى لاگېردىن ئاغرىق چىققانلارنى كۆرۈۋاتىمىز. ئۇنداق ئازابلىق سىنلارنى بىر - بىرىمىزگە تارقىتىپ، ئۇيغۇرچە يىغلاپ بىر - بىرىمىزنىڭ كۆڭلىنى يېرىم قىلغانىنىڭ ئورنىغا «لاگېردىن كېسەل چىققانلارنىڭ تىزىملىكى» دەپ بىر تىزىملىك تۇرغۇزۇپ، بىر پارچە دوكلات يېزىپ مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا سۇنساق بولاتتى. ئاتا - ئاندىن مەھرۇم قالغان بالىلار ھەققىدە بىر تىزىملىك، قاراقسىز قالغان، قاماققا مەھكۇم بولغان ياشانغانلار ھەققىدە بىر تىزىملىك قىلغان بولساق مەخسۇس مۇشۇ ئىشنى قىلىدىغان ئورگانلار بار ئىدى.

بۇگۈنكى دۇنيادا ھەرقانداق كەسىپنىڭ ئەڭ ئاز بولغاندا بىردىن تەشكىلاتى بار ئىكەن. خەلقئارادا ھەرقانداق ئىنسانلار توپىنى قوغداشقا ئائىت ئورگانلار بار ئىكەن. بىز ئېنىق گەپنى يۇقىرىقىدەك ئېنىق ئورگاننى تېپىپ دېمەي، «ئۇيغۇرلار زۇلۇمغا ئۇچراۋاتىدۇ» دەپلا يا سانى، يا ئىسمى، يا ھېچبىر تەپسىلاتى، پاكىتى يوق گەپنى دەپ، شوئارنى توۋلاپ قويۇپ ئىشىمىزغا مەشغۇل بولساق مىللەت زېرىكىدۇ. خىتاي پەيلىنى بۇزدى، ھالىمىز خەتەردە، ئۇيغۇر بۇرۇنقىدەك ئېزىلمەيۋاتىدۇ، يوقۇتىلىۋاتىدۇ، شۇڭا بۇگۈنكى دەۋا 70 يىلدىن بۇيانقى، شوئار+نامايىش+يىغىن شەكلىدە داۋام قىلسا بولمايدۇ! بولمىسا ھازىرقىدەك مىللەتنى قوزغىيالماي دۇنيانىڭ قوزغىلىشىنى كۈتۈشتىن باشقا نەتىجە چىقمايدۇ.

بىر قىسمىمىز تۇتقۇنلارنىڭ رەسىملىرىنى كۆتۈرۈپ مەيدانغا چىقساق، يەنە بىر قىسمىمىز قاراپ ئولتۇرماي، شۇ رەسىمدىكىلەردىن

ۋە قولىمىزدىكى كىشىلەردىن بىر تىزىملىك تۈزۈپ ئۇنىڭغا ئىگە بولىدىغان ئېنىق بىر تەشكىلات ياكى ئورگاننى تېپىپ شۇلارغا تاپشۇرساق باردىغان يېرىمىز، ئىزدەيدىغان ئادىممىز ئايان بولىدۇ. شۇڭا ھەر ساھەگە بىردىن تىزىملىك تۈرغۇزۇپ، دوكلات يېزىپ چىقىشىمىز كېرەك. ھازىر زۇلۇمغا قارشى تۇرۇشتا ئەڭ كەم بولىدىغىنى قابىلىيەتلىك، مەسئۇلىيەتچان ئادەم، ئەمما شۇنداق ئادەمنى تاپقان تەقدىردىمۇ ئادەمنىڭ كۆڭلىنى ئەڭ يېرىم قىلىدىغان، خىزمىتىنى ئىلگىرى باسقۇزمايدىغان سەۋەب شاھىتلارنىڭ ئازلىقى، سۈسلۇقى ۋە قارشىلىقى. بۇنى ئۆزگەرتىشنىڭ يولى ئېنىق كىشىلەردىن ئېنىق تىزىملىك تۈزۈپ، ئۇلارنىڭ دەۋاسىنى ئېنىق يەردە قىلىپ يۇقىرىقىدەك ئېنىق بىر نەتىجە چىقارساق، بەلكىم شاھىتلاردا ئاكتىپلىق قوزغىلىشى مۇمكىن.

2020 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى

ئۇيغۇر جىددىي قۇتقۇزۇش مەركىزى

تاسادىپىيلىقنىڭ بولۇپ تۇرۇشى ساقلانغىلى بولمايدىغان مەسىلىلەردىن بىرى. ئۇيغۇرلارنىڭ چەتئەللەردىن خىتايغا قايتۇرۇپ بېرىلىشىمۇ بەزىدە تاسادىپىيلىقنىڭ مەھسۇلى بولۇپ قالىدۇ. ئەمما بۇنداق تاسادىپىيلىقنىڭ داۋاملىق يۈز بېرىشى ۋە شۇنىڭغا تاقابىل تۇرىدىغان بىر تەدبىرىمىزنىڭ بولماسلىقى بىزنى ئويلاندۇرۇشى كېرەك.

ئۇيغۇرنىڭ خىتايغا قايتۇرۇپ بېرىلىشى بىر تاسادىپىيلىقنىڭ مەھسۇلى دېيىلسە، بۇ ئىشنىڭ قايتا ـ قايتا يۈز بېرىشى، يۈز بېرىپ بولغاندىن كېيىن ئەيىبلىگۈچىلەرنىڭ خىتاينىڭ ئادىمى، جاسۇسلار دېيىلىپ، مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئېلىشقا تېگىشلىك كىشى ۋە ئورگانلارنىڭ ھېچبىر تەجرىبە ـ ساۋاق يەكۈنلىمەسلىكى ئادەمنى ئېچىندۇرىدۇ.

بۇنداق قايتۇرۇشلاردىن ساقلانغىلى بولامدۇ؟

پۈتۈنلەي ساقلىنىش مۇمكىن ئەمەس، ئەمما بىر تەدبىر ئالىدىغان قۇرۇلما بەرپا قىلىپ سەۋەبىنى قىلىش مۇمكىن.

مەن مىسىردا ئۇيغۇرنىڭ تۇتقۇن قىلىنىش ۋەقەسىدىن ئۇيغۇرغا 24 سائەت مۇلازىمەت قىلىدىغان بىر يارەم مەركىزى يوقلىقىنى بايقىغان. مائاشلىق ئىشلەيدىغان ئۇيغۇر تەشكىلاتلار 8 سائەتلىك ئىش تۈزۈمى بويىچە ئىشلەيدىغان بولغاچقا قالغان چاغدا، بولۇپمۇ تاسادىپىي بىر ئۇيغۇرنىڭ بېشىغا ئېغىر كۈن كېلىپ جىددىي ئىزدىگەن چاغدا ئالاقىلىشىدىغان ئادەم تېپىش

بەسى مۇشكۇل. مىسىردا ئۇيغۇر ئوۋلانغان چاغدا قايتۇرۇلغان ئۇيغۇرلارغىمۇ سەۋەب قىلىشقا بولاتتى. بىر يەردە كۈندۈز بولسا يەنە بىر يەردە كېچە، بىر يەردىن پۇل تاپساق يەنە بىر يەردىن ئادەم تاپقىلى بولمىدى، بىر يەردىن پۇل تاپساق ئىشلەتكىلى ئادەم يوق دېگەندەك ئەھۋاللار مەۋجۇت. شۇنداق قىلىپ بىر سوتكا تولۇق خىزمەت قىلىدىغان، خۇددى دوختۇرخانىنىڭ جىددىي قۇتقۇزۇش بۆلۈمىگە ئوخشاش مۇلازىمەت قىلىدىغان بىر ئورگاننىڭ يوقلىقىغا شاھىت بولدۇم. بۇنى قۇرۇش ئۈچۈن ئەينى چاغدا مىسىر كىرىزىس گۇرۇپپىسى دېگەن ۋاقىتلىق ئورگانغا ئەزا بولغان بەش تەشكىلاتقا بۇ ھەقتە تەكلىپ سۇندۇم. ئەمما مىسىر ۋەقەسى ۋە تۈتۈلغان بالىلار قانداق ئۇنتۇلۇپ كەتكەن بولسا، مەسىلىھەتمۇ شۇ جايىدا قالدى.

ئەگەر تاسادىپىيلىققا تاقابىل تۇرىدىغان ئۇيغۇر قۇتقۇزۇش مەركىزى بولغان بولسا، قۇتقۇزۇشقا موھتاج تايلاندتا قاماقلىق ئۇيغۇر، سۇرىيەدە تۈتۈقلۇق ئۇيغۇر، ئىراقتا تۈتۈلغان ئۇيغۇر، شەرقىي ياۋروپا ۋە بالقاندا قېچىپ يۈرۈۋاتقان ئۇيغۇر، سەئۇدى ئەرەبىستاندا مۆكۈپ يۈرگەن ئۇيغۇر قاتارلىق بارلىق خەتەردە قالغان ئۇيغۇرنىڭ مەلۇماتىغا شۇ ئورگان ئىگە بولغان بولاتتى. مەزكۇر ئورۇن ھېچبىر تەشكىلاتنىڭ تەۋەلىكىدە بولمىسا، ئەمما قۇتقۇزۇشقا قابىل بارلىق تەشكىلاتلارنىڭ قوللىشىغا ئېرىشسە، ئىسمېنا بويىچە 24 سائەت ماسلاشتۇرۇش، قۇتقۇزۇش، سۈرۈشتە قىلىش، ئۇچۇر توپلاش ۋە يوللاش دېگەن ئىشلارنى قىلغان بولسا ياخشى بولاتتى.

ئۇيغۇر قۇتقۇزۇش مەركىزى بولغاندا دەردى بار ئۇيغۇر ھەرقانداق يەردىن، ھەرقانداق چاغدا تېلېفون قىلىپ مەسىلىنى دوكلات قىلالايتتى. شۇ مەسىلە مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا مەلۇم

قىلىنغاندىن كېيىن، كىمنىڭ ۋە قايسى ئورگاننىڭ مەسئۇل بولغانلىقى ئېنىق بولاتتى. شۇنداق بولغاندا كىمنىڭ قايتۇرۇپ كېتىلىشىگە كىم سەۋەبچى، قايسى تەشكىلات مەسئۇل بولغان قايسى ئۇيغۇر قايتۇرۇپ كېتىلدى، نېمە ئۈچۈن؟ دېگەنگە ئوخشاش سوئاللارغا شۇ ئورۇن جاۋاب بەرسە، بىر ئىش بولۇپ بولغىچە تەشكىلاتلارغا ھۇجۇم قىلىشقا سەۋەب بولمايتتى.

خىتاينىڭ مۇشۇ كۈندە، مۇشۇ ھالقىلىق پەيتتە تۆت ئۇيغۇرنى ئېلىپ كېتىشى بىر پاجىئە بولدى. بۇ خەلقىمىزنىڭ روھىنى چۈشۈرىدۇ. خىتاينىڭ قۇدرىتىنى بۆبۈش قىلىپ كۆرسىتىدۇ. خىتايدىن قورقۇپ زۇلۇمنى يوشۇرۇپ ياشاۋاتقانلارغا تېپىلماس پۇرسەت بولىدۇ. بىزنىڭ ۋەتەننىڭ سىرتىدا تۇرۇۋاتقان تۆت ئۇيغۇرغا ئىگە بولمىغىنىمىز ۋەتەندىكى مىليونلىغان قېرىندىشىمىزغا قىلغان ۋاپاسىزلىقىمىز، خىيانىتىمىز، مۇناپىقلىقىمىز بولۇپ قالىدۇ. ئېسىمىزدە بولسۇنكى، بىر ئۇيغۇرنىڭ ئىززىتى، جېنى ۋە ھوقۇقىنى قوغدىيالمىغان تەشكىلات، پارتىيە ۋە دەرنەكنىڭ ۋەتەننىڭ غېمىنى يېگىنى يالغان.

2020 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى

دوستىمىز ئايرىم، دۇشمىنىمىز ھەم

ئالدانغىنىمىز، ھەر زامان ئالدىنىپ قالغىنىمىزنى بىلمەي يۈرگىنىمىز راستكەن، سىلەر بىلەن دۇشمىنىمىز ئايرىم ئىكەن، دوستىمىزمۇ ھەم. سىلەرنىڭ دۇشمەن غەربتە ئىكەن، بىزنىڭ دۇشمەن شەرقتە. سىلەرنىڭ دوست شەيتان ئىكەن، بىزلەرنىڭ ئىنسان. سىلەر خىتايغا ـ شاياتۇنغا ئاشناكەنسىلەر، بىز بولساق ئىنسانلىققا تەشنا.

ئالداپ كەلگىنىڭلارنى، قۇلاققىچە قويغىنىڭلارنى تۈيماپتىمىز. بىلمەي يۈرۈپتىمىز، سىلەرنىڭ دوست زالىم لاگېرچىكەن، قانخور تاجاۋۇزچى ئىكەن، بىزنىڭ دوستىمىز لاگېرغا قارشى، قۇللۇققا قارشى، مۇستەبىتكە ئۆچ، زالىمغا گۆركار ئىكەن.

ئىسىت ساددىلىق، چېكىپ باقايلى، سىناپ باقايلىمۇ دېمەپتىمىز. سىلەرنىڭ دوستۇڭلار ئۇيغۇرنى قىرماقچى، قۇل قىلماقچى، تېنىدىن تىرناقلىرىغچە سېتىپ پۇل قىلماقچى ئىكەن. سىلەر بىزنى ئىشەندۈرۈپ كەلگەن رىۋايەتلەردىكى دوستلۇقۇڭلار، كىتابەتتىكى قېرىنداشلىقىڭلارنى دەسمىي قىلىپ، خىتاي تېنىمىزدىن تاپقان پۇلنى زاۋۇتلاردا تەڭ بۆلۈشمەكچى، بازاردا تەڭ ئۈلەشمەكچى، پېتىپ كەتكەن قان قەرزىڭلارنى تۆلەشمەكچى ئىكەنسىلەر.

سىلەرنىڭ دوستۇڭلار ھۆر ئۇيغۇرنىڭ كۆزىنى ھايۋاندەك تېڭىپ جۇۋازلارغا قاتىدىكەن، كالىدەك بىر ـ بىرىگە چاتىدىكەن، خالىسا پايخان قىلىپ چەيلەيدىكەن، خالىسا سېسىق كەشىگە

چەملەيدىكەن. سىلەرمۇ دوستۇڭلارغا ماسكەنسىلەر، مەيدانلاردا پاسكەنسىلەر، تېڭىلغان كۆزىمىزنىڭ لاتىسى، باغلانغان ئاياقلارنىڭ تانىسى سىلەردىن ئىكەن. چاپلانغان تۆھمەتلەرنىڭ توقۇمىچىسى سىلەركەنسىلەر.

دوستۇڭلارغا شۇ قەدەر ئوخشايدىكەنسىلەر، قىلىقىڭلار، قىتىغۇرلۇقۇڭلار، زالىملىقىڭلار، ساختىلىقىڭلار... خۇددى ئوخشاشلا تۇندىن تۇغۇلغان ئەرۋاھلاردەك، تۇتۇندىن تۆرەلگەن جىنلاردەك، يۇندىدا ئاينىغان ئالۋاستىلاردەك، قانغا قانماس يالماۋۇزلاردەك.

خۇددى خىتايخۇمارلىقىڭلارنى يوشۇرۇن قالمىسۇن دېگەندەك خىتاي نەگە سۆڭەك تاشلىسا شۇ يەرگە قاراپ قاۋايدىكەنسىلەر، نەدە خىتايدىن ئاشقان لوقما بولسا شۇ يەردە پەيداكەنسىلەر، هوقۇققا، نەپكە، يالغان ياۋداق گەپكە ماهىر سەۋداكەنسىلەر.

هەممە ئىشتا خىتاينىڭ ئاغزىغا باقىدىكەنسىلەر، خىتاينىڭ ئىزىنى بويلاپ ئاقىدىكەنسىلەر، ئەمەلنى بىر تۇتساڭلار هېچكىمگە بەرمەي ياتىدىكەنسىلەر، ئاۋامنى خىتاينىڭ ئەخلىتى بىلەن باقىدىكەنسىلەر، خىتاي تېزەك ساتسا تىللا بىلىپ تالىشىپ يۈرەكلەرگە ياقىدىكەنسىلەر.

سىلەر ئۈچۈن ئىمان دېگەن ئىككى پۇللۇق مال ئىكەن. ئىسلام دېگىنىڭلار ئىسىمىڭلار، ساختا مېلىڭلار، ئويدۇرما ماركاڭلار ئىكەن. تەلىيىڭلار كېلىپ ۋىجدان تاپساڭلار تۆت تەڭگىگە ساتىدىكەنسىلەر، ئېتىقاد ئۈچىرسا بوينۇڭلارغا زۇننار قىلىپ ئاسىدىكەنسىلەر.

ئۇيغۇر تىجارىتىڭلار ئۈچۈن دەسمىي ئىكەن. شۇڭا نەدە ئۇيغۇر كۆرسەڭلار ئۇۋلايدىكەنسىلەر، مەبلەغ لازىم بولسا قامايدىكەنسىلەر، قاملاشمىسا غالجىرلىشىپ تالايدىكەنسىلەر.

سىلەرنىڭ دوستۇڭلار ئۇيغۇرنى ئېكسپورت قىلىدىكەن، تاپقان

پایدىسى قوش ئىكەن، سىلەر ئەرزان چىققان مالنى، بىكارلىق چىققان جاننى ئەرزان ئالغانغا خوشكەنسىلەر.

بىزنىڭ دوستىمىز لاگېرنى تاقا دەپ توۋلايدىكەن، تاقىمسا جازالايدىكەن، گېزى كەلسە بازاردىن مازارغا قوغلايمىز دەپ چۈقان سالىدىكەن. بىزنىڭ دوستىمىز قۇللۇققا ئۆچ، پادىشاھقا دۈشمەن، ئادالەتكە يار، سايلام دېسە بار ئىكەن. سودا ئەركىن، ساۋاب ئەركىن، ساۋاق ئەركىن، سائادەتمۇ ئەركىنلىكتە جار ئىكەن، ھۆرلۈك بولسا ئىمانمۇ تەييار ئىكەن.

قوۋمىمىز ئايرىم، قەدىرىمىز ئايرىم، قاچىمىز ئايرىم تۇرۇپ، قازىنىمىز، قازىنىدىغانلىرىمىز ئايرىم تۇرۇپ، بىزمۇ تەلۋە، تەتۇر، سىلەردەك كاژلارغا چاپلاشقاندىكىن. بىزمۇ تاماخور ئىكەنمىز، نېمە قىلار بولغىدۇق سىلەردىن دوستلۇق تىلەپ، قېرىنداشلىق كۈتۈپ، يارىدەم تەمە قىلىپ؟

دوستىمىز ئايرىم، دۈشمىنىمىزمۇ ئايرىم. يولىمىز ئايرىم، يولدىشىمىزمۇ ئايرىم بولغاندىكىن، نېمە قىلاتتۇق يۈسۈپ قەرزاۋىيغا، مىسىر ئەزھەرىگە ئاشىق بولۇپ؟ نېمە قىلاتتۇق ئەردوغان دەپ تۆكۈلگەن ياشلارغا غەرق بولۇپ، نەدە پەلەستىنلىك كۆرسەك قۇچاقلاپ سۆيۈپ؟

پەيغەمبىرىمىز «بۇ دۇنيادا دوستۇڭ كىم بولسا تاڭلا مەھشەردە شۇنىڭ يېنىدا قوپسەن» دەپتىكەن. ئاللاھقا شۈكۈر، بۇ دۇنيادا ئاچ قالساقمۇ قاغىغا دوست بولماي نىجاسەتتىن يىراق يۈرۈۋاتىمىز. ئاللاھنىڭ بىزنى شەرقتىكى خىتايچە شەيتانلىققا ئەمەس، غەربتىكى ئەركسۆيەر ئىنسانلىققا ھەمدەم قىلغىنىغا مىڭلارچە تەشەككۈر.

2020 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى

كەلگۈسىمىز پەرقلىق بولىدۇ

بۇگۈن فرانسىيەگە قارشى ئاتلانغان ئىسلام دۇنياسىدىكى نامايىشقا قاراپ تېخىمۇ يېتىمسىرەپ كەتتىم. خۇددى سەپتىن ھەيدەلگەن يارىدار ئەسكەردەك، پادىدىن قوغلانغان ياۋا قۇلاندەك. ئەسلىمىلەرگە غەرق بولدۇم. سەل يىراققا كۆز تىكىپ، 1918 ـ يىلدىكى تۈركىيەنىڭ ئازادلىق ئۇرۇشىدا جان بەرگەن 450 دىن ئارتۇق ئۇيغۇرۇمنى ئەسلىدىم. غۇلجا ۋە قەشقەرلەردىن تۈركىيە ئالدىنقى سېپىگە قۇلاقتىكى زىرىلەرنى تاشلاپ ئىئانە توپلىغان ئانىلارنى ئەسلىدىم. تۈركىيەدىكى شىركەتلەرنىڭ پېيىنى سېتىۋېلىپ تۈركلەرنى قوللىغان ئۇيغۇر بايلارنى ئەسلىدىم. 1908 ـ يىلى قايتا يازغان كىتابىغا ئوسمانىيلار ئىمپېرىيەسى سۇلتانى ئابدۇلھەمىدخان ئىسمىنى قويغان موللا مۇسا سايرامنى ئەسلىدىم.

كۆزلىرىمنى يېقىنغا تىكىپ، سەئۇدى ئەرەبىستانىغا بەدەل ھەجنىڭ پۇلىنى ئېلىپ كېلىپ تاپشۇرغانلىقى ئۈچۈن كېسىلگەن ئىمىن دامۇللامنى، شۇ بەدەلنى يوللاپ تۇتۇلۇپ كەتكەن 150 دىن ئارتۇق كېرىيەلىك مەسۇم قېرىنداشلارنى ئەسلىدىم. شۇلارنى ئويلاپ ئۇيغۇر ئۈچۈن خىتايغا قارشى تەۋرىمىگەن مۇسۇلمان دۇنياسىنىڭ فرانسىيەگە قارشى قوزغىلىپ كەتكەن ۋىجدانىدىن ئەجدادلىرىمىزنىڭ روھى قورۇنارمۇ، قاماقلاردا قىينىلۋاتقان مەسۇملىرىمىزنىڭ دىلى تىلنارمۇ؟ دەپ ئويلىدىم.

سىلەرنىڭ بۇگۈنكى بىر مىللەتنى بەربات قىلماقچى بولغان

ئاللاهنىڭ دۇشمنى، پەيغەمبىرىمىزنىڭ دۇشمنى، ئىنسانىيەتنىڭ هۆرلۈكىگە قارشى قۇللۇقنى يېيىۋاتقان قاتىلنى دۇشمەن دېمەي تارىختىكى سىلەرنى باسقان بىر دۆلەتنى شۇ قەدەر دۇشمەن تۇتۇپ كەتكىنىڭلار، 3 مىليوندىن ئارتۇق ئىنساننى هايۋاننى قامىغاندەك قاماپ قىيناۋاتقان خىتاينىڭ زۇلۇمىغا سۈكۈت قىلىپ، بىر دۆلەت رەهبىرىنىڭ بىر باياناتى ئۈچۈن كوچىلارغا پاتماي قېلىشىڭلار، مېلىنى بايقۇت قىلىشىڭلار هەقىقەتەنمۇ هەرقانداق ئىنسان ئاتلىقنى ئەجەبلەندۈرىدۇ.

بۇگۈن سىلەرنىڭ دۇشمىنىڭلار قەلبىڭلاردەكلا ئاشكارا بولدى. تارىخىمىزنى ساۋاق ئالغۇدەك سۆيمىگىنىمىز، ئۆزىمىزنىڭكىنى ئۆگەنمەي سىلەر تارىخ دەپ ئۆگەتكەنگە ئالدانغىنىمىز، هەر زامان سىلەرگە مۇرىت، ئىخلاسمەن شاگىرت بولۇپ يۈرگىنىمىز ئايدىڭ بولدى. تارىختىن بۇيان سىلەر بىلەن دۇشمەنلەشكەنلەرنى دۇشمەن ساناپ، ئوت ئاچقانغا جان پىدا قىلىپ، بىزنى خورلاۋاتقان شەخسىي دۇشمەننى تونۇماپتىمىز.

نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان دۇشمىنىمىزگە دوست تارتىشىڭلارنى چۈشەنمەي ئىككىلىنىپتۇق، مانا ئەمدى دۇشمىنىڭلارنىڭ كىملىكىنى ئېنىق دەپ بەردىڭلار. سىلەر بىلەن دىنىمىز بىر بولغان بىلەن دۇشمىنىمىز ئايرىم، تارىخىمىز ئايرىم ئىكەن، تارىختا يېقىن ۋە يات كۆرگەنلىرىمىز پەرقلىق ئىكەن. دۇشمىنىمىز ئايرىم بولغاچقا دوستىمىزمۇ ئايرىم ئىكەن.

بىز جاهاندىن بىخەۋەر قالدۇرۇلغان بولغاچقا سىلەرنى پەيغەمبىرىمىزنىڭ هەدىسىدە دېيىلگەن بىر ۋۇجۇدتىكى ئەزالاردەك، 1400 يىل بۇرۇنقى سەممىي ساهابىلەردەك بىلىپ قاپتىمىز. ئەرەبچە سۆزلىسەڭلار تىلىڭلارنى قۇرئاننىڭ لەۋزىدەك چىن دەپتىمىز. تۈركچە سۆزلىسەڭلار تۈركى تىللار دىۋانىنىڭ

تىلىدەك بىلىپ سۆيۈپتىمىز، سۆيۈنۈپتىمىز.

مىللىتىڭلارنىڭ تارىخىنى ئىسلام تارىخى دەپ ئۆگەتكىنىڭلارنى، ئۆز ۋەتىنىڭلارغا تاجاۋۇز قىلىپ كىرگەن باسقۇنچىنى ئىسلامنىڭ دۈشمنى دەپ تەلىم بەرگىنىڭلارنى بىلمەپتىمىز. مۇسۇلمانلارنىڭ قەھرىمانى دەپ تونۇشتۇرغان قۇتەيبە ئىبنى مۇسلىمنى سىلەر «خىتايغا قەدەر يېتىپ بارغان» دەپ بىزنى ئالداپسىلەر. ئۇنىڭ بارغان يېرى خىتاينىڭ سىپىلى ئەمەس ئۇيغۇر ئىمپېرىيەسىنىڭ زېمىنى ئىكەن. ئۇ سىلەر يازغاندەك خىتايلار بىلەن ئەمەس بىزنىڭ ئەجدادىمىز بىلەن ئۇرۇشقان ئىكەن.

سىلەر موڭغۇل ئىمپېرىيەسىنىڭ ئەرەب ئىمپېرىيەسىگە قارشى قىلغان ھەربىي يۈرۈشلىرىنى كۈپپارلارنىڭ ئىسلامغا قارشى قىلغان ئۇرۇشى دەپسىلەر. ئەسلى ئۇرۇش ئەرەب ئىمپېرىيەسى بىلەن موڭغۇل ئىمپېرىيەسى ئارىسىدا بولغان ئىكەن. ئۇرۇشقا ئۇيغۇرلار موڭغۇللار بىلەن بىر سەپتە قاتناشقان ئىكەن. موڭغۇللارنىڭ غەلىبىسى بىلەن ئۇيغۇرلارمۇ ئۇتۇق قازىنىپ ئۇيغۇر يېزىقى موڭغۇل ئىمپېرىيەسىنىڭ يېزىقىغا ئايلىنىپتۇ، ئۇيغۇر ئۇستازلار دۆلەتكە خاس ھاجىپ بوپتۇ. ئۇيغۇرچە پەرمانلار ئۇ تەرىپى بۇگۇنكى گوللاندىيىدىن بۇ تەرىپى كورىيەگە قەدەر يەتكۈزۈلۈپتۇ.

دۇنيا سانائەت دەۋرىگە كىرگەندە ئەجدادلىرىمىز سىلەر تەرەپتىن كىرگەنلەرگە چىنپۇتۇپتۇ. خەلقىمىز ياقا يۇرتلۇق تەركى دۇنيا مۇساپىر خوجا ئىشانلارغا ئەگىشىپ تەركى ۋەتەن، تەركى مىللەت ۋە تەركى جاھانلارغا ئايلىنىپ كېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئاتا ـ بوۋىمىز زامانىۋى تۈزۈمدىن، مائارىپتىن، پەندىن ۋە سەنئەتتىن قۇرۇق قېلىپ دۇنيانى ياخشى مۆلچەرلىيەلمەي قاپتۇ. نەتىجىدە روسسىيە ئىمپېرىيەسى، بىرىتانىيە ئىمپېرىيەسى ۋە ئوسمانىيلار ئىمپېرىيەسى ئوتتۇرىسىدىكى بۇيۇك ئويۇندا خاتالىشىپ

ئوسمانىيلار ئىمپېرىيەسىگە بەيئەت قىپتۇ. غەربتىن پەشۋا يەپ ئاران تۇرغان ئوسمانىيلار ئىمپېرىيەسى سەككىز غەرب دۆلىتىدىن ئاغزى بۇرۇنى قان بولغان چىڭ ئىمپېرىيەسى بىلەن بىرلىشىپ غەربكە تاقابىل تۇرۇشنى نىيەت قىلىپتۇ. ئاقىۋەت نېمە بوپتۇ؟ ئۇيغۇرنىڭ دۆلتى قۇربانلىق بوپتۇ. سۇلتان بىزنىڭ مۇستەقىل قەشقەرىيە دۆلتىمىزنىڭ بەربات بولۇشىغا سۈكۈت قىپتۇ.

تارىخىمىز پەرقلىق بولغاچقا تارىخىي دۈشمىنىمىزنىڭ ئوخشىمايدىغانلىقىنى بىلمەپتىمىز. سىلەرنى سۈكۈت قىلدى دەپ رەنجىپتىمىزىۋ، سىلەرنىڭ دوستۇڭلارغا دۈشمەن، دۈشمىنىڭلارغا دوست بولۇپ مەيدانغا چىقىپ قالغىنىمىزنى بىلمەپتىمىز. بۇگۈنكى دۇنيادا سىلەرنىڭ تارىخىي دوستۇڭلارنى دۈشمەن تۇتۇپ بىئارام قىلغىنىمىزنى بىلمەپتىمىز. سىلەرنىڭ تارىخىي دۈشمىنىڭلارنىڭ ياردىمىدە خىتايغا قارشى چىقىپ سىلەرنى بىسەرەمجان قىلغىنىمىزنى زىنھار ئويلىماپتىمىز. سىلەرنىڭ تارىخىي دۈشمىنىڭلار ياۋروپاچە سۆزلەيدىكەن. بىزنىڭ دۈشمەن خىتايچە چىشلەيدۇ.

تارىخىمىز پەرقلىق بولغاچ تەقدىرىمىز پەرقلىق ئىكەن. خاراكتېرىمىز پەرقلىق بولغاچ تەدبىرىمىزمۇ ئوخشىمايدىكەن. بىز سىلەر ئۈچۈن مېلىمىزنى، جېنىمىزنى ئاتاپتۇق. شۇڭا سىلەردىنمۇ شۇنى تەمە قىلىپ قاپتۇق. ئەمما شۇنى ئاڭقاردۇق، سىلەرگە تارىخىڭلاردا ھېچبىر زەخمەت يەتكۈزمىگەن خىتاي، سىلەرنى قۇل قىلمىغان، قىرمىغان كومۇنىستىك تۈزۈم سىلەرنىڭ دوستۇڭلار ئىكەن. بىزنىڭ ئەشەددىي رەقىبىمىز، قېرىنداشلىرىمىزنىڭ قاتىلى شۇنداقلا بۇگۈنكى ۋە قىيامەتلىك دۈشمىنىمىز سىلەرنىڭ ھەمكارلاشقۇچى يولدىشىڭلار ئىكەن. سىلەرگە تارىختىن قۇچاق ئاچقان ۋە بۇگۈن يول، كۆۋرۈك، مەسچىتلەرنى سېلىپ

بېرىۋاتقان، سىلەر پەرىشتە بىلىدىغان خىتاي بىز ئۈچۈن شەيتانلار پىرى ئىكەن. بىزگە قۇچاق ئاچقان غەرب سىلەرنىڭ تارىخىي دۈشمىنىگىلار، ئەشەددىي رەقىبىگىلار ۋە ھۇجۇم نىشانىگىلار ئىكەن.

سىلەرنىڭ شەيتانغا دەرس ئۆتىدىغان دوستۇڭلار ئۇيغۇرنى سىلەرگە ئېكسپورت قىلىدىكەن، تاپقان پايدىسى قوش ئىكەن، سىلەر ئەرزان چىققان مالنى، بىكارلىق چىققان جاننى بەدەلسىز ئالغانغا خوشكەنسىلەر. سىلەرنىڭ دوستۇڭلار پاكىستاندا ئىسلامدا ئوقۇشنى قولايلاشتۇرۇپ قويسا، قوتاندىن قاچقان پادىغا ئوخشاش ئۆزىمىزنى ئۇرۇپتىمىز. سىلەرنىڭ دوستۇڭلار خىتاي مىسىرغا ئېچىقنى ئېچىپ قويسا، ئەزھەرنى ئىلىمنىڭ ئانىسى بىلىپ يېتىم ئوغلاقتەك چاپلىشىپتىمىز. ئاقىۋەتتە نېمە بولدى؟ 20 دىن ئارتۇق ئۇيغۇر خىتايغا يوللاندى، خەلقئارا تېررورچىلار قاتارىغا ئىسىمىمىز يېزىلدى. دۇنياغا داڭلىق تېررورچىلار قامالغان گۇئانتاناموغا 22 ئۇيغۇر تۇتقۇن بولدى. پاكىستان شۇ 22 ئۇيغۇرنى تۇتۇپ بەرگەندە ئاۋازىگىلار چىقمىغان ئىدى. مىسىر 20 دىن ئارتۇق ئۇيغۇرنى تۇتۇپ خىتايغا ساتقاندىمۇ تىلىگىلار تۇتۇلدى. شۇ چاغدا سىلەرگە ئىشىنىپ يېنىگىلاردا تۇرۇپ قالغان ئۇيغۇرنىڭ خىتايغا پالىنىشىغا قانداق سۈكۈت قىلغان بولساڭلار، بۈگۈنمۇ ئۇيغۇرنى قىرماقچى، قۇل قىلماقچى، تېنىدىن تىرناقلىرىغىچە سېتىپ پۇل قىلماقچى بولغان خىتايغا شۇنداق خىرامان قاراپ تۇرۇۋاتىسىلەر. تېخى خىتاينىڭ تەشۋىقاتىنى قىلىپ كېتىشلىرىگىلار بار.

مىللىتىمىزنى سۆيىسەك، مىللەتچى مۇسۇلمان ئەمەس دەپ لەت قىلدىگىلار؛ دېموكراتىيەگە تەلپۈنسەك، ئۇنى باتىلغا چىقىرىپ قەست قىلدىگىلار. سىلەرگە ئەگىشىپ ئۈممەتچى بولساق، مالغا ئوخشاش ئاۋۋال پاكىستانغا، ئاندىن مىسىرغا ۋە تۈركىيەگە يىغىپ پارچىلاپ، ئايرىپ ساتتىگىلار. شېھىت دادىلارنى ئافغانىستاندا

قانداق ساتقان بولساڭلار، ئۇلارنىڭ زەبەردەس ئەۋلادىنى مىسىر، سۇريە ۋە تۈركىيەدىمۇ شۇنداق ساتتىڭلار. بازاردىن ئېشىپ قالغان 2000 دىن ئارتۇق ئايال ـ بالىلار خارۇ ـ زار، شۇلارنىڭ ئەرلىرىنى سېتىپ يەپ بولۇپ كۆزۈڭلارنى يۇمۇۋالدىڭلار. سىلەر بىزنى دەسمىي قىلىپسىلەر. سىلەر ئىشەندۈرۈپ كەلگەن دوستلۇقۇڭلار، قېرىنداشلىقىڭلارنى يەمچۈك قىلىپ بىزنى قاپقانغا دەسستىپسىلەر.

تارىخىمىز ۋە تارىخىڭلارنى ئويلاپ سىلەرنى ئاخىرى تولۇق چۈشەنگەن بولدۇق. سىلەر بىلەن ئىچكەن سۈيىمىز، كەچكەن كېچىكىمىز، دۈشمەندىن يېگەن ياتقىمىز، مەيدانىدا يىقىتقان ۋە يىقىلغان رەقىبىمىز باشقا ـ باشقا ئىكەن. سىلەر بىلەن قوۋىمىز، قەلبىمىز ئوخشىمايدىكەن.

سىلەر بىلەن خۇيىمىز، خاراكتېرىمىز، تەقدىرىمىز ۋە تەدبىرىمىز، ئەسلىمىز ۋە ئېرىشمەكچى بولغان ۋەسلىمىزمۇ ئاسمان ـ زېمىن پەرقلىق ئىكەن. سىلەر بىلەن تېگمىز ۋە تارىخىمىز ئايرىم بولغاچقا دوستىمىز ۋە دۈشمىنىمىز ئايرىم ئىكەن. كەچمىشىمىز پەرقلىق بولغاچقا كەلگۈسىمىزمۇ يېقىنلاشمايدىكەن.

بىز پەرقلىق ئىكەنمىز. بىز بۇنىڭدىن ساۋاق ئالدۇق، بىز ئەمدى كىملىكىمىزدىن يولغا چىقىپ كېلەچىكىمىزنى ياراتماقچىمىز. ھۆرلۈككە قارشى قۇللۇقنى قوللايدىغان، ئازادلىققا قارشى مەھكۇملۇقنى ياقلايدىغان دۇنيا بىلەن خوشلىشىپ ئەركىنلىك كارۋىنىغا يۈرمەكچىمىز. خاتالاشماڭلار، تارىختا سىلەرگە ئېزىپ قېتىلىپ قالغاندەك بۇ كارۋانغىمۇ پادىدەك ئەگەشمەكچى ئەمەسمىز. بىز بۇ نۆۋەت ئىنسانىيەتنىڭ خىتايغا قارشى ھۆرلۈك فرونتىغا پىدائىي بولماقچى، ئازادلىق سەپىرىگە ئەزا بولماقچى. ئەگەشمە بولماقچى ئەمەس، زەربىدار ئەسكەر،

قورقماس قوماندان، باشچى، باشلامچى بولماقچى.

خەيرى خوش، ئامان بولۇڭلار، سىلەر بىلەن تارىخىمىز پەرقلىق بولغاچقا دۇشمىنىمىز، نىشانىمىز پەرقلىق ئىكەن، شۇڭا يولىمىز، يولچىمىز ۋە يولداشلىرىمىزمۇ پەرقلىق بولىدىكەن. شۇنىڭغا ئىشىنىڭلار، سىلەر بىلەن تارىخىمىز پەرقلىق بولغاندەك، كەلگۈسىمىز ۋە تەرەققىياتىمىزمۇ شەكسىز پەرقلىق بولىدۇ.

2020 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى

تۇتقۇن ئۇيغۇرنى قۇتقۇزۇشتا ئادۋوكاتىم بولسۇن

30 ـ ئۆكتەبىردىكى خەۋەردە دېيىلشىچە، ھىندونېزىيە ئۈچ ئۇيغۇرنى مايىك پومپېيونىڭ زىيارىتىدىن بىر قانچە كۈن بۇرۇن خىتايغا قايتۇرۇپ بەرگەن. بۇ خەۋەرنى ئېلان قىلغۇچى «جەنۇبى خىتاي سەھەر گېزىتى» بولۇپ، خەۋەردە بۇرۇن ماڭا «بۇ ئۇيغۇرلارنىڭ قايتۇرۇلۇشى ئېنىق ئەمەس» دېگەن كىشىلىك ھوقۇقنى كۆزىتىش تەشكىلاتى ئاسىيا ئىشلىرى دىرېكتورىمۇ زىيارەت قىلىنىپتۇ.

بۇ ئۈچ ئۇيغۇر ئۆزىنى تۈرك پۇقراسى دېگەن ۋە قولىدىكى ساختا تۈرك كىملىكىنى كۆرسەتكەن. ئەمما خىتاي ئۇلارنىڭ ئەسلى يۇرتىدىكى كىملىك ئۇچۇرلىرىنى تەمىنلەپ ئۇلارنىڭ تۈرك كىملىكىنى رەت قىلغان، تۈركىيە تەرەپ ئۇلارنىڭ كىملىكىنى دەللىلىيەلمىگەن. بۇ ئۈچ ئۇيغۇرنىڭ ئىچىدىكى بوزئوغلان ئىسىملىك كىشى تۈرك پۇقراسى بولۇپ، ئۇ بۇ ئۈچەيلەننىڭ رەھبىرى ئىكەن ۋە ئۇلارنى تۈركىيەگە يەتكۈزمەكچى بولغان ئىكەن.

بۇ خەۋەرنى ئوقۇپ چىققاندىن كېيىنكى ئەقلىم سوتتا ھۆكۈم قىلىنغان ئۇيغۇر تۆت، ئەمما قايتۇرۇلغان ئۇيغۇر ئۈچ، ئۇنداقتا بوزئوغلان قاملىلىك ئۇيغۇر كىم، ئۇ قەيەردە؟ 2014 ـ يىلى ھىندونېزىيەدە تۇتۇلغان ئۇيغۇر 6 كىشى دېيىلگەن ئىدى، قالغان ئىككى كىشى قەيەردە؟... دېگەندەك سوئاللارغا كەتتى.

ئۇيغۇرلارنىڭ چەتئەللەردە قايتۇرۇلۇپ كېتىلىشىدە ئەڭ ئەجەللىك ئاجىزلىق بىزنىڭ سوت جەريانىدىن بىخەۋەر قېلىشىمىز،

ئادۋوكاتنىڭ بىزنىڭ بولماسلىقىدۇر.

ئۇيغۇر تۇتۇپ تۇرۇلۇۋاتقان دۆلەتتە دەۋا ـ دەستۇر ئىشلىرىغا ئىشلەۋاتقان ئادۋوكاتلار ھەقسىز كىشىلىك ھوقۇقچى كىشىلەر بولۇپ، ئۇلارنى بىز ياللىمىغان، شۇڭا تۇتقۇنلارنىڭ ئەھۋالىدىن بىز بىۋاسىتە خەۋەردار بولۇپ تۇرالمايمىز. نەتىجىدە بىز ۋاقتى ۋاقتىدا تەدبىر قىلىشتىن ئاجىز قالغاچقا، پەقەت پاجىئەدىن خەۋەر تاپىمىز.

تۈركىيەدىكى تەجرىبىدىن قارىغاندا پۇللۇق ئادۋوكات ياللىغاندا ساقچىلارنىڭ تۇتقۇن ئۇيغۇرلار ھەققىدە نېمە دەۋاتقان ۋە نېمە ئىشلارنى قىلۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولىدۇ ھەتتا خىتاينىڭ تۈركىيەگە يوللىغان مەخپىي ئەيىبنامىلىرىنى، تەلەپ ۋە پوپوزىلىرىنى بىلىپ تۇرغىلى ۋە ۋاقتىدا تەدبىر قىلغىلى بولىدۇ.

تۇتقۇن ئۇيغۇر ئۇچۇن مەخسۇس ئادۋوكات ياللاش تەكلىپىنى مەن بۇرۇنمۇ ئوتتۇرىغا قويغان بولۇپ، بۇ تەكلىپىم يېڭىلىق ئەمەس. بۇ ئىش سىناقتىن ئۆتكەن. مەن بۇ ئىشنى تۈركىيەدە قىلىپ باققان ۋە نەتىجىسىنى كۆرگەن. شۇڭا مەن بۇ ھەقتە بۇرۇن بىر پارچە يازما يېزىپ چاقىرىق قىلغان، لېكىن بۇ ئىشنى تەشكىللىك قىلىش، دائىملىق دەۋاغا ئايلاندۇرۇش ئۆزۈمنىڭ قولىدىن كەلمىگەچكە شۇ پېتى تاشلىنىپ قالدى.

2020 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى

ماكرون، مەن فىرانسىيەگە رەھمەت ئېيتىمەن

ماكرون، مەن ئىنساننى قاتىللىق بىلەن قورقۇتۇشنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى بىلىمەن. مەنمۇ شۇنداق قاتىللىق بىلەن قورقۇتۇلغان. مەن ئۆلتۈرۈشكە تەييار قىلىنغان ئۇيغۇر سىياسىي مەھبۇسلار بىلەن 2013 ـ يىلى سېنتەبىرنىڭ 10 ـ كۈنىدىن باشلاپ بىللە قامالغان، بىر ئەمەس ئىككى ئۇيغۇر سىياسىي مەھبۇسنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىگە شاھىت بولغان.

مەن قاتىللىق يېنىدا يۈز بەرسە، بۇگۈنى بىللە ناشتا قىلغان كىشى ئەتىسى ئۆلتۈرگىلى ئېلىپ كېتىلسە، ھەر كۈنى ئۆلۈمنىڭ دەھشىتى ئىچىدە ياشىسا قانداق بولىدىغانلىقىنى بىلىمەن. چېنىقىشنى ياخشى كۆرىدىغان قەيسەر بىلەن كىتابقا ئامراق ئابدۇراخماننىڭ چىرايى ھېلىمۇ كۆز ئالدىمدا. قەيسەرنىڭ ئۆلۈم ئالدىدا «ئاكا، مېنى ئۆلتۈرىدۇ، ئەگەر ئۆلتۈرۈش مەن بىلەن تۇگەيدىغان بولسا، تېنىمنى پارچىلاپ، قىيما قىلىپ جۇۋاۋا تۇگىۋېپ يېيىمۇ رازى ئىدىم» دېگىنى ھېلىمۇ ئېسىمدە.

ماكرون، مەن يېنىڭدا ساڭا ھېلىلا كۈلۈپ باققان، تاماق سۇنغان بىر ئادەم ئۆلتۈرۈلسە ئادەمنى قانداق دەھشەت باسىدىغانلىقىنى، ئۆلۈم ئاتلىق قورقۇنچنىڭ نەقەدەر قىستاپ كېلىدىغانلىقىنى بىلىمەن. ئۆلۈم دەھشىتىنىڭ سېنى ئۇخلاتماي چىرايىڭنى قورقاقلار بىلەن قانداق تونۇغۇسىز قىلۋېتىدىغانلىقىنى، چاچلىرىڭنىڭ بىر كېچىدە قانداق قىلىپ ئاقىرىپ كېتىدىغانلىقىنى بىلىمەن.

ماكرون، مەن قاتىللىقنىڭ كىشىنى قانداق قورقۇنچقا

سالدىغانلىقىنى باشتىن كەچۈرگەن. سىياسىي جىنايەت بىلەن ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغان ئابدۇراخمان يېنىمدىن ئۆلتۈرۈشكە ئېلىپ چىقىلغان كۈنى مېنى كۆرگەن سوراقچى تونۇيالماي قالغان ۋە چىرايىمغا قاراشقا پېتىنالماي «گۆردىن چىققان ئەرۋاھتەك بولۇپ قاپسەنغۇ!» دېگەن ئىدى. مەن قەتلى قىلىنغان ئادەمنىڭ يېنىدا يېتىپ باققاچقا، ئۇنىڭ شۇ كېچىسى ھەممە مەھبۇستىن بىر - بىرلەپ رازىلىق سوراشلىرىنى، ئوغلىنىڭ سۈرەتلىرىگە قارىغاندا ئۈمچەيگەن چىرايىنى، ئايالىنىڭ رەسىمنى كۆزىگە سۈرتۈپ قىلغان دۇئاسىنى، ئۇلاردىن بىر - بىرلەپ كەچۈرۈم سوراپ ئۆكسۈشلىرىدىن كۆرگەچكە ئۆلۈمنىڭ دەھشىتىنى بىلمەن.

مەن ئابدۇراخماندەك، قەيسەردەك نەۋقىرانلارنىڭ 2017 - يىلىدىن كېيىن مىسلىسىز كۆپەيگەنلىكىنى، ئۇلار ئۇچرىغان قاتىللىقنىڭ قانداق تەكرارلىنىۋاتقانلىقىنى، ئۇلارنىڭ ھەر كۈنى ئۆلۈم پۇراپ تۇرغان لاگېرلاردا قانداق قىينىلىدىغانلىقىنى بىلگەچكە، لاگېردىن چىققان 16 شاھىتنىڭ كەچمىشىنى بىر - بىرلەپ ئاڭلاپ چىققاچقا، ۋەتەندىشى، قېرىندىشى ئۆلتۈرۈلگەننىڭ پىغانىنى بىلمەن.

ماكرون، مەن قاتىللىققا ئۇچراۋاتقان، ھەر كۈنى قەتلى قىلىنىشتىن قورقۇپ ياشاۋاتقان، مىللەت بويىچە قىرغىنغا ئۇچراۋاتقان بىر ئۇيغۇر بولغاچقا، بىر ئىنساننى پەرقلىق پىكرى، ئىدىيەسى ۋە دىنى سەۋەبلىك قىيناشنىڭ، قاماشنىڭ ھەتتا ئۆلتۈرۈشنىڭ قانداق ۋەھشىيلىك ئىكەنلىكىنى بىلمەن. سېنىڭ ھۆكۈمىتىڭنىڭ ۋە ھۆرلۈك سۆيەر فرانسىيە خەلقىنىڭ قاتىللىقتىن كېيىنكى قايغۇلىرىدىن قايغۇرىمەن. فرانسىيەدە ئارقا - ئارقىدىن يۈز بەرگەن قاتىللىقتىن خەلقىمنىڭ بېشىدا ئەگىپ تۇرغان ئۆلۈم

قۇشىنىڭ قاقلىداشلىرىدىن، ئۆلۈم زاۋۇتىنىڭ تاقىلداشلىرىدىن يىرگەنگەندەك يىرگىنىمەن.

ماكرون، مەن سېنىڭ بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىدا ئۇيغۇرنىڭ ئىسمىنى تىلغا ئېلىپ تۇرۇپ خىتاينى ئەيىبلىگەن بىردىنبىر پىرېزىدېنت ئىكەنلىكىڭنى بىلىمەن. سېنىڭ ئىنسانىيەت تارىخىغا يېزىلىشقا تېگىشلىك نۇتۇقۇڭنى مۇھاجىرەتتىكى ئۇيغۇر دوستلىرىمنىڭ يېنىش ـ يېنىشلاپ قانچە قېتىم ئاڭلىغىنىنى، ئايالىمنىڭ كۆزىدىكى تەشەككۇر تامچىلىرىنىڭ هاياجاندىن قانچىلىك تۆكۈلگەنلىكىنى بىلىمەن.

ماكرون، مەن سېنىڭ ۋە هۆكۈمىتىڭنىڭ خىتاي پاسپورتلۇق بىر ئۇيغۇر ئايالنى خىتاينىڭ تۆمۈر تىرناقلىرىدىن قانداق قۇتقۇزۇپ چىققىنىڭنى، ئۇرۇمچىگە قەدەر ئالاهىدە خادىم ئەۋەتىپ تاكى فرانسىيەگە قەدەم ئالغۇچە قوغدىغىنىڭنى بىلىمەن. مەزكۇر هەدىمزىنىڭ ئىككى يېرىم يىلدىن ئارتۇق قىينىلىپ جازاغا هۆكۈم قىلىنىش ئالدىدا فرانسىيە هۆكۈمىتىنىڭ ياردىمى بىلەن، سېنىڭ بۇۋاستە سۈرۈشتە قىلدۇرۇشۇڭ بىلەن قۇتۇلۇپ چىققانلىقىنى بىلىمەن.

مەن هۆرلۈك ئۇچۇن ئەڭ كۆپ بەدەل تۆلىگەن، كىشىلىك هوقۇق دېگەن ئۇقۇمنىڭ ئۇلىنى سالغان، دېموكراتىك جۇمهۇرىيەت ئۇچۇن بەش قېتىم قان تۆكۈپ ئىنسانىيەتنىڭ كەلگۈسىگە چىراغ ياققان، هۆرلۈك، باراۋەرلىك ۋە قېرىنداشلىقنى بايرىقىغا رەڭ قىلىپ تاللىغان فرانسىيە خەلقىنىڭ ئازابىنى ئۇيغۇرنىڭ ئازابى دەپ بىلىمەن.

ماكرون، بۇگۈن ئۇيغۇر ۋە فرانسۇز خەلقى قاتىللىقنىڭ، ياۋۇزلۇقنىڭ، قىرغىنچىلىقنىڭ تەهدىتىدە تۇرۇۋاتىمىز. ئۇيغۇر لاگېرنىڭ ئىچىدە، قاتىل هاكىمىيەتنىڭ قولىدا، دۆلەت

تېررورلۇقنىڭ تۆمۈر تاپىندا يوقىتىلىۋاتقان بولسا، فرانسۇزلارنىڭ هۆرلۈك روهى قاتىللىقنى ئاقلايدىغان ياۋۇزلارنىڭ، تېررورچىلارنىڭ پوپوزىسىغا دۇچ كەلمەكتە. بىز ئىككىلا مىللەت ئەركىنلىك ئۈچۈن بەدەل تۆلەۋاتىمىز. بىز ئەركىن ئويلاشقا، ئەركىن ياشاشقا، ئەركىن ئىشىنىشكە، ئەركىن سۆزلەشكە بولغان تەلپۈنۈشلىرىمىزنىڭ بەدىلىنى ئۆتەۋاتىمىز.

مەن هۆرلۈكنىڭ مۇقەددەسلىكىگە، كىشىلىك هوقۇقنىڭ دەخلسىزلىكىگە تەلپۈندىغان فرانسۇز خەلقىگە ئىشىنىمەن. ئۇيغۇرىدىكى فرانسۇزلارغا ئوخشايدىغان بۇنداق تەلپۈنۈشنىڭ خىتاي قاتىللىقىنىڭ تەهدىتىدە بوغۇلىشىغا هېچبىر فرانسۇزنىڭ مەڭگۈ سۈكۈت قىلمايدىغانلىقىنى جەزم قىلىمەن. فرانسۇزلارنىڭ ئاشۇنداق هۆرلۈكنى هېچبىر مەنپەئەتكە تېگىشمەيدىغان روهى ئۇلارنى خىتاينىڭ ئىرقى قىرغىنچىلىقىغا قارشى ئورنىدىن دەس تۇرغۇزدى. فرانسۇزلارنىڭ ئۆزى توغرا دەپ قارىغاننى سۆزلەشتە هېچبىر نوپۇزغا، دۆلەتكە ۋە شەخسكە باش ئەگمەيدىغان روهى ئۇلارنى ئۇيغۇر ئۈچۈن مەيدانلارغا ئاتلاندۇردى. شۇڭا فرانسۇزلار ياۋروپادا ئۇيغۇرنى ئەڭ كەسكىن قوللاۋاتقان، خىتاينىڭ زۇلۇمىغا ئەڭ قەتئىي قارشى چىقىۋاتقان، ئۇيغۇرنىڭ دىنىنى، تىلىنى ۋە پىكىر قىلىش هوقۇقىنى مۇرەسسەسىز ياقلاۋاتقان يېتەكچى كۈچ بولۇپ قالدى.

ماكرون، سېنىڭ فرانسىيە خەلقىنىڭ هۆر ئىرادىسىگە ۋەكىللىك قىلغىنىڭغا رەهمەت ئېيتىمەن. سەن ب د ت دا خىتاينىڭ قاتىللىقى ئالدىدا ئۇيغۇرنىڭ هۆرلۈكنى قانداق قوغدىغان بولساڭ، بۇ قېتىملىق قاتىللىق ئالدىدىمۇ هۆرلۈك تەرەپتە تۇردۇڭ. ئۇيغۇرلار ۋە فرانسۇزلار قاتىللىققا قارشى هۆرلۈك فرونتىدىكى ئىككى مىللەت، بىز دۇنيانى قانغا بويىماقچى

بولغـان هەرقانـداق شـەكىلدىكى قاتىللىقنى گۆرىگـە ئۇزاتـمىغۇچە بـاش ئەگمەيمـز، بوشاشـمايمز، چېكىنمەيمـز.

2020 ـ يىلى 11 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى

ختايدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن

كىملىك داۋاملىق كىم ئەمەسلىكنى جاكارلاش بىلەن جەزملىشىدۇ. كىملىك ئۆزىنىڭ خاسلىقىنى بىلىش ۋە ئۆزلۈكىنى تەكىتلەش بىلەن گەۋدىلىنىدۇ. بىزنىڭ مۇھاجىرەتتە ئەڭ تەكىتلەيدىغىنىمىز ختاي ئەمەسلىكىمىز. كۆتۈرۈپ يۈرگەن پاسپورتىمىز، كىملىك ھۆججەتلىرىمىز سەۋەبلىك ختايمىكىن دېيىلىپ قالغىنىمىزدا قوشۇملار تۇرۇلىدۇ. ختاينىڭ تىلى كەلمەي غەلىتە يېزىلغان، تەلەپپۇزى ھېچكىمنىڭ ئاغزى كەلمىگۈدەك بولۇپ كەتكەن ئىسىملىرىمىزنى دېيىشتىنمۇ نومۇس قىلىمىز بەزىدە. بىزنىڭ ختاي يېزىۋالغان ئىسىمىمىز ئۆزىمىزنىڭ ئەمەستەكلا تۇيۇلىدۇ. ئۇلارنىڭ بارلىق رەسمىيەتلىرىمىزگە بىزنى مەيمەيتى، ئايىگۈلى دەپ يېزىشلىرى ئاتا مىراس ماكانىمىزنى «شىنجياڭ» دېگىنىدەكلا تەنلىرىمىزنى تىكەنلەشتۈرىدۇ. كىملىكىمىزنىڭ قەدرى ئۆتۈلگەنسېرى ختايغا ئوخشاپ قالغان ھېچنېمىمىزنى بىزنىڭ دەپ ئېتىراپ قىلغۇمىز كەلمەيدۇ. ختاينىڭ بىزگە كىرىپ قالغان مەينەتلىرىدىن، يۇقۇشقان كىرلىرىدىن تولۇق ئادا ـ جۇدا بولۇپ كەتسەك، قۇتۇلساق دەيمىز.

ختايدىن قۇتۇلۇشنىڭ مۇقەددەمىسى ختايلىقتىن قۇتۇلۇشتۇر. ختايلىق دېگىنىمىزنى ختايدا ھەقلىق كۆرسىتىلگەن مۇستەبىتلىك، قۇلچىلىق، زالىملىق، تاماخورلۇق، تەخسىكەشلىك، خۇشامەتچىلىك قاتارلىق ناچار خۇيلارنى كۆرسىتىدۇ.

مۇھاجىرەتتە ختايدىن يۇققان زالىملىقنىڭ كۆرۈنەرلىك

ئىپادىسى قىز ـ ئاياللارغا زالىملىق قىلىش بولۇپ، بۇنىڭدىن قۇتۇلۇشنىڭ قولىمىزدىن كېلىدىغان يولى، ئەڭ ئاسان ئالغىلى بولىدىغان قەدىمى ئاياللارغا زالىملىق قىلىش، ئاياللارنى نەرسىلەشتۈرۈش ۋە شەيتانلاشتۇرۇشتىن قۇتۇلۇش بولۇشى كېرەك. ئاياللارغا زالىملىق دېگىنىم ئاياللارنى ئىزچىل مەزلۇم كۆرۈپ تەنقىد، تەشۋىقات ۋە تەبلىغقە تېما قىلىش؛ ئاياللارنىڭ مۇستەقىل ئىنسان، باراۋەر يارالمىش ئىكەنلىكىنى ئىنكار قىلىپ، ئۇلارنى ئەخلاق كونترولىلۇقىنىڭ نىشانىغا، پەزىلەت تەربىيەسىنىڭ ئوبيېكتىغا ئايلاندۇرۇش؛ نەسىھەتنىڭ نەزەريەندى، ۋەزلەرنىڭ مۇخلىسىغا ئايلاندۇرۇش؛ ئۇلارنى ھېلى قۇلۇپقا، ھېلى كەمپۈتكە، ھېلى تېلېفونغا، ھېلى پەردىسى بار ئۆيگە، زەدىۋال بار ھۇجرىغا، ھېلى يوشۇرۇنغان گۆھەرگە ئوخشىتىش قاتارلىقلار بولۇشى مۇمكىن.

ئاياللارغا خىتايدا نەرسىلەشتۈرۈش ئارقىلىق زۇلۇم قىلىنغان. ئاياللار ئىنقىلابلاردا ئۆۋلانغان، ئولجىغا ئېلىنغان، تىنچ زامانلاردا تەشۋىقاتقا خۇرۇچ قىلىنغان. خىتايدا ئاياللار بىرلەشمىسى، پىلانلىق تۇغۇت كومىتېتى دەيدىغان تەشكىلاتلار بار. ئۇلارنىڭ خىتاينىڭ مەركىزى ھۆكۈمىتىدىن باشلاپ تاكى كەنتلەرگىچە تارماقلىرى قۇرۇلغان. بۇ ئورۇنلار ئاياللارنىڭ تۇغۇتىدىن تارتىپ تۆشەككە كىرىشىگىچە، قورساق كۆتۈرۈشىدىن تارتىپ پەرزەنت تەربىيەلىشىگۈچە ھەممە ئىشىغا كۆز قۇلاق بولىدۇ، باشقۇرىدۇ. خىتايدا بىرەر يېڭى سىياسەت چىقىپ، بىرەر ئىنقىلاب بولدىمۇ بىچارە ئاياللار ئەڭ بۇرۇن ھۇجۇم تاختىسىغا مىخلىنىدۇ. ئۇيغۇر ئاياللىرىنىڭ نىشانىغا ئېلىنىشى كوممۇنىست خىتاينىڭ قەدىمى مۇبارەك تۇپراقلىرىمىزغا يەتكەندىن، ئۆزىنىڭ ئىدارە ـ ئورگانلىرىنى ئورناتقاندىن بۇيان ئىزچىل داۋام قىلىپ كەلدى.

«مەدەنىيەت ئىنقىلابى» دەپ ئاتالغان ياۋايىلىق قۇترىغان ئون يىلدا ئۇيغۇر ئايالىلار ئەڭ قاتتىق تەقىبكە ئۇچرىدى. ئۇيغۇر ئايالىلارنىڭ پەرداز مەدەنىيىتى، زىبۇ ـ زىننەت مەدەنىيىتى، كىينىش ئادىتى ئېغىر ھاقارەتكە، تەھدىتكە ۋە ھەتتا ھۇجۇمغا ئۇچرىغانىدى. كىشىلەر ياسانغان قىز ـ ئايالىلارغا ئون يىل ھۇجۇم قىلىپ كۆڭگەن بولغاچقىمۇ، مەن ئەقلىمنى بىلسەم ياسانغان ئايالىلارنى يامان كۆرۈش مەھەللىمىزدە نورمال قارىلىدىغان، ھەتتا قارشى ئېلىنىدىغان بىر ئىشقا ئايلانغان ئىكەن. مەن كىچىك چاغلىرىمدا مەھەللىمىزدە خالىدەم ئىسىملىك بىر ساھىبجامال چوكان بار ئىدى. ئېسىمدە قېلىشچە ئۇ چوكان چىرايلىق ياسىنىپ، پەرداز قىلىپ يۈرەتتى. مەھەللىمىزدە قايسى قىز ياراشتۇرۇپ كىيىم كىيسە، «خالىدەمدەك چىرايلىق بولۇپ كېتىپسەن» دېيىلەتتى. مەھەللىمىزدە بەزى بەتقىلىق كىشىلەر «خالىدەم شەيتان، ياشلارنى ئازدۇرىدۇ، قىز ـ ئايالىلارنى يولدىن چىقىرىدۇ، ئۇ سەتەڭگە تاش ئېتىڭلار» دەپ بىزنى كەمپۈت بىلەن ئالدايتتى. مەن شۇ چاغلاردا «بىزنى تاش ئاتماڭلار» دېگەن، توسقان بىر ئادەمنى كۆرمىگەن. شۇڭا ئانام سىڭلىمنىڭ ئىسمىنى خالىدەم قويماقچى بولغاندا «خەقلەر خالىدەم سەتەڭ دەپ تاش ئاتىدۇ» دەپ قويغىلى قويمىغان ئىدىم. بىچارە خالىدەم كېيىنچە يۈرتنى تاشلاپ ئۇرۇمچىگە چىقىپ كەتتى. ئاڭلىشىمچە ئۇ ئەسلى باينىڭ ئەۋلادى ئىكەنتۇق، ئۇرۇمچىدە باي تۇغقانلىرى بىلەن تېپىشىپ، سودا قىلىپ بېيىپ كەتكەنمىش.

خىتايچە ياۋايىلىق مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا قۇترىغانچە بىسىقىپ قالمىدى، بەلكى مىراس قالدى. ئۇيغۇرلارنىڭ مىليونلاپ لاگېرلارغا قامىلىشى بىلەن زالىملىق تېخىمۇ ئەزۋەيلەپ كەتتى. ئايالىلارنىڭ كىينىشى، يېمەك ـ ئىچمىكى، يۈرۈش ـ تۇرۇشى تەقىب قىلىنغاندىن باشقا ئۇلارنىڭ بوستان چاچلىرىمۇ ئامان قالمىدى.

خىتاي قىز ـ ئاياللىرىمىزنى خىتايلارغا خوتۇنلۇققا زورلىدى، ئۇلارنىڭ چاچلىرى دۇنياغا سېتىش جەريانىدا قولغا چۈشتى، ماللىرى ئامبىرىكىدا مۇسادىر قىلىندى.

يۇقىرىقىدەك خىتايچە ئايال دۈشمەنلىكى، گۈزەللىك دۈشمەنلىكى، پەرداز دۈشمەنلىكى بىلەن ئىپادىلىنىدىغان ياۋايىلىقتىن قۇتۇلۇش مۇھاجىرەتنىڭ بىرگە ئاتا قىلغان پۇرسىتى. مۇھاجىرەتتە خىتايچە زالىملىقتىن قول ئۈزۈش دېگەنلىك، ھەردەم، ھەر دېسىلا ئاياللارنىڭ چەكلىنىشىگە سۈكۈت قىلماسلىقتۇر.

خىتايلارنىڭ ئاياللارنى نەرسىلەشتۈرۈشتىكى مەقسىتى، ئالدى بىلەن ئۇلارنىڭ ئىنسان ئىكەنلىكىنى ئىنكار قىلىش. ئۇلارنى پەقەت بالىياتقۇسى بار تۇغۇت ماشىنىسى قاتارىدا كۆرۈپ خالىسا تۇغدۇرۇش، خالىسا پىلانلىق تۇغۇت ئورگانلىرى ئارقىلىق بوغدۇرۇش، خالىسا ئۇلارنى قىسرلاشتۇرۇپ ئادەمگە ئەمەس جانلىقلارغا ئورتاق ھوقۇقلاردىنمۇ مەھرۇم قويۇش. بۇ ئارقىلىق ئايالىلاردا «بىز ئىنسان ئەمەس، مۇلازىمەتچى ماشىنا، تۇغىدىغان ئۇسكۇنە» دېگەن ئاڭنى پەيدا قىلىش.

خىتاينىڭ ئۇيغۇر ئاياللىرىغا قىلغان زالىملىقىنىڭ يەنە بىر ئىپادىسى شەيتانلاشتۇرۇش. ئۇيغۇر ئاياللىرى خىتاينىڭ نەزىرىدە پەقەت ئەرلەرنى ئالدايدىغان، ئۇلارنى ئېزىقتۇرىدىغان، شەھۋانىيلىققا جەلىپ قىلىدىغان جىنلار قاتارىدا كۆرۈلدى. شۇڭا بۇگۈنكى قەشقەردە ئۇيغۇر ئاياللار «غەربكە ساياھەت» فىلىمىدە رول ئالغان جىن شەيتانلارنىڭ قىياپىتىدە ياساندۇرۇلۇپ كوچىلاردا سازايى قىلىنماقتا. بۇگۈن قەدىمكى شەھەرلەردە ئۇيغۇر قىز ـ چوكانلار خىتاي ئەپسانىلىرىدىكى تۆت راھىبنى ئازدۇرغان شەيتانلار قىياپىتىدە كىيىندۈرۈلۈپ ساياھەتچىلەرنىڭ ھۇزۇرلىنىشىغا سۇنۇلماقتا.

خىتاينىڭ ئۇيغۇر ئاياللارنى نەرسىلەشتۈرۈش ۋە شەيتانلاشتۇرۇشى ئۇلارغا زۇلۇم قىلىشنى قولايلاشتۇرۇش ئۈچۈن. چۈنكى ئىنسانىنى نەرسىلەشتۈرمەي، شەيتانلاشتۇرماي تۇرۇپ ئۇنىڭ قىممىتىنى چۈشۈرگىلى، خالىغانچە قۇل قىلغىلى، قۇلدارلىق قىلغىلى، قاماپ قاماللىغىلى بولمايدۇ. ئاياللارنى نەرسىلەشتۈرمەي تۇرۇپ ئۇلارنى ئويۇنچۇققا ئايلاندۇرغىلى، خالىسا چىشلەپ، خالىمىسا تاشلىغىلى بولمايدۇ. ئاياللارنى شەيتانلاشتۇرماي تۇرۇپ ئۇلارغا گۇناھ ئارتقىلى، ئۇلارنى گۇناھكار ھېس قىلدۇرغىلى ۋە خالىغانچە بويسۇندۇرغىلى بولمايدۇ.

مۇھاجىرەتتە ئۇيغۇر ئاياللارنى مۇلۇك، زېمىن، كەمپۈت، ھۇجىرا ۋە گۇناھقا باشلايدىغان شاياتۇنلارنىڭ ئورنىدا كۆرۈلۈشى قەلبلەرگە ئورناپ كەتكەن خىتايلىقنىڭ قالدۇقلىرى بولۇپ، مۇھاجىرەتتە ئاياللارنىڭ زۇلۇم قىلىنغۇچى دېگەن مەندىكى مەزلۇم ئاتىلىشى يەنىلا مەۋجۇت. چۈنكى خىتايدىن سىڭگەن زالىملىقنىڭ ئاساسىتى تېخى پۈتۈنلەي ساقىيىپ كەتمىدى. ئاياللارنىڭ ئوبيېكتلاشتۇرۇلۇشى، جامائەتنىڭ ئېتىراپىدىن يەكلىنىشى، ھۆرمەتنىڭ تۆرىدىن مۇلازىمەتنىڭ پەگاسىغا سۈرۈلىشى خىتايىزمۇ داۋام قىلىۋاتىدۇ.

ئەپسۇسلۇق ئىچىدە شۇنى ئېتىراپ قىلىش كېرەككى، ئۇيغۇر ئاياللارنىڭ كىيىنىش، ياسىنىش، پەردازلىنىش ھوقۇقى دائىم ئەخلاققا يات بىر شەكىلدە مەسخىرە ۋە ئوخشىتىش ئوبيېكتىغا ئايلىنىپ قېلىۋاتىدۇ. ئىجتىمائىي تاراتقۇلاردا ئاياللارنىڭ ھېلى شەيتانغا، ھېلى قەغەزگە ئورالغان كەمپۈت بىلەن قەغىزى يوق شاكىلاتقا، ھېلى پەردىسى بار ئۆي بىلەن پەردىسىز ئۆيگە ئوخشىتىلىشى ھەتتا ئاياللارنىڭ قۇلۇپقا ئوخشىتىلىشى ۋە شۇنىڭغا چاۋاك چالغان ئەرلەرنىڭ كۆپ بولۇشى كىشىنى ئويغا سالىدۇ.

تېخىمۇ قىلىقسىز بولغىنى ئاياللارنىڭ جامائەت سورۇنىدا پىچىلغان تاۋۇز، چىۋىن قوندىغان شاپاقلارغا ئوخشىتىلىشى كىشىنى بىئارام قىلىدۇ.

مېنى ئۈمىدسىزلەندۈرىدىغىنى زۇلۇمغا ئۇچرىغان، ئوخشىتىلغان، شەيتانلاشتۇرۇلغان، مەزلۇملاشتۇرۇلغان ۋە نەرسىلەشتۈرۈلگەن خانىم ـ قىزلارنىڭ شۇلارغا ھەق دەپ بويۇن ئىگىشى، «مەنمۇ ئەرلەردەك ئىنسان! كەمپۈت، قۇلۇپ، ھۇجرا ئەمەس، سەندەكلا ئەزىز، ھۆرمەتلىك، باراۋەر يارىتىلغان ئادەم مەن» دېمەكتە يوق، شۇلارنى تەربىيە دەپ قوبۇل قىلىشى. مەنچە ئەڭ خەتەرلىكى مەسخىرىلىنىش ئەمەس، مەسخىرە قىلىنىشنى، نەرسىلەشتۈرۈشنى، شەيتانلاشتۇرۇشنى تەربىيەلەنگەندەك، ئەخلاقلانغاندەك، نەسىھەتلەنگەندەك ھېسسىياتتا قوبۇل قىلىش.

ئاياللارنىڭ نەرسىلەشتۈرۈلۈشى، شەيتانلاشتۇرۇلۇشى، مەسخىرىگە، زۇلۇمغا نىشان قىلىنىشى، باشقۇرۇشقا، ھۆكۈمرانلىققا، تەقىبكە ئوبيېكت بولۇشى تەبىئىيلىك سۈپىتىدە ئالقىشلانسا، بۇ خۇي شۇ پېتى داۋام قىلسا بۇ خىتاي بولمىغان شارائىتتا خىتايلىقنىڭ داۋام قىلىۋاتقانلىقىغا ئىسپاتى. بۇنى مۇھاجىرەتتە داۋاملاشتۇرۇۋاتقان كىشىلەر كىملىكى ھەققىدە، خىتايدىن پەرقلىنىدىغان خىسلەتلىرى، خىتايدىن قۇتۇلۇش نىيىتى ۋە جاسارىتى ھەققىدە قايتا ئويلىنىپ بېقىشى كېرەك.

2020 ـ يىلى 11 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى

ئۇيغۇرلارنىڭ تۆتۈلۈشى تاسادىپىيلىقمۇ ؟

يېقىنقى كۈنلەردە ئاۋۋال ھىندونېزىيە، ئاندىن سەئۇدى ئەرەبىستان ۋە ئاخىرىدا تۈركىيە بولۇپ ئۇچ مۇسۇلمان دۆلىتىدە ئۇيغۇرلار تالاپەتكە ئۇچرىدى. ئەلۋەتتە بۇ تۈنجى قېتىم ئەمەس.

ھىندونېزىيەدە بۇ يىل سېنتەبىردە ئۇچ ئۇيغۇر خىتايغا قايتۇرۇپ بېرىلدى. ئىككى ئۇيغۇرنىڭ تېخىچە زىندانىدا يېتىۋاتقانلىقى مەلۇم.

ھىندونېزىيەدىكى قايتۇرۇلغان ئۇيغۇرلار ھەققىدە ھىندونېزىيە ھۆكۈمىتى رەسمىي بىر ئىزاھات بەرمىگەنىدى. پەقەت ئارىدىن ئىككى ئايدىن ئارتۇق ۋاقىت ئۆتكەندە ھىندونېزىيەنىڭ تۈركىيەدە تۇرۇشلۇق ئەلچىخانىسى بۇ ئۇيغۇرلارنىڭ خىتايغا قايتۇرۇلغانلىقىنى دەللىلىدى.

20 ـ نويابىر كۈنى ھەمدۇللا ۋەلى سەئۇدى ئەرەبىستانىنىڭ مەككە شەھىرىدە تۇتقۇن قىلىندى. ئۇ ئەسلى ـ2020يىلى فېۋرالدا تۈركىيەدىن سەئۇدىغا ئۆمرى ھەجگە بارغان بولۇپ، ساقچىلار پېيىغا چۈشكەنلىكى سەۋەبلىك مۆكۈپ يۈرۈۋاتقانىدى. يەنە بىر ئۇيغۇر نۇرمەمەت روزىمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە تۇتقۇن قىلىندى.

21 ـ نويابىر كېچىدە بىر تۈركۈم ئۇيغۇرلار تۈركىيەنىڭ ئىستانبۇل شەھىرىدە تۇتقۇن قىلىندى. نېمە ئۈچۈن؟ نېمە سەۋەبتىن بۇ ئۇيغۇرلار كەينىدىن ئۇچ مۇسۇلمان دۆلىتىدىن تۇتقۇن قىلىنىدۇ؟ بۇنىڭدا نېمە باھانىلەر كۆرسىتىلدى؟

هەممەيلەنگە مەلۇم بولغانـدەك، يېقىنـدا بىرلەشـكەن دۆلەتلەر تەشـكىلاتىنىڭ كىشـىلىك ھوقـۇق يىغىنـىدا گېرمانىيەلىـك خىتايشـۇناس لويىتنېـر خانـىم خىتاينـىڭ ئۇيغۇرلارنـى لاگېرلارغـا قامىلىشـىنى خىتاينـىڭ تېررورلۇققـا قارشـى تەدبـىرى دەپ چۈشـەندۈردى. ئـۇ خىتاينـىڭ تېررورلۇقنـىڭ زىيانكەشـلىكىگە ئۇچرىغانلىقىنى شەرھلەپ خىتاينى ئاقلاپ مەيدانغا چىقتى. مەزكۇر خانىمنـىڭ خىتاينـى ئاقلىشـىدا ئـەڭ مۇھـىم نۇقتـا ئۇيغۇرلارنـىڭ سـۇرىيە ۋە ئىراقتىكـى تېررورچـى تەشـكىلاتلارغا قاتنىشـىپ شـۇ سـەپلەردە ئـۇرۇش قىلغانلىقـى بولـدى. ئـۇ ئوتتـۇرا شـەرقتىكى تېررورچـى تەشـكىلاتلارغا قاتناشـقان، شـۇلار بىلـەن جـەڭ قىلغـان ئۇيغۇرنـىڭ سـانىنى 5 مىڭدىـن ئاشـىدۇ، دەپ خىتاينـىڭ زۇۋانـى بىلـەن ئۇيغۇرنـى قارىلىـدى.

ھىندونېزىيەدىكـى قايتـۇرۇپ كېتىلگـەن ئـۇچ ئۇيغۇرنـىڭ دېلوسـىغا قارىسـاق، ئۇلار شـۇ يەرلـىك تېررورچى تەشـكىلاتلارنىڭ ئەزالـىرى بىلـەن بىللـە تۇتۇلغـان دېيىلىـدۇ. تۈركىيـەدە تۇتۇلغـان كىشـىلەرنىڭ سـانى 18 دېيىلگـەن بولـۇپ، بۇلارنـى تۇتقانـلار تۈركىيەنـىڭ تېررورلۇققـا قارشـى ئالاھـىدە ئەترىتـى. تۈركىيەنـىڭ ئا.خەبـەر قانىلـى تارقاتقـان خەۋەرگـە قارىغانـدا، ئـۇلار سـۇرىيە ۋە ئىراقتـا تېررورچـى تەشـكىلاتلار بىلـەن بىللـە ئـۇرۇش قىلغـان، كېيىـن قانۇنسـىز يوللار بىلـەن تۈركىيەگـە كىرگـەن دېيىلگـەن.

يۇقىرىقىـدەك خەلقئارالـىق يىغىنـدا خىتاينـىڭ ئۇيغۇرنـى بىرلەشـكەن دۆلەتلـەر تەشـكىلاتىدا تېررورچـى دەپ قارىلىشـى بىلـەن تۈركىيەنـىڭ يىللاردىـن بۇيـان تۈركىيـەدە ياشـاۋاتقان ۋە تۈركىيـە بىلـەن سـۇرىيە ئارىسـىدا موكىدەك ئۆتۈشـۈپ تـۇرۇش مودا بولغـان يىللاردا، شـۇ يەرلەردە تـۇرۇپ قايتىپ كەلگەن ئۇيغۇرلارنى تېررورچـى دەپ تۇتۇشـى تاسـادىپىيلىق ئەمـەس.

ئۇيغۇرلار ئۇچرىغان بۇ تۇتقۇندا يۇقىرىقى ئۈچ مۇسۇلمان دۆلتىنى بىلەن خىتاي ئارىسىدا بىر مەخپىي ھەمكارلىقنىڭ بولغانلىقىنى پەرەز قىلىشقا بولىدۇ. بۇ ھەمكارلىق نەتىجىسىدە ئاۋۋال ھىندونېزىيە، ئاندىن سەئۇدى ئەرەبىستان ۋە تۈركىيە ئۇيغۇرلارغا قول سالدى. مەقسەت خىتايغا ماسلىشىپ ئۇيغۇرنىڭ خەلقئارا تېررورچىلارغا باغلىنىدىغانلىقىنى دەللىلەش.

ئۇيغۇرنىڭ ھەقلىق دەۋاسى دۇنياۋىكى دېموكراتىك ئەللەردە ياشاۋاتقان ۋىجدانلىق سىياسەتچىلەرنى، ئالىملارنى، مۇخبىر ۋە باشقا ئاددىي ئىنسانلارنى قوزغىتىۋاتقان مۇشۇنداق بىر پەيتتە خىتايغا ھەمكارلاشقان بۇ مۇسۇلمان دۆلەتلەرنىڭ ئۇيغۇرغا قول سالغان ۋاقتىنىڭ بىر ـ بىرىنىڭ ئىزىنى باسقاندەك ماسلىشىپ كېلىشى ھەرگىزمۇ تاسادىپىيلىق ئەمەس. خىتاي ئۇيغۇرنى تېررورچىلىق بىلەن ئەيبلەپ ۋە ئۇنى يۇقىرىقى دۆلەتلەردە تېررورلۇق گۇمانى بىلەن تۇتۇلغان ئۇيغۇرلار ئارقىلىق ئىسپاتلاپ، فرانسىيەدە يۈز بەرگەن بىر يۈرۈش تېررورلۇقتىن نەپ ئالماقچى.

خىتاي ئۆزىنى فرانسىيەگە ئوخشاش تېررورچىلارنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچرىغان دۆلەت قىلىپ كۆرسەتمەكچى، شۇ ئارقىلىق ئۇيغۇرلارغا ھېسداشلىق قىلىۋاتقان غەربكە ئۇيغۇرنىمۇ فرانسىيەدە «ئاللاھۇ ئەكبەر» دەپ كاللا كەسكەن قاتىللاردەك ياۋۇز كۆرسەتمەكچى بولۇۋاتىدۇ.

بىزنىڭ قىلىدىغان ئىشىمىز تېررورلۇققا ئارىلىشىپ قالغان دېيىلىۋاتقان ئۇيغۇرلاردىن تېنىۋېلىش ئەمەس. ئۇلارنىڭ ئۇيغۇرلۇقىنى ئىنكار قىلىپ كارى بولماسلىق تېخىمۇ ئەمەس ياكى تېخىمۇ تەتۇرلۇك قىلىپ ئۇلارنىڭ تېررور مەيدانلىرىغا بارغانلىقىنى ئاقلاشمۇ ئەمەس. ئۇلارنىڭ قىلمىشىنى ئاقلاش ئۆزىمىزنى قارىلىغانغا باراۋەر. بىزنىڭ بۇرچىمىز ئۇلارنى قۇتقۇزۇش،

شەرتسىز، مۇرەسسەسىز قۇتقۇزۇش بولۇشى كېرەك. ئۇلارنىڭ ئىدىيەسى نېمە بولسۇن، ئۇيغۇرلۇققا قارشى بولسۇن، مىللەتنى رەت قىلىدىغان بولسۇن بەربىر. ئاللاھ ئۇلارنى ئۇيغۇر قىلىپ ياراتقان، ئۇيغۇرنىڭ ئائىلىسىگە، ئۇيغۇرنىڭ زېمىنىغا ياراتقان. شۇڭا ئۇلار بىزنىڭ ئۇيغۇر قېرىندىشىمىز.

دۇنياغا خىتاب قىلغاندا، ئۇيغۇر تۇتقۇنلارنىڭ خىتايغا قايتۇرۇلسا ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنىدىغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ قىيناق سەۋەبلىك ھاياتىنىڭ خەۋپىكە ئۇچرايدىغانلىقىنى، شۇڭا نېمە جىنايەت ئۆتكۈزگەن بولسا شۇلار تۇرۇۋاتقان ئەللەرنىڭ قانۇن بويىچە جازا بەرسە بولىدىغانلىقىنى، ئەمما ھەرگىز خىتايغا قايتۇرۇشقا بولمايدىغانلىقىنى ئېيتىش بولۇشى كېرەك. قولىمىزدىن كەلسە مۇشۇ پۇرسەتتە شۇ ئۇيغۇرلارنىڭ خىتايدىن ئايرىلىپ يات ئەللەردە سەرسان قىلغان سەۋەبنىڭ خىتاينىڭ زۇلمى ئىكەنلىكىنى، ئۇلارنىڭ خىتايدىكى چەكلىمىلەر سەۋەبىدىن دىنىنى ئۆگىنەلمەي، تۇركىيەگە كەلگەندىن كېيىن تېررورچى گۇرۇپپىلارنىڭ تەشۋىقاتىنى ئىسلام دەپ ئۆگىنىپ قالغانلىقىنى ئىزاھلاپ ئۆزىمىزنى ئاقلىساق بولىدۇ. ئەمەلىيەتتە ئەقىل ئىشلەتسەك، خىتاي ئۇلارنى تۇتۇپ ئۇيغۇرنى دۇنياغا تېررورچى كۆرسىتىمەن دېگەن پۇرسەتتە خىتاي كومۇنىست ھۆكۈمىتىنىڭ تېررورچى ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىغلى بولىدۇ.

2020 ـ يىلى 11 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى

ئىلھام توختىنىڭ تۈتۈلۈش تارىخى

ئىلھام توختى تۈتۈلۈپ مۇددەتسىز كېسىلىپ كەتكىنىگە بۇ يىل ئالتە يىلدىن ئاشتى. بۇ جەريياندا ئىلھام توختى ھەرىكىتىگە مەنبە بولغان ئامىللار تولۇق سۆزلەنمەي كەلدى. بۇنىڭ سەۋەبى، ئىلھام توختىنىڭ تۈتۈلۈشىنىڭ باش ئاخىرىنى تولۇق بىلىدىغان كىشىلەرنىڭ مۇھاجىرەتتە سۈكۈت قىلىپ ياشىشى.

سىلەر بىلەن ئورتاقلىشىدىغان بۇ مەزمۇننى ئىلھام توختىنىڭ ئوتتۇز نەچچە يىللىق خىزمەتدىشى ئۇستاز ئابدۇرەئۇپ پولات تەكلىماكانى يازغان. بۇ يازمىدا تىلغا ئېلىنغان ئەنجۈمەن نامىدىكى پائالىيەتلەر بېيجىڭدا بىر ئىزدىنىش، ئويغىنىش ۋە تىرىشىش قىزغىنلىقى ياراتقان. بۇ لېكسىيەلەرنى باشلانغاندىن تارتىپ تۈتۈلغۇچە ئىزچىل قوللىغان ۋە داۋام قىلغان ئۇستاز ئىلھام توختى ئىدى.

تۆۋەندىكى ئابدۇرەئۇپ پولات تەكلىماكانىنىڭ يازمىسى، مانا بۇ شۇ ئىلھام توختىنىڭ تۈتۈلۈشى بىلەن تاماملانغان ھەرىكەتنىڭ خاتىرىسى:

«92 ـ يىللىق ئۇيغۇر تىل-ئەدەبىياتى سىنىپىنىڭ ئەئلاچى ۋە پائالىيەتچى ئوقۇغۇچىسى ئابدۇۋەلى ئايۇپ بىر قاتىملىق سىنىپ يىغىندا، باشقا مەكتەپ، باشقا فاكۇلتەتتىكى ئوقۇغۇچىلارغا ئوخشاش ئۆز سىنىپىدا، بىر ئىلمىي پائالىيەت سورۇنى ئۈيۈشتۈرۈشقا، شۇ ئارقالىق ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىلىم ئۈپۈقىنى كەڭەيتىشكە چاقىرىق قىلىدۇ. ئۇنىڭ بۇ تەشەببۇسى

سىنىپداش ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىردەك ھمايە قىلىشىغا ۋە سىنىپ مۇدىرى ئازۇگۈل ئابدۇللاھ خانىمنىڭ نەق مەيدانىدالا قىزغىن قوللاشىغا ئەرىشىدۇ.

ـ ئۇنداقتا، سىزنىڭ بۇ ھەقتە، بىر كونكرېتنى پىلان ياكى بىرەر تەكلىپىڭىز بارمۇ؟،ـ دەپ سورايدۇ ئازۇگۈل ئابدۇللاھ خانىم.

ـ مەن ئابدۇرەئۇپ پولات مۇئەللىمنى ھەر يەكشەنبە كەچتە ئاچىلىدىغان ھەپتىلىك سىنىپ يىغىنىمىز ئاخىرلاشقاندىن كەيىن، ئۆزى خالىغان ماۋزۇدا لىكسىيە سۆزلەپ بەرىشكە تەكلىپ قىلساق،ـ دەيدۇ ئابدۇۋۇھلى ئايۇپ جاۋابەن،ـ مۇئەللىم سۆزلەپ بولغاندىن كەيىن، بىزمۇ سوئال سوراساق، تۈرلۈك ماۋزۇلاردا ئۆزـ ئارا ئوي ـ پىكىر ئالماشتۇرۇشساق، دەيمەن.

ـ قوشۇلىمىز!!

پۈتۈن سىنىپتىكى بالىلارنىڭ ھەممەسى دەگۈدەك بىر ئاۋازدا مائقۇللايدۇ بۇ پىكرنى.

ـ بولىدۇ. مەنمۇ بۇ پىكرگە قوشۇلىمەن،ـ دەيدۇ ئازۇگۈل خانىم ئاخىرىدا،ـ ئۇنداقتا، مەن ئابدۇرەئۇپ مۇئەللىم بىلەن ئالاقەلاشىپ، بۇ ئىشنى رويابقا چىقرايلى.

مەن بۇ ھىكايەنى ئازۇگۈل ئابدۇللاھ خانىمدىن ئاڭلاغاندىن كەيىن، ئوقۇغۇچىلارنىڭ مەنى كۆزگە ئىلغانلىقىدىن، ئالاھىدە ئەتىۋارلاپ لىكسىيە سۆزلەپ بەرىشكە تەكلىپ قىلغانلىقىدىن سۆيۈندۈم ۋە مەمنۇنىيەت بىلەن تەكلىپنى قوبۇل قىلدىم.

شۇنداق قىلىپ، يانداۋۇرقى بىر قاتىملىق سىنىپ يىغىنىدىن كەيىن مەن تۇنجى لىكسىيەمنى سۆزلەدىم. لىكسىيە سۆزلەۋاتسام، ئۇچ ـ تۆرتچە باشقا سىنىپنىڭ بالىلارىمۇ ئاستاغىنا كىرىپ

ئولتۇرۇپ، لىكسىيەمنى ئاڭلادى. لىكسىيە ئاخىرلاشقاندا، ھەلىقى باشقا سىنىپنىڭ بالىلارى: «مۇئەللىم، فاكۇلتەتىمىزنىڭ باشقا سىنىپىدىكى بالىلارمۇ كىرىپ ئاڭلاسا بولامدۇ لىكسىيەڭىزنى؟» دەپ سورادى. بۇ ھال ۋە بۇ سوئال مەنىڭ تەپەككۇرۇمنى ئويغاتتى بولغاي.

- بولىدۇ، - دەدىممەن، - ئۇنداقتا، بۇ سورۇنىمىزغا بىر ئات قويايلى، «ئۇيغۇرشۇناسلىق تەتقىقات ئەنجۈمەنى» دەپ ئاتاساق قانداق؟

- «ئەنجۈمەن» دەگەن نەمە، مۇئەللىم؟

- بوۋامىز ئەلىشىر نەۋائىي كۆپ ئىشلەتكەن ئاتالغۇ بولۇپ، مەئنەسى «يىغىلىش، ئۇيۇشما، ئىلىم سورۇنى» دەگەن بولىدۇ.

- ئەجەب چىرايلىق سۆزكەن بۇ، «چايخانا، سالون» دەگەندىن پەرقلىق ياخشى ۋە گۈزەل ئىسىم ئىكەن. قوشۇلىمىز!

مانا بۇ ئۇيغۇرشۇناسلىق تەتقىقات ئەنجۈمەنىنىڭ تەشكىللەنىش ۋە قۇرۇلۇش جەريانى. ئەنجۈمەنىمىزنىڭ دەسلەپكى ئۈچ-تۆرت قاتىملىق پائالىيەت سورۇنىنى ئۇدا مەن سورادىم. ئۇ دەل مەن ھەلىقى «ئۇيغۇردا ئەبگارلىق» ماۋزۇلۇق تەنقىدىي رىئالىزىم ئەسەرىمنى يازىۋاتقان ۋاقتىم ئىدى. ئەسەرىمدە پۈتتۈرگەن بابلارىمنى ئۇدۇللۇق ئەپكەلىپ، ئەنجۈمەن ئەھلىگە ئوقۇپ بەردىم. ئەنجۈمەنداش بالىلار مائقۇلىلاپ چاۋاك چالىۋەردى، مەنمۇ جاسارەتلەنىپ يازىۋەردىم. ئاڭلاغۇچىلارىم شۇ قەدەر جىق ئىدىكى، داڭقىمىز ئاللابۇرۇن بەيجىڭدىكى باشقا مەكتەپلەرگەمۇ ئاڭلانىپ كەتكەنىدى. يۈز كىشىلىك چوڭ سىنىپلارنى ئالىپ سورۇن قىلساقمۇ، ئاڭلاغۇچىلار پاتماي، دەرىزىلەرگە قونۇپ ئولتۇرۇپ ياكى كارىدورلاردا ئۆرە تۇرۇپ ئاڭلاپ كەتەتتى.

ئۇزۇن ئۆتمەي، بۇ ئەنجۈمەن سورۇنمىزنىڭ ساھىبلىقىنى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆزلەرىگە ئۆتكۈزۈپ بەردىم. ئۇلارنىڭ ئۆزلەرىنىڭ ئىختىيار قىلغان ئىلىم ئادەملەرىنى، مەيلى مەكتەپ ئىچى ـ سىرتىدىن بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، ئۆزلەرى تەكلىپ قىلىپ، ئىلىم سۆزلەتىشىگە ئىجازەت بەرىلدى.

ئادەتتە، ياشلار دەگەن قەرىلارنىڭ گەپىدىن كۆرە، ياشلارنىڭ گەپىنى بەكرەك ئاڭلايدۇ. مۇشۇ ئۆزگەچىلىكنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۇلارنىڭ ئۆزلەرى بىلەن سالداش ياش تالانتلارنى تەكلىپ قىلىپ، ئىلىم ـ ماھارەت سۆزلەتىشىگە كۆپرەك دەئۋەت قىلدىم. شۇنداق قىلدىلار.»

ئۇستاز ئابدۇرەئۇپ پولات تەكلىماكانىنىڭ بايانى مۇشۇ يەردە ئاياغلاشتى. ئىلھام توختىنى تۇتقۇن قىلىشتىكى سەۋەبلەرنىڭ ئەڭ چوڭى ختاي ئۇنى ئالىي مەكتەپ سورۇندىن پايدىلىنىپ مىللىي بۆلگۈنچىلىككە قۇترىتىش دېيىلدى. ئىلھام توختى بىز ئۇيۇشتۇرغان لېكسىيەلەردە ئەڭ ئاكتىپ ئىدى. ئۇ ئەنجۈمەنلەردە ئەڭ كۆپ سۆزلىگەنىدى.

ئۇستاز يېزىۋاتقان «شامالباغدىن ئۇچقان مۇرات قۇشى» ناملىق ئەسەرنىڭ ئەنجۈمەن تىلغا ئېلىنغان بىر بۆلىكىنى چاپلاپ قويدۇم. مەن ئالىي مەكتەپتە بەك ئەلا ئوقۇغان ئوقۇغۇچى ئەمەس ئىدىم. ئۇستازنىڭ دەرسىنى ياقتۇرغاچقا يېرىلىپ ئۆگەنگەن بولغاچقا شۇنداق يېزىلىپتۇ. پائالىيەتچانلىقىم راست، مەن ئەزەلدىن سىڭگەننى يەپ جىم يۈرۈپ باققان ئەمەس. ئەسلى مەن ھەر يەكشەنبە ئىككى سائەت ۋاقتىمىزنى ئالدىغان سىنىپ يىغىنىنى بىر سائەتكە قىسقارتىپ قالغان بىر سائەتتە لېكسىيە قىلساق، بىلىم ئالساق دەپ ئويلىغان.

بىز ئەنجۈمەن نامىدىكى بۇ يۈرۈشلۈك پائالىيەتنى توقسان

يەتتىنچى يىللارغىچە داۋام قىلىدۇق. بىزدىن كېيىن توقسان ئالتىنچى يىللىق سىنىپنىڭ ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلىرى داۋاملاشتۇرۇپ ماڭدى. بۇ پائالىيەتتە نۇتۇق سۆزلىگۈچىلەردىن ئابدۇبەسىر شۇكۇرى، راھىلە داۋۇت، ئۆمەرجان نۇرى، ئابدۇقادىر جالالىدىن قاتارلىق ئۇستازلار قاماقتا يېتىۋاتىدۇ.

بۇ يۈرۈشلۈك لېكسىيەلەردە ئەڭ كۆپ سۆزلىگەن ۋە ئەڭ كەسكىن سۆزلىگەن ئۇستازلاردىن ئىلھام توختى مۇددەتسىز قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىندى. مەزكۇر ماقالىدە بۇ مەزمۇنلار يېزىلماي قاپتۇ. مەزكۇر لېكسىيەلەر ئاخىرى ئىلھام توختىنىڭ قاماققا ئېلىنىشى بىلەن توختىغان بولدى.

2020 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى

قايسى يۇرتنىڭ كىشىلىرى ئۆم

2020 ـ يىلنىڭ ئاخىرقى ھەپتىلىرىدە ۋەتەندىكى قەھرىمان خەلقىمىزنىڭ بىر ئامانىتى دۇنياغا كۆز ئاچتى. ۋەتەندىن ئاۋغۇستتا جاننى ئالقانغا ئېلىپ تۇرۇپ ئەۋەتىلگەن، ئاقسۇنىڭ ئاۋات ناھىيەسىدىن تۇتقۇن قىلىنغان 2000 ئۇيغۇرنىڭ تىزىملىكى ئەركىن ئاسىيا رادىيوسىنىڭ قولىغا چۈشتى. بۇ تىزىملىك رادىيو دىرېكتورى ئالىم سېيتوفنىڭ ۋاستىسى بىلەن دەرھال كىشىلىك ھوقۇقنى كۆزىتىش تەشكىلاتىغا ئۇلاشتى ۋە 9 ـ دېكابىر كۈنى دۇنياغا ئېلان قىلىنىپ، تۈنۈگۈندىن بېرى ھەر قايسى داڭلىق ئاخباراتلاردا خەۋەر قىلىنماقتا.

مەن بۇ تىزىملىككە سېنتەبىرنىڭ ئاخىرى ئېرىشكەندىن كېيىن دەللىلەشنى ئۈستۈمگە ئالدىم. تىزىملىكتە نە تامغا، نە تۈزگۈچىنىڭ ئىسمى، نە تىزىملىك تۈزگەن ئورۇننىڭ ئىسمى، نە تۈزۈلگەن چېسلا دېگەنلەر يېزىلمىغان بولغاچقا، بىر ـ بىرلەپ دەللىلەشكە توغرا كەلدى. چۈنكى تىزىملىككە يېزىلغىنى پەقەتلا 2000 دېگەن سان، مۇھاجىرەتتە قىلىدىغىنىمىز شۇلارنىڭ دادىمىز، ئانىمىز، ئاچىمىز، دوستىمىز ياكى قوشنىمىز ئىكەنلىكىنى دەپ بېرىش، شۇلارنىڭ ئىنسان ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاش ئىدى. بۇ ھەقتە ئاۋاتلىق بىر قانچە قېرىنداشلار بىلەن مەسلىھەتلەشتىم. چۈنكى تىزىملىكتە پەقەت تۇتقۇنلارنىڭ ئىسمى، تۇتۇلۇش سەۋەبى، تېلېفون نومۇرى، قانچىنچى قاراردا تۇتقۇن قىلىنغانلىقى يېزىلغان بولۇپ، دەللىلەشكە بولىدىغان باشقا ھېچبىر ئۇچۇر يوق ئىدى.

ئاۋاتلىق قېرىنداشلار دەرھال بىر توپ قۇرۇپ چىقتى، ئاندىن كۈنىگە جەدۋەلنى تەرجىمە قىلىپ توپقا تاشلىدى. شۇ تەرىقىدە ئىككى ئايغا يېقىن ئىشلەش نەتىجىسىدە 2000 ئۇيغۇرنىڭ ئارىسىدىن 200 دىن ئارتۇق كىشى تونۇپ چىقىلدى. بەزى گۇۋاھچىلار بىر ئۇيغۇرغا گۇۋاھلىق بەرسە، بەزىلەر بىر قانچە كىشىگە گۇۋاھلىق بەردى. ئوندىن ئارتۇق قېرىندىشىمىز بىۋاستە ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى، ئاتا ـ ئانىلىرىنىڭ خەۋىرىنى تىزىملىكتىن ئالغان بولدى ۋە مۇناسىۋەتلىك ئاخبارات ۋە تەشكىلاتلارغا گۇۋاھلىق بەردى. نەتىجىدە مەزكۇر ھۆججەتنىڭ راستلىقى تولۇق ئىسپاتلىنىپ، 9 ـ دېكابىر كۈنى ئېلان قىلىندى ۋە قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ھەر قايسى چوڭ تىللاردا ئېلان قىلىنىپ، دۇنيانىڭ دىققىتىنى ئۇيغۇرنىڭ پاجىئەسىگە يەنە بىر قېتىم بۇرىغان بولدى.

بۇ تىزىملىكنى ئىسپاتلىغان ئاۋاتلىقلار زىيالىيلارمۇ؟ دەۋاگەر داڭلىقلارمۇ؟ مۇتەخەسسىس، ئۆلىمالار، ئۇستازلارمۇ؟ ياق! ھېچبىرى ئەمەس. ئۇلار ھەر زامان ئۇنتىنسىز ياشايدىغان، بالام، ئايالىم، ئېرىم، يۈرەك پارىلىرىم دەپ تىرىشىدىغان يۈزلىگەن ئادەتتىكى ئۇيغۇرلار، دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىغا تارىلىپ كەتكەن مۇساپىرلار. ئەمما ئۇلار «ئاۋاتتىن ھۆججەت چىقىپتۇ» دېگەن خەۋىرنى ئاڭلىغان ھامان بىر بايراق ئاستىغا ئۇيۇشتى. 2000 ئادەمنىڭ ئارىسىدىن ئۇرۇق ـ تۇغقان، دوست ـ ياران ۋە قوشنا ـ قولۇملارنى ئىزدەشتى. خىتايچە جەدۋەلنى تەرجىمە قىلىش، بىر ـ بىرىگە يەتكۈزۈش ۋە ئاخىرىدا تەتقىقاتچىلار پايدىلىنالايدىغان شەكىلدە ئىسپاتلاپ چىقىشقا ھەممەيلەن تەڭلا ئاۋاز قوشتى. تىزىملىكتىكى قېرىنداشلارنى تونۇپ بەرگەن ئاۋاتلىقلاردىن «گۇۋاھلىق بەرمەيمەن» دېگەن بىرىمۇ چىقمىدى.

ئاۋاتلىق ئاۋامنىڭ، مۇساپىر قېرىنداشلارنىڭ بۇ ئۇنۇملۇك ھەرىكىتى، شۇ تىزىملىكتە ئىسمى چىققان قېرىنداشلارنى نام نىشانسىز قېلىشتىن ساقلاپ قالىدۇ. تىزىملىكتە ئىسمى چىققان ئاتىلار، ئانىلار، بىغۇبار قېرىنداشلار كەلگۈسىدە بۇ پىداكارلىقتىن رازى بولىدۇ ۋە ئاللاھنىڭ ئالدىدا مۇھاجىرەتتىكى بۇ قېرىنداشلارنىڭ ساۋابى بولىدۇ. بۇ ھەرىكەت تىزىملىكتە ئىسمى بولغان، ئەمما مۇھاجىرەتتە بىرەر ئۇرۇق ـ تۇغقىنى يوق، دەۋاسى قىلىنماي قالغان بىگۇناھلارنى دۇنيادىن ئۇنتۇلدۇرمايدۇ. ئاۋاتلىق ئۇيغۇرنىڭ بۇ جاسارىتى، ئۆملۈكى، ۋاپادارلىقى مۇھاجىرەتتە ياشاۋاتقان مىڭلىغان ئاۋام ئۇيغۇرغا مەدەت بېرىدۇ. بۇ ھەققانىي ھەرىكەت ھەر خىل تىللار بىلەن چىقىۋاتقان خەۋەرلەر، مۇلاھىزىلەر ۋە خەلقئارا تەشكىلاتلاردا بولۇنىدىغان مۇنازىرىلەر ئارقىلىق جاھانغا تارقىلىدۇ، تارىخ بېتىگە يېزىلىدۇ.

ئادەتتە بىزدە «قايسى يۇرتنىڭ كىشىلىرى ئۆم؟» دېگەن تېما كۆپ سۆزلىنىدۇ. بۇنداق گەپلەر دائىم مۇنازىرىلەرگە سەۋەب بولىدۇ. بۇنىڭ داۋامى يۇرتۋازلىققا ئۆرۈلۈپ كۆڭۈلسىزلىكلەرمۇ كېلىپ چىقىدۇ. بىرەر يۇرتنىڭ كىشىلىرىنى ئۆم دېگىنىمىزدە كۆزلەر دائىم توپلىشىپ بىللە يۈرگەن يۇرتلۇقلارغا، بىللە نەپلەنگەن، داستىخاندا بىللە بولغان، بىرلىكتە يەڭ سودىسى قىلىشىپ باشقا يۇرتلۇقلاردىن ئۈستۈنلۈككە ئېرىشكەنلەرگە تىكىلىدۇ. شۇنى ئۆملۈك دەپ ھەۋەس قىلىپ قالىمىز بەزىدە. ئەپسۇس بۇنداق پۈچەك يۇرتداشلىق، نەپسانىي ئۆملۈك ئۇقۇمى خىتاينىڭ زالىم، مۇستەبىت، قالاق تۈزۈمىنىڭ مەھسۇلاتى. شۇ سەۋەبتىن ۋەتەندىمۇ بەزى كىشىلەر خىتايدىن نەپلىنىشتە، مەنپەئەت تالىشىشتا، بىر ـ بىرىنى يۆلەپ باشقا يۇرتلۇقلارنى چەتكە قېقىشتا ئۆم ئىدى.

ئۇنداقتا بىز مۇھاجىرەتتە يەنە شۇنى ئۆملۈك دەيمىزمۇ؟ شۇ ئۆملۈك ئۇقۇمى توغرا بولغان بولسا، شۇنداق ئۆملۈكتىن نەتىجە چىقىدىغان بولسا بىز بۇگۈن نېمىشقا شۇ ئۆملۈكىمىز بىلەن گۈللەنگەن ۋەتەندە ئەمەس؟ شۇ ئۆملۈكىمىز بىزنى قۇتاتقان بولسا بىز نېمىشقا يۇرتلار بويىچە ۋەتەندىن قوغلانغان، مۇساپىر، مۇھاجىر، سۈرگۈن، سىياسىي پاناھلانغۇچى بولۇپ قالدۇق؟ نېمىشقا ئەڭ ئۆم دېيىلگەن يۇرتنىڭ ئادەملىرى ئەڭ كۆپ سۈرگۈن بولدى؟ بىز داستىخاندا، تەلەپپۇزدا، يۇرتلار بويىچە سەپ تارتىپ پىتنە تېرىشتا، يۇرتىمىزدىن چىققان مەشھۇرلارنى ساناپ پو ئېتىشتا ئۆم بولدۇق، شۇنداقمۇ؟ ئۇنداقتا بۇگۈنكى زۇلۇمغا قارشى تۇرۇشتىچۇ؟ زالىمغا قارشى ھەقنى سۆزلەپ گۇۋاھلىق بېرىشتىچۇ؟ يۇرتتىكىلەرنىڭ بېشىغا كۈن چۈشكەندىچۇ؟ تۇتقۇن يۇرتداشلارنى تىزىش، يوللاش ۋە قۇتقۇزۇشقا ئاتلىنىشتىچۇ؟

يۇرتداشلىق يېقىملىق ھېسسىيات، يۇرتداشلار بىلەن بىللە بولۇش ئىنسانىنى مەھەللىسىگە قايتىپ، ئۇرۇق ـ تۇغقان، دوست ـ ئاغىنە ۋە ئاتا ـ ئانىسىنى كۆرگەندەك راھەتلەندۈرىدۇ، بۇ بىر تەبىئىي تۇيغۇ. بىر يۇرتتىن بولغانلارنىڭ بىر ـ بىرى بىلەن ئاسانلا ئىچ قويۇن ـ تاش قويۇن بولۇپ كېتىشى دۇنيانىڭ ھەممە يېرىدە ئورتاق ئەھۋال. ئەمما بۇنداق يۇرتداشلىق تۇيغۇسى نەپتە، گەپتە، بىر داستىخاندا يەپ ـ ئىچىشتە، يىغلىپ بىر ـ بىرىنى ھىدلاشتا توختاپ قېلىپ، يۇرتداشلارنى قوغداش، قۇتقۇزۇش، ئۇلارنىڭ ھۆرلۈكى ئۈچۈن ئىزدىنىش، ھەربىكەت قىلىشتىن يىراقلاپ كەتسە، ئەسلى مەنىسىدىن ئۇزاقلىشىپ كەتكەن بولىدۇ. ئاۋات ئۇيغۇرلىرىنىڭ بۇ قېتىمقى ۋەتەندىن چىققان تىزىملىكنى ئىسپاتلاشتا كۆرسەتكەن ئۆملۈكى، ھەمدەملىكى ۋە ۋەتەندە قالغان قېرىنداشلارنىڭ خەۋىرى چىققان ھامان ئىپادىلىگەن ساداقىتى، ۋاپادارلىقى ۋە پىداكارلىقى مەنچە

ئۇيغۇرچە يۇرتداشلىقنىڭ تارىمنىڭ توغراقلىرىدەك مەردانە، ھەققانىي، باش ئەگمەس ئەسلى مەنىسىگە ئۇيغۇن بولدى.

2020 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى

بىز ئاشۇنداق جاھىل ئىدۇق

46 يېشىدا قازا قىلغان دادىسىنىڭ تۇپراق بېشىغا چىققان ئۇيغۇر باللىرىنى كۆردۈم بىر سىندا. تۆت سەبى دادىسىدىن يادىكار قاتۇرۇقسىز قەبرىنى تۈزىدى، چۈشكەن تاشلارنى يۆلىدى، دادىسىنىڭ قولى تەككەن ئەزىز تۇپراقنى سىلىدى. دادىسىنىڭ روھىغا يېرىلغان توپا قوللارنى يۈزىگە سۈركەپ دۇئا قىلىشتى. دادىسىنىڭ ھىدى سىڭگەن توپىلارنى پۇراپ كۆزلىرىگە سۈرتۈشتى.

قەبرىستانغا كەلگەن ساياھەتچى خىتاي بولسا كېرەك، يېتىملارنىڭ ئەھۋالىنى سوريدى، سىنغا ئالدى. باللارغا ئىچ ئاغرىتىپ ئەڭ كىچىك ئىككىسىگە پۇل تۇتقۇزدى. يۈرىكى يارا، ئەمما ۋىجدانى ساغلام باللار بۇ پۇللارنى يوشۇرماي ئاكىسىغا تۇتقۇزدى.

خىتاينىڭ سەدىقىسىنى كۆرگەن چوڭ ئاكا نىجاسەتتىن سەسكەنگەندەك سەسكىنىپ، چوغنى تۇتقاندەك جىددىيلىشىپ، غەزەپلىك قەدەملەر بىلەن قايتۇرۇپ بەرگىلى ماڭدى. ئاكا سەدىقىدار، پۇلدار خىتايلارغا قاراپ مەغرۇر ۋارقىرىدى. سەدىقىنى ئۆچ كۆرىدىغان، ۋىجدانىغا سادىق بالىغا ھېچبىر چۈشەندۈرۈش كار قىلمىدى، كۆڭۈل بۆلۈشلەرنىمۇ رەت قىلدى، «ئاله پۇلۇڭنى! پۇلۇم بار، ماڭا سەدىقەڭ كېرەك ئەمەس!» دېدى، يېشىدىن يۈكسەك مەردانىلىك بىلەن.

سەدىقە بەرگۈچى خىتايلار بۇنى چۈشەنمىدى. بىكارلىق پۇلنى

رەت قىلغان ئەزىمەتنى نادانغا، خاتا چۈشەنگەنگە چىقىرىشتى. ئاخىرىدا شۇنى ئېتىراپ قىلىشقان بولدى: «بولدى قىلايلى! بۇ مىللەت ئاشۇنداق جاھىل» دۇر.

بۇ سەدىقىدار، زەردار خىتاينىڭ جاھىل دېگىنى ئۇيغۇرنىڭ تىز پۈكمەس، ئېگىلمەس روھىغا ھەسەت قىلغىنى، ھەسرەت چەككىنى ئىدى. بەلكىم تاغدەك مۇشكۈلات ئالدىدا، يېتىملىك، موھتاجلىقنىڭ دەستىدە تۇرۇپمۇ مۇشۇنداق بىر قەيسەر روھتا يېتىلىۋاتقان ئۇيغۇر بالىلاردىن خەۋپسىزىگەن بولۇشىمۇ مۇمكىن ئىدى.

بۇ بالىلارنىڭ جاھىللىقى ئۇيغۇرنىڭ قېنىغا سىڭگەن جاھىللىق ئىدى. بۇ بالىلارنىڭ پۈلغا ساتمايدىغان ۋىجدانى ئۇيغۇرلۇقنىڭ ۋىجدانى ئىدى. ئۇيغۇر مۇشۇنداق قەيسەرلىكى، مەغرۇرلۇقى، پۈلغا ساتمايدىغان غۇرۇرى سەۋەبلىك سەرسان ئىدى.

خىتاي غۇرۇرىمىزغا چىقىلمىغان بولسا بىزنى ئاچ قويغانمۇ؟ ياق! پۈلسىز قويغانمۇ؟ ياق! سودىمىز ئاقماي نامرات قالغانمۇ بىز! ياق! بىز گۈلدەك ھۈنىرىمىز، بىلىممىز ۋە تېخنىكىمىز بىلەن تۈركىيەدىكى كىشىلەردىن باي ئىدۇق، پاكىستاندىكى كىشىلەردىن مەدەنىي، سۆلەتلىك ئىدۇق، ئەرەبىستاندىكى كىشىلەردىن پاكىز، رەتلىك، ھوشيار، ھەققانىي، ھىممەتلىك ئىدۇق.

بىز ئىستانبۇلغا تىلىنىپ پۇل تاپقىلى كەلمىگەن، دوللار خەجلىگىلى كەلگەن. تۈركىيەلىك سودىگەرلەر ئۇرۇمچىگە ئاشخانا ئاچقىلى بارغان بولسا بىز تۈركىيەگە دوختۇرخانا سالغىلى، كومپيۇتېر شىركىتى قۇرغىلى، دورا زاۋۇتى قۇرغىلى، گىلەم زاۋۇتلىرىغا پاي قاتقىلى كەلگەن. بىز كەلگەندە يانچۇقىمىزدا دوللار بار ئىدى، شۇڭا لالەلىدە تۈركلەر ئۇيغۇرچە ئۆگىنىشكە

باشلىغان. بىز ئۇرۇمچىدە پۇل تاپالىغاچقا كىيىمنى ئىستانبۇلدىن ئېلىپ كىيگەن!

بىز مۇشۇ مەردانە ياشايدىغان، پۇل تاپسا قېرىندىشىمغا قالسۇن دەيدىغان، قوينۇمدىن تۆكۈلسە قونجۇمغا دەپ ئويلايدىغان مېھرىبانلىقنىڭ دەردىنى تارتىۋاتىمىز. بولمىسا شۇ كىيىمنى لوندوندىن ئالساقمۇ بولاتتى، ئۇلكەرنى ئالماي روسىنىڭكىنى ئالساقمۇ بولاتتى. ھەرىمدىكى زاتتەك، ئەنقەرەدىكى سۇلتاندەك خىتاينىڭ سەدىقىسىگە قۇل بولغان بولساق ھەرىمدەك يۇرتىمىزنى، ياغدەك ئۇرۇمچىمىزنى تاشلىمىساقمۇ بولاتتى.

بىز بۇگۇنلا ئەمەس، تارىختىمۇ شۇنداق غۇرۇرلۇق، مەردانە ئىدۇق. بۇندىن 150 يىل بۇرۇن ئىلىدا سۇلتانلىق قۇرغان بۇۋىلىرىمىز قېرىندىشىم، قاندىشىم دېمەي كىم كۇچلۇك بولسا شۇنىڭ قوينىغا سېغىنغان بولسا ئىلى سۇلتانلىقىدىن قۇرۇق قالمايتتۇق. رۇسىنىڭ تاجاۋۇزىدىن قېچىپ دىيارىمىزغا سېغىنغان قازاقلارغا قۇچاق ئاچمىغان بولساق، ئۇلار ئۇچۇن رۇسلار بىلەن سوقۇشمىغان بولساق دۆلەتتىن مەھرۇم قالمايتتۇق. يەنە شۇ چاغدا قەشقەردە دۆلەت قۇرغىنىمىزدا بىز مۇسۇلمان، بىز تۇركىنىڭ جەۋھىرى دەپ نەچچە مىڭ كىلومېتىر يىراق ئىستانبۇلغا بەيئەت قىلىپ خەلىپىگە تەۋە بولماي، يېنىمىزدىكى قوشنىمىز ھىندىستاننى سوراۋاتقان ئەنگلىيەگە بەيئەت قىلغان بولساق، تەۋەلىكنى لوندونغا قاراتقان بولساق بۇگۇنكى پاكىستان، ئافغانىستان ۋە ھىندىستاندەك مۇستەقىل دۆلەت بولغان بولاتتۇق. مۇشۇ دۆلەتلەرنى تاشلاپ بېرىپ كەتكەن ئىنگلىزلار بىزنىڭ دىيارىمىزدىنمۇ كېتەتتى. مانا بۇنى ئىنسانلىق، مەردانىلىك دەيمىز، بۇ بىزگە بۇۋىلاردىن قالغان. بۇ يېڭىلىق ئەمەس، سۆڭەكتىن سۆڭەككە ئۆتكەن غۇرۇر، مىراس جاھىللىق بۇ! شۇڭا

بىز ئاشۇنداق سۆڭىكى قاتتىق، بوينى تىك، ئاقسۆڭەك مىللەت. ئىمانىمىزنى، غۇرۇرىمىزنى، قېرىنداشلارنى سېتىش بەدىلىگە سەدىقە ئالمايدىغان.

بىز تارىختىمۇ شۇنداق جەھلىمىز قاتتىق، جاسارىتىمىز سەممىي، ئىرادىمىز مۇستەھكەم ئىدۇق. سەدىقە ئالمىغان، سەدىقىگە سېتىلمىغان، تۇغقانىنى ياتقا دوللار ئۈچۈن بەرمىگەن، سەدىقىگە ئىماننى تېگىشمىگەن، بۇگۈنمۇ شۇ! شۇڭا مانا ھازىرمۇ خىتاي چۈشەنمەيدىغان، مەڭگۈ چۈشىنەلمەيدىغان، يوق قىلىپ قۇتۇلماقچى بولغان ئۇيغۇرچە جاھىللىقىمىزنىڭ بەدىلىنى ئۆتەۋاتىمىز.

بىز خىتايدىن سەدىقە ئالمىغاچقا، ئۇيغۇرلۇقنى، ئىمانىمىزنى، غۇرۇرىمىزنى تۆت تەڭگىگە تەڭ قىلىپ باش ئەگمىگەچكە مۇساپىر بولۇپ ئېزىلىۋاتىمىز. بىز خىتاينىڭ بىزگە سەدىقە قىلغان تىلىنى، مېلىنى، ئادىتىنى رەت قىلغاچقا مۇشۇنداق سۈرگۈن بولۇپ يۈرۈۋاتىمىز. بىز ۋىجدانىنى، غۇرۇرنى، ئىماننى، ھەقنى ۋە ھەققانىيەتنى خىتايغا، خىتاينىڭ سەدىقىسىگە تېگىشمىگەن بولغاچقا، تېخى تۇنۇگۈن يۈرتىمىزغا كېلىپ يانچۇقىنى دوللارغا تولدۇرۇپ كەتكەنلەرنىڭ ئالدىدا ۋەتەنسىز، مۇلۇكسىز، ئىجارىكەش بولۇپ قېلىۋاتىمىز.

بىز ئۇيغۇرچە قەيسەرلىكنىڭ، غۇرۇرنىڭ، باش ئەگمەسلىكنىڭ، ئۆزىدىن يۈز ھەسسە كۈچلۈك دۈشمەنگە بويسۇنماسلىقنىڭ بەدىلىنى ئۆتەۋاتىمىز! تېخى يەنە ئۆتەيمىز! ئەمما دوست ـ دۈشمەنگە شۇ ئېنىق بولسۇن، بىز سەدىقىنى خىتايدىن ئالمىغان، ھېچ بىرىڭلاردىن ئالمايمىز. بىز تارىختا ئىمانىمىزنى ساتمىغان، قېرىنداشلىقنى پۇل قىلمىغان، پۇل ئۈچۈن ئۆزىمىزنى قۇل قىلمىغان، بۇگۈنمۇ خەقنىڭ ئالدىدا مېھنەت بىلەن ئەزىز

بولىمىز، ئېزىلمەيمىز، تىرىشىمىز تىلەنمەيمىز!

بىز تارىختىن بۇيان ھېچكىمدىن سەدىقە ئالمىغان، ئالمايمىز! بىز پەقەت زېمىنىڭلاردا تۇرۇپ خىتايدىن ھۆرلۈكىمىزنى، ھەققىمىزنى، ھوقۇقىمىزنى ئالىمىز. بىز ھېچكىمدىن زېمىن تالاشمايمىز، مىراسىمىزنى، مۇلۈكىمىزنى تالىشىمىز. بىز ھۆرلۈكنى، ھوقۇقنى تاشلاپ سىلەردىن ھەق تەلەپ قىلمايمىز، چۈنكى بىز ئالدىڭلارغا «ھەق دوست!» دەپ كەلگەن تىلەمچى مىللەت ئەمەس، ھەققانىيەت ئۈچۈن كۈرەش قىلغىلى كەلگەن جاھىل مىللەت!

2020 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى

دۇشمەن ئەمەس، قانداش قېرىنداش

تۇنۇگۈندىن بۇيان خىتاي ئەلچىخانىسى ئالدىغا نامايىشقا بارغان ياشلارنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ ئەلچىخانىغا كىرىپ كەتكەن بىر قانچە ئۇيغۇرنىڭ سىنى ئىجتىمائىي ئالاقە تورىنى قاپلىدى. كەينىدىنلا بۇنىڭغا مۇراجىئەت ئېلان قىلىندى. ئۇلارنى خائىنغا، ئىشپىيۇنغا، مۇناپىققا چىقىرىدىغانلار بەس ـ بەستە مەيدانغا چىقتى. ئۇنداقتا ئەلچىخانىغا بارغان زادى كىملەر؟ ئۇلار راستتىنلا دۇشمەنگە ماسلىشىپ بىزنى يالغانچىغا چىقارماقچى بولغانلارمۇ؟

ئەلچىخانىغا كىرىپ كەتكەن ئېگىز كىشىنىڭ ئىسمى ئابدۇۋۇھىر رايىدىن. ئىستانبۇلدا 2018 ـ يىلدىن باشلاپ ئۇيغۇر سەنئىتىنى تۈركىيەدىكى تۈرلۈك يىغىلىش ۋە سورۇنلاردا، ھەر قايسى ئۇنىۋېرسىتېتى ۋە جەمئىيەتلەرنىڭ سەھنىلىرىدە ئورۇنلاپ كېلىۋاتقان بىر پىداكار ياش.

ئابدۇۋۇھىر، نۇرشات، يۈسۈپجان ۋە قۇربانجاندىن تەشكىللەنگەن بىر گۇرۇپپا بىلەن مەن 2018 ـ يىلى ئىستانبۇلدا تونۇشقان. ئۇلار دەسلەپ ئەلجەزىرە قانىلىنىڭ زىيارىتىنى قوبۇل قىلدى. ئاندىن فرانسىيە، گوللاندىيە، ئىسرائىلىيە قاتارلىق ئەللەردىن كەلگەن مۇخپىرلار بىلەنمۇ سۆھبەتتە بولدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە يۈسۈپجاننىڭ ھېكايىسى 2018 ـ يىلنىڭ ئاخىرىدا خەلقئارا مەتبۇئاتلاردا ئۇنىڭ ئۆز ئىسمى ۋە كىملىكى بىلەن ئېلان قىلىندى.

ئابدۇۋۇھىرنىڭ ئېيتىشىچە ئۇنىڭ پاسپورتى چىققانلىق خەۋىرى كەلگەندىن كېيىن، بەلگىلەنگەن كۈن شۇ كۈنى بولغاچقا

ئالغىلى بارغان. ئۇنىڭ بىلەن بىللە كىرگەن يەنە بىر ئۇيغۇر ئايالمۇ ئۇرۇمچىدە قالغان ئۆيىنىڭ مۇلۇكدارلىق ھوقۇقىنى ئانىسىغا ئۆتكۈزۈپ بەرگىلى بارغان ئىكەن.

خىتاي ئەلچىخانىسى جاسۇسلۇق رولىنى ئوينايدۇ، ئەمما ئۇ يەرگە بارغان ئۇيغۇرنىڭ ھەممىسى جاسۇس ئەمەس. ئۇ يەرگە خىتاي پاسپورتلۇق ئۇيغۇرلارنىڭ توي خېتى ئېلىش، كىنىشكىلارنى گۇۋاھلىقتىن ئۆتكۈزۈش، مال ـ مۇلۇك ھاۋالە، ئاپوستىل قىلدۇرۇش، گۇۋاھنامىلەرنىڭ راستلىقىنى ئىسپاتلاش، ئاجرىشىش خېتى چىقىرىش، تۇغۇت ئىسپاتى ئېلىش، ۋاكسىنا كىنىشكىسى چىقىرىش قاتارلىق تۈرلۈك رەسمىيەتلەر ئۈچۈن بېرىشى بىر مەجبۇرلۇق، بىر زۆرۈرىيەت.

خىتاي ئەلچىخانىلىرى بۇرۇن يېڭىلاپ بەرمىگەن پاسپورتلارنى يېڭىلاپ بېرىشكە باشلىدى. دەسلەپ بۇ ئىش سەئۇدى ئەرەبىستاندا بولغان، مانا ھازىر تۈركىيەدە ۋە باشقا دۆلەتلەردە ئەمەلگە ئېشىۋاتىدۇ. بۇ ھەرگىزمۇ پاسپورتى يېڭىلانغان كىشىلەرنىڭ نامايىشلارغا چىقماي، خىتايغا ئىشلەپ ياكى گۇۋاھلىق بەرمەي خىتاينىڭ ياخشى پۇقراسى بولۇپ ساقلاپ تۇرغانلىقىنىڭ نەتىجىسى ئەمەس. پاسپورت مەسىلىسىنى 2018 ـ يىلى ئاۋغۇستتىن باشلاپ تىزىملاپ، ئارخىپ تۈرغۇزۇپ، خەلقئارالىق تەشكىلاتلار ۋە مۇخبىرلارغا يوللاپ بۇ ئىشنى كۈنتەرتىپكە ئېلىپ كەلگەنلىكىنىڭ، خەلقئارا جامائەت پىكرى ئارقىلىق خىتايغا بېسىم قىلىنغانلىقىنىڭ نەتىجىسى. مەسىلەن، بۇ نۆۋەت پاسپورتى يېڭىلانغان ئابدۇۋۇھەر رايىدىن نامايىشلارغا چىققان، دەۋانى سەنئەت ئارقىلىق ئاڭلىتىشتا ئاكتىپ بولغان بىر ئۇيغۇر.

ئۇيغۇرلار خىتاي پاسپورتىدىن قۇتۇلۇپ باشقا ئەللەرنىڭ پاسپورتىنى ئالغاندىن كېيىنمۇ خىتاي ئەلچىخانىسىغا بېرىشقا

مەجبۇر. چۈنكى سىزنىڭ ئوقۇش تارىخىڭىزنى، ۋەتەندە قالغان مۇلۇكىڭىزنى، بانكا بىلەن بولغان مۇئامىلە تارىخىڭىزنى، خىزمەت كەچمىشىڭىزنى، قىسقىچە قىلىپ ئېيتقاندا، سىزنىڭ شۇ دۆلەتكە كېلىشتىن بۇرۇنقى كىملىكىڭىزنى ئىسپاتلايدىغان يەر خىتاي ئەلچىخانىسى. بۇنى بىلمەي ياكى قەستەن بىلمەسكە سېلىپ خىتاي ئەلچىخانىسىغا بارغان ئۇيغۇرلارنى خائىنغا چىقارسىڭىز سەمىمىيلىك بولمايدۇ، ئادالەتسىزلىك بولىدۇ.

خىتاي ئەلچىخانىسىغا مەجبۇرلۇقتا قالغاچقا كىرىپ ئىش بېجىرگەن ئۇيغۇرنى ئەيبلەۋاتقانلار ئۇيغۇرنى قۇل ئىشچى قىلىۋاتقان خىتايدىن مال ئېلىپ كېلىپ تۈركىيەدە سېتىۋاتقانلارنى نېمە دەيمىز؟ تۈركىيەدە تۇرۇپ خىتاينىڭ مارىكىسىدا يوشۇرۇن مال ئىشلەپ خىتاينىڭ توپ دۇكانلىرىغا ئۆتكۈزۈۋاتقانلارنى نېمە دەيمىز؟ خىتاينىڭ ماللىرىنى توشۇپ ئېلىپ كېلىپ مۇسۇلمان دۇنياسىغا تارقىتىۋاتقانلارنى نېمە دەيمىز؟ ئۇلارنىڭ تۈرك پۇقراسى بولغىنى، خىتاي ئەلچىخانىسىغا بېرىشقا ھاجىتىنىڭ يوقلۇقى ئۇلارنىڭ ئاجايىپ ۋەتەنپەرۋەر بولۇپ كەتكىنىدىنمۇ؟

مۇھاجىرەتتە خىتاي پاسپورتلۇق ئۇيغۇر چەتئەل پاسپورتلۇق ئۇيغۇردىن كۆپ، بولۇپمۇ تۈركىيەدە خىتاي پاسپورتلۇق نەچچە ئون مىڭ ئۇيغۇر بار. بىز ئۇلارنىڭ خىتاي ئەلچىخانىسىغا ئىش بېجىرگىلى بارغىنىنى ئەيبلىگەن بىلەن شۇلارنىڭ كۈندىلىك ھاياتىنى ياششىپ بېرەلمەيمىز. تۈركىيە دۆلتى تەلەپ قىلىدىغان تۈرلۈك رەسمىيەتلەرنى بېجىرىپ بېرەلمەيمىز. قولىمىزدا ئۇزۇن مۇددەتلىك ئىقامەت بولغان بىلەن تۈركىيەدىكى خېلى كۆپ رەسمىيەتلەرنى ئىقامەت بىلەن بېجىرگىلى بولمايدۇ. شۇڭا ئۇلارنى قارا قويۇق ئەيبلەش، گۇناھكار قىلىش، دۈشمەنگە چىقىرىش ئۆزىمىزنىڭ قېرىندىشىغا ئۇۋال قىلغانلىق بولىدۇ.

ئەگەر خىتاي ئەلچىخانىسىغا شۇ ئىش بېجىرگىلى كىرگەن ئۇيغۇر چىقىپ خىتاينى ئاقلىسا، بىرەر مەتبۇئاتتا ياكى نامايىشتا ياكى يىغىنلاردا خىتاينىڭ سىياسىتىنى مەدھىيەلىسە، ئۇيغۇرغا قارا چاپلىسا، ئەلۋەتتە قولىمىزدىن كەلگەن قارشىلىقنى قىلساق بولىدۇ. ئەمەلىيەتتە شۇنداق قىلغان سابىر بۇغدادەك ئۇيغۇرمۇ ھېچبىر قارشىلىققا ئۇچرىماي ياشاۋاتىدۇ. بولسا شۇ ناتىۋان كىشىلەر ئاۋازىنى چىقىرالمايدىغان، دەردىنى ئىچىگە يۇتىدىغان بولغانلىقى ئۈچۈنلا ئۇلارغا ئۇۋال قىلىپ، نەشتەر سانجىپ كەتمىگەن ئەۋزەل. چۈنكى ئۇلار دۈشمەن ئەمەس، بىز بىلەن قانداق قېرىنداش.

2020 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى

ئۈمىدنى شەخسكە باغلامدۇق سەۋەبكىمۇ؟

مەن بۇ نۆۋەتلىك ئامېرىكا سايلىمى جەريانىدا بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ تەپەككۇر ئۇسۇلىدىن ئۈمىدسىزلەنمەي تۇرالمىدىم. ئۇلارنىڭ نېمە ئۈچۈن ئۇيغۇرنىڭ ئۈمىدىنى، دەۋانىڭ كەلگۈسىنى، دۇنيانىڭ ئىستىقبالىنى بىر شەخسنىڭ سايلىنىش ـ سايلانماسلىقىغا باغلاپ قويىدىغانلىقىنى ھەر قانچە ئويلىساممۇ ئەقلىمگە سىغدۇرالمىدىم. مەن بەزىلەرنىڭ ئۇيغۇرنىڭ بۇ دەۋادىكى ئىستىقبالىنى ترامپنىڭ قايتا سايلىنىشىغا باغلاپ قويۇشىنى شەخسكە چوقۇنۇشمىكىن دەپ قارىدىم شۇنداقلا بۇنداق خاھىشنىڭ تارىخىي ۋە پىسخىك ئارقا كۆرۈنۈشىنى، بولۇپمۇ خەتىرى ھەققىدە ئويلاندىم.

تارىخقا قارايدىغان بولساق، ئۇيغۇرنىڭ شەخسكە چوقۇنۇش سەۋەبلىك تارتقان زىيانلىرى ھەقىقەتەن كۆپ بولغان. بۇنىڭ ئىچىدە ئۆزىمىزدىن چىققان تارىخىي شەخسلەر ۋە ياتتىن بولغان تارىخىي شەخسلەرگە چوقۇنۇش ئوخشاشلا بىزنى پاجىئەلىك ئاقىۋەتلەرگە دۇچار قىلغان. 1680 ـ يىللاردا ئاپاق خوجىنىڭ ئىشقىيە مەزھىپىگە ۋە ئۇنىڭ تاغىسى ئىسھاق ۋەلى تەرغىب قىلغان ئىسھاقىيە مەزھىپىگە يۈز مىڭلىغان كىشى چوقۇنغان. پۈتۈن ئۇيغۇرلار ئاق تاغلىق ۋە قارا تاغلىق دەپ يۇقىرىقى ئىككى دىنى مەزھەپكە بۆلۈنۈپ بىر ـ بىرىنى قىرغىن قىلغان. شۇ دەۋردە قارا تاغلىقلارنى قوللاۋاتقان ئۇيغۇر سەئىدىيە دۆلىتىنى ئاغدۇرۇش ئۈچۈن ھىدايەتۇللا ئاپاق جۇڭغارلارنى باشلاپ كەلگەن. ئۇنىڭ ئاق تاغلىق يۈز مىڭلىغان ئۇيغۇر مۇرىتلىرى دۈشمەنگە شەھەر

دەرۋازىسىنى ئېچىپ بەرگەن ۋە جۇڭغارلار بىلەن ھەمكارلىشىپ ئۇيغۇرنىڭ 160 يىللىق بىر دۆلتىنى گۈمران قىلغان. شۇ چاغدا كىشىلەر شەخسكە، شۇ شەخس تەرغىب قىلغان دىنى ئېقىمغا ئەمەس ۋەتەنگە مۇھەببەت باغلىغان بولسىچۇ؟ ئۆزىنىڭ مىللىتىگە، مىللىي ئىستىقبالىغا، مىللىي مەنپەئەتىگە شەخسكە سادىق بولغانىدەك سادىق بولغان بولسىچۇ؟ ئۇ چاغدا شەخسكە چوقۇنۇش شۇ ھالغا يەتكەنكى نەچچە يۈز مىڭ مۇسۇلمان ئۇيغۇر ئاپاق خوجىنىڭ «مۇرىتلىرىم، سىلەر ئاق شاپاق دوپپا كىيىۋېلىڭلار، ئۇ دۇنيادا مەن جەننەتنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا تۇرىمەن، ئاق تەقىيەڭلەردىن سىلەرنى تونۇۋېلىپ جەننەتكە كىرگۈزىمەن» دېسە، شۇنىڭغا ئىشەنگەن.

تارىختا ئۆزىدىن چىققان دىنىي شەخسلەرگە چوقۇنۇپ زىيان تارتقان ئۇيغۇرلار ـ1945يىللاردا رۇسىتىن ۋە خىتايدىن چىققان ئىككى سىياسىي شەخسكە، يەنى جوزېف ئىستالىن ۋە جاڭ كەيشىگە چوقۇنۇپ ئوخشاش خاتالىقنى سادىر قىلغان. پايتەخت غۇلجىدا ئەخمەتجان قاسىملار ئىستالىنغا، ئۇنىڭ ئۇيغۇرغا يارىدەم قىلىشىغا چىنپۇتمىگەن بولسا، ئۇرۇمچىدە ئەيسا ئەپەندىملەر جاڭ كەيشىگە ۋە ئۇ قۇرۇپ بەرمەكچى بولغان چىنى تۈركىستانغا چوقۇنمىغان بولسا، بۇگۈنكى ئاقىۋەتلەر كېلىپ چىقمىغان بولۇشى مۇمكىن ئىدى. ئۇلارنى ئايرىۋەتكەن نەرسە نېمە؟ مەسىئۇت سەبرى ئۇرۇمچىدە رەئىس، ئەخمەتجان قاسىمى غۇلجىدا رەئىس.

ئىستالىنغا چوقۇنۇش 2 ـ جۇمھۇرىيەت دەۋرىدە غۇلجا شەھىرىدە شۇقەدەر يېيىلغانكى، ئۇنىڭ ئىسمى كوچىلارغا ئىسىم قىلىپ قويۇلغان. بىز مەرھۇم يازغۇچى زوردۇن سابىرنىڭ «ئانا يۇرت» رومانىغا قارايدىغان بولساق، غېنى باتۇر، نۇرى زىياۋۇدۇن قاتارلىق تارىخىي شەخسلەرنىڭ ئىستالىنغا نەقەدەر

چوقۇنغانلىقىنى بىلەلەيمىز. غېنى باتۇرنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىغا چىقىپ كېتىشىمۇ ئىستالىننىڭ 1953 ـ يىلدىكى ئۆلۈمىدىن كېيىن بولغان. جۇمھۇرىيىتىمىزنىڭ سابىق رەھبەرلىرىنىڭ بىر قىسمى ئەمەلىيەتتە ئىستالىن ئۆلگەندىن كېيىنلا ئۈمىدنى ئۈزۈپ جاننى چەتكە ئېلىشقا، بۇگۈنكى قازاقىستانغا كېتىشكە باشلىغان. 2 ـ جۇمھۇرىيىتىمىزنىڭ باش كاتىپى، يەنى بىزنىڭ بۇگۈنكى مايىك پومپىئويىمىز ئابدۇرۇپ مەخسۇم ئۇيغۇرنى رۇسنىڭ كانكاسىغا ئولتۇرغان بىر توپ يولۇچىغا ئوخشاتقان بولۇپ، شوپۇر ئوروس، رول ئورۇسنىڭ قولىدا، ئىستىقبال شۇلارغا تاپشۇرۇلغان. ئەگەر ئۇيغۇرنىڭ غېنىدەك باتۇرلىرى، نۇرىدەك زىيالىيلىرى، ئەخمەتجان قاسىمدەك رەھبەرلىرى ئىستالىنغا مۇتلەق ئىشەنمىگەن بولسا، تەييارلىقى ئىككى قوللۇق بولاتتى. رەھبەرلەر خەقنىڭ ئايروپىلانغا مۇتلەق ئەمىن بولمىغان بولسا، بىرەر يېغىن ئېچىپ ئىزباسار بېكىتكەن بولاتتى. باشلىقلار بىرەر قارار ئېلىپ، ھېچ بولمىغاندا پەرزەنتلىرىگە، خەلقىگە «مەن قازاغا ئۇچراپ قالسام مۇنۇلار قىلىنسۇن» دەپ قويغان بولاتتى.

تارىخ تەكرارلانمايدۇ. ئەمما تارىختىكى مەغلۇبىيەتتىن ساۋاق ئېلىنمىسا، تارىخىي خاتالىق تەكرارلىنىدۇ. ئەگەر ئاپاق خوجا پاجىئەسىدىن ساۋاق ئالمىساق، بىزنى تارىختا ھىدايەتۇللا ئاپاق خوجا مەغلۇپ قىلغانىدەك يەنە شۇنداق كارامەتچى، بېشارەتچى ۋە ياكى دۇئاخاندىن بىرى چىقىپ مەغلۇپ قىلىشىمۇ مۇمكىن. ئەگەر تارىختىن ئىبرەت ئالمىساق جاڭ كەيشى ياكى ئىستالىن قۇتقۇزۇپ قويمىغاندەك بۇگۈنكى تۈركلەرنىڭ داھىيسى ئەردوغان، مۇسۇلمانلارنىڭ يېتەكچىسى خەلىپە، ئامېرىكىنىڭ كاتتىسى ترامپ ياكى ھەرقانداق بىر رەھبەر قۇتقۇزۇپ قويىدۇ دەيدىغان شەخسكە چوقۇنۇشتىن، ياتتىن تەمە قىلىشتىن قۇتۇلالمايمىز.

شەخسكە چوقۇنۇش بىر ئەۋلاد سەرخللارنى قانداق ئازدۇرغان بولسا، بۇگۈن ترامپنى ھەققانىيەتكە، مۇھاپىزىكار (كونسىرۋاتىپ) قىممەت ـ قاراشلارغا، ئادالەتكە ۋە ئۇيغۇرلارنىڭ كەلگۈسىگە سىمۋۇل قىلىپ مۇھەببەت باغلاش بىزنى يەنە شۇنداق غاپىل قىلىدۇ. ترامپنى شەخسىي ئامراقلىق، خۇسۇسىي قىزىقىش، خۇسۇسىي تاللاش سۈپىتىدە قوغلاشساق پۈتۈنلەي بولىدۇ. ئەمما ئۇ مۇھەببەتنى ئاممىۋىلاشتۇرۇش، ھەر ھەپتىسىگە كۈچلەندۈرۈپ تەرغىبات قىلىش، پۈتكۈل ئۇيغۇرنىڭ تەقدىرىنى بىر ترامپقا باغلاپ تەھلىل قىلىش ئەقىلگە ۋە ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن ئەمەس.

ئۇمىدنى شەخسكە باغلاش، شەخسىي تاللاشلارنى مىللەتلەشتۈرۈش، مىللەتتە بىز قوللىغان مەلۇم شەخسكە مۇھەببەت ئويغىتىش ئۇيغۇرنىڭ مەنپەئەتىگە ئۇيغۇن ئەمەس. ھازىرقى ئۇيغۇر دەۋاسىغا كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان دۆلەتلەرنىڭ ھېچبىرىدە رەھبەرلەر ئۇيغۇرنى بەك ياخشى كۆرۈپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن قوللاۋاتقان، ئۇيغۇر ئۈچۈن سۆزلەۋاتقىنى يوق. ئۇيغۇر قىرغىنچىلىقىغا نۆۋەتتە جىم تۇرۇۋالغان، خىتايغا يانتايىاق بولۇۋاتقان ئەللەرنىڭ دۆلەت رەھبەرلىرىمۇ ئۇيغۇرنى يامان كۆرگەنلىكى سەۋەبلىك سۈكۈت قىلىپ، ئۇيغۇرغا ئۆچ بولغانلىقى ئۈچۈن خىتايغا يارەملىشىپ بىزنى پۈتلىمايۋاتىدۇ. بىزنى قوللىغان دۆلەتلەرنىڭ ھېچبىرى بىر شەخسنىڭ ئاغزىغا قارايدىغان پادىشاھلىق ئەمەس. ئۇيغۇرغا ئىگە بولغان دۆلەتلەرنىڭ ھېچبىرى مۇستەبىت تۈزۈمدىكى بىر رەئىس نەچچە ئون يىل ئالماشمايدىغان، ئاتىسىدىن مىراس قالىدىغان باشلىقلىق سايلامسىز داۋام قىلىدىغان دۆلەتلەر ئەمەس. شۇڭا بىزنىڭ مەسىلىمىزگە كۆڭۈل بۆلگەن بىر باشلىقنى دۆلىتىگە ۋەكىللىك قىلىدۇ، ئۆزىنىڭ ھەققانىيەت تۈيغۇسىغا ۋە قىممەت قاراشلىرىغا ئاساسەن بىزنى قوللاۋاتىدۇ، دەپ قارىساق، تەنقىدسىز قوغدىساق، قوغلاشساق توغرا بولمايدۇ.

ئۇيغۇرنى قوللاۋاتقان دۆلەتلەر شەخسىنىڭ ئاغزىغا قارايدىغان مۇستەبىت دۆلەتلەر ئەمەس دېموكراتىك تۈزۈم بىلەن باشقۇرۇلىدىغان دۆلەتلەر. دېموكراتىك تۈزۈمدە دۆلەت شەخسىي ئەقىل بىلەن باشقۇرۇلمايدۇ، كوللېكتىپ ئەقىل بىلەن ئىدارە قىلىنىدۇ. دېموكراتىك دۆلەتتە سىياسەت شەخسىنىڭ خاھىشى بويىچە يۈرگۈزۈلمەيدۇ، پارلامېنتنىڭ تەستىقى، ئاخباراتنىڭ نازارىتى، قانۇننىڭ ئىجازىتى بىلەن ئەمەلگە ئاشىدۇ. شۇڭا ئۇيغۇرنى قوللىغىنى بىر ترامپ ئەمەس، بەلكى ئامېرىكىنىڭ ترامپ دەۋرىدىكى كوللېكتىپ ئەقلى ۋە ئامېرىكا سىياسىي سەرخىللىرىنىڭ كوللېكتىپ ۋىجدانى شۇنداقلا ئامېرىكا ۋە دۇنيا ئاخباراتىنىڭ شىددەتلىك بېسىمى. ئامېرىكىنىڭ ئۇيغۇرنى قوللىشىدىكى ئەڭ مۇھىم سەۋەب، ئۇيغۇرنىڭ مىللەت بويىچە يوقىتىلىش قىسمىتىگە دۇچ كېلىشى ۋە خىتاينىڭ بۇ قىلمىشىنى دۇنيانىڭ كۆز ئالدىدا ھېچبىر مۇرەسسە قىلماستىن يۈرگۈزۈشى. ئەگەر بۇگۈنكى كۈندە ئامېرىكىنىڭ ئورنىدا ياپونىيە، ئەنگلىيە بولغان بولسىمۇ ئۇيغۇرغا پاسىبان بولغان بولاتتى. چۈنكى بۈيۈك قۇدرەت بۈيۈك مەسئۇلىيەتنى تەلەپ قىلىدۇ. دۇنياغا يېيىلغان بىر دەرىجىدىن تاشقىرى كۈچ بولغان ئامېرىكىنىڭ ئۇيغۇر مەسىلىسىدە دەرىجىدىن تاشقىرى مەسئۇلىيىتى بار.

ئۇيغۇرنىڭ يوقىتىلىش قىسمىتىگە جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيەسى رەھبىرى ترامپ دەۋرىدە مۇپتىلا بولغانلىقى ئۈچۈن بۇ مەسئۇلىيەت ترامپ ھۆكۈمىتىنىڭ ئۈستىگە يۈكلەندى. ئامېرىكىنىڭ كېلەر نۆۋەتلىك پىرېزىدېنتى بۇ مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئالماي قۇتۇلالمايدۇ. خۇددى ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدا ئامېرىكىنىڭ گېرمانىيە فاشىستلىرىغا قارشى ئۇرۇشىغا رەھبەرلىك قىلىپ غەلىبە قىلغان پىرېزىدېنتى روزۋېلتتەك، دېموكراتلار پارتىيەسىدىن يەنە بىرى چىقىپ خىتاي فاشىستلىرىنى يوقاتمايدۇ دېگىلى

بولمایدۇ. تاریخنا گېرمان فاشىستلىرىنى يوقاتقان دېموكراتلارنى خىتاي فاشىستلىرىنى يوقىتالمايدۇ، دەپ كىم دەيدۇ؟ شۇ چاغدا دېموكراتچىلارنىڭ گېرمان فاشىستلىرىغا قارشى تۇرۇشى فاشىزمنىڭ دېموكراتىيەگە تەھدىت سالغانلىقىدىن بولغان. بۇگۈنكى جۇمھۇرىيەتچى ھۆكۈمەتنىڭ خىتاي فاشىزمىغا قارشى چىقىشى خىتاي فاشىستلىرىنىڭ ئىنسانىيەتنىڭ ئورتاق دېموكراتىك قىممەت ـ قاراشلىرىغا ھۇجۇم قىلىشى سەۋەبىدىن بولۇۋاتىدۇ.

شۇڭا ئۇيغۇرنى جۇمھۇرىيەتچىلەرنىڭ پىرىزىدېنتى ترامپ ھۆكۈمىتى قوللىدى، بۇ ھۆكۈمەت دېموكراتچىلارنىڭ قولىغا ئۆتسە تاۋگىشىمىز دېگەنلىك ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن ئەمەس. ئويلاپ باقايلى، كىم شۇ تاريخنا فاشىستلارنى يوقاتقان دېموكراتچىلارنىڭ قىممەت ـ قاراشلىرىنى خىتاي فاشىستلىرىغا كەلگەندە غايىب بولدى دەيدۇ؟ دېموكراتلار ئۈستۈن بولغان ئاۋام پالاتاسى تۆت ئۇيغۇر قانۇن لايىھەسىنى مۇتلەق يۇقىرى ئاۋازدا تەستىقلىمىدىمۇ؟ نەنسى پېلوسى ئۇيغۇرنى قوللىمىدىمۇ؟ ئۇ ئامېرىكىدا ئۇيغۇرغا ئەڭ مۇستەھكەم تۇرۇپ كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان دېموكرات ئەمەسمۇ؟ كىم ھۆددە قىلىدۇ، دېموكراتلار ئوباما دەۋرىدىكى سىياسەتنى ئۇيغۇر قىرغىن قىلىنۋاتىسىمۇ قايتا يولغا قويىدۇ، دېموكراتلار خىتايغا يەنە يېقىنلىشىدۇ دەپ؟!

يۈسۈپ خاس ھاجىپ ئىنساننىڭ زىندانى بېشىدا بولىدۇ، دەيدۇ. مېڭىمىزدە بىزنى مەھبۇسلۇققا مەھكۇم قىلغان ئىدىيەۋى زىندانلار مەۋجۇت. ئۇنىڭ بىرى، ئەقلىنى شەخسكە ئىجارىگە بېرىش؛ دۇئانى، ئىبادەتنى ۋە ئىجاۋەتلەرنى مولا ـ ئۆلىمالارغا كۆتۈرە بېرىش؛ ئەقلىنىڭ تىرگىنىنى ئۆزى ئۇلۇغلايدىغان مەلۇم بىر شەخسكە تۇتقۇزۇپ قويۇش، پۈتۈن ئارمانلارنى بىر شەخسكە يۈكلەپ قويۇش بىلەن ئىپادىلىنىدىغان شەخسكە

چوقۇنۇشتىن ئىبارەت. بۇنداق شەخسكە چوقۇنۇش، شەخستىن ئۈمىد كۈتۈش، مىللىي غەلبە ۋە مەغلۇبىيەتلەرنى بىرەر شەخسنىڭ ئەقلى، قابىلىيىتى، ئىدىيەسى دەپ قاراش ۋە شۇنداق تەرغىب قىلىش بىزنى مېڭىمىزدىكى زىندانغا تېخىمۇ قاتتىق مەھكۇم قىلىدۇ. ئۇيغۇرنىڭ ترامپ دەۋرىدە قوللاشقا ئېرىشىشى بىر شەخسنىڭ تۆھپىسى بىلەن ئەمەس، يۇقىرىقى نۇرغۇن سەۋەبلەرنىڭ تۈرتكىسى بىلەن بولدى. بۇ سەۋەبلەرنى ئوبدان تەھلىل قىلساق، ئۆزىمىزنى قوغدايدىغان تېخىمۇ كۆپ سەۋەبلەرنى قىلساق، نەتىجىمىز بىزنى ئۈمىدلەندۈرىدۇ. ئۈمىد ئەقىل بىلەن قىلىنغان سەۋەبتىن، سەۋەبلەندۈرۈشتىن ۋە ھەرىكەتتىن كېلىدۇ، ھەرگىزمۇ بىرەر شەخستىن ئەمەس. ئەگەر ئۈمىد شەخسكە باغلانسا كىشنى ئاسانلا ئۈمىدلەندۈرۈپ، ئاسانلا ئۈمىدسىزلەندۈرىدۇ. چۈنكى شەخس سايلىنالمايدۇ، ئاغرىپ قالىدۇ، ئۆزگىرىدۇ ھەتتا گېپىدىن يانىدۇ. ئەگەر ئۈمىد شەخسكە باغلانسا، ئۈمىدلەنگۈچىلەرنىڭ ئوي ـ پىكرى شۇ شەخسنىڭ ئىختىيارىغا ئۆتۈپ كېتىدۇ.

ئىزاھات: بۇ ماقالىدىكى «شەخسكە چوقۇنۇش» سۆزى ئۇيغۇر تىلىدىكى تۇراقلاشقان ئىبارە بولۇپ، «ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئىزاھلىق لۇغىتى»گە شۇنداق كىرگۈزۈلگەن. ئۇنىڭ بۇ يەردىكى ئىشلىتىلىشى شەخسكە ئېتىقاد، سەجدە، ئىقتىدا قىلىش دېگەن مەنىدە ئەمەس. بۇنى دىنغا ئېتىقاد قىلىشقا، ئاللاھقا ئېتىقاد قىلىشقا تارتىپ مۇلاھىزە قىلمىغان بولساڭلار. بۇ ئىبارىنىڭ مەنىسىنى ماقالىنى ئوقۇغاندا ئېتىقاد قىلىش، سەجدە قىلىش دەپ چۈشىنىۋالغان بولسىڭىز ماقالەمنى ئوقۇشتىن ۋاز كېچىڭ.

2020 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى

دوغۇ پىرىنچەكنىڭ ئۇيغۇرغا بېشارەتلىرى

دوغۇ پىرىنچەك تۈركىيەدە پارلامېنتقىمۇ كىرەلمىگەن، ۋەتەن پارتىيەسى دېگەن نامدا پائالىيەت قىلىدىغان كىچىك بىر تەشكىلاتنىڭ رەھبىرى. ۋەتەن پارتىيەسىنىڭ «ئايدىڭلىق» دېگەن گېزىتى بار، ئۇلارنىڭ تەسىرى ئاستىدا «ئۇلۇسال قانال» دېگەن بىر تېلېۋىزىيە قانىلىنىڭمۇ بارلىقى مەلۇم. بۇ قانالغا سابىر بۇغدا چىقىپ خىتاينى ئاقلاپ تۇرىدۇ. بۇ قانال ئۇيغۇر مەسىلىسىدە دائىم خىتاينى ئاقلاش بىلەن ئالدىراش.

يېقىندا دوغۇ پىرىنچەك سۇرىيەدە 30 مىڭ ئۇيغۇرنىڭ دائىشتا، يەنى ئىسلام دۆلىتى تېررورلۇق تەشكىلاتى سېپىدە بولغانلىقىنى جاكارلىدى. ئۇ سۆزىدە بۇ ئۇيغۇرلارنىڭ تۈرك ئەسكەرلىرىگە قارشى ئۇق چىقارغانلىقىنى، ئۇلارنى ئۆلتۈرگەنلىكىنى ئېيتىپ قىلدى. ئۇ يەنە تۈركىستان ئىسلام پارتىيەسىنىڭ ئامېرىكا مەركىزى ئاخبارات ئىدارىسى تەرىپىدىن يېتەكلىنىۋاتقان بىر تېررورچى تەشكىلات ئىكەنلىكىنى بازارغا سالدى.

گەرچە دوغۇ پىرىنچەكنىڭ 30 مىڭ ئۇيغۇر سۇرىيەدىكى تېررورچى تەشكىلاتقا قاتناشتى دېگىنى مەنچە پۈتۈنلەي يالغان بولسىمۇ، لېكىن مەقسەتلىك ئېيتىلىپ قىلىنغان. ئۇ بۇ مەلۇماتنى مىللەتچى ھەرىكەت پارتىيەسىنىڭمۇ تىلغا ئالغانلىقىنى دېدى. ئەمما مىللەتچى ھەرىكەت پارتىيەسى تاكى بۈگۈنگىچە دوغۇ پىرىنچەكنىڭ گېپىگە ئىنكاس قايتۇرمىدى. خەلقئارا سىياسەتتە جاۋاب قايتۇرمىغانلىق قوبۇل قىلغانغا باراۋەر. بۇ بىر ئەجەللىك

مەسىلە. چۈنكى مىللەتچى ھەركەت پارتىيەسى تۈركىيە پارلامېنتىدا تۆت چوڭ پارتىيەنىڭ بىرى، ھازىرقى ھۆكۈمەتنىڭ شېرىكى. بۇ پارتىيە تۈركىيەنىڭ ھاكىمىيەت قاتلىمىدا نوپۇزلۇق، بولۇپمۇ مەمۇرلار ئىچىدە مىللەتچى ھەركەت پارتىيەسىنىڭ ئەزالىرى كۆپ. بۇ ئۇيغۇرلار ئۈچۈن بىر خەتەرلىك بېشارەت. بۇ سانىنىڭ تۈركىيەدە ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ سانىغا يېقىن كېلىپ قېلىشىدىنمۇ كىشىنى ئەنسىرىتىدىغان، بەزى بېشارەتلەرنى دەللىلەيدىغان شۇملۇق پۇرايدۇ.

دوغۇ پىرىنچەكنىڭ ئۇيغۇرلارنى تېررورچىلىق، قاتىللىق، تۈركىيەگە قارشى ئىسلامى تەشكىلاتلارغا قاتناشقانلىق بىلەن ئەيىبلىشى نەتىجىسىدە 18 كىشىنىڭ بۇندىن بىر ئاي بۇرۇن دائىشقا چېتىپ ئىستانبۇلدا تۇتقۇن قىلىنغانلىقى، ئۈچ ئۇيغۇرنىڭ ھىندونېزىيەدىكى تېررورغا باغلاپ تۇتۇلۇپ جازا مۇددىتى توشقاندىن كېيىن خىتايغا قايتۇرۇلۇشى، ئىككى ئۇيغۇرنىڭ سەئۇدىغا ئۆمرە قىلغىلى بېرىپ تۇتۇلغانلىقى مەنچە بىر ـ بىرىگە باغلىنىشلىق. يېقىنقى ئۈچ كۈندىن بۇيان مۇنازىرە قىلىنۋاتقان خىتاي بىلەن تۈركىيە ئوتتۇرىسىدا تۈزۈلگەن، خىتاي خەلق قۇرۇلتىيى تەستىقلىغان، ئەمما تېخى تۈركىيە پارلامېنتىدا كۈنتەرتىپكە قويۇلمىغان «جىنايەتچى ئالماشتۇرۇش كېلىشىمى» مەسىلىسىمۇ دوغۇ پىرىنچەكنىڭ يۇقىرىقى تەشۋىقاتلىق، بېشارەتلىك سۆزى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇشى مۇمكىن.

خىتاي 2001 ـ يىلدىن بۇيان دۇنياغا يېيىلغان تېررورچىلىق بالاسىنى ئۇيغۇرنى باستۇرۇشتا سۈيىئىستېمال قىلىپ كەلدى. ئۇيغۇرلارنىڭ مۇھاجىرەتتە قۇرغان ئىسلام نامىدىكى قوراللىق تەشكىلاتلىرى خىتايغا ئىزچىل باھانە بولۇپ كەلدى. گەرچە مەۋجۇتلۇقتىن قالغان شەرقىي تۈركىستان ئىسلام ھەرىكىتى

ئامېرىكىنىڭ تېررورلۇق تىزىملىكىدىن چىقىرىپ تاشلانغان بولسىمۇ، لېكىن ب د ت تىزىملىكىدە ھېلىمۇ مەۋجۇت. خىتاي ھازىر سۇرىيە ۋە ئافغانىستاندا پائالىيەت قىلىۋاتقان تۈركىستان ئىسلام پارتىيەسىنى بۇ تەشكىلاتنىڭ داۋامى دەپ قارايدۇ. تۈركىستان ئىسلام پارتىيەسىمۇ ئۆزىنى شۇنداق جاكارلاپ تۇرىدۇ. بۇنىڭ پاكىتى تورلاردا ئاشكارا بولۇپ، تۈركىيەدىكى ئۇيغۇرلارمۇ شۇنداق بىلىدۇ.

خىتاي 2017 ـ يىلىدىن بۇرۇن ئافغانىستاندىكى قوراللىق ئىسلام تەشكىلاتىمىزنى تۇتقا قىلىپ ئۇيغۇرنى تېررورچىلىق بىلەن ئەيىبلىگەن بولسا، ئەھۋال تەدرىجىي ئۆزگەردى، ھازىر تۈركىيەدىكى ئۇيغۇرلار ۋە تەشكىلاتلارنى ئۇيغۇرنى تېررورچىلىققا ئەيىبلەشتە تۇتقا قىلىۋاتىدۇ. ئىستانبۇلدىكى بىر كۇلۇبتا يۈز بەرگەن تېررورلۇق ۋەقەسىدە تۈركىيەنىڭ مۇئاۋىن باش مىنىستىرى ۋەيسى كاينىاك ساقچىلارنىڭ تەكشۈرۈپ ئېنىقلىشىنى كۈتمەيلا مەزكۇر قەتلىئامنى قىلغان كىشنى ئۇيغۇر دەپ جاكارلىدى ھەمدە ئۇيغۇر چىقمىغاندىن كېيىن خاتالىقنى ئېتىراپ قىلمىدى، بىر خۇسۇسىي خەت يېزىپ ئاشكارا ئەپۇ سوراشتىنمۇ ئۆزىنى تارتتى.

2017 ـ يىلنىڭ بېشىدا خىتاي جاسۇسلۇق ئورگىنىنىڭ 7 نەپەر خادىمى تۈركىيەگە كەلدى. مەن بۇلارنى سىيىت تۇمتۇرك قاتارلىق رەھبەرلەرگە يەتكۈزدۇم، ئەمما ئۇلارنىڭمۇ ئامالسىزلىقى مەلۇم بولدى. ئۇلارنىڭ كىملىكى، قايسى مېھمانخانا، قايسى ياتاققا چۈشكەنلىكىگە قەدەر مەلۇماتلار تولۇق دېيىلگەن بولسىمۇ، ئۇلارنى چەكلەيدىغان ھېچبىر چارە بولمىدى. ئۇندىن كېيىن 2018 ـ يىلى يانۋاردا يەنە بىر خىتاي جاسۇسىنىڭ تۈركىيەگە كېلىپ سۇرىيەگە كىرىپ كەتكەنلىكى مەلۇم بولدى. بۇنىمۇ مۇناسىۋەتلىك كىشىلەرگە يەتكۈزدۇم . سۇرىيەگە بېرىپ جىھاد

قىلىشىنىڭ خاتالىقى ھەققىدە يازغان يازمىلىرىم، تۈركىيەدىكى جىھادچى گۇرۇپپىلارنىڭ تەشۋىقاتىنىڭ ئۇيغۇرغا زىيانلىرى ھەققىدە يازغانلىرىم سەۋەبلىك تېلېفوندا يۈزلەرچە قېتىم تەھدىتكە ئۇچرىدىم. 2018 ـ يىلى 4 ـ دېكابىر كۈنى ئىستانبۇلدىكى ئۇلۇ جامىنىڭ ئالدىدا، ئوكيانۇس تېلېفون دۇكىنى ئىچىدە ۋە سىرتىدا قوراللىق تەھدىتىگە ئۇچرىدىم. يېنىمدا ئامېرىكىلىق بىر مۇخبىر بار تۇرۇپ يۈز بېرىۋاتقان بۇ ئاشكارا جىنايەتكە قاراپ تۈركىيەدە ھەرقانداق ئىشنىڭ يۈز بېرىدىغانلىقىغا ئىشەندىم. كېيىنكى كۈنلەردە غەرب مۇخبىرلىرىنىڭ ئۇيغۇرنى زىيارەت قىلىشقا كېلىپ تۈركىيەدىن قوغلانغانلىقىغا شاھىت بولدۇم ھەتتا بىر مۇخبىر ۋىزا بىلەن كېلىپ زىيارەتنى قىلىپ بولغىچە چىقىپ كېتىشكە مەجبۇر بولدى. تۈركىيەدە تۇرۇشلۇق فرانسىيەلىك بىر مۇخبىر ئۇيغۇرلار ھەققىدە يېزىشتىن ۋاز كەچتى. چۈنكى تۈركىيە ئىستىخپاراتىنىڭ كەينىگە چۈشۈشى ۋە چايغا تەكلىپلىرى ئۇنى قورقۇتتى.

دوغۇ پىرىنچەكنىڭ بۇگۈن ئۇيغۇرنى تېررورچى دېيىشى بىلەن ۋەيسى كايناكنىڭ ئۈچ يىل بۇرۇن ئۇيغۇرنى تېررورچى قىلىپ جاكارلىشى ئوتتۇرىسىدا ھېچقانداق بىر پەرق يوق. بىرى تۈركىيەنىڭ ھاكىمىيەتتىكى ئا ك پ دىن چىققان بىر سىياسەتچى، بىر مۇئاۋىن باش مىنىستىر؛ يەنە بىرى ئا ك پارتىيە ھۆكۈمىتى بىلەن خىتاي كوممۇنىست ھۆكۈمىتى ئوتتۇرىسىدا ۋاستىچىلىك قىلىۋاتقان ۋەتەن پارتىيەسىنىڭ رەھبىرى. تۈركىيەدە مەيلى ئاشقۇنلۇقنى تەرغىب قىلغان گۇرۇپپىلارغا يېشىل چىراغ يېقىش بولسۇن ياكى ئۇلارغا قارشى چىققۇچىلارنى جىمقىتۇرۇش ياكى سۇرىيەگە ماڭغانلارغا كۆز يۇمۇش بولسۇن، ئۇيغۇرنى تېررورچى قىلىشقا ھېرىسمەنلىك مەۋجۇت.

دوغۇ پىرىنچەك ھەپتە بۇرۇن سوتقا ئەرز قىلىنغان كۈنى،

ئۇيغۇرلار مەيدانغا دوغۇ پىرىنچەكنىڭ تېررورچى ئابدۇللا ئوجالان بىلەن چۈشكەن رەسىمنى، ئۇنى قوللىغان كۆرۈنۈشلەرنى كۆتۈرۈپ چىققان، ئەمما ساقچىلار ئۇلارنىڭ پلاكاتلىرىنى يىغۋالغان. تېررورچىنىڭ شېرىكىگە يول بار، ئۇنى تېررورچى دېيىشكە يول يوق. مانا بۇ ئا ك پ نىڭ بۇگۈنكى تۈركىيەسى. شۇڭا ئا ك پ لىك، مۇسۇلمان مۇئاۋىن باش مىنىستىر بىلەن ۋەتەن پارتىيەلىك، كوممۇنىست، ھۆكۈمەتتە رەسمىي ۋەزىپىسى بولمىغان، لېكىن «تۈركىيەنى بىز باشقۇرۇۋاتىمىز» دەۋاتقان كىشىنىڭ پەرقى يوق. مەقسەت تۈركىيە جامائىتىگە ۋە دۇنياغا ئۇيغۇرنى تېررورچى قىلىپ كۆرسىتىش.

ۋەيسى كايناكنىڭ ئۈچ يىل بۇرۇنقى گېپىدىن كېيىن، رەسمىي مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىنىشچە تۆت ئۇيغۇر خىتايغا قايتۇرۇلدى، غەيرى رەسمىي رەقەملەردە بۇ سانىنىڭ ئەڭ ئاز ئوندىن ئاشىدىغانلىقى، ئۇيغۇرلارنىڭ دېيىشتىن قورقۇۋاتقانلىقى ئېيتىلماقتا. دوغۇ پىرىنچەكنىڭ گېپىدىن كېيىن، بۇ «جىنايەتچى ئالماشتۇرۇش كېلىشىمى»نى تۈركىيە پارلامېنتىدا مۇزاكىرە قىلىنىش مەسىلىسى ئوتتۇرىغا چىقتى.

خوش، دوغۇ پىرىنچەك ئۇيغۇرنى تېررورچى، تۈرك ئەسكىرىگە ئوق چىقارغان قاتىل دەپ، تۈركىيەدىكى تېررورچى تەشكىلات كورد ئىشچىلار پارتىيەسى (تۈركىيەدىكى ئىسمى پ ك ك) بىلەن بىر ئورۇنغا قويدى. بۇنى نېمىشقا دېدى؟ بۇمۇ بىر بېشارەتمۇ؟ مەنچە شۇنداق. خىتاي سۇرىيە ۋە ئىراقتا ئەسىرگە چۈشكەن ئۇيغۇرلارنى ئاشكارا، توپ ـ توپ قايتۇرۇپ كەتمىدى. قايتۇرۇپ كېتەلمىدىمۇ؟ ياق، ئۆزبېكىستان ئېلىپ كەتكەن پۇقراسىنى خىتاي ئېلىپ كېتەلەيدۇ، ھېچ بولمىسا ئاتا ـ ئانىسىز يېتىم بالىلارنى بولسىمۇ ئېلىپ كېتەلەيدۇ، ئەمما ئېلىپ كەتمەيدۇ. ئاشۇ

ئەسىرلەر مەۋجۇتلا بولىدىكەن، ئۇيغۇرنىڭ يۈزىگە سۈركەلگەن قارا دائىما مەۋجۇت. مېنىڭ شەخسەن ئېنىقلىشىمچە ۋە بىر ئۇيغۇرنى قۇتقۇزۇش جەريانىغا شاھىت بولۇشۇمچە ئۇ ئەسىرلەرنى يولغا سالغانمۇ، ئۇ يەردىن قۇتقۇزۇپ چىقىشقا پۇل ئالىدىغانمۇ ئوخشاش بىر گۇرۇھ. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىر مەلئۇن خىتاينىڭ ئىچكىرى ئۆلكىلىرىدە ئالىي مەكتەپلىرىدە ئوقۇۋاتقان قىزلارنى جىھادقا قىزىقتۇرۇپ ئالدى بىلەن ۋېيتنامغا ئېلىپ چىققان، ئاندىن سۇرىيەگە يولغا سالغان. يەنە شۇ زات ئاشۇ ئۇيغۇرنى قۇتقۇزۇشنى «تەشكىللەپ» پايدا ئالدى. قاچۇرۇلغان ئۇيغۇر تۇتۇلدى، دوللارنى ئالغان قاچاق ئىستانبۇلدا ھاياتنىڭ پەيزىنى سۈرۈۋاتىدۇ. تېررورچىلىق مەيدانلىرىغا يوللاپ پايدا تېپىش، ئۇيغۇردىن قان شوراپ پەيز سۈرۈش ئۈچۈن، ئۇلار «ئەسىرلەرنى قۇتقۇزۇش، ۋەتەندىكىلەرنى قۇتقۇزالمىسىمۇ يېنىمزدىكىنى قۇتقۇزۇش، جىھادقا تەييارلىق قىلىش، جىھادقا قىزىقتۇرۇش» شوئارلىرى بىلەن ھېلىمۇ ھەرىكەتتە.

دوغۇ پىرىنچەكنىڭ ئاغزى بېسىقامدۇ؟ ياق، بېسىقمايدۇ. چۈنكى مەۋجۇت ھۆكۈمەتكە شۇنداق بىر ئادەم لازىم. خىتايدىن كېلىدىغان مەنپەئەت ئۈچۈن ئۇيغۇرنى قارىلاشقا، ئۇيغۇرنى خىتايغا ئۆتكۈزۈپ بېرىش ئۈچۈن تۈركىيەدىكى جامائەت پىكرىنى بۇراشقا، تۈركىيەدە «ئۇيغۇر تېررورچى» يارىتىشقا شۇنداق بىر ۋە بىر توپ ئادەم لازىم. ئۇلارغا باھانە تېپىلىپلا تۇرىدۇ. چۈنكى ئۇنىڭ ئىجتىمائىي تاراتقۇلاردا مائاشلىق ۋە مائاشسىز شايكىلىرى بار. ئۇنىڭ تۆھمەتلىرىگە پىدائىيلارچە خىزمەت قىلىدىغان، ئۆزىمۇ بىلمەي ئۇيغۇرنىڭ تېررورچى ئاتىلىشىغا ھەسسە قوشىدىغان كىشىلەر بار. ئۇيغۇرنىڭ ئارىسىدا تۈركىيەنىڭ دېموكراتىيەسىنى غەربنىڭ دىنى، تۈركىيەنىڭ تۈزۈمىنى تاغۇتنىڭ تۈزۈمى، تۈركىيە قانۇنىغا بويسۇنۇشنى «ئاللاھنىڭ قانۇنىنى قويۇپ

ئىنسان تۈزگەن قانۇنغا بويسۇنغانلىق» دەيدىغان، تۈركىيەنىڭ مەكتىپىدە ئوقۇشنى «دىندىن چىقىرىدۇ»، «مۇستاپا كامالغا ئىقتىدا قىلغۇزىدۇ» دەيدىغان پىكىردىكىلەر، بۇ پىكىرلىرىنى ئىسلام دەپ يېيىۋاتقان كىشىلەر، تەشكىلاتلار ۋە ئورۇنلار مەۋجۇت. بۇنداقلارنىڭ مەۋجۇتلۇقى پىرىنچىپ ئۈچۈن پايدىلىق.

دوغۇ پىرىنچىپكىنىڭ گەپلىرى سەۋەبلىك تۈرك خەلقى قوللىماي، تۈرك جامائەت پىكرى ئۆزگىرىپ، ئۆتكۈزۈپ بېرىش كېلىشىم بىلەن ئۇيغۇرلار تۈركىيەدىن قوغلىنىپ كېتەمدۇ؟ ناتايىن، ئۇنداق بىر ئېھتىماللىق بەك تۆۋەن. تۈركىيە ئۇيغۇرلارنى بۇرۇن تاجىك دەپ ئۆتكۈزۈپ بەرگەن، بەلكىم ئۇيغۇرنى باشقا مىللەت دەپ باشقا دۆلەتلەرگە ئۆتكۈزۈپ بېرىشى، شۇ يەردىن خىتاي تاپشۇرۇۋېلىشى مۇمكىن. بەلكىم تۈركىيە بىر ـ بىرلەپ، يوشۇرۇن يوللار بىلەن ياكى ئىككىنچى دۆلەت ياكى ئۈچىنچى دۆلەتلەر ئارقىلىق خۇپىيانە ئۆتكۈزۈپ بېرىشى مۇمكىن، ئەمما ئاشكارا، توپ ـ توپ ھالەتتە خىتايغا قايتۇرۇپ بېرەلمەيدۇ. تۈركىيە ياۋروپا كىشىلىك ھوقۇق ئەھدىنامىسىگە ئەزا بولغان دۆلەت. كىشىلىك ھوقۇق خاتىرىسى دۇنيانىڭ تەنقىدىگە ئۇچراۋاتقان، ئۆلۈم جازاسى مەۋجۇت بولغان خىتايغا تۈركىيە ئۇيغۇرلارنى ئاشكارا، كوللېكتىپ ھالدا ئۆتكۈزۈپ بەرمەيدۇ ئەمەس، بېرەلمەيدۇ.

ھەزرىتى ئەلى «بىلىم بىلەن تىرىلگەنلەر ئۆلمەيدۇ» دېگەن ئىكەن. ئۆلمەسلىك ئۈچۈن ئۆلۈمتۈكلەرچە ياشماسلىق، تەدبىرسىزلەرچە ئۆزىنىڭ تەقدىرىنى ھامىنىڭ ئاغزىغا تۇتۇپ بەرمەسلىك كېرەك. ئەگەر تۈركىيەدىكى ئۇيغۇرلار مەسىلىنى ئا ك پ نىڭ ئىمانىغا، ئا ك پ ھۆكۈمىتىنىڭ ئېتىقادىغا ھاۋالە قىلماي، بەلكى بىلىم بىلەن، ئەقىل بىلەن تەدبىر قىلسا بۇ مۇسىبەتتىنمۇ ساقلىنىش مۇمكىن. بولۇۋاتقان ھادىسەلەرنى

بىلىم بىلەن كۆزىتىدىغان بولساق، ئا ك پ ھۆكۈمىتى يەنىلا خەلقئارادىكى ئىناۋىتىگە دىققەت قىلىدۇ. ئىقامىتى چىقمايۋاتقان، خىتاينىڭ تەلىپى بىلەن بىر قانچە قېتىم تۈتۈلغان ئۇچ ئۇيغۇرنىڭ بۇگۈنى خەلقئارا مەتبۇئاتقا چىقىپ، ھەپتە ئۆتمەي قولىغا ئىقامەت ئالغانلىقىغا مەن شاھىت. شۇڭا تۈركىيەدىكى ئۇيغۇرنىڭ مەۋجۇتلۇقىدا ئاچقۇچ يەنىلا ئۆزىمىزنىڭ قولىدا.

دوغۇ پىرىنچەك ۋە تۈركىيەدىكى باشقا بىر چىمدىم كىشىلەر قانچىلىك قۇتۇرسۇن بىز بىلىم ۋە ئەقلىمىزنى ئىشلىتىپ تەدبىر قىلساق، ۋىجدانىمىزدىن، ئەقلىمىزدىن ۋە ھەققانىيەتتىن ۋاز كەچمىسەكلا دۈشمەن تۈركىيە خەلقىنىڭ ۋە دۇنيانىڭ ئۇيغۇر مەسىلىسىگە تىكىلىپ تۇرغان كۆزىنى ئالاچەكمەن قىلالمايدۇ. تۈركىيە بۇگۈن ئۇيغۇرنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى ساقلاپ قېلىشتا يەنىلا مۇھىم قورغان. ئەمما بۇ مەۋجۇتلۇقنىڭ مەركىزىدە، قىممەت تارازىسىدا بىلىم بولۇشى كېرەك. بىزنىڭ مۇھاجىرەتتە بىلىم بىلەن ياشىشىمىز، ئۆسەك تارقاتماي بىلىم تارقىتىپ، ئارزۇ - خىيالىمىزغا ئىشەنمەي بىلمىگە تايىنىپ، قۇرۇق دۇئا - تىلەككىلا تايانماي ئىشچان بىلەككە، سەۋەبكە، ھەرىكەتكە ئىشىنىپ ياشىشىمىز ئۆلمەس مەۋجۇتلۇقنىڭ ئالدىنقى شەرتى. خىتاي ئەزىز ۋەتىنىمىزدە ئۇيغۇرلۇقنى ئۆلتۈرمەكچى، مۇھاجىرەتتىكى مەۋجۇتلۇقىمىزنى پۈتۈنلەي بەربات قىلماقچى بولۇۋاتقان مۇشۇ خىرىسنىڭ ئالدىدا ھەر بىر ئۇيغۇرنىڭ بۇرچى ئۇيغۇرنى ئۇيغۇر قىلىدىغان ھەر قايسى ساھەدىكى بىلىم بىلەن ئۆلمەس بولۇپ تىرىلىش. خىتاي ۋەتەندە ئۇيغۇرلارنى پۈتۈنلەي يوق قىلماقچى بولغان، مۇھاجىرەتتىكى بىخەتەرلىكىمىزگە تەھدىت سېلىۋاتقان بۇ يللارنى مەن تىرىلىش يللىرى بولسىكەن دەيمەن. خىتاي يوقىتىشقا كۈچىگەنچە بىز مۇھاجىرەتتە يوقاتقان سەنئىتىمىزدە قايتا تىرىلىدىغان، ئۇنتۇلدۇرۇلغان تارىخىمىزدا قايتا تىرىلىدىغان،

ئېرىشەلمىگەن بىلىمدە قايتا تىرىلىدىغان، يوقۇلۇپ كېتىۋاتقان مەدەنىيەت ۋە ئۇيغۇرلۇقىمىزدا قايتا تىرىلىدىغان بىر دولقۇن پەيدا قىلىساق دەيمەن. مۇھاجىرەتتىكى مۇشەققەتلەردىن، قەلبىمىزدىكى ۋە ئەتراپىمىزدىكى ئەنىسىزلىكتىن، قايتۇرۇلۇش خەۋپىدىكى قورقۇنچلۇق كەيپىياتتىن، روھى بېسىمدىن ۋە پاتىپاراقچىلىقتىن قۇتۇلۇش بىلىم بىلەن تىرىلىپ، ھەققانىيەت، ئادالەت ۋە ھۆرلۈك ئۈچۈن تىك تۇرۇشسىز ئەمەلگە ئاشمايدۇ.

2020 ـ يىلى 12 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى

هەق ئاشۇنداق ئاشكارا بولدى

بەزىدە خۇددى بولۇۋاتقان ھەممە زۇلۇمدىن ئۆزىمىزنى خەۋەردارىدەك ئويلايمىز. توغرا، خەۋەردار بولۇشىمىز، خەۋەر كۆرگەندەك ئۆتكۈزۈۋېتىشىمىز مۇمكىن، ئەمما چۈشىنىشىمىز ناتايىن. كۆرۈلگەن، ئاڭلانغان، خەۋەر تاپقان ھادىسىلەردىن بىر ئەقلى يەكۈننى كەلتۈرۈپ چىقىرىش ۋە ئەقەللى ھەرىكەتكە ئۆتۈش ئۈچۈن چۈشىنىش زۆرۈر. چۈشىنىش قانداق ۋۇجۇدقا كېلىدۇ؟ «ئىقرا ـ ئوقۇ!» دېگەن ئىلاھىي بۇيرۇقتىن، ئۇشبۇ مەڭگۈلۈك چاقىرىقتىن، ئىككى ئالەملىك بەختىنىڭ يىلتىزى بولغان ئوقۇشنىڭ ھۇزۇرىدىن مەيدانغا كېلىدۇ.

بۇگۈن بېشىمىزغا كەلگەن بۇ كۈن تۇنجى قېتىمقىسى ئەمەس. بۇگۈنكى تۇتۇلغان مىليونلىغان ئۇيغۇر تۇنجى قېتىم بۇ كۈنگە قالغان ئەمەس. سىزنىڭ ۋە مېنىڭ بوۋام، تاغام قالغان تارىختىكى ئازابلىق كۈنلەر يەكۈنلەنمىگەچكە، ھادىسىلەردىن چىققان ئەقلى يەكۈن بويىچە ئەقىلگە، ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن قارار بىلەن ھەرىكەت قىلىنمىغاچقا، بىز بوۋىمىز خورلانغان دەپسەندىچىلىكنى يەنە ياشاۋاتىمىز.

ئاكىڭىزنى تۇنۇگۈن ئىككى يۈزلىمچى دەپ قاماش، دادىڭىزنى ئۇزاكۈن پارىخور دەپ باھانە كۆرسىتىپ قاماش، ھەدىڭىزنى ياغلىقى ئۈچۈن جازالاش، قوشنىڭىزنى مىللەتچى دەپ تۈرمىگە سولاشلارنىڭ ھەممىسى بۇندىن بۇرۇن ئىككى قېتىم تەكرارلانغان. بىرى 1937 ـ يىلى، يەنە بىرى 1957 ـ يىلى بولغان.

ئەگەر بىزدىن چىققان بىرەر زىيالىي ئالدىنقى ئىككى قېتىملىق قىرغىنچىلىق ھەققىدە مۇشۇنچىلىك ئىزدىنىپ باققان بولسا، بىز بۇ ئىشنىڭ ئۈچىنچى قېتىم بېشىمىزغا كېلىدىغانلىقىنى پەرەز قىلغان، ھەرىكەت قىلغان بولاتتۇق. ھېچ بولمىغاندا تارتىدىغان زىياننى ئازايتقان بولاتتۇق.

ئۇيغۇر تارىخىدىكى 1937 ـ يىلى، 1957 ـ يىلى يۈز بەرگەن، 2017 ـ يىلدىن باشلاپ قايتا يۈز بېرىۋاتقان ئىرقى قىرغىنچىلىق ھەققىدە يېزىلغان ھۆججەتلىك كىتاب سىزنى ھەقنى چۈشىنىشىنىڭ بوسۇغىسىغا باشلايدۇ. ھەقنى چۈشىنىش ھەقىقەت ئۈچۈن ھەرىكەتكە ئۈندەيدۇ.

خىتاينىڭ مۇئەككىلى كۆڭزى «بىلگەنلەر بىلمىگەنلەرگە ھاكىمدۇر» دېگەن. خىتاي بىزنى بىلىدۇ، خۇيىمىزنى، نەپسىمىزنى، نەسلىمىزنى، نىقابىمىزنى، ئەقىدە ۋە ئېتىقادىمىزنى بىلىدۇ، ھەر زامان بىلىپ تۇرىدۇ. شۇڭا بىزنى 1937 ـ يىلدىن باشلاپ 2017 ـ يىلغىچە ئوخشاش ئۇسۇل بىلەن ئۈچ قېتىم قىرغىن قىلدى. بىز ئوخشاش زۇلۇمغا قارشى ئوخشاش تەدبىردىن خالىي ياشىغىنىمىز ئۈچۈن، يەنە تەكرار قىرغىنغا ئۇچراۋاتىمىز. ئوقۇمساق، بىلمىسەك، تەدبىرسىز قالىمىز. بوۋىمىزنىڭ كېسەللىك تارىخىنى بىلمىسەك، بىزگە ئىرسىيەت قالغان كېسەلنىڭ نېمىلىكىدىن بىخەۋەر قالىمىز. كېسەللىك تارىخىمىزنى بىلگەنلەر بىزگە ھېلىقى ئوخشاش ئوكۇلنى سېلىپ قىينايدۇ.

ئەپسۇسلىنارلىقى، ئەسەت سۇلايماننىڭ بۇ كىتابى چىقىشتىن بۇرۇن ئالدىنقى ئىككى قېتىملىق قىرغىن ھەققىدە سېلىشتۇرما ئانالىز يۈرگۈزۈلمىگەن ئىدى. ئۇنىڭغا خىتاي يول قويمىدى ئەمەس، سابىت دامۇللامنىڭ تارىخنى يېزىشقا يول قويغان خىتاي، ئابدۇغوپۇر شاپىتۇل دامۇللانىڭ ماھىيىتىنى ئېچىشقا يول

قويغان ختاي، ئىككى قېتىملىق قىرغىنچىلىقنى يېزىشقا يول قويماي قالمايتتى. ۋەتەندە يول قويۇلمىغان بولسا قازاقىستاندا، تۈركىيەدە، ئامېرىكىدا ياشايدىغان ئۇيغۇر زىيالىيلىرىنىڭ تىلى باغلاقتا ئەمەس ئىدى.

مەيلى قانداق سەۋەبتىن بولسۇن، 1937 ـ يىلى ۋە 1957 ـ يىلى يۈز بەرگەن قىرغىنچىلىق مەخسۇس يېزىلماي، خۇلاسىلەنمەي قالغاندى. بىز ئۇچىنچى قېتىملىق قىرغىنچىلىققا دۇچ كەلگەندە تەلىيىمىزگە بۇ كىتاب يېزىلدى. بۇرۇن ئۇيغۇرلار باشقىلار تەرىپىدىن يېزىلىپ كەلگەن، بايان قىلىنىپ كېلىنگەندى. بۇرۇن ئۇيغۇرنىڭ ھېكايىسى، تېمىسى، ئازابى ھەر دائىم باشقىلارغا ماتېريال بولۇپ كەلگەندى.

بۇ قېتىم ئۆزىمىزنىڭ پاجىئەسى ئۆزىمىزدىن چىققان بىر تەتقىقاتچىنىڭ قولىدا يېزىلدى. يېزىلغاندىمۇ ھۆججەتلەر بىلەن، دەلىللەر بىلەن ئىلمىي ئۆلچەمدە تۈنجى قېتىم يېزىلدى. تارىختىكى بىخۇدلۇقلار، نادانلىقلار ۋە ھاماقەتلىكلەرنىڭ تەكرارلانماسلىقى ئۈچۈن بۇگۈن ھەق ئاشكارا بولدى. ئەسەت سۇلايماننىڭ قولىدا قىرغىنچىلىقنىڭ بۇ خەرىتىسى ئوقۇرمەنگە ئايدىڭ بولدى. بۇ ھەق مىللەتكە كۈندەك روشەن بولدى، ھەرىكەت ۋە ھىممەت ھەممەيلەنگە پەرز بولدى، قەرزى بولدى.

2021 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى

كۆلۈۋاتقان كىم، كۆلدۈرۈۋاتقانچۇ؟

ئايالىمنىڭ ئالتە يىل بۇرۇنقى بىر گېپىنى ھېلىمۇ ئېسىمدە. مەن تۈتۈلۈپ كەتكەن كۈندىن باشلاپ بىرەر ئايغىچە بىچارىگە بىر ئادەمنىڭ كۈلكىسىمۇ سەت كۆرۈنگەن ئىكەن. ماڭىمۇ مەن قاماقتىن چىققاندا توي تارتىپ ماڭغان ياشلار، قىقاس چۈقان چىقىرىپ كۈلۈپ كېتىۋاتقان يولۇچىلار، سەھنىلەردە قاش كۆزلىرىنى ئوينىتىپ جىلۋە قىلىدىغان ئۈسسۈلچىلار ھەتتا ھېچ ئىش بولمىغانىدەك رېستورانلاردا داۋام قىلىۋاتقان بەزمە ـ مەشرەپلەرمۇ غەلىتە تۇيۇلغانىدى. تېلېۋىزوردا قىزىغان تۇرلۈك پىروگراممىلارنى كۆرۈپ، ئوقۇلۇۋاتقان شادىمان ناخشىلارغا قاراپ ئۆزۈمگە: «مەن يوقۇلۇپ كېتىۋاتىدۇ، دەپ چۈقان سالغان، ساراسىمگە چۈشكەن تىل مۇشۇ كىشىلەرنىڭ تىلى بولغىيمىدى؟ مەن تۈتۈلۈپ كەتتى دەپ ئازابلانغان ياش بوغۇنلار مۇشۇلارنىڭ پەرزەنتلىرىمىدى؟ ئۇلارغا بەربىر ئىكەنغۇ؟ قاماقلارنى تولدۇرغان ياشلار، سوراقلاردا قىينالغان ياشانغانلار بۇلار ئۈچۈن شۇنچە قىممەتسىزمۇ؟ ئۇلار ئەجەبا مىڭلىغان كىشىلەرنىڭ قاماقتا ياشاۋاتقانلىقىنى بىلمەمدۇ؟» دەپ ئازابلىق پىچىرلىغىنىمنى ئۇنۇتمايمەن.

قاماقتىن چىقىپ بىرەر ئاي ئۆتكىچە تاماق ئالدىمغا كەلگەندە قاماقتا ئىچكەن ئوماچلار، كامېردا قالغان دوستلار كۆز ئالدىمغا كېلىپ، ساقچىنى كۆرسەم سوراقچىلار ئېسىمگە كېلىۋېلىپ پەرىشان يۈردۈم. شۇ جەريانىدا بىر ئىشقا دىققەت قىلدىم، مەن بارغان يەردە دوستلار ئىلاج قىلىپ قاماق، تۇرمە دېگەن گەپلەرنىڭ چىقىشىنى خالىمايتتى. ئانام، سۆيگەن، سۆيۈنگەنلىرىم ۋە

ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىمىز مەندىن قاماق ھاياتىمغا ئائىت ھېچ نېمە سورىمىغاندى. ھەتتا باشقىلارنىڭ شۇ تېمىنى تىلغا ئېلىشىنىمۇ چەكلەيتتى. شۇ تەرزىدە بىر قانچە ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن، كەچمىشىم سورالمىسىمۇ سۆزلەپ بېرىدىغان بولدۇم، سۆزلىگەنچە ئۆزۈمگە ئانچە ئېغىر كەلمەيدىغان بولدى. ھەتتا قاماقتىكى قىزىق ئىشلار، ھاماقەتلىكلەرنى يۇمۇرغا ئايلاندۇرۇپ تارقىتىپمۇ بولدۇم. قېرىنداشلار ئازابلارنى ئاڭلاپ كۆندى، مەنمۇ كەچمىشىمنى كۈلكە ـ چاقچاقلارغا ئايلاندۇرۇشقا كۆندۈم. ئازابنى ھېكايە قىلىپ سۆزلىۋەتسەكلا يېنىكلەپ قالىدىكەنمىز. ھەممىنى ئىچىگە يۇتۇپ، ھەزىم قىلالماي قىينىلىپ، ئويلىغانچە ئويغا پېتىش ئادەمنى كېسەل قىلىدىكەن.

بۇرۇن نېمە ئۈچۈن قىرىق نەزىر قىلىنىدىغانلىقىنى، مۇسىبەت تۈتۈشنىڭ قىرىق كۈندە ئاياغلىشىدىغانلىقىنى بىلمىگەن ئىكەنمەن. قاماقتىن چىققاندىن كېيىنكى بىر ئايدا ئۆزۈمنىڭ قاماق ھاياتىمنى خۇددى نورمال ھاياتتەك ھېس قىلىپ، قاماقتىكى كەچمىشىمنى نورمال كەيپىياتتا بايان قىلىشقا باشلىغىنىمدىن كېيىن، قىرىقىنىڭ سىرىنى ئاڭقىرىپ قالدىم. ئىنسان قىرىق كۈندە كۆنىدىكەن. شۇ قىرىق كۈندە بىزنى يوقلاپ كىرگەنلەرگە سۆزلەپ بەرگەن كەچمىشلەر ھېكايىگە ئايلىنىدىكەن. ئازابلىق كەچمىش بايان جەريانىدا بېيىپ سۆزلىگىلى بولىدىغان تەسىرلىك ھېكايىگە ئايلانغاندا، بىزمۇ مەزكۇر كەچمىشنى باشتىن كەچۈرگۈچى بولۇشتىن بايان قىلغۇچى بولۇشقا، كۆرگۈچى بولۇشتىن كۆزەتكۈچى بولۇشقا قاراپ ئۆزگىرىدىكەنمىز. ھەتتا بەزىدە ئۆزىمىزنى ۋە باشقىلارنى ئاۋۇندۇرۇش ئۈچۈن ھېكايىنىڭ كىشىگە تەسەللى بولىدىغان تەرەپلىرىنى، كۈلكىلىك تەرەپلىرىنى تاللاپ سۆزلەشكە باشلايدىكەنمىز تېخى! بۇنى پىسخىك دوختۇرلار ئىممۇنىتېت پەيدا بولۇش دەيدىكەن. ئىنسان ھەرقانداق ئازابقا

دۇچار بولۇپ مەلۇم مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن، ئۆزىدە شۇ ئازابقا قارشى بىر يۇرۇش مۇداپىئە مىخانىزمى پەيدا قىلىدىكەن. يەنى، بىز ئازابقا قارشى ئامال ـ چارىلەرنى ئويلاپ، باھانىلەرنى تېپىپ چىقىدىكەنمىز، بۇنى پەندە ئازابقا قارشى ئىممۇنىتېت شەكىللەندۇرۇش دەيدىكەنمىز.

ماڭا ئالتە يىل بۇرۇن كەلگەن كۈن ھازىر مىليونلىغان ئۇيغۇرنىڭ بېشىغا كەلدى. شۇ مىليون ئىنسانىنىڭ مىليونلىغان ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى ئازابتىن ساراڭ بولۇپ كەتتىمۇ؟ ياق، خۇددى بىزنىڭ ئائىلىدە مەن قاماقتىن چىقىشتىن بۇرۇن ئىككى توي بولۇپ، بىر نەۋرە دۇنياغا كېلىپ بولغاندەك شۇ مىليونلىغان ئىنسانلارنىڭ ئۆيلىرىدىمۇ تويلار بولدى، ئەۋلادلار تۇغۇلدى، مېيىتلەر كۆمۈلدى، ھاياتلار كۈلدى، كۈلدۈردى، تۇرمۇش سۈدەك شارقىراپ ئاقتى. چۈنكى ھەممەيلەنگە كۈندەك ئايدىڭكى، ئۆلگەننىڭ كەينىدىن ئۆلگىلى، تۇتۇلغانلىقىڭ كەينىدىن كامېرغا كىرىپ يېتىشىپ بەرگىلى بولمايدۇ. بىز ئۆزىمىز ئۈچۈن، قامالغانلارنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ياشىمىساق بولمايدۇ. ئۆلۈپ بەرسەكمۇ، يىغلاپ ساراڭ بولۇپ كەتسەكمۇ ھېچنېمە ئۆزگەرمەيدۇ.

بۇگۈن مۇھاجىرەتتە ھەممەيلەننىڭ يۈرىكى يارا، ئەمما ھەر كۈنى يارىلانغان بۆرىدەك يارىمزنى يالاپ، تەپچىگەن قانغا قاراپ ئاچچىق ياش تۆكۈپلا يۈرگىلى بولمايدۇ. يارا كولىغانچە قانايدۇ، قانىغانچە بىزنى ھالسىرىتىدۇ. بىز مۇھاجىرەتتە خىزمەت، بالا، ئۆي دېگەن غەملەر بىلەن تولغان ئېغىر بېشىمزنى تىك تۇتۇپ، تۇتۇلغان قېرىنداشلارنىڭ ئازابىنى يۈرەكلەرگە چىڭ تېڭىپ، بەزىدە تۇرمۇشقا ھاپاش بولۇپ، بەزىدە ھاياتنى يۈدۈپ ياشىشىمىز شەرت. ياشاش ئۈچۈن چىققان ئىكەنمىز ئاسماندىن تاش ياغقان تەقدىردىمۇ كۈلۈشتىن ۋاز كېچەلمەيمىز. ئەلۋەتتە،

بۇ جەريانـدا بەزىـدە يىغلايمـز، بەزىـدە كۈلىمـز، بەزىـدە ئاتايىن كۈلدۈرىمـز بىـر - بىرىمىزنـى.

بىـز كۈلۈشـنى خالايمـز، بىزنـى يىغلاتقـان، سىغىندۇرغان، هـەر بىـر گىياسـىغا زار قىلغـان ۋەتەندىـن چىققان كۈلكىلـەر بىزنى تېخىمـۇ ئىچىمىزدىـن كۈلۈشـكە ئۈندەيـدۇ. ۋەتەندىـن چىقـىپ تۇررۇۋاتقـان «غوجـى يۇمۇرلىـرى»، «بـارات موچـەن»، «كۈلـدۈر كۈلـدۈر»، «چولپـان كەلـدى»، «يىپـەك يولـى ساداسـى» دېگەنلەرنـى كۆرىدىغانـلار خېلـى كـۆپ. مەنـدەك قەشـقەرنىڭ توپىسـىغا مىلىنـىپ چـوڭ بولغـان ئادەمگە تـورلاردا ئېقـىپ يۈرگەن «ئـۇكام! مـاڭ قايلىسـىلا، شـە جۇما ماۋا» دېگـەن گەپلەر يېقىملىق ئاڭلىنـىپ كېتىـدۇ. مەنچە هەممـە يۇرتنىڭ گېپى ئۆزىگە يېقىملىق. ئۇيغۇرنـىڭ كۈلكىسـى هەممەيلەنگـە تاتلىـق، چۈنكى بىـز ئۇلاردىـن تەسـەللى تاپىمـز.

ۋەتەنـدە ئېيتىلىۋاتقـان ناخشـا، دېيىلىۋاتقـان كۈلدۈرگـە، سۆزلىنىۋاتقان چاقچاقلارنـى كۆرۈشـنى بىنورماللىـق، خىتاينىـڭ پىلانىغا ماسلاشقانلىق، قەستەن ئوينالغان سۈيقەستكە ئەگىشىش دېيىشـتىن بـۇرۇن ئۆزىمىزدىـن بىـر سـوئالنى سـوراپ باققىنىمـز ياخشـى. بىز هەركۈنى يىغلاپ ياشـىدۇقمۇ؟ يىغلاپ ياشـىيالامدۇق؟ بىـز ياشـىغان هاياتتـا، بىز كۈلگەن دەقىقىلـەردە ۋەتەندىكىلەرنىڭ هەققى يوقمـۇ؟ ئـۇلار تاماشـىبىن بولۇپ كۈلسـە، سـەنئەتكارلىرىمىز ئارتىـس بولـۇپ ئۇلارنـى كۈلدۈرسـە نېـرى يامان؟ بىزنىڭ كۈلۈشـكە هەققىمـز بـار، ۋەتەندىكىلەرنىـڭ يوقمـۇ؟

ۋەتەنـدە چىقىۋاتقـان سـەنئەتلىك پىروگرامـا، كۈلدۈرگـە سـىن ۋە قىسقا فىلىملەرنىـڭ سىياسـىي ئارقـا كۆرۈنۈشـى يـوق ئەمـەس، ئەمما هەممىسـى سىياسـىي تەشـۋىقاتمۇ ئەمـەس. ئەگـەر قىپقىزىـل بولـۇپ كەتسـە خېرىـداری بولمايـدۇ، ئىشـلىگەن شـىركەت، ئېـلان

بەرگەن كارخانا زىيان تارتىدۇ. ۋەتەندىكى سەنئەتنى خىتاينىڭ سۈيىقەستى دېيىشتىن بۇرۇن شۇ نومۇرلارنىڭ ئاستىغا يېزىلغان، لىپىلداپ كۆزگە تاشلىنىپ تۇرغان ئېلانلارغا قاراپ باقتۇقمۇ؟ ھەر بىر ئېلان پۇل دەپ جىلۋە قىلىدۇ. شۇ چىرايلىق خېنىملارنى كۈلۈمسىرەپ جەزبىلىك سۆزلەرنى قىلىشقا ئۈندەۋاتقىنى مەزكۇر پىروگراممىنىڭ كۆرۈلۈش قېتىم سانى. 2013 ـ يىلى ۋەتەننىڭ سەھنىسىنىمۇ قىزىتقاندا «يىپەك يولى ساداسى»، «تالانت سەھنىسى»، «ئەقىل باغچىسى»، «ناۋا پىروگراممىسى»، «مەشرەپ» دېگەنلەرنىڭ ھەممىنى خىتاي ھۆكۈمىتى چىقىم قىلىپ قويغۇزغان ئەمەس. ھەممىسىنىڭ كەينىدە «پۇل، پۇل پۇل» دەپ بېسىلىۋاتقان بىر كۈرەك بار. بۇ كۈرەكنى بېسىۋاتقىنى سودىگەرلەر ۋە شىركەتلەرنىڭ ئېلان ئارقىلىق تونۇتۇۋاتقان مەھسۇلاتى، ئۇلارنى سەنئەتكە چىقىم قىلدۇرۇپ تۇرغۇزمايۋاتقان نەرسە مىليونلىغان ئۇيغۇر ئىستېمالچىنىڭ يانچۇقىدىكى قىزىل قەغەزلەر.

ۋەتەندىكى سەنئەت نومۇرلىرى چەتئەلگە قانداق چىقىدۇ؟ ئىقتىسادشۇناسلىق ئىلمىدە ئېھتىياج تەمىنلەشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ دەيدىغان نەزەرىيە بار. دېمەكچى، نەدە ئېھتىياج بولىدىكەن، شۇ يەردە تەمىنلەش بولىدۇ. مۇھاجىرەتتىكى ئۇيغۇرلار ۋەتەندە ئىشلەنگەن دوپپا، تۇماق، ئەتلەس، چالغۇ، كانۋايلارغا ئېھتىياجلىق بولۇۋېدۇق، ئىستانبۇلدا دۇكانلار ئېچىلدى. بىرەيلەن مەنبەسىنى سوراپ باقتۇقمۇ؟ بۇنىڭ خىتاينىڭ ھېيلىسى ئىكەنلىكىنى ئويلاپ باققانلار بارمۇ؟ مەنچە بار بولسىمۇ كۆپ ئەمەس. بىز بېشىمىزغا كىيگەن ماددىي مەھسۇلات دوپپىنى خىتاينىڭ ئويۇنى دېمىگەن ئىكەنمىز، نېمە ئۈچۈن ئادەم كۈلدۈرۈشتىن باشقىغا يارىمايدىغان مەنىۋى مەھسۇلاتلارنى خىتاينىڭ سۈيىقەستى دەپ قارىۋالىمىز؟ خەتەرنى خەتەر دېمەي

ۋەتەندىن دوپپا ـ تۇماقلارنى چىقارغان ئۇيغۇر سودىگەر، خىتاينىڭ ۋىچەت، ۋېيبو، يۈكۈ دېگەن قانالىلىرىدىن شۇ كۈلكە ـ چاقچاقلارنى چۈشۈرۈپ تارقاتماسمۇ؟ ئەگەر ھېچبىرىمىز كۆرمىگەن بولساق، شۇنىڭدىن كىرگەن ئېلان بىلەن تۆت تەڭگە تېپىپ خىراجەت قىلمىغان بولسا خەق نېمە قىلىدۇ، ئۇلارنى سائەتلەپ چۈشۈرۈپ، ئاۋاره بولۇپ تورغا يوللاپ! ئەلۋەتتە، ئۇنداق ۋەتەندىن چىققان سىنلارنى تورغا قويغانلار ئىچىده سەنئەتنى سۆيگەنلىكى ئۈچۈن، باشقىلارغا كۈلكە ئاتا قىلىش ئۈچۈن، پەرزەنتلەرگە ئانا تىل ئۆگىتىش ئۈچۈن مېھنەت سىڭدۈرۈۋاتقانلارمۇ كۆپ.

خىتاينىڭ سەھنىگە چىقارغىنى بۇرۇنمۇ بار ئىدى، ھازىرمۇ بولۇۋاتىدۇ ھەمده بىز ۋەتەننى تارتىپ ئالمىغۇچە شۇنداق بولىدۇ. يېقىندىن بۇيان دىققەت قىلساق خىتاينىڭ دۇنياغا كۆرسىتىپ زۇلۇمنى ئاقلىماقچى بولغىنى بىزنىڭ ئارتىسلىرىمىزدىن بەكرەك ئۇيغۇرچە كىينگەن خىتاينىڭ ئارتىسلىرى بولۇۋاتىدۇ. ئۇلار ھەر قايسى يۇرتلارنىڭ مەيدانلىرىنى تولدۇرۇپ ئۇيغۇرچە كىينىپ ناخشا ـ مۇقام توۋلاۋاتىدۇ. خىتاي ئۇيغۇر سەنئىتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇۋاتقان، قوللاۋاتقان ئىشمۇ يوق! پەقەتلا تۇتىدىغانىنى تۇتۇپ يەنە بىر قىسمىدىن تەشۋىقات ئۈچۈن پايدىلىنىۋاتىدۇ.

نۆۋەتتە خىتاي ھۆكۈمىتى مۇقام ئانسامبلىنى ئەمەلدىن قالدۇردى، سەنئەت ئىنستىتۇتىنىڭ مۇقام كەسپىنى ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىشتىن توختاتتى. ئابلاجان ئاۋۇت، رەشىده داۋۇت، مەمەتجان ئابدۇقادىر قاتارلىق سەنئەتكارلىرىمىزنى ئېغىر قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلدى. خىتاي ئۇيغۇرلارنى بىز تەسەۋۋۇر قىلغانىدەك ئالداپ ئۇسۇلغا سېلىشنىڭ ئەكسىچە ئۇلارنى چاكار ئىشچىلارغا، بىكارلىق ئەمگەكچىلەرگە ئايلاندۇرۇپ بولدى. ۋەتەندىن چىقۋاتقان فىلملەرنى خىتاي ئاتايىن چىقىرىپ

بىزنى كۆلدۈرۈۋاتقان يوق. خىتاي مۇھاجىرەتتىكى بىزلەرنىڭ كۆلۈشىمىزنى ئەمەس ئازابتىن تۈگۈشۈپ كېتىشىمىزنى ئارزۇ قىلىدۇ. خىتاي ئۆزى سالغان دەردلەرنىڭ بىزنى دەردمەن قىلىپ خاراب قىلىشىنى ئۈمىد قىلىدۇ.

ئۇيغۇردا «ئۆلۈمدىن باشقىسى تاماشا» دېگەن ماقال بار. بۇ ماقالغا ئون يىلدا بىر كىچىك تەۋرىنىش، ئوتتۇز يىلدا بىر چوڭ قوزغىلىش قوزغاپ، قىرىلىپ تۈرسىمۇ باش ئەگمىگەن، ئۆلتۈرۈلسىمۇ تىز پۈكمىگەن بىر مىللەتنىڭ ھاياتقا بولغان قىزغىنلىقى، ياشاشقا بولغان تەشنالىقى، ھاياتنى ياشىنىتىدىغان سەنئەتكە، مەشرەپكە، كۆلكە ـ چاقچاققا بولغان ھېرىسمەنلىكى مۇجەسسەملەنگەن. شۇڭا بۇ مىللەت 1944 ـ يىلدىكى ئىلى ئىنقىلابىدا كۈندۈزدە دۈشمەن بىلەن ئۇرۇشسا، كېچىسى مەشرەپ قىلىشنى قولدىن بەرمىگەن. جەڭچىلەرنىڭ مۈرىسىدە راۋاب بىلەن مىلتىق تەڭلا ئېسىقلىق ئىدى. شۇ چاغدىكى ئۇيغۇر ھازىرمۇ ھايات، ۋەتەندىكى ۋە مۇھاجىرەتتىكى ۋەتەنگە تەشنا ئۇيغۇرلار ئاشۇ ئېزىلمەس روھنىڭ ۋارىسلىرى بولغاچقا، بولۇۋاتقان شۇ قەدەر زۇلۇمدا ساراڭ بولۇپ ئىشتاننى باشقا كىيىپ چىقىپ كەتمەي ياشاۋاتىمىز. بىز ۋەتەندىن مۇسىبەتنامىلەرنىڭلا چىقىشىنى، تۈتۈلغان، كېسىلگەن شۇم خەۋەرلەرنىڭلا چىقىشىنى كۈتمەيمىز. ۋەتەندىن كۈلكىمۇ چىقسۇن، كۈلدۈرىدىغانلار ئۈزۈلمىسۇن، ناخشىلار ئۈزۈلمىسۇن، خەلقىمىز بىر پەس بولسىمۇ ئازابنى ئونۇتسۇن! بىز بىر كۈن بولسىمۇ كۈلگەن ئۇيغۇرنى كۆرۈپ ياشايلى، قېرىنداشلارنىڭ تەبەسسۇملۇق چىرايىغا قېنىپ ياشايلى. شۇ سەنئەتلىك نومۇرلاردىن بىلەيلى كىملەر ھايات، كىملەر كەتتى، كىملەر ئۇرۇمچىدە، كىملەر سۈرگۈندە.

يىغلاۋاتىمىز، ئازابتا ئۆرتىنىۋاتىمىز. بۇنداق چاغلاردا كۆزىمىزگە

كۈلگەنلەر، ئويۇن ـ چاقچاقچىلار چىرايلىق كۆرۈنمەيدۇ. ئەمما دۇنيانىڭ بىز يىغلىغاندا تەڭ يىغلاش مەجبۇرىيىتى يوق، بىزنىڭ يىغا بىلەن نېرۋىلىرىمنى كاردىن چىقىرىپ، خىتاينىڭ ئارزۇسى بويىچە تۈگىشىپ كېتىش خىيالىمىزمۇ يوق. نەچچە يىللىق يىغىمىز بىزنى يىغلاشقا، يىغلارنىلا كۆرۈشكە، ئازابىمىزنى يىغا بىلەنلا تۆكۈشكە خۇمار قىلىپ قويمىسۇن. ھېچكىمنىڭ يىغا باسقان مىسكىن يۈزلەرنى كۆرگۈسى يوق، ھېچكىمنىڭ ھازا ئاچقانلاردىن ھەقىقەت ئىزدىگۈسى يوق. ھەقىقەت بىزنىڭ مىشىلدىغان يىغىمىزدا ئەمەس ئازابىمىزنى ئىسپاتلايدىغان ئەقلى بايانلىرىمىزدا، ئەقەللى پاكىتلىرىمىزدا ۋە مەردانە ھەرىكىتىمىزدە. يىغىمىزنى سەنئەتكە، پاكىتقا، ھۆججەتكە ئايلاندۇرۇپ كىتاب يازايلى، كۈندىلىك خاتىرە يازايلى، ناخشا ئېيتايلى، دىراما ئورۇنلايلى، ھەسرەتلەرنى كىنوغا، فىلىمگە، ئۇسۇلغا ئايلاندۇرۇپ نامايان قىلايلى. خاتىرجەم بولايلى، تۆت ئۇيغۇر مۇھاجىرەتتە ناخشا ئېيتقانغا دۇنيا بىزنى ئارتىس بولۇپ كېتىپتۇ، قوللىمايلى! دېمەيدۇ. بەش ئۇيغۇر ۋەتەندە كۈلدۈرگە ئورۇنلىغانغا ئىنسانىيەت خىتايغا قارشى مەيدانىدىن يېنىۋالمايدۇ. خىتاي مىليونلىغان ئۇيغۇرنى قاماپ، ئۇلارنى چاكار ئىشچىلارغا ئايلاندۇرۇپ، تۇرمىلەرنى تولدۇرۇپ بولۇپ سەھنىدە يىغىپ كەلسە يۈز چىقمايدىغان ئارتىسنى ھەر كۈنى ئويۇن قويغۇزسىمۇ ئادالەتنىڭ كۆزىگە ياغاچ تىقىپ كور قىلالمايدۇ.

2021 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى

تۈركىيەدىكى ئۇيغۇرلارغا خەتەر قانچىلىك؟

2021 ـ يىلى كىرگەندىن بۇيان تۈتۈلغان ئۇيغۇرلار مەسىلىسى ساراسىمگە سەۋەب بولدى. تۈتۈلۈشتىن قورقۇپ ئۇ يەر، بۇ يەرلەرگە ئۆزىنى ئېتىپ يۇلقۇنۇۋاتقان ياشلارنىڭ غوۋغالىرى تورنى قاپلاشقا باشلىدى. خېلى چوڭ ياشلىق بوۋاي ـ مومايلارنىڭ «قانداق قىلارمىز، مىسىردا تۈتقانىدەك تۈتارمۇ؟ قايتۇرۇپ كېتەرمۇ؟» دەپ يىغا ـ زارىگە چۈشكەنلىكى تۈركىيەدىن ھالقىپ ياۋروپا، ئاۋستىرالىيە ۋە ئامېرىكىغا قەدەر ئاڭلىنىپ كەتتى. بۇ ئەمەلىيەتمۇ؟ تۈركىيەدە ئومۇمىي تۈتقۇن باشلاندىمۇ؟

2021 ـ يىلىدىن بۇيان تۈتۈلغان ئۇيغۇردىن مەلۇم بولغىنى تۆت نەپەر ئىدى. تېخى بايىلا ھىدايەتۇللا ئوغۇزخاننىڭ ئېيتىشچە تاش قارى دېگەن ئۆلما كىشىنى قويۇپ بېرىپتۇ. بۇ كىشى بىر قۇرئان كۇرسىدا مۇدەررىس ئىكەنتۇق . دېمەك، ھازىر تۈتقۇن ھالەتتە تۇرۇۋاتقان كىشى ئۈچ.

تۈتۈلغان ئادەم ئۈچ، ئېقىپ يۈرگەن گەپتە 50، 15 دېگەندەك ئىشەنچسىز سانلار. ھىدايەتۇللا ئوغۇزخان ئەپەندىمنىڭ ئېيتىشچە، مۇشۇ كۈنگىچە ھەر خىل سەۋەبلەر بىلەن تۈتقۇن قىلىنغان ئۇيغۇر 40 ئەتراپىدا بولۇشى مۇمكىن ئىكەن. شەرقىي تۈركىستان مائارىپ ۋە ھەمكارلىق جەمئىيىتىدە ئۇلارنىڭ تىزىملىكى بولمىغانلىقتىن، ئېنىق سان ئۇلارغا مەلۇم ئەمەس ئىكەن.

نېمە ئۈچۈن بۇ قەدەر ساراسىمگە چۈشۈپ قالدۇق؟ ئەڭ مۇھىم سەۋەب، تۈركىيەنىڭ ئۇيغۇرنى خىتايغا ئۆتكۈزۈپ بەرگىنى

راست. تۇركىيەنىڭ خىتاي بىلەن جىنايەتچى ئالماشتۇرۇش كېلىشىمىگە 2017 ـ يىلى ئىمزا قويغىنى راست. بۇندىن باشقا ئۇيغۇرنىڭ مىسىردا پاجىئەلىك تەقدىرنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگىنى ئەمەلىيەت. ئۇيغۇرلار 2017 ـ يىلى 4 ـ ئىيۇل كۈنى مىسىردا ئومۇمىي تۇتقۇنغا ئۇچرىغانىدى. گەرچە بىز يازمىلىرىمىزدا مەزكۇر ۋەقەنىڭ ماهىيىتىنى، تۇركىيە ۋە مىسىرنىڭ پەرقىنى، 2017 ـ يىلدىكى دۇنيانىڭ ئۇيغۇرغا بولغان دىققىتى بىلەن ھازىرقى كۆڭۈل بۆلۈشىنىڭ دەرىجىسىنى ئاغزىمىزدىن كۆپۈك چىققىچە چۈشەندۈرسەكمۇ، لېكىن كىشىلەر يەنىلا كۆرگەنگە ئىشىنىدۇ. بولۇپمۇ تۇركىيەدىكى 47 پىرسەنت ئۇيغۇر باشلانغۇچ ۋە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەلۇماتلىق بولغاچقا دۇنيا ۋەزىيىتى، تۇركىيەنىڭ دېموكراتىيەسى، ئامېرىكىنىڭ نوپۇزى، ئىرقى قىرغىنچىلىق دېگەن جاكارنىڭ ۋەزنى دېگەنلەرنى ئاڭقىرىپ بولالمايدۇ. ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدا قاھىرە كوچىلىرىدا يۈز بەرگەن قوغلاپ تۇتۇش ۋە ماشىنىلاپ توشۇشلار ھېلىمۇ جانلىق ساقلانماقتا.

نېمە ئۈچۈن شۇنچە كۆپ ئادەم تەشكىلاتلارغا ئىشەنمەي بىسەرەمجان بولىدۇ؟ نېمە ئۈچۈن تۇركىيەدە ئۇيغۇرلار مىسىردا يۈز بەرگەن تۇتقۇنىنىڭ تۇركىيەدىمۇ يۈز بېرىشىدىن ئەنسىرەپ ياشايدۇ؟ چۈنكى شۇ چاغدا رەھبەرلەر مىسىردىكى ئۇيغۇرلارغا كېلىۋاتقان خەتەردىن بىخۇد قالغان. بەزى ئۇستازلار ۋە ھازىرقى بىر قىسىم تەشكىلاتلارنىڭ قۇرغۇچىلىرى «ئۇيغۇرلار مىسىردىن قايتۇرۇلمايدۇ، بىخەتەر دۆلەتلەرگە ياكى تۇركىيەگە كېتىمىز دېمەي ئوقۇشۇڭلارنى ئوقۇڭلار» دېگەن مەنىدە تەلىم بەرگەن ھەتتا شۇ ھەقتە پەتىۋا ئېلان قىلىنغانىدى. ئەمما تۇتقۇن يۈز بەردى. شۇڭا ھازىر كىم نېمە دېسۇن، مەيلى ئۇ قانچىلىك ئىستراتېگىيەچى، ئەھلى ئىلىم ۋە نوپۇزلۇق ئۇستاز بولۇپ كەتسۇن كىشىلەر ئىشەنمەيدۇ. كىشى ئاڭلىغانغا ئەمەس كۆرگەنگە ئىشىنىدۇ،

يىلان چاققان كىشىلەر ئارغامچىدىنمۇ قورقىدۇ، چۆچۈيىدۇ.

تۈركىيەدىن ئەنسىرەشكە پۈتۈنلەي ئاساس يوق دېيەلمىسەممۇ تۈركىيە مىسىر ئەمەس. تۈركىيە ئۇيغۇرنى مىسىرغا ئوخشاش توپلاپ تۇتۇپ، پارچىلاپ خىتايغا ساتمايدۇ. مەن بۇ گەپنى ھەر قېتىم مۇشۇنداق ساراسىمە پەيدا بولغاندا دەپ كەلدىم. بۇ قېتىممۇ يەنە دەيمەن. بۇ قېتىم مېنىڭ مۇنداق دېيىشتە تۈركىيەدىكى ئىسمىنى ئاشكارىلىمايدىغان، ئۇيغۇرنى سۆيىدىغان يۇقىرى دەرىجىلىك مەسلىھەتچىلىك ماقامىدا ئىشلەيدىغان كىشىلەرنىڭ ئاغزىدىن ئالغان مەلۇماتىم بار.

مەن مىسىردىكى تۇتقۇندىن ئاگاھلاندۇرغان، راست چىقتى. مەن تۈركىيە مىسىر ئەمەس دېگەن، مىسىردا بولغان تۇتقۇن تۈركىيەدە بولمايدۇ دېگەن ۋە شۇنى ئىزچىل دەپ كېلىۋاتىمەن. بۇ شۇبھىسىز راست چىقىدۇ. مەن ئەردوغاننى ئىنگلىزچە، تۈركچە، فىرانسۇزچە، شۋېتچە ۋە گوللاندىيەچە مەتبۇئاتلاردا تەنقىد قىلىپ تۈركىيەدە ساق ياشىغان ئادەم، شۇڭا مېنىڭمۇ ئىشىنىدىغان تەرىپىم، تەھلىلىم ۋە ئادەملىرىم بار. ئىشەنمىسىڭىز ئىختىيارىڭىز. ئەمما تۈركىيەدە، ھازىرقى ھۆكۈمەتنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇرنى جان تىكىپ قوغداشقا تەييار ۋىجدانلىق سىياسەتچى كىشىلەر بار. شۇلاردىن ئالغان مەلۇماتىم ۋە بۇنى تەستىقلىغان ھىدايەتۇللا ئوغۇزخان بىلەن قىلغان ئىككى كۈندىن بۇيانقى سىردىشىشلاردىن شۇنى ئېيتىمەنكى: ئۇيغۇر خىتايغا ئاشكارا قايتۇرۇلمايدۇ، توپلاپ قايتۇرۇلمايدۇ، ئۆزىنى ئاشكارىلاپ ئاخباراتتىن قاچمىغانلار بۇرۇن مەيلى قەيەردە بولغان بولۇشىدىن قەتئىينەزەر قايتۇرۇلمايدۇ. ئەمما ئۆزىڭىزنىڭ نەگە بارغىنىڭىز ئېنىق، كىملەر بىلەن قايسى چېگرادىن تۇتۇلغانلىقىڭىز مەلۇم بولسا، دائىشنىڭ سىياسىي تەشۋىقاتىنى دىن دەپ مۇدەررىسلىك، دەۋەتچىلىك، تەبلىغچىلىك قىلغان

بولسىڭىز، ئۇيغۇرنىڭ جىھاد قىلىش تەشىنالىقىنى سۈرىيەگە، ئىراققا ۋە ئافغانىستانغا بۇراشقا ئۇرۇنغان بولسىڭىز؛ جامائەتلىشىپ، مېھمان چاقىرغان بولۇپ ئەلقائىدىگە ئادەم تەشكىللىگەن بولسىڭىز ئۆزىڭىزنى بىلىڭ. چىقالماي يېتىپ كەتكەنلەرنى شۇنداق بىلىڭ، سۈرىيەگە تېلېفون قىلىپ، ئىراقتىن ئۇچۇر كېلىپ قولغا چۈشكەن بولسىڭىز ئۆزىڭىز بىلىڭ.

ئۇيغۇر مىللىتى تۈركىيەدىن قايتۇرۇلمايدۇ. ئۆزىنى ئۇيغۇر دەپ قارايدىغان ۋە ئۇيغۇرنىڭ مىللىي مەنپەئەتىنى بارلىق سىياسىي ئەقىدە، ئىنقىلابى شوئار ۋە جىھادى تەلىماتلاردىن ئۈستۈن كۆرگەن بولسىڭىز، ئەسلا قايتۇرۇلمايسىز دېيىشكە تامامەن ئاساسىم بار. شۇڭا مىسىر ۋەقەسىدە مۇجۇلۇپ كەتكەن يۈرەكلەرنى ئېزىپ قايتا ئەنسىزلىك تارقاتمايلى. ئەنسىرەش خاتا ئەمەس، ئەنسىز كۆپتۈرمە ئۇچۇرلارنى تارقىتىش خاتا، بىر - بىرىنى ئاگاھلاندۇرۇش خاتا ئەمەس، نورمال قانۇنغا خىلاپلىق قىلىپ تۈتۈلغان ئۇيغۇرلارنى خىتاي تۈتقۇزدى دەپ قورقۇنچلۇق خەۋەر تارقىتىش خاتا.

تۈركىيە سىز ئۆسەك تارقىتىپ پاتىپاراق بولۇپ كەتكىدەك دۆلەت ئەمەس. ئەمما دىققەت قىلىدىغان بىر قانچە تۈرلۈك كىشىلەر بار.

1. رەينا تېررورلۇق ۋەقەسى بىلەن تۈتۈلۇپ ھەر ھەپتە ئىمزا قويغۇزۇش شەرتى بىلەن قويۇپ بېرىلگەنلەر. دائىش تېررورلۇق تەشكىلاتىغا باغلاپ تۈتۈلۇپ قويۇپ بېرىلگەنلەر، سۈرىيەگە بارغانلىقى سەۋەبتىن تۈتۈلغاندىن كېيىن ئىمزالىق قويۇپ بېرىلگەنلەر، سىز دەرھال ئادۋوكات چاقىرىپ سوتقا چىقىپ دەۋانى ئاياغلاشتۇرۇڭ.

2. پاسپورت، ئىقامەت قاتارلىق رەسمىيەتسىز ياشاۋاتقان

قېرىنداشلار دەرھال كۆچمەنلەر ئىداربىسىنىڭ پاناھلانغۇچىلارنى تىزىملاش ئىشخانىسىغا بېرىڭ.

3. ئون سەككىز ياشقا كىرمىگەن قىزلىرىنى ئەرگە بەرگەنلەر (بۇ تۈركىيەدىكى ئۇيغۇرلاردا ئاشكارا مەخپىيەت)

4. ئون سەككىزگە كىرمىگەن قىزلار بىلەن تويلاشقانلار

5. ئىقامىتى رەت قىلىنغانلار

6. توي خېتىسىز نىكاھلىق بىللە ياشاۋاتقانلار

7. يېنىدا ھامىلىق رەسمىيەتلىرى يوق ئەھۋالدا كېچىك بالىلارنى ئۆيىدە بېقىۋاتقانلار، قانۇنسىز مەدرىس، يەسلى ۋە شىپاخانا ئېچىۋاتقانلار

8. ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ھاۋالە رەسمىيىتى يوق، ئوقۇش يېشىدىكى بالىلارنى مەكتەپتىن ئايرىپ دىندا تەربىيەلەش بىلەن بولۇۋاتقانلار

يۇقىرىقى ئىشلار تۈركىيە قانۇنىغا خىلاپ، پەقەت تۈركىيە كۆز يۇمغانلىقى سەۋەبلىك خىتاي مۇشۇ كىشىلەرنىڭ ئۈستىدىن سوتقا ئەرز قىلىشى مۇمكىن، چۈنكى ئىگىلىگەن ئەھۋاللاردىن مەلۇم بولۇشىچە بۇلارنىڭ قانۇن بويىچە ئەرزگە سەۋەب بولۇش ئېھتىمالى كۈچلۈك. بىر ئۇيغۇر ئوغلىمىز ۋە يەنە بىر ئۇيغۇر دادا قورامىغا يەتمىگەن قىزچاق بىلەن توي قىلغان، قىزىنى قانۇنى ياشتىن بۇرۇن ئۆيلەندۈرگەن سەۋەب بىلەن تۇتۇلدى.

تۈركىيەدىكى باشقا ئىنسانلارغا ئوخشاش ئۇيغۇرلار بۇرۇنمۇ تۇتۇلغان، ھازىرمۇ تۇتۇلۇشى مۇمكىن. ئەمما بۇگۈنكى تۇتۇش كىشىلەرنى بەكرەك ئەندىشىگە سېلىۋاتقان بولۇشى مۇمكىن. ھالبۇكى سەۋەبىنى سورىماي، ئىزدەنمەي ھە دېسىلا خىتاي

تۇتقۇزدى، خىتايغا ئېلىپ كېتىدۇ، تۈركىيە خىتايغا قايتۇرۇپ بېرىپتۇ... دېگەندەك ئۆسەك تارقاتقۇچىلاردىن بولماسلىق كېرەك. ئەنسىرەپ قالغان بولسىڭىز تەدبىر قىلىپ، سەۋەب قىلىپ قۇتۇلۇشنىڭ يولىنى ئىزدىمەي، تورلاردا ئاساسى يوق گەپلەرنى تارقىتىپ يۈرۈشنىڭ پايدىسى يوق.

2021 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى

ئۇيغۇرلۇققا باغلانغان ئۇتۇق

1. ئۆزىنى ئۇيغۇر دېيەلمەس ئۇيغۇرلار

ئۇيغۇرلارنىڭ تۈركىيەدىن 2019 ـ 2018 ـ يىللىرى خىتايغا يولغا سېلىنىشى پاجىئەلىك ئەھۋال، نەپرەتلىك ھەرىكەت، نومۇسسىز قارار ۋە ئىنسانىيلىققا زىت سىياسىي سودا. ئەمما ھەر قېتىم بۇ مەسىلە ئوتتۇرىغا چىققاندىن كېيىن بىر قىسىم ئاق كۆڭۈل كىشىلەر، پىداكار دەۋاگەرلەر تۈركىيە ھۆكۈمىتىنى ۋە تۈركىيەدىكى تەشكىلاتلارنى تەنقىد قىلىدۇ. مۇشۇنداق پۇرسەتنى كۈتۈپ تۇرغان تۈركىيەدىكى سىياسىي ئەربابلار بىر ـ بىرىگە ھۇجۇم باشلايدۇ. شۇ ھامان بەزى رەزىل ئىنسانلار بۇنى سۈيىئىستېمال قىلىدۇ. مەسىلىنىڭ ئۆلارغا ئايدىڭ تەرەپلىرى خەلق بىلەن ئورتاقلىشىلمايدۇ. بىر ـ بىرىنى قەستەن ئەيىبلەش ۋە سېستىشلار ئەۋجىگە چىقىدۇ. ئۇيغۇر تەشكىلاتلارنىڭ بىر ـ بىرىنى تەنقىدلىشى كىشىنى ئۈمىدسىزلىككە تاشلايدۇ.

ئېنىقكى، ئۇيغۇرنى خىتايغا قايتۇرۇپ بېرىشتە ئەردوغان باشقۇرۇۋاتقان ھۆكۈمەتنىڭ خىتايپەرەسلىكى جاۋابكار. بۇنداق پاجىئەلىك قىسمەت كەينىدە ئا ك پ ھۆكۈمىتىنىڭ خىتايچە پوزىتسىيەسى، خىتاي مەبلىغىگە تەشنالىقى قوزغاتقۇچ ئامىل. ئەمما بىزدىن ئۆتكەن يەرلەر بارمۇ ـ يوق؟ بۇنى ئويلىشىپ بېقىشىمىز كېرەك. چۈنكى بىز تۈركىيەنىڭ مەيدانى، قارارىنى ئۆزگەرتىشكە قادىر بولالمىغان بىلەن ئۆزىمىزنى، كەمچىلىكىمىزنى، خەلقىمىزنىڭ پىكرىنى ئىسلاھ قىلىشقا قادىر.

ئۇيغۇر نېمە ئۈچۈن 2019 ـ يىلى تۈركىيەدىن تاجىكىستانغا يولغا سېلىندى؟ ئۇيغۇر نېمە سەۋەبتىن 2018 ـ يىلى ئۆزبېكىستانغا كېتىپ قالدى؟ شۇ يەرلەرگە يوللىنىشتىكى سەۋەبنى ۋە شۇنداق خىتايغا يوللانغانلار ھەققىدە چىنلىقنى قاچان دەيمىز؟ ھەقىقەتنى قاچان قورقماي ئاشكارىلايمىز؟ نېمە ئۈچۈن مۇھاجىرەتتە ھەممىنى خىتاي سۈيىقەستى، خىتاي قورقۇنچى، خىتاي ھىيلىسى بىلەن تەھلىل قىلىپ، ئىچىمىزدىن چىققان، ئۆزىمىزدىن ئۆتكەن خاتالىقلارنى ئويلاشمايمىز؟ دىنغا قارشى چىقتى، دېگەن قالپاقتىن قورقىمىزمۇ؟ ئۇيغۇرنى سۆكتى دېگەن ئاتاقتىن ئەنسىرەيمىزمۇ؟

بىر ئۇيغۇر سۈرىيەگە تەكرار ئىككى قېتىم كىرسە، ئۈچىنچى قېتىمدا تويلاشقىنى تاجىك تۇرسا، تۇتۇلغاندا ئۆزىنى ئۇيغۇر دېمىگەن تۇرسا، تاجىك بىلەن تۇتۇلسا تاجىك بولماي نېمە بولىدۇ؟ بىر ئادەم تۇتۇلۇپ ئۆزىنى ئۆزبېك دېسە، دەرھەقىقەت ئۆزبېكلەر بىلەن تۇتۇلغان تۇرسا، سوراقتا ئۆزىنى ئۆزبېك دېگەن تۇرسا ئۆزبېك بولماي نېمە بولىدۇ؟ ئۇلارنى ئۆزبېكىستانغا ۋە تاجىكىستانغا قايتۇرماي قەيەرگە قايتۇرىدۇ؟ تاجىكىستان بىلەن ئۆزبېكىستان خىتاينىڭ ھەمدەمى، شېرىكى، شاگىخەي ھەمكارلىق تەشكىلاتىدىكى ھەمتاۋاق دوستى تۇرسا، دۆلىتىگە تېررورلۇق تەشكىلاتىغا قاتناشقان، شۇ سەۋەبتىن تۈركىيەدىن قايتۇرۇلغان ئۇيغۇر كەلسە خىتايغا ساتماي قالامدۇ؟

يۇقىرىقى بايانلاردىن مەلۇمكى، ئۆزبېكىستان ۋە تاجىكىستانغا يولغا سېلىنغان قېرىنداشلارنىڭ دەسلەپكى سوراققا چۈشكەندە ئۆزىنى ئۇيغۇر دېمىگەنلىكى خىتاييەرەس ھۆكۈمەتكە باھانە بولغان. دېمەكچى بولغىنىمىز قېرىنداشلارنىڭ سۈرىيە ـ تۈركىيە چېگراسىدا تۇتۇلغاندا، سوراققا چۈشكەندە ئۆزىنى ئۇيغۇر دېمىگەنلىكى، دېيەلمىگەنلىكى ئۆزىنىڭ پۇتىغا پالتا چاپقاندەك

ئـش بولغـان. نېمـه ئۈچـۈن شـۇنداق دەيـدۇ؟ چۈنكـى ئـۇلار قوبـۇل قىلغـان دىنـي چۈشـەنچىدە شـەرقي تۈركىسـتان دېيـش ۋەتەنپەرەسـلىك، كـۆك بايراقنـى سـۆيۈش دىنىـدىن چىققانلىـق، ئۆزىنـى ئۇيغـۇر دېيـش قوۋمپەرەسـلىك بولـدۇ.

2. تېررورلۇققا باھانە بولۇۋاتقان بايانلار

تۈركىيەدىكـى ئۇيغۇرلارنـىڭ تۇتۇلۇشـىغا تېپىلغـان باھانـە تېررورلـۇق. تۇتۇلغـان ئۇيغۇرنـىڭ ھەممىسـى دېگـۈدەك تۈركىيـەدە تېررورلـۇق تەشـكىلاتىغا ئـەزا بولغـان، تېررورلـۇق تەشـۋىقاتىنى تارقاتقـان، تېررورلۇققـا تەشـەببۇس قىلغـان، تېررورلۇققـا مەنبـە بولغـان دېگـەن جىنايەتلـەر بىلـەن ئەيىبلىنىـپ كېتىـدۇ. ئەلۋەتتە بۇلارنـىڭ ھەممىسـى باھانـە. ئەمما بۇنـداق باھانىلەرگـە سـەۋەب بولغـان بايانـاتلار بىـزدە يوقمـۇ؟ سـەۋەبلەر بىزدىـن تېپىلمامـدۇ؟ تېپىلىـدۇ. شـەرقي تۈركىسـتان ئۆلىمـالار بىرلىكىنـىڭ، ئىسـتىقلال تېلېۋىزىيەسـىنىڭ ۋە بـەزى جامائـەت ئەربابلىرىنـىڭ تېررورلـۇق ۋەقەسـىدىن كېيىـن ئېـلان قىلغـان بايانـاتى ۋە پىروگراممىسـىنى ھەركـىم كۆرەلەيـدۇ. بىـر دۆلەتنـىڭ ئىسـتىخپاراتى دۇنيادىكـى چـوڭ تېررورلـۇق ۋەقەلىـرى ھەققىـدە شەخسـلەرنىڭ نېمـە دېگىنـى بىلـەن كارى بولمىغانـدەك قىلغان بىلـەن تىركەپ قويىدۇ. بولۇپمۇ تەشـكىلاتلارنىڭ، ئەربابلارنـىڭ ۋە ئۇلارغـا ۋەكىللىـك قىلىدىغـان ئاخباراتنـىڭ بايانـاتىغا ئالاھىـدە دىققەت قىلىدۇ. دۇنيادا تېررورلۇق يـۈز بەرگەنـدە چىققـان بايانـاتلارغـا قـاراپ باقايلـى.

تۈركىيـەدە تېررورلـۇق ۋەقەسـى يـۈز بەرگەنـدە تېررورچىنـى ۋە تېررورلۇقنى ئەيىبلەپ بايانات ئېلان قىلمىغان شـەرقي تۈركىسـتان ئۆلىمـالار بىرلىكـى فىرانسـىيەدە تېررورلـۇق يـۈز بەرگەنـدە ئۇيغۇرنى قوللىغان فىرانسـىيەگە قارشـى مۇقامدا بايانات جاكارلىغان تۈرسـا، تۈركلەرگە ئۇيغۇرلارنىڭ تېررورلۇققا قارشـى بۇ مەيدانى شـۈبھىلىك

تۇيۇلماسمۇ؟ ۋەقە ئەسلى مۇنداق بولغان.

2017 ـ يىلى كىرىدىغان كېچىدە يۈز بەرگەن رەينا قەتلىئامىنىڭ قاتىلى ئۇيغۇرنىڭ كۆيئوغلى ئىدى، قاتىل نەق مەيداندىن قېچىپ مۆلچەرتاغ دېگەن ئۇيغۇر ئاشخانىسىغا پۇل سوراپ كەلگەنىدى. تۈركىيە تېررورچىغا قىزىنى بەرگەن كىشىدىن، تېررورچىغا پۇل بەرگەن ئۇيغۇر جامائىتىنىڭ تېررورلۇققا چېتىشلىقىدىن گۇمانلانماي كىمدىن گۇمانلىنىدۇ؟ بۇنداق چاغدا ئۇيغۇرنىڭ دىنىي تەشكىلاتى بولغان ئۆلىمالار بىرلىكى تېررورچىلارغا ۋە تېررورچىلىققا نەپرەت بىلدۈرۈپ بايانات ئېلان قىلىشى كېرەك ئىدى. 2020 ـ يىلى ئۆكتەبىرنىڭ 22 ـ كۈنى پارىژدا پىكىرگە پىچاق بىلەن تاقابىل تۇرىدىغان قاتىللىق يۈز بەرگەندە، ئۇيغۇردىن شۇ قاتىلنىڭ قۇربانى بولغان، ئۇيغۇرنى ياۋروپادا ئەڭ كەسكىن قوللاۋاتقان فىرانسىيەگە ھېسداشلىق بايانىتى ئەمەس، قاتىللىققا، تېررورچىلىققا نەپرەتنى ئىسلامغا نەپرەت دەپ چۈشەندۈرىدىغان بايانات، تېلېۋىزىيە پىروگراممىسى چىقتى. بۇنداق بايانات بىر ئۇيغۇردىن، شەخسىتىن ئەمەس ئۇيغۇرلارنىڭ ئىستانبۇلدىكى ئەڭ كۆچلۈك ۋە نوپۇزلۇق بىر دىنىي تەشكىلاتىدىن چىقتى. تۈركىيە ئىستىخپاراتى ئەلۋەتتە بۇنى سېلىشتۇرىدۇ. خىتاي ئىستىخپاراتىمۇ تۈركىيە ھۆكۈمىتىگە بۇنى باھانە قىلىپ بېسىم قىلىدۇ. مۇشۇنداق ئەھۋالدا تۈركىيە ئۇيغۇرنى تېررورچىلىققا باغلاپ شۇبھىلەنمەي قانداق قىلسۇن؟ قۇيرۇق تۇتقۇزۇش دېگەن مۇشۇنداق بولىدۇ.

تۈركىيەدىكى ئىستىخپارات ئورگانلىرى بۇنداق بايانلارنى ئۇيغۇرلارنىڭ جامائەت پىكرى دەپ ئارخىپلاشتۇرىدۇ، ساقلايدۇ. خىتاي ئىستىخپاراتىمۇ بۇنداق تېپىلماس پاكىتنى قولدىن بەرمەيدۇ. تۈركىيەدىكى ھۆكۈمەتكە سۇنۇپ دىققىتىنى قوزغايدۇ. ھۆكۈمەت مۇشۇنداق ئۇيغۇرلارنى قايتۇرۇشقا توغرا كەلگەن ۋاقىتتا، بىر

پۇرسەت كەلگەندە شۇ ئىستىخپاراتلارنى ئالدىغا قويۇپ ئولتۇرۇپ قاراپ چىقىدۇ ۋە قارارنى بېرىدۇ. ئۇيغۇرلارنى تېررورلۇققا باغلاپ تۈتۈشقا توغرا كەلگەندە بۇ پاكىتلار ئىشقا يارايدۇ.

توغرا، ھەرقانداق تەشكىلاتنىڭ ئۆزىنىڭ چۈشەنچىسىنى قوغداش ھوقۇقى بار. شەرقىي تۈركىستان ئۆلىمالار بىرلىكى، ئىستىقلال تېلېۋىزىيەسى ۋە باشقا ئەربابلارنىڭ ئۆزىنىڭ دىنىي چۈشەنچىسى بويىچە تېررورلۇققا ھەر خىل مەيدان تۈتۈش ئەركىنلىكى بار. ئەمما ئۇلارنىڭ ۋەكىللىك قىلىۋاتقىنى ئۇيغۇرلار بولغاچقا، شۇ تەشكىلات تۈتقان مەيدان ئۇيغۇرلارغا ۋەكىللىك قىلىپ قالىدۇ ۋە ۋاقتى كەلگەندە خەقنىڭ قولىدىكى كوزىرغا ئايلىنىپ قالىدۇ.

3. ئۇيغۇرلۇققا چۈشكەن شەكلەر

2017 ـ يىلنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن باشلاپ تۈركىيەدە ئۇيغۇرلارغا ئۇزۇن مۇددەتلىك ئىقامەت بېرىلدىغان بولدى. بۇ بىر غەمخورلۇق بولۇپ ھەر يىلى ساياھەت ئىقامىتى ئېلىش مەجبۇرىيىتىدىكى تۈمەنلىگەن ئۇيغۇرنى غەمدىن خالاس قىلىدىغان بىر سىياسەت ئىدى. بۇ سىياسەتتە ئۇيغۇرلار ئىقامەت ئېلىش ئۈچۈن يۈز تۇرانە ئىمتىھانغا كىرىش تەلەپ قىلىندى. ئىمتىھاننى مەن ۋە ئايالىمۇ بەردۇق. مەن بۇ جەريياندا ئەنقەرەدىكى كۆچمەنلەر ئىدارىسىدىكى مەمۇرلار بىلەن مۇڭدىشىپ قالدىم. بەزى ئۇيغۇرلارنىڭ دۇنيادا كاپىر ۋە مۇسۇلمان دەيدىغان ئىككى مىللەت بار دېگەن چۈشەنچىسى ۋە ئۇيغۇر تارىخى، مەدەنىيىتى ۋە سەنئىتى ھەققىدىكى مەلۇماتسىزلىقى ئۇلارنىڭ ئىقامەت ئېلىشىغا توسقۇن بولۇپتۇ.

تۈركىيەدە بەزى ئۇيغۇر ئىقامەت ئالالمىدى، ئۇلار سۇرىيەگە

بارمىغان، ئىراققا سەپەر قىلمىغان. ئەمما ئۇلارنىڭ ئۇيغۇرلۇق ئىمتىھانىدىن ئۆتەلمىگەنلىكى ئىقامەت ئالالماسلىققا سەۋەب بولۇپ قالغان. مەمۇرلارنىڭ ئېيتىپ بېرىشىچە بەزىلەر ئۇيغۇرلارنىڭ تارىخى، ئۆرپ ـ ئادىتى ۋە تۇرمۇش مەدەنىيىتى ھەققىدە ھېچنېمە بىلمەيدىكەن. بۇنىڭدىن ئىچى پۇشقان مەمۇر: مىللىتىڭ نېمە؟ دېسە، ئۇيغۇر دېمەي، مۇسۇلمان، ئىبراھىم خەلىيۇللانىڭ مىللىتى دەپتۇ. سۇتۇق بۇغراخان كىم؟ دېسە، بىلمەيمەن دەپتۇ. ئۇيغۇرچە تاۋۇشلارنى ساناپ باق دېسە، «ئېلىف، بە، تە، سە» دەپ ئەرەبچە تاۋۇشلارنى ساناپ تۇرۇك مەمۇرلارنى كۈلدۈرۈپتۇ. ھەممىدىن قىزىقارلىق يېرى، قاراخانىيلار دۆلىتىنىڭ پايتەختى قايسى؟ دېسە، «بۇخارا» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

مەن ئوقۇرمەنلەرگە شۇنى سېلىشتۇرۇپ بېقىشنى تەۋسىيە قىلىمەن. ئۇيغۇرغا ئىقامەت بەرگەندە ئۇيغۇرلۇق ئىمتىھانى ئېلىندى، نېمە ئۈچۈن تۈركىيەدە ئاخىسكا تۈركلىرىگە پۇقرالىق بەرگەندە تۈركلۈك ئىمتىھانى ئېلىنمىدى؟ بۇ بىزنىڭ ئۇيغۇرلۇق روھىمىزدا شەك بولغانلىقى، كىملىكىمىزنىڭ مۇقىملاشماي تۈركىيەنى گۇمانغا سالغىنى بولماي نېمە؟ سىز ئۇيغۇرلۇقتىن تانغان بىلەن تۈركىيەدە جىنايەتچىلىك قىلىپ تۇتۇلغان خەقلەر ئۆزىنى ئۇيغۇر دەۋاتىدۇ، سۇرىيەدىن يانغان تاجىكلار، ئۆزبېكلەر، ئازەربەيجانلار، چېچەنلەر ۋە تۈركمەنلەردىن ئىستانبۇلدا تېررورچىلىققا چېتىلىپ تۇتۇلغاندا ئۆزىنى ئۇيغۇر دەۋاتىدۇ، نېمە ئۈچۈن؟ بۇ يەردە ئۇيغۇرلۇقتىن بالقىغان مەنپەئەت، قالقان مەۋجۇت ئەمەسمۇ؟ قوغدىنىش ئېھتىياجى بولمىسا، سىز ياراتمىغان ئۇيغۇرلۇققا خەق خۇمارمىكەن!

مەن ئوقۇرمەنلەردىن يەنە شۇنىمۇ ئويلىشىپ بېقىشنى تەۋسىيە قىلىمەن. قولىڭىزدىكى ئىقامەتنى تۈركىيە ئۇيغۇر دەپ

بەرسە، سىز ئىقامەتنى ئېلىپ بولغاندىن كېيىنلا تاغلارغا سەپەر قىلىپ ئۆزىڭىزنى ھېلى تۈركىستانلىق، ھېلى خۇراسانلىق، ھېلى ئوتتۇرا ئاسىيالىق دەپ يۈرسىڭىز تۈركىيە گۇمانلانماي قانداق قىلىدۇ؟ مىللىتىڭىزدىن تېنىپ تاغدا قۇرغان تەشكىلاتىڭىزنى تۈركىستان جامائىتى، خۇراسان خىلاپىتى، تۈركىستان پارتىيەسى دەپ يۈرسىڭىز، تۈركىستان دېگەن قازاقىستاندىكى بىر شەھەر تۇرسا، خۇراسان دېگەن تۈرك تارىخچىلىرىنىڭ نەزەرىدە ھازىرقى ئوتتۇرا ئاسىيانى كۆرسىتىدىغان تۇرسا، سىزنى ئوتتۇرا ئاسىيادىكى بىر جۇمھۇرىيەتكە يوللاپ قۇتۇلماي يەنە قانداق قىلىدۇ؟ مانا بۇ ئۇيغۇرلار تېررورلۇققا چېتىلغان دەپ تۇتۇلغاندىن كېيىن، ئۇچرىغان قىسمەتلىرىگە سەۋەب بولغان يەنە بىر ئامىل. ئۇيغۇرنىڭ كىملىكىگە تۈركىيەدە شەك چۈشكەن.

تۈركىيەدىكى ھەر خىل قاراشتىكى مەمۇرلارنى شۇبھىگە سالغان مەسىلە ئۇيغۇر بولغانلىقى سەۋەبلىك بېرىلگەن، ۋەتىنىدە خورلىنىۋاتقان مىليونلىغان ئۇيغۇرنىڭ كۆز ياشلىرى ۋە جانلىرى بەدىلىگە كەلگەن ئىقامەتنى ئالغان كىشىلەرنىڭ ئۆزىنىڭ ئۇيغۇرلۇقىنى ئىسپاتلىغۇدەك تارىخ، مەدەنىيەت بىلىملىرىدىن بىخەۋەرلىكى ئىدى. ئۇنى ئاز دەپ ئۇيغۇر تۇتقۇنلارنىڭ ئۆزىنىڭ كۆڭ بايرىقىنىڭ ئورنىغا قارا بايراقنى سۆيۈشى، ۋەتىنىنى شەرقىي تۈركىستان دېمەي تۈركىستان، خۇراسان دېگەندەك ئۆزىنىڭ دىنىي قاراشلىرىنى ئىپادە قىلىدىغان ئىسىملاردا ئاتىشىمۇ ساقچى ۋە ژاندارمىلاردا بۇ كىشىلەرنىڭ ئۇيغۇرلۇقىدىن شەكلىنىشنى پەيدا قىلغان.

4. ئۆزۈم تاپقان بالاغا، نەگە باراي دەۋاغا

تۈركىيەدە بولۇۋاتقان بۇگۈنكى مۇسىبەتكە سۈرىيە بالاسىنىڭ سەۋەب، پىلتا، باھانە ۋە كوزىر بولغانلىقىنى ئېچىنىش ئىچىدە

ئېتىراپ قىلىدۇ، جاپاكەش رەھبەر ھىدايەتۇللا ئوغۇزخان. بۇ ئېتىراپقا نۇرغۇن خۇرسىنىشلار يوشۇرۇنغان. مەنچە تۈركىيەدىكى باشقا ئۇستازلار، رەھبەرلەر ۋە يېتەكچىلەرمۇ بۇنى ئېتىراپ قىلىشى ۋە ئۆزىنىڭ مەسئۇلىيىتى ھەققىدە ئويلىنىشى كېرەك.

سۇرىيەگە ئۇيغۇرلار مەيلى دائىشقا قېتىلىشقا بارغان بولسۇن ياكى تۈركىستان ئىسلام پارتىيەسىگە قېتىلىشقا بارغانلار بولسۇن ۋە ياكى باشقا مۇجاھىد گۇرۇپپىلارغا قېتىلىش ئۈچۈن بارغان بولسۇن، ئۇلار ئۇيغۇرلارنىڭ جەۋھەر قىسمى. بىر ئادەمنىڭ ئۆلۈمگە پىسەنت قىلماي ئالدىنقى سەپكە ئاتلىنىشى تېپىلماس روھ. ئەمما بىز نېمە ئۈچۈن شۇنداق روھقا باي قەھرىمانلارنى كۆك بايراقنى ئەمەس قارا بايراقنى تاللايدىغان قىلىپ قويدۇق؟ بىزدە سەۋەنلىك يوقمۇ ئاداشلار، قېرىنداشلار، سەپداشلار؟

مىڭلىغان ئۇيغۇرنى خاراب قىلغان، يەنە ئىككى مىڭدىن ئارتۇق ئۇيغۇرنى ھازىرمۇ لاگېرلاردا ئەسىرلىككە بەند قىلغان، ھەتتا ئۇلارنى بۇگۈنگىچە «بىز زۇلۇمغا ئۇچرىغان ئۇيغۇر!» دېگۈزەلمىگەن، باش كۆزىنى چۈمكىگەن ئەرەبچە قارا نىقابتىن ئۇيغۇرچە ھىجابقا ئالماشتۇرالمىغان چۈشەنچىنى بىز قوللاپ، تارقىتىپ، يۆلەپ ۋە يۆگەپ كەلمىدۇقمۇ!

تۈركىيەدىمۇ بېشىمىزدىن كەتمىگەن تېررورچى دېگەن تۆھمەتنىڭ، تېررورلۇق بالاسىنىڭ يۈزىمىزنى يەر قىلىشىغا، غۇرۇرىمىزنى خار قىلىشىغا، ھاياتىمىزنى ئاستىن ـ ئۈستۈن، ۋەيران قىلىشىغا سەۋەب بولغان ئامىل ئۆزىمىزدە بولماي نەدە؟ بىز ئۆز مىللىتىنى سۆيۈشنىڭمۇ ئىبادەت ئىكەنلىكىنى، مىللەتنىڭ ھۆرلۈكى ئۈچۈن ئۆلسىمۇ شېھىت دېيىلىدىغانلىقىنى، ھەر مىللەتنىڭ ھەر خىل رەڭدە بايرىقى، ھەر خىل كۈندە بايرىمى، ھەر خىل رەڭدە كىيىمى بولسا بولىدىغانلىقىنى مەدرىسلەردە دەرسلىك

قىلدۇقمۇ؟ تەبلىغلەردە تەشۋىق قىلدۇقمۇ؟ مىللەتپەرۋەرلىكنىڭمۇ ئىسلامنىڭ گۈلى، مۇسۇلمانلىقنىڭ تاجى، ئىنسانلىقنىڭ زىننىتى ئىكەنلىكنى تەبلىغ قىلىپ باقتۇقمۇ؟ قىلمىدۇق، قىلغىنىمىز ئەرەبچە ئىدىئولوگىيەنى دىن دەپ تەرجىمە قىلىپ مەدرىسلەردە ئۆتۈپ، تورلاردا تارقاتتۇق.

بىز ئۇيغۇرلۇقنىڭمۇ ئەڭ گۈزەل مۇسۇلمانلىق ئىكەنلىكنى، ئۇيغۇر تارىخىنىڭمۇ مۇسۇلمانلىق تارىخى، ئىسلام تارىخىنىڭ ئالتۇن بەتلىرى ئىكەنلىكنى ئېتىراپ قىلمىدۇق. تارىخىمىزنى پارچىلىدۇق، تارىخىي شەخسلىرىمىزنى بىر - بىرىدىن ئايرىدۇق، ئىككىنچى جۇمھۇرىيەتنى خاتىرىلىسەك موللا ئېلىخان تۆرەنى ماختاپ زىيالىي ئەخمەتجان قاسىمنى ئۇنتۇپ قالدۇق. سۆھبەتلەردە ئەرەبتىن بولغان ئىبىن تەيمىيەنى، سەيىد قۇتۇپنى كۆتۈرۈپ ئۇيغۇردىن چىققان موللا مۇسا سايرامنى، موللا بىلالنى ئۇنتۇپ قالدۇق. نەتىجىدە ئۇيغۇرچە سۆزلەيدىغان، ئەمما ئۇيغۇرنىڭ تارىخىنى سۆيمەيدىغان بىر مۇسۇلمان ئۈممەت ياراتتۇق. نەتىجە نېمە بولدى؟ ئۇلار نەدە مۇسۇلمانغا ئۇرۇش بولسا شۇ يەردە تەييار بولدى، مۇسۇلمانچە قېرىنداشلىقنى ھىندونېزىيەدىن تارتىپ سۇرىيەگىچە جان بىلەن، قان بىلەن ئادا قىلدى.

بىزنىڭ مۇھاجىرەتتىكى دىنىي مائارىپ ھەرىكىتىمىز ھەقىقەتەن گۈللەندى، چىققان دىنىي كىتابلار، ئوقۇشلۇقلار، تەبلىغلەر ھەقىقەتەن مىللەتكە دىنىمىزنى سىڭدۈردى. ئەمما بۇ مائارىپ مىللىيلەشمىگەنلىكى، يەرلىكلەشمىگەنلىكى ئۈچۈن، مىللەتنى مۇسۇلمان ئەجدادلىرىمىزنىڭ تارىخى يولىدا، ھۆرلۈك ئېڭىدا، ئازادلىق ئېڭىدا، مۇستەقىللىق ئېڭىدا يېتىشتۈرۈپ بىر قوشۇن قىلىپ چىقالمىدى. ئەكسىچە بىز شۇغۇللانغان مائارىپ مىڭلىغان ياش ئۇيغۇرنى دۇنيادىكى ئەسلىيەتچى، ئاشقۇن

دىنىي پىكىرلەرگە يالانما قوشۇن قىلىپ، زاپاس مۇجاھىد قىلىپ تەقلەپ يېتىشتۇرۇپ بەردى. نەتىجە شۇلا بولدىمۇ؟ ياق! بىزدىكى دىنىي ماۋارىپ مىللەتلەشمەسلىكنى، ئۇيغۇرلۇقتىن چەتنەشنى، مىللەتسۆيەرلىكنى چەتكە قېقىشنى، ۋەتەنسۆيەرلىكنى رەت قىلىشنى، مىللەتنىڭ مۇزىكىسى، ئۇسسۇلى، ئەنئەنىسىنى ئىنكار قىلىپ ۋەيران قىلىشنى دىندارلىق دەپ قارايدىغان بىر قاراڭغۇ ئېقىننى پەيدا قىلدى، ئۆزىمىز چاپقان بۇ ئېقىندا ئەمدى ئۆزىمىزنىڭ قېنى ئېقىۋاتىدۇ.

تۈركىيەدىكى بەزىلەرنىڭ نەزىرىدە نېمىشقا ئۇممەتچى ئاتالدۇق؟ ئۇيغۇرلۇققا تۈركىيەدە نېمە ئۈچۈن شەك چۈشتى، نېمە ئۈچۈن بىزنىڭ كىملىكىمىز تۈركىيەدىكى قانۇن ئورۇنلىرى ئالدىدا شەكلىك بولۇپ قالدى؟ نېمە ئۈچۈن بىر ئۇيغۇر تۇتۇلسا تۈرك ساقچىلار ئۇيغۇرلۇق ئىسپاتى تەلەپ قىلىدۇ؟ چۈنكى ئۇيغۇرلۇقىمىز شەكلىك، بىزنىڭ ئۆزىمىزنى ئۇيغۇر دېمەسلىكىمىز ھەيران قالارلىق بولدى، بولۇپمۇ تۈركلەرنىڭ ئالدىدا. چۈنكى تۈركلەر ئاللىقاچان مىللەتلىشىپ بولغان. ئۇلارنىڭ نەزىرىدە مىللەتلەشمەسلىك، مىللەتسىزلىك، ئۆزىنىڭ ئەجدادىنى، تۈرىنى، تارىخىنى، قوۋمىنى رەت قىلىش بۇ مەدەنىي دۇنيادا نەپرەتكە مەھكۇم. مىللەتسىزلىك، ۋەتەنسىزلىك، كىملىكسىزلىك دېگەنلەر بىزگە كۆڭۈل بۆلىدىغان تۈرك مىللەتچىلەرنىڭ نەزىرىدە ھازىرقى دۇنيادا ھايۋانلارمۇ قوبۇل قىلمايدىغان ياۋايىلىق بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بىزنىڭ تۈرك قوشنىمىزنىڭ ئېگىدا ۋەتەن، مىللەت ۋە ھۆرلۈكنى يەكلەيدىغان قىلىق ئىنسانغا ياراشمايدىغان ئىبلىسلىقتىن باشقا نەرسە ئەمەس.

5. بىز مىللەتچى خىتاينىڭ مەسلەكچى دۈشمنى

دۈشمەن بىلەن ئۆزىمىزنى سېلىشتۇرما قىلىشتىن بۇرۇن گەپنى

تاریخنىڭ مىڭ يىللىق بەتلىرىگە ئەمەس، 70 يىل بۇرۇنقى سەھىپىلىرىگە نەزەر سېلىپ باشلايلى.

ۋاقىت: 1947 ـ يىلى ماي، ئورۇن: پايتەختىمىز ئۇرۇمچى، ۋەكىللىمىز: ئەخمەتجان قاسىمى، رەھىمجان سابىر ھاجى، ئوبۇلخەيرى تۆرە ئىسىملىك ئۇچ سوتسىيالىزمچى مۇستەقىللىقچى ۋە ئەيسا يۈسۈپ ئالىپتېكىن، مەسئۇت سابىرى، مەمتىمىن بۇغرا ئىسىملىك ئۇچ نەپەر مۇختارىيەتچى پانتۇركىست. بولغان ۋەقە شۇ: گومىنداڭچى خىتاينىڭ ۋەكىلى جاڭ جىجوڭ پانتۇركىست ئۇچ ئەپەندىنى يۆلەپ ئۇلارغا ھوقۇقنى بېرىپ، مەسئۇت ئەپەندىنى باش رەئىس قىلىپ قويۇپ خىتايغا قايتىپ كەتتى. شىمالدىكى ئۇچ ۋىلايەت ۋە جەنۇبتىكى يەتتە ۋىلايەت پۈتۈنلەي ئىككى مەسلەكتىكى ئۇيغۇرنىڭ قولىغا قالدى. ئىككى مەسلەكنىڭ تەرەپدارلىرى بۇنى پۇرسەت بىلىپ بىرلىشۋالدىمۇ؟ غاچچىدە مۇستەقىللىق جاكارلىۋالدىمۇ؟ ياق!

ئىككى گۇرۇھ ئىدىيە توقۇنۇشى قىلدى، ۋا دەرىخ، ئۇلار ۋەتەننى خىتايدىن تالاشمىدى، ئۇيغۇر ئۇيغۇردىن مەسلەك تالاشتى، مەسلەك! سوتسىيالىستىك دۆلەت قۇرماقچى بولغان ئەخمەتجان قاسىمى تەرەپدارلىرى ھەر قايسى ئۇيغۇر ئاقارتىش ئۇيۇشمىلىرىنى بازا قىلىپ گومىنداڭنىڭ قولىدا ئالىي ئاپتونومىيە قۇرماقچى بولغان ئۇچ ئەپەندىنى ئەيىبلەشتى. ئۇچ ئەپەندى تەرەپدارلىرى «ئۇچ مەسلەكچى ياشلار ئۇيۇشمىسى»نى بازا قىلىپ قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتتى. ھەتتا ئۇچ ئەپەندى تەرەپدارى ئابدۇرېھىم قىلىچ ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىغا يىغىلغانلارغا بومبىلىق ھۇجۇم قىلدى. مىللەتچى خىتاي جاڭ جىجوڭ خىتايدا تۇرۇپ شەرقىي تۈركىستاندا ئېلىشۋاتقان ئىككى مەسلەكنىڭ تاماشاسىنى كۆردى. ئىككى مەسلەكچى بىر ـ بىرىنى تىللاپ ھالسىرىتىپ،

مىللەتنى بۆلۈپ زېرىكتۈرۈپ بولغاندا جاڭ ئۇيغۇرنىڭ ۋەتىننى نە سوتسىيالىزمچى ئۇيغۇرغا، نە پانتۈركىزمچى ئۇيغۇرغا تۇتقۇزماي، ئۆز مىللىتىدىن بولغان ۋاڭ جېنىغا ئۆتكۈزۈپ بەردى.

ئەزىز ئوقۇرمەن، بۇنىڭ سەۋەبىنى ئويلاپ باقتىڭىزمۇ؟ مىللەتتىن مەسلەكنى ئەلا بىلىشنىڭ خەتىرىنى ھېس قىلدىڭىزمۇ؟ خىتاي تارىخىتا بۇتپەرەسمۇ بولدى، ئارىسىدىن خىرىستىيانمۇ چىقتى، كوممۇنىستمۇ بولدى، ئەمما يېزىقىنى ئۆزگەرتتىمۇ؟ ياق. ئۇيغۇرچۇ؟ بۇددا دىنىدا ئىشلەتكەن يېزىقنى ئىسلامغا ئىشەنگەندە تاشلىدى. بۇددا دىنىغا ئىشەنگەن چاغدىكى تارىخى كىتاب، تېبابەت دەستۇرى ۋە ئەدەبىي ئەسەرلەرنى ئىسلامغا ئىشەنگەندىن كېيىن كۆيدۈردى. يېقىنقى يىللاردا ئۇيغۇردا ئىسلامغا مايىللىق كۈچىيىۋېدى، «بىز ئۇيغۇر ئەمەس، مۇسۇلمان» دەيدىغانلار پەيدا بولدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى مەسلەكنى دەپ مىللەتنى ئىنكار قىلىش بولماي نېمە؟ مانا بۇ بىز يېڭىلگەن دۈشمەننىڭ بىزدىن ئارتۇق تەرىپى. قەدىردانلار، سىز ئۆزىڭىزنى ئۇيغۇر ئەمەس، مۇسۇلمان دېگەن بىلەن دۈشمىنىڭىز خىتاي ھېچقاچان ئۆزىنى مەن خىتاي ئەمەس كاپىر دەپ باقمىدى.

قەدىرلىك ئۇيغۇرۇم، سىز قارارىڭىزنى مەسلىكىڭىز بويىچە، ئەقىدىڭىزگە ئۇيغۇن چىقارغان چېغىڭىزدا خىتاي قارارىنى ئۆز مىللىتىنىڭ مەنپەئەتى بويىچە چىقاردى. بىزنىڭ رەھبەرلەر مەسلەكلىرى سەۋەبلىك بىر ـ بىرىگە دۈشمەن بولغاندا، بىر ـ بىرىگە ھۇجۇم قىلغاندا خىتاي رەھبەرلەر مىللەتنىڭ چوتىنى سوقتى. خىتاي رەھبەرلەر مەسلىنى مەسلىكىگە ئۇيغۇن شەكىلدە ئەمەس مىللەتكە ئۇيغۇن شەكىلدە ھەل قىلدى. خىتاي ئۇيغۇرنى مەغلۇپ قىلىشتا مەسلىكى تەلەپ قىلغان قارارنى ئەمەس مىللەتنىڭ ئىستىقبالى تەلەپ قىلغان تارىخىي قارارنى چىقاردى

ۋە بىزنى يەڭدى.

بىزنىڭ بۇگۈنكى قىسمىتىمىز تارىختىكى مەغلۇبىيەتتىن ئىبرەت ئالمىغانىنىڭ ئاقىۋىتى. بىر مىللەت يەنە بىر مىللەتكە يېڭىلگەن بولسا، يېڭىۋالغۇچىدىن نەپرەتلەنگەندىن باشقا ئۆزى بىلەن ئۆزگىنى ئوبدان سېلىشتۇرۇپ باققۇلۇق. خىتاي تارىختا بۇتپەرەسلىكنى تاللىدى، ھازىرمۇ بىر قىسمى بۇتپەرەس. ئەمما خىتايلار ئۆزىنى، كىملىكىنى ئىنكار قىلىپ خىتايلىقتىن تاندىمۇ؟ خىتاي بۇتقا ئىشەندۇق دەپ مۇزىكىسىدىن، ئۇسسۇلىدىن، ئۆرپ ـ ئادىتىدىن، ئەلنەغمە چاڭچىلىسىدىن ۋاز كەچتىمۇ؟ ياق. كوممۇنىزمغا ئىشەنگەن خىتاي تارىختىكى مىللەتچى قەھرىمانلىرىدىن يۆ فېينى كۆڭزىچى دەپ ئۆچ كۆردىمۇ؟ كوممۇنىست خىتاي بىلەن گومىنداڭچى خىتاي ئۇيغۇرنى قۇل قىلىشتا تارىختا قانداق بىرلىشەلىدى؟ ئۇلارنى تارىختا بىزگە قارشى بىرلەشتۈرگىنى دىنمۇ؟ پارتىيەمۇ؟ ئىدىيەمۇ؟ ياق، ئۇلارنى بىرلەشتۈرگەن ئامىل بىزدە تۇتىيا بولۇۋاتقان مىللىي ئاڭ. بۇ خىتايلىق ئاڭ، خىتايچە ئەقىدە، خىتايچە ئۇيۇشقاقلىقتا ئىپادىلەنگەن مىللىي مەنپەئەت، مىللەتچىلىك بولماي نېمە؟

1997 ـ يىلىدىكى غۇلجا ئىنقىلابىدىن كېيىن يۈزلىگەن جان پىدا ئۇيغۇر چەتئەللەرگە چىقىپ قوراللىق كۈرەشكە ئاتلاندى. ئۇيغۇرنىڭ نامازلىقىمۇ، نامازسىزىمۇ ئوتتۇرا ئاسىيادا قولىغا قورال ئالدى. ۋەتەندە ئۇيغۇرلار ھەر قايسى ۋىلايەتلەردە قوراللىق كۈرەشكە تەييارلاندى. ئەمما بۇ ئۇلۇغ، مۇقەددەس، ھەقلىغۇچ ھەرىكەتتىكىلەر دەسلەپ دىنچى ۋە مىللەتچى دەپ ئىككى پارچە بولدى، كېيىن دىنچىمۇ نەچچە پارە بولۇپ تارىلىپ كەتتى.

ئۇيغۇر يەنە مەسلەك تالىشىپ ئىككىگە پارچىلاندى، تارىختىكى خاتالىق يەنە تەكرارلاندى. خىتاي جاڭ جىجوڭ 1947 ـ يىللاردا ئۇيغۇرنىڭ مەسلەك جېدىلىگە قانداق تاماشىبىن بولغان بولسا،

خىتاي جىياڭ زېمىن 1997 ـ يىللاردا ئۇيغۇرنىڭ مەسىلەك جېدىلىگە يەنە بىر قېتىم ھۇزۇرلىنىپ تاماشىبىن بولدى. ئەڭ ئېچىنارلىق يېرى شۇكى، تارىخنىڭ تىرىك شاھىتلىرى بۇگۈنمۇ يا تۆۋە قىلىپ قۇربان بەرگەن ئۇيغۇرغا ھېساب بەرمىدى ياكى تاماشا كۆرگەن خىتايدىن ھېساب ئېلىشتا بىرلەشمىدى، بىر مەيدانغا كەلمىدى.

6. بىر باشقا ئىككى تۈماق

ھەممەيلەن ئامېرىكىنىڭ بىزنى خىتايدىكى مۇسۇلمانلار، مۇسۇلمان ئازسانلىقلار، شىنجاڭدىكى مۇسۇلمانلار، ئۇيغۇر مۇسۇلمانلار دېيىشلىرىگە تەئەججۈپلىنىمىز. دائىم ئامېرىكا موڭغۇلنى موڭغۇل دەيدۇ، تىبەتنى تىبەت دەيدۇ، نېمىشقا ئۇيغۇرغا كەلگەندە ئۇيغۇرلار دېمەي ئۇيغۇر مۇسۇلمان دەيدۇ؟ ئەگەر چوقۇم دىننى قوشۇش زۆرۈر بولسا، تىبەتكە كەلگەندە بۇددىست تىبەت دېمەي، تىبەت دەپلا ئىشلىتىدۇ؟ دەپ ئاغرىنىمىز.

مەنمۇ بۇ مەسىلە ھەققىدە ئىزدىنىپ باققان. مېنىڭ يېقىندا بىر قانچە نوپۇزلۇق شەخسلەردىن ئىگىلىشىمچە بۇنىڭدا بىر قانچە سەۋەب بار ئىكەن. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ماۋزۇيىمىز بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغىنى، بىرىنچىدىن، ئۇلار ئۇيغۇرلاردا ئۆزىنى ئۇيغۇر ئەمەس مۇسۇلمان دەپ قارايدىغان تۈمەنلىگەن كىشىلەرنىڭ بارلىقىدىن خەۋەردار ئىكەن؛ ئىككىنچىدىن، ئامېرىكىدا بىر قىسىم تەتقىقاتچىلار ئۇيغۇرلارنى تېخى تولۇق ئۇيغۇرلىشىپ بولمىغان، تۈركىي تىلىدا سۆزلەيدىغان مۇسۇلمانلار دەپ قارايدىكەن.

ئۇيغۇرغا «مۇسۇلمان» ئۇقۇمىنىڭ قوشۇلۇشىدىكى سىياسىي سەۋەبلەر بولسا، بىرى، بەزى ئۇيغۇرلارنىڭ شۇنداق دېيىشكە ئامراقلىقىنى ھۆرمەتلەش ئۈچۈن ئىكەن. يەنە بىرى، ئامېرىكا

ئۇيغۇرلاردا ئۆزىنى ئۇيغۇر دەپ قارىمايدىغان تەشكىلات ۋە گۇرۇھلارنىڭ قاراشلىرىغىمۇ ھۆرمەت قىلىشنى خالايدىكەن. ئامېرىكا ئۆزىنى ئۇيغۇرنىڭ دەۋاگەرلىرى دەپ قارايدىغان دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيى تىپىدىكى تەشكىلاتلارنىڭ ۋەكللىك سالاھىيىتىنى قانداق ئېتىراپ قىلسا، ئۆزىنى مۇسۇلمان دەپ قاراپ ئۇيغۇر دەپ قارىمايدىغان، كۆك بايراقنى ئېتىراپ قىلمايدىغان تۈركىستان ئىسلام پارتىيەسىگە ئوخشاش تەشكىلاتلارنىڭمۇ ۋەكللىك سالاھىيىتىنى يەكلەشنى خالىمايدىكەن. تىبەتلەردە بايراق بىر، مىللەت بىر، مىللىي ئاڭ بىر ئىكەن.

ئۇيغۇردا تىبەتنىڭ دەۋاسىغا ھەۋەس قىلىدىغانلار خېلىلا كۆپ. تىبەتلەر بەرپا قىلغان دېموكراتىك تۈزۈم، كۆپ پارتىيەلىك دېموكراتىك ئاڭ خېلى نۇرغۇن كىشىلەرنى جەلپ قىلىدۇ. بىزنىڭ بۇ جەلپكار قوشنىمىزدىن ئۆگىنىدىغان يېرىمىزنىڭ ئەڭ مۇھىمى كىملىكنىڭ بىرلىكنى، مەنپەئەتنى ۋە ئىستىقبالنى شەرت قىلغان ئىدىيەنىڭ كۆپ خىللىقى ئەمەسمۇ؟! ئۇيغۇرلار بىر كىملىكنى ئىككىگە پارچىلاپ، بىر مىللەتنى ئىككى نامدا ئاتاپ، بىر باشقا ئىككى تۇماقنى تەڭ كىيىپ دۇنيانىڭ سەھنىسىگە چىقسا، قانداقمۇ ياراشتۇرۇپ ياشىغىلى بولىدۇ؟ ھەممە ئادەمنىڭ گۆرى ئايرىم تۇرسا، خۇداغا بېرىدىغان ھېسابنى شەخس بېرىدىغان تۇرسا، نېمىشقا خۇسۇسىي كىملىك بولغان مۇسۇلمانلىقنى مىللەتنىڭ كىملىكى بولغان ئۇيغۇرلۇق بىلەن زىتلاشتۇرۇپ يۈرىدۇ؟

ئۇيغۇرلۇق بىر مىللەتنىڭ كىملىكى، مۇسۇلمانلىق شۇ مىللەت ئەزالىرىنىڭ دىنىي تاللىشى. دۇنيادا مۇسۇلمان دەپ مىللەت يوق، ئەمما ئىسلامغا ئىشىنىدىغان، ھەر خىل مىللەتلەردىن بولغان ئىككى مىلياردقا يېقىن ئىنسان بار. دۇنيادا تۈركلەر

قاچان ئۆزىنى تۇك مۇسۇلمانلىرى دەپ ئاتاپ كەتتى؟ قايسى دۆلەت رەھبىرى تۈركلەرنى تۈرك مۇسۇلمانلىرى دەپ ئاتايدۇ؟ تىبەت دەپ ئاتالغان مىللەتكە ھەۋەس قىلغان، خىتاي دېگەن مىللەتنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچراۋاتقىنى 2 مىليارد مۇسۇلمان ئەمەس، ئۇيغۇر ئاتلىق بىر مىللەت. شۇڭا ئۇيغۇر دېگەن بىر كىملىكنىڭ يۈرىكى بولغان مۇسۇلمانلىقنى ئايرىپ، يەنە بىر كىملىك ياساپ ئىككى قىلىۋالغانلىقىڭ ھېچبىر ئەھمىيىتى يوق.

بىر باشقا ئىككى تۇماقنى تەڭلا كىيىشكە بولمىغاندەك بىر مىللەتنىڭ كىملىكىنى پارچىلاپ ئىككى كىملىككە يېتەكلەش، ئۇيغۇر مۇسۇلمان دەپ ئىككى نام بىلەن ئاتاش بىھاجەت. مۇسۇلمانلىق مەدەنىيىتىمىزنىڭ خۇرۇچى، تۈزى بولسا ئۇيغۇرلۇقىمىز ئۇنىڭ قازىنى، پىشىپ ئاشقا ئايلانغان ھالىتى. خۇددى تاماقنى

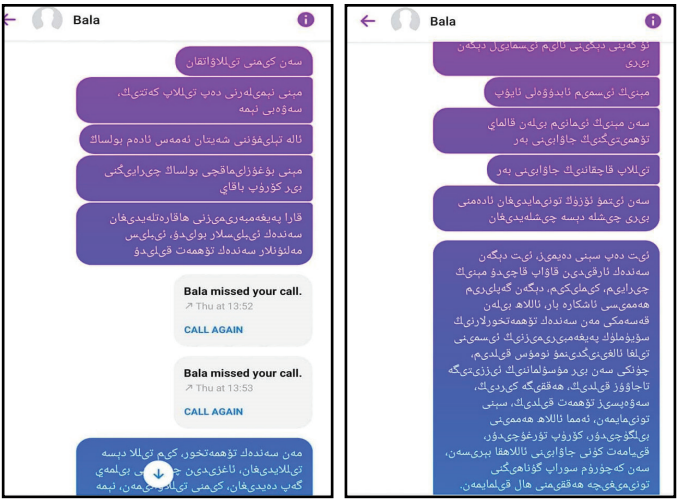

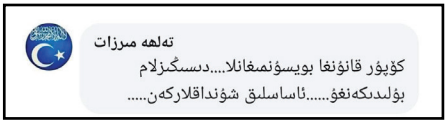

خۇرۇچ دېگىلى، تاماقتىن خۇرۇچنى ئايرىپ يېگىلى بولمىغاندەك، تاماقنىمۇ خۇرۇچنىڭ ئىسمى بىلەن ئاتىغىلى بولمايدۇ. شۇڭا بىز تۈز سېلىپ، گۈرۈچ ۋە ئۇندىن نەچچە خىل تاماق قىلغان بىلەن، ھېچبىرىنى تۈز، ئۇن ياكى گۈرۈچ دەپ ئاتىمايمىز.

7. مىللەتنى يوقاتماقچى بولغۇچىلارنىڭ سىرى

بۈگۈنكى دۇنيا مۇسۇلمان ۋە كاپىر دەپ ئىككىلا مىللەت بولغان غايىۋى دۇنيا ئەمەس. مىللەت دېگەن سۆزنىڭ دىندىكى مەنىسى يول دېگەنلىك بولۇپ، دۇنيادا ئىككىلا مىللەت بار دېگەنلىك ئىككى يولدا ماڭىدىغان ئىنسانلار بار دېگەنلىك بولىدۇ. قۇرئاندا دېيىلگەن بۇ ئايەت ئىزچىل توغرا چۈشىنىلگەن، ئەمما بۇ مىللەتلەرنى يوقاتماقچى بولغان بىر سىرلىق كۈچ تەرىپىدىن ھەر بىر زاماندا بۇرمىلىنىپ تۇرغان. شۇڭا بۇ يەردە بىر رەزىل سىر بار. ئەسلى دىنىمىزدا دېيىلۋاتقىنى دۇنيادا دىنلىق ۋە دىنسىز، مۇسۇلمان ۋە كاپىر دەپ ئىككى يولدىكى ئىنسانلار بار دېيىلمەكچى ئىدى.

دۇنيانى ئىككى مىللەت قىلماقچى بولغانلار، قوۋملارنى يوقاتماقچى بولغانلار تارىختا بولمىغانمۇ؟ بولغان، ئەمما بۇ جەلپكار پىكىر، بۇ چىرايلىق غايە تارىختا ئەمەلگە ئاشقان ئەمەس.

تارىختا قۇرۇلغان خەلىپىلىكلەرمۇ ئەمەلىيەتتە مۇسۇلمانلارنىڭ ئەمەس بىر مىللەتنىڭ ئىدى. ئىشەنمىسىڭىز پەيغەمبىرىمىزدىن كېيىن قۇرۇلغان ئەمەۋىلەر خەلىپىلىكى، ئاببباسىيلار خەلىپىلىكى، فاتىمىلار خەلىپىلىكى قاتارلىق خەلىپىلىكلەردە ئەرەبتىن باشقا مىللەتتىن چىققان بىر خەلىپە بارمۇ؟ چىقمىغان. تۈركلەر خەلىپىلىكنى ئەرەبلەردىن تارتىۋالغاندا ئۈممەتچىلىكنى تەرغىب قىلغان، لېكىن تۈركتىن باشقا مىللەتكە خەلىپىلىك تەگكەنمۇ؟

ياق، تۇركلەر ئۆزىدىن باشقا ھېچبىر مىللەتنى خەلىپە قىلىپ تىكلەپ باققان ئەمەس. پەقەتلا تۇركلەر مىللەتلەرنى بىرلەشتۈرۈپ، قالقان قىلىپ ئۆزىنى قوغداش ئۈچۈن شۇنداق بىر ئۈممەتچىلىك ئىدىيەسىگە موھتاج بولغان.

تارىختا بولغان بۇ مىللەتچىلىك بۇگۈن يوقاپ كەتتىمۇ؟ بۇگۈنكى دۇنيادا ئىنگلىز تىللىق ئامېرىكا، ئەنگلىيە، كانادا، ئاۋستىرالىيە قاتارلىق ئەللەرنىڭ خەلقئارالىق ئىشلاردا ئوخشاش مەيدان تۇتۇشى، بۇنىڭغا گېرمان تىللىقلارنىڭ ۋە فرانسۇز تىللىقلارنىڭ دائىم باشقىچە مەيدان تۇتۇشى مىللەتچىلىك بولماي نېمە؟ مىللەتچىلىك يوقالمىدى، پەقەت بەزى مىللەتلەرنىڭ سەرخىللىرى دۇنياغا تەسىر كۆرسىتىش، تەسىرنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن بەزى ۋاستىلەرنى قوللىنىپ ئىدىيەلەرنى يارىتىپ كېلىۋاتىدۇ.

بۇگۈنكى دۇنيادا مىللەتچىلىككە قارشىدەك كۆرۈنگەن مىللەتلەرنىڭ ئالىم، ئۆلما ۋە ئۇستازلىرى ئەمەلىيەتتە ئىمپېرىيەچىلەر بولۇپ، ئۇلارنىڭ مەقسىتى مىللەتلەرنى بىرلەشتۈرۈپ ئىمپېرىيە قۇرۇش ياكى تارىختا قۇرغان ئىمپېرىيەسىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش.

ئىنسانلار ئاللىقاچان ئىمپېرىيەلەردىن قۇتۇلۇپ مىللەتلەرگە ئايرىلىپ، مىللىي دۆلەتلەرنى قۇرۇپ بولدى. ئىمپېرىيەچىلىكنىڭ مېۋىسى بولغان ئۈممەتچىلىك، پانتۈركىزم، سلاۋيانچىلىق، پانئەرەبچىلىك قاتارلىق سىياسىي ئىدېئولوگىيەلەر ئاللىقاچان تارىخقا ئايلاندى. ئەمما بەزى مىللەتلەرنىڭ ئىمپېرىيە چۈشى ھېلىمۇ داۋام قىلىۋاتىدۇ. بولۇپمۇ ئەرەبلەرنىڭ دۇنياۋى ئىمپېرىيە قۇرۇش چۈشى توختىماي تەرەققىيات ھالىتىدە تۇرۇپ كەلدى.

بۇگۈنكى ئۈممەتچىلىكنىڭ نىشانى بولغان خەلىپىلىك قۇرۇش، دۇنيادا يېگانە ئىسلام دۆلىتى قۇرۇش تەشەببۇسلىرى ئەمەلىيەتتە

دىننى قالقان قىلغان ئەرەب ئىمپىرىيەچىلىكنىڭ ئىسلاملاشقان شەكلى ۋە ئىپادىسى.

ئەرەبلەرنى ھەربىرىكەتكە كەلتۈرىدىغان ئامىل دىن، ئەرەبلەرنىڭ ئەتراپىغا بارلىق مۇسۇلمانلارنى توپلاپ دۇنياغا خىرىس قىلىشتىكى يېگانە كوزىرمۇ دىن. شۇڭا ئەقىللىق ئەرەب ئالىملىرى خۇددى بۇگۈنكى دۇنيادا ئۆزىنىڭ تارىختا قازانغان زەپەرلىرىنى، ئەرەب خەلىپىكلىرىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن توختىماي دىنغا ئورالغان ئىدىيەلەرنى ئىشلەپ چىقىرىپ ئۆزىنىڭ دۇنياغا تەسىر كۆرسىتىش چۈشىنى كۆرۈۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ مۇسۇلمان ۋە كاپىر دەپ ئىككى مىللەتلا بار دېگىنى ئەرەبلەر ۋە ئەرەب ئەمەسلەر دەپ ئىككى مىللەت بار دېگىنىدىن باشقا نەرسە ئەمەس.

ئىمپىرىيەچى ئەرەبلەر ئۆلىمالار، ئۇستازلار نەزىرىدە مۇسۇلمان دېگەن ئەرەب دېگەنلىك، مۇسۇلمانلىقنىڭ ئەڭ مۇكەممەل شەكلى ئەرەب بولۇپ كېتىش. ئۇلارنىڭ ياراتماقچى بولغىنى ئەرەبچە بولمىغان ھەرقانداق مەدەنىيەتنى كاپىرغا، تاغۇتقا چىقىرىپ يوق قىلىپ، دۇنيانى يالغۇز سورايدىغان ئەرەب ئىمپىرىيەسىنى قايتا قۇرۇپ چىقىشتىن ئىبارەت. ئەمما ئۇلار بۇنىڭ ئىسمىنى ھېچقاچان ئەرەب ئىمپىرىيەسى دېمەيدۇ، بەلكى مۇسۇلمانلارنى ئەگەشتۈرۈش ئۈچۈن ئىسلام دۆلتى، شەرىئەت دۆلتى، خەلىپىلىك دەپ ئاتايدۇ.

رۇس ئىمپىرىيەچىلىرى ۋە خىتاي ئىمپىرىيەچىلىرىمۇ باشقا مىللەتلەرنى قۇل قىلىشقا ئەرەب ئىمپىرىيەچىلىرىدەك ئۇسۇلنى قوللانغان. ئۇلار ئاۋۋال ئىنسانلاردىكى مىللەت ئۇقۇمىنى يوققا چىقىرىپ ئىنكار قىلغان. رۇسلار دۇنيادا ئەزگۈچى ۋە ئېزىلگۈچىدىن ئىبارەت ئىككىلا مىللەت ياكى سىنىپ بار دەپ ئالدامچىلىق قىلىپ، دۇنيادا ئەڭ چوڭ كوممۇنىستىك ئىمپىرىيەنى قۇرۇپ چىققان.

خىتايلارمۇ دۇنيادا بايلار ۋە نامراتلار دەپ ئىككى سىنىپ بار دەپ ئاۋۋال ئۇيغۇر مىللەتچى زاتلارنى، ئۇيغۇرىستان قۇرىمىز دېگەن رەھبەرلەرنى سىنىپىي دۇشمەنگە چىقىرىپ يوقاتتى. ئاندىن خەلقىمىزنى ئالداپ بايلارنى بۇلاپ كەمبەغەللەرگە تارقىتىپ، ئاندىن ئۇنىمۇ تارتىۋېلىپ ئاشخانا قۇرۇپ داش قازانغا موھتاج قىلىپ قويغىنىغا ئوخشايدۇ. مانا ھازىر شۇ خىتاي ئەپكەش كۆتۈرۈپ كېلىپ قۇرغان يالغان كەمبەغەللەر ئىمپېرىيەسىدىن قۇتۇلالماي بۇ مۇسىبەتنى چېكىپ يۈرۈۋاتىمىز. خىتاينىڭ ئۇيغۇر ئىچىدىكى مىللەتچىلەرنى سىنىپىي دۇشمەن دېگىنى، رۇسىنىڭ ئوتتۇرا ئاسيادىكى مىللەتلەرنىڭ سەرخىللىرىنى سىنىپىي دۇشمەن دېيىشى بىلەن ئەرەب ئىمپېرىيەچىلەرنىڭ ئۆز ئىدىيەسىگە قارشى چىققۇچىلارنى دىنىي دۇشمەن دېيىشىدە ھېچبىر پەرق يوق.

مىللەتنى ئىنكار قىلىدىغان، مىللەتلەرنى ئېرىتىۋەتمەكچى بولغان ئىمپېرىيەچى كۈچلەر ئەرەبلەردىن باشقا بىر قانچە مىللەتتە بار. ئۇلارنىڭ بىرى رۇسىيە، يەنە بىرى خىتاي. خىتاي ۋە رۇس ئىمپېرىيەسىنىڭ يوقۇلۇشى تارىخنىڭ مۇقەررەر تەلىپى، ئەمما ئىمپېرىيەنى يىقىتىدىغان ئامىل مىللەتلەرنىڭ مىللەتچىلىك بىلەن قوراللىنىپ، ھۆرلۈك بايرىقى ئەتراپىغا ئۇيۇشۇپ ئۆزىنى قۇتقۇزۇشقا ئاتلىنىشىدۇر. شۇڭا خىتايلار ۋە رۇسلار دۇنيادىكى مىللىي مۇستەقىللىقنىڭ جۇش ئۇرۇشىغا، دېموكراتىيەگە، مىللەتچىلىك پىكرىگە ئۆچمەنلىك قىلىپ ئۈممەتچىلىكنى ئاسترىتتىن قوللاپ، مەخپىي يانتاياق بولۇۋاتىدۇ. مانا بۇ خىتايلار ۋە رۇسلارنىڭ ئەرەب مۇستەبىتلىرى بىلەن نېمە ئۈچۈن بۇنچىلىك ئاپاق ـ چاپاق بولۇپ كېتىشىنىڭ سىرى. چۈنكى ئۇلار مىللەتلەرنىڭ ھۆرلۈكىگە ئۆچ، دۇنيانىڭ مۇستەقىللىق ساداسى، كۈرەشلىرى ۋە دەۋالىرى بىلەن ئويغىنىپ كېتىشىگە قارشى.

ئەرەب، خىتاي ۋە ئورۇستىن ئىبارەت بۇ ئۈچ مىللەتنىڭ سەرخىللىرى، ئىدىيە ياراتقان شەخسلىرى ۋە ئۇستازلىرى توختىماي مىللەتچىلىكنى سۆكىدۇ. چۈنكى ھۆرلۈك، دېموكراتىيە ۋە مىللەتچىلىك تەشەببۇسى بۇ ئۈچ ئىمپېرىيەچى مىللەتنىڭ چاڭگىلىدىكى مىللەتلەرنى ھۆرلۈككە يېتەكلەيدۇ. ئۇلارنىڭ ئىمپېرىيە چۈشىنى بەربات قىلىدۇ.

8. بىز چوقۇم غەلبە قىلىمىز

بىز ئۇيغۇرلار چوقۇم غەلبە قىلىمىز، غەلبىنىڭ ئاساسى ئۇيغۇرلۇققا قايتىش. بىزنىڭ غەلبىمىز شەخس سۈپىتىدە مەسلىكىمىز، مەشرەپىمىز، مەپكۇرىمىز نېمە بولسا بولسۇن، ئۇيغۇرنىڭ مەۋجۇتلۇق مەسىلىسىدە مۇرەسسەسىز بولۇش، مەيدانى مۇستەھكەم بولۇش ۋە بىر تەن بىر جان بولۇشنى ئەمەلدە كۆرسىتىش بىلەن يورۇقلۇققا چىقىدۇ. بۈگۈنكى ياۋروپا مىللەتلىرىنىڭ ھەممىسى خىرىستىيان دىنىدىن پايدىلىنىپ باشقىلارنى قۇل قىلماقچى بولغان دىنغا ئورالغان ئىمپېرىيەچىلىكتىن ۋاز كېچىش بەدىلىگە بۈگۈنكى تەرەققىياتقا ئېرىشكەن. شۇڭا ئۇلارنىڭ ئىمپېرىيەچىلىكتىن قۇتۇلۇشتا بىرىنچى قىلغان ئىشى ياۋروپادىكى ھېچقايسى مىللەتنىڭ مىللىي تىلى بولمىغان، مائارىپنى كونترول قىلغان لاتىنچىنى ۋە لاتىنچە ئىنجىلنى ئۆز تىلىغا تەرجىمە قىلىپ، چېركاۋلاردا ئاۋام چۈشەنمەيدىغان لاتىن تىلىنىڭ ئورنىغا ئۆز ئانا تىلىنى دەسسەتكەن. خىرىستىيانلىقتىكى ئۈممەتچىلىكتىن قۇتۇلغان ياۋروپالىق مىللەتلەر مۇستەقىلمۇ بولدى، سانائەتنىمۇ بەرپا قىلدى، تەرەققىياتقىمۇ ئېرىشتى. مانا ئەمدى مىڭلىغان ئۇيغۇرغا پاناھلىق بېرىپ تۇرۇپتۇ.

بىز ئۇيغۇرلار چوقۇم غەلبە قىلىمىز، ئەمما بىزنىڭ غەلبىمىز رەھبەرلىرىمىزنىڭ ھەر ۋاقىت قورقماي، تەمتىرىمەي، ھەرقانداق

مەسلەك، مەپكۇرە ۋە ئىدىيەنىڭ تىزگىنىگە چۈشمەي، مۇرەسسە قىلماي ئۆزىنىڭ مىللىي مەيدانىدا، ئۇيغۇرلۇق مەۋقەسىدە ھەمدەم، ھەمكار ۋە ھەمنەپەس بولۇشىغا، بىر سەپتە تۇرۇشىغا باغلىق. دۇشمىنىمىز خىتاينىڭ رەھبەرلىرى ھېچقاچان بىزدەك ياتلارغا تاقابىل تۇرۇشتا بىر - بىرىنى كوممۇنىست، كۇڭزىچى، بۇتچى دەپ ئايرىمايدۇ، ئۇلار ئۆزىنىڭ خۇسۇسىي ئېتىقادىنى مىللەتتىن ئۈستۈن تۇتمايدۇ. شۇڭا خىتاي رەھبەرلەر كوممۇنىست كۇباغا، ۋېيتنامغا، شىمالىي كورىيەگە كوممۇنىستلىق مەيدانى بويىچە يېقىنلاشمايدۇ. ئۆزى كوممۇنىزمنى قوللىغانلىقى ئۈچۈن كوممۇنىزمغا، كوممۇنىست ئەللەرگە ۋە خەلقلەرگە چاپان يېپىپ بايانات بەرمەيدۇ. خىتاي رەھبەرلەر ئۆزىنى خىتاي مىللىتىنىڭ تارىخىي سەلتەنەتىنىڭ ۋارىسى، تارىخنى ئۇلىغۇچى، تارىختىكى ئوخشىمىغان دىن، پىكىر ۋە ئىدىيەدىكى ئەجدادلىرىنىڭ ئىزباسارى دەپ تونۇيدۇ. شۇڭا ۋەتىنىمىزگە تاجاۋۇزچى قوشۇننى باشلاپ كەلگەن كوممۇنىست ۋاڭ ئىنماۋ ئۆزىنى خەن سۇلالىسى ۋاقتىدا ۋەتىنىمىزگە كەلگەن كۇڭزىچى بەنچاۋغا ئوخشاتقان. بۇ ھىيلىگەر خىتاي ئۆز مىللىتىنىڭ مەنپەئەتىگە توغرا كەلگەندە كۇڭزىچى ئەجدادىغا تېۋىنىپ كوممۇنىستىك ئەقىدىسىنى بىر چەتكە قايرىپ قويغان. بىزنىڭ رەھبەرلەردىمۇ مىللەتنىڭ ھۆرلۈك يولىدىكى خىزمەتنى، كۆرەشنى، دەۋانى ھەرقانداق ئىدېئولوگىيەسىدىن ئۈستۈن تۇتىدىغان ئاڭ بولۇشى كېرەك. دەۋادا ھېچبىر ئىدېئولوگىيە، مەزھەپ ۋە مەسلەك ئاساس قىلىنماستىن ساپ مىللەتسۆيەرلىك، مىللەتنىڭ مەنپەئەتى ۋە مەۋجۇتلۇقى شەرتسىز ئاساس قىلىنىشى كېرەك.

بۇگۈنكىدەك دۇنيادىكى ئەڭ كۈچلۈك دۆلەت ئامېرىكىدا بىزگە بىر ئۇيغۇر قانۇنى چىققان، يەنە بىر قانچە ئۇيغۇر قانۇن لايىھەلىرى چىقىۋاتىدۇ. باشقا دۆلەتلەرمۇ شۇ تۈردىكى قانۇنلارنى

چىقىرىشقا ھازىرلىق قىلماقتا. مانا بۇ پايدىلىق ۋەزىيەتتە بىزنىڭ كۆنمىز يوروش ئالدىدا تۇرۇپتۇ. بۇ تارىخىي پۇرسەتلەر ئۇيغۇرنىڭ تارىخنى قايتا يازىدۇ. ئۇيغۇرغا قارىتىلغان زۇلۇمنى بەربات قىلىش ياكى يول قويۇش دۇنيا تەرتىپىنىڭ كېلەچىكنى بەلگىلەيدۇ. پۈتۈن دۇنيادا خىتاينىڭ ئۇيغۇرغا قىلغان زۇلۇمى مىللىي قىرغىنچىلىق دېيىلۈاتقان پۇرسەتتە بىزمۇ بىر مىللەتچە قىياپەتتە، بىر كىملىك، بىر ئىسىم بىلەن سەھنىگە چىقىشىمىز كېرەك. خىتاينىڭ مۇسۇلمان ئىنسانلارغا ئەمەس ئۇيغۇر مىللىتىگە قىلىۋاتقان زۇلۇمى دىنىي زۇلۇم دېيىلمەي، ئۇيغۇر قىرغىنچىلىقى دېيىلۈاتقان پۇرسەتتە ئۇيغۇر تىلىدا سۆزلەيدىغان مىليونلىغان كىشىلەرنىڭ ئۇيغۇرلۇقتىن چانماسلىقى، تايماسلىقى، قايتماسلىقى بۇگۈنكى ۋە كەلگۈسىدىكى بارلىق ئۇتۇقلارنىڭ ئاساسى.

2021 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى

ھېچبىر مىللەت پەرىشتە ئەمەس

تۈركىيەدە بولغان تۇتقۇننى ئۇيغۇرلارغا قارىتىلغان دەپ جىددىيلىشىپ كېتىشنى توغرا چۈشەنسەممۇ توغرا دەپ قارىمايمەن. مەيلى 2020 ـ يىلى دېكابىردا بولغان تۇتقۇن قىلىش بولسۇن ياكى بۇ يىل كىرگەندىن بۇيانقى بىر قانچە ئۇيغۇرنىڭ تۇتقۇن قىلىنىش مەسىلىسى بولسۇن، ھېچبىرى ئۇيغۇرلارنىلا نىشان قىلغان ئەمەس.

2020 ـ يىلىنىڭ ئاخىردا بولغان تۇتقۇن ئىستانبۇلدىكى دائىشقا، يەنى ئىسلام دۆلىتى تېررورلۇق تەشكىلاتىغا باغلىنىشلىق بولغان كىشىلەرگە قارىتىلغان. بۇ يىل كىرگەندىن كېيىنكى تۇتقۇنمۇ سۇرىيە بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئاشقۇن گۇرۇپپىلارغا ۋە تېررورلۇققا مۇناسىۋەتلىك كىشىلەرگە قارىتىلغان. ئىككىلا قېتىمدا تۇتۇلغان ئۇيغۇر ئاز، باشقا مىللەتتىن بولغان كىشىلەر كۆپ.

تۈركىيە تېررورچىلارنىڭ ئۇۋىسى بولغان ئىراق، سۇرىيە، ئىران قاتارلىق دۆلەتلەر بىلەن چېگرالىنىدۇ. تۈركىيەنىڭ ئاشقۇن گۇرۇپپىلار كۆپرەك چىقىدىغان ئوتتۇرا ئاسىيا دۆلەتلىرىگە ۋىزا سىياسىتى بىر قەدەر كەڭرى. شۇ سەۋەبتىن تۈركىيە تېررورلۇق مەسىلىسىگە ئالاھىدە سەزگۈر. ئۇنىڭ ئۈستىگە تۈركىيەدە 4 مىليوندىن ئارتۇق سۇرىيەلىك كۆچمەن بار. ئافغانىستانلىق قانۇنسىز كۆچمەنلەرمۇ بىر باش قېتىنچىلىق مەسىلىسى. بولۇپمۇ تۈركىيەدە يۈز بەرگەن تېررورلۇق ۋەقەلىرىنىڭ چەتئەللىكلەرگە چېتىلىۋاتقانلىقى ئەمەلىيەت. بۇ ۋەقەلەر تۈركىيەنىڭ سایاھەتچىلىك،

خەلقئارالىق مەبلەغ جەلپ قىلىش قاتارلىق جەھەتلەردىكى مەنپەئەتلىرىگە ئېغىر زەربە بەردى.

تۈركىيەدە ئەسلىدىنلا ئىسلام خەلىپىلىكى قۇرۇشنى تەشەببۇس قىلىدىغان ھىزبۇتتەھرىرچى، ئىسلام دۆلتى قۇرۇشنى تەشەببۇس قىلىدىغان سەيىد قۇتۇپچى كۈچلەر ئاكتىپ ھەرىكەت قىلىپ كېلىۋاتىدۇ. تۈركىيە قانۇنى بويىچە بۇ ئىنسانلارنىڭ پىكىر ئەركىنلىكى دەپ قوغدىلىدۇ. بۇنداق قاراشتىكىلەر تۈركىيەدە ياشايدىغان مۇسۇلمان مىللەتلەرنىڭ ھەر قاندىقىدا بار. ئەمما بۇنداق كىشىلەر دۆلەت سىرتىدىكى قوراللىق كۈچلەر بىلەن ھەر خىل شەكىلدە ئالاقە قىلغان ھامان، تورغا ئىلىنىدۇ.

ئۇيغۇرلارنىڭ بىر قانچە قېتىملىق تۇتۇلىشىمۇ مەلۇم مەنىدە دۆلەتنىڭ يۇقىرىقى گۇرۇپپىلارغا قوللانغان تەدبىرى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇشى ياكى شۇنى باھانە قىلغان بولۇشى مۇمكىن. ئەمەلىيەتتە ئۇيغۇرلارنىڭ تۇتۇلۇشى مېنىڭ ئېنىق بىلىشىمچە 2016 ـ يىلدىن باشلاپ ھېچبىر زامان تۈگەپ قالمىدى. 2016 ـ يىلى يازدا مەن تۇرۇۋاتقان مەھەللىدىن بىر ئۇيغۇرنى تۇتۇپ كەتكەنىدى.

بۇ قېتىملىقى بىر قانچە ئۇيغۇرنىڭ تۇتۇلۇشى خىتاي بىلەن تۈركىيە ئوتتۇرىسىدىكى جىنايەتچى ئالماشتۇرۇش كېلىشىمى پاراڭ تېمىسى بولغان، خەلقئارا بۇ مەسىلىنى كۈنتەرتىپكە ئېلىپ كەلگەن، ئەردوغان ھۆكۈمىتى ئەجەللىك خاتالىقلىرى سەۋەبلىك ئۆكتىچى پارتىيەلەرنىڭ تەنقىد نىشانى بولۇپ قالغان ۋاقىتقا توغرا كەلگەچكە ئۇلغىيىپ كىشىلەرنى ساراسىمگە سېلىۋەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە تۇتۇلغانلار ئارىسىدا بىر ئۇيغۇر ئاننىڭ بولۇشى كىشىلەرنى تېخىمۇ ھەيران قالدۇردى. ھالبۇكى، بۇ قېتىملىق تۇتقۇننىڭ خىتاينىڭ بېسىمى بىلەن بىۋاسىتە مۇناسىۋىتىنىڭ بار

ـ يوقلۇقى تېخى ئىسپاتلانمىدى. شۇڭا ھېچبىر چوڭ خەلقئارالىق تاراتقۇ بۇ ھەقتە خەۋەر ئېلان قىلمىدى. پەرەزلەر ئىسپاتلانمىغۇچە مەڭگۈ پاكىت بولالمايدۇ.

بىزنىڭ پىرىنسىپىمىز ئۇيغۇرنىڭ ئامانلىقى، ھەرقانداق بىر ئۇيغۇر نېمە قىلغان بولۇشىدىن قەتئىينەزەر خىتايغا قايتۇرۇلماسلىقنى تەلەپ قىلىش بولۇشى كېرەك. غەرب ئەللىرىدە ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ قىلىشقا تېگىشلىك ئىشى مۇشۇ پۇرسەتتە ئۇيغۇرنى بىخەتەر دېموكراتىك ئەللەرگە يۆتكەشنى، ۋىزا ئىشلىرىغا ۋە پاناھلىق ئىشلىرىغا قولايلىق يارىتىشنى قولغا كەلتۈرۈش بولۇشى، ھەرگىزمۇ يارىغا تۈز سېپىپ قورقۇتۇش بولماسلىقى كېرەك. بۇنداق قىلىش ئاقىللىق ئەمەس.

ھازىرقى ۋەزىيە قورقماسلىق ۋە قورقۇتماسلىق. شۇڭا ئۇيغۇر سەرخىللار پارتىيەلەر ئارا رىقابەتتە توپقا، سىياسەتكە خۇرۇچقا ئايلىنىپ كەتكەن، سۆزلەنگەنچە كۆپۈپ كۆپۈككە ئايلىنىپ كەتكەن ئۇيغۇر مەسىلىسى بىلەن ھەقىقىي ئۇيغۇر مەسىلىسىنى، بىز ھەل قىلالايدىغان ئۇيغۇر كىرىزىسى بىلەن بىزنىڭ قولىمىزدىن كەلمەيدىغان ئۇيغۇر كىرىزىسىنى ئايرىپ مۇئامىلە قىلىش كېرەك. قورقۇنچ خاتالىقنىڭ ئانىسى.

مەن ئۇيغۇرنى توختىماي ساراسىمگە سېلىۋاتقان بەزى دوستلارغا شۇنى دېمەيمەن: ئۇيغۇر پەرىشتە ئەمەس. مەن تۈركىيەدە ياشاۋاتقان چېغىمدا تېلېفون قىلىپ تەھدىت سالغان، كاللامنى ئالماقچى بولغان ئونلارچە ئۇيغۇر بار، مەن ئۇلارنىڭ بىر قانچىسىنى شەخسەن تونۇيمەن. ھەتتا كۈپكۈندۈزدە، ئاللاھنىڭ ئۆيى بولغان مەسچىتنىڭ ئالدىدا قورشاپ ماڭا تەھدىت سالغانلارمۇ ئۇيغۇر ئىدى. سىزنىڭچە مۇشۇ قانۇنلۇقمۇ؟ مۇشۇنداق ئۇيغۇرلارنى تۈركىيە ساقچىسى تۇتماسلىقى كېرەكمۇ؟ مېنى قورشاپ تەھدىت

سالغىنى ئۈچ كىشى ئىدى. ئەگەر شۇ ئۈچ كىشى بۇگۈن تۇتۇلسا نېمە بولىدۇ؟ شۇلارنى ھەممەيلەن «ۋاي بىگۇناھ تۇتۇلۇپ كەتتى، ئۇۋال بولدى، تۈركىيە ئۈچ ئۇيغۇرنى خىتايىنىڭ تەلىپى بىلەنلا تۇتۇپ كەتتى» دەيمىزمۇ؟ كىشىگە تەھدىت سېلىش قەيەردە قانۇنلۇق ئىكەن؟ بىز دۆلەت قۇرساق، تۈركلەرنى قېرىندىشىمىز دەپ قانۇنغا خىلاپلىق قىلسىمۇ مەيلىگە قويۇپ بېرىمىزمۇ!

تۈركىيەنى بارغانچە قورقۇنچلۇق كۆرسىتىۋاتقان كىشىلەرگە، خەۋپنى بارغانچە ئۇلغايتىپ ۋەھىمىگە سەۋەب بولۇۋاتقانلارغا شۇنى دەپ باقاي: ئۇيغۇرلار سىز سالغان قورقۇنچ سەۋەبلىك خاتا ئىشلارنى قىلسا، تەۋەككۈلچىلىك قىلىپ ھاياتىنى دوغا تىكسە بۇنىڭغا سىز مەسئۇلمۇ؟ تۈركىيە دۇنياغا ئادەم ئەتكەسچىلىكى بىلەن مەشھۇر. پۇللا تۆلىسىڭىز ھەرقانداق ۋاقىتتا ئۇنداق قانۇنسىز يوللارنى تاپالايسىز. ئادەم ئەتكەسچىلىرى ئۈچۈن ئادەمنىڭ ھاياتى ساماندىنمۇ قەدىرسىز. ئۇيغۇرلاردىن ئادەم ئەتكەسچىلىكى قىلىپ بېيىپ كەتكەنلەر ھازىرمۇ زەيتىنبۇرنۇ، سەفاكۆي قاتارلىق يەرلەردە خاتىرجەم ياشاۋاتىدۇ. سىزنىڭ تەشۋىقاتىڭىز سەۋەبلىك شۇلارنىڭ سودىسى يەنە ئاۋاتلاشسا، ئۇيغۇر يەنە شۇ ئەتكەسچىلەرنىڭ قولىدا خاراب بولسا، بۇنىڭ مەسئۇلىيىتى كىمدە؟ دېگىزغا غەرق بولۇپ، تاغدا مۇزلاپ بىھۇدە ئۆلۈپ كەتسە كىم مەسئۇل!

تۈركىيەدىكى ئۇيغۇر جەمئىيىتى كەم دېگەندە 50 مىڭغا يېقىن ئەزاسى بار بىر چوڭ جەمئىيەت. ھەرقانداق نورمال جەمئىيەتتە ھەر خىل پىكىرلىك ئىنسانلار بولىدۇ. بەزى پىكىرلەر ئاشقۇنراق بولىدۇ، ئۆزىنى تىل بىلەن ئەمەس تاياق بىلەن ئىپادە قىلىشقا مايىل بولىدۇ. نورمال جەمئىيەتتە بەز جىنايەتلەرنىڭ بولۇشى ھەيران قالارلىق مەسىلە ئەمەس. جىنايەت بولغان ئىكەن تۇتۇلۇش بولىدۇ. تۈركىيە قانۇنلارنىڭ ئىجراسى مۇكەممەل بولغان دۆلەت

ئەمەس، خىتاينىڭ بىسمى قانۇنغا مىنىپ قالىدىغان دۆلەت. شۇڭا جىنايىتى ئىسپاتلانغۇچە، ئادۋوكاتى تەكلىپ قىلىنغىچە ساقلاپ قالىدىغان ئىشلار ئۇيغۇرنىڭ بېشىغا ئەمەس ھەرقانداق بىر مىللەتنىڭ بېشىغا كېلىشى مۇمكىن.

ئەگەر سىز تۈركىيەدىكى ئۇيغۇر جەمئىيىتىنى جىنايەتسىز بىنورمال جەمئىيەت، تۇتۇلغان ئۇيغۇرلارنى نۇقسانلىق ئىنسان ئەمەس، قۇسۇرسىز پەرىشتە دەپ قالغان بولسىڭىز مېنىڭ كاللامنى ئالماقچى بولغان، مېنى «پەيغەمبىرىمىزگە ھاقارەت قىلدى» دەپ ئۆلتۈرمەكچى بولغان بىرىنىڭ گېپىگە بەرگەن جاۋابىمنى چىقىرىپ قويايي. ماڭا قالدۇرۇلغان ئاۋازلىق ئۇچۇر ئېغىزغا ئالغۇسىز مەينەت، قاسساپنىڭ پىچىقىدەك قانلىق، خالانىڭ تۆشۈكىدىن چىققاندەك چىدىغۇسىز سەت گەپلەر بولغاچقا ئورتاقلاشمىدىم.

مەن بۇرۇن بۇنداق ئۇچۇرلارنى ئورتاقلىشىپ باقمىغان، ئەمما بۇ قېتىم تۈركىيەدە ئۇيغۇرلارنىڭ تۇتۇلۇشى بىر ئاز خاتا چۈشىنىلۈاتقانلىقى ئۈچۈن، مۇنداق ئۇيغۇرلارمۇ بار دېگەننى بىلىپ قالسۇن دەپ بەھرلەشكە مەجبۇر بولدۇم. سەۋەبى، مەندەك بىگۇناھ بىر ئادەمنى تۆھمەت قىلىپ ماڭا ئۇچۇر، تېلېفون قىلىپ مالال قىلۋاتقان، «پەيغەمبىرىمىزگە ھاقارەت قىلغان ئالىم ئىسمايىل دېگەن سەن شۇ» دەپ ئۆلتۈرمەكچى بولغان كىشى، تۈركىيەنىڭ قانۇننى كۆپۈر قانۇنى دەپ بويسۇنمايدىغان كىشى تۇتۇلسا مەن بىتەرەپ تۇرىمەن. ئۇيغۇرمۇ پەرىشتە ئەمەس، شۇڭا مەن بىر ئىنسان جىنايەت ئۈستىدە

تۇتۇلغان بولسا، ئۇيغۇر بولغانلىقى ئۈچۈنلا جىنايى قىلمىشىغا چاپان ياپمايمەن.

2021 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى

شاهت دەيمۇ ياكى شەيتانمۇ؟

مېنىڭ كۆرۈشكىنىم بىر جاسۇس ئىكەن. ئىستانبۇلدا لاگېر شاهتى دەپ بىلگىنىم ئەسلىدە خىتاي ساقچىلىرى خوتەندىن مەخسۇس ئەۋەتكەن مەلئۇنلارنىڭ مۇرتى، شەيتان ئىكەن. 2018 ـ يىلى مايدا خوتەن شەھىرىدىن مارتتا تۈركىيەگە چىققان بىر لاگېر شاهتىنىڭ ئۇچۇرىنى ئالدىم. ئۇنى سەفاكۆيدە ياشايدىكەن دەپ ئاڭلاپ سۈرۈشتە قىلدىم، تاپقىنىمدا دۇبەيگە كېتىپ قاپتۇ. دۇبەيدىن سوراشتۇرۇپ تېلېفون نومۇرىنى تاپتىم، ئەمما بىر ھەپتە كۈندە تېلېفون قىلىپ جاۋاب ئالالمىدىم. شۇندىن كېيىن بۇ ئادەم ھېلى پاكىستان، ھېلى دۇبەي، ھېلى سەئۇدى ئەرەبىستانلارنى كېزىپ ماڭا قارىسىنى كۆرسەتمىدى.

خوتەن ئۇيغۇرلىرى ئارىسىدا قىدىرىپ يۈرۈپ ئۇنى تونۇيدىغان بىر دوستۇمنى تاپتىم. ئۇنى ئارىغا قويۇپ مىڭ يالۋۇرۇشلاردىن كېيىن، ئاخىرى ئۇنى ئىندەككە كەلتۈردۈم. ئۇ مۇخبىر بىلەن كۆرۈشتۈرۈلمەسلىك، ئىنسى ـ جىنغا تىنماسلىق، ئاۋازىنى ئۇنگە ئالماسلىق، كىملىكىنى سۈرۈشتە قىلماسلىق شەرتىنى قويۇپ مەن بىلەن كۆرۈشتى. بۇ ئىستانبۇلنىڭ كۆڭۈلسىز كۈز پەسلى ئىدى. ئۆيۈمگە ئوغرى كىرگەن، ئىشخانىدىن كومپيۇتېرىم ئوغرىلانغان، ۋەتەندىن تۇتقۇن ئۇيغۇرلارنىڭ خەۋىرى كۈندە كېلىپ كۆڭۈللەرنى پاراكەندە قىلىۋاتقان چاغلار ئىدى.

سېنتەبىرنىڭ ـ8كۈنى ئىستانبۇلنىڭ فاتىھ رايونىدا ھېلىقى دوستۇمنىڭ ئۆيىدە مەزكۇر شاهت بىلەن كۆرۈشتۈم. لاگېر

شاھىتى ئۆزىنى خوتەن شەھىرىدە تېۋىپ دەپ تونۇشتۇردى. ئۇ ئۆزىنىڭ دەسلەپتە ـ2015يىلى ئەتىيازدا تۇتۇلغاندا قاماقخانىغا يوللانغانلىقىنى، ئاندىن ئۇ يەردىن لاگېرغا ئەۋەتىلگەنلىكىنى، ئاخىرىدا يەنە قاماقخانىغا قايتۇرۇلۇپ يېتىۋاتقان مەزگىلدە قېچىپ قۇتۇلغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى. قېچىپ قۇتۇلۇش سەۋەبىنى ئۆزىنىڭ بايلىقى، ھېيلىسى ۋە ساقچىنىڭ يارىدىمگە باغلىدى. ئۇ ماڭا خوتەندىن قانداق چىقىپ، ئۈرۈمچىدە بىلەتنى قانداق ئامال بىلەن ئالغانلىقى ۋە بىخەتەرلىك تەكشۈرۈشتىن قانداق ئۆتكەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى، ئەمما چېگرادىن چىقىش رەسمىيىتىنى قانداق بېجىرگەنلىكىنى ئېيتىپ بەرمىدى. قېچىپ قۇتۇلۇشنى چۈشەندۈرگەن جەريان، قاماق، لاگېر ۋە قىيناقلارنىڭ جەريانىدىن ئۈزۈراپ كەتتى. ئۇنىڭ سىنچى كۆزلىرى، ئاپتاپ كۆرمىگەن ئاق سېرىق چىرايى، ئاغزىدىن چىققان ھەر بىر سۆزنىڭ ۋەزنى ۋە تەسىرىنى كۆزلىرىمگە قاراپ ئىنچىكە دەڭسەشلىرى ئۇنى خېلىلا تەجرىبىلىك، پۇختا ۋە ئېھتىياتچان كۆرسىتەتتى.

شاھىتنىڭ لاگېر ھەققىدە ئېيتقانلىرى ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن ئىدى. دەسلەپتە 2014 ـ يىلى مارتتا «ئۇچ ئەل قۇرۇلۇشى» باشلاندى. ھۆكۈمەت خادىملىرى كەنتلەرگە چۈشتى. ئۆيدە بار جايناماز، قۇرئان، تەسۋى ۋە ھەپتىيەكلەرنى تىزىملاپ، ھەممەيلەننىڭ ئارخىپىنى تۇرغۇزدى. تۇغقانلارنى، دوستلارنى، دىنىي تەربىيەنىڭ مەنبەسىنى ۋە تېلېفون ئالاقىسىنى جەدۋەللەشتۈرۈش، ئاندىن «تۇۋاقنى ئېچىش، تۇۋرۇكنى تېپىش» يۈز بەردى. كىشىلەر ئون يىل بۇرۇنقى تەبلىغ، مۇدەررىسلىك ۋە تۇتۇلغانلىق كەچمىشى ئۈچۈن قايتا تۇتۇلۇشقا باشلىدى. 2015 ـ يىلى يېڭى يىلدا خوتەن شەھىرىدە تۇنجى لاگېر قۇرۇلدى. لاگېرنىڭ ئىسمى «ئاشقۇنلۇقنى تۇگىتىش، تەربىيەلەپ ئۆزگەرتىش مەركىزى» دېيىلدى. 2017 ـ يىلى 10 ـ مارتتا

رەسمىي ئومۇمىي تۈتقۇن باشلاندى. ھەر قايسى ناھىيەلەردىكى پارتىيە مەكتەپلەر، كەسپى مەكتەپلەر، ئەمگەك كۈچلىرىنى سىرتقا چىقىرىش مەركەزلىرى لاگېرلارغا ئايلاندى. لاگېرلاردا تەپتىش، سوت تارماقلىرى قۇرۇلدى. كىشىلەر ئەڭ تۆۋەن يەتتە يىل يۇقىرىسى مۇددەتسىز كېسىلىشكە باشلاندى.

شاھىتنىڭ ئومۇمىي تۈتقۇندىن بۇرۇنقى ئۇيغۇر ۋەزىيىتى ھەققىدە ئېيتقانلىرى، لاگېرنىڭ تۈزۈمى ھەققىدە دېگەنلىرىمۇ ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن ئىدى. 2016 ـ يىلى سېنتەبىرنىڭ 13 ـ كۈنى ئۇيغۇرلارنىڭ تېلېفون نومۇرلىرى ئومۇمىيۈزلۈك تەكشۈرۈلۈپ، باشقىلارنىڭ نامىدا تېلېفون نومۇرى بېجىرگەن، شۇبھىلىك كىشىلەر بىلەن تېلېفونلاشقانلار، شۇنداقلار بىلەن بىر مېھمانخانىغا چۈشكەن، بىرگە سەپەر قىلغانلار تۈتقۇن قىلىندى... بۇلار راست. قاراقاش ھۆججەتلىرى ۋە ئاقسۇ تىزىملىكى بۇنى ئىسپاتلىغان.

قاماقخانا بىلەن لاگېرلارنىڭ پەرقى قاماقخانىدا دەرس يوق، مۇئەللىم يوق، دەرسلىك يوق، قىستاڭ، يېيىش ـ ئىچىش، تەرەت ھەممىسى ئىچىدە. لاگېر بىلەن قاماقخانىنىڭ ئوخشاشلىقى ئىككىلىسىدە سوراق بار، جازا بار، باستۇرۇق (خىتايچە ياخاۋ دېيىلىدىغان مەخسۇس جازا ئۆيى) بار. باستۇرۇقتا يانداكى خانىدىن 24 سائەت سوراقچى قىينىغان ۋە تۈتقۇن يالۋۇرغان ئاۋازلار ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە ھەتتا دوختۇرخانا ئىچىدە لاگېر رايونى بار ئىكەن. «مەن خوتەن ۋىلايەتلىك بىرىنچى دوختۇرخانىنىڭ لاگېر رايونىدا ياتقان، شۇ يەردىمۇ پاش قىلىش، ئىقرار قىلىشقا زورلاش بار» دېگەنلەرنى ئېيتىپ بەرگەنىدى سىرلىق شاھىت.

لاگېر شاھىتلىرى ئەڭ كەم بولۇۋاتقان شۇ كۈنلەردە ئۇنىڭدەك ئۈچ يىلدىن ئارتۇق ياتقان، ھەم لاگېر، ھەم قاماق ھاياتىنى

باشتىن كەچۈرگەن گۈۋاھچى تۇتىيا ئىدى. ئۇنىڭ شۇ كۈنى «مەھەللىمىزدە ئايالار ئۆيدىكىلەر تۇتۇلۇپ كەتكەندىن كېيىن ساقچىلارنىڭ كەينىگە كىرىۋېلىپ، (مېنى نېمە قىلىڭىز مەيلىڭىز، ئېرىمنى، دادامنى، ئائىلەمدىكىلەرنى قويۇپ بېرىڭ) دەپ تۇرۇۋالغاچقا ساقچىلار يولدىن چىقىپ كەتتى» دېگەن گېپىدىن چۈشىن يەۋالغاندەك بىئارام بولدۇم.

مەن ھەر قانچە زۇلۇم بولغان تەقدىردىمۇ ئۇيغۇر ئاياللىرىنىڭ ئۇنداق دېيىشىگە، تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئۇنداق قىلىشىغا ئىشەنمەيتتىم، شۇنىڭغا ئىشەنگەن ئادەممۇ ماڭا گۇمانلىق ئىدى. بىردىنلا كۆڭلۈمگە شەك چۈشتى. ئۇنىڭ شۇ مەينەتچىلىكىنىڭ يۈز بېرىشىگە ئىشەنگەن كۆڭلى، شۇنداق مەينەتچىلىكنى كۆتۈرەتتى. ھاياسىز، نومۇسسىز ئادەم ئېلىپ كەلگەن ئۇچۇر مىللەتنىڭ نومۇسىغا تاقالغان تەقدىردىمۇ تەھقىلىنىشى كېرەك ئىدى. راستچىللىق ئۇ تەمىنلىگەن پاكىتلارنى ئاشكارىلىشىمدىنمۇ مۇھىم ئىدى.

ئۇنىڭ ئۈستىگە نە ئىسمى ۋە جىسمى يوق، مۇشۇنداق پاجىئەلىك كۈنلەردە ئازابتىن تۇتۇلغان چىرايى، ئەركەكتەك كېرىلگەن مەيدىسى، قىساسكارلىق بىلەن كىرىشكەن چىش ۋە تۈرۈلگەن مۇشتى كۆرۈنمەيدىغان بىرىگە قانداق ئىشىنىمەن؟ قانداقسىگە ئۇنىڭ دېگەنلىرىنى پاكىت دەيمەن؟ ئۇنىڭ نە كىملىكى، نە تۇتۇپ تۇرۇلغان ئورنى، كىم بىلەن تۇتۇلغانلىقى ئېنىق ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، بىز كۆرۈشكەن چاغدا خوتەندىن ختاي ئۆلكىلىرىگە ئۇيغۇرلارنى ئىشچى قىلىپ يۆتكەۋاتقان ئىكەن. ئۇ ماڭا ئۈندىداردىن ھەتتا ئىچكىرىگە ئىشچىلىققا ماڭغان بىر ئۇيغۇر چوكاننىڭ ئاۋازىنى يېقىمسىز ھىجىيىپ تۇرۇپ ئاڭلىتىپ قويغانىدى.

ئۇنىڭ كىملىكىنى بىلىشكە قادىر بولالمىغان بىلەن، ئۇ تەمىنلىگەن ئۇچۇرنىڭ چىنلىقىنى ئىسپاتلىشىم كېرەك ئىدى. ئۇ لاگېر قىلىندى دېگەن مەكتەپتە تونۇشى بار بىر دوستۇمنى تاپتىم. سۈرۈشتە قىلغاندا ئۇ يەر لاگېر ئەمەس مەكتەپ بولۇپ چىقتى. ئۇنىڭ لاگېرغا قامالغانلارنىڭ ھەر بىر پەرزەنتىگە ئېيىغا 300 سومدىن پۇل بېرىلىدۇ، دېگىنى يالغان چىقتى.

سىرلىق شاھىت ھەققىدە يازمىدىم. ئۇنىڭ پاكىتلىرىنىمۇ ئىشلىتىشتىن ئېھتىيات قىلدىم. ئۇيغۇرچە خاتىرە يېزىپ، ئىنگلىزچىگە تەرجىمە قىلىپ تەييار قىلغان يازمامۇ شۇ پېتى قالدى. ئەمما ئۇنىڭ پېشىنى قويۇپ بەرمىدىم.

شۇ كۈنلەردە ئۇنى تونۇشتۇرغان دوستۇم ئارقىلىق ئۇنىڭ ئىستانبۇلدا ئۇيغۇرلار ئەڭ كۆپ رايون بولغان سەفاكۆيدە بىر نەۋرە سىڭلىسىنىڭ ئۆيىدە تۇرۇۋاتقانلىقىنى، سەئۇدى ئەرەبىستاندىكى ئابلەت ھاجىم دېگەن كىشى بىلەن ئۇندىداردا كۆپ ئالاقە قىلىدىغانلىقىنى، دۇبەيگە ۋە پاكىستانغا كۆپ بارىدىغانلىقىنى ئاڭلىدىم. مەزكۇر شاھىت بىلەن كۆرۈشۈشكە داۋاملىق تىرىشىپ تۇردۇم. چۈنكى ئۇنىڭ پاكىتلىرى مۇھىم بولۇپ، كۆپىنچە مەلۇماتلار تېخى مۇشۇ كۈنگىچە خەۋەرلەرگە چىقمىغانىدى.

2020 ـ يىلى نويابىرنىڭ 5 ـ كۈنى شاھىتقا ئارىچى بولغان دوستۇم تۈيۇقسىز تېلېفون قىلدى. شاھىت دېگىنىمىز شەيتان ئىكەن. سەفاكۆيدە تۇرۇۋاتقان يېرىدە جاسۇسلۇق خاتىرىسى بىلەن ئاشكارىلىنىپ قاپتۇ. ئۇنىڭ ئىسمى ئابدۇمىجىت ئابدۇخالىق ئىكەن. ئۇنىڭ كىيىمىنى يۇيغان نەۋرە سىڭلىسى قولغا چۈشۈرگەن پاكىتلارنى دوستۇمغا ئەۋەتىپ بېرىپتۇ. ئۇنىڭ يېنىدىن چىققان دەللىلەرنى ئېنىقلاپ پۈتۈنلەي راستلىقىنى جەزملەشتۈردۇم. ئاندىن خەلقئارادا داڭلىق مەتبۇئاتلارغا بۇ ۋەقەدىن مەلۇمات بەردىم، ئەمما

ئىش 2018 ـ يىل ۋە 2019 ـ يىلى يۈز بېرىپ تارىخقا ئايلانغان، جاسۇسلۇق قىلغۇچى ئاللىقاچان كېتىپ بولغان، ۋەقەدىن بۇۋاستە خەۋەردار كىشىلەر ئوتتۇرىغا چىقالمايدىغان بولغاچقا تىرىشچانلىق، ئەمگەك ۋە ۋاقىت ئىسراپ بولدى.

دەللىلەردە تىلغا ئېلىنغان ئابدۇرەھىم دېگەن كىشىنى تاپتىم. ھازىر گېرمانىيەدە ياشايدىغان بۇ ئۇيغۇر ياش خوتەن خانىئېرىقتىن بولۇپ، ـ2008يىللاردىن بۇيان دۇبەيدە تىجارەت بىلەن شۇغۇللانغان ئىكەن. ئابدۇمىجىت دۇبەيگە كەلگەندە تۈركىيەدىكى بىر ھاجىمىنىڭ ھاۋالىسى بىلەن ئالدىغا چىققان بولۇپ، ئۇلار كۆرۈشكەن ۋاقىتتا ئابدۇمىجىتنىڭ ئاشخانىدا ئۇيغۇرلارنى رەسىمگە تارتقانلىقى، ئۆزىنىمۇ ئوغۇرلۇقچە رەسىمگە تارتىۋالغانلىقى، لاگېرلارنى ئاقلاپ، ۋەتەندىكى ۋەزىيەتنى ماختاپ، ساقچىلار بىلەن ئۈندىداردا دوستلاردەك مۇڭدىشىپ يۈرگەنلىكى ئۈنى بىئارام قىلغان ئىكەن. گېرمانىيەگە كەلگەندىن كېيىنمۇ ئۇنىڭ ئاۋارە قىلىشىغا ۋە تۆھمەتلىرىگە دۇچ كەپتۇ. ئەمما ئۇنىڭدىن گۇمانى ئېغىر بولغاچقا ھەرگىز يېقىن يولىماپتۇ. ئابدۇمىجىت ئابدۇرەھىمدىن گېرمانىيەگە ۋىزا ئېلىشتا ياردەمچى بولۇشنى تەلەپ قىلغان ئىكەن.

خوتەندىكى دۆلەت بىخەتەرلىك ئىدارىسى تەرىپىدىن ئىشپىيونلۇققا ئەۋەتىلگەن بۇ ئابدۇمىجىت ئابدۇخالىق سەفاكۆيدە نېمىلەرنى قىلدى؟ سەئۇدىدىكى ئابلەت ھاجىم بىلەن نېمىلەرنى دېيىشتى، دۇبەيگە بارغاندا كىملەر بىلەن كۆرۈشتى، پاكىستاندا قانداق ۋەزىپىلەرنى ئورۇنلىدى... بۇلار ھەققىدە ئىزدەنگەن بولساممۇ جاۋاب تاپالمىدىم. ماڭا يەتكۈزۈلۈشچە ئابدۇمىجىتنىڭ سەفاكۆيدە ياشايدىغان نەۋرە سىڭلىسىمۇ كىملىكىنى ئاشكارىلاشنى ۋە مەن بىلەن كۆرۈشۈشنى خالىماپتۇ. دېمەك، بۇ شەيتاننىڭ

قىلغانلىرى يەنىلا قاراڭغۇ.

شاھىت دەپ كۆرۈشكەن كىشى جاسۇس چىقتى. بىز بىلەن بىر سەپتە ناماز ئوقۇغان كىشىنىڭ ئاللاھقا بەندە بولۇپ كۆرۈنگەن بىلەن، مەلئۇنلۇققا قۇل بولغان شەيتان ئىكەنلىكى مەلۇم بولدى.

تۇركىيەدە، بولۇپمۇ ئىستانبۇلدا مەلئۇن خىتاينىڭ شاياتۇنلىرى بار. ئۇلار ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ. بىرى، مۇنۇ ئابدۇمجىت ئابدۇخالىققا ئوخشاش ئۇيغۇر مۇھاجىرلار ئارىسىغا سىڭىپ كىرىپ ئۇچۇر توپلاپ خوجايىنىغا يوللايدۇ. يەنە بىرى، مەخسۇس جامائەت پىكرى خىزمىتىگە مەسئۇل. ئۇلارنى ئاپتونوم رايونلۇق ۋە ھەر قايسى ۋىلايەتلەردىكى دۆلەت بىخەتەرلىك ئىدارىلىرىنىڭ جامائەت پىكرى ئىشخانىسى يالىلىۋالغان. ئۇلار ئىزچىل كىشىلەرنى دەۋادىن سوۋۇتۇش، گۇۋاھلىقتىن يانىدۇرۇش، نامايىشتىن، ۋەتەن، مىللەت، ھۆرلۈك سۆيگۈسىدىن تاندۇرۇش ئۈچۈن سورۇنلارنى، توپلارنى ۋە ئىجتىمائىي ئالاقە ۋاستىلىرىنى بازا قىلىپ خىزمەت قىلىۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ جامائەت ئىچىدە يايىدىغىنى مىللەت دۇشمەنلىكى، ۋەتەن دۇشمەنلىكى، غەرب دۇشمەنلىكى، خىرىستىيان دۇشمەنلىكى، يەھۇدىي دۇشمەنلىكى. بولۇپمۇ دىن نۇقتىسىدىن ھۇجۇم قىلىش ئۇلارنىڭ ئەڭ رەزىل ۋاستىسى.

يەنە مەخسۇس توردا تۈركچە ۋە ئۇيغۇرچە فىلىم ئىشلەيدىغانلار ۋە يازىدىغان جاسۇسلار بار. ئۇلارنىڭ ئاساسلىق نىشانى ئۇيغۇرنى تېررورچىلىققا، تېررورىزمغا، بالىلار ۋە ئاياللارنى خورلاشقا مايىل، ھەمدەم ۋە يارىدەمچى كۆرسىتىش. ئۇلار ھە دىسە تالىبانلارنى، ئەلقائىدىنى ۋە باشقا تېررورچى كۈچلەرنى مەدھىيەلەپ ۋىدىيو ئىشلەيدۇ ۋە يازما يازىدۇ. ئۇيغۇر دەۋاگەرلەرنى غەربنىڭ ئويۇنچۇقى، تاغۇتلارنىڭ يالىلانمىسى دەپ تەرغىب قىلىدۇ. ئۇلار يەنە ئۇيغۇر قوراللىقلارنىڭ سۈرىيەدىكى پائالىيەتلىرىنى، ئۇلارنىڭ

سەبى بالىلارنى قوراللاندۇرۇۋاتقانلىقىنى، ئۇلارغا تېررورلۇق مەشقى ئۆگىتىۋاتقانلىقىنى تارقىتىدۇ. مەسىلەن، فېيسبۇكلاردا تۈركىستان ئىسلام پارتىيەسىنى ئامېرىكىنىڭ ئويۇنى، ئۇيغۇرلارنىڭ دەۋاسىنى غەربنىڭ ئويۇنى دەپ تەرغىب قىلىدىغان تۈركچە، ئۇيغۇرچە، ئەرەبچە بەتلەر بار. ئۇلار بىر شاھمات تاختىسىغا ئۇيغۇرلارنى پېچكا ئورنىدا تىزىپ، ئوينىغۇچىلارنى ئامېرىكا قىلىپ سىزىپ چىققان. بۇنى تارقاتقانلار ئېنىقكى خىتاينىڭ تور دۇنياسىدىكى مائاشلىق ۋە مائاشسىز جاسۇسلىرى. ئۇلارنىڭ دائىملىق ئالدامچىلىق ئۇسۇلى جىھاد ۋە دىننى تەرغىب قىلىش، ئالداش نىشانى بولسا دىندار قېرىنداشلار.

خىتايدىن ئەۋەتىلگەن جاسۇس ئابدۇمىجىت ئابدۇخالىقنىڭ 2019ـيىلى رامىزاندا، يەنى ماينىڭ ئوتتۇرىلىرىدىكى مەلۇم بىر كۈنى خىتايغا قايتىپ كەتكەنلىكى ئېنىق. ئاڭلاشلارغا قارىغاندا ئۇ خوتەن شەھىرىدە تېبابەت بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان ۋە خام دورا تىجارىتى بىلەن ئالدىراش ئىمىش. يېقىندا شېشە زاۋۇتى قۇرۇپ بېيىپ كەتكەنمىش. بۇ ھەقتە يەنە مەلۇمات ۋە پاكىتلار ئايدىڭلاشسا يەنە داۋاملىق يەتكۈزۈشكە تىرىشىمىز.

2021 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى

بۇ هايات ئۇياتتۇر، شەرتسىز ئېتىۋەت

خىتاي نومۇسىمىزغا تاجاۋۇز قىلدى. يىللاردىن بۇيان دىنىمىزغا، تىلىمىزغا، غۇرۇرىمىزغا تاجاۋۇز قىلغان خىتاي بۇگۈن يەتتە مىليارد ئىنسانىنىڭ ئالدىدا، زامانىۋى تۈزۈمنىڭ سۈكۈتىدە، تەرەققىياتلىق جاھانىنىڭ كىندىكىدە ياشايدىغان ئۇيغۇرنىڭ نومۇسىنى بۇلغىدى.

بىز بۇنىڭغا سۈكۈت قىلمايمىز، سەۋر قىلمايمىز، بىز بۇنى قىلغان، قىلىۋاتقان خىتاينى ھەرگىز ھېسابسىز قويمايمىز، ياقىسىدىن قولىمىزنى بوشاتمايمىز، ئەسلا بوش قويىۋەتمەيمىز.

ئاڭلا جاھان، بىز ئۆلتۈرمەيمىز، ئۆلىمىز، بىز كۆيدۈرمەيمىز كۆيۈمىز، بىز بۇ نومۇسنى ئاقلاش ئۈچۈن كېپەنلىنىپ مەيدانلارغا تۆكۈلىمىز، ئەمما قان تۆكمەيمىز.

ئەي دۇنيا، يا بىزنى ئىنسانلىق تىزىملىكىدىن ئۆچۈرۈۋەت، يا دەپتىرىڭدىن يۇيۇۋەت، پۇقرالىقتىن چىقىرىۋەت. مەن خىتايغا قارشى تۇرمىغان دۆلەتتە ياشىغاندىن، زۇلۇمغا قارشى تۇرغۇزمايدىغان دۆلەتتە ئېغىنىغاندىن، ئۇيغۇرنىڭ قېنىدىن پۈتكەن ماللارنى ئالىدىغان دۆلەتتە مالدەك مىدىرىغاندىن ئۆلۈمنى ئەلا بىلىمەن. يا مېنىمۇ قاماپ سەن قامىلىشىغا، قاۋاننىڭ ئاستىدا پايخان بولۇشىغا سۈكۈت قىلىۋاتقان قېرىنداشلىرىم قاتارىغا قېتىۋەت ياكى بىر پاي ئوق بىلەن ئېتىۋەت، يا خىتايغا نومۇسۇڭنى ساتقاندەك سېتىۋەت.

خىتايغا ساتتىڭ مېلىڭنى، كېنىڭنى، شانىڭنى ھەتتا ئاپىئاق

مەرمەر تاشلىرىڭنى، خىتايدىن ئالدىڭ كىيمىڭنى، كېلىنىڭنى، يېمىڭنى ھەتتا يىڭنە، دەپتەرلىرىڭنى، خىتاينىڭ ئوقىغا موھتاج قىلدىڭ ئەزىز خەلقىڭ، ئەسكەرلىرىڭنى، سەن مېنى ئېتىۋەت ياكى سېتىۋەت!

خىتايغا سېتىلغان سارايلىرىڭ ماڭا ھارام بولسۇن، خىتاي تىلغىغان بوستانىڭ ماڭا زىمىستان بولسۇن، خىتاي قۇترىغان گۈلىستانىڭ ماڭا قەبرىستان بولسۇن، بولدى بەس ئېتىۋەت ياكى سېتىۋەت!

خىتاي چەيلىدى يۈز - چېھرىمىزنى،

خورلۇق خار ئەيلىدى دىل - زېھنىمىزنى،

بۇ تارىخ كىرلەتتى كىملىكىمىزنى،

نۇسرەتسىز نە يۇيار نومۇسىمىزنى،

شەرمەندە مەن ئۆلەي مېنى ئېتىۋەت،

بۇ ھايات ئۇياتتۇر شەرتسىز ئېتىۋەت!

2021 - يىلى2 - ئاينىڭ 6 - كۈنى

ئەگەر سۆيمگەن بولساق

ئەگەر ئاتىلارنىڭ پۈكۈلمەس قەددىدەك شۇ تاغلارنى سۆيمگەن بولساق تەڭرىم، تەڭرىدەك تېغىم دەپ كېتەرمىدۇق، ياق! ئاتىلارنىڭ ئېگىلمەس بېشىدەك شۇ چوققىنى سۆيگەنلىكىمىز ئۈچۈن ۋەتەننىڭ ئەڭ يۈكسەك يېرىنى تەڭرىلەرنىڭ خانى، خان تەڭرى ئاتىدۇق. تەڭرىتاغنى ئاتام دېگەن ئۇيغۇرنىڭ ئەۋلادى بولغاچقا پايتەختىمىزنىڭ مەركىزىگە، ئاللاھنىڭ ئۆيىگە خانتەڭرى ئىسمىنى قويدۇق.

ئەگەر سۆيمگەن بولساق، بۇنچە كۆيمگەن بولساق شۇ لايقغان ئېقىنلارنى، ئانىمىزنىڭ رومىلىدەك كۆزىمىزگە سۈرمىگەن بولساق تارىمنى، تۈمەننى، قايدۇنى، قاشنى، ئىلىنى، يۇرۇڭقاشنى بۇنچە يېرىلماستۇق تەشنالىقتىن، بۇنچە قېقىلماستۇق يېتىملىكتىن، يېتەلمەسلىكتىن.

ئەگەر سۆيمگەن بولساق بالام دەپ ئېرىپ كېتىدىغان دادىمىزنى، يولىمىزغا قاراپ ـ قاراپ ياشىنىپ قېرىپ كېتىدىغان ئانىمىزنى، دۈمبىمىزگە ھاپاش قىلغان سىڭلىمىزنى، بوينىمىزغا مىندۈرگەن ئىنىمىزنى، جېنىمىزغا جان قاتقان ئاكىمىزنى، غېممىزگە غەمخانە ئاچىمىزنى... بۇنچە پۈچۈلانماستىن كۆرەلمەسلىكتىن، كۈلەلمەسلىكتىن.

ئەگەر سۆيمگەن بولساق ھۆرلۈككە تۇتاشقان يولنى، زۇلۇمغا چېنەلگەن قولنى، بۇنچە يېپىشماس ئىدۇق، سادىر پالۋان ئاتقان مىلتىققا، ئابدۇخالىق ئۇيغۇر توقۇغان بىيىتقا، بوۋىمىز مۇڭلانغان

قىرائەتكە، مومىمىز ئۆگەتكەن ئايەتكە. بۇنچە كىرىشمەستى دۇشمەنگە، نەپرەتلەردىن چىشىمىز، بۇنچە كۆكەرمەستى شۇمپەنگە غەزەپلەردىن ئەپتىمىز.

ئەگەر سۆيمىگەن بولساق، ئەگەر ئەگەشكەن بولساق ھۆرلۈكنى تاشلاپ قۇللۇققا، مۇقامنى تاشلاپ چاڭچىلىگە، راۋابنى تاشلاپ جىن كۈيىگە، دىننى تاشلاپ دۆلەت مارشىغا، ئۇيغۇرچە ئاڭنى تاشلاپ شى جاللاتنىڭ قارىشىغا... قىينالماستۇق، بىز ۋەتەن دەپ كۆيىدىغان، بىزنىڭ ئىپپىتىمىزنى دەپ ئۆلىدىغان قېرىنداشلارنىڭ كۈنىگە، خىتايلاشقان ئۇنىگە، زاۋال بولغان، ئاتمىغان، يورۇمىغان تۈنىگە.

ئەگەر سۆيمىگەن بولساق قوي كۆزلۈك ۋەتەننى، ئانارنىڭ دانىسىدەك تاشلارنى، ئۇپۇقتەك قىزارغان باغلارنى، تاش ئالمىغا پۈركەنگەن تاغلارنى.

ئەگەر سۆيمىگەن بولساق شەلپەردەك ئۇياتچانلارنى، سەرۋى بويلارنى، كېيىك خۇيلارنى، جانان كوچىسىنى كۈلدۈرگەن، قاراقاشنىڭ بازىرىغا ئوت ياققان ئاھۇلارنى. يەنە تالىشارمىدۇق بۇنچە جان تىكىپ، جەھلىمىز قېتىپ، قەھرىمىز قۇتراپ، نومۇسىمىز گۈللەرنى، جۈپتى ھالال جانلارنى.

ئەگەر سۆيمىگەن، سۆيۈلمىگەن بولساق، ئەگەر سۆيگۈدىن تۇغۇلمىغان، سۆيگۈ ئۈچۈن، ھۆرلۈك ئۈچۈن، غۇرۇر ئۈچۈن، ئۇيغۇر ئۈچۈن بوغۇلمىغان بولساق سۈرگۈن بولمايتتۇق، بۇ سەرسانلىق، سەرگەردانلىق شورىمايتتى يىلىكمىزنى. بۇ غەم، بۇ غەلىيان، بۇ ھەسرەت، بۇ پىغانلار تىترەتمەيتتى تىلىكمىزنى، يۈرىكىمىزنى. يېنىمىز ئىسسىغان يەر ماكان بولاتتى، تېنىمىز يايرىغان جاي ۋەتەن بولاتتى.

ئەگەر ئاتامدىن قالغان ھەقنى دەيمەن، ئانام ھالالاپ ئەتكەننى يەيمەن دېمىگەن بولساق. تىلىڭنى تارت ئانا تىلىمدىن، ئىبلىس ئايلانسۇن دانا تىلىڭدىن. تىلسىز يارالغان ھايۋان ئەمەسمەن، زۇلمىڭغا رازى شەيتان ئەمەسمەن. جۇۋۇنىڭ يىرتىقىدەك كۆزۈڭنى يوغان ئاچ! تارىمغا تۇنجى ئۇنگەن ئىنسانمەن، ئەرشتىن يەرگە تامچىغان جانمەن، ئۇشبۇ زېمىنغا ھاكىممەن، خانمەن! دېمىگەن بولساق، جانۇ جانىۋار، قۇرۇت ـ قوڭغۇزلار ئېرىشكەندىن بىزمۇ رىزىقلىنىپ كامارلىرىمىزدا بايرام قىلاتتۇق، قوتانلاردا نەسىللىك بولاتتۇق، دالىلاردا يىرتقۇچتەك ئۆۋلايتتۇق، ھۇۋلايتتۇق ياكى ئولجا بولۇپ ئۆۋلىناتتۇق، ئەگەر ھېچ سۆيمىگەن بولساق كىملىكىمزنى، قىممىتىمزنى.

ئەگەر سۆيمىگەن بولساق سۆيگۈ قاتىللىرىغا دۇشمەن بولمايتتۇق، ئەگەر سۆيمىگەن بولساق مۇھەببەت گۆركارلىرىغا ئۆچمەن بولمايتتۇق.

ئەگەر سۆيمىگەن بولساق...

2021 ـ يىلى 2 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى

ئانامنڭ ئايالار بايرىمى

2002 ـ يىلى بولسا كېرەك، مارتنىڭ سوغۇق بىر كۈنى سەھەر ۋاقتى ئىدى. لەنجۇدىكى خىزمەت ئورنۇمدىن جىددىي بىر ئىش بىلەن ئانامغا تېلېفون قىلدىم. باشقا كۈنلەردە ئاشخانىدىكى قاتىلاڭچىلىق ئىچىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ، ئۆزىنى 60 نەچچە يىل كۆتۈرۈپ تالغان، جىلغىلاردا سۇ كېچىپ ربماتىزىم بولۇپ قالغان، تولا داۋالىنىپ كاردىن چىقىشقا باشلىغان پۇتىنى سۆرەپ تېلېفوننىڭ قېشىغا كېلىپ بولغىچە بىر قانچە مىنۇت كېتىدىغان ئانام شۇ كۈنى سايرىتىپ بولغىچە تېلېفوننى ئالدى.

ـ هە بالام بۈگۈن بايرىمىنى تەبرىكلەپ تېلېفون قىپسەن دە!

ئاڭلاپ تۇرۇپلا قالدىم. مەن ئۇ كۈننىڭ «8 مارت ئايالار بايرىمى» ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالغان ئىكەنمەن. ئەلۋەتتە بىلسەممۇ ئۇچاغدا تەبرىكلىمەيدىغانلار، تەبرىكلەشنى توسىدىغانلار قاتاردىن ئىدىم.

«هەئە» دەي دېسەم ئىرادەمگە خىلاپ بولىدۇ، ئەقىدەمگە يۈز كېلەلمەيمەن. ئەڭ يامان يېرى يالغان ئېيتقان، ئانامنى ئالدىغان بولىمەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئارقىدىنلا تاپىلايدىغان بىر جىددىي ئىشىم بار، چاندۇ، «ياق» دەي دېسەم ئانامنىڭ كۆڭلى ئازار يەيدۇ، ئومۇنۇپ قالىدۇ.

نېمە دېيىشمىنى بىلەلمەي تېڭىرقاپ تۇرۇپلا قالدىم. بىردەقىقە دېمىم ئىچىمگە چۈشۈپ كەتكەندىن كېيىن، قەتئىي قارارغا

كېلىپ :

ـ ئانا، مۇسۇلمانلارنىڭ قۇربان ۋە رامىزان دەيدىغان ئىككىلا ھېيتى بار، قالغان كۈنلەرنى بايرام دەپ خاتىرىلەش، تەبرىكلەش ھارام! ـ دېدىم نارازى بولغان ئاھاڭدا ئاۋازىمنى كۆتۈرۈپ.

ئارىنى تىل بىلەن تەسۋىرلىگۈسىز، سىزىپ، يېزىپ چىقىشقا مۇمكىن بولمايدىغان بىر جىمجىتلىق باستى. تۇرۇپكىدىن ھېچبىر ئاۋاز يوق، مەن نېمە دېيىشىمنى بىلمەيتتىم.

ئانامنىڭ «ھە بالام بىلمەپتىمەن، ئەقلىڭگە بارىكالا بالام، ئىمانىڭغا دۇئا قىلاي بالام» دېيىشلىرىنى شۇنداق ئارزۇ قىلدىم، ئاغزىغا شۇلارنى سېلىپ بەرگۈم كېلىپ كەتتى. ئەمما ئانام ئۇن چىقارمىدى.

ئانام جىمىپ كەتكەنچە مېنىڭ كۆڭلۈم تېخىمۇ بۇزۇلدى. ئەمما ئۇنىڭغا چۈشەنچە ياكى تەسەللى بېرىشنى، «ئەقىدە»گە تاقاشقان مەسىلىدە مۇرەسسە قىلىشنى خالىمىدىم.

شۇ كۈنى ئاخىرى جىملىقنى مېنىڭ ئاۋۋال بۇزغان بولۇشۇم، ئانامغا تاپىلايدىغاننى تاپىلاپ تېلېفوننى قويۇپلا ئىشىمغا يانغان بولۇشۇم مۇمكىن. ئېسىمدە قالغىنى تېلېفونخانىدىن ئىشخانامغا كەلگىچە بەكلا توڭۇپ كەتكىنىم، بىر كۈن كەچكىچە قولۇمنىڭ ئىشقا بارمىغىنى.

بۇ ئىش تېخى تۈنۈگۈن يۈز بەرگەندەك ئېسىمدە، بىر دەمدە ئارىدىن 20 يىلغا يېقىن ۋاقىت ئۆتۈپتۇ. ئانامۇ ئىسىمنى كاككۇك بالىسىنى چاقىرغاندەك چاقىرىپ ئۇنلەپ، مېنى كۆرەلمەي بوزلاپ تۆت يىل بۇرۇن قايتىش قىلدى، جېدەللىك پانى دۇنيادىن جىمجىت باقى ئالەمگە كۆچتى.

بۇگۈن تەبرىكلىنىۋاتقان بايرامنى، ئايالـلار ئۈچۈن ئاتالغان ئېلانلارنى كۆرۈپ خىيالغا كەتتىم. ئويلاپ باقسام هاياتىمدا ئانامنىڭ «8 مارت ئايالـلار بايرىمى»نى تەبرىكلەپ باققىنىم ئېسىمده يوق. خىزمەتكە چىقىپتىمەن، مائاش ئاپتىمەن، ئەمما ئانامغا بايراملىق بىر قات يىپ چاغلىق نەرسە ئېلىپ ئۈستىگە ئارتىپ قويالماپتىمەن.

تۆت يىلدىن بېرى تۇتقۇن ياشاۋاتقان سىڭلىم، ۋاقىتسىز توزۇپ كەتكەن، كۆكتىن ئېقىپ كەتكەن جىيەن قىزىم مېهرايغا ئىمكانلىق كۈنلەردە بىرەر قېتىم بايراملىق تېلېفون قىلىپ، بۇغداي سۆزۈمنى بولسىمۇ يەتكۈزمىگەن ئىكەنمەن.

پۇشايمانلىق تۈيغۇدا، ئوقۇيالمايدىغانلارغا ئاتالغان بۇ كۆڭلۈمنى بۇگۈن سۈناي، ئۇلارنىڭ بايرىمنى بۇگۈن بىر مەھكۇم شېئىر بىلەن تەبرىكلەي.

لاگېردىكى سىڭلىم ۋە بارلىق سىڭىللارنىڭ، ئاچام ۋە بارلىق ئاچىلارنىڭ ئايالـلار بايرىمى مۇبارەك بولسۇن. ـ8مارت بايرام كۈنى قۇتلۇق بولسۇن، بايرىمىڭلارغا ئۈيغۇرچە قىزلارنىڭ ئىسمى بىلەن ئاتالغان گۈلىمىز لەيلىگۈل تارتۇقۇم بولسۇن!

ياخشىلىقمۇ يۇقىدۇ

يېقىندىن بۇيان ئۇيغۇر بالىلارغا بايرام بولدى. تۈركىيەدە ئىنتېرنېت تور مۇھىتىدا ئوقۇشسىز قالغان 99 نەپەر ئۇيغۇر پەرزەنتىمىز تاختا كومپيۇتېرنىڭ ئېكرانىنى خالىغانچە سىيرىپ تاپشۇرۇقلارنى ئىشلەپ، سىناقلارنى بېرىپ كەتتى.

تۈركىيەدە ياشايدىغان قېرىنداشلارغا داۋاملىق تېلېفون قىلىپ كۆرۈشۈپ تۇرىمەن. چۈنكى ئۇلاردىن ھەر قانداق زۇلۇم ئۈچۈن گۇۋاھچى تاپقىلى بولىدۇ. ئەمەلىيەتتە تېنىم نورۋېگىيەدە بولغان بىلەن، روھىم زەيتىنبۇرنۇ، سەفاكۆي، سەلىم پاشا، قەيسەرى قاتارلىق ئۇيغۇر مەھەللىسىدە ياشايدۇ.

بىر كۈنى تۈركىيەدىكى قېرىنداشلار بىلەن كىملەرگىدۇر گۇۋاھلىق بېرىشنى مەسلىھەت قىلىشىپ، پاراڭلىشىپ، ئۆيدىكى بالىلارنىڭ تالاش ـ تارتىشلىرى، قېيىداش، باتناشلار قۇلاققا كىردى.

ئېيتىلىشىچە كومپيوتىر جېدىلى ئىكەن. قارىسام خېلى ئەھۋالى ياخشى دوستلارمۇ ئۆيىدە كومپيۇتېر بىر بولغاچقا، بالىلارنىڭ دەرس ئاڭلاشتا تالىشىپ قالغانلىقىنى ئېيتقان بولدى. قانداق يارىدەم قىلىشنى بىلمىدىم، پەقەت قولۇمدىن بىر تاختا كومپيۇتېر ئېلىپ بېرىش كەلدى.

بىر كۈنى ئىستانبۇلدا ياشايدىغان دوستۇم دىلمۇرات ماڭا بىر ياخشىلىق ھەدىيە قىلدى. ئۇنىڭ سۆزى مەندە كىتابىمنى تارقىتىش پۇرسىتىدە بالىلارغا تاختا كومپيۇتېر ھەدىيە قىلىشنى پائالىيەتكە ئايلاندۇرۇش، مۇھاجىرەتتىكى ئۇيغۇرلارنى بۇ ئىشقا

قوزغاش ئويىنى سالدى.

ئۇ ياخشىلىق، دوستۇم دىلمۇراتنىڭ ماڭا قىلغان ھەقسىز ياردىمى، كىتابىمنى ھەقسىز كۆرۈپ بەرگەندىن كېيىنكى يەنە بىر ياخشىلىقى، يەنى بىر ياخشى سۆزى ئىدى. ئۇ كىتابىمنى تەھرىرلەپ بەرگەندىن كېيىن ئەقلىمنى ئاچقان بىر رىغبەتلىك سۆزنى قىلغانىدى.

دىلمۇراتنىڭ شۇ كۈنى «بۇ كىتاب ياخشىلىقلارغا سەۋەب بولغاي» دېگەن سۆزى ماڭا ئەقىل بەردى. ئۇنىڭ ئىلھامى مېنى مۇشۇ كىتابنى تارقىتىش باھانىسىدە باللارنى بىر خوش قىلىش، بىر ياخشىلىققا سەۋەبكار بولۇشقا ئۈندىدى.

باللارغا تاختا كومپيۇتېر ھەدىيە قىلىش ئۈچۈن ئاۋۋال تەكشۈرۈشكە توغرا كەلدى. ئاندىن پىرىنسىپلارنى بېكىتىپ چىقتۇق. بىر ئۆيدە بىر قانچە پەرزەنت ئوقۇۋاتقان بولۇش، نەتىجىسى ئەلا بولۇش، چوقۇم بىرگە ئوقۇغۇچىلىق ئارخىپىنى كۆرسىتەلەيدىغان بولۇشنى شەرت قىلدۇق.

ئېنىقلاش جەريانىدا تۈركىيەدە ئۇيغۇر باللارنىڭ تۈركىيە گىراژدانى بولمىغانلىقى ئۈچۈن، مەكتەپ تارقاتقان تاختا كومپيۇتېر ياردىمگە ئېرىشەلمىگەنلىكى مەلۇم بولدى. باللارنىڭ دەرسنى تېلېفون بىلەن ئاڭلاۋاتقانلىقى، تېلېفون كونا بولسا سۈزۈك چىقماي، تور بەزىدە تارتالماي دەرسنىڭ ئاقمايۋاتقانلىقى ئېنىقلانىدى.

شۇنىڭ بىلەن، «مەھبۇس روھلار» نامىلىق كىتابىمنىڭ نەشر قىلىنىشى مۇناسىۋىتى بىلەن «ئۇيغۇرىيار تاختا كومپيۇتېر ھەدىيەسى» پائالىيىتى باشلاندى. كىتابتىن كىرگەن كىرىم قىينىچىلىقتا قالغان، ئوقۇشسىز قېلىۋاتقان سەبىيلەرگە ئاتالدى.

بىر ئىزگۈ نىيەت بىلەن باشلىغان ئىش مۇھاجىرەتتە ياشاۋاتقان

ئۇيغۇرلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى، ئۇ تەرىپى كانادا، بۇ تەرىپى يېڭى زېللاندىيە بولۇپ يۈزلەرچە ئۇيغۇر قوزغالدى.

تۈركىيەدە توردىن دەرس ئالالمايۋاتقان بىر تۈركۈم پەرزەنتلىرىمىزنىڭ ئوقۇش مەسلىسى ھەل بولدى. ئۇيغۇر ئۆزىنىڭ مەسلىسىنى ھەر زامان مۇستەقىل ھەل قىلىشقا قادىر ئىكەنلىكىنى يەنە بىر قېتىم ئىسپاتلىدى.

شۇنداق، ئۇيغۇر مۇشۇنداق مىللەت، ھۆر مىللەت، بىرى قىينىلىپ قالسا يەنە بىرى يۆلەشكە، بىرى ئۇچۇن يەنە بىرى بەدەل تۆلەشكە، يەڭ تۇرۇشكە تەييار مىللەت.

بىز ھەرقانداق قىينچىلىقنى مۇشۇنداق ھەل قىلىپ كېتەلەيمىز. چۈشىنىش، قوللاش، ياخشى ئىش ۋە ياخشى تىلەك ھەممەيلەنگە دەۋا بولىدۇ. ئەركىن سىدىق ئاكىمىز باشچىلىقىدىكى ئۇيغۇر پىروجېكىت فوندى بۇ ئىشنى قوللاپ ئىئانە توپلاپ بەردى. نەتىجىدە ئون مىڭ دوللار ئەتراپىدا پۇل يىغىلىپ 64 نەپەر ئۇيغۇر پەرزەنتى ئىنتېرنېت تور مۇھىتىدا ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرۇش شارائىتىغا ئېرىشتى.

«مەھبۇس روھلار» ناملىق كىتاب ئۇچۇن ئەۋەتىلگەن ۋە كىتابمۇ ئالماستىن ياخشى نىيەتلىك دوستلار ئەۋەتىپ بەرگەن پۇللارنى قوشقاندا باللارغا جەمئىي 99 دانە تاختا كومپيۇتېر ئەۋەتىپ بېرەلىگەن بولدۇق.

مانا ئەمدى 99 نەپەر ئۇيغۇر سەبى ئۆزىنىڭ مۇھاجىرەتتىكى تونۇمايدىغان قېرىنداشلىرىدىن مەمنۇن بولدى، ئۆزىنىڭ ئۇيغۇرلۇقىدىن مەغرۇرلاندى. ئۇلارنىڭ كىچىككىنە قەلبى ئۇيغۇرنىڭ ھەر زامان بىر تەن بىر جان ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى.

2021 ـ يىلى 3 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى

ئاللاهنىڭ ئايىتىنى يەتكۈزسىمۇ ئىشەنمەيمەن!

بەزى ئادەملەرگە تۆۋە دېمەي بولمايدۇ. مەن قەلبىنۇر خانىمنىڭ لاگېردا ئوقۇتقۇچى بولغانلىقىنى، يېقىندا گوللاندىيەگە كەلگەنلىكىنى 2019 ـ يىلى 10 ـ ئايلارنىڭ ئاخىرىدا ئاڭلىغانىدىم. خانىم بىلەن كۆرۈشۈش ئۈچۈن دەرھال گوللاندىيەگە باردىم. ئېكىس ئەپەندىمنى تاپتىم، ئۇ: «ھېچكىم بىلەن كۆرۈشكۈسى يوق، ئاۋارە بولماڭ» دېدى. ھېچكىمگە دېمەيدىغانلىقىم، ئېلان قىلمايدىغانلىقىم، پەقەت بىر مەخپىي دوكلات ئۈچۈن زىيارەت قىلدىغانلىقىمنى ئېيتتىم، ئەمما «سىز بىلەن كۆرۈشمەيدۇ» دەپ قەتئىيلىك بىلەن رەت قىلىندىم.

2020 ـ يىلى مارتتا ئەركىن سىدىق ئاكىمىز قەلبىنۇر خانىم يېزىپ ئەۋەتىپ بەرگەن گۇۋاھلىق كەچمىشىنى ماڭا كۆرۈپ بېقىش ئۈچۈن بەردى. ئەركىن ئاكىمىزنىڭ تونۇشتۇرۇشى ئارقىلىق قەلبىنۇر خانىمنىڭ ئۆزى بىلەن كۆرۈشتۈم، قەلبىنۇر خانىم ھېچقاچان ئېكىس ئەپەندىمگە «ئابدۇۋۇھلى بىلەن كۆرۈشمەيمەن» دېمىگەن ئىكەن. ئېكىس ئەپەندىممۇ مېنىڭ ئىزدىگەنلىكىمنى دېمەي، خانىمغا ۋاكالىتەن زىيارەتنى ئۆز ئالدىغا رەت قىلغان ئىكەن.

مېنىڭ لاگېر شاھىتلىرى ۋە زۇلۇمغا شاھىت بولغان كىشىلەردىن ئىگىلىشىمچە ئۇلارنى قورقۇتقان خىتاي ئەمەس، خىتاي ساقچىلىرىلا ئەمەس، بەلكى يېنىدىكى ئۇيغۇر تىللىق كىشىلەر ئىكەن. بەزىلەر شۇنداق نومۇسسىزكەنكى «...نىڭ ئائىلىسىدىن تۇتۇلغانلار كۆپ، ھېلىقى كۆزئەينەك گۇۋاھلىق بېرىڭلار دېگەن

بىلەن، مۇخبىرلارغا تونۇشتۇرغان بىلەن، ئۇنىڭ مەقسىتى دۇرۇس ئەمەس، ئۇنىڭ مەقسىتى تۇغقانلارنى تۇتۇپ بېرىش» دەپتۇ.

يېقىندا ئوتتۇرا شەرقتىكى مەلۇم دۆلەتتىن خىتايغا قايتۇرۇلغان بىر ئۇيغۇرنىڭ مەلۇماتىغا ئېرىشتىم. خىتايغا قايتىپ تۇتۇلغان يۈزلىگەن كىشىنىڭ مەلۇماتىمۇ قولۇمغا چۈشتى. تەمىنلىگۈچىنىڭ ماڭا بېرىشتىن ئەنسىرىشىدە ئەتراپىدىكىلەر «ئۇ كۆزئەينەككە ھەرگىز بەرمە، ئۇ تېخىمۇ كۆپ ئۇيغۇرنى تۇتقۇزىدۇ، ئىستانبۇلدا يۇسۇپجاننى شۇ ئاتقۇزۇۋەتتى» دەپتۇ. تۆۋە!

يېقىندا بىر ئۇيغۇر، يەنى مەخمۇتجان ئىنايەت تۈركىيەدە تۇتۇلدى. ئامېرىكا س ن ن ئاگېنتلىقى مۇخبىرى، تۈركىيەدىكى دوستلار ۋە كىشىلىك ھوقۇقنى كۆزىتىش تەشكىلاتىنىڭ جىددىي ھەرىكەتكە ئۆتۈشى بىلەن مەزكۇر ئۇيغۇر قۇتۇلغان بولدى. مەن بۇ خۇشخەۋەرنى تاقىتىپ قويدۇم. ئەمما بىرەيلەننىڭ «بۇنىڭ نىيىتى توغرا ئەمەس، ئابدۇۋۇلى ئايۇپ ئاللاھنىڭ ئايىتىنى كەلتۈرسىمۇ گۇمانلىنىمەن» دېگەن ئىنكاسىنى كۆردۇم. ئۇنى قوللىغان، بارماق باسقانلارنى پۈتۈنلەي چەكلىۋەتتىم. ئەمما ئويلىنىپ قالدىم، بەزىلەر ئۆزىنىڭ نەپرىتىگە، رەزىللىكىگە، ئۆچمەنلىكىگە ئىمان ئېيتقان بولغىيمىدى، زادى نېمە ئىنسانىنى بۇ قەدەر پەسلەشتۈرۈپ، كۆزىنى ھدايەتنىڭ نۇرى چۈشمەس دەرىجىدە كور قىلىپ قويىدۇ؟

ئەمەلىيەتتە، مىللەتنىڭ خىزمىتى مىللەت بىلەن بولىدۇ. ناۋادا قەلبىنۇر خانىمغا ۋاكالىتەن زىيارەتنى رەت قىلغان ھېلىقى زات شۇنى قىلمىغان بولسىچۇ؟ بالىلار لاگېرىدا، كۇچادا ئىككى يىل تۇرۇپ ئۇيغۇرچىنى ئۇنۇتقان ھېلىقى تۈرك گىراژدانى ئىككى سەبىنىڭ دادىسى زىيارەتنى رەت قىلمىغان بولسىچۇ؟ لاگېردىن چىققان پاكىتلىق رەسىمنى ھېلىقى قىز يوشۇرمىغان بولسىچۇ؟

لاگېردىن چىققان ھېلىقى غۇلجىلىق قىز، يەركەنتلىك يىگىت، ئۇرۇمچىدىن چىققان ئېرى تۇرك خانىم زۇلۇمنى يوشۇرمىغان بولسىچۇ؟

ئەمەلىيەتتە نۇرغۇن كىشىلەر «ئاللاھقا ئىشەندۇق» دېگەن بىلەن خىتايغا ئىشىنىدۇ. دەۋانىڭ قولىدىن ھېچ ئىش كەلمەيدۇ، دەپ قارايدۇ. خىتاينىڭ باقى، قادىر، قابىل، رەززاق، غاپپار دېگەن سۈپەتلىرى بارلىقىغا ئىشىنىدۇ. ئۇلار خىتاينى مەڭگۈ ھۆكۈمرانلىق قىلىدۇ، دەپ ئىمان كەلتۈرىدۇ. ئۇلار خىتايغا سەۋر قىلسا، ساداقەت بىلدۈرسە رەھىم قىلىدىغانلىقىغا، قادىر خىتاينىڭ ھامان مەغپىرەت قىلىدىغانلىقىغا ئىشىنىدۇ. ئۇلار خىتاينىڭ قېرىنداشلىرىغا شاپائەت قىلىشقا قابىل ئىكەنلىكىگە چىن پۈتىدۇ، قېرىنداشلىرىنى خىتاينىڭ مەغپىرىتىگە ھاۋالە قىلىدۇ. شۇڭا ئۇلارغا غەرب ئەللىرى قىلىۋاتقان تىرىشچانلىقنى، خىتاينىڭ شەرمەندە بولۇۋاتقانلىقىنى يەتكۈزسە، «بىزگە شۇلار لاگېردىن چىقارغان بىرەيلەننى كۆرسەت» دەيدۇ. ئۇلارغا خەلقئارالىق مۇخبىرلارنى تونۇشتۇرسا، «بۇلارنىڭ قولىدىن نېمە كېلىدۇ، خەۋەرگە چىققانلارنىڭ نېمىسىنى قويۇپ بېرىپتۇ؟» دەيدۇ. ئۇلارغا «خىتاينى شەرمەندە قىلمىساڭ، ئۇ دۇنيادا ئاللاھنىڭ ئالدىدا شەرمەندە بولىسەن» دېيىلسە، «بىزگە ئاللاھتىن باشقا يارىدەمچى يوق، ئىشىمىزنى ئاللاھقىلا دەيمىز، ئاللاھ ئاسان قىلمىسا بەندىنىڭ قىلغىنى بىكار» دەيدۇ.

مەنچە خىتايغا سۈكۈت قىلىش، قورقۇش، كۈتۈش، شاپائەت تىلەشلەر بۇ زۇلۇمنىڭ سوزۇلۇپ كېتىشىدىكى ئامىللارنىڭ بىرى. مەن زۇلۇمغا بىپەرۋالىقنى، زالىمغا قوللۇقنى، قىرغىنچىلىققا سەۋر قىلىشنى تەشەببۇس قىلغۇچىلارنىڭ، زۇلۇمغا قارشى تۇرغۇچىلارنى سىستەقۇچىلارنىڭ، تۆھمەت قىلغۇچىلارنىڭ

بارلىقىدىن قىلچىلىك ھەيران قالمايمەن. ھەيران قالىدىغىنىم شۇلارنىڭمۇ جامائەتلىك بولۇشى، بازارلىق بولۇشى، شۇلارنىڭ پىتنە ـ پاساتلىرىنىڭمۇ كىشىلەرنى ئىككىلەندۈرۈپ قويالىشى. بۇ زۇلۇم ئۇيغۇر ئىرقىغا قىلىنغان ئىرقى قىرغىنچىلىق بولغان ئىكەن، پۈتكۈل ئىرقىمىزنىڭ تىرىشچانلىقى بىلەن ھەل بولىدۇ. ئۆزىنىڭ مىللىتى قىرىلۋاتسا ئۇنى ئۇنداقچى، بۇنى بۇنداقچى دەپ بىر چەتتە تاماشا كۆرىدىغانلارنىڭ سانى قانچە كۆپ بولسا، قىرغىنچىلىق شۇنچە ئۇزۇن داۋام قىلىدۇ.

2021 ـ يىلى 3 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى

ختايدىن چىققان مەخپىي تىزىملىك

2021 ـ يىلى 19 ـ يانۋار ئەنگلىيەدىكى بىر تەتقىقات ئورنىنىڭ ۋە رەھمە مەخمۇت خانىمنىڭ تەۋسىيەسى بىلەن ختايدىن چىققان بىر مەخپىي ھۆججەتنى دەللىلەشكە پىدائىيلىق قىلدىم.

ھۆججەتتە 8 مىڭدىن ئارتۇق ئۇيغۇرنىڭ ئىسمى، ئادرىسى، كىملىك نومۇرى، ئاتالمىش جىنايىتى خاتىرىلەنگەن. بۇ مۇھاجىرەتتىكى ھەر بىر شەخسكە بىۋاسىتە مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، بۇنىڭدا ئۇرۇمچى شەھىرىدە ياشىغان ۋە ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلار ئاساس قىلىنغان.

بۇ مەخپىي ھۆججەتنى بۇگۈن ئاۋستىرالىيە تارقىتىش شىركىتى ئا ب س ئېلان قىلدى. مەن 19 ـ يانۋاردىن باشلاپ بۇ تىزىملىكتە تىلغا ئېلىنغان، ئۆزى مۇھاجىرەتتە تۇرۇۋاتقان ئۇيغۇرلاردىن گۇۋاھلىققا چىقىشنى خالايدىغان ئۇيغۇرلارنى تېپىشىپ بەردىم.

تىزىملىكتە مېنىڭ ئۇرۇمچى نوپۇسلۇق يېقىن ئاغىنىلىرىمنىڭ تېررورچى دەپ ئىسىملىرى بار ئىكەن. تىزىملىكتە ئامېرىكا، نورۋېگىيە، تۈركىيەدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ئىسىمىمۇ چىقتى. ئۇيغۇرلار تېررورلۇققا ئارىلاشقان دېيىلىپ تىزىملىنىپتۇ. لېكىن ئۇ دوستلار پەقەتلا سودىگەر ئىدى.

بۇ ھۆججەتلەرگە تەگرىتاغ رايونى بىلەن سايباغ رايونىدىن بولغان سەككىز مىڭدىن ئارتۇق ئۇيغۇر تېررورچى دېيىلىپ خەتلەنگەن بولۇپ، بۇلارنىڭ بىر قىسمى چەتئەللەردىكى ئۇيغۇرلار ئىدى. نورۋېگىيەدە تۇرۇشلۇق بىر ئۇيغۇر تىزىملىكتە

تېررورچى دېيىلگەن بولۇپ، ئۇ بۇرۇنمۇ ۋە ھازىرمۇ پائالىيەتلەرگە ئارىلاشماي ياشاۋاتقان كىشى ئىدى. ئۇ بۇ قېتىممۇ گۇۋاھلىققا چىقىشنى رەت قىلدى.

بۇ ھۆججەتلەرگە گۇۋاھلىققا ئادەم تېپىش جەريانىدا كىشىلىرىمىزنىڭ پىسخىك دوختۇرلارغا چوقۇم كۆرۈنۈشى كېرەكلىكىنى ھېس قىلدىم. چۈنكى تىزىملىككە خۇددى ئۇلارنى مەن تىزىپ قويغاندەك قوپاللىق قىلىپ كەتتى. شۇڭا نەپرەتنى، غەزەپنى خىتايغا قىلىڭ. خىتايغا كۆچىگىز يەتمىسە، ئۇيغۇرغا زەھەر سانجىش بىلەن روھى كېسەلدىن ساقىيالمايسىز.

تۆۋەندە تىزىملىكتە تىلغا ئېلىنغان كىشىلەر ئىچىدىن قېچىپ يۈرگەن ۋە تېررورلۇق تەشكىلاتى ئۇيۇشتۇرغان دېيىلگەن كىشىلەرنىڭ تىزىملىكىنى ئاشكارىلىدۇق. سىز شۇ بولسىڭىز، تونۇسىڭىز ياكى تونۇيدىغانلارنى بىلسىڭىز، ئۇتتۇرىغا چىقىپ بۇ تۆھمەتلەرنى رەت قىلىڭ. شۇنداق بولغاندا، خىتاينىڭ ساختىپەزلىكىنى پاش قىلغان، ئىنسانلىق بۇرچىڭىزنى ئادا قىلغان بولىسىز.

1. ئابدۇنەبى ئابدۇكېرىم. ئەر، ئۇيغۇر. لوپ ناھىيە لوپ بازىرى خەلىپەچۈكە (بۇ كەنتنىڭ ئىسمى ئەسلى خەلىپە چۈكە ئىكەن، خەلىپە دىنىي ئىسىم دېيىلىپ بۇلاق چۈكە دەپ ئۆزگەرتىلگەن) كەنت 82. نومۇر. كىملىك نومۇرىدا بىر ئالتە چۈشۈپ قاپتۇ: 532241994070120356، قاچقۇن.

2. ئايىشە يارمەمەت. ئايال، ئۇيغۇر. قەشقەر شەھىرى ئوردا ئالدى كوچا، ئوردا ئالدى كومىتېت 2. گۇرۇپپا 16. نومۇر. كىملىك نومۇرى: 653101199909180821، قاچقۇن.

3. ئابدۇمەخسۇم مەمەتجان. ئەر، ئۇيغۇر. غۇلجا ناھىيە

ئونیاریۆزی یېزا تۆۋەنکی ئونیار کەنت 2. گۇرۇپپا. کىملىك نومۇری: 654121198612093972، قاچقۇن.

4. ئىلياس ياسىن. ئەر، ئۇيغۇر. ئۇچتۇرپان ناهىيە يارکۆۋرۈك يېزا يامۇاغ کەنت 1. گۇرۇپپا 55. نومۇر. کىملىك نومۇری: 652927197210101 63X، قاچقۇن.

5. شەۋکەت ئابدۇللام. ئەر، ئۇيغۇر. تېکەس ناهىيە ، تېکەس بازىرى کۆك ياغاچ کوچىسى 4. ئايلانما يولى 1. نومۇر. کىملىك نومۇری: 652427196305100 03X، قاچقۇن.

«تېررورلۇق تەشکىلاتى» قۇرغان ۋە يېتەکچىلىك قىلغانلار

1. ئەخمەت ئوسمان. ئەر، ئۇيغۇر. گۇما ناهىيە گۇما دېهقانچىلىق مەيدانى 2. لىەن 3. گۇرۇپپا 147. نومۇر.

کىملىك نومۇری: 653223199812053918.

«جىنايىتى»: تېررورلۇق تەشکىلاتى قۇرۇش ۋە يېتەکچىلىك قىلغۇچى.

2. ئابلىکىم مەتتۇردى. ئەر، ئۇيغۇر. گۇما ناهىيە زاڭگۇي يېزا تاتىراڭ کەنت 509. نومۇر.

کىملىك نومۇری: 653223195902143214.

«جىنايىتى»: تېررورلۇق تەشکىلاتى قۇرۇش ۋە يېتەکچىلىك قىلغۇچى.

3. قۇربان زۇنۇن. ئەر، ئۇيغۇر. يېڭىشەھەر ناهىيە بارىن بازار ئارا باغ کەنت 1. گۇرۇپپا 2. نومۇر.

کىملىك نومۇر: 653122198309110 51X.

«جىنايىتى»: تېررورلۇق تەشکىلاتى قۇرۇش ۋە يېتەکچىلىك

قىلغۇچى.

4. ياسىن سۇلايمان. ئەر، ئۇيغۇر. كېرىيە ناھىيە لەڭگەر يېزا بازار كەنت 361. نومۇر.

كىملىك نومۇرى: 653226198607061913.

«جىنايىتى»: تېررورلۇق تەشكىلاتى قۇرۇش ۋە يېتەكچىلىك قىلغۇچى.

5. مەمەتئېلى مەتياسىن. ئەر، ئۇيغۇر. چىرا ناھىيە چىرا يېزا يۇقارقى جاي 195. نومۇر.

كىملىك نومۇرى: 653225199204210513.

«جىنايىتى»: تېررورلۇق تەشكىلاتى قۇرۇش ۋە يېتەكچىلىك قىلغۇچى

6. مەمەتئېلى روزى. ئەر، ئۇيغۇر. كوناشەھەر ناھىيە بۇلاقسۇ يېزا دەيسۇ كەنت 8. گۇرۇپپا 18. نومۇر.

كىملىك نومۇرى: 653121199505100958

«جىنايىتى»: تېررورلۇق تەشكىلاتى قۇرغۇچى ۋە يېتەكچىلىك قىلغۇچى.

مېنىڭچە بولسا بۇ «تېررورچىلار» تىزىملىكىدە ئىسمى چىققان ئۇيغۇرلار سۈكۈت قىلماسلىقى، قولىدىكى ھۆر دۆلەتنىڭ پاسپورتىنى، ۋەتەندىكى قانلار بەدىلىگە ئالغان پاناھلىق پۇرسىتىنى تاماق بېلىتى دەپ قارىماي ھوقۇقىنى قوغدايدىغان ھۆججەت دەپ بىلىشى كېرەك. خىتاي ئۆزىنى تېررورچى دېسە، ئۆزىنى ئىنسان سانايدىغان بىر ئۇيغۇر ئۆزى تۇرۇۋاتقان دۆلىتىنىڭ مۇناسىۋەتلىك ئورگانلىرىغا خىتاي ھۆكۈمىتىنى شىكايەت قىلىشى، ئۆز دۆلىتىنىڭ تىلىدا ۋە باشقا تىللاردا «ھەي خىتاي، مەن ماۋۇ

دۆلەتنىڭ پۇقراسى، تۇرغۇنى، مەن تېررورچى ئەمەس، ئانامنى تۇتقان، دادامنى قامىغان، مېنىڭ مىليونلىغان قېرىندىشىمنى لاگېرلاردا، تۈرمىلەردە قىيناۋاتقان، مىللىتىمنى يەر شارىدىن يوق قىلماقچى بولغان ئۆزۈڭ تېررورچى!» دېيەلىشى كېرەك.

ئەسكەرتىش: بۇ مەخپىي ھۆججەتتە 8 مىڭدىن ئارتۇق ئۇيغۇرنىڭ شەخسىي ئۇچۇرلىرى مۇكەممەل خاتىرىلەنگەن بولغاچقا ھەممىسى ئاشكارا ئېلان قىلىنمايدۇ. ئەمما تىزىملىكتە ئىسمىگىزنىڭ بار - يوقلۇقىغا قىزىقسىڭىز، سىزنىڭ كىملىكىڭىزنى، قەيەردىن تورغا چىققىنىڭىزنى ۋە مەقسىتىڭىزنى ئۇققاندىن كېيىن ھەمكارلاشساق بولىدۇ.

2021 - يىلى 4 - ئاينىڭ 1 - كۈنى

خوتەندىن خەلىپە چىقتى

خىتاي بۇرۇن خەلىپىنى ئۇرۇمچىدىن چىقارغان بولۇپ، خالمۇرات غوپۇرنى خەلىپىلىك قۇرماقچى بولغان دەپ قارىلاپ فىلىم ئىشلىگەندى. 1 ـ ئاپرىلدا تارقاتقان تەشۋىقات فىلىمدە خەلىپە خوتەندىن چىقىپتۇ.

بۇ خەلىپىنىڭ ئىسمى شىرزات باۋۇدۇن. ئۇ 1988 ـ يىلى ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەن، ئاپتونوم رايونلۇق ساقچى مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى بولغان، ئاندىن خوتەنگە قايتىپ كەتكەن. 2000 ـ يىللاردا خىزمەتتە يارىلىنىپ شەرەپ مېدالىغا ئېرىشكەن. ئۇ بارغانچە ئۆرلەپ ئۇرۇمچى شەھەرلىك بىرلىك سەپ بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، سىياسىي قانۇن كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مەسئۇلى بولغان ۋە ئىككى يۈزلىمچى دېگەن خىتايچە تۆھمەت بىلەن قولغا ئېلىنغان.

شىرزات باۋۇدۇن خوتەندىكى ئۆلما ئابلاجان بەكرى بىلەن يېقىن ئۆتكەن. خىتاينىڭ تۆھمىتىچە شىرزات دىندار ئۇيغۇرلاردىن پايدىلىنىپ خەلىپىلىك قۇرماقچى بولغان. 2015 ـ يىلى شىرزات چەتئەلگە چىققان ۋە شەرقىي تۈركىستان ئىسلام پارتىيەسى رەھبىرى تاھىر ئاببىاس بىلەن كۆرۈشكەن. شىرزات ئۇلارغا مەبلەغ ياردەم قىلغان، ئوقۇغۇچى چىقىرىش دېگەن نامدا 60 تىن ئارتۇق ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىنى چەتئەلگە ئەۋەتىپ، ئۇلارنى مۇجاھىد قىلىپ يېتىشتۈرۈشكە كۈچ چىقارغان. مۇجاھىدلار قايتىپ كېلىپ ئاتالمىش تېررورلۇق پائالىيەتلەر بىلەن شۇغۇللانغان. شىرزات

بۇنىڭغا ئىچىدىن ماسلاشقان.

تۆھمەتتە دېيىلىشىچە، تۈركىستان ئىسلام پارتىيەسى كېلەچەكتە شىرزات باۋۇدۇننى قۇرۇلماقچى بولغان خەلىپىلىككە باش رەئىس ياكى رەھبەر قىلماقچى بولغان. خەلىپىلىك قۇرماقچى بولغانلارغا يالقۇن روزى. ۋاھىتجان ئوسمان قاتارلىقلار ئىدىيە ئاساسى ياراتقان، ئۇلارنىڭ تايانچ كۈچلەرنى يېتىشتۈرۈپ چىقىشى ئۈچۈن كىتاب تۈزۈپ بەرگەن. ساتتار ساۋۇت، ئالىمجان مەمتىمىن، تاھىر ناسىر، ئابدۇرازاق سايىم قاتارلىق زىيالىيلار پەردە ئارقىسىدا تۇرۇپ بۇ ئىشنى پىلانلىغان.

بىز بۇنىڭ تۆھمەتلىكىنى بىلىمىز، بۇ ئادەملەرنى تونۇيمىز، ھەتتا شۇلارنىڭ تۇزىنى يېگەن، كىتابىنى ئوقۇغان، ياخشىلىقنى كۆرگەن. شۇڭا بىزنىڭ بۇرچىمىز بۇلارنىڭ ھەقىقىي كىملىكىنى ئوتتۇرىغا چىقىرىش، خىتاينى قولىمىزدا بار پاكىت ۋە ھەقىقەت ئارقىلىق مات قىلىش.

يەنە نېمە قىلالايمىز؟ نېمىدىن ساقلىنالايمىز، نېمىلەرنى رەت قىلىپ، نېمىدىن ئۇزاق تۇرۇمىز؟ مەنچە بىز مۇھاجىرەتتە ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلار تۆۋەندىكىلەرنى قىلالايمىز.

خىتاينىڭ تەشۋىقاتىغا ماسلىشىپ، ئۇيغۇرنى قارىلايدىغان، شەرقىي تۈركىستاننى سۈيىئىستېمال قىلىپ خىتايغا يانتاياق بولىدىغان كىشىلەر ۋە قىلىق، قىياپەتلەردىن يىراق تۇرۇمىز. بىزنى قوللاۋاتقان كۈچلەرنى گۇمانلاندۇرىدىغان سۆز، ھەرىكەت ۋە كىيىنىشلەردىن پەخەس بولىمىز.

مەسىلىمىزنى جىھادچىلىق بىلەن ھەل قىلماقچى بولغانىدەك كۆرۈنگەنلەر بۇ فىلىمگە بىزنى دۇنيادا قارىلايدىغانغا پىلانلىق، تەپسىلىي، دەلىللىك ئىسپاتلارنى تەييار قىلىپ بېرىپتۇ. ئۇلار

جىھاد تەشۋىقاتى ئارقىلىق خىتايغا ئەڭ سۈپەتلىك، پاكىتلىق، سۈزۈك خام ماتېرىياللارنى چىقىرىپ بېرىپتۇ. بۇ ئىش ھېلىمۇ داۋام قىلىۋاتىدۇ. بىز ئۇيغۇرنى قارىلاشقا ھەسسە قوشۇۋاتقان، خىتايغا چەتئەلدە تۇرۇپ پاس چىقىرىۋاتقانلارنىڭ تەشۋىقاتىنى تارقاتمايمىز.

ئاكتىپ پائالىيەت قىلىۋاتقان ھەقىقەت مېدىيا گۇرۇپپىسى، ئىسلام ئاۋازى تەشۋىقاتى داۋاملىق كەسپىي فىلىملەرنى ئىشلەپ خىتاينىڭ ئۇيغۇرنى داۋاملىق قارىلىشىغا يېتەرلىك خۇرۇچ ھازىرلاپ كېلىۋاتىدۇ. بولۇپمۇ سەبىيلەرنىڭ قولىغا قورال تۇتقۇزۇپ قانخورلۇقنى تەشۋىقات قىلىش بەزى كىشىلەرنى ھاياجانغا سېلىشى، سۇرىيەگە جىھادقا بارىدىغانلارنى قىزىقتۇرۇشى مۇمكىن. بۇنىڭ ئەڭ چوڭ قىزىققۇچىسى خىتاي. ئۇلار بۇ فىلىملەرنى ئالتۇندەك قەدىرلەپ مۇشۇنداق تەشۋىقاتتا ئىشلىتىدۇ. بىز بۇ تەشۋىقات فىلىمنى كۆرگەندىن كېيىن، بالىلارنى تۇرلۇك تەشۋىقاتقا سۈيىئىستېمال قىلىشتىن يىراق تۇرۇمىز، پەخەس بولىمىز.

جىھاد تەشۋىقات قىلىنغان، سەبىي بالىلارغا شۇنداق قاتىللىقنى ئۆگىتىش تەرغىب قىلىنغان ۋىدىيولار سىزگە ئاجايىپ ھاياجانلىق تۇيۇلۇشى مۇمكىن، ئەممە بىزنى قوللاۋاتقان دېموكراتىك، ئادالەتلىك، مۇھەببەتلىك دۇنيا ئۇنى قوبۇل قىلمايدۇ. كاپىرلارنى يەر يۈزىدىن سۈپۈرۈپ، يەر شارىنى قارا بايراققا، قارا نىقابتا چۈمكەپ، مۇسۇلمانلارنىڭ خەلىپىلىكىنى قۇرۇپ چىقمەن دېگەن شوئار سىزنىڭ شەھۋىتىڭىزنى قاندۇرۇشى مۇمكىن، لېكىن ئۇلار خىتاينىڭ ئۇيغۇرنى ئاشقۇنغا چىقىرىش تەشۋىقاتىغا كۆڭۈلدىكىدەك مەنبە بولىدۇ. بىزنىڭ ئارىمىزدا مۇشۇنداق بىلىپ ـ بىلمەي خىتايغا ياردەم قىلىدىغان، بىزنىڭ ئوبرازىمىزنى خۇنۇكلەشتۈرۈش ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان كىشى ۋە تەشكىلاتلار بار. بىز ئۇلاردىن

يـراق تۇرۇمـز، ئۇلارنـڭ يامـان نىيەتلـىك تەبلىغ ۋە تەشـۋىقاتىغا «ساۋاب بـولار» دېگەن مەقسـەتتە كەتمـەن چاپمايمىز.

مۇھاجىرەتتە سـىز نېمـە دېسـىڭىز، نېمـە كىيسـىڭىز، قايسـى بايراققا بەيئـەت قىلسـىڭىز ئۆزىنىـڭ ئىشـى. لېكىـن خەلقىمىزنى تېررورىزمنـى، ئاشـقۇن ئىدېئولوگىيەنـى دىنغـا ئـوراپ تەشـۋىق قىلىشـتىن بۇرۇن مەن ئۇيغۇر ئەمەس، شـەرقىي تۈركىسـتان بىلەن ئالاقـەم يـوق دېگەننـى جـاكارلاپ قويـۇپ، ئۇيغـۇر تىلىدىـن بۆلەك تىلـدا سـۆزلەپ، ئۇيغۇرنـى ئارىلاشـتۇرماي، كـۆك بايراقتىـن يـراق تۇرۇپ خالىغىنىڭىزنى قىلىڭ. بولمسـا ئەڭ ئاخىرقى نەپەسـلىرىنى ئېلىۋاتقـان، دۇنيـا يوقلىـپ كېتىشـىدىن ئەندىشـە قىلىۋاتقـان بـۇ مىللەتنى خىتايغا يوقىتىشـپ بەرگەن بولىسـىز . شـۇنى ئۇنۇتماڭ، سـىز خىتايغـا ئۇيغۇرنـى «ماڭا سـاۋاب بـولار» دەپ يوقىتىشـپ، ئۆلتۈرۈشـۈپ بەرگـەن بولىسـىز، خىتايچـە قىرغىنچىلىققـا يانتايـاق بولغـان، قوللىغـان ۋە ياردەملەشـكەن بولىسـىز. شـۇڭا ھېـچ ئىـش قىلالمىسـاقمۇ مىللەتنىـڭ ئوبرازىنـى شەخسـي ئېتىقادىمـىز، ھەۋەسـلىرىمىز، شەخسـى تاللىشـىمىز ئۈچـۈن قۇربـان قىلمايمـىز.

2021 ـ يىلى 4 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى

ختاینی قوغلیالامدۇق خۇا ۋېينىمۇ؟

تىجارەتتە كەسپىلىشىش، مەخسۇسلىشىش ئىقتىسادىي تەرەققىياتنىڭ ئىپادىسى دېيىلىدۇ. دەۋادا مەخسۇسلىشىش ۋە كەسپىلىشىشمۇ تەرەققىياتنىڭ، يۈكسىلىشنىڭ ئىپادىسى بولۇشى كېرەك.

ئۇنداقتا دەۋادا كەسپىلىشىش دېگەن نېمە؟ بۇ ئوخشىمىغان تەشكىلاتلارنىڭ دەۋانىڭ ئوخشىمىغان بۇرجىكىدىن تۇتۇپ سۆرەپ مېڭىشىغا قارىتىلغان. مەسىلەن، بىر دەرنەك مەخسۇس ئايالار ھوقۇقى، ئايالار دەپسەندىچىلىكى، باستۇرۇلۇشى ھەققىدە دەۋا قىلسا، يەنە بىر دەرنەك مەخسۇس بالىلار مەسىلىسىنى تۇتسا كەسپىلىشىش ئەمەلگە ئاشىدۇ.

دەۋا كەسپىلەشسە قانداق پايدىسى بولىدۇ؟ پايدىسى ھەقىقەت كۆپ بولىدۇ. مەسىلەن، دەۋا سېپىدىكىلەر، دەۋاگەر خادىملار كەسپىلىشىدۇ. كەسپىلەشكەن تەشكىلاتلار كەسپىي خادىملارنىڭ بولۇشىنى تەقەززا قىلىدۇ. نەتىجىدە كەسپىي خادىملار يېتىشىپ چىقىدۇ.

دەۋا كەسپىلەشسە شوئارلارمۇ كەسپىلىشىدۇ. نامايىشنىڭ ئىسمى ئائىلەم قەيەردە، توۋلاۋاتقان شوئار شەرقىي تۈركىستانغا مۇستەقىللىق بولسا، نامايىشنى دۇنيا كىشىلىك ھوقۇقنى خاتىرىلەش كۈنىدە قىلىپ شوئارلارنى «يا ئاللاھ بىسمىللاھ، ئاللاھۇ ئەكبەر» دەپ توۋلانسا، بۇ دەۋانىڭ، شوئارلارنىڭ كەسپىلەشمىگەنلىكىنى ئەكس ئەتتۈرىدۇ.

دەۋنىڭ كەسپىيلەشسە، مەخسۇسلاشسا قانداق ئۇنۇملۇك بولىدىغانلىقىنى، مىللەتكە قانداق ئۈمىد ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى تۆۋەندىكى مىساللار ئارقىلىق چۈشىنىش ۋە چۈشەندۈرۈش تەس ئەمەس.

كۆز ئالدىمىزدىكى «ئائىلەم قەيەردە؟» دېگەن مەخسۇس تېمىلىق نامايىشنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك تەسىر كۆرسىتىشى بىزگە ئەمەلىي شوئارنىڭ، نىشانلىق ھەرىكەتنىڭ قىممىتىنى ئىسپاتلاپ بەردى. بولۇپمۇ شەرقىي تۈركىستان ياشلار قۇرۇلتىيى قوزغىغان ۋولكىس ۋاگىننىڭ ۋەتەندىكى بازىسىنى تاقاشقا ئاتالغان نامايىشنىڭ مۇنداق تېز قوللاشقا ئېرىشىشى بىزگە مەخسۇسلىشىشتا، ئەمەلى ئېنىق نىشان بىلەن مەيدانغا چىقىشتا نەمۇنىلىك ئۈلگە كۆرسىتىپ بەردى.

مەخسۇسلىشىش، كەسپىيلىشىشتە يەنە نېمە ئىشلارنى قىلالايمىز؟ خۇا ۋېينى ئۆزىمىز تۇرۇشلۇق دۆلەتتىن قوغلاپ چىقىرالايمىز.

مەسىلەن، ھەرىكەتنى تۈركىيەدىكى خۇا ۋېينى قوغلاشتىن باشلاندى دەيلى. خۇا ۋېي تۈركىيە بازىرىنى ئىگىلەپ كەتتى. تۈركىيەدىكى 40 تىن ئارتۇق دەرنەكتىن بىرى مەخسۇس خۇا ۋېينى بايقۇت قىلىشنى ئۈستىگە ئالغان بولسىمۇ ھە! مۇشۇنداق ھەممە دەرنەك ھەممە ئىشنى قىلماي، ھەممە شوئارنى ھەممە يەردە توۋلماي مەقسەتلىك، پىلانلىق، تەشكىللىك ئىشلارنى قىلغان بولساق نەتىجە كۆرۈلەتتى. مەسىلەن، بىز تۈركىيەدە شەرقىي تۈركىستانغا مۇستەقىللىق دەپ بىر ئاي توۋلساق ۋەتىنىمىز مۇستەقىل بولمايدۇ، خىتايلار ۋەتىنىمىزدىن چىقىپ كەتسۇن دېسەك، بۇ شوئارلارنى ئاڭلىغان تۈركلەر، قولۇمدىن كەلمەيدىغان ئىشلار ئىكەن دەپ پەرۋا قىلمايدۇ. ئەمما بۇنىڭ

ئورنىغا ئۇيغۇرنىڭ قېنىنى ئىچكەن خۇا ۋېي تۈركىيەدىن چىقىپ كەتسۇن دېسەكچۇ؟ تۈركلەر ھېچ بولمىغاندا سېتىۋالمايدۇ، ساتمايدۇ، ساتقانلارنى ئەيىبلەيدۇ. خۇا ۋېينىڭ بازىرىغا تەسىر قىلىدۇ، پاي چېكى چۈشىدۇ، بازىرى كاساتلىشىدۇ. دەۋادا كەسپىيلەشسە، مەخسۇسلاشسا، قىلغان ئىشىنىڭ ئۈنۈمى كۆرۈلسە، ئاندىن مىللەت تېخىمۇ ئۈمىدلىنىپ كەينىدىن ماڭىدىغان بولىدۇ.

2021 ـ يىلى 4 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى

تاریخقا تاشلانغان نالایق نەزەر

تاریختا ئۆتکەن شەخسلەرنی خائىنغا چىقىرىشنىڭ ئەزۋەيلەپ كەتكەنلىكىگە دىققەت قىلغان بولساموُ، بۇ قەدەر ئىزچىللىق دەرىجىسىگە يەتكەندىن بىخەۋەر قالغان ئىكەنمەن. يېقىنقى يىللاردا مەۋلان ياسىن، قاھار بارات قاتارلىق زىيالىيلارنىڭ ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىق ئېتىراپلىق شەخسلەرنى خائىنغا چىقىرىلىشىغا شاھىت بولدۇق. بولۇپمۇ ئۆزىنى ئۆلىما دەيدىغانلاردىن، توردا «يازار بۇرھان» دېيىلىدىغان، ھەقىقىي ئىسىم فامىلىسى نامەلۇم بىر كىشىنىڭ سەھىپىسىدىن تاریخي شەخسلەرنى خائىنلاشتۇرۇش قىزغىنلىقىدا چاپلانغان يازمىلارنى كۆرۈپ قىزىقىپ قالدىم. ئەڭ يېڭى چىققان يازمىدا گېنېرال مەھمۇت مۇھىتنىڭ مەرھۇم ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىننى ئەيىبلىگەن «ماقالە»سى بار ئىكەن. مەزكۇر ماقالە فىرانسىيەدە 1920 ـ يىللاردا چىقىشقا باشلىغان، ئۇتتۇرا ئاسىيا سوۋېت كومپارتىيەسىنىڭ قولىغا ئۆتكەندىن كېيىن فىرانسىيەگە قېچىپ كەتكەن ۋە شۇيەردە پاناھلىق تىلەۋاتقان تۈركچىلەر چىقىرىدىغان «ياش تۈركىستان» دېگەن ژۇرنالغا بېسىلغان ئىكەن.

مەن مەھمۇت مۇھىتى ھەققىدە ئىزدىنىپ باققان بولغاچقا ئاتالمىش مەھمۇت مۇھىتى ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىنگە قارشى يازغان دېيىلگەن ماقالەنىڭ تىل ئۇسلۇبى، ئىدىيەۋى خاھىشى ۋە سۆزلۈك ئالاھىدىلىكلىرىگە قاراپ ئۇنى مەھمۇت مۇھىتى يازغان ئەمەس دېگەن پەرەزنى ئوتتۇرىغا قويدۇم. بولۇپمۇ ماقالىدە مەھمۇت مۇھىتنىڭ ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىننى «سوۋېت

بولشېۋىكلىرىغا ئىشلىگەن» دېگەن بولۇشى ئەمەلىيەتكە، تارىخقا پەقەتلا ئۇيغۇن ئەمەس ئىدى. ئەيسا يۈسۈپ ئالىپتېكىن ھەققىدە بىلىدىغان كىشىلەر تېخىچە ھايات. ئەيسا بەگنىڭ سوۋېتقا ئىشلىگەن بولۇشى ئەينى دەۋردە ئەقىلگە سىغماس بىر ئىش. سوۋېتقا ئۆچمەنلىكتە ئوخشاش چۈشەنچىگە ئىگە مەھمۇت مۇھىتىنىڭ ئەيسا بەگنى «سوۋېت بولشېۋىكلىرىغا ئىشلىگەن» دېيىشى ئەسلا مۇمكىن ئەمەس بولۇپ، بۇ مەرھۇمنىڭ پەزىلىتىگە چۈشۈرۈلگەن داغ ئىدى.

ئەيسا يۈسۈپ ئالىپتېكىن بىلەن مەھمۇت مۇھىتىنىڭ تارىختا بېۋاستە زىددىيەتلەشكەنلىكىگە دائىر ھېچبىر مەلۇمات يوق. ئۇلارنىڭ بىر - بىرىگە قارشى قەلەم كۈرىشى قىلغانلىقىنىڭمۇ ئىسپاتى يوق. ئەينى چاغدا ئەيسا بەگ چوڭچىڭدا، مەھمۇت مۇھىتى بېيجىڭدا ئىدى. ئەيسا بەگنىڭ كەينىدە گومىنداڭچى خىتاي ھاكىمىيىتى، مەھمۇت مۇھىتىنىڭ كەينىدە ياپونىيە ھۆكۈمىتى بار ئىدى. ئەگەر بۇ ئىككىيلەننىڭ قەلەم كۈرىشى بولغان بولسا ئىدى، ئەيسا بەگنىڭ چوڭچىڭدا نەشر قىلىنغان «ئالتاي»، «ئانا يۇرت» دېگەن ژۇرناللىرىدا مەزكۇر «ياش تۈركىستان» دېگەن ژۇرنالدا ئېلان قىلىنغان، ئەيسا يۈسۈپ ئالىپتېكىنگە ھۇجۇم قىلىنغان ماقالىگە رەددىيە ئېلان قىلىنغان بولاتتى.

ئەيسا بەگ بىلەن مەھمۇت مۇھىتىنىڭ ئارىسىدا «ياش تۈركىستان» ژۇرنىلىدا ئېيتىلغانىدەك بېۋاستە قەلەم كۈرىشى، ئىدىيەۋى زىددىيەت، تالاش - تارتىش بولغان ئەمەس. ئەكسىنچە ئۇلارنىڭ شىڭ شىسەينى جازالاشتا، خىتاي مەركىزى ھۆكۈمىتىگە ئۇنى شىكايەت قىلىشتا ھەمكارلىقى بولغان. ئەيسا بەگ مەھمۇت مۇھىتىغا ئىخلاس قىلغان. بۇنىڭ ئىسپاتى مەھمۇت مۇھىتى ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ بېيجىڭدىكى قەبرىسىنى

ئەيسا بەگ زىيارەت قىلغان، پۇل چىقىرىپ ياساتقان. ئەيسا بەگ ياساتقان قەبرىنىڭ رەسىمى ھېلىمۇ مەۋجۇت ۋە بۇ خاتىرە رەسىم دوكتور ئەسەت سۇلايماندا ساقلاقلىق.

مەھمۇت مۇھىتى بىلەن ئەيسا يۈسۈپ ئالىپتېكىن ئوتتۇرىسىدا «ياش تۈركىستان» دېگەن ژۇرنالدىكى مەزكۇر ماقالىدە دېيىلگەندەك بىر - بىرىنى تەنقىد قىلىش، ھۇجۇم قىلىش، خۇسۇمەتچىلىك، دۈشمەنلىك بولغانلىقىغا دائىر مەزكۇر پارىژدا چىقىرىلىدىغان ژۇرنالدا، مەھمۇت مۇھىتى نامىدا ئېلان قىلىنغان «ماقالە»دىن باشقا بىر ئىسپات بولمىغانلىقىڭ ئۈستىگە مەھمۇت مۇھىتنىڭ ئىنسانىي پەزىلىتى، سىياسىي كەڭقورساقلىقى ئۇنىڭ ئەيسا بەگكە ئۇنداق تۆھمەتخورلۇق قىلىشىغا ئىمكان بەرمەيدۇ. ئۇلارنىڭ بىرى بېيجىڭدا، يەنە بىرى چوڭچىڭدا تۇرۇپ قىلىشمىغان دۈشمەنلىكنى 1930 - يىللاردا بىرى بومبايدا، يەنە بىرى خىتايدا تۇرۇۋاتقان ۋاقىتتا قىلىشى ناتايىن.

بىز بۇگۈن بىر تارىخنى ئۇلاۋاتىمىز، بۇ تارىختا ئەيسا يۈسۈپ ئالىپتېكىننىڭمۇ، مەھمۇت مۇھىتنىڭمۇ ئىزى بار. تارىخىمىز خوجىنىياز ھاجىنىڭمۇ، سابىت داموللامنىڭمۇ قېنى بىلەن بويالغان. تارىختا ئۇلارنىڭ ھېچبىرى خاتالىقتىن خالىي ئەمەس. ئەمما ئۇلارنىڭ ھېچبىرى مىللەتنىڭ دۈشمىنى، خائىنى ئەمەسلىكى ئېنىق بولۇپ، بىر - بىرىگە خۇسۇسىي دۈشمەنلىكىمۇ يوق ئىدى.

بۇگۈن بىزنىڭ مەھمۇت مۇھىتنىڭ تىلى بىلەن ئەيسا بەگنى، ئەيسا بەگنىڭ گېپى بىلەن مەھمۇت مۇھىتنى قەتلى قىلىش ۋەزىپىمىز يوق، بۇنىڭ ھېچبىر زۆرۈرىيىتىمۇ يوق. بۇگۈن بىز ئەخمەتجان قاسىمنى خائىن، ئەيسا بەگنى خىتاپىپەرەس دېيىشىمىزنىڭ ھېچبىر تەخىرسىزلىكى يوق. ئۇلار ئاللىقاچان

تاریخی بۇرچىنى ئورۇنلاپ ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا كەتتى.

ئەگەر بىز بۇگۈن تاریخىمىزدىن، تاریخ یاراتقانلاردىن خائىن ئىزدەپ، بوۋىلارنى شەرەپسىزگە چىقىرىپ، ئەجدادلارنى یارىماسلىقتا ئەیىبلەپ، مىللەتكە ئۇیغۇر تاریخىنى خائىن رەھبەرلەرنىڭ تاریخى دەپ چۈشەندۈرۈشكە باشلىساق، مىللەتنى ئۈمىدسىزلەندۈرۈشتىن باشقا ھېچبىر ئىجابىي نەتىجىگە ئېرىشەلمەيمىز.

ئەگەر بىز ئۇیغۇر زىيالىيلارنىڭ ئالدىنقى ئەسىردىكى تاریخنى مىللەتكە بىر - بىرىگە دۈشمەنلىك، ئۆچمەنلىك قىلىدىغان تاریخ دەپ سىڭدۈرۈشكە ئۇرۇنساق، قۇرغۇچى ئەمەس بۇزغۇچى بولغان بولىمىز.

بىزنىڭ تاریخىمىز تاریخىي شەخسلەرنىڭ بىر - بىرىگە دۈشمەنلىك، خائىنلىق قىلىش تاریخى بولمىغان ئىكەن، ئارىمىزدىكى بىر قىسىم دانىشمەنلەر ئۆزىنىڭ بۇگۈنكى پەرقلىق پىكىردىكىلەرگە بولغان دۈشمەنلىكىنى تاریخىكى ئەجدادلارنىمۇ بىر - بىرىگە دۈشمەن كۆرسىتىشكە ئۇرۇنۇش ئارقىلىق ھەقلىق كۆرسەتمەسلىكى كېرەك. ئۇلارنىڭ قەلبىدىكى ئىللەتنى تاریخقا، ئەجدادلارغا یۈكلەش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ قىلمىشىنى ئاقلاشقا كۈچىشى خۇپسەنلىكتىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئەگەر مەقسىتىمىز قۇتۇلۇش، قۇتقۇزۇش، قۇتلۇق كۈنلەرگە ئىنتىلىش بولسا، بىز تاریخىكى گۈزەللىكنى، ئەقىلنى، ئىبرەتنى، ئېسىللىقنى ئۈلىغۇچى، داۋام قىلغۇچى بولۇشىمىز كېرەك بولۇپ، تاریخىن رەزىللىك، خائىنلىق، دۈشمەنلىك ئىزدىگۈچى، تاریخىي شەخسلەرنى خائىنلاشتۇرۇغۇچى بولماسلىقىمىز كېرەك. چۈنكى، بىز یوقىتىلىۋاتقان بىر مىللەتنىڭ زىيالىيسى. ئۆزىمىزنىڭ بىلىمدانلىقىنى نامایىش قىلىپ، ئۇ یەر بۇ یەردىن دۈشمەنلىك

ئۇرۇقلىرىنى تېرىپ كېلىپ، ئويۇن قويۇپ تاماشا كۆرۈشكە ۋاقتىمىز بولماسلىقى كېرەك.

ئەگەر مۇشۇنداق ئەجدادلارنىڭ بىر - بىرىگە دۈشمەنلىك تارىخنى، خائىنلىق تارىخنى تەرغىب قىلىدىغان، كۆپتۈرىدىغان، تەكىتلەيدىغان ئاتالمىش تەتقىقاتلارنى داۋام قىلساق، تارىخنى ئۇلاش ئەمەس تارىخنى بۇزۇپ زىددىيەتلەر ئۇۋۇسىغا ئايلاندۇرۇپ قويغان بولىمىز.

ئەجدادلار تارىختا مەيلى نېمە قىلغان بولسۇن بۇگۈن بىز ۋارىسلىق قىلىۋاتقان پىكىرلەرنى، مەسىلەكلەرنى، كۆرەشنى بىزگە قالدۇرۇپ كەتكەن. كەلگۈسىمىز ئۇلارنىڭ تارىختا نېمە قىلغانلىقىغا باغلىق ئەمەس، بىزنىڭ بۇگۈن نېمە قىلىۋاتقانلىقىمىزغا باغلىق. ئۇلارنىڭ تارىخىي ۋەزىپىسى شۇ تارىخىي دەۋرىدە تاماملىنىپ بولغان. بىز بۇگۈن كەلگۈسىمىزنى بەرپا قىلىشقا، ئۆزىمىزنى قۇتقۇزۇشقا، خاراب قىلىنىۋاتقان كىملىكىمىزنى قوغداشقا ئىنتىلمەي تارىخنىڭ سېسىقىنى كولىساق، تارىختا قالغان كونا قەقەچلەرنى خامانغا تاشلاپ دانىشمەنلىك قىساق، چۈشكۈنلۈك يۇقتۇرساق، كۆز ئالدىمىزدا خائىنلار مېڭىپ يۈرسە كۆز يۇمۇپ، تارىخقا ئايلىنىپ كەتكەن خائىنلىقلارغا كىرىشىپ قالساق، راستىنلا خۇپسەنلىك قىلغان، ئۇستاتلىق قىلغان بولىمىز.

بىز بۇگۈن قۇرغۇچى پوزىتسىيەمىز بىلەن تارىخىمىزدىن، ئەجدادلاردىن تەلىم، ئىبرەت ۋە ئۇگۈت ئالماي، بۇزغۇچى پوزىتسىيە بىلەن تارىخنى بۇرمىلىغان يازمىلارنى تارقىتىپ دىققەت بۇراشنىڭ، ئويۇن قويۇشنىڭ، زىددىيەت تېرىشنىڭ كويىغا كىرسەك، بۇنى توغرا چۈشىنىش مۇمكىن ئەمەس ھەمدە بۇنىڭ نېمىگە زۆرۈر بولۇپ قالغانلىقىنى ئويلاپ يېتىش تېخىمۇ تەس.

2021 - يىلى 4 - ئاينىڭ 5 - كۈنى

يەھۇدىي تىللىق ھەقىقىي ئۇيغۇر

بىر ئۇيغۇرچە ئىنكاستا بىر ئۇيغۇر تورداش يەھۇدىيلارنى ئەيىبلەپ، ئۇلارنىڭ ئېتىقادىنى كەمسىتىپ، مەسخىرە قىلىپ پۇخادىن چىقىپتۇ. بۇ ئىنكاسقا 24 ئۇيغۇر يۇرەك سۈنۈپ ماختاشلارنى ياغدۇرۇپتۇ. مەن بىر ئادەمنىڭ ئېتىقادىنى كەمستىشىنىڭ يۇرەك تەقدىم قىلغۇدەك ئالقىشلىق قىلىق بولۇپ قالغىنىغا ھەيران قالماي تۇرالمىدىم. بۇنى كەمستىلگەن مىللەت ئەزالىرىنىڭ ئۆچ ئېلىشى دەيمىزمۇ؟ خىتايدىن ئالالمىغان ئۆچنى يەھۇدىيدىن ئالامدۇق؟

قاراڭلار، كۆزۈڭلارنى يوغان ئېچىپ قاراڭلار. لوندوندا بىر يەھۇدىي بار، ئۇچ يىلدىن بېرى خىتايغا قارشى نامايىش قىلىپ كېلىۋاتىدۇ. رەسىملىرى تورلاردا يېيىلغان، ئۇچ يىلدىن بېرى توختىماي زۇلۇمغا قارشى ئىسيانكارلىق قىلىۋاتقان يەھۇدىينى ماختىيالمىغان تىل قانداق تىل؟ ئۇيغۇرنى يۆلىگەن بىر كىشىگە ئۇزارغان قانداق تىل، شۇ نەپرەتنى سىغدۇرغان قانداق دىل ئۇ؟

توغرا ئۇ يەھۇدىي، ئەمما ئۇ سىز ئۆچمەنلىك قىلىدىغان غەززەنى بومبىلىغان ئەسكەر ئەمەس. ئۇ توختىماي ئۇيغۇر ئۈچۈن نامايىش قىلىۋاتىدۇ. زۇلۇمغا قارشى تۇرۇۋاتىدۇ، خىتاينىڭ ئۇيغۇر قىرغىنچىلىقىنى ئەيىبلەۋاتىدۇ.

ئەمدى ئويلاڭلار، ئۆزىنىڭ مۇسۇلمانلىقىنى مىلتىق قىلىپ قېرىنداشلارنى چەنلەۋاتقان، خىتايغا غىڭ قىلالماي ئۇيغۇرغا ھۇرپىيىۋاتقان، ئۆزىنىڭ ئىمانىنى مېتىر قىلىپ باشقىلارنىڭ ئېتىقادىنى ئۆلچەۋاتقان، ئۆزىنىڭ زۇلۇمغا ئەمەس ھالاكەت

خەۋپىگە ئۇچراۋاتقانلىقىدىن بىخەۋەر يېنىدىكى بىچارە ئۇيغۇرغا زەھەردەك سۆزلەۋاتقان ئۇيغۇر تىللىقلار ھەققىي ئىنسانمۇ ياكى بۇ يەھۇدىيمۇ؟ زالىمغا تىك تۇرۇپ قارشى چىقالماي، تۆگۈلۈپ ياتقان ھەققىي ئۇيغۇرمۇ ياكى خىتايغا ئىسيانكار ماۋۇ يەھۇدىيمۇ؟ كىم ھەققىي ئۇيغۇر؟

لوندوندا ئۇيغۇرلار ئۇچۇن ھەر ھەپتە نامائىش قىلىۋاتقان يەھۇدىي

2021 ـ يىلى 4 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنى

نېمىشقا ئۇلار خىتاينى قوللايدۇ؟

يېقىندىن بۇيان مۇسۇلمان دۆلەتلىرىنىڭ خىتاي تەرەپتە تۇرۇشى ئىزچىل تالاش ـ تارتىشقا سەۋەب بولۇپ كېلىۋاتىدۇ. بىر قىسىم ئۇيغۇرلار خىتاي تەرەپتە تۇرغان دۆلەت رەھبەرلىرىنى شۆھرەت زاكىرغا ئوخشىتىپ، ئۇلارنىڭ خەلقىگە ۋەكىللىك قىلمايدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈشكە تىرىشىۋاتىدۇ.

بۇ يەردە بىز چۈشەنگىلى ئۇنىمايدىغان بىر نۇقتا بار، ئۇ بولسىمۇ مەدەنىيەت، قىممەت ـ قاراش ۋە سىياسىي ئەنئەنە ئاملى. مەسىلەن، تۈركىيەنى ئالايلى. ئەردوغاننى شۆھرەت زاكىرغا ئوخشىتىشقا بولامدۇ؟ ياق، چۈنكى ئۇنى خەلق سايلىغان. تۈركىيەدىن باشقا دېموكراتىيە ئارقىلىق ھاكىمىيەت بېشىغا چىققان مۇسۇلمان دۆلەت باشلىقلىرىمۇ بار. مەسىلەن، بېنگال، ھىندونېزىيە، مالايسىيە، پاكىستان، مالى، ماۋرىتانىيە، قىرغىزىستان، ئافغانىستان قاتارلىق مۇسۇلمان ئەللەرنىڭ دۆلەت رەئىسلىرىنى خەلق سايلىغان. شۇڭا مۇسۇلمان ئەللەرنىڭ خىتاينىڭ يېنىدىن سەپ تۈتۈشىنى ھاكىمىيەتكە ئارتىپ قويۇشمۇ دەلىلسىز.

مەن مۇسۇلمان ئاتالغان ئەللەرنىڭ خىتاي تەرەپتە تۇرۇشىدىكى ئىقتىسادىي مەنپەئەت ئاملىنى بۇرۇن تەھلىل قىلىپ بولغان، شۇڭا بۇ ھەقتە ئارتۇقچە توختالمايمەن. پەقەت ئىقتىسادى جەھەتتە دۇنيا بويىچە ئالدىنقى قاتاردا تۇرىدىغان ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكى، قاتار قاتارلىق مۇسۇلمان ئەللەرنىڭ

ئۇيغۇرنى قوللىغان، خىتاينىڭ زۇلۇمىنى ئىرقى قىرغىنچىلىق دەپ ئېتىراپ قىلغان لىتۋانىيە، چېخىيەلەردىن كۆچلۈك ئىقتىسادقا ئىگە ئىكەنلىكىنى ئەسكەرتىمەن.

مۇسۇلمان ئەللەرنىڭ بىزنى قوللىماسلىقىدا بىز چۈشىنىشنى، قوبۇل قىلىشنى خالىمايدىغان، ئېتىراپ قىلىشقا ئۇنىمايدىغان بىر ئامىل بار. ئۇ بولسىمۇ مەدەنىيەت ئاملى. شۇنى ئېغىر كەلسىمۇ ئېتىراپ قىلىش كېرەككى، مۇسۇلمان ئەللەرنىڭ مەدەنىيىتى خىتايغا تولىمۇ يېقىن كېلىدۇ.

مەدەنىيەت بىر خەلقنىڭ تەپەككۇر ئۇسۇلىنى بەلگىلەيدىغان ئامىل. مەسىلەن، ئۇيغۇرلار مېھماندوست. بۇ مىللىتىمىزنىڭ ئوچۇق - يورۇق، يۇمۇرچان، سەنئەتخۇمار بولۇشىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان. شۇڭا ئۇيغۇرلاردا مەشرەپ، مۇقام ۋە داستانچىلىق راۋاج تاپقان. سەۋەبى، سەنئەت مېھمانغا خۇشتار، يېڭىلىققا شەيدا، قوبۇل قىلىشقا ماھىر مىللەتتە كەم بولسا بولمايدۇ. ئۆيگە مېھمان كەلسە يېگۈزۈپلا يولغا سالغىلى بولمايدۇ. چۈنكى ھېچكىم خەقنىڭ ئۆيىگە ئاچ قالغاچقا بارمايدۇ. بىرەر پەدە ئاڭلاپ مۇڭ قىلىسىز، ئىككىنى دەسسەپ پۇخادىن چىقىسىز. بۇ خىل مېھماندوستلۇقنىڭ خاتا تەرىپى بولسا ياتنى ئۆزىدىن چوڭ كۆرۈش، سىرتتىن كەلگەننى ئۇلۇغلاشقا ئېلىپ بېرىشتىن ئىبارەت.

ئەمدى خىتايچە مەدەنىيەتنىڭ قەبىھ، قاتىل، ئاچكۆز، نائىنساب، شەخسىيەتچى، ئالدامچى، نومۇسسىزلىقى بىلەن ئوتتۇرا شەرقتىكى ۋە بىزگە قوشنا ئەللەردىكى كىشىلەرنىڭ مەدەنىيىتى ئوخشاش ۋە ئوخشىشىپ كېتىدۇ. بۇنىڭغا قەبىھلىك، يالغانچىلىق، پارىخورلۇق، تەبىقىۋازلىقلارنى مىسال ئالساق ئىخچام ۋە چۈشىنىشلىك بولىدۇ.

ئوتتۇرا شەرق، غەربى جەنۇبى ئاسىيا ۋە شىمالى ئافرىقا مۇسۇلمانلىرىغا ئورتاق بولغان بىر مىسالنى ئالاي، ئۇ بولسىمۇ قىزلارنىڭ خەتنىسىنى قىلىش. بۇ قەبىھ ئادەت خىتاينىڭ قىزلارنىڭ پۇتىنى بوغۇشى بىلەن يېقىنلىشىپ كېتىدۇ. خىتايلاردا ئېرى ئۆلسە، ئاياللارنى ئېرىگە ھەمراھ قىلىپ كۆمۈش بىلەن ئەرەبلەرنىڭ قىزلارنى تىرىك كۆمۈشى ئوخشاش.

ئۇيغۇرلار تارىم بويىدا مىڭ يىلدىن بۇيان مۇسۇلمانلىقتا ياشاپ كەلگەن بولۇپ، ئۆزىنى خىتاي كۇپپارلىرىدىن پەرقلەندۈرۈپ مۇسۇلمان دەپمۇ ئاتىغان. ئۇيغۇرنىڭ نەزىرىدە كاپىر پەقەتلا خىتاي بولۇپ، ئىسلام بۇ ئىككى مىللەتنى بىر - بىرىدىن پەرقلەندۈرۈپ تۇرىدىغان ھالقىلىق ئامىل بولغان. يېقىنقى 200 يىلدىن بۇيان ئۇيغۇرنىڭ رەقىبى پەقەتلا خىتاي كۇپپارلىرى ئىدى. شۇڭا ئۇيغۇر ئىستېمالىدا كۇپپار دېگەنلىك خىتاينى كۆرسىتەتتى. گەرچە ئۇيغۇرنىڭ يېرىدە موڭغۇل، داغۇر ۋە شىبە دېگەن مۇسۇلمان بولمىغان مىللەتلەر ياشاپ كېلىۋاتقان بولسىمۇ، ئۇيغۇرلار ئۇلارنى كۇپپار دەپ قاراپ غازاتلارنىڭ ئوبيېكتى قىلغان ئەمەس. ئۇيغۇر تارىخىدا ئېچىلغان غازاتلار خىتاي كۇپپارلىرىغا قارشى ئېچىلغان. شۇڭا خەلقىمىز ئەسىرلەردىن بۇيان ئۇيغۇر دېگەن سۆز بىلەن مۇسۇلمان دېگەن سۆزنى مەنىداش قىلىپ ئىشلەتكەن، خىتاي دېگەن سۆز بىلەن كۇپپار دېگەن سۆزنى مەنىداش قىلىپ قوللانغان.

نېمە ئۈچۈن مۇسۇلمان ئەللەرنىڭ ئۇيغۇردىن يۈز ئۆرۈشىنى قوبۇل قىلالمىدۇق؟ نېمە ئۈچۈن ئۇلارنىڭ بىزدىن پەرقلىق مەدەنىيەت، قىسمەت ۋە قىممەت - قاراشلارغا ئىگە ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلالمىدۇق؟ چۈنكى بىز مۇسۇلمان دېگەن سۆز بىلەن ئۇيغۇر دېگەن سۆزنى ئوخشاش مەنىدە دەپ چۈشىنىپ قالدۇق.

ئۆزىمىزنى ئۇلارنىڭ قان قېرىندىشى دەپ تونۇغىنىمىز ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ يارىدىم بەرمەسلىكنى قوبۇل قىلالمىدۇق. بىز باشقا مۇسۇلمانلارنى ئۆزىمىزگە ئوخشاش مۇسۇلمان دېسە ياقا يىرتىدىغان، تاغنى تاغ، چۆلنى چۆل دېمەي يۈرۈش قىلىپ مۇسۇلمان ئۈچۈن ئۆلۈپ بېرىدىغان كىشىلەر دەپ قاراپ قالغىنىمىز ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ بىپەرۋالىقنى قوبۇل قىلىشتا قىينالدۇق. بىز مۇسۇلمان مۇسۇلمانغا يارىدىم قىلىشى كېرەكلىكىگە ئىشەنگىنىمىز ئۈچۈن، بىزگە يارىدىم مۇسۇلمانلاردىن ئەمەس، بەكمۇ ئىخلاسمەن سانالمايدىغان غەرب ئەللىرىدىن كەلگەندە چۈشىنىشتە قىينالدۇق. غەربنىڭ مۇسۇلمان ئەمەس تۇرۇپ، ساۋاب بولۇشنى چۈشەنمەيدىغان تۇرۇپ، ئاللاھتىن ئەجىر ئالىدىغانلىقىنى بىلمەيدىغان تۇرۇپ، ھېچبىر مۇسۇلمانلىق بۇرچتىن بىخەۋەر تۇرۇپ ئۇيغۇرغا يارىدىم بېرىشى بىزنىڭ چۈشىنىش ئۇسۇلىمىزغا رىقابەت ئېلان قىلدى. بۇ قانداق مۇمكىن؟ نېمە ئۈچۈن غەربنىڭ دۆلىتىدىن تارتىپ ئاممىۋى تەشكىلاتلىرىغا قەدەر ئۇيغۇرغا ھېسداشلىق قىلىدۇ؟ ئۇيغۇرغا يارىدىم قىلىش يا ئۇلارنىڭ مۇسۇلمانلىق دىنىي بۇرچى ياكى قانداشلىق مىللىي بۇرچى ئەمەس تۇرسا، ئۇلار زادى نېمە ئۈچۈن بىزنى يۆلەيدۇ؟

دېمەك، دۇنيادا دىندىن خالىي مۇھەببەت بار. دۇنيا ھېچبىر دىنغا مەنسۇپ بولمىغان كىشىلەرنىڭ سۆيگۈسى بىلەن زىننەتلىك. جاھاندا مۇسۇلمانلىق، دىنسىزلىق، خىرىستىيانلىق، يەھۇدىيلىكتىن ھالقىغان قېرىنداشلىق بار. دۇنيادا دىنغا باغلانمىغان ياخشىلىق تەشەببۇسى، ئىنسانلىق چاقىرىقى، ھاياتنى سۆيىدىغان مېھرى ـ مۇھەببەت بار. بىز دۇنيانى مۇسۇلمانلىق بىلەن ئۆلچەپ، قىلغان ياخشىلىقىمىزدا ساۋابنىڭ مىقدارىنى ھېسابلاپ يۈرگىنىمىزدە تەمەسىز ياخشىلىق قىلىدىغان، زۇلۇمغا تەمەسىز قارشى تۇرىدىغان، رەزىللىكنى كىمنىڭ سادىر

قىلغانلىقىدىن قەتئىينەزەر رەت قىلىنغان ئېقىمنىڭ بارلىقىغا شاھىت بولىدۇق.

خىتاينىڭ قوللىغان ئەللەردە ئىنسانلىنىڭ قەدىر - قىممىتى تۆۋەن، ھاياتنىڭ باھاسى ئەرزان، ئىرادىنىڭ كۈچى زەئىپ، ئايالارنىڭ روھى سولغۇن، بالىلارنىڭ ھالى پەرىشان. ئۇنداق ئەللەردە زۇلۇم ئاللىقاچان تۈرمۈشنىڭ بىر قىسمىغا ئايلىنىپ كەتكەن. خىتايغا دوست تارتقان ئەللەردە كىشىلەر بىر چېكىم تارتىش ئۈچۈن ئادەم ئۆلتۈرىدۇ، ھاكىمىيەت بىر تەنقىد ئۈچۈن بىر ئادەمنىڭ بېشىنى يەيدۇ. ئۇنداق ئەللەردە دىن زالىملىق ئۈچۈن ئېگىلىشكە مەجبۇر. ئۇنداق ئەللەردە ئېتىقاد ھاكىملارنىڭ مۇسۇلماننى ئالداش ۋاستىسى. بىزدىن يۈز ئۆرۈگەن ئەللەردە ئىنسانلىنىڭ يۈز - ئابرۇيى، شەرىپى، ھۆرلۈكى ھېچقانداق كاپالەتكە ئىگە بولمىغىنى ئۈچۈن، ئۇلارغا 3 مىليوندىن ئارتۇق ئۇيغۇرنىڭ قامىلىشىمۇ بەك ئازابلىنىپ كەتكۈدەك ئىش ئەمەس. چۈنكى ئۇلارمۇ ئۆزىنىڭ دۆلىتىگە بەند قىلىنغان، نامراتلىققا ئەسىر بولۇپ كەتكەن، قۇللۇققا كۆندۈرۈلگەن، ئىلاجسىزلىقنىڭ ناركوز قىلىشىغا دۇچ كەلگەن. شۇڭا ئۇنداق ئەلدىكى ھاكىمىيەتكە ۋە ھاكىمىيەتنىڭ دېگىنىگە چىنپۈتىدىغان ئاۋامغا 3 مىليوندىن ئارتۇق ئۇيغۇرنىڭ قامىلىشى ھېچبىر ھەيران قالارلىق، ھاياجانلىق نۇتۇق سۆزلىگۈدەك ۋەقە دەپ تۇيۇلمايدۇ.

2021 - يىلى 4 - ئاينىڭ 9 - كۈنى

بىر ناتىۋان ئىدى، قەھرىمان بولدى

ئۇيغۇرلار ھەققىدە يېڭى بىر كىتاب يېزىلىپ ئوقۇرمەنلەرنى تەقەززا قىلىۋاتىدۇ. كىتابنىڭ ماۋزۇسى «مۇكەممەل ساقچى دۆلىتىدە» دېيىلدى. كىتابنى يازغۇچى ئامېرىكىدا بازارلىق كىتابلىرى بىلەن داڭق چىقارغان يازغۇچى جەفرى كەيىن. ئۇنىڭ «يۈكسىلىۋاتقان سامسۇڭ» دېگەن كىتابى ئالدىنقى يىلى ئامازوندا بىر قانچە ھەپتە بازارلىق كىتابلار تىزىملىكىدىن ئورۇن ئالغانىدى. بۇ كىتابمۇ بازارلىق بولۇشى ھەتتا بەلكىم فىلىم قىلىپ ئىشلىنىشى مۆلچەرلىنىۋاتىدۇ. شۇڭا كىتابتا يېزىلغان بەزى تەپسىلات ۋە كىشىلەرنىڭ سىرلىق تۇتۇلۇشىدا بۇ سەۋەبمۇ بار.

مەن جەفرى بىلەن 2018 ـ يىلى ئاۋغۇست ئايلىرىدا تونۇشقانىدىم. ئۇ تۈركىيەگە ئۇيغۇرلار ھەققىدە بىر كىتاب يېزىش ئۈچۈن كەلگەن ئىكەن. ئۇ ماڭا ئالدى بىلەن كىتابقا كىرگۈزۈلمەكچى بولغان تاھىر ھامۇتنىڭ ھاياتىنى تەرجىمە قىلىشنى تاپشۇردى. تەرجىمە جەريانىدا بىز كىتابنىڭ مەزمۇنى، تەركىبى ۋە كىمنى باش تېما قىلىشنى مەسلىھەتلەشتۇق. مەن مۇرەسسەسىز ئۆكتىچى، تىز پۈكمەس ھۆرىيەتچى، يانماس ئازادلىق كۈيچىسىدىن بىر كىشى نامزات بولسا دېگەن ئارزۇدا ئىدىم. ئەمما بۇ ئارزۇيۇمنى ئاپتورغا تېڭىشىم مۇمكىن ئەمەس ئىدى، ئەلۋەتتە.

كىتابنىڭ تەييارلىقى سېنتەبىردە باشلاندى. ئالدى بىلەن ئۇيغۇر ئۆكتىچىلىرى قاتارىدىكى پەرقلىق شەخسلەرنى زىيارەت

قىلىشقا باشلىدۇق. ئامېرىكىدا روشەن ئاببىاس خانىم جەفرىگە بىرەيلەننى تونۇشتۇرۇپتۇ. ئۇ سابىق گۈەنتامۇ مەھبۇسى ئىكەن. جەفرى ئالدى بىلەن كىتابنى شۇ كىشىدىن باشلىماقچى بولدى. ئەمما مەزكۇر كىشى ئامېرىكا مۇخبىرى بىلەن كۆرۈشمەيدىغانلىقىنى ئېيتتى. مەن جەفرىنىڭ قەتئىي تۇرۇۋېلىشى بىلەن ئۇ كىشى بىلەن كۆرۈشتۇم، ئەمما جەفرى بىلەن مۇلاقاتتا بولۇشقا قايىل قىلالمىدىم. ئۇندىن كېيىن تۈركىستان ئىسلام پارتىيەسىگە ئەگىشىپ سۇرىيەدە تۇرغان بىر قانچە ياش بىلەن كۆرۈشتۇق. ھەتتا قايتىپ كەلگىنىگە ھەپتە بولمىغان بىر ئۇيغۇر بىلەن بىللە تاماق يېگەنمۇ بولدۇق. ئەمما نېمە ئۈچۈنكىن جەفرى ئۇلار بىلەن قايتا كۆرۈشۈشنى خالىمىدى.

جەفرى كىتابنى 2017 ـ يىلى مىسىردا يۈزبەرگەن ئومۇمىي تۈتقۇندىن باشلىماقچى بولغاندەكمۇ قىلاتتى. شۇڭا ئۇ ئاۋۋال مىسىرغا بېرىپتۇ ۋە بىر ئۇيغۇر قاچقۇن بىلەن كۆرۈشۈپتۇ. مەن بىلەن يۈرگەن كۈنلەردە ئۇ مەزكۇر ئۇيغۇرنىڭ فىرانسىيەدە پاناھلىق تىلىشى ئۈچۈن ماتېريال ھازىرلىشىپ بەردى ۋە شاھىتلىق خېتى يېزىپ بەردى. جەفرى بىلەن مىسىردا بولغان ۋەقە ھەققىدە ئۇزاق پاراڭلاشتۇق، ئەمما نېمە ئۈچۈنكىن ئۇ كىتابنى سابىق ئەزھەرىيلەردىن باشلاپ يېزىشنى خالىمىدى.

جەفرىنىڭ تەلىپى بويىچە ئۆمەر بېكئالى بىلەن ھەپتىدىن ئارتۇق سۆھبەتتە بولدۇق. باشقا لاگېر شاھىتلىرى بىلەنمۇ بىرەر ئىككى نۆۋەت كۆرۈشكەن بولدۇق. مەنچە ئۆمەر بېكئالى بىلەن ئەڭ تەپسىلىي پاراڭلاشقان يازارمەن جەفرى ئىدى. مەنمۇ كىتابقا ئۆمەرجاننىڭ ھاياتى تېما قىلىنسا ئىكەن دەپ ئارزۇ قىلاتتىم. ئۆمەرجاننىڭ ئىچ ـ ئىچىدىن چىقىرىپ ھەر بىر تەپسىلاتنى ئىنچىكە سۆزلەشلىرى، ئۇنىڭ ھەم پىچاندىكى قاماقخانا، ھەم

قارامایدىكى قاماقخانىدا ئۆتكۈزگەن هاياتى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ جازا لاگېرلىرىدا باشتىن كەچۈرگەنلىرى مۇشۇنداق بىر كىتابقا باش پېرسوناژ بولۇشقا لايىق ئىدى. مەنچە بىز كۆرۈشكەن كىشىلەر ئىچىدە ئۇنىڭدىنمۇ لاياقەتلىك نامزات يوق ئىدى.

سېنتەبىرنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە جەفرى تۈيۇقسىز خىتاينىڭ تۈركىيەدىكى جاسۇسلۇق تورىغا قىزىقىپ قالدى. ئۇنىڭ بىلەن جاسۇسلۇققا زورلانغان ئۇيغۇرلارنى زىيارەت قىلدۇق، مۇڭداشتۇق. بۇ جەريياندا خىتايغا ئاخبارات يەتكۈزۈشكە مەجبۇرلانغان بىر ئۇيغۇر بىلەن دوستلىشىپ قالدىم. بۇ كىشى بۇرۇن نېمە سەۋەبتىنكىن ماڭا ئۆچ بولۇپ، ئۇ ماڭا قورقۇنچلۇق هاقارەتلەرنى ياغدۇرۇپ تېلېفون قىلغانىدى. جەفرىگە تەرجىمانلىق قىلغان بىر قانچە كۈن ئىچىدە ئۇنىڭ بىلەن دوستلىشىپ كەتتۇق. باغرى قان ئۇيغۇر پەرزەنت دەردىدە پىسخىكىسى بۇزۇلۇپ، ئۈسۈيدىغان يەر يوق، ماڭا ئۈسۈپ ئاچچىقىنى چىقارغان ئىكەن. شۇندىن كېيىن ئۇ ئاكتىپ پائالىيەتچىگە ئايلاندى. يۈسۈپجان ئەمەت بىلەن شۇ مەزگىلدە كۆرۈشتۇق. ئۇنىڭ «ئانامنى يانىدىكى سوراقخانىدا سوراق قىلدى، هەممىنى ئاڭلاپ تۇردۇم» دەپ يىغلاپ كەتكىنى هېلىمۇ كۆز ئالدىمدا.

جەفرىنىڭ خىتايچە تەقىب سىستېمىسىغا قىزىقىپ قېلىشى مېنى هەيران قالدۇرمىدى. چۈنكى بىر چوڭ سانلىق مەلۇماتلار ئامبىرى، كومپيۇتېرلاشقان تۈتقۇن قىلىش، سوراق قىلىش ۋە ئانالىز قىلىش قۇرۇلمىسىغا تايانغان هەرىكەت بولمىغاندا مىليونلىغان ئىنساننى تۈتۈپ، ئۇلارنى جازا لاگېرى، قاماقخانا ۋە تۈرمىگە يوللاپ بولۇش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. دېگىنىمزدەك بۇ قېتىملىق تۈتقۇننىڭ كەينىدە 2008 ـ يىلدىن باشلاپ خىتاي جامائەت خەۋپسىزلىك مىنىستىرلىكى 3 ـ باشقارمىسى تەتقىق

قىلىۋاتقان ئۇيغۇرلارغا قارىتىلغان يۈز تونۇش، ھەرىكەت تونۇش تېخنىكىسى بىلەن 2014 ـ يىلدىكى «ئۆچ ئەل» قۇرۇلۇشى نەتىجىسىدە توپلانغان ئۇچۇرلار ۋە سىناق قىلىنغان تەربىيەلەش تۈرۈمىنىڭ ئاساسلىق رول ئوينىغانلىقى مەلۇم بولدى. 2017 ـ يىلى مارتتا بىر سانلىق مەلۇمات ئامبىرى قۇرۇلۇپ، ھەممە يەرگە يۈز ۋە ھەرىكەتنى پەرقلەندۈرەلەيدىغان كامېرالارنىڭ ئورنىتىلىپ، تۈتۈلىدىغان كىشىلەرنىڭ ئاپتوماتىك ئېنىقلانغانلىقى مەيدانغا چىقتى. دېمەك، مىليونلىغان ئۇيغۇر ۋە باشقا تۈركىي تىللىق مىللەتلەرنى تۈتقىنى پۈتۈنلەي ساقچى ئەمەس، كادىر ئەمەس، رازۋېدكا ئەمەس، بەلكى گەۋدىلەشكەن جەڭ سۈپىسى دەپ تەرجىمە قىلىشقا بولىدىغان بىر سانلىق مەلۇماتلار ئامبىرى بولۇپ چىقتى. بۇ بايقاشلاردىن لاگېرلارنى چېن چۈەنگو تىبەتتىن كېلىپ پەيدا قىلغان، ئۇيغۇرلارنى باستۇرۇش «بەشىنچى ئىيۇل»دىن كېيىن كۈچەيدى دەپ قاراشنىڭ ئاساسسىزلىقى مەلۇم بولدى.

جەفرى خىتاينىڭ تەقىب تېخنىكىسىنى ياخشى چۈشىنىش ئۈچۈن بىر قانچە ئۇيغۇر بىلەن سۆھبەتلەشتى. بولۇپمۇ بۇ تېخنىكىنى خەلقئارا ئاخباراتقا ئىزچىل ئەڭ ياخشى ئانالىز قىلىپ يېشىپ بېرىۋاتقان بىر ئۇيغۇر كومپيۇتېرچى بۇنىڭدا ھالقىلىق رول ئوينىدى. بۇ جەريياندا ئۇيغۇرغا ئوخشاش تۈتقۇنغا ئۇچرىغان باشقا مىللەت كىشىلىرىنىڭ تۈتۈلۈشىدا ئۇلارنىڭ ئىسمىنىڭ ئۇيغۇرلارغا ئوخشاش بولغانلىقى، ئۇيغۇرلار بىلەن قويۇق ئارىلىشىپ، ئۇيغۇرلار بارىدىغان مەسچىتلەرگە بېرىپ، ئۇيغۇرلار بىلەن بىر بازاردا تىجارەت قىلىپ، ئۇيغۇرلار بىلەن ئوخشاش مەدەنىيەتتىن بەھرىمەن بولىدىغانلىقىنىڭ سەۋەب بولغانلىقى ئاشكارىلاندى. چېن چۈەنگونىڭ «ئادەمنىڭ ھېسسىياتى بار، خاتالىشىدۇ، ئەمما كومپيۇتېر مەڭگۈ خاتالاشمايدۇ» دېگەن دوگما ئەقىدىسىنىڭ ئۇيغۇر بىلەن مەنبەداش تۈمەنلىگەن قازاق، قىرغىزلارنىڭ بېشىغا

چققانلىقى مەلۇم بولدى.

جەفرى كىتابىغا كىمنى باش پېرسوناژ قىلار؟ يىل ئۆرۈلۈپ 2019 ـ يىل كىرىپ كەتتى. جەفرىنىڭ كىمنى ئاساس قىلىپ يازىدىغانلىقى مەلۇم ئەمەس ئىدى. ئۇنى ئەنقەرەگە باشلاپ بېرىپ بىر قانچە ياش زىيالىي بىلەن ئۇچراشتۇردۇم. قىزغىن پاراڭلاشتۇق، مېھمان بولۇشتۇق. ئۇنىڭ زادى كىمنى يازىدىغانلىقى يەنىلا بىر سىر ئىدى. ئاخىرى مەن ئۇنىڭ كىتابىنى ئۇيغۇرلاردىكى پەرقلىق قاتلاملارنىڭ ھاياتىنى يورۇتقان، بولۇۋاتقان زۇلۇمنىڭ كىشىلەرنىڭ قەلبىدىكى يىلتىزى، يارىسى ۋە زەردابلىرىنى بايان قىلىدىغان بىر كىتاب بولىدىغانلىقىنى تەخمىن قىلدىم. شۇندىن كېيىن ئۇنىڭدىن زادى كىمنى يازىدىغانلىقىنى سوراپ، سۈرۈشتە قىلىپ كەتمىدىم.

جەفرىگە ئاخىرىدا تەۋسىيە قىلغىنىم ئىستانبۇلدا ياشايدىغان شائىر ئابدۇرېھىم پاراچ ئىدى. ئابدۇرېھىمنىڭ خاتىرىسى ئاجايىپ سۈزۈك بولۇپ، ئۇنىڭ ئاۋازلىق سۆھبىتىدە ئۇنىڭ ئۇچ يىللىق ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىشتە ئۆزگەرمىگەن ئىرادىسى، قاماقتا ئۆتكەن ئازابلىق ھاياتى، تاھىر ھامۇتنىڭ ئۇنى چاقىرىپ يالغۇز كىشىلىك كامېردا ئىككىيلەننىڭ ـ12نويابىر جۇمھۇرىيەت كۈننى بىرلىكتە خاتىرلىشى، ئۇلارنىڭ دۆلەت مارشىنى پېچىرلاپ ئوقۇپ، قەھرىمان ئەجدادلارغا سۈكۈتتە تۇرغان ۋەقەلىكى بەكمۇ تەپسىلىي سۆزلەنگەندى.

مەن تۈركىيەدىن ئايرىلىپ بىر يىلدىن ئاشقاندا جەفرىدىن تۈيۈقسىز تېلېفون كەلدى. كىتاب تەييار بولغان بولۇپ، ئۇ مېنىڭ كىتابىنى ئوقۇپ چىقىشمىنى ئارزۇ قىلىدىكەن. بۇنى تاسادىپىيلىق دەي دەپ تۇرسام، كىتابنىڭ پوچتىدىن ئەتىسى قولۇمغا تېگىشى تېخىمۇ تاسادىپىيلىق بولدى. كىتابقا مەن تونۇشتۇرغان مەشھۇر

ئۇيغۇر شاھىتلار، جەڭچىلەر، جىھادچىلار ئەمەس، لاگېردىن چىققان بىر ناتىۋان ئۇيغۇر قىزى تاللانغانىدى. مېنى تاللاپ قالسا دېگەن تەمەيىممۇ بار بولۇپ، يېزىلىش ئىستىكىممۇ كۈچلۈك ئىدى، ئەپسۇس ئۇمۇ بولماپتۇ. بۇ قىز ئۆز ئىسمىنىڭ ۋەتەندىكىلەرگە ئېلىپ كېلىدىغان خەتىرىنى تەكتىلىگەنلىكتىن، جەفرى مېنىڭ باش قەھرىمانغا بىر ئىسىم قويۇپ بېرىشىمنى سوراپتۇ.

بۇ كىتابتا بايان قىلىنغان لاگېر شاھىتى بىر نامسىز قەھرىمان قىز بولۇپ، قورقۇنچلۇق لاگېر ھاياتىنى باشتىن كەچۈرگەن، ئەمما قورقۇپ تۇگۈشۈپ، تۇگۈلۈپ كەتمىگەنىدى. بۇ قەھرىمان قىزنىڭ مەكتەپتىكى، قاماقتىكى، نازارەتتىكى، قۇتۇلۇپ چىققاندىن كېيىنكى ھاياتى كىتابتا ناھايىتى تەپسىلىي بايان قىلىنغان بولۇپ، بىر ئۇيغۇرنىڭ مۇۋەپپەقىيەت ئۈچۈن تىرمىششىلىرى، ئاتا ـ ئانا ۋە قېرىنداشلىرىغا بولغان ساداقىتى، مىللىتىگە، كەلگۈسىگە بولغان ۋاپادارلىقى، ئۈستازى ئىلھام توختىغا بولغان سېغىنىشى ۋە ئېھتىرامى پاكىتلىق يورۇتۇلغانىدى.

بۇ قەھرىمان ئۇيغۇر قىزى ئەمەلىيەتتە لاگېرلار ھەققىدە ئەڭ بۇرۇن مەلۇمات بەرگۈچى بولۇپ، ئۇ ئەركىن ئاسىيا رادىيوسىنىڭ سىنلىق دوكلاتىدا لاگېرلارنىڭ ماھىيىتىنى پاش قىلغانىدى. ئۇ ئىزچىل گۇۋاھلىق بېرىشتىن ۋاز كەچمىگەن بولسىمۇ، كىملىكى ئاشكارىلانسا نەچچە يۈز كىشىنىڭ ھاياتى تەھدىتكە ئۇچرايدىغانلىقى ئۈچۈن ئىسمى يوشۇرۇن قالدى.

ئاپتور كىتابتىكى نامسىز قىزغا قانداق ئىسىم قويۇشنى مەسلىھەت سالغاندا، مەن «مايسەم» دېگەن ئىسمنى تاللىدىم. چۈنكى بۇ ئۇيغۇرنىڭ بوستوندىكى پەخرلىك قىزى، ئېتىراپلىق ئالىمەسى، ھارماس دەۋاگىرى مايسەم مۇتەللىپوۋانىڭ ئىسمى. بۇ

ئىسىم 1760 ـ يىللاردا مانجۇ ـ خىتاي تاجاۋۇزىغا قارشى تۇنجى قوزغىلاڭغا رەھبەرلىك قىلغۇچى ئايال قەھرىماننىڭ ئىسمى شۇنداقلا بۇ ئىسىم ئۈمىدنىڭ، كەلگۈسىنىڭ، ئىستىقبالنىڭ ئىسمى ئىدى.

ئاپتور جەفرى كەين بۇ كىتابنى يېزىش ئۈچۈن ۋەتەنگە باردى، ئىستانبۇلدا بىر يىلدىن ئارتۇق ئىزدەندى. ئاڭلىشىمچە، ئۇنىڭ بىر ئۇيغۇر ۋىلايىتىدە تۇتۇلۇپ قالغانلىقى ھەققىدىمۇ گەپلەر بار، ئەمما ئۇ ئاخىرى بۇ كىتابنى يېزىپ چىقتى. بۇ كىتابقا ماسلىشىپ گۇۋاھلىق بەرگەن يۈسۈپجان ئەمەتكە، ئابدۇرېھىم پاراچقا، ئۆمەر بېكئالىغا، تاھىر ھامۇتقا، يەنە بىر نامسىز كومپيۇتېر ئىنژېنېرى دوستۇمغا ۋە باش پېرسوناژ مايسەمگە چىن كۆڭلۈمدىن رەھمەت ئېيتىمەن!

ئۇيغۇرلار ھەققىدە يېزىلغان ئەڭ يېڭى كىتاب «مۇكەممەل ساقچى دۆلىتىدە» نەشر قىلىنىپ تارقىتىلىشقا ئاز قالدى. كىتاب 29 ـ ئىيۇن رەسمى تارقىلىدۇ.

2021 ـ يىلى 4 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى

پاكىتنى يۈدۈپ يول قايان؟

يېقىندا بىر ئۇيغۇر تۈتۈلۈپ قالدى. ماڭا شۇ يىراق بىر قىتئەدە تۈتۈلۈپ قالغۇچىغا ژاكالىتەن بىرەيلەن ئۇچۇر يوللاپتۇ. تۈتقۇنۇنىڭ قولىدا خىتاينىڭ مال ـ مۈلكىنى مۇسادىرە قىلغان، ئۆيىنى تارتىۋالغان، دوستلىرىنى قاماققا ئالغان، ئاتا ـ ئانىسىغا بېسىم قىلغان پاكىتلار بار ئىكەن. ھەتتا خىتاي ساقچىنىڭ ئۆيىگە كىرىپ ئاتا ـ ئانىسىغا نېمە دېگەنلىكىنىڭ سىنلىق ئىسپاتى بار ئىكەن.

مەزكۇر ئۇيغۇرغا خىتاينىڭ يەرلىك ساقچىسى سىنلىق كۆرۈشۈپ بېسىم قىپتۇ. ئۇنى ئۇچۇر تەمىنلەشكە زورلاپتۇ، ئالداپتۇ ۋە تەھدىت ساپتۇ. ئۇ مۇشۇ پاكىتلارنىڭ ھەممىنى تېلېفونىغا قاچىلاپ ساقلاپتۇ. ئۇ مۇشۇ پاكىتلار بىلەن تۈركىيەدىن ئايرىلىپ ياۋروپاغا قاچماقچى بولۇپ مەلۇم قىتئەدىكى مەلۇم دۆلەتتە تۈتۈلۈپ قاپتۇ.

تۈتقۇن ئۇيغۇر بەكمۇ قورقۇپ كېتىپتۇ. سەۋەبى قولىدىكى پاكىتلارنى ساقچىلارنىڭ خىتايغا يوللىشىدىن ئەنسىرەيدىكەن. مەزكۇر دۆلەت كىچىك، ئاجىز ئىكەن. ئەلۋەتتە، كۈچلۈك، دېموكراتىك بىر دۆلەت خىتاي پۇقرالىرىغا چېگراسىنى ۋىزىسىز ئېچىپ بەرمەيدۇ.

مەندىن يارەم تىلەيدىكەن، ئەمما ئاخباراتقا چىقىشنى خالىمايدىكەن، كىملىكىنىڭ، ئورنىنىڭ، كۆرگەن زۇلۇمنىڭ، قولىدىكى پاكىتنىڭ ئاشكارا بولۇشىدىن قورقىدىكەن. پاكىتلارنى ياۋروپاغا بارغاندا پاناھلىق تىلىگەندە لازىم قىلىشنى ئويلاشقان

بولسا كېرەك.

مەن بۇنداق ئىشلارغا كۆپ ئۇچرىغان. كىشىلەر پاكىتلارنى ساقلاپ ياكى يۈدۈپ يۈرۈيدۇ. ياۋروپادا پاناھلىق تىلىگەندە يارديمى بولىدۇ، دەپ ئىشىنىدۇ، ئۇ بار گەپ، دېمىسىمۇ توغرا.

پاكىتلار ئاشكارىلانمىسا، سىزنىڭ نېمە ئۈچۈن خەتەردە ئىكەنلىكىڭىز بىلىنمەيدۇ. مېنىڭ قولۇمدىن كېلىدىغىنى زۇلۇم كۆرگەن ئۇيغۇرغا تەرجىمان بولۇش، قەتلىئامغا تەپسىرچى بولۇش، ئۇيغۇرلارنىڭ خەتەرلىك تەقدىرىنى شەرھلەش. ئەگەر سىز قولىڭىزدىكى پاكىتنى بەرمەي، «مېنى قۇتقۇز!» دېسىڭىز، سىزنىڭ خەتەردە ئىكەنلىكىڭىزنى قانداق ئىسپاتلايمەن!

مېنىڭ قولۇمدىن بىر ئادەمنى قاماقتىن يېتىلەپ ئېلىپ چىقىپ كېتىش كەلمەيدۇ. ئاخباراتقا چىقمىغان، ئاشكارا ئېيتىلمىغان سۆزگە دۇنيا ئىشەنمەيدۇ. بىز پەقەت دەردىمىزنى تۆكۈش ئارقىلىقلا، پەرياد سېلىپ چۇقان كۆتۈرۈش ئارقىلىقلا ھېسداشلىق قوزغايمىز. بۇ ھېسداشلىق ھۆكۈمەتلەر، ئىدارە ئورگانلار ۋە خەلقئارالىق تەشكىلاتلارنىڭ دىققىتىنى تارتىپ، ئۇلارنى ئادالەتلىك يولنى تاللاشقا مەجبۇر قىلىدۇ.

مەن يۇقىرىقى ئۇيغۇرغا ئوخشاش باشقىلاردىمۇ پاكىتلارنىڭ بارلىقىنى بىلىمەن. ئۇلارغا شۇنى دېگۈم كېلىدۇ: مۇشۇ رامىزاننىڭ ھەققى ھۆرمىتى ئۈچۈن بولسىمۇ ئاشكارا قىلىڭلار ھەتتا بىر قىسمىڭلار ياۋروپاغا بېرىپ پاناھلىق تىلىسەك لازىم بولىدۇ، دەپ ساقلاپ يۈرۈپسىلەر. يوشۇرماي تەمىنلەڭلار. ماڭا بەرمىسەڭلار، مەتبۇئاتقا يوشۇرۇن تەمىنلىسەڭلارمۇ بولىدۇ. ماڭا بەرسەڭلار مەن ئىنگلىزچىگە تەرجىمە قىلىپ مۇخبىرلارغا تونۇشتۇرىمەن. ئۇنىڭ ماڭا پايدىسى بولمايدۇ، سىلەرگە بولىدۇ.

هـه، مۇخبىرغـا يوشـۇرۇن بەرسـەم پاناهلىـق تىلىگەنـدە سـوتتا قولۇمـدا پاكـىت قالمايـدۇ، دەپ ئويلىمـاڭلار. سـىلەر سـوئاللانغان چاغـدا شـۇ ئاخباراتقـا چىققـان پاكـىتلار لازىـم بولـدۇ. يوشـۇرۇن گۇۋاهلىـق بەرگـەن، پاكـىت تەمىنلىگـەن كىشـىنىڭ سـىز ئىكەنلىكىڭـىز ھەققىـدە مـەن گۇۋاھچـى بولـۇپ بېرىمـەن سـوتتا. مـەن مۇشـۇ كۈنگـە كەلگىچـە كانـادا، ئامېرىكىدىـن باشـلاپ تاكـى ياپونىيەگـە قـەدەر يوشـۇرۇن گۇۋاهلىـق بەرگەن ئۇيغۇرنىڭ سـوتى ئۈچـۈن شـاھىت بولـدۇم.

ئەگـەر قولىڭـىزدا بـار پاكىتنـى يـۈدۈپ يـۈرۈپ، تۈتۈلسـىڭىز قورقـۇپ يۈرمـەي ئاخباراتقـا دەڭ. پاكىتلارنـى پاناهلىـق تىلەشـتىن بـۇرۇن، خەتەرلىـك دۆلەتتـە ياشـاۋاتقان چېغىڭـىزدا يوشـۇرۇن مۇخبىرغـا بەرسـىڭىز مۇخبىرمـۇ، مەنمـۇ سـىزگە شـاھىت بولىمـىز. سـوتچى ۋە ساقچىلار سـىزنىڭ ئاخباراتقـا چىققـان كەچمىشـىڭىزگە سـىزنىڭ ئاغزىڭىزدىـن چىققانغـا قارىغانـدا بەكـرەك ئىشـىنىدۇ. چۈنكـى ئـۇلار ئىنگلىزچـە، دۇنيـا بىلىـدۇ، بىـر قېتىـم دەللىلىنىـپ ئېلان قىلىنغـان، ئۇلارغـا قايتـا تەھقىقلەش زۆرۈرىيىتى چۈشـمەيدۇ.

پەقـەت بولمىغانـدا شـۇنى ئويـلاڭ، پاكىتنـى يـۈدۈپ تۈتۈلـۈپ قېلىشـتىن ياكـى خەتەرلىـك ئەلدىـن ياۋروپاغـا قېچىشـنىڭ كويىـدا تىتىلداپ دەككە ـ دۈككىدە ياشـىغاندىن، قولىڭىزدىكىنى بېرىپ زۇلۇمنى پاش قىلسـىڭىز، بىرىنچىدىن ياخشـىلىق قىلغان بولىسىز، بەلكىـم شـۇ ياخشـىلىقىڭىزنىڭ سـەۋەبى بىلـەن يولىڭـىز ئاسـان بولۇپ بىخەتەر بىر دۆلەتكە كېتەلىشـىڭىز مۇمكىن. ئىككىنچىدىن، ئۇنىـڭ سـىزگە پايدىسـى بولىدۇ.

بولۇپمـۇ ئۇرۇمچىدىـن چىققـان تېررورچىـلار تىزىملىكىدە ئىسـمى چىققـان، خىتاينىـڭ تەشـۋىقات فىلىمىدە ئىسـمى چىققان كىشـىلەر دىققـەت قىلىـڭ، پاكىتلارنـى يوشـۇرماڭ، يۈدۈپ يۈرمەڭ، بولمىسـا

سىزنى يېقىتىدۇ. بىرىۋ ئاللاھنىڭ رەھمىتىدىن يىقىلىپ چۈشىسىز، يەنە بىرىۋ مىللەتنىڭ نەزىرىدىن موللاق ئاتىسىز. مەن يوشۇرغانلارنى بىلىمەن، ئەمما ئاشكارىلاپ يۈزىنى تۆكمەيمەن. سىزنىڭكىنىمۇ شۇ، بۇ ئارىمىزدىكى سىر، خاتىرجەم بولۇڭ.

2021 ـ يىلى 4 ـ ئاينىڭ 13 ـ كۈنى

تەنقىدلىك، ئەمما تەدبىرسىز ئۈچ رامىزان

يېقىنقى ئۈچ يىلدىن بۇيان ھەر يىلى رامىزاندا تىل ـ ھاقارەت، جېدەل ـ ماجىرا بولۇپ تۇردى. بۇ قېتىمقى رامىزاندا يەنە شۇنداق بولغىلى تۇردى. بۇ نورماللىق ئەمەس، روھى كېسەللىك. بۇ كېسەلنىڭ ئۇيغۇرچە ئىسمى «ئېشەككە كۈچۈڭ يەتمىسە، ئۇر توقۇمنى» . كېسەلگە مۇپتىلا بولغانلار رېئاللىقتا كۆرۈلگەن، ئۆزى ھەل قىلالمايۋاتقان، ھەل قىلىشقا كۈچى يەتمەيۋاتقان مەسىلىگە چوقۇم ئۆز ئىچىدىن بىر قۇربانلىقنى تېپىپ چىقىدۇ ۋە ئەيىبلەشكە باشلايدۇ.

«يېنىدىن ئاچچىقنى چىقىرىش»نىڭ ئۈچ يىلدىن بۇيان كۆرۈلگەن كېسەللىك ئىپادىلىرى: بىرىنچى، خىتاينى قويۇپ يېنىدىكى ئۇيغۇردىن دەردىنى يەتكۈچە ئېلىش، ھۇجۇم قىلىپ پۇخادىن چىقىش ۋە بۇگۈندىن دۈشمەن ئىزدەش. مەسىلەن، ئىلھام توختى گۇرۇپپىسىنى بۇلتۇر ئەيىبلەپ بۇ يىلدا يەنە بىرىنى نىشانغا ئېلىش دەل مۇشۇنىڭغا چۈشىدۇ. بولۇپمۇ يېقىندا مېنى تىللاپلا ئۇينايدىغان بىر تۈركۈم كىشىلەرنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىپ بارغانچە كۆپىيىپ كەتكىنىمۇ مىسال بولالايدۇ. بەلكىم مېنىڭ خاتالاشقان يەرلىرىم كۆپ بولغاچقا شۇنداق بولۇشى مۇمكىن.

ئىككىنچى، ئەگەر يېنىدىن يېتەرلىك دۈشمەن تاپالمىسا تارىختىن ئىزدەش. مەسىلەن، ئەيسا ئالىپتېكىن، ئەخمەتجان قاسىمى... قاتارلىقلار. ھەر يىلى رامىزاندا بۇ ئىككىيلەن چىشلىنىپ، بۇ شەخسلەردىن بىرى خائىن دېيىلمەي تۇرۇپ

رامـزان تۈگـمەيـدۇ.

هـەر رامزانـدا زىددىيەتكـە سـەۋەب بولىدىغـان يەنـە بـىر هـەل بولمـاس مەسـىلە سـۈرىيەدە تۈرۈشـلۈق ئەسـىرلەر مەسىلىسـى. بـۇ مەسـىلىنى هـەل قىلىشـقا ئۇيغۇرنـىڭ ئىمكانـى يوقلۇقـى بىلىنـىپ تۈرسـىمۇ، هـەر يىلـى رامزانـدا، بولۇپمـۇ ئـۇچ يىلدىـن بۇيـان بـۇ مەسـىلىنىمۇ ئىككـى قاشـقا بۆلۈنـۈپ تالىشـىدىغان بولـدۇق. بـىر قىسىم ئاتامانلاردىـن مەزكۇر مەسىلىنى تۈتقا قىلىپ مۇھاجىرەتتىكى تەشـكىلات ۋە شەخسـلەرگە ئۈسـۈپ باقىدىغانـلار، ئەيىبلـەپ قاينايدىغانـلار چىقـىپ تـۇردى.

بۇلارنـى هـەل قىلىشـقا بولارمـدى؟ بـىر ـ بىرىگـە ھۇجـۇم قىلىۋاتقـان، تىـل ـ ھاقـارەت ياغـدۇرۇپ ئىچىنـى بوشـتىۋاتقان، بـىرەر ئۇيغۇرنـى مىللەتكـە نەپرەتلىـك كۆرسـتىۋالسا خـۇددى خىتاينـى يېڭىۋالغانـدەك ھاياجانلىنـىپ كېتىۋاتقـان بـۇ كېسـەل كەيپىياتتىـن قۇتۇلـۇش مۇمكىنمـۇ؟ مېنىڭچە مۇمكىـن. مەن مۇمكىن ئەمـەس، بولمايـدۇ، قىلالمايمـز... دېگەنـدەك ھىممەتسـىزلىككە ئـۆچ! ئۇنداقتـا قانـداق هـەل قىلىمـز؟

ئۇيغۇرچـە ئېسـىل ئادەتنى داۋاملاشـتۇرىمز، ئەجدادلىرىمزنىڭ رامزاندىكـى ئەقىـدە، ئادەتلىرىنـى مۇھاجىرەتتـە داۋام قىلىمـز، ئەمەلـدە كۆرسـتىمز ۋە هـەر زامـان تەكىتلەيمـز.

رامزانـدا بـىر ئادەمگـە بولسـىمۇ ياخشـىلىقنى ئايىمايمـز. خاتالاشـقان بولسـاق كەچۈرۈم سـورايمز. ھەر دائىم مېنى تىللىغان تېمىـلار بـەك قىزىـق ۋە بازارلىـق بولـۇپ كېتىـدۇ، بـۇ يـەردە مېنىڭ خاتالىقىـم چوقـۇم بـار، شـۇڭا رامزانـدا ھەممىگىلاردىـن كەچـۈرۈم سـورايمەن.

ئۇيغۇرچـە ئېسـىل ئادەتنـى جـارى قىلىـش ئۈچـۈن پىتنـە ـ

پاساتلارنى كۆرمەسلىككە، تارقاتماسلىققا، ياسماسلىققا تىرىشىمىز. پەقەت بولمىغاندا رامىزاندا بىر - بىرىمىزگە دۇئا قىلىمىز، تىلەك تىلەيمىز، كۆڭۈل بۆلىدىغان، ياردەملىشىدىغان، يۆلەيدىغان ئىشلارنى قىلىمىز.

مەن 2015 - يىلدىن باشلاپ 2017 - يىلغىچە ھەر رامىزاندا ئۆزگىرىش مارشى دەپ بىر پائالىيەت قىلغان. بۇنى ئۈزۈلدۈرمەي ئۇچ يىل قىلغان بوپتىمەن. ئۇنىڭدا ھەر كۈنى بامداتتا بىر يازما يوللانغان. مەقسەت، ياخشى ئادەت ۋە قېرىنداشلىق يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن ئىدى. تەلەپلەر، ھەر كۈنى بىر ياخشى ئىش قىلىش، ياخشى سۆز قىلىش ۋە ياخشى تىلەك تىلەش ئىدى. يەنە بىرى، قېرىنداشلىق يېتىلدۈرۈش ئىدى. بۇنىڭدا بىر ئۇيغۇرنى قوللاش، بىر ئۇيغۇرغا مەدەت بېرىش، بىر ئۇيغۇرغا تەسەللى بېرىش ئىدى.

مەن ئۇچ يىل بۇرۇنقى رامىزاندا ھەر كۈنى ئوقۇرمەنلەرنىڭ ئۆزگىرىش، يېڭىلىنىش ۋە ياخشىلىققا يۈزلىنىش بەدىلىگە بىردىن يازما تەقدىم قىلاتتىم. ۋەتەندە باشلانغان، مۇھاجىرەتتە داۋاملاشقان بۇ پائالىيەت بەك قىزغىن قوللاشقا ئېرىشكەن. ئوقۇرمەنلەر ئۆزىنىڭ قازانغان نەتىجىلىرى بىلەن مېنى ۋە ھەممەيلەننى ئۈمىدلەندۈرگەن ئىدى.

مانا ئۇچ يىلدىن ئېشىپتۇ. ھەر رامىزاندا ياخشى ئادەت يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن قىلىدىغان ئىشىم نېسى قاپتۇ. بەلكىم مۇشۇنى قىلغان بولسام بولۇۋاتقان كېسەللەرگە شىپا بولاتتى. بۇ تىرىشچانلىقلار بىلەن بۇزۇلغان نېرۋىلارنىڭ، كەيپىياتلارنىڭ تۈزىلىشىگە ھەسسە قوشقان بولاتتىم، بۇنداق جېدەلگە چەك قويالمىسامۇ ئۇيغۇرلۇق بۇرچۇمنى ئادا قىلغان بولاتتىم. ۋەتەندىكى ئوقۇرمەنلىرىمدىن ئايرىلغاندىن كېيىن ئۆزگىرىش مارشى تىپىدىكى بىرەر پائالىيەتنى ئويلىشىپ كەتمەپتىمەن. بەلكىم ئىشىنىڭ مۇھىم

نۇقتىسىنى خىتاي زۇلۇمىغا قانداق تاقابىل تۇرۇشقا، كىشىلەرنى زۇلۇمغا قارشى قانداق ئويغىتىش ۋە قوزغىتىشقا زورۇقۇپ كەتكەن بولۇشۇم مۇمكىن.

ئەگەر يېقىنقى ئۇچ رامىزاندا قېرىنداشلىق، ھەمنەپەسلىك، ھېسداشلىقنى كۆچەيتىدىغان، ئۇيغۇرنى مۇھاجىرەتتە روھى جەھەتتىن ساغلام، شىجائەتلىك ۋە مېھرىبان قىلىدىغان پائالىيەتلەرنى تەشكىللىگەن بولسام، ھەر رامىزاندا كۆچىيۋاتقان ئۆچمەنلىك، دۈشمەنلىك ۋە شۇمپەنلىكنى بېسىشقا ھەسسەم بولغان بولاتتى. خىتايچە قىرغىنچىلىققا قارشى تۇرۇك بىرەر نەتىجە قازىنالماي مېنىڭمۇ پىسخىكىم بۇزۇلغان بولۇشى، بۇ سەۋەبتىن يامان ئادەت ۋە پىسخىكىلارنى ئوڭشاشتىكى ئىزچىللىقنى ساقلىيالماي قالغان بولۇشۇم مۇمكىن. شۇڭا مېنى كەچۈرۈڭلار. مەن بۇ ئۇچ رامىزاندا مەۋجۇت ھادىسەنى بايقاپ، تەھلىل ۋە تەنقىد قىلغان بىلەن تەدبىر قىلماپتىمەن.

2021 ـ يىلى 4 ـ ئاينىڭ 18 ـ كۈنى

بۇ رامىزاندا قەرزىمنى تۆلىۋەتتىم

دادامنىڭ رامىزاندا يىللىق ھېساب ـ كىتاب قىلىدىغان ئادىتى بار ئىدى. ئۇ ئاۋۋال قەرزلەرنى تۆلەيتتى، پىترەلەرنى بېرەتتى، زاكات ئايرىپ ئېرىدىن تۆت بالا بىلەن تۇل قالغان بىر شىرەم تۇغقىنىمزغا يەتكۈزەتتى. ئۇنىڭ ئىپتارغا سالغان داستىخاندا دائىم ئازارلىشىپ قالغان خۇلۇم ـ قوشنىلار، گەپلەشمەيدىغان ئاكا ـ ئىنىلەر، مۇشت كۆتۈرۈشكەن يېقىن ـ يورۇقلار بولاتتى. دادام روزىنى شىپى كەلتۈرۈپ ئۇلارنى ياراشتۇرۇپ قويىاتتى، قول ئېلىشتۇرۇپ كۆرۈشتۈرەتتى. بىرىنى يەنە بىرىگە چاي قۇيغىلى سالاتتى.

بۇ يىللىق رامىزاندا يەنە دادامنى سېغىنىپ قالدىم، ئۇنىڭ رامىزاندا ھەر كۈنى سەھەردە چىقىپ مېۋە، كۆكتات، قېتىق، قايماقلارنى ئېلىپ، چۈشتىن كېيىن چىقىپ گۆش ئالدىغان خۇيى بار ئىدى. ئۇ دائىم «باققالنىڭ ئالدىنى ئال، قاسساپنىڭ كەينىنى» دەيتتى. بۇنىڭ مەنىسى باققالنىڭ يېنىغا سەھەر چىق، يەل ـ يىمىش، ئوتياشنىڭ يېڭىسىنى ئالسەن، قاسساپنىڭ يېنىغا كەچرەك چىق، گۆشنىڭ ياخشى يېرى، پەش يېرى ساڭا قالىدۇ دېگەنلىك ئىكەن. ئەمما مەن بىرەر قېتىممۇ دادامدەك قاسساپنىڭ كەينىنى، باققالنىڭ ئالدىنى ئېلىپ ئانامنى رازى قىلالىغان ئەمەس.

دادامنىڭ قائىدىسى بويىچە ئىنسانغا ۋە ئاللاھقا بولغان قەرزىمنى تۆلەشكە تۇتۇندۇم. يىللاردىن بۇيان بېرىپ كېلىۋاتقان

زاكات دېگەن سۆزنىڭ مەنىسىنى ئاختۇرۇپ بېقىپ دىلىم يورۇپ كەتتى. دادامنىڭ نېمە ئۈچۈن زاكات ۋە قەرزنى رامىزاندا تەڭلا سەرەمجانلاشتۇرۇپ، ئادا قىلىپ كەلگەنلىكىنى ئاڭقارغانىدەك بولدۇم.

زاكات دېگەن سۆزنىڭ مەنىسى پاكلىنىش دېگەنلىك بولىدىكەن. دادام ئەسلى پاكلانماقچى، بوينىدىكى بەندىنىڭ ۋە ئاللاھنىڭ قەرزىدىن رامىزاندا يېنىكلىمەكچى بولغان ئىكەن ئەمەسمۇ!

قەرزلەر ۋە پەرزلەرنى تۆلەپ ئولتۇرۇپ، مەھمۇت قەشقەرىنىڭ «ئۆچمەنلىك قەرزدۇر، ۋاقتىدا تۆلىۋەت» دېگەن ئەقلىيەسى يادىمدىن كەچتى.

مەن تۆلىشىم كېرەك بولغان يەنە بىر قەرزىم بار ئىدى، ئۇنىڭ ئىسمى نەپرەت ئىدى، ئۆچمەنلىك ئىدى. بۇنى كىملەردىن ئالدىم ئەجەبا؟ قاچان قايتۇرىمەن؟ بۇ قەرزىدىن قانداق پاكلىنىمەن، بۇ يۈكتىن قانداق يېنىكلەيمەن؟

ئالدى بىلەن ئۆزۈمنى تەكشۈرۈشكە باشلىدىم، كىملەرگە ئۆچ بولدۇم، كىمگە خۇسۇمەت تۇتتۇم، كىمنى دۈشمەن تۇتۇپ، قايسى ئۆچمەنلىكنى مېھرىبانلىق تۈگۈچلىرى ئىچىگە تۈگۈپ قويدۇم؟

ئويلاپ باقسام بۇلتۇر قۇربان ھېيت ھارپىسىدا شۇ كۈنگىچە ماڭا ھاقارەت قىلغان، تۆھمەت قىلغان، تېلېفون قىلىپ تەھدىت سالغان كىشىلەرنى كەچۈرۈپ، ئىسىملارنى زىنداندىن چىقىرىپ، يىغىلىپ قالغان نەپرەت، خۇسۇمەت ۋە ئۆچمەنلىكنى بىر - بىرلەپ قەلبىمدىن يۇيغان ئىكەنمەن.

شۇندىن كېيىنكى بىر يىلدا تامنىڭ كەينىگە ئۆتۈۋېلىپ

گەنـدە چاچىدىغـان، ئىكرانىنـڭ كەينىدىـن خىرىـس قىلىدىغان، بىـر ئىپىـى كەلسـلا تىكەنلىـك تىلىنى سـوزىدىغان كىشـلەرنى قارا زىندانغـا يەنـە تىقىپتىمـەن. شـۇلارغا ئۆچلـۈك قىپتىمـەن.

مەھمـۇت بوۋامنـڭ ھېكمىتـى بويىچە بۇنـداق ئۆچمەنلىـك، نەپـرەت ۋە دۇشـمەنلىكمۇ قـەرز ئىكـەن. بـۇ قەرزىمنـى تۆلەيمـۇ؟ ئۇلارنـى قـارا تىزىملىكتىـن چىقىرىـپ قويىسـام يەنە تىللاپ قاچسـا، يەنـە بۇرۇنقىـدەك ئەسـكى تامنـڭ كەينىگـە ئۆتـۈپ تالاپ كەتسـە، مەسـىنجىردىن تېلېفـون قىلىـپ ھاقارەتنـى بولۇشـغا چېچىـپ جىممىـدە يوقـاپ كەتسـچۇ؟

ئاخـرى يەنـە دادامنىڭ خۇيىنى توغـرا تاپتىم. گەرچە دادامدەك كىشـلەرنىڭ ئارىسـىنى تۇزەپ قويۇشـقا، باشـقىلارنى بىر ـ بىرىگە بىـر پىيالىدىـن چـاي تۇتقـۇزۇپ ئەپلەشـتۈرۈپ قويۇشـقا ئىمكانىـم بولمىسـىمۇ، ئەپلىشـىپ ياشـاش، ئەپـۇ قىلىشـىپ ياشاشـقا قۇربىـم يېتەتتى. كەچۈرۈلۈشـكە كاپالىتىم بولمىسـىمۇ، كەچۈرۈشكە تامامەن قادىـر ئىدىم.

قەرزىمنـى تۆلەشـنى قـارار قىلدىـم. قـارا تىزىملىكتىكى كىشـلەر مەيلى كىم بولسۇن ئۇيغۇر ئىدى، ئۇيغۇرچە سۆزلىگەننىڭ ھۆرمىتى ئۈچـۈن بولسـىمۇ ئـاداۋەت تۇتماسـلىقىم، قىساسـخور بولماسـلىقىم كېـرەك ئىـدى. ئـۇلار مېنـى ئالغـاي دېگەن بولسـا ئۇلارنـڭ كۆزىگە دۇئـا قىلىشـىم، مېنى قارىغۇ دېگەن بولسا ئۇلارنىڭ كۆڭۈل كۆزىنىڭ روشـەنلىكىنى، قاراڭغـۇ دىلىنىڭ ئايدىڭلىقىنى ئاللاھتىن تىلىشـىم كېـرەك ئىـدى. ئـۇلار مېنـى كاپىرغـا چىقارغـان بولسـا ئىمانىغـا دۇئـا قىلىشـىم، دىنىمىزنىڭ دۇشـمەنلىك يارىتىدىغان ئېچىتقۇ ئەمەس، قېرىنداشـلىق يارىتىدىغـان مەلھەم ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدۇرۇشـۇم كېـرەك ئىـدى. ئـۇلار مېنـى ئىمانسـىز، سـۆزۈمنى خەتەرلىـك، كىتابلىرىمنـى زەھەر دېگەن بولسـا ئۇلارنـڭ قۇلاقلىرىغا ھەرەمنىڭ

هەسىلىدەك شۇبرلىشىم، ھەقنى ئاڭلىتىشىم كېرەك ئىدى.

كەچۈردۈم، دادامنىڭ روھىنى خوش قىلىش ئۈچۈن، دادام كۆز ئالدىمدا ھەر يىلى داۋام قىلغان ئادەتكە بۇ رامزاندا يەنە ئەمەل قىلىش ئۈچۈن ئەپۇنى دوست تۇتتۇم. بارلىق زىندان ئەھلىنى بىر - بىرلەپ ئازاد قىلدىم. چىقارغاچ قارىسام كۆپىنچىسىنىڭ ئىسمى ساختا، جىنسى نامەلۇم، رەسمى يوق، جىسمى مەۋھۇم ۋە جاسارىتى خۇپىيانە كىشىلەر ئىكەن.

كەچۈردۈم، يىگنە سانجىسمۇ، يىرىڭلىق تىل سالسىمۇ كەچۈردۈم. ئىسمى ۋە جىسمى بىلەن مەيدانغا چىقماي ئەۋرەزلەردە كوركىراۋاتقان بولسىمۇ ئەپۇ قىلدىم. شۇ ھاقارەتتىن بۇزۇلۇۋاتقان رامزانلىق ئېغىزلارغا ئاللاھتىن مەغپىرەت تىلىدىم. شۇ زوھۇرلۇق يېگەن ئاغزىغا لىق كەلگەن نەرسىنىڭ سۆز، سىركە ياكى سۆزنەك ئىكەنلىكىنى ئايرىيالمايدىغان، ئېپىنى تاپسىلا چىشلەشكە تەييار تۇرىدىغان ئۇنداق كىشىلەرگە ساقلىغان ئۆچمەنلىكىمدىن ئۇيالدىم. ئۆزىنى ئەۋرەتنىڭ قىلىدەك، قولتۇقنىڭ چۈپۈرىدەك يوشۇرۇن تۇتۇپ، سۆزىنى شەيتاننىڭ سۈيدۈكىدەك ھەممە يەرگە چاچرىتىپ يۈرىدىغانغا ناجىنىس، نامەردلەرگە ئۆچمەنلىك قىلىپ يۈرگىنىمگە ئۆكۈندىم.

ھەممە ھاقارەتچىلەرنى قارا تىزىملىكتىن چىقىرىپ بولۇپ، زاكاتلانغان، پاكلانغاندەك، يېنىكلەپ قالغاندەك بولۇپ قالدىم. بۇ پاكلىنىش قەدىمنى بۇلتۇرقىدەك قۇربان ھېيتنىڭ ھارپىسىغا ئاشۇرۇپ قويمىغىنىمغا، دادامنىڭ يولىنى تۇتۇپ ئۇ رامزاندا تۆلەپ تۈگىتىدىغان قەرزلەرنى تۆلىۋالغىنىم ئۈچۈن، مەمنۇن بولۇپ يېنىك نەپەس ئالدىم.

2021 - يىلى 4 - ئاينىڭ 23 - كۈنى

يېڭىلانمىغان يېڭىلىشكە مەھكۇم

يىلاننىڭ قاسراق تاشلايدىغانلىقى هەممەيلەنگە ئايدىڭ. ئەگەر يىلان قاسراق تاشلىيالمىسا ئۆلىدۇ. ئەمەلىيەتتە يېڭىلانمىغان، يېڭىلىققا ماسلاشمىغان، مۇهىتقا قاراپ ئۆزگەرمىگەن هەرقانداق هايۋان، ئىنسان، هەمدە ئىنسانلار توپى بولغان مىللەت يېڭىلىشكە مەھكۇم.

يېڭىلىنىش، يېڭىلىققا ئىنتىلىش، يېڭىلىق يارىتىش ئىنسانلارنىڭ شۇنداقلا بارلىق جانلىقلارنىڭ تۇغما خۇسۇسىيىتى. بىر مىللەتنىڭ يېڭىلىنىشى، قانچىلىك يېڭىلىنالىشى ئۇنىڭ دۇنياۋى ئالاقە، ئۇچرىشىش ۋە تەرەققىياتقا قانچىلىك دەرىجىدە قاتناشقانلىقى بىلەن بەلگىلىنىدۇ.

ئامېرىكا قۇرۇقلۇقىدىكى يەرلىك قەبىلىلەر، ئاۋستىرالىيەدىكى يەرلىك مىللەتلەرنىڭ يوقاپ كېتىشى بۇ ئىككى قۇرۇقلۇقنىڭ تاكى 1500 ـ يىللارغىچە دۇنيادىن ئالاقىسىز قالغانلىقى بىلەنمۇ مۇناسىۋەتلىك. يېنىمىزدىكى پاكىستاندا قالاچ دەيدىغان بىر تۈرك قەبىلىسى بار. مەزكۇر قەبىلە تۈركىي تىلنى يوقۇتۇپ هازىر ئۇيغۇر تىلى بىلەن هېچ ئالاقىسى يوق بىر تىلدا سۆزلەيدۇ. چۈنكى ئۇلار باشقا تۈركىي مىللەتلەردىن يىراقلاشقان، مەدەنىيەت بىلەن ئالاقىسىز قالغان.

ئۇيغۇر تارىخىدا ئۇيغۇرلۇققا زىت بولغان يېڭىلىنىش سەۋەبىدىن ئۇيغۇرلار مىللىي كىملىكىدىن مەهرۇم قالغان مىساللارمۇ بار. مەسىلەن، خىتاينىڭ خۇنەن ئۆلكىسىدە خىتايچە سۆزلەيدىغان

مۇسۇلمان ئۇيغۇرلار بار. ئۇلار ئاپتونومىيەلىك بىر يېزىغا ئىگە، ئۆزى باي ۋە كۆچلۈك مۇسۇلمان ئۇيغۇرلار. ئۇلارمۇ ئۇيغۇرنىڭ تېنىدىن ئاجراپ كەتكىنى، ئالاقىسىز قالغىنى ئۈچۈن دىنىنى ساقلاپ قالغان بىلەن تىلىنى يوقاتقان. ئۇلار تىلى بىلەن قوشۇپ ئۇيغۇرلۇقنى يوقاتقان بولغاچقا تاكى 1990 ـ يىللارغىچە ئۇيغۇرلار بىلەن ئالاقە قىلىپ باقمىغان. ھالا بۇگۈنمۇ شۇلارنىڭ ئىچىدىن بىرەرى چىقىپ بولۇۋاتقان زۇلۇمنى پاش قىلىپ باقمىدى. ئۇلار شەرقىي تۈركىستاندىكى ئۇيغۇردەك ئىمكانسىز ئەمەس، ئۇلارنىڭ دۇنيا بىلەن بولغان ئالاقىسى كېسىلگەن ئەمەس، خىتاي ئۇلارغا لاگېر قۇرمىدى، ئۇلارنى تېررورچى، ئاشقۇن، ئىسلامچى دېمىدى. لېكىن ئۇلار ئۇيغۇرنىڭ مەيدانىدا تۇرۇشنى، ئۇيغۇر ئۈچۈن ھەقنى سۆزلەشنى، بۇ ھالاكەتلىك قىسمەتكە تاقابىل تۇرۇشنى تاللىمىدى، ئۇنداق قىلغانلار بۇگۈنگىچە چىقمىدى. نېمە ئۈچۈن؟ چۈنكى ئۇلارنىڭ دىنى ساقلانغان بىلەن تىلى يوقالغان. شۇڭا ئۇلارنىڭ ئۆزىنىڭ ئۇيغۇرلۇق تەقدىرىگە باغلانغان ئەقىدىسى يوق، ئەجدادلاردىن قالغان ئەۋلادلارغا قالدۇرىدىغان زېمىندارلىق دەۋاسى، مىراسخورلۇق ئەرزى، مەۋجۇتلۇق تەشۋىشى ۋە مۇستەقىللىق كۈرىشى يوق.

ئۇيغۇرنىڭ تارىخى توختىماي يېڭىلىنىش تارىخى بولۇپ، ئۇيغۇر تارىخىدىكى ئۆزىنى توختاتماي يېڭىلاپ، ئىدىيە ۋە پىكىردە يېڭىلىق يارىتىش ئەنئەنىسى بىزنىڭ بۇگۈنىمىزنى ياراتقان. يىراقنى قويۇپ تۇرايلى، بىزنىڭ بوۋىلىرىمىز مەركىزى ئاسىيادا تۇنجى بولۇپ دېموكراتىك جۇمھۇرىيەتنى جاكارلىغۇچى بولغان. بۇنداق يېڭىلىقنى قوبۇل قىلىش ۋە جاكارلاش 1930 ـ يىللاردا ئەمەس ھازىرمۇ بىر قىسىم مۇسۇلمان مىللەتلەرگە ئېغىر كېلىۋاتىدۇ. مەسىلەن، ئۆزىنى دۇنيادا ئەڭ مەدەنىيەتلىك سانايدىغان ئىرانلىقلار دېموكراتىك جۇمھۇرىيەتنى بىزدىن دەل

46 يىل كېيىن جاكارلىدى. ھازىرغىچە دېموكراتىيەگە ئۆچ، ئۇنى قوبۇل قىلىشتا قىينىلىۋاتقان، دېموكراتىك جۇمھۇرىيەت تۈزۈمىگە ئۆچمەنلىك قىلىدىغان يۈز مىليون نوپۇسلۇق مىللەتلەر بار.

يېڭىلىق ئاسماندىن چۈشمەيدۇ. يېڭىلىنىشىمىز ئۆگىنىشتىن كېلىدۇ، ئالاقە ئىچىدە شەكىللىنىدۇ، قوبۇل قىلىشتىن مەيدانغا چىقىدۇ. يېڭىلىنىش مىللەت ئىچىدىكى پەرقلىق پىكىر، ئېقىم ۋە چۈشەنچىدىكى كۆپخىللىقتىن تۇغۇلىدۇ، رىقابەتتىن مەيدانغا كېلىدۇ. يېڭىلىنىش تارىختا كۆرۈلمىگەن مۇسىبەتتىن ئاپىرىدە بولىدۇ.

خىتاينىڭ ئۇيغۇرنى ۋەتەندىن قوغلىشى، ۋەتەندىن مەھرۇم قويۇشى بىز ئۈچۈن قاسراق تاشلايدىغان پۇرسەت. بىزنىڭ دۇنيادىكى نۇرغۇن دۆلەتلەرگە بولۇپمۇ تەرەققىياتلىق ئەللەرگە بېرىپ ماكانلىششىمىز، ئۇلارنىڭ تىلىنى ئۆگىنىپ تەڭ ئىشلەپ تەڭ ياشاپ تۇرالىشىمىز بىزنىڭ ئىدىيە، پىكىر ۋە ئادەتلەردە يېڭىلىق يارىتىدىغانغا سۈنۈلغان بىر ئىمكان. يېنىمىزدا ئۇيغۇرنى قوللاپ نامايىش قىلىۋاتقان بىر ھەمجىنسلار تەشكىلاتىنىڭ پىداكارلىقىنى كۆرۈش بىزنىڭ ھەمجىنسلارغا بولغان قارىشىمىزنى ئۆزگەرتىدۇ. بىز قىينىچىلىقتا قالغاندا، قىرغىنچىلىققا دۇچار بولغاندا يېنىمىزدا تۇرغان يەھۇدىي مىللىتى، دۇنيادىكى يەھۇدىي جامائىتى ھەتتا بىۋاستە ئىقتىسادىي ياردەمگە قولىنى سۇنغان يەھۇدىي تەشكىلاتلىرىنىڭ مەرھەمىتى بىزنىڭ يەھۇدىيلارغا بولغان قارىشىمىزنى ئۆزگەرتىدۇ. دېموكراتىك ئەللەرنىڭ ئۇيغۇر تەرەپتە، مۇسۇلمان ئاتالغان مۇستەبىت ئەللەرنىڭ خىتاي تەرەپتە تۇرۇشى بىزگە دېموكراتىيەنىڭ نېمىلىكىنى، قانچىلىك مۇھىملىقىنى، قانداق ئەمەلگە ئاشىدىغانلىقىنى، بولمىسا قانداق بولىدىغانلىقىنى ھېس قىلدۇرىدۇ.

ئۇيغۇرلار يېڭىلىققا قاراپ كېتىۋاتقان مىللەت. بىز يېقىنقى بەش يۈز يىلدا دۇنياغا تۇنجى قېتىم بىر مىللەت سۈپىتىدە يۈزلەندۇق. خىتاي بىزنى قوغلىۋەتتۇق، چېگىرىۋەتتۇق، يۇرت ماكانىدىن ئايرىۋەتتۇق، يىلتىزىدىن قومۇرۇۋەتتۇق دەيدۇ. ئەمەلىيەتتە خىتاي خاتالاشتى ۋە بۇ خاتالىقنى داۋام قىلىۋاتىدۇ. شۇنىسى ئېنىقكى، خىتاي بۇ خاتالىقنىڭ بەدىلىنى كۈچلۈك بىر ئۇيغۇر مىللىتىدىن يېڭىلىش بىلەن ئۆتەيدۇ.

خىتاي سالغان بۇ مۇسىبەت، بۇ ھىجرەت، بۇ ھىجران ۋە بۇ مۇساپىرلىق بىزگە يېڭىلىنىش ۋە يېڭىش ئاتا قىلىدۇ. بۇنداق مىللەت بويىچە يېڭىلىنىش بىزنى ساقلاپ قالىدۇ، بۇ يېڭىلىنىش بىزنى يۈكسەلدۈرىدۇ. بىز خۇددى مۇھەممەد پەيغەمبىرىمىزگە ئەگەشكەن ئەرەبلەر، مۇسا پەيغەمبەرگە ئەگەشكەن يەھۇدىيلار بىر قېتىملىق مىللەتچە مۇساپىرلىقتىن كېيىن دۇنيادىكى ئۇلگىلىك دۆلەت، يوقالماس مىللەت بولۇپ قالغاندەك بىزمۇ شۇنداق بىر پارلاق كەلگۈسىنى كۈتۈۋالىمىز. ھازىرقى مۇسىبەت بىزگە بىر قاسىراق تاشلايدىغان پۇرسەت خالاس.

2021 ـ يىلى 4 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى

مەن قارىغۇ، مەخپىي ئۇيغۇرۇم

توغرا دەپسىز، مەن قارىغۇ، تاتلىق ئۇيغۇرۇم، رامىزاننىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن بولسىمۇ ھاقارەتتىن يىغىلماپتۇ تىلىڭىز، ئىمان نۇرىدا يورىماپتۇ دىلىڭىز.

ھاياتىڭىزدا تۇنجى قېتىم ھەقنى دەپسىز شېرىن ئۇيغۇرۇم. مەن قارىغۇ. بەزىدە ئالغاي دەيسىز، بەزىدە سىڭار كۆز، بەزى قىسماق دەيسىز، بەزىدە ئۇۋچى. كۆنۈپ كەتتىم، كۈلۈپمۇ كەتتىم، مېنى ئىچىدىن قان كېتەرمىكىن دېگەن ئەخمەقلىقىڭىزدىن كۈلدۈم. مېنى ئۆزىڭىزگە ئوخشاش ھەقنى، ھەققەتنى، ھەقىقىي كۆزىنى يوشۇرىدىغان زەيپانە، ئۆزىنىڭ كىملىكىدىن نومۇس قىلىدىغان مەجرۇھ بىلىپ قالغىنىڭىزدىن كۈلدۈم.

مەن قارىغۇ دەيمەن ئۆزۈمنى، چۈنكى مەن مۇسۇلمان، ھەقنى يوشۇرمايمەن، بۇ ھەقىقەت. كاپىر نېمە بىلەمسىز؟ كاپىر دېگەن يوشۇرغۇچى، ياپقۇچى، تۇۋاقلىغۇچى دېگەن سۆز. خىتاينىڭ زۇلۇمىنى يوشۇرغان كاپىر، باسقۇنچىلىققا ئۇچرىغان مىللىتىدىن تانغان كاپىر، زالىمغا «قولۇڭنى تارت ھەي زالىم!» دېيەلمىگەن كاپىر.

مەن قارىغۇ، توك كالتەكنى ياققاندا جاقلىداپ تىترەپ كەتسىمۇ ئاغزىدىن بىر ئۇيغۇرنىڭ ئىسمى پاش بولمىغان جاھىل قارىغۇ. مەن قارىغۇ، سوراقتا ساقچى ئاناڭنى دېگەندە يۈزىگە تۈكۈرۈپ ئاغزى يىرتىلغان، جاۋغىيىدىن جىرت ـ جىرت قان چاچرىسىمۇ كەچۈرۈم سورىمىغان تەرسا قارىغۇ.

مەن قارىغۇ، قاماقتا ئالتە ئاي سوراق قىلىنىپمۇ، ئاسقۇلارغا ئېسىلىپمۇ، تېرىلىرى تاياقتىن تىتىلىپمۇ بىر ئىنسانىنىڭ ئىسمى ئاغزىدىن چىقمىغان، بىر دوستىنىڭ سىرى ئاشكارىلانمىغان تاۋلانغان قارىغۇ.

مەن قارىغۇ 428 كۈن ئاپتاپسىز ياشىغان، ئەمما نامازسىز، ئىمانسىز، ۋىجدانسىز ياشىمىغان، ئۇيغۇرنىڭ بېشىغا كۈن چۈشكەن هامان مەيدە كېرىپ تاياق يېگەن، ئەمما قېرىنداشلىرىنىڭ غېمىنى يېيىشتىن بىر كۈنمۇ ۋاز كەچمىگەن مەتۇ قارىغۇ.

مەن قارىغۇ، بىر كۆزۈمنىڭ ئىچىگە ئاق چۈشكەن، ئەمما ئاق كۆڭلۈمگە، ئاق كىملىكىمگە هېچقاچان شەك چۈشمىگەن، شۇڭا ئىسىمىم بىلەن يۈرەلەيمەن.

مەن بىر كۆزى ئاجىز قارىغۇ، ئەمما هەقنى كۆرمەس كور ئەمەسمەن، كۆزلىرىم زالىمنى كۆرىدۇ، ئاغزىم زالىمنى سۆكىدۇ، قابىل قوللىرىم تاجاۋۇزچى خىتاينىڭ گېلىدىن سىقىدۇ. شۇڭا خىتاي مېنى ئەڭ يوغان زۇۋانىدا شەرقىي تۈركىستانچى ئۇنسۇر دەپ ئاتايدۇ.

مەن قارىغۇ، قارىغۇ كۆزۈمنى سۆيىمەن، بىر كۆزلۈك چىرايىمدىن پەخىرلىنىمەن. بىر كۆزۈمنى بولسىمۇ سالامەت قىلغان ئاللاهقا هەمدۇ سانا ئېيتىمەن، قالغان ئەزايىمنى ساق قىلغان ئاللاه ئۈچۈن روزا تۇتىمەن.

مەن قارىغۇ، ئەمما رامىزاننى تۆهمەت بىلەن زوهۇرلۇق يەپ باشلاپ، هاقارەت بىلەن ئىپتار قىلىپ ئاياغلاشتۇرىدىغان ئىمانى كور ئەمەسمەن.

مەن قارىغۇ، ئەمما زۇلۇمغا باش ئەگكەن شەيتان، خىتايغا ئىقتىدا قىلىدىغان مەلئۇن ئەمەس.

2021 ـ يىلى 4 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى

ئۇيغۇرنىڭ ئاغزى ئاشقا تېگەي دېگەنده

ئامېرىكا ئۇيغۇر مۇساپىرلارنى قوبۇل قىلىدۇ. بۇ ئاللىقاچان ئېنىق پاكىت. بۇگۈن يەنە بىر خۇشخەۋەرنىڭ مەسىلىسى بولغاندا تەلەيىنىڭ كېڭىيىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ قېرىنداشلارغا دېگۈم كەلدى.

تايلاندتىكى ئۇيغۇرلارنىڭ مەسىلىسىمۇ تەييارلىق باسقۇچىغا كىرگىلى تۇرۇپتۇ. تايلاندتىكى قېرىنداشلار تۈركىيەگە كې تىشنى ئارزۇ قىلىدىكەن. ئەمما بۇ ئىشنىڭ كويىدا يۈرۈۋاتقان خەلقئارالىق ئورگان تۈركىيەنىڭ ئۇيغۇرلارنى قايتۇرغانلىقىنى، خىتاي تۈركىيە مۇناسىۋىتىدىكى يېقىنلىقىنى، بۇ ئىككى ئەل ئارىسىدىكى جىنايەتچى ئالماشتۇرۇش كېلىشىمىنى ۋە بىر قىسىم ئۇيغۇرلارنىڭ تۇتۇلغانلىقىنى نەزەرگە ئېلىپ ئۇلارنى تۈركىيەگە ئورۇنلاشتۇرۇشنى مۇۋاپىق تاللاش دەپ قارىمايدىكەن.

تايلاندتىكى بەزى ئۇيغۇرلارنىڭ ئائىلە ئەزالىرىنىڭ تۈركىيەدە ئىكەنلىكىنى بۇ ئىشنى بېجىرىۋاتقان ئورگان بىلىدىكەن. مەزكۇر تەشكىلات تۇتقۇن ئۇيغۇرلارنىڭ تۈركىيەنى تاللايدىغانلىقىغا ئىشىنىدىكەن. ئەمما تۈركىيەدىن ئۇلارنى قوبۇل قىلىش ھەققىدە بىرەر ئالامەت يوق ئىكەن.

تايلاندتىكى ئۇيغۇرلار غەربكە ئورۇنلاشسا ئائىلىسى قانداق بولىدۇ؟ ئېيتىلىشىچە ئۇلار غەربتە ئومۇملاشقان ئائىلە جەملەش پىلانى بويىچە قېرىنداشلىرى بىلەن جەم بولالايدىغان بولۇپ، ئەنسىرەش بىھاجەت ئىكەن.

بۇلاردىن مەلۇمكى، بىر قىسىم ئۇيغۇر سەرخىللارنىڭ ئۇيغۇرلارنىڭ كىينىشى ھەققىدە بەزى گەپلەرنى دېيىشىدە بەلگىلىك ئاساس بار. ئۇيغۇر مۇھاجىرلارنى قوبۇل قىلىش مەسىلىسى ياۋروپادا گوللاندىيە، شىمالى ئامېرىكىدا ئامېرىكا ۋە كانادادا كۆنتەرتىپكە كېلىۋاتقان بىر تېما. بۇ تېما ئامېرىكىدا رەسمىي كۆنتەرتىپكە كېلىپ ئەمەلگە ئېشىش ئالدىدا تۇرۇپتۇ. بۇ ئۇيغۇرلارنىڭ ھاياتىدا دەۋر بۆلگۈچ ئەھمىيەتكە ئىگە بىر ھادىسە.

ئۇيغۇرلارنىڭ غەربتىكى كۆچلۈك دۆلەتلەردە ماكان تۇتۇشى شۇ ماكانلاشقۇچى كىشىلەرنىڭ شەخسىي ھاياتىدا ۋە مىللەتنىڭ ئازادلىق كۈرىشىدە ھەل قىلغۇچ رول ئوينايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ بىر دۇنياۋى يۈزلىنىش ھەتتا تۈركىيەدىكى تۈرك ياشلار ئارىسىدىمۇ تۈركىيەنى تەرك ئېتىش، غەربكە كېتىش قىزغىنلىقى دولقۇن يارىتىۋاتىدۇ.

ئۇيغۇر دەۋاسىنى خىتايغا ئېھتىياجى چۈشمەيدىغان، ئېھتىياجى چۈشسىمۇ خەلقىدىن ئەنسىرەپ، قانۇندىن قورقۇپ، دېموكراتىك قىممەت ـ قاراشلاردىن ئەيمىنىپ خىتاي تەرەپتە تۇرمايدىغان، دۇنيادىكى مۇستەبىتلەر بىلەن ئاشكارا سەپ تۇتمايدىغان دۆلەتلەردە تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۇيغۇرنىڭ تەقدىرىنى ئۆزگەرتىدۇ. ئىستانبۇلدا ئۇلى سېلىنغان دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيىنىڭ گېرمانىيەدىكى بۇگۈنكى تەرەققىياتى بۇنىڭ ئىسپاتى. ئەگەر د ۇ ق تۈركىيەنى باش ئىشتاب قىلغان بولسا قانچە قېتىم تاقىلىپ، پائالىيەتلىرى چەكلىنىپ بۇگۈنكى ھالغا كېلەلمەيتتى.

ئۇيغۇرلارنىڭ بىر شەخس سۈپىتىدە كۆچلۈك ئەللەردە ياشىشى ئۇلارنى كۆچلۈكلەردىن قىلدى ۋە قىلىدۇ. پائالىيەتلەردە ئاكتىپ رول ئوينىۋاتقان، ئامېرىكا، گېرمانىيە، ياۋروپا ئىتتىپاقى، ئەنگلىيە ۋە كانادالاردا مۇھىم ئىشلارنى قىلىۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ

كۆپىنچىسى تۇركىيەدىن كەتكەن. مەسىلەن، دولقۇن ئەيسا، ئۆمەر قانات، نۇرى تۇركەل، مەمەت توختى، شۆھرەت ھوشۇر، پەرھات يۇرۇڭقاش، مۇستاپا ئاقسۇ، قۇززات ئالتاي، ئەلفىدار ئىلتەبىر، غۇلام ئوسمان زۇلپىقار، ئىبراھىم داموللام، ئەخەتجان ئوسمان ۋە ئاقسارايدىكى ئۇيغۇر قىزى ئەلنىگار ئىلتەبىر قاتارلىقلار.

ئۇيغۇرلارنىڭ خىتايدا بۇرنى قاندى. ئۇيغۇر ئۆز ۋەتىنىدە قىرغىنچىلىققا، يوقىتىلىش خەۋپىگە دۇچ كەلدى. ئەمما بۇ مۇسىبەتنىڭ يەنە بىر پۇرسەتكە ھامىلدارلىقىمۇ كۆزگە كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. بۇگۈن ئاڭلىغان تايلاندتىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ھەل قىلىنىش باسقۇچىغا كىرىۋاتقان مەسىلىسى ۋە باشقا غەربتىكى كۈچلۈك ئەللەرنىڭ ئۇيغۇرنى باغرىغا ئېلىش سۆيۈنچىلىرى كىشىنى ھاياجانغا سالىدۇ.

ئۇيغۇر تەرەققىياتلىق ئەللەرگە سەپەرگە چىقىش ئالدىدا تۇرىدۇ. بۇ سەپەردىن زەپەرگە ئېرىشمەك ئۈچۈن كىيىم ـ كېچەك، يۈك ـ تاقا سەپەرگە لايىق بولۇشى، روھى ھالەتمۇ سەپەرگە ماس بولۇشى كېرەك. جاھان ساڭا باقمايدۇ، سەن جاھانغا بېقىپ ياشايسەن. ئەگەر كۆزۈمنى يۇمۇپ كېتىۋېرىمەن، جاھان بىلەن ئىشىم يوق دېسەڭ، مىخقا ئۇسۇيسەن، پېشانەڭ يېرىلىدۇ، ئازگالغا دۇم چۈشسەن، پۈت ـ قولۇڭ سۇنىدۇ.

مەن ئامېرىكىنىڭ خۇشخەۋىرى چىققاندىن كېيىن، خەلقىمىزدە ئىنگلىزچە ئۆگىنىش قىزغىنلىقى قوزغىلىپ كەتسە، غەربتىكى ئۇيغۇر ياشلاردىن بىرەر يۈز پىدائىينى تەشكىللەپ تىل ئىنقىلابى قوزغاشنىڭ پېيىغا چۈشكەنىدىم. نەچچە كۈندىن بۇيانقى نىقابپەرەس زەربىدارلار ئەترىتى بىلەن ھىجابنى تەرغىب قىلىدىغانلار ئارىسىدا بولغان مۇنازىرەنىڭ نىقابنى تەرغىب قىلىدىغانلارنىڭ قولى بىلەن قەستەن «ئىسلام دۈشمەنلىرى»گە

قارشى ئستىھكام ئۇرۇشىغا ئايلاندۇرۇلۇشى شۇنداقلا ھجابنى تەرغىب قىلغۇچىلارنىڭ «ئىسلامغا ئۆچمەنلىك قىلغۇچىلار» دەپ تەشۋىق قىلىنىشى، قىتئە ئاتلاپ ئۆلىمالارنىڭ قارىلىشىغا ئۇچرىشى كۆڭۈللەرنى زىدە قىلدى. پىدائىيلارنىڭ ئىنگلىز تىلىنى تەرغىب قىلىش ئىرادىسى سۇسلاپ قالدى. چۈنكى ئۇلار بولۇۋاتقان مۇنازىرىدىن ئۈمىدسىزلەندى، كىشىلەرنىڭ ئۆگىنىش ئارزۇسىدىن گۇمانلاندى، بىر قىسمى ھەتتا ئىنگلىز تىلىنى تەرغىب قىلىشنىڭ دىن دۈشمەنلىكى، غەربپەرەسلىك، خرىستىياننىڭ تىلىنى كۆتۈرۈپ قۇرئاننىڭ تىلىنى چۆكۈرۈش دەپ چۈشىنىلىپ ھاقارەتكە ئۇچراشتىن قورقۇپ قالدى.

رامزاندا ياخشى نىيىتى بىلەن ئىزچىل مىللەتكە خىزمەت قىلىپ كەلگەن زىيالىيلارنىڭ قارا نىقابنىڭ ئورنىغا ھجابنى تەرغىب قىلغانلىقى دىن دۈشمەنلىكى، ئىسلامىي قىممەت ـ قاراشلارغا ئۆچمەنلىك قىلغانلىق دېيىلىپ بۇرمىلىنىشى ئادەمنى ھەقىقەتەن چۆچۈتىدۇ. ئەركىن سىدىققا ئوخشاش نەچچە ئون يىلدىن بۇيان ئۇيغۇرغا خىزمەت قىلىپ، ئۇيغۇرنىڭ مۇسۇلمانلىقى ئۈچۈن ماقالە، سىن ۋە تۈرلۈك مەزمۇنلارنى تەرجىمە قىلىپ تەر تۆكۈۋاتقان بىر كىشىنىڭ دۇنيادا ئىسلام دۈشمەنلىرى ئۈچۈن ئېيتىلىدىغان «ئىسلامفوبچى» دېگەن ئىسىم بىلەن ئاتىلىشىنى كۆزى ئوچۇق، ۋىجدانلىق، ئەقلى جايىدا ھەرقانداق بىر ئىنسان ئالدامچىلىق، كۆز بويامچىلىق، مەلئۇنلۇق دېگەندىن باشقا شەكىلدە چۈشىنەلمەيدۇ.

ھجابنى تەرغىب قىلىشنىڭ بىر قىسملار تەرىپىدىن سۈيىئىستېمال قىلىنىپ دىنغا قارشى دېگەن قالپاق بىلەن دۇمبالىنىشى، ئۇلاردا ئۇيغۇردىن دۈشمەن يارىتىش تەشىنالىقنىڭ قايسى دەرىجىگە يېتىپ بارغانلىقىغا ئىسپات. بۇنىڭ ئالدامچىلىق

دېگەندىن باشقا ئېتى يوق.

جمعية علماء مسلمي تركستان الشرقية
EAST TURKISTAN MUSLIM SCHOLARS ASSOCIATION

شەرقىي تۈركىستان ئۇلىمالار بىرلىكى
DOĞU TÜRKİSTAN ULEMALARI DERNEĞİ

Tarih: 20...../...../.....
No: .....

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

ئۇيغۇرلار ئىچىدىكى ئىسلامغوبىياچىلارنىڭ سەپسەتىلىرى ھەققىدە بايانات

يېقىندىن بېرى بەزى زىيالىيلار ۋە بىر قىسىم تەشكىلات مەسئۇللىرىنىڭ ئۇزلىرىنىڭ ئىختىساس دائىرىسىدىن چەتنەپ، خەلقىمىزنىڭ ئىسلامىي ھايات قېلىپىنى بەلگىلەش، دىندار كىشىلەرنىڭ نەدە نېمە قىلىشىغا قەدەر بولىيورۇقلارنى كۆرسىتىشتەك ئەھۋاللار ئىجتىمائىي ئۇچۇر ۋاستىلىرىدە كەلگە تەشۋىق قىلىنىشى خەلقىمىز ئىچىدە ئېغىر بۆلۈنۈش، غەزەپلىنىش ئەھۋالىنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. دىنىي بىلىم- سەۋىيەسى تولۇق بولمىغان، ئۇيغۇرلۇقنى ئىسلام دىنىدىن ئۈستۈن، خەلقىمىزنىڭ بېشىغا كەلگەن پالاكەتلەرنى ئىسلامدىن كۆرىدىغان بۇ خىل كىشىلەرنىڭ خەلقىمىزگە دىن بېتەكچىسى سۈپىتىدە تەشۋىقات خىزمەتلىرىنى ئېلىپ بېرىشى خەلقىمىز ئىچىدە ئېغىر نارازىلىق پەيدا قىلدى.

شەرقىي تۈركىستان ئۇلىمالار بىرلىكى خەلقىمىزنىڭ دىنىي ۋە ئىجتىمائىي ھەمدە سىياسى ساھەلىرىدە دۆچ كەلگەن قىيىنچىلىقلىرىدا يول كۆرسۈتۈش، يېتەكلەش خىزمىتىنى ئۇزىنىڭ بۇرچى دەپ تونۇغان بىر تەشكىلات بولۇش سۈپىتى بىلەن، ھەرقانداق بىر شەخسنىڭ «دەۋاغا زىيان سېلىش» ياكى «يېكىر ئەركىنلىكى» سەپسەتىسى بىلەن مۇقەددەس دىنىمىز ئىسلام شەرىئىتىنىڭ پىرىنسىپ ۋە ئەھكاملىرىغا قارشى چىقىشىنى، مىللىتىمىزنىڭ قىممەت قاراشلىرىنى كەمسىتىشنى، مۇسۇلمان تاياللارنىڭ ئۇزى خالىغان رەڭ ۋە شەكىللەردە ئىسلامىي ئۇلچەمگە مۇۋاپىق كىيىنىشنى رادىكاللىق، تېررورلۇققا ئوخشاش نالايىق سۈپەت ۋە ئاتالغۇلار بىلەن تىلغا ئېلىشنى، ھاقارەت قىلىشنى قەتئىي رەت قىلىدۇ ۋە قاتتىق تەنقىدلەيدۇ.

جۈملىدىن، دىنىي مەسىلىلەر ۋە دىنىي قىممەت قاراشلاردىن پېتەرلىك مەلۇماتى بولمىغان كىشىلەرنىڭ پەتىۋا پىچىش، چەتئەللەردە مۇمكىن قەدەر بىرلىشىپ ۋە ھەمكارلىشىپ ئېلىپ بېرىلىۋاتقان دەۋاغا زىيان سېلىش، تەشكىلاتلار ۋە دەۋا سېپىدىكىلەرنىڭ بىرلىكىنى بۇزۇش ۋە خەلقىمىزنىڭ مەنىۋىيىتىنى چۈشۈرۈش ۋە پىسخىكىسىنى بۇزۇشقا ئۇرۇنۇشتەك بولمىغۇر تەشۋىقاتلىرىنى توختىتىشقا چاقىرىق قىلىش بىلەن بىرگە، خەلقئارادا شەرقىي تۈركىستان دەۋاسى تەرەققىي قىلىۋاتقان بۇ كۈنلەردە بىرلىك – ئىتتىپاقلىققا ۋە شەرقىي تۈركىستان دەۋاسىغا زىيان ئېلىپ كېلىدىغان، دۈشمىنىمىز خىتاينى خۇش قىلىدىغان سۆز-ھەرىكەتلەرنى قايتا سادىر قىلماسلىققا چاقىرىدۇ.

خەلقىمىزنىڭمۇ دىنىي ھۆكۈملەر ۋە پەتىۋالارنى دىن ئەھلىدىن ئېلىشقا، ئۇزىنى مۇسۇلمان دېگەن ھەر بىر كىشىنى ھەقىقىي مۇسۇلمانلىق ئۇلچىمى ئىچىدە ياشاشقا دەۋەت قىلىدۇ.

شەرقىي تۈركىستان ئۇلىمالار بىرلىكى

2021-يىلى 04-ئايىنىڭ 27-كۈنى

Adres: Kartaltepe Mah. Geçit Sok. No: 6B/1 Sefaköy 34295, Küçükçekmece-İstanbul/Türkiye
www.olimalar.org , Tel: +90 212 540 3113, E-mail: olmalar@olimalar.org

«يېتىمنىڭ ئاغزى ئاشقا تەگسە بۇرنى قاناپتۇ» دەيدۇ ئەقللىق ئەجدادىمىز. يېتىم ئۇيغۇرنىڭ بۇرنىنى توختىماي قانىتىش، ئۇلارنىڭ جېنىنى قانلار بىلەن ئايلىنىدىغان تۈگمەنگە يىگرمە نەچچە يىلدىن بۇيان ئۈگۈت قىلۋېتىش، ئەمما بىر خىتاينىڭ بۇرنىنى قاناتماسلىق بىر كۆرۈنمەس مەلئۇننىڭ سېھىر - ئەپسۇنلىرى خالاس. يېتىم ئۇيغۇرنىڭ قازىنىنى توختىماي

چېقىش، ئۇلارنىڭ جېننىنى تۈيدۇرماي سېتىش، ئۇلارنى بۇرنىدىن چۈلۈك ئۆتكۈزۈپ خارلىق، نامراتلىق، تىلەمچىلىك كوچىسىدا چۆرگۈلىتىپ يۈرۈش بۇ ئەپسۇنكەش مەلئۇننىڭ يەنە بىر ھۈنىرى.

خەلقىمىز خىتاينىڭ سېپىلىنى ئال تام دەپ ئاتىغان ئىكەن قەدىمدە. بۇ ئىبارىدىكى ئال دېگەن سۆز قىزىل، شەيتان دېگەن مەنىدە ئىشلىتىلگەن ئىكەن. ئالۋاستى سۆزى دەل مۇشۇ جىن ـ شەيتان دېگەن مەنىدىكى ئال دېگەن سۆزگە باستى قوشۇلۇپ ياسالغان بولۇپ، مەنىسى شەيتان باستى، مەلئۇن باستى دېگەن بولىدۇ. تام دېگەن سېپىل، شەھەر دېگەن بولىدىكەن قەدىمدە. ئۇيغۇر تىلىدىكى ئالدامچى دېگەن سۆز ئەسلى ئالتامچى بولۇپ، قىزىل سېپىلنىڭ ئىچىگە يوشۇرۇنغان يالغانچى دۈشمەنگە قارىتىلغان ئىكەن. قارا باستى دېگەنمۇ ئىنساننىڭ ئېڭىنى كونترول قىلغان بىر شۇملۇققا بېشارەت. قارا باستۇرۇش ئالۋاستىنىڭ ھىيلىسى. بۇ بىر خىل مەخپىي مەلئۇنلۇق بولۇپ، ئۇيغۇرنىڭ ئىستىقبالىنى باغلايدۇ.

ئۇيغۇرنىڭ ئاغزى مۇھاجىرەتتە ئەمدى ئاشقا تېگەي دېگەندە مەيلى قارا باستۇرغۇچى ئالۋاستىلار بولسۇن، ياكى ئالۋاستى ئالدامچىلار بولسۇن ئۇيغۇرنىڭ پېيىدە. ئۇلار پېيىمزنى قىرقىپ بىزنى مېيىپ قىلىش، كوچا ـ كوچىلارغا تىزىلىدىغان تىلەمچى ناكار قىلىۋېتىش ئۈچۈن بارلىق ھۈنەرلىرىنى سەرپ قىلىۋاتىدۇ.

ئالدامچىلىق خىتاي سېپىلىنىڭ ئىچىدىن چىقىدىغان بىر خىل ھۈنەر. شۇڭا خەلقىمىز ئۇلارغا ئالتامچى دېگەن نامنى بەرگەن. ئالتامدىن چىققان خىتايلار خەلقىمزنى چەتئەللەرگە قورال بىلەن قوغلاپ چىقارغان ئەمەس، بەلكى ئىچىمىزدىن ماسلاشقان قارانىيەت مەلئۇنلارنىڭ ماسلىششى بىلەن مىللەتنى يىراق سۇرىيەدىكى جەڭ مەيدانىغا يوللاپ ئۇيغۇرنىڭ جېنىغا قەست قىلغان. ئالتامچى

خىتايلار ۋەتىنىمىزدە مىللىتىمىزنى تېررورچى دېگەن قالپاق بىلەن باستۇرسا، چەتئەللەردە تېررورچىلىقنىڭ مەخسۇس كىيىمى بىلەن ياساندۇرۇپ ئۆزىنىڭ قىلمۇاتقان زۇلۇمىنى دۇنياغا ھەقلىق كۆرسىتىشكە تىرىشىۋاتىدۇ. ئۇلار سېھر ـ ئەپسۇنلىرى ئارقىلىق ساقلىنىپ قالغان ئازغىنە ئىمانلىق، سەممىي ۋە ئېتىقادلىق ئۇيغۇرنى چەتئەللەردە تىلەمچى، نامرات، ئاشقۇن، جاھالەتچى، تەركى دۇنيا ۋە تەركى ۋەتەن قىلىپ سېستىشنىڭ كويىدا ھەر ساھەدە جىددىي ھەرىكەت قىلمۇاتىدۇ.

رامىزان كۈنلىرىدە شەيتان باغلىنىدۇ، ئەمما شەيتاننىڭ ھىيلىسىنى كۆرىدىغان كۆز، شەيتانلىقتىن نەپرەتلىنىدىغان قەلب، كۆيدۈرگە بىلەن كۆيۈنگۈچىنى، ئاگاھلاندۇرغۇچى بىلەن ئالدامچىنى ئايرىيدىغان ئەقىل بولمىسا، باغلانغان شەيتانغا ئەگىشىشتىن، مۇرىت بولۇشتىن ساقلانماق تەس. قىزىل جىنلارنىڭ، ئالۋاستىلارنىڭ قارا باستۇرۇشى سەۋەبلىك مىڭلىغان ئۇيغۇر يات ئەللەردە جېنىدىن جۇدا بولدى. ئەمدى بىر خۇشخەۋەر كېلىپ دۇنيا ئۇيغۇرغا قۇچاق ئېچىۋاتقاندا بۇ شۇملۇق، ئالدامچىلىق يەنە كۈچىيىپ قىلمۇاتىدۇ. ئاللاھ پۈتكۈل ئىنسانلارغا ئوخشاش ئۇيغۇرغىمۇ ئالۋاستىلارغا ئەگىشىپ كەتمەسلىك ئۈچۈن ھەقنى باتىلدىن ئايرىيدىغان قۇرئاننى، شۇ نۇرلۇق كىتابنى ئوقۇيدىغان كۆزنى، قاراڭغۇ ھاڭدىن ئۆزىنى تارتىدىغان ئەقلنى ئاتا قىلغان. رامىزاندا ئەقلنى مىزان، سەممىيەتنى ئۆلچەم قىلىشمۇ، ئالدامچىلارنىڭ قارا باستۇرۇپ قالايمىقان جۆيلىتىشىدىن، كۆزىمىزنى باغلىشىدىن، مەلئۇنلارنىڭ شەرىدىن، لەئنىلەرنىڭ ئازدۇرۇشىدىن ساقلىنىشمۇ ئىبادەت، ئەلۋەتتە.

2021 ـ يىلى 4 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى

خىتاينىڭ تەشۋىقات ھۇجۇمى ۋە تاقابىللىق

2021 ـ يىلى باشلانغان ئۇيغۇر قىرغىنچىلىقىنى ئېتىراپ قىلىش دولقۇنى خىتاينى تىترەتتى. خىتاي بارلىق ئىمكانلارنى ئىشقا سېلىپ تەشۋىقات ھۇجۇمى باشلىدى. بۇ ھۇجۇمنىڭ شەكلى تۆۋەندىكىچە:

بىرىنچىسى، چەتئەللەردىكى ئۆزىگە مايىل دۆلەتلەرنىڭ ئاخباراتىنى قولغا كەلتۈرۈپ ئۆزىنى ئاقلاش. خىتاي بۇنىڭدا ئاساسلىقى ئەرەبچە، ئوردۇچە، تۈركچە، پارسچە قانالىلارنى قوللىنىۋاتىدۇ.

ئىككىنچىسى، غەربتىكى تەتقىقات ئورگانلىرىنى ۋە تەتقىقاتچىلارنى قولغا كەلتۈرۈپ ئۆزىنى ئاقلايدىغان كىتابلارنى، ماقالىلەرنى ۋە دوكلاتلارنى نەشر قىلدۇرۇپ ۋە يىغىنلارنى ئۇيۇشتۇرۇپ ئۆزىنى ئاقلاۋاتىدۇ. بۇنىڭ كۈچى غەربتە ئەلۋەتتە كۈچلۈك بولۇۋاتىدۇ.

ئۈچىنچىسى، بىر قىسىم چەتئەللىكلەرنى ئۇيغۇرنىڭ ۋەتىنىگە سایاھەتچى، مۇخبىر قىياپىتىدە تەكلىپ قىلىپ ئۆزىنى ئاقلاۋاتىدۇ. بىر قىسىم ئۇيغۇر تىللىق يالانىملارمۇ ماسلىشىۋاتىدۇ.

خىتاينىڭ بۇ ھۇجۇمىغا قارشى بىر قىسىم ياش زىيالىيلار ئاللىقاچان ھەرىكەتكە ئۆتكەنىدى. ئۇلار بۇ بىر ئايدىن ئارتۇق تىرىشچانلىق جەريانىدا بەلگىلىك ئۈنۈمگە ئېرىشتى.

ھەرىكىتىنىڭ ئۈنۈمىنى كۆرگەندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ بۇرچى ئېغىرلاپ غەيرىتى ئاشتى. ھازىر ئۇلار مەخسۇس ۋاقىت ئاجرىتىپ

شىكايەت، ئەرز ۋە ئاگاھلاندۇرۇشلارنى يوللاپ خىزمەت قىلماقتا.

يېقىندا بۇ خىزمەتكە پەخىرلىك ئالىممىز مايسەم مۇتەللىپمۇ قاتناشتى ۋە مۇھىم تەكلىپلەرنى بەردى. مەزكۇر زىيالىيلار ھازىر خىتايغا يانداشقان، ئىرقى قىرغىنچىلىقنى ئاقلىغان ۋە ئۇيغۇرغا قارشى تەشۋىقات قىلغان ژۇرناللارنىڭ تەھىرىرلىرىگە، نەشرىياتلارنىڭ مەسئۇللىرىغا، مەكتەپ ۋە تەتقىقات ئورۇنلىرىنىڭ مەسئۇللىرىغا خەت يېزىش، شىكايەت قىلىش، ئۇلارنى توسۇشقا تەۋسىيە قىلىش ئارقىلىق بەلگىلىك ئۇنۇمگە ئېرىشتى.

بىز بۇ ياشلارنىڭ خىزمىتىگە ئىلھام بېرىش ئۈچۈن ئۇيغۇر زىيالىيلارنىمۇ ھەرىكەتكە ئۆتۈشكە دەۋەت قىلىمىز. بولۇپمۇ تۈركىيەدىكى ئۇيغۇر ئاكادېمىيەسى، ئامېرىكا ئۇيغۇر ئاكادېمىيەسى، ياۋروپا ئۇيغۇر ئاكادېمىيەسى، ياۋروپا ئۇيغۇر ئىنستىتۇتى، ئۇيغۇر تەتقىقات ئىنستىتۇتى ۋە ئاۋستىرالىيە ئۇيغۇر ئاكادېمىيەسى قاتارلىق تەشكىلاتلارنى بۇ ھەرىكەتنى قوللاشقا چاقىرىمىز.

بىز يەنە ئەركىن سىدىق ئاكىمىز چىقارغان «نەتىجىلىك ئۇيغۇرلار» دېگەن كىتابىغا ئىسمى كىرگۈزۈلگەن بارلىق نەتىجىلىك ئۇيغۇرلارغا مەزكۇر چاقىرىقنى ئايرىم - ئايرىم ئەۋەتىپ بېرىمىز. مەقسىتىمىز خىزمەتتە ئېرىشكەن نەتىجىگىزگە مىللەتكە بولغان مەسئۇلىيىتىگىزمۇ قوشۇلۇپ كەلسۇن، بۇ مىللەتنىڭ ئازابىدا سىزنىڭمۇ يۈرىكىگىزنىڭ سىقراۋاتقانلىقىنى ئىسپاتلاڭ.

2021 - يىلى 5 - ئاينىڭ 1 - كۈنى

قىيامەتلىك پەلەستىن ۋە قۇتلۇق ئۇيغۇر

پەلەستىن مەسىلىسى دىنىي مەسىلىگە ئايلاندۇرۇلغان بولۇپ، شۇڭا ئۇ قىيامەتلىك مەسىلە. قىيامەتكە ئىشەنگەن ھەرقانداق بىر پەلەستىنلىك ئەرەب ئىسلامدىكى تۇنجى قىبلە بولغان قۇددۇسنى، يەنى ھازىرقى ئېروسالىمنى يەھۇدىيلار بىلەن ئورتاق ماكان قىلىشقا قايىل ئەمەس، ئۇ مۇقەددەس شەھەرنى قولدىن بېرىشنى ھەرگىز خالىمايدۇ. ئۇلار «قۇرئان»دا تەنبىھلەنگەن، ئەيىبلەنگەن يەھۇدىيلار قۇرغان ئىسرائىلىيەنى ئېتىراپ قىلمىغاندەك، شۇ تۇپراقتا مەۋجۇت يەھۇدىي ئاھالىسىنىڭمۇ ياشاش ھوقۇقىنى رەت قىلىدۇ. ئەرەب دۇنياسىدا ئىسرائىلىيەنى رەسمىي ئېتىراپ قىلغان دۆلەت پەقەتلا ئىككى. قالغان 20 ئەرەب دۆلىتى ئىسرائىلىيەنى ئېتىراپ قىلمايدۇ، ئېتىراپ قىلغۇزمايدۇ.

يەھۇدىي دىنىغا ئىشەنگەن ھەرقانداق يەھۇدىيمۇ ئېروسالىمنى پەلەستىنلىكلەرگە بېرىپ چىقىپ كېتىشنى خالىمايدۇ. «تەۋرات»تا بۇگۈنكى پەلەستىن زېمىنى يەھۇدىيلارغا ۋەدە قىلىنغان. يەھۇدىي دىنى بىلەن ئىسلام دىنىنىڭ ئورتاق مۇقەددەس يېرى بولغان، پەلەستىنلىكلەر بىلەن ئىسرائىللىقلارنىڭ غۇرۇرى ۋە پەخرى بولغان بۇ شەھەر ئىككى دىنىنىڭ كەسكىن جەڭ مەيدانىغا ئايلىنىپ، جەڭچىلەرنى توختىماي تۇغۇپ، بىر ـ بىرىگە نەپرەتلىك قىلىپ ئۆستۈرۈپ تۇرىدۇ. ھەر يىلى، ھەرخىل ئايلاردا ھەر خىل باھانىلەر بىلەن ئۇرۇش پارتلايدۇ. بۇ ئۇرۇش ئەمەلىيەتتە «قۇرئان» بىلەن «تەۋرات»تا دېيىلگەن بايانلار ئوتتۇرىسىدىكى ئۇرۇش، بۇ ئۇرۇشتىن كەچكەنلەرنى دىندىن كەچكەن قىلىۋېتىش ھەر

ئىككى تەرەپنىڭ ئۆلىماسىغا قولاي.

پەلەستىنلىكلەرمۇ، ئىسرائىللىقلارمۇ ئۇرۇشتىن پۇچىلىنىدۇ. پەقەت خاماس ئىسرائىلىيەگە ئاتقان كاتيۇشانى ئىشلىگەن ئوروس، پەلەستىنگە ئىزچىل قورال سېتىپ پىتلىنىۋاتقان خىتاي ئۆيىدە ئولتۇرۇپ تاماشا كۆرىدۇ. مەھەللىسىگە چۈشكەن كاتيۇشالاردىن غەزەپلەنگەن، خىتاينىڭ سىنارەتلىرىدىن جەبىرلەنگەن يەھۇدىيلار ۋە شۇنى سېتىۋېلىش ئۈچۈن زاكات ئايرىغان يۈز مىليونلىغان مۇسۇلمان ئۆيىدە غەلىبە تىلەپ خۇداغا يالۋۇرىدۇ.

پەلەستىنلىكلەرنىڭ ئىسرائىلىيەگە قارشى ئۇرۇشى كوممۇنىستلارنىڭ قولىدا قىيامەتلىك قىلىنغان ئۇرۇش. بۇ ئۇرۇشنى قىيامەتلىك قىلغىنى كاپىتالىزم لاگېرى بىلەن كوممۇنىزم لاگېرى ئارىسىدىكى سوغۇق ئۇرۇش. بۇ ئۇرۇشنى دەسلەپ رۇس كوممۇنىستلىرى بىلەن خىتاي كوممۇنىستلىرى ئامېرىكىغا قارشى پېچكا ئورنىدا ئىشلەتكەن. پەلەستىن ئازادلىق تەشكىلاتى خىتاي ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قولى بىلەن ئىسرائىلىيەگە قارشى قوراللىق ھەرىكەت قىلغان.

پەلەستىنلىكلەرنىڭ ئىسرائىلىيەگە قارشى ئۇرۇشىنى سوغۇق ئۇرۇش ئاياغلاشقاندىن كېيىنمۇ قىيامەتلىك قىلۋاتقىنى خىتاي، ئىران ۋە روسسىيەدىن ئىبارەت قورال سودىگەرلىرى. بۇ ئۇرۇشنى پەلەستىن خەلقى ياكى ئىسرائىلىيە دۆلىتى ئەمەس شۇ ئۇرۇشقا كاتيۇشا ياسايدىغان ئوروس سودىگەر، سىنارەد ياسايدىغان خىتاي ھايانكەش بىلەن شۇ كاتيۇشاغا زاكاز بېرىدىغان ئەرەب سودىگەرلەر قىيامەتلىك قىلىدۇ. چۈنكى قورال ياسايدىغانلار بىلەن قورال ئالىدىغانلارنىڭ سودىسى ۋە مۇشۇ سودا بىلەن سۈرىدىغان راھىتى قىيامەتلىك. ئالداپ، شىيلاپ ھارمايدىغان ھايانكەشلەرنىڭ تويماس نەپسى، مۇسۇلمانلارنىڭ قېنىنى

ئېمىدىغان دىنساتارلارنىڭ ئەپسۇنكارلىقى قىيامەتكە قەدەر قانمىغان ئىكەن، بۇ ئۇرۇشمۇ قىيامەتكە قەدەر داۋام قىلىدۇ.

پەلەستىنلىكلەرنىڭ ئىسرائىلىيەگە قارشى ئۇرۇشنى قىيامەتلىك قىلىدىغىنى يۈز مىليونلىغان مۇسۇلمانلاردىن ھەر رامىزاندا كېلىدىغان زاكات، ئۆشرە ۋە ھەر زاماندا تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان سەدىقە. ئادەتتە كۆپىنچە مۇسۇلمانلار بەرگەن زاكاتنىڭ قەيەرگە ئىشلىتىلىدىغانلىقىنى سورىمايدۇ. زاكاتتىن ھېساب ئالماسلىق، سەدىقىنىڭ ئۇنۇمىنى تەكشۈرمەسلىك، ئۆشۈرنىڭ نەتىجىسىنى سۈرۈشتە قىلماسلىق پۈتۈن دۇنيا مۇسۇلمانلىرىغا ئورتاق.

مۇسۇلمان دۇنياسىدىكى يۈزلىگەن تەشكىلاتلارنىڭ پەلەستىنلىكلەرنىڭ كۆز يېشى ۋە ھاياتىدىن باشقا مەبلىغى يوق. دۇنيادا مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆشرە، سەدىقە، زاكاتلىرىنى يىغىپ باشقۇرىدىغان تەشكىلاتلار، ۋەخپىلەر ۋە ھەتتا بانكىلار بار. بۇلار مۇقەددەس ئايلاردا قان تۆكۈلۈشىنى ئارزۇ قىلىدۇ. قان بولغاندىلا مۇسۇلماننىڭ يۈرىكى قاناپ زاكاتنىڭ مىقدارى كۆپلەيدۇ، زاكات كۆپەيسە چوتاكەشلەر ئۇنىڭدىن قايرىلىدىغان نىسبەتمۇ كۆپلەپ ماڭىدۇ. زاكاتنى كۆپەيتىشنىڭ يولى قانلىق يۈزلەر، كۆزلەر، تۆكۈلگەن ياشلارنىڭ ئېكرانلاردا «ياردەم بەر!» دەپ تەلمۈرۈپ يالۋۇرىشى بولۇپ، بۇنداق ئېچىنىشلىق چىرايلارنى ئېكرانغا تەقدىم قىلىدىغان ئامىل شەرتسىز ئۇرۇش، ئەلۋەتتە.

پەلەستىن ـ ئىسرائىلىيە توقۇنۇشى پەلەستىن ئۇچۇن قۇرۇلغان ئونلىغان قوراللىق گۇرۇھلارنىڭ ئىقتىسادى جان تومۇرى. بۇ قوراللىق تەشكىلاتلارنىڭ جەڭچىلىرىنى باقىدىغان توقۇنۇشتىن باشقا مەنبە يوق. توقۇنۇش داۋام قىلىپلا تۇرىدىكەن، ئۇلارنىڭ چىقىمى قامدىلىپ تۇرىدۇ. مۇسۇلمانلار خەيرى ـ ئېھسانلىرىنى توقۇنۇشتىكى ئاجىز پەلەستىنلىكلەرنىڭ قوراللىق

كۈچلىرىگە ئاتايدۇ. چۈنكى ئۇلار قۇرۇق گەپكە ئىسرائىلنىڭ چىقىپ كەتمەيدىغانلىقىغا ئىشىنىدۇ، قوراللىق قارشىلىقنىڭ ھەممىنى ھەل قىلىدىغانلىقىنى تەكىتلەيدۇ، ئۇرۇشنى، ئۆلۈمنى مۇقەددەسلەشتۈرىدۇ.

پەلەستىنگە سېلىشتۇرغاندا ئۇيغۇر مەسىلىسى قىيامەتلىك ئەمەس دۇنيالىق مەسىلە، ئىنسانىي مەسىلە، ئىنسانىيەتنىڭ تەقدىرىگە مۇناسىۋەتلىك ھەل قىلغۇچ مەسىلە. ئۇيغۇر دۇنيانىڭ تەرتىپىنى قايتا تۈزمەكچى بولغان خىتاي ۋە ئۇنىڭ بارلىق مۇستەبىت ئىدىيە، ئېقىم ۋە تۈزۈملەردىكى تەرەپدارلىرىغا قارشى خەلقئارالىق كۈرەشنىڭ قۇربان بەرگۈچىسى. ئۇيغۇر دېموكراتىك دۇنياغا قارشى بىر ئىستىبدات دۇنيانى قۇرۇپ چىقماقچى بولغان خىتايغا قارشى ئالدىنقى سەپتە. ئۇيغۇر مەسىلىسى ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىنكى ئىنسانىيەتنىڭ تەقدىرىنى يەنە بىر قېتىم بەلگىلەيدىغان مەسىلە بولۇپ، ئۇيغۇرلار ئىنسانىيەتنىڭ ئىستىقبالى، بەختى ۋە ھۆرلۈكى ئۈچۈن ئۆزىنى قۇربان قىلىۋاتقان، دۇنياغا مۇستەبىتلىكنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى، مۇستەبىتنىڭ قولىغا قالغان خەلقنىڭ قىسمىتىنى ئىسپاتلاپ كۆرسىتىۋاتقان قۇتلۇق مىللەت.

ئۇيغۇرنىڭ مەسىلىسى مىللىي مەسىلە، پەلەستىنلىكلەرنىڭكىدەك كوممۇنىستلارنىڭ، قورال سودىگەرلىرىنىڭ ۋە دىنساتالارنىڭ قولىدا بۇلغانغان، قەستەنلەشتۈرۈلگەن دىنىي مەسىلە ئەمەس. بىز شەرقىي تۈركىستاننى قىبلىمىز بولغانلىقى، قۇرئاندا تىلغا ئېلىنغانلىقى ئۈچۈن ئەمەس، ئاتا مىراس زېمىنىمىز بولغانلىقى، مېلىمىز ۋە مۇلۇكىمىز بولغانلىقى ئۈچۈن خىتايدىن تالىشىمىز، قايتۇرۇپ ئېلىشقا تىرىشىمىز. دېمەك، پەلەستىننىڭ مەسىلىسى مۇسۇلمانلار ۋە يەھۇدىيلار ئارىسىدىكى دىنىي مەسىلە بولسا،

بىزنىڭ تاجاۋۇزغا قارشى مىللىي مەسىلە بولۇپ، خاراكتېرى ئوخشىمايدۇ.

بىزنىڭ مەسىلىمىز سىياسىي كۆچلەرنىڭ كۆشكۈرتىشى بىلەن مەيدانغا چىققان، ئىككى دىنغا ئېتىقاد قىلىدىغان كىشىلەرنىڭ دىنىي كىتابلىرىغا ئاساسەن تالىشۋاتقان مۇقەددەس ئىبادەتگاھ، ئورۇن ۋە شەھەر مەسىلىسى ئەمەس. بىزنىڭ كۆرىشىمىزنىڭ يىلتىزى يۇقىرىقىلارنى مۇقەددەسلەشتۈرگەن ئىلاهىي دەستۇرلارنى مەنبە قىلغان دىنىي كۆرەش ئەمەس. بىز خىتاينى دىنىي، مەزهىپى ۋە پارتىيەسى سەۋەبلىك ئەمەس، تاجاۋۇزچىلىقى، قىرغىنچىلىقى ۋە جىنايەتلىرى سەۋەبلىك ئۆچ كۆرىمىز. خىتاي مۇسۇلمان بولغان تەقدىردىمۇ، شى قاسساپ ئىمان ئېيتقان تەقدىردىمۇ نەپرەتلىنىمىز. خىتاي هەر بىر مەسچىتىمىزنى كەبىدەك هەيۋەت قىلىپ ياساپ بەرسىمۇ، زېمىنىمىزنى جايناماز قىلىپ، بارلىق جانلىقلارنى قىرائەتكار قىلىپ، دىيارىمىزنى ئەزان بىلەن ئويغىتىۋەتسىمۇ ئۆچلۈكىمىزدىن يانمايمىز. خىتاي تۇتقۇن قىلغان ئىماملىرىمىزنى قويۇپ بېرىپ قورچاق رەئىس قىلىپ، زىيالىيلارنى نامازخان قىلىپ، بىزگە بەش ۋاقىت نامازغا ئوقۇغانغا هەق بەرسىمۇ رازى بولمايمىز. خىتاي ئاللاهنىڭ دىننى ئۈستۈن قىلغان دۆلەتتە بىز ياشىمايمىز. بىز خىتاينىڭ پارتىيەسى، هۆكۈمىتى ۋە رەهبەرلىرىنى خەلقئارا سوتقا تارتىپ، تاجاۋۇزچى ئورگانلىرىنى قوغلاپ چىقارمىغىچە بولدى قىلمايمىز.

ئۇيغۇرنى پەلەستىنگە ئايلاندۇرۇش كويىدا يۈرگەنلەر بارمۇ؟ بار! ئەلۋەتتە بار. پەلەستىن مەسىلىسىنى تاجاۋۇزچىلىققا قارشى كۆرەشتىن يەهۇدىيلارغا قارشى كۆرەشكە، يەهۇدىيلارنى يەر شارىدىن يوق قىلىشنى مەقسەت قىلغان دىنىي توقۇنۇشقا، ئىسلام بىلەن يەهۇدىي دىنى ئارىسىدىكى توقۇنۇشقا بۇرۇۋەتكەن

شەرقتىكى بىر قارا كۈچ خۇددى پەلەستىن مەسىلىسىنى قانداق قىلىپ ھەل بولماس دىنىي مەسىلىگە ئايلاندۇرۇپ قويغان بولسا، ئۇيغۇرنىڭ مۇستەملىكىچىلىككە قارشى مۇستەقىللىق كۈرىشىنى «كاپىرلارغا قارشى قىيامەتكە قەدەر داۋام قىلىدىغان جىھاد، ئىسلام دىنىنى دۇنيادا ئۈستۈن قىلىدىغان شەرقىي تۈركىستان مۇسۇلمانلىرىنىڭ تاغۇتلارغا قارشى داۋام قىلىدىغان ئىسلامىي ئازادلىق ئۇرۇشى»غا ئايلاندۇرۇش كويىدا. ئۇلار ھېلىمۇ تەشۋىقاتتا جىددىي ۋە ئاكتىپ ھەرىكەتتە. ئۇلار ـ1997يىلدىن بۇيان مىڭلىغان ئۇيغۇرنىڭ جېنىنى جاڭگالدا قويۇش، مىليونلىغان ئۇيغۇرغا تېررورچى قالپىقىنى كەيدۈرۈشتە تۆھپىكار بولۇش بەدىلىگە مەۋجۇت.

ئۇيغۇرنىڭ ئازادلىق كۈرىشىنى، ھۆرلۈك دەۋاسىنى ئاللاھ ئۈچۈن قىلىنىدىغان دىنىي كۈرەشكە ئايلاندۇرغانلارنىڭ ئارقا تىرىكى ئىزچىل يوشۇرۇن بولۇپ كەلدى. ئۇلارنىڭ خىتايغا بولغان بېقىندىلىقى، شەيدالىقى دىن بىلەن پەردازلىنىپ، ملىتىقنىڭ ئاۋازى بىلەن يېپىلىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ كىملىكى، مەبلىغى ھازىرچە يوشۇرۇن. ئۇلارنىڭ غەربكە، دېموكراتىيەگە، ھۆرلۈككە بولغان ئۆچمەنلىكى ئۇلارنى خىتاي بىلەن، رۇس بىلەن ۋە بارلىق جاھالەتچىلەر بىلەن ھەمتاۋاق بولۇشقا مايىل قىلىپ كەلدى.

ئەجدادىمىز مىڭ تۆت يۈز يىل بۇرۇنقى مەڭگۈ تاشلارغا «بىز كۆكتىن تامغان، يەردىن ئۈنگەن» دەپ ئويغان. بۇ بىر ئەڭ ئەمەلىي ھايات پەلسەپەسى بولۇپ، ئۇنىڭدا ۋەتەنگە بولغان مۇھەببەت ۋە ئۆزىنىڭ كىملىكىگە بولغان غۇرۇر بالقىپ تۇرىدۇ. بۇ بىر جۈملە سۆزدە دۆلەتسىزلىك، زېمىنسىزلىق، ماكانسىزلىقنىڭ بىر مىللەتنىڭ يىلتىزىنى قۇرۇتۇپ تاشلايدىغانلىقى، بىر مىللەت

هەر قانچە ئاسماندىن چۈشكەندەك ئۇلۇغلۇققا، يۈكسەكلىككە ساھىب بولغان تەقدىردىمۇ، سىڭگۈدەك تۈپرىقى بولمىسا پارغا ئايلىنىپ يوق بولۇپ كېتىدىغانلىقى ئەسكەرتىلگەن.

ئۇيغۇر تارىختىن بۇيان ئۆزىنى ئاپىرىدە بولغان زېمىنغا، شارائىتقا ۋە مۇھىتقا باغلاپ چۈشەنگەن، چۈشەنچىلەرنى دەۋرگە ماس تەڭشىگەن، ھاياتلىقنى دۆلەت بىلەن كاپالەتلەندۈرگەن، قەيەرگە بارسا سېپىل قۇرماي دۆلەت قۇرغان. ئۇيغۇر مۇشۇنداق ئۇدۇم بويىچە تىلىنى، ۋەتىننى ۋە تەبىئەتنى ئانام دەپ سۈپەتلەپ، ياتلارغا تارتقۇزماي ئاسراپ، مۆرىتى كەلگەندە جان پىدا قىلىپ كەلگەن. «كۆلتېكىن مەڭگۈ تېشى»دا «تەڭرى ئۆلمەيدۇ، ئىنسان بالىسى ئۆلۈشكە يارىتىلغان» دېيىلگەن ئىكەن. بۇ ھېكمەت تەڭرىنىڭ ئەبەدىيلىكى، تەڭرىگە، تەڭرىدىن چۈشكەن ئىلاھى كىتابلارغا باغلانغان ئۇرۇشنىڭ تەڭرىدەكلا مەڭگۈلۈك بولىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرسە، ئىنسانغا باغلانغان ھەرقانداق ئۇرۇشنىڭ تۈگەشكە مەھكۇم ئىكەنلىكىدىن، ئىنسانلارنىڭ تىلىنى، يېرىنى تارتىۋالغۇچىغا، ئىنسانلىق ھوقۇقنى پايخان قىلغۇچى زالىملارغا قارشى كۈرەشنىڭ ھامان بىر نەتىجىگە ھاملىدار ئىكەنلىكىدىن خۇشخەۋەر بېرىدۇ. شۇڭا ئۇيغۇرنىڭ پاجىئەسى قىيامەتلىك ئەمەس ۋاقىتلىق مەسىلە، ئۇيغۇرنىڭ ھۆرلۈكى پەقەتلا ۋاقىت مەسىلىسى.

2021 ـ يىلى 5 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى

غەربنىڭ كەتمىنى ئۇيغۇر، شەرقنىڭ دەردمىنى ئۇيغۇر

ئۇيغۇر قىرغىنچىلىقى غەربتە ھېسداشلىققا ئېرىشكەندىن كېيىن، شەرقتە بۇنى چۈشىنىش ۋە چۈشەندۈرۈشنىڭ تۈرلۈك ئۇسۇللىرى ئوتتۇرىغا چىقىشقا باشلىدى. شەرق مۇسۇلمان ئەللەردىكى ھەر قايسى مەتبۇئاتلاردا بۇ قىرغىنچىلىققا تۈرلۈك چۈشەنچە بېرىشلەر ۋە شەرھلەشلەر قايناپ، مەتبۇئات، يېغىن ۋە تۈرلۈك مۇھاكىمىلەردىن ئورۇن ئالدى. بۇنىڭ ئىچىدە ئۇيغۇرغا ئەڭ ئاسان تەسىر قىلىدىغان ئەرەبچە ۋە تۈركچە قانالىلاردا بۇ ھېسداشلىقنىڭ مەنپەئەتنى مەنبە قىلغانلىقى ئىزچىل تەكىتلىنىپ كېلىۋاتىدۇ. بۇنداق مەنپەئەت تەلىماتى يەنە مالايچە، ھىندونېزىيەچە، بېنگالچە، پارسچە ۋە ئوردۇچە مەتبۇئاتلاردا تەكىتلىنىپ، ئۇيغۇرنىڭ بېشىدا ئەلەڭگىۋاتقان ھالاكەت سايىسىنى شۇ تىللاردا سۆزلەيدىغان مۇسۇلمانلار ئارىسىدا گۇمانلىق پاراڭغا، شۇبھىلىك سۈيقەستكە ۋە چايدىن كېيىنكى ئىچ پۇشۇقىغا ئايلاندۇرۇش مەقسەت قىلىنىۋاتىدۇ.

ئۇيغۇر مەسىلىسىنى مەنپەئەت نۇقتىسىدىن چۈشىنىش ۋە چۈشەندۈرۈش ئۇيغۇرلار ئىچىدىكى ئەرەبچە ۋە تۈركچە خەۋەرلىنىدىغان سەرخىللار بىلەن غەرب تىللىرىدا ئۇچۇرغا ئېرىشىدىغان زىيالىيلارغا ئورتاق بولۇشى دىققەتكە سازاۋەر. بۇنداق قاراشلار ئىجتىمائىي تاراقتۇلاردا بارغانچە يېيىلىشقا باشلىغان بولۇپ، ئۇيغۇرچە قارشىلىقلارنى غەربنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن خىزمەت قىلىۋاتقانغا چىقىرىش كۆپىيىۋاتىدۇ. بولۇپمۇ ئۇقۇمۇشلۇق

ئۇيغۇرلارنىڭ بۇ قاراشتىكى سىنلىق سۆھبەتلىرى، ئاۋازلىق تەبلىغلىرى ۋە تۈرلۈك يازمىلىرىنىڭ يۇقىرى نىسبەتتە كۆرۈلۈشى كىشىنى ئويغا سالىدۇ. بۇنداق مەنپەئەت تەلىماتى مۇھاجىرەتتە ئۇيغۇرلار ئومۇمىيۈزلۈك سۆيىدىغان ئەرەبچە ۋە تۈركچە ئارقىلىق ئەقىللەردىن ئورۇن ئېلىشى پاراڭ، سۆھبەت ۋە مۇلاھىزىلىردە كۆرۈلۈشى كىشىنى تەئەججۈپكە سالىدۇ.

2021 ـ يىلدىن باشلاپ خىتاي ئۇيغۇرغا بولۇۋاتقان خەلقئارالىق ھېسداشلىققا قارشى ھەرىكەتكە ئۆتكەن بولۇپ، بۇنىڭغا ئاساسلىق سەھنە تۈركچە ۋە ئەرەبچە مەتبۇئاتلار بولۇۋاتىدۇ. تەشۋىقات ھەرىكىتىدە خىتاي شەرق مۇسۇلمان ئەللەردىكى غەرب ئۆچمەنلىكىدىن ۋاستە تاللىماي پايدىلىنىۋاتىدۇ. خىتاي ياللىۋالغان چەتئەللىك دىپلوماتلار، تەتقىقاتچىلار، ئوقۇغۇچىلار، ساياھەتچىلەر ئۇيغۇردىكى قارشىلىقنى ۋە بۇ قارشىلىققا يېتەكچىلىك قىلغۇچىلارنى غەربتىن مەنپەئەتلىنىۋاتقان قىلىپ كۆرسەتمەكتە. بولۇپمۇ خىتاي مارتتىن بۇيان تارقاتقان بىر يۈرۈش سىنلاردا غەربنىڭ ئۇيغۇرلارغا قىلىۋاتقان ھېسداشلىقلىرى مەنپەئەت، ئۇيغۇر مۇسۇلمانلارنىڭ خىتايدىكى «بەختلىك» ھاياتىدىن قىزغىنىش، خىتاينىڭ تەرەققىياتىنى چەكلەش قاتارلىق نۇقتىلاردىن چۈشەندۈرۈلگەن. ھەتتا ئۇيغۇرلارنىڭ پائالىيەتلىرى ئامېرىكا دۆلەتلىك دېموكراتىيەنى ئىلگىرى سۈرۈش فوندىغا چېتىلىپ تۆھمەت قىلىنغان بولسا، ئۇيغۇر تەشكىلاتلىرىنىڭ ھەرىكىتى ئامېرىكا مەركىزىي ئاخبارات ئىدارىسىغا باغلاپ قارا سۈركەلگەن.

خىتاي تەشۋىقاتى ئاپرېلدا تارقاتقان «يوشۇرۇن ئېقىن» دېگەن فىلىمدە ئۇيغۇر ئېلىدە بولۇۋاتقان بارلىق قارشىلىقنى مەۋجۇتلۇقتىن قالغان «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام ھەرىكىتى» دېگەن تەشكىلاتقا باغلىغانىدى. شۇندىن كېيىنكى بىر مۇخبىرلارنى كۈتۈۋېلىش

يغننـدا خـتـاي بايـاناتچسـى خـۇا چۈنيـڭ مەزكـۇر تەشـكىلاتنى ئامېرىكىنىڭ قوللاۋاتقانلىقىنى ئىما قىلدى. تۈركچە ۋە ئەرەبچە تەشـۋاتقاتلاردىمۇ «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام ھەرىكىتى»نى ئامېرىكىنىڭ پېچكىسى قىلىپ تەسۋىرلەش ئەۋج ئالغان بولۇپ، جۈملىدىن بۇ تور دۇنياسىدا تېخىمۇ كەڭرى يېيىلماقتا. بۇنىڭدا خىتاينىڭ ئامېرىكىغا قارشى كەيپىياتى كۈچلۈكرەك بولغان مۇسۇلمان دۇنياسىنى نىشانغا ئالغانلىقى شۈبھىسىز.

خىتاي ھۆكۈمىتى ئۇيغۇرلارنىڭ ۋەتەندىكى ۋە مۇھاجىرەتتىكى ھەرىكەتلىرىنى پۈتۈنلەي ئىقتىسادىي مەنپەئەت ئۈچۈن قىلىنۋاتقان ياللانمىلىق دەپ چۈشەندۈرۈۋاتىدۇ. خىتاي تەشۋىقات ئاپپاراتلىرى ئۇيغۇردىكى تۈرلۈك قارشىلىقلارنى، ئۆكتىچىلىكلەرنى ۋە نارازىلىقلارنى «غەربنىڭ ئىغۋاگەرچىلىكىگە ماسلاشقانلىق، ئۇلارنىڭ كەتمىننى چاپقانلىق» دېسە، بۇنى قوللاۋاتقان، يېتەكلەۋاتقان ئۇيغۇرلار، ئۇيغۇرشۇناس ئالىملار ۋە باشقا مىللەتلەردىن بولغان ئاكتىپلارنى غەربنىڭ پۇلىغا دۇم چۈشكەن ياللانمىلار دەپ ئىزاھلاۋاتىدۇ.

ئۇيغۇرلارنىڭ مۇھاجىرەتتە تىنچ يول بىلەن زۇلۇمغا قارشى تۇرۇشنى «غەربكە كەتمەن چېپىش» دەپ قاراش ئۇيغۇرلاردىمۇ خېلىدىن بېرى مەۋجۇت ئىدى. بولۇپمۇ غەربتە نامايىش، يىغىن ۋە تۈرلۈك پائالىيەتلەر بىلەن خىتاي زۇلۇمغا قارشى تۇرۇۋاتقانلارنى «غەربنىڭ كەتمىننى چاپىدىغانلار، ئامېرىكىنىڭ ئىسىق يوتقىنىغا دۇم چۈشكەنلەر، قۇرۇق گەپ قىلىدىغانلار» دەپ ئەيىبلەپ كېلىۋاتقانغا يىگىرمە يىلدىن ئاشتى.

ئۇيغۇردىكى قارشىلىقنىڭ غەربتىكى يۆلىكى خىتايغىمۇ، ئۇيغۇرغىمۇ، دۇنياغىمۇ كۈندەك روشەن. ئەمما قارشىلىق كۆرسىتىشنىڭ شەرقتىكى مەنبەسىنى نە شۇ ئىشنىڭ ساھىبلىرى ئاشكارىلىمىدى، نە خىتاي بۇنداق مەنبەلەرنى ئەيىبلەپ

باقمىدى. ئۇيغۇر تەشكىلاتلىرىغا شەرقتىن كېلىدىغان، شەرق مۇسۇلمان ئەللەردىن تەمىنلىنىدىغان ئىقتىساد ئىزچىل سىرلىق بولۇپ كەلدى.

خىتاي ئەركىن ئاسىيا رادىيوسى بىلەن دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيىنى غەربتىن نەپلىنىش بىلەن ئەيىبلەپ كەلگەن ئىدى. ئۇنداقتا، بۇ ئەمەلىيەتمۇ؟ ياق. خىتاي دائىم ھۇجۇم قىلىدىغان ئەركىن ئاسىيا رادىيوسى ئۇيغۇرلارنى «قۇترىتىش» ئۈچۈن قۇرۇلغان ئەمەس، مەزكۇر رادىيو 1996 ـ يىلى قۇرۇلۇپ، تۇنجى تەسىس قىلىنغان تىل ئۇيغۇرچە ئەمەس، خىتايچە. ئۇيغۇرچە 1998 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا، يەنى دېكابىردا قوشۇلغان بولۇپ، ئاڭلىتىش ۋاقتى يېرىم سائەت ئىدى. ئامېرىكا قوللاۋاتىدۇ دېيىلگەن دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيىنىڭ ئامېرىكا دۆلەتلىك دېموكراتىيەنى ئىلگىرى سۈرۈش فوندىنىڭ مەبلىغىنى قولغا كەلتۈرگەن ۋاقتى 2005 ـ يىلدىن كېيىن.

ئۇيغۇرلار شەرقتىن نەپلەنمەمدۇ؟ ياق. غەرب ئۇيغۇرلار ئۈچۈن بىر رادىيودا ئۇيغۇرچە ئاڭلىتىش تەسىس قىلغان بولسا، شەرق مۇسۇلمان ئەللەردىن تۈركىيە ۋە سەئۇدى ئەرەبىستانمۇ رادىيودا ئۇيغۇرچە ئاڭلىتىشنى يولغا قويغان. سەئۇدى ئەرەبىستاننىڭ جىددە شەھىرىگە جايلاشقان ئۇيغۇرچە رادىيو قانىلى 1982 ـ يىلى بىر سائەتلىك ئاڭلىتىش بىلەن باشلانغان، 1999 ـ يىلى ئىككى سائەتكە چىقىرىلغان. ئۇيغۇرلار غەربكە كەتمەن چېپىۋاتىدۇ، دېگەن سۆز توغرا بولسا، تۈركىيە ۋە ئەرەبىستاندىكى ئۇيغۇرچە رادىيو شەرققە كەتمەن چېپىۋاتقان بولامدۇ؟ ھالبۇكى، نېمە ئۈچۈن خىتاي تەشۋىقاتى غەربتىكى ئۇيغۇرنىڭ ئاۋازىنى ئۆچۈرمەكچى بولىدۇ ـ يۇ، شەرقتىكى بۇ ئۇيغۇرچە ئاۋازغا ھۇجۇم قىلمايدۇ؟

ئۇيغۇرنىڭ دەۋاسىغا بەلگىلىك ئىقتىساد ئاجراتقان ئامېرىكىدىكى دۆلەتلىك دېموكراتىيەنى ئىلگىرى سۈرۈش فوندى بۇنى مەخسۇس ئۇيغۇرلارغا مەخپىي ئاجراتقان ئەمەس. مەبلەغكە بۇگۈنكىدەك قىرغىنچىلىققا ئۇچرىمايۋاتقان تىبەتلەر، خىتايلار، ئاراكانلىقلار ۋە ۋىيېتنامىلىقلارمۇ ئېرىشىۋاتىدۇ. مەزكۇر فوند دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيىغىلا ئەمەس، بەلكى خىتاي دېموكراتلىرىغىمۇ، دۇنيادىكى باشقا دېموكراتىزمچى كۈچلەرگىمۇ ئىقتىساد ئاجرىتىدۇ. ئۇيغۇرلار ئامېرىكىدىن ئېرىشكەن قوللاش ھەرگىزمۇ سەۋەبسىز بۇگۈنكى ھالغا كەلگەن ئەمەس، بەلكى يىللىق پىلانلارنى يوللاش، ئۇنى مۇۋەپپەقىيەتلىك تاماملاش ۋە ئورۇنلانغان خىزمەتلەردىن دوكلات قىلىش، قايتا ئىلتىماس قىلىش بەدىلىگە كەلگەن. قوللاشنىڭ ئاز ـ ئازدىن كۆپلەپ مېڭىۋاتقانلىقى قىلىنۋاتقان خىزمەتنىڭ نەتىجىسىدۇر.

غەربنىڭ، بولۇپمۇ ئامېرىكىنىڭ ئۇيغۇرنىڭ ئاۋازىنى قوللىشى قەيەردىن كېلىدۇ؟ بۇ ئامېرىكىنىڭ دېموكراتىك قىممەت ـ قاراشلارنى، دېموكراتىك تۈزۈمنى، ئادالەتنى، قانۇننىڭ ئۈستۈنلۈكنى ۋە كىشىلىك ئەركىنلىكنى دۇنياغا يېيىشنى مەقسەت قىلغان دۆلەت ئەنئەنىسى، سىياسىي مەدەنىيىتى ۋە خەلقئارا غايىسىدىن كېلىدۇ. مەزكۇر غايە ئۈچۈن ئامېرىكا تۈرلۈك ئەل ۋە خەلقلەرنىڭ دېموكراتىك پائالىيەتلىرىگە يارداەم بېرىدۇ. غەربتە تۈزۈم خىتايغا ئوخشاش بىر شەخسنىڭ، بىر پارتىيەنىڭ ئىرادىسىگە باغلانغان ئەمەس. غەرب دېموكراتىك تۈزۈمىدە بىر پارتىيە ۋە بىر سىياسىيون پەقەت بىر قېتىملىق سايلامنىڭ غالىبى بولالايدۇ. غەربتە بىر قېتىملىق ھۆكۈمەتنىڭ بىرەر نۆۋەت كۆرۈشمىسىگە نائىل بولغان ئۇيغۇر دەۋاگەر مەزكۇر ھۆكۈمەتنىڭ مەڭگۈلۈك دوستى بولۇپ كەتمەيدۇ. شۇڭا ئۇيغۇر تەشكىلاتلار غەربنىڭ تۈزۈمى، قىممەت ـ قاراشلىرى ۋە غايىسىنى دەستەك قىلىپ تۇرۇپ ئۇلارنىڭ قوللىشىنى

دائىمىلىققا ئىگە قىلىشقا تىرىشىدۇ.

غەربنىڭ ئۇيغۇرغا يارىدىمى ھېچقاچان مەخپىي، پىلان - پروگراممىسىز، تەكشۈرۈش ۋە نازارەتسىز بېرىلمەيدۇ. يارەمنى مەخسۇس ئۇيغۇرنى ئىزدەپ سوراپ بېرىدىغان ئىش تېخىمۇ مەۋجۇت ئەمەس. بۇنداق دەستەكنى ئېلىش ئۈچۈن مۇرەككەپ ئىلتىماس جەريانى كېتىدۇ. ئىلتىماس قىلغۇچى بەلگىلىك خىزمەتلەرنى باشتىن كەچۈرگەن بولۇشى، مەلۇم نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرگەن بولۇشى، تەلەپ قىلىنغان ئىقتىسادقا لايىق ئىقتىدارى بارلىقىنى بۇرۇنقى دەۋالىرى ۋە خىزمەتلىرى جەريانىدا ئىسپاتلىغان بولۇشى كېرەك. شۇڭا ئۇيغۇر تەشكىلاتلار ئىچىدە دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيى، ئۇيغۇر كىشىلىك ھوقۇق قۇرۇلۇشى قاتارلىق بىر قانچە تەشكىلاتلار ئىزچىل قوللاشقا نائىل بولۇپ كەلدى. قالغان تەشكىلاتلار ئەزالىرى ۋە ئۇيغۇر جامائىتىنىڭ قوللىشى بىلەن پائالىيەتلەرنى داۋام قىلىۋاتىدۇ.

خىتاي غەربتىكى ئۇيغۇرغا يار - يۆلەك بولۇپ كېلىۋاتقان تەشكىلاتلارنى ئاشكارا ئەيىبلەپ كېلىۋاتىدۇ. ئەمما شەرقتىكى ئۇيغۇرلارغا مەبلەغ ئاجراتقان تەشكىلاتلار ھەققىدە ئېغىز ئاچقان يوق. بىر قىسىم ئۇيغۇر سەرخىللار دېموكراتىك يوللار بىلەن كۈرەش قىلىدىغان غەربتىكى ئۇيغۇرلار ئېرىشكەن ئىقتىسادتىن گۈمانلىنىپ، تۈرلۈك پەرەزلەرنى ھەتتا تۆھمەتلەرنى ئاشكارا دېيىشتىن قورقمايدۇ. ئەمما دىننى ۋاستە قىلىپ دەۋا قىلىۋاتقان كۈچلەر 20 يىلدىن بېرى ئېرىشىۋاتقان ئىقتىسادنىڭ مەنبەسى ھەققىدە پەرەزلەرنى ئوتتۇرىغا قويمايدۇ، قويغان تەقدىردىمۇ نەزەرگە ئېلىنمايدۇ، ھەرقانداق خاتالىقمۇ يوشۇرۇلۇپ ئاممىۋىلاشمايدۇ. ئەمەلىيەتتە شەرقتىكى مائاش ئېلىپ ئىشلەيدىغان تەشكىلاتلار ۋە دەۋاگەرلەرنىڭ سانى غەربتىكىدىن نەچچە ھەسسە كۆپ.

ئۇيغۇرغا قىرغىنچىلىق قىلىشتا شەرقنىڭ يارىدىمىگە ئېرىشكەن خىتاي، دېموكراتىك يوللارغا مۇراجىئەت قىلغان غەربتىكى ئۇيغۇرلارنى غەربنىڭ كەتمىننى چېپىش بىلەن قارىلاشنى داۋام قىلىۋاتىدۇ، بەلكىم خىتاي شەرقتە بەزى شەخس ۋە ئورگانلارنى سېتىۋالغانلىقى ئۈچۈن ئۇيغۇرلارنىمۇ غەربتە شۇنداق سېتىلغانلار، ساتقۇنلار قاتارىدا ساناۋاتقان بولۇشى مۇمكىن. خىتاي كومپارتىيەسى ئۆزىنىڭ دۆلىتىدە 80 مىليوندىن ئارتۇق پارتىيە ئەزاسىنى بىر مىليارد تۆت يۈز مىليون خەلقنىڭ قان تەرى بەدىلىگە بېقىۋاتقانلىقى ئۈچۈن، غەربتىكى ئۇيغۇر تەشكىلاتلارنىمۇ غەرب شۇنداق بېقىۋاتىدۇ دەپ چۈشىنىپ بېقىندىلىق بىلەن ئەيبلەۋاتقان بولۇشى مۇمكىن. ھالبۇكى، غەربتە ئۇيغۇرنى قوللاۋاتقانمۇ باج تاپشۇرۇۋاتقان خەلق، بۇندىن كېيىن قوللايدىغانمۇ شۇ خەلقنىڭ ھۆرلۈك، ئادالەت ۋە دېموكراتىيەگە بولغان تەلپۈنۈشى، ئىشەنچى ۋە ئىرادىسى. خىتاينىڭ ئۇيغۇر دەۋاگەرلەرنى «غەربنىڭ قونچىقى، غەربكە كەتمەن چاپىدۇ، غەربنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ» دەپ ئەيىبلىشى دەل خىتاينىڭ ئۆزىدىكى شەرقچە ئاجىزلىقنىڭ، ئۆزىدىكى خۇينىڭ، ئۆزىدىكى سىياسىي نەيرەڭنىڭ ئۆز ئاغزى بىلەن ئېتىراپ قىلىنىشىدىن ئىبارەت، خالاس.

2021 ـ يىلى 5 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى

خىتاي راستلا پەلەستىننى قوللىسا

خىتاينىڭ بۇ قېتىملىق ئىسرائىلىيە ـ پەلەستىن توقۇنۇشىدا پەلەستىننى قوللىغانلىقى، پەلەستىن قوراللىق كۈچلىرى ئىشلەتكەن راكېتالارنىڭ بەزىسىنىڭ خىتايدا ئىشلەنگەنلىكى ئوتتۇرىغا چىقتى. ئەمەلىيەتتە خىتاينىڭ بۇنداق توقۇنۇشلاردا ئىزچىل پەلەستىننى قوللاپ كېلىۋاتقىنىغا يېرىم ئەسىردىن ئاشتى. خىتاي تەشۋىقاتى ئىزچىل بۇرمىلاۋاتقان پەلەستىن مەسىلىسى ھەل بولماقتا يوق بارغانچە ئېغىرلاپ كەتتى. خۇددى خىتاي قوللىغان ئافغانىستاندىكى تالىبان، ھىندىستاندىكى ماۋچىلار، كەشمىردىكى جەيشى مۇھەممەد، سۇرىيەدىكى بەشەر ئەسەت كۈچلىرى قانداق يوقالماي تۇرۇۋاتقان بولسا، پەلەستىندىكى قوراللىق قارشىلىقىمۇ خىتاينىڭ قولىدا بىر كوزىر سۈپىتىدە مەۋجۇت بولماقتا. بۇنداق قوللاشلار كۈچەيگەنچە، ئۇزارغانچە خىتاي بارغانچە مۇسۇلمان دۇنياسىدا قەلبلەردىن ئورۇن ئالدى. ئۇيغۇرلارنىڭ ئىسلام ئالىمىدە كۆز ياشلىرىنىڭ سۈرتۈكسىز، جەسەتلىرىنىڭ كۆمۈكسىز، يارىلىرىنىڭ تېڭىقسىز قېلىشىدىكى مۇھىم سەۋەبلەرنىڭ بىرى مۇشۇ.

خىتاي خەلقئارا يىغىنلاردا پەلەستىننى قوللىسا، بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىدا «پەلەستىنلىكلەرنىڭ ھوقۇقى چەيلىنىۋاتىدۇ» دەپ چىڭ تۇرسا، ئىسرائىلىيەنى بۇنىڭ ئۈچۈن ئەيىبلىسە بۇنىڭغا سوئاللارنى قويماي بولمايدۇ. پەلەستىن دۇنيادا ۋە ئىسرائىلىيەنىڭ قېشىدا بىر مۇستەقىل دۆلەتتەك سالاھىيەتكە ئىگە، ئۇنىڭ سايلانغان ھۆكۈمىتى، ساقچى كۈچلىرى، خاماسقا ئوخشاش

قوراللىق تەشكىلاتلىرى، ب د ت دا ۋەكىلى بار. ھەر قايسى دۆلەتلەردە ئەلچىخانىسى بار، خىتايدا ئۇيغۇر ياكى تىبەتنىڭ شۇنداق سالاھىيىتى بارمۇ؟ سەن ئۆزۈڭ بېسىۋالغان مىللەتكە خەقتەك ھوقۇق بەرمەي تۇرۇپ، خەقنى باسقۇنچى، تاجاۋۇزچى دەپ ب د ت يىغىندا بۇنچە قاتتىق ئەيىبلەشكە نېمە ھەققىڭ؟

ئەگەر خىتاي پەلەستىندە دۆلەت قۇرماقچى بولسا نېمە ئۈچۈن ئۇيغۇرنىڭ، تىبەتنىڭ قۇرۇلۇپ بولغان دۆلىتىنى بېسىۋالىدۇ؟ نېمە ئۈچۈن ئۇلارنىڭ دۆلىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرىدىغان ئىدىيەسىنىمۇ جىنايەت ھېسابلايدۇ؟ سەن يەھۇدىيلار بىلەن تەڭلا دۆلەت قۇرۇش پۇرسىتى كەلگەندە ئۆزى دۆلەت قۇرمىغان، خەلقىمىزنى جەمئىيەتنىڭ قارارىنى كۆزگە ئىلماي پۇرسەتنى قولدىن بەرگەن پەلەستىنلىكلەرنىڭ دۆلەت قۇرۇش ھوقۇقىنى ئېتىراپ قىلىسەن، قوللايسەن، نېمە ئۈچۈن ئۇيغۇر بىلەن تىبەتنىڭ دۆلەت قۇرۇش ئارزۇسىنى تېررورچىلىققا باغلاپ ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىسەن؟

خىتاي ئىسرائىلىيەنى ئەيىبلەشتىن بۇرۇن ئىسرائىلىيەدەك باشقا مىللەتلەرنىڭ قانۇنى ھوقۇقىنى ئېتىراپ قىلالامدۇ؟ ئىسرائىلىيەدەك باشقا مىللەتنىڭ ئانا تىللىق مائارىپىغا يول قويالامدۇ؟ باشقا مىللەتنىڭ مەدەنىيىتى، ئېتىقادى، سەنئىتى ۋە تەرەققىياتىنى ھەرقانداق يەردە يەكلىمەي، چەكلىمەي ئۆزىنىڭ تەقدىرىنى ئۆزى بەلگىلىشىگە يول قويالامدۇ؟

خىتاي ئىسرائىلىيە ئۆزىدىكى پەلەستىنلىكلەرگە بەرگەن ھوقۇقنى ئۇيغۇرغا بەرمەي تۇرۇپ قايسى يۈزى بىلەن خەقنى ئەيىبلەيدۇ. مانا مۇشۇ دەقىقىلەردە ئىسرائىلىيەدىكى ئەرەبلەر قۇرغان پارتىيەلەر ۋە ئەرەب سىياسىيونلار ئىسرائىلىيەنىڭ قىلمىشىنى ئەيىبلەۋاتىدۇ، نامايىش تەشكىللەۋاتىدۇ، بۇنداق نامايىشلارغا يەھۇدىيلارمۇ قاتنىشۋاتىدۇ، قېنى خىتاينىڭ ئىسرائىلىيەنى

ئەيىبلىگۈدەك يۈزى بولسا ئۇيغۇرنىڭ پارتىيە قۇرۇشىغا ئەمەس ئائىلە قۇرۇشىغا، كوچىلاردا نامايىش قىلىشىغا ئەمەس كامېراسىز كوچىلاردا يۈرۈشىگە، ھۆكۈمەتنى تەنقىد قىلىشىغا ئەمەس ئۇيغۇر تىلىدا خالىغانچە سۆزلىشىگە يول قويۇپ باقسا بولمامدۇ؟

ئەگەر خىتاي ئىسرائىلىيەنى ئەيىبلىمەكچى بولسا ئىسرائىلىيە غەززە ۋە غەربىي قىرغاقتىن چىقىپ كەتكەندەك ۋەتىنىمىزدىن چىقىپ كەتسۇن، ئاندىن ئارىغا تام سالسۇن. خىتاي ۋە شەرقىي تۈركىستان ئارىسىغا تام قوپۇرۇلسۇن. خىتاي ئارا يۇلتۇزغا سالغان ئۇ تامدىن بىز پەلەستىنلىكلەردەك ئىش ئىزدەپ، خىزمەت ئىزدەپ، پۇرسەت ئىزدەپ ئارتىلمايمىز. ئۇ تامنى ھەتتا ئالتۇن بىلەن قوپۇرۇپ، دوللار بىلەن چۈمكەپ قويسىمۇ يېقىن كەلمەيمىز. خىتاي ئىسرائىلىيە غەززەدىن چىقىپ كەتكەندەك ۋەتىنىمىزدىن چىقىپ كەتسە، بىزدىن ھەرگىز خاماستەك تەشكىلات چىقمايدۇ. خىتاي ئارا يۇلتۇزنىڭ ئۇ تەرىپىگە ئۆتۈپلا كەتسە، بىزنىڭ ئۇلار بىلەن ئىشىمىز يوق.

خىتاي ئىسرائىلىيە غەززەدىن ئايرىلغاندەك قومۇلنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى ۋەتىنىگە كەتسە، بىزنىڭ خاماستەك رۇستىن كاتيۇشا ئېلىپ، ئىراندىن راكېتا ئېلىپ چېگرانىڭ ئۇ تەرىپىدىكى خىتاي پۇقرالارنى بومباردىمان قىلىش خىيالىمىز يوق. بىز مىڭ يىلدىن ئارتۇق مۇسۇلمان، لەۋزىمىزدە تۇرۇمىز، خىتاي چىقىپلا كەتسە كەينىدىن باستۇرۇپ بارمايمىز، قوغلىمايمىز.

ئەگەر خىتاي ئىسرائىلىيەنى ئەيىبلىمەكچى بولسا ئىسرائىلىيەدىن شۇنى سوراپ باقسۇن؛ ئىسرائىلىيە زېمىنىدا ياشاۋاتقان ئىككى مىليونغا يېقىن ئەرەبكە بىر لاگېر قۇرۇپ باقتىمۇ؟ ئۇلارنىڭ ئۆيىگە بىردىن يەھۇدىينى ياتقۇزۇپ قويدىمۇ؟ ئەرەب قىزلارنى يەھۇدىيلارغا خوتۇنلۇققا تۇتۇپ بەردىمۇ؟ ئەرەبلەرگە

يەھۇدىيلارنىڭ كىچىك دوپپىسىنى كەيدۈرۈپ «مەن يەھۇدىي!» دېگۈزۈپ سازايى قىلدىمۇ؟ ئەرەبلەرگە چوشقا يېگۈزدىمۇ؟ ئەرەب مۇسۇلمانلارنى چوشقا باققۇزدىمۇ؟ ئەرەبلەرنىڭ مەسچىتلىرىنى قاۋاقخانا قىلىۋالدىمۇ؟ ئەرەبلەرنىڭ ئاياللىرىنى تۇغماس قىلىپ، ياشلىرىنى قۇل ئىشچى، بالىلارنى ئەجدادسىز ماڭقۇرت قىلىشقا يىغىۋالدىمۇ؟

خىتاينىڭ پەلەستىنلىكلەرنى قوللىشى راست بولسا خەلقىنىڭ قوللىشىغىمۇ يول قويسۇن، خىتاي خەلقىمۇ ھۆكۈمىتىگە ماسلىشىپ ئىسرائىلىيەگە قارشى نامايىش قىلسۇن! خىتاي بۇنى قىلالامدۇ؟ ياق، ھەرگىز قىلالمايدۇ. چۈنكى خىتاي كومپارتىيە ھۆكۈمىتىنىڭ پەلەستىننى قوللىشى قانچىلىك يالغان بولسا ئۇنىڭ ئىسرائىلىيەنى ئەيىبلىشىمۇ شۇنچىلىك ساختا. بىر مىللەتنى يەر يۈزىدىن يوقىتىۋاتقان خىتاينىڭ يەنە بىر مىللەتكە دۆلەت بەرپا قىلىمەن دېيىشى قولىدىكى قاتىللىق پىچىقىنى ئوپپىراتسىيە پىچىقى دەۋالغاندەك يالغانچىلىقتىن باشقا نەرسە ئەمەس.

2021 ـ يىلى 5 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى

يېڭىلگەن ئۇلگىمۇ يەڭگەنمۇ؟

كۆز ئالدىمىزدا پەلەستىن كۆيۈۋاتىدۇ، پەلەستىنده ۋەتەنگە تۇۋرۇك بولمىغان بايلىق، ۋەتەنپەرۋەرلىكنى تۇغمىغان ئىدىيە، ۋەتەنگە كېسەك بولمىغان ئۆيلەر، ۋەتەن قۇرالمىغان يارىماس پىكىرلەر كۆيۈۋاتىدۇ. ئوتنى تۇتقاننىكىمۇ، قويغاننىكىمۇ قوللىرى يارا، يۇرىكى قان، كۆزلىرى ياشلىق. دۇنيادا بولۇۋاتقان بۇ ئىشلار بىلەن ئۇيغۇرنىڭ ئىشى يوقمۇ؟ بار، بۇ ئىشلاردا بىزگە ئىبرەت بار، ھېكمەت بار، ئەقلىمىزنى ئاچىدىغان خىسلەت ۋە قىممەت بار، ئەلۋەتتە.

پەلەستىنده بومبىلارغا قالقان بولغان بالىلار، قوراللىق قوشۇنغا ئىستىھكام بولغان بىنالار، كاتيۇشا ئېتىلىپ چىقىدىغان كوچىلار بومباردىمان قىلىنىۋاتىدۇ. بۇنىڭ سەۋەبى نېمە؟ بىر نامايىشنىڭ توقۇنۇشقا ئايلىنىشى، توقۇنۇشتا قورالغا نىشان بولغان پەلەستىنلىكلەر ئۇچۇن جاكارلانغان قىساس شوئارى، خاماس ۋە جىھادچىلارنىڭ ئۆي ئۆيلەرنى بازا قىلىپ ئاتقان مىڭلارچە راكېتالىرىنى ۋە بۇ راكېتالاردا جەبىرلەنگەنلەرنىڭ چۇقانى.

بۇ ئۇرۇش قانداق ئاياغلىشىدۇ؟ تەبىئىكى مىڭلىغان كىشىلەرنىڭ يۇرت ـ ماكانلىرىدىن ئايرىلىشى، يۇزلىگەن بىگۇناھ ئىنساننىڭ پۇچىلىنىشى، خىتاينىڭ قورال بىلەن تەمىنلەشنى توختىتىشقا مەجبۇر بولۇشى، ئىراننىڭ يارىدەمنى كېسىشى، خاماسنىڭ بازىلىرىدىن ئايرىلىپ مەغلۇپ بولۇشى بىلەن جىمىپ قالىدۇ. زۇلۇم بىچارە ئاۋامغا، ئۇنۇم قوراللىق گۇرۇھلارغا بولىدۇ.

خاماس قاتارلىق كۈچلەرنىڭ ئىقتىسادىي مەنبەسى كېڭىيىدۇ، جامائەت ئاساسى پۇختىلىنىدۇ، خەلقئارا تەسىرى كۈچلىنىدۇ ۋە چوڭقۇرلىشىدۇ.

پەلەستىننى كۆيدۈرگەن پىكىر نېمە؟ پەلەستىلىكنى دۆلەتسىز قويغان نېمە؟ بىزدەك كۆيۈپ ئۆلۈۋاتقان مىللەت ئۈچۈن بۇ ئوتتىكى ھېكمەت نېمە؟ گەپنى ئۇيغۇرلاردەك ئىرقى قىرغىنچىلىققا ئۇچراپ دۆلەتلىك بولغان يەھۇدىيلاردىن ۋە ئىرقى قىرغىنچىلىققا ئۇچرىماي دۆلەتسىز ياشاۋاتقان، مۇھاجىر نوپۇسى يەرلىك نوپۇسىدىن كۆپ بولغان، داڭقى مۇسۇلمان دۇنياسىغا كېڭەيگەن بىلەن تاجاۋۇزغا قارشى كۈرىشى دىنىي كۈرەشكە، دىنىي توقۇنۇشقا ئايلىنىپ پۈرسىتى كېمىيىپ ماڭغان پەلەستىنلىكلەردىن باشلايمىز.

يەھۇدىيلارنىڭ ئىككى مىڭ يىللىق سەرسانلىقى، ۋەتەنسىز لاماكانلىقى يەتمىگەندەك 2 ـ دۇنيا ئۇرۇشىدا لاگېرلارغا قامىلىپ ئىرقى قىرغىنچىلىققا دۇچ كەلدى. بۇ دۇنيادىكى دۆلەتسىز، ئەممما پۇلدار، ئىلىمدار، زەردار كىشىلىرى بولغان يەھۇدىي مىللىتىنى ئويغاتتى. بۇ ئويغىنىش شۇ قەدەر مۇرەسسەسىز بولغان بولۇپ، «ۋەتەنسىزلىك ئۆلۈمدىن يامان» دېگەن ئەقىدە ھەر بىر يەھۇدىينىڭ قەلبىگە مۆھۈر بولۇپ بېسىلدى. نەتىجىدە ئۇرۇشتىن كېيىن يەھۇدىيلارنىڭ لاگېرلاردىن ساق قالغانلىرى، قېچىپ قۇتۇلغانلىرى دۇنيانىڭ تۆت تەرىپىدىن ئانا تۇپراقلىرى بولغان بۇگۇنكى ئىسرائىلىيەگە كەلكۈندەك ئاقتى. يەھۇدىيلارنىڭ دۆلەت قۇرۇش ھەرىكىتىگە ئالىمدىن تارتىپ ساۋاتسىزغىچە، پۇلداردىن تارتىپ نامراتقىچە ھەممىسى ئۆزىدە بارنى ئاتىدى، خورجۇندا بارنى تۆكتى.

1947 ـ يىلى بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى ئەرەبلەر ئۈچۈن بىر دۆلەت، يەھۇدىيلار ئۈچۈن يەنە بىر دۆلەت قۇرۇش

قارارىنى تەستىقلىدى. بۇ ئىككى دۆلەت قۇرۇش تەشەببۇسىنى مەزمۇن قىلغان 181 - نومۇرلۇق قارار ئەرەبلەرنىڭ ئېتىراپىغا ئېرىشەلمىدى. پەلەستىنلىك سەرخىللار دۆلەت قۇرۇشنى ئەمەس، قۇرۇلۇپ بولغان يەھۇدىي دۆلىتىنى ئېتىراپ قىلماسلىقنى، ئۇلارنى پەلەستىن زېمىنىدىن قوغلاپ چىقىرىشنى تاللىدى. يەھۇدىيلار پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ ئۆزىنىڭ دۆلىتىنى قۇردى ۋە دۇنيانىڭ ئېتىراپ قىلىشىغا ئېرىشتى. پەلەستىنلىكلەردىن باشقا ئەرەبلەرمۇ يەھۇدىيلارنىڭ دۆلىتىنى ئېتىراپ قىلمايدىغانلىقىنى جاكارلىدى. ھازىرمۇ 22 ئەرەب دۆلىتى ئىچىدە ئىسرائىلىيەنى ئېتىراپ قىلغىنى پەقەتلا ئىككى.

يەھۇدىيلار قۇرغان دۆلەتنى نېمە ئۈچۈن پەلەستىنلىكلەر قۇرالمىدى؟ چۈنكى ئۇلار دۇنيانىڭ مەۋجۇت تەرتىپىگە ھۆرمەت قىلمىدى. دۇنياۋى تەشكىلات بولغان ب د ت چىقارغان قارارغا پەرۋا قىلمىدى. پەلەستىنلىكلەر بۇ دۇنيالىق ئىشلاردا دۇنياۋى قائىدە بويىچە ئەمەس، ئۆزىنىڭ ئەقىدىسى بويىچە قارار قىلىپ، ئەقىدىلىك شوئار بىلەن بىر تەرەپ قىلماقچى بولدى. ئەپسۇسكى، ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن بولمىغان ھەرقانداق ئەقىدىگە ئۇيغۇن قارارنى بۇ ئەقىدىسىز دۇنيا ئېتىراپ قىلمايتتى. دۇنياۋى ئىشلار مەلۇم دىننىڭ ئەقىدىسى بويىچە ئەمەس، ئەقىدىلەرنىڭ ھەممىسىگە ھۆرمەت قىلىدىغان بىر خەلقئارالىق قائىدە بويىچە بىر تەرەپ قىلىناتتى.

پەلەستىنلىك ئەرەبلەرنىڭ دۆلەت قۇرالماسلىقىدا يەنە بىر ئامىل ئۇلارنىڭ مىللەت بولۇش پۇرسىتىدىن مەھرۇم قالغانلىقىدۇر. چۈنكى ئۇلار يەھۇدىيلاردەك مىللەت بويىچە يوقۇلۇش، قىرىلىپ تۈگەپ كېتىش خەۋپىگە دۇچ كەلگەن ئەمەس . شۇڭا ئۇلار مۇھەممەت، ئابدۇللا، مەرزىيە ۋە مەرىپەت بولۇشنى، يەنى ئەرەبچە

سۆزلەپ ئىسلامغا ئىشىنىدىغان شەخس بولۇشنى تاللىغان بولۇپ، «مەن پەلەستىن دۆلىتىنى قۇرىدىغان بىر مىللەتنىڭ ئەزاسىمەن، مىللەتنىڭ ھۆرلۈكى ئۈچۈن بارلىقىمدىن كېچىمەن» دېگەن ئەقىدىنى دىلىغا مۆھۈر، تىلىغا شوئار قىلالمىغان. پەلەستىنلىك ئەرەبلەرگە مۇسۇلمان سۈپىتىدىكى شەخسىي كىملىك مۇھىم بىلىنىپ، پەلەستىنلىك سۈپىتىدىكى مىللىي مەۋجۇتلۇقنىڭ مۇھىملىقى يەھۇدىيلارغا بىلىنگەندەك بىلىنمىگەن. مانا بۇ مىللەت بويىچە ھالاكەتكە دۇچ كەلگەنلىكتىن مىللەتلەشكەن يەھۇدىيلار بىلەن مىللەتلىشىپ بولالماي شەخس سۈپىتىدە ئۆي ـ ماكانلىرىدىن ئايرىلغان پەلەستىنلىكلەرنىڭ ئارىسىدىكى پەرق. مانا بۇ تۇغقان تىللىق، يىلتىزداش ئىككى تۇركۇم خەلقنىڭ تەدبىرىدىكى پەرق، تۇتقان تەدبىرى سەۋەبلىك پەرقلەنگەن تەقدىرى.

قىرغىنچىلىق يەھۇدىيلارنى دۆلەتلىك قىلدى. پەقەتلا قىرغىنچىلىقمۇ؟ ياق! يەھۇدىيلارنىڭ ئېينىشتىينغا ئوخشاش تۈمەنلىگەن ئالىملىرى، روكفېللىردەك دۇنياۋى بايلىرى، سىگمۇند فروئىيدتەك پەيلاسوپ ئاقىللىرى بار ئىدى. ئىسرائىلىيەنىڭ قۇرۇلۇشىدا ئېينىشتىين تەشەببۇسكارلىق رولىنى ئوينىغان. ئەمما ئۇ ئالىملىقنىڭ ھۆرمىتىنى پىرىزىدېنتلىقتىن ئەلا بىلىپ، ئۆزى ئۇل سالغان دۆلەتكە پىرىزىدېنت بولۇشنى رەت قىلغان.

ھالاكەت سىنىقى يەھۇدىي دىنىغا ئىشىنىدىغان، دۇنياغا چېچىلىپ كەتكەن سەرسان كىشىلەرنى مىللەت قىلدى. زۇلۇمدىن قېچىپ ياۋروپاغا ماكانلاشقان يەھۇدىيلار 2 ـ دۇنيا ئۇرۇشى مەزگىلىدە گىتلېرنىڭ قولىدا مىللەت بويىچە لاگېرلارغا قامالدى، قەيەرگە بارسا شۇ يەردە تۇتقۇن قىلىندى، تۇتقۇن قىلىنغان يەردە قۇل ئىشچى، تېببىي سىناقلار ئۈچۈن تەجرىبە

ماتېريالى قىلىندى. لاگېرلاردا ئوخشاش قىسمەتكە دۇچ كەلگەن، ئەمما ئوخشىمىغان تىللاردا سۆزلىشىدىغان بۇ كىشىلەر ئۆزىنىڭ يىلتىزىنى تونۇدى، تارىخنى ئۆگەندى، شەرەپلىك ئەجدادىنىڭ شانلىق مىراسىغا ۋارىسلىق قىلىش ئۈچۈن، ئاتا مىراس زېمىننى قايتا قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن «مەن مەندۇرمەن، مەندىن بۇرۇن يەھۇدىمەن» دېگەن ئەقىدىگە ئۇيۇشۇپ مىللەتلەشتى. چۈنكى ئۇلارنىڭ شەخس سۈپىتىدە قۇرۇپ چىقالايدىغىنى ئۆي ئىدى، ئىبادەتخانا ئىدى، مەھەللە ئىدى، ئەمما مىللەت بولماي تۇرۇپ ئۆزىگە تەۋە بىر دۆلەتنى؛ ئۆز كىملىكىگە، تىلىغا، يېزىقىغا، ئېتىقادىغا، مەدەنىيىتىگە مەڭگۈ كاپالەتلىك قىلىدىغان بىر ۋەتەننى قۇرۇپ چىققىلى بولمايتتى.

تەۋراتنى كۆتۈرۈپ دۇنيادا 2 مىڭ يىلغا يېقىن سەرسان بولغان، قەيەرگە بارسا باي ئاتالغان، ئالىم ئاتالغان، ئاقىل ئاتالغان، ئەمما ھېچبىر زامان بوزەك بولۇشتىن، سۈرگۈن قىلىنىشتىن، كەمستىلىشتىن قۇتۇلالمىغان يەھۇدىيلار ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدا ئىرقى قىرغىنچىلىققا دۇچ كەلگەندىن كېيىن، بىر مىللەتنى دۆلەتتىن باشقا ھېچبىر نەرسىنىڭ قۇتقۇزۇپ قالالمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. قىرغىنچىلىق ئۇلارنى «مەن»لىكتىن ۋاز كەچكۈزۈپ مىللەت قىلدى، مىللەت بويىچە قىلىنغان ھەربىكەت ئۇلارنى دۆلەتلىك قىلدى.

گىتلېر يەھۇدىيلارغا يۈرگۈزگەن ھالاكەتلىك قىرغىنچىلىقنىڭ مېۋىسى دۆلەتلىك بولۇش بىلەن نەتىجىلەندى. مانا بۈگۈن سەرسانلاردىن قۇرۇلغان ئىسرائىلىيە ئوتتۇرا شەرقتىكى بىردىنبىر دېموكراتىك، كۈچلۈك، قۇدرەتلىك دۆلەت بولۇپ قەد كۆتۈردى. يەھۇدىيلار مانا ھازىر غەربنىڭ ئايرىلماس ئىتتىپاقدىشىغا، تەرەققىياتنىڭ، تېخنىكىنىڭ، بايلىقنىڭ سىمۋولىغا ئايلاندى.

مۇشۇ قېتىملىق ۋابادا ئەڭ ئاز چىقىم بىلەن خەلقىنى ئەڭ بۇرۇن ۋە تولۇق كۈلپەتتىن قۇتقۇزغانىمۇ ئىسرائىلىيە بولۇپ قالدى.

ئۇيغۇرلارمۇ ئىرقى قىرغىنچىلىققا ئۇچراۋاتقان مىللەت. ئۇيغۇرلارنىڭ ئالدىدا ئۆزىدەك ئىرقى قىرغىنچىلىققا ئۇچراپ مىللەتلەشكەن ۋە ئاخىرىدا ئۆزىنىڭ قوغلانماس ئېلىنى قۇرۇپ چىققان بىر ئۇلگىلىك مىللەت تۇرۇپتۇ. تېخىمۇ ئەھمىيەتلىك يېرى يەھۇدىيلار بۇگۈن ئۇيغۇرنىڭ قىرىلىشىغا قارشى مىللەت بويىچە ئاتلىنىپ دۇنيانىڭ ئالقىشىغا ئېرىشىۋاتىدۇ.

«يول بىراۋنىڭ ماڭغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ» دەيدۇ، بوۋىمىز مەھمۇد قەشقەرى. ئالدىمىزدا بىر غالىبنىڭ ئىزى تۇرسا، بىر ئۇنتۇقلۇق يول بىزنى چاقىرىۋاتسا، بۇ يول ئىسپاتلانغان غالىبلىق يولى تۇرسا بىز شۇ يولنى بويلاپ ماڭماي، مەغلۇپلارنىڭ سايىسىغا ئەگىشىپ، قەستەن مەغلۇپلارغا ئايلىنىپ كەتسەك بۇنى خۇي ـ پەيلىمىزنىڭ مېۋىسى دېمەي ئىلاج يوق.

كۆز ئالدىمىزدا ماكانسىز يۈرسىمۇ مائارىپسىز يۈرمىگەن، ئىلىمنى، بايلىقنى، ھېكمەتنى دوست تۇتقان، ئىرقى قىرغىنچىلىققا ئۇچرىغاندىن كېيىن تولۇق مىللەتلىشىپ، دۆلەت قۇرۇپ غەلىبە قىلغان يەھۇدىيلار تۇرۇپتۇ. ئۇلارنىڭ قارشىسىدا دۆلەت قۇرالمىغان، پۇرسەتنى تۇتالمىغان، مىللەت سۈپىتىدە ئىرقى قىرغىنچىلىققا ئۇچرىمىغان، لېكىن شەخس سۈپىتىدە ھەر زامان قىرىلىۋاتقان پەلەستىنلىكلەر تۇرۇپتۇ.

بۇگۈن مۇھاجىرەتتە ئۇيغۇرمۇ بار، يەھۇدىيمۇ بار، پەلەستىنلىكمۇ بار. كۆز ئالدىمىزدا بىز بىلەن ئوخشاش مۇھاجىرەتتە ياشاۋاتقان، ھەر ئەلدە ئۆزىنىڭ مۇنەۋۋەر مىللەتلىكىنى جاكارلاپ ھەر ساھەدە قالتىس شەخسلىرى بولغان يەھۇدىيلار بىلەن شەخس سۈپىتىدە دۇنيانىڭ ھەممە يېرىگە تارالغان، ئەمما مۇشۇ

كۈنگىچە دۇنياغا تەسىر قىلغان بىرەر كاتتا ئالىم، سىياسىيون ياكى كارخانىچى يېتىشتۈرۈپ چىقالمىغان پەلەستىنلىكلەر تۇرۇپتۇ. پەلەستىنلىكلەرنىڭ ئاجىزلىقىغا ئىسرائىلىيەدە كەمسىتىش، ھوقۇقسىزلىق، پۇرسەت بېرىلمەسلىك سەۋەب بولغان بولسا مۇھاجىرەتتە نېمە سەۋەب بولدى؟ نېمە ئۈچۈن ئوخشاشلا مۇھاجىرەتتە ياشاۋاتقان ئىككى مىللەت ئوخشىمىغان نەتىجىگە ئېرىشتى؟

مانا بۇ تارىختىكى ۋە بۈگۈنكى، چەتئەللەردىكى ۋە ئۆز ئېلىدىكى ئىككى مىللەتنىڭ ئارىسىدا بولۇۋاتقان توقۇنۇشنىڭ، رىقابەتنىڭ قىسقىچە سېلىشتۇرمىسى. بۇلارنى دېيىشىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇيغۇرنىڭ كىمنى ئۈلگە قىلىشى، كىمنىڭ يولىدا مېڭىشى ئەقىللەرگە ھاۋاله.

2021 ـ يىلى 5 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى

مېھراينىڭ مۇسۇلمان دوستى

رەھمەتلىك مېھراينىڭ ياپونىيەدە بىر دوستى بار بولۇپ، پات ـ پات ئۇنىڭ گېپىنى قىلاتتى. ساۋاقداشلىرى ئىچىدە شۇ قىزلا مۇسۇلمان ئىدى. مېھراينىڭ شۇ قىزدىن دىلى سۇ ئىچسە كېرەك، تاپقاننى شۇ قىزغا تۇگىنەتتى.

مېھراينىڭ تىلىدا ئۇنىڭ ياپونىيەلىك بەزى ساۋاقداشلىرى پۇلدانغا ئوخشايتتى. كارتا سالمىغچە تەڭگە تۆكۈلمەيتتى، بىلەت چىقمايتتى. مېھراي شۇنداق دەيتتى، نارازى ئىدى. بەلكىم ئۇ مۇسۇلمان دوستىنى ئۇلارغا سېلىشتۇرسا كېرەك، مېھراي ياپونىيەدىكى ھاياتتا ئېلىم ـ بېرىمنىڭ بىۋاسىتە تەكتلىنىشىدىن راھەتسىز بولغان بولۇشى مۇمكىن ئىدى.

مېھراي تۇگەپ كەتكەن كۈنى جاھانمۇ، كۆز ئالدىممۇ قاراڭغۇلىشىپ كەتتى. كىمگە نېمە دېيىشنى بىلەلمىدىم. ئۇنىڭ خەۋرىنى بىرىگە دەپ بەرگۈم كېلىپ قېيىسىۋۇك قاردىم. ئۇنىڭ بېتىنى ئاچتىم.

مېھراينى ھېلىقى مۇسۇلمان دوستى ئىزدەپتۇ. بىر قانچە قېتىم ئۇچۇر قالدۇرۇپتۇ، مېھرايدىن خەۋرىنى بېرىشنى ئېيتىپتۇ. ھۆرمىتىم قوزغالدى، سىڭلىمنىڭ يوقلۇقىدىن قايغۇرغىنىغا جاۋاب قايتۇرۇپ بارماقلىرىمنى تىترەپ كەتتى. تۇنجى مۇسىبەتلىك ئۇچۇرنى شۇ قىزغا يازدىم.

مۇسۇلمان قىزغا ئۆپكەم ئۆرۈلۈپ مۇسىبەتنى مىڭ تەستە يەتكۈزدۈم. ئېچىندى، تەرىپلىدى، ئەسلىمىلەرنى ئورتاقلىشىپ

يۇرەك باغرىمنى يارا قىلدى. قىزنىڭ نەقەدەر ۋاپادارلىقىنى ئۇنىڭ ئوقۇغان قۇرئاندىن بىلدىم. ئۇ قىز مېھراينىڭ روھىغا ئائىلە بويىچە دۇئا قىلىش ئۈچۈن تاھلىل قىپتۇ. ۋاپاتلار ئۈچۈن قۇرئان ئوقۇپ دۇئا قىلىش ئۇلارنىڭ تىلىدا تاھلىل دېيىلسە كېرەك. مەن ئۇ سۆزنى چۈشەنمىگەن بىلەن مەنە ئىچىمنى ئىللىتتى، ئائىلە بويىچە قۇرئان ئوقۇۋاتقان كۆرۈنۈشتىن كۆزۈمگە ياش كەلدى.

18 ـ مايدىن باشلاپ ئەلئان ئىسملىك ئەرەبچە ئاخبارات مېھراي ھەققىدە ھۆججەتلىك فىلىم ئىشلىمەكچى بولدى. بۇ قانال ئۇيغۇرنىڭ دەردىنى ئەرەبچە سۆزلەيدىغان كىشىلەرگە باغلاپ تۇراتتى. مېھراينىڭ ئافرىقا خەلقىنىڭ قەھەتچىلىكىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن مەخسۇس شال يېتىشتۇرۇش تەتقىقاتى قىلغانلىقى، ئۇيغۇر يېزىلاردىكى زىيانداش ھاشاراتلاردىن قانداق مۇداپىئەلىنىش ھەققىدە قانداق ئىزدىنىشلەرنى قىلغانلىقى ئۇلارنى قىزىقتۇردى ۋە تەسىرلەندۈردى.

ئەلئان مېھرايغا باشپاناھ بولغان ئۇيغۇرلارنى زىيارەت قىلدى. ياپونىيەدىكى دوستلار ھەر قېتىمقىدەك ئىشلىرىنى قويۇپ مۇخبىرنى قانائەتلەندۈردى. زىيارەت ئۈچۈن مېھراينىڭ ساۋاقداشلىرىدىن بىر ئادەم كېرەك ئىدى. مەن ئەرەبچە قانال بولغانلىقى، مۇسۇلمان دۇنياسىغا ختاب قىلىدىغانلىقى ئۈچۈن ھېلىقى مۇسۇلمان قىزنى ئەسلىدىم.

مېھراينىڭ مۇسۇلمان دوستىغا زىيارەت ھەققىدە خەت يازدىم، جاۋاب يوق، ئۇچۇر قىلدىم، ئىككى كۈن كەتتى، يەنە يوق. ئاخىرى بۇ سەھەر جاۋاب كەلدى. ئۆزى ياشاۋاتقان دۆلەت سەۋەبلىك مېھراي ئۈچۈن سۆزلىيەلمەيدىكەن. ئۇ دۆلەت شەرقىي جەنۇبى ئاسىيادا، ختاي بىلەن بىۋاسىتە چېگرالانمايدۇ. دېگىز ـ ئوكيان مەزكۇر قىزىمزنى ختايدىن ئايرىپ تۇرىدۇ. ئۇ قىزنىڭ

ئاتا ـ ئانىسى خىتاي بىلەن سودا قىلمايدۇ. ئۇ قىزنىڭ خىتايدىن ئېلىش ـ بېرىشى، تىجارەت سوممىسى يوق. نېمە بولدى؟

مەن مېھراينى ئالدىنىپ قالغانىدەك ھېس قىلدىم. ئۆزۈمنىمۇ شۇ! مۇسۇلمان قىز مېھراينىڭ روھىغا قۇرئان ئوقۇغاندا سۆيۈملۈك ئىدى. مېھرايغا مۇسۇلمانلارنىڭ ئەڭ تاتلىق سۆزلىرى بىلەن تىلەك تىلىگەندە ئاكتىپ ئىدى، جانلىق، مېھرىبان ئىدى. ئەمما مېھراينىڭ ئاۋازىنى ئۆزىدەك ياغلىقلىق قىزلار دۇنياسىغا، ئاياللار ئالىمىگە سۈنۈشتا پاسسىپلىقى ئاشكارىلاندى.

روھىڭ شاد بولسۇن مېھراي. سەن بۇلارنى بىلمىدىڭ، ئۇ مۇسۇلمان قىزنىڭ قىلغىنىنى بىلمەي خاتىرجەم كەتتىڭ، ئېزىلمەي كەتتىڭ. مەن سېنىڭ ئۇلاردىن، شۇ مۇسۇلمان ساۋاقدىشىڭنىڭ ئىمانىدىن، مېھرىدىن، مۇسۇلمانلىق سۈپىتىدىن گۇمان قىلماي ئۇ دۇنياغا خاتىرجەم كەتكىنىڭدىن مەمنۇن بولۇپ قالدىم. ھېچ بولمىغاندا ياپونىيەدىكى مۇسۇلمان دوستۇڭدىن بولسىمۇ ھاياتلىقىڭدا پۇشايمان يېمەي، گۇمانسىز كەتتىڭ.

2021 ـ يىلى 5 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى

ئەسەتكامنىڭ ئاچقۇچى

راھىلە داۋۇتنى مەن راھىلە مۇئەللىم دەيمەن. ئۇ ماڭا دەرس بەرگەن، يول كۆرسەتكەن، مېنى ماگىسترلىقتا ئۆرلەپ ئوقۇشقا ئۈندىگەن ئۇستازىم ئىدى. ئەسەت سۈلايمانمۇ مېنىڭ تەپەككۇر ئۇسۇلۇمنى ئۆزگەرتكەن يېتەكچىم ئىدى. بۇ ئىككى ئۇستازنىڭ دوستلۇقى، دىلداشلىقى ماڭا ئۇنتۇلغۇسىز ئىنسانلىق دەرسى بەرگەن ئىدى. راھىلە مۇئەللىم مەن ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان دەسلەپكى يىللاردا ئابدۇكېرەم راخماندا ماگىسترلىق ئوقۇشنى پۈتكۈزۈپ بېيجىڭغا دوكتورلۇق ئوقۇشقا كەلگەنىدى. ئەسەتكامۇ مەن ئوقۇش پۈتكۈزەرگە يېقىن بېيجىڭغا دوكتورلۇق ئوقۇش ئۈچۈن كەلدى. راھىلە مۇئەللىمنى ئۇستاز تۇتۇش ۋە لېكسىيەگە تەكلىپ قىلىش ئۈچۈن، بېيجىڭ پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىغا نەچچە قېتىملاپ بارغانىدىم.

راھىلە مۇئەللىمنىڭ قېشىغا ھەر قېتىم كاللام قۇرۇق بېرىپ، لىققىدە سوئال ـ جاۋابلار بىلەن قايتىپ كېلەتتىم. ياتاققا قايتقىنىمدا مېنى ئارگوتوغا لىقلانغان رومكىلار قارشى ئالاتتى. ياتاقنى ئىسلاققا ئايلاندۇرۇپ قويغان كۆك تاماكا، چالا يېيىلگەن تۇزلۇق چىلىغان سەي، شىمشكا شۆپۈكلىرى، تۇزلۇق پۇرچاقلار شىرەنىڭ ئۈستىگە يېيىتىلغان بولاتتى. مەن مۇشۇ تۈگىمەس سورۇنلاردىن قۇتۇلۇش، شۇ سورۇندىكى قۇرۇق گەپكە ئازراق بولسىمۇ بىلىمدىن رەڭ بېرىش ئۈچۈن بېيجىڭدىكى ئۇيغۇر زىيالىيلارنى زىيارەت قىلاتتىم ۋە

لېكسىيەگە تەكلىپ قىلاتتىم. ئۇ چاغدا لېكسىيە دېمەي ئەنجۈمەن دەيتتۇق، خۇددى ئارتۇچنىڭ ئەنجۈرىگە خۇمار بولغاندەك ئەنجۈمەنگە خۇمار ئىدۇق.

راھىلە مۇئەللىمنى ئىزدەپ يۈرۈپ ئىنسانشۇناسلىق ۋە جەمئىيەتشۇناسلىق ھەققىدە يامان ئەمەس ساۋاتلىق بولۇپ قالدىم. مۇئەللىم تەۋسىيە قىلغان كىتابلاردىن ئانا تىلنىڭ مەدەنىيەتنى، مىللەتنى قوغداشتىكى رولنى چۈشەندىم، ئۇيغۇر تىلنىڭ قىممىتى ۋە قۇدرىتىنى چوڭقۇر ھېس قىلدىم.

راھىلە مۇئەللىم ئەسەتكامغا قايىل ئىدى. ئۇنىڭ قولىدىن چىققان ماقالىلەرنى لېكسىيەلەردە بىزگە تەۋسىيە قىلاتتى. شۇ چاغلاردا مودا بولۇشقا باشلىغان ئەسەت سۈلايمانىنىڭ بۆرە توتېمى ھەققىدىكى ئەسەرلىرى بېيجىڭدا ئۇچقۇنلارنى يېلىنجاتقان ئىدى. بۆرە سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن مايىكىلار، بۆرە باشلىق ئىزنەكلەر خىتاينىڭ پايتەختىدە ياسىلىپ قەشقەر، خوتەن، قومۇل، تۇرپان، ئۈرۈمچى، چۆچەك تامانىغا ئۇچاتتى.

راھىلە مۇئەللىم ئەسەت سۈلايمانىنىڭ بىر سىرىنى سۆزلەپ بەرگەندى. دېيىلىشىچە، ئەسەتكامنىڭ ئۆيىنىڭ بىر ئاچقۇچى دائىم راھىلە مۇئەللىمنىڭ قولىدا تۇرارمىش. ئەسەتكام تولا ئاچقۇچىنى كۈتۈپخانىدا ئۇنتۇپ، پات ـ پات يىتتۈرۈپ، قۇلۇپ چېقىپ توشىتالماي بۇ چارىنى تاپقان ئىكەن. راھىلە مۇئەللىمۇ پىداكارلىق بىلەن ئەسەتكامغا «ئىشىك باقار»، «خەزىنىچى» بولۇشنى يىللارچە داۋام قىلغان ئىكەن.

راھىلە مۇئەللىمنىڭ شۇ ئاچقۇچسىز ئىشىكلەرنىڭ كەينىدە ئۆتۈۋاتقان مەھبۇسلۇق ھاياتىنى ئويلىسام، بىچارىلىك دېگەن سۆزنىڭ مەنىسىگە چوڭقۇر چۆكۈمەن. ھەر قېتىم مۇئەللىمنىڭ رەسىمنى كۆرسەم، ئۇنىڭ ئەسەتكام بەرگەن ئامانەت ئاچقۇچلارنى

چىڭ سىقىملاپ تۇرغان ھالىتى كۆز ئالدىمغا كېلىدۇ. ئۇنى شۇ دېرىزىسىز، تۈڭلۈكسىز زىندانىدا ئاچقۇچلارنى چىڭ سىقىملاپ ئىشىككە قاراپ ئولتۇرغانىدەك ھېس قىلىمەن.

2021 ـ يىلى 5 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى

رەڭگارەڭ گۈلستانمۇ، نەپرەتلىك گۆرىستان؟

خاماسىنىڭ قوماندانى ھەسەن يۈسۈفنىڭ ئوغلى مۇسئەپ ھەسەن ئىسرائىلىيەگە ئون يىلدىن ئارتۇق جاسۇسلۇق قىلغان ۋە ئامېرىكىغا قېچىپ بېرىپ پاناھلىق تىلىگەن. ئۇ 2021 ـ يىلى رامىزاننىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى باشلانغان پەلەستىن ـ ئىسرائىلىيە توقۇنۇشى ھەققىدە مۇخبىرلارغا بايانات بېرىپ خاماسىنىڭ يوقىتىلىشى، قوماندانىنىڭ ئۆلتۈرۈلىشى كېرەكلىكىنى تەكىتلىگەن. بۇ ۋەقە مۇسۇلمان دۇنياسىدا قىزغىن خەۋەر قىلىنماقتا.

مۇسئەپ ھەسەن خاماسقا خىيانەت قىلىپلا قالماي ھەتتا ئىسلام دىنىدىنمۇ چىقىپ كەتكەن بولۇپ، خىرىستىيانلىقتا ياشاشنى تاللىغان. بۇ يەردىكى سىر نېمە؟ ئۇ نېمە ئۈچۈن ھەم دادىسى ۋەكىللىك قىلىدىغان خاماستىن ھەمدە خاماسىنىڭ موتورى بولغان ئىسلامدىن تاندى؟

مۇخبىرلار مۇسئەپتىن نېمە ئۈچۈن دادىسىغا قارشى يول تۇتقانلىقىنى، بۇنىڭدا مۇددىئانىڭ دەۋا ياكى مەنپەئەت بولۇپ ـ بولمىغانلىقىنى سورىغان. ئوغۇل دادىسى ۋە ئۇنىڭ تەرەپدارلىرىغا قارشى «بىزنى سۆيمىدىڭلار، ئەمما ئىسرائىلىيەدىن نەپرەتلەندىڭلار، نەپرىتىڭلار سۆيگۈڭلاردىن غالىب ئىدى، شۇڭا بۇ يولنى تاللىدۇق» دېگەندەك ھەيرەتلىك سۆزلەرنى دەپتۇ.

ئۇيغۇرلاردىن مۇسئەپتەك دېگەنلەر بار ئىدى، ئەمما ئۇنىڭدەك قىلغانلارنىڭ چىققان ـ چىقمىغانلىقى ماڭا ئايدىڭ ئەمەس. ئىككى يىل بۇرۇن بىر ئۇيغۇر قىز ۋە يەنە بىر يىگىتمۇ ماڭا

شۇ گەپنى دېگەندى. ئۇلار تۈركىيەدە ياشايتتى. قىز ۋەتەندىن ياغلىقنى قوغداش مەقسىتىدە چىققان بولۇپ ئىستانبۇلدا، ئۇيغۇرلار ئارىسىدا ئىسلامدىن چىقىپ كەتكەندى.

مىللىتىنىڭ دىنىغا نەپرەتلىك قىز بىلەن ئىستانبۇلدا ياشاۋاتقان چېغىمدا تونۇشتۇم. شۇ قىشتا راھىلە داۋۇتنىڭ رەسىمنى باش سۈرەت قىلغان بىر قىزنىڭ پات ـ پات ئىنگلىز تىلىدا ئىسلامغا ئۆچمەنلىك قىلىدىغان ئۇچۇرلارنى تارقىتىشى دىققىتىمنى تارتتى. بولۇپمۇ ئۇنداق ئۇچۇرلارنىڭ مېنىڭ يازمىلىرىمنىڭ ئاستىغا يېزىلىشى، توختىماي ئىنگلىز تىلىدا بولۇشى، ئىسلامغا نەپرەتلىك مەزمۇنلارنىڭ تارقىتىلىشى مېنى بىئارام قىلدى، ئايرىم ئۇچۇر قايتۇرۇپ رەددىيە بەردىم، تۈزىتىشكە تىرىشتىم، بولمىدى. ئاخىرى ئۇ قىزنى مەن ئۆزۈم ئىزدىگەن بولدۇم.

ئۇنىڭ دوكتور راھىلە داۋۇتنىڭ رەسىمنى باش سۈرەت قىلىۋالغىنى ماڭا ئۈمىد بەخش ئەتتى. بۇ ئامىل ماڭا ئۇنى ئەسلىگە يانداۋۇشقا، قايىل قىلىشقا پايدىلىقتەك تۇيۇلغان بولغاچقا گەپنى تۇتقۇندىكى راھىلە داۋۇتتىن باشلىدىم. ئۇ راھىلە خانىمنىڭ ماگىستىر ئاسپىرانتى ئىكەن. «راھىلە خانىمنىڭ ئوقۇغۇچىسى ئۇنداق قىلسا بولمايتتى» دېگىنىم ئېسىمدە. قىز قايناپ كەتتى. «سىزمۇ مەندەك ئېكس مەھەللىدە ياشاپ بېقىپ، خورلىنىپ، يەكلىنىپ بېقىپ ئاندىن نەسىھەتنى باشلىسىڭىزمۇ كېچىكمەيسىز!» دېگەندەك قىلغىنى ئېسىمدە. ئەمما قىلغان تەۋسىيەلىرىم سەۋەبلىك مۇنازىرەنىڭ تەپتى ئۆرلىدى، كەيپىياتلار شۇنىڭ بىلەن جىددىيلىشىپ كەتتى.

ئارىمىزدا بولغان سۆھبەت مېۋىلىك ئەمەس تىكەنلىك ئايانغلاشتى. مۇنازىرىدە مېنىڭ نۇقتىئىنەزەرىم ئىنسانشۇناسلىق پىروفېسسورى راھىلە داۋۇتنىڭ ئوقۇغۇچىسى خوتەنلىك

ئابدۇرەھىم دۆلەتتەك تەقۋادار بولمىغان تەقدىردىمۇ، ئامېرىكىلىق دەررىبىن بايلىردەك دىنغا بىر تەتقىقاتچىنىڭ كۆزىدە قارايدىغان ئىلمىي ئادەم بولۇشى كېرەك ئىدى. بىر ئۇيغۇر ماگىستىر ھېچ بولمىغاندا، ئەڭ ئاشقۇنلاشقان ھالەتتىمۇ ئىسلامنىڭ ئۇيغۇرچە مەدەنىيەت ئىكەنلىكىنى، ئۇيغۇرچە ھاياتتا دىننىڭ ئاللىقاچان مىللىيلەشكەن بىر تەركىب ئىكەنلىكىنى قوبۇل قىلىشى، ئۇيغۇرلۇققا نەپرەتلەنمىگەندەك دىنغىمۇ نەپرەتلەنمەسلىكى كېرەك ئىدى. بەلكىم مەن چۈشەندۈرەلمىدىم بولغاي سىڭلىمىز شۇ رەنجىگەن پېتى ئىككىنچى كۆرۈنمىدى. ئەمما كۆڭلۈمدە غەشلىك قالدى، ئىنگلىزچىدە راۋان يازىدىغان بىر تۇتىيا ئۇيغۇر قىزى ئۇيغۇرلۇق دۇنياسىدىن رەنجىدى، پۇچىلاندى، ئۇنسىز چېكىنىپ، غايىب بولغان بولدى.

دادىسىغا نەپرەتلىك تەقۋادار سىياسىي پائالىيەتچى يىگىت بىلەن قاراقاش ھۆججەتلىرىگە گۇۋاھچى ئىزدەش جەريانىدا تونۇشۇپ قالدىم. يىگىت مۇھاجىرەتكە ئون نەچچە يىللار ئىلگىرى قەدەم قويغان دىندار دادىسىنى 2016 ـ يىلدىن كېيىن چەتئەلدە كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولغان. ئەمما ئۇ يىللاپ زارىقىپ كۈتكەن ئىللىق قۇچاققا ئېرىشەلمىگەن، دادىنىڭ ئانىغا قىلىۋاتقان زۇلۇمى، 15 ياشلىق سىڭلىسىنى ئەرگە بېرىۋېتىشى، ئۆزىگە ۋەتەندىن چىقماستا بەرگەن ۋەدىلەرنىڭ ھېچبىرىدە تۇرماسلىقى ئۇنى دادىسىغا نەپرەتلەندۈرگەن. خىتاي ساقچىلار ئۇنى دادىسىغا ۋە تۈركىيەدىكى سۇرىيەگە مايىل ئۇيغۇر جامائىتىگە قارشى جاسۇسلۇققا قىستىغاندا ئىككىلەنگەن ئىكەن. «ئاكا، ساقچىلارنىڭ چەتئەلدىكى ئۇيغۇرلارنى ئائىلىسىدىن كەچكەن ۋاپاسىزلار دېگەنلىرى يالغان، ئەمما دادام توغرىلىق دېگىنى راست ئىكەن! ئۇ ھەقىقەتەن ۋاپاسىز ئىكەن. بىزنى تاشلاپ قاچاققىنىغۇ توغرا چۈشىنەي، بۇ يەرگە ئۆلۈمنىڭ ئاغزىدىن چىققان سىڭلىمنى

دادىسىدەك ئادەمگە بېرىۋەتسە، 12 يىل ساقلاپ يېنىغا چىققان ئانامنى بۇنداق خورلىسا، مېنى ئۆزىنىڭ ئۆيىدە ئىجارە تۆلەپ ئولتۇر، دېسە» دەپ ئاۋازى بوغۇلۇپ كەتكەندى ئۇ.

دەۋاگەر دادىسىغا ۋە مىللىتىنىڭ دىنىغا بۇ قەدەر نەپرەتلىنىپ كەتكەن بۇ ئىككى ئۇيغۇر بىلەن پەلەستىنلىك مۇسئەپنىڭ بىر ئورتاقلىقى بار، ئۇ بولسىمۇ نەپرەت. بۇ نەپرەتنىڭ دىنىنى مەنبە قىلىشى پەلەستىنلىكنى قانداق قىلىپ دىندىن چىقارغان بولسا، ئۇيغۇر ماگىسترنىمۇ شۇنداق دىندىن چىقارغان. بۇ نەپرەت پەلەستىنلىك ئوغۇلنى دادىسىغا قانداق ئۆچ قىلغان بولسا، ئۇيغۇر يىگىتنىمۇ دىندار دادىسىغا شۇنداق ئۆچمەن قىلغان. ئۇيغۇر يىگىتنىڭ دىندار دادىسى دىنىي نۇقتىدىن 15 ياشلىق قىزنى ئەرگە بېرىشنى تەشەببۇس قىلىدۇ، خوتۇننى ئۇرۇشنىڭ قۇرئاندا بارلىقىنى پاكىت قىلىدۇ. ئەسلى مەقسەت دىنمۇ؟ مېنىڭچە ياق، بىچارە تەرسا تاياققىپى چوڭ بولغان، خۇيى ئەسكى، مەسئۇلىيەتسىز. بۇ مەسئۇلىيەتسىز دادا قىزنى تەربىيەلەش بۇرچىدىن بۇرۇنراق قۇتۇلۇش ئۈچۈنلا تالالىق قىلىشنى دىنىي نۇقتىدىن ئاقلاپ ئوغلىنىڭ نەپرىتىنى قوزغايدۇ. مېنىڭچە دىن نەپرەت تۇغمايدۇ، ئەمما نەپرەت دىنلىشىپ كەتسە، بىز نەپرەتلىنىشكە تېگىشلىك ئادەملەرنىڭ، ساھەلەرنىڭ دائىرىسى كېڭىيىپ كېتىدۇ.

نەپرەت دىنلىشىپ كەتسە قانداق كېڭىيىپ كېتىدۇ؟ بۇنى چۈشەندۈرۈش ئۈچۈن خىتايغا بولغان نەپرىتىمىزنى مىسال ئالايلى. بىز خىتايغا ئۆچ، بۇ ئۆچمەنلىكنىڭ سەۋەبىنى ئىسلامنى باغرىغا باسقان ئۇيغۇرلۇقتىن ئويلىساق خىتاي پەقەتلا تاجاۋۇزچى. ئۆچمەنلىكىمىز خىتاينىڭ كاپىر بولغانلىقى ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى زېمىنىمىزنى بېسىۋالغانلىقى، بىزنى يۇت -

ماكانلىرىمىزدىن قوغلاپ چىقارغانلىقى ئۈچۈنلا. ئەمدى بۇ نەپرەتنى دىنلەشتۈرگىنىمىزدە خىتاينىڭ كاپىرلىقىنى تەكىتلەشكە توغرا كېلىدۇ. خىتايغا قارشى تۈرۈشنىڭ دىنلىشىپ كۈچىيىشى خىتايدا ياشاۋاتقان بىر ئۇيغۇر ئۈچۈن ئىجابىي بولىدۇ، ئەمما مۇھاجىرەتتە ئۇنداق بولۇشى ناتايىن. چۈنكى قۇرئاندا خىتايغا قارشى تۈرۈشقا دائىر ئېنىق بىر ئايەت يوق، ھەم بولۇشىمۇ مۇمكىن ئەمەس. ئۇنداق بولغاندا بۇ قارشىلىقىمىز قۇرئاندىكى كاپىرلارغا قارشى ئايەتلەرنى مەنبە قىلىدۇ، شەرىئەتنى ئاساس قىلىدۇ. خوش، شەرىئەت ئۆلچەملىرى بىلەن سەممىي تارتىپ باقساق، تۈركىيەنىڭ تۈزۈمى، ياۋروپانىڭ دېموكراتىيەسى، ئامېرىكىنىڭ ئۇيغۇرغا ياردىمى بەزىلەرنىڭ تارازىسىغا چۈشمەيدۇ. خىتايغا قارشى تۈرۈش كاپىرلارغا قارشى نەپرەتكە ئايلاندۇرۇلسا، شەرىئەتنى جەۋلان قىلىشقا توغرا كېلىدۇ، بۇ مۇھاجىرەتتە بىزنى ئۆزىمىز ياشاۋاتقان دۆلەتلەرگە، شارائىتلارغا نەپرەتلىنىشكە ئېلىپ بارىدۇ. نەپرىتىمىزنى دىنلاشتۇرساق ياغلىق ئارتمىغان قوشنىمىزدىن تارتىپ، مەي ساتىدىغان مەھەللىمىزگىچە، كىشىلەر يالىڭاچ ئاپتاپ يەيدىغان بالكونلاردىن تارتىپ، يېرىم يالىڭاچلارغا تولغان ئاپتوبۇسلارغىچە ھەممە بىزگە نەپرەتلىك كۆرۈنىدۇ. بۇنداق ھەممىگە نەپرەتلىنىدىغان كەيپىيات كىشىلەرنى، تۇغقانلارنى، پەرزەنتلەرنى بىر - بىرىدىن يىراقلاشتۇرىدۇ.

ئۇيغۇرلارنىڭ ۋەتەندە خىتايغا قارشى نەپرەتنى دىنلاشتۇرۇشى جەڭگىۋارلىقنى ئاشۇرغان، قەھرىمانلىقنى ئۇرغۇتقان، كىملىكنى كۈچلەندۈرگەندى. كىشىلەرنىڭ ۋەتىنىمىزدە تەقۋادارلىققا قاراپ يۈزلىنىشى خىتاي بىلەن پاسىلىمىزنى روشەنلەشتۈرگەن، ئۇيغۇرلارنىڭ كىملىكنى تەكىتلىشىدە، كىم ئەمەسلىكنى جاكارلىشىدا ھەل قىلغۇچ رول ئوينىغانىدى. ئەمما مۇھاجىرەتتە نەپرەتكە خۇرۇچ قىلىنغان، سۈيىئىستېمال قىلىنغان دىن

باشقا روللارنىمۇ ئويناۋاتىدۇ. مەسىلەن، ئۇيغۇرلارنى تۈگىمەس جېدەللەرگە، جىهادلارغا سۆرەپ كەتتى. چۈنكى بىز ھەر قانچە چۈشەندۈرسەكمۇ قۇرئاندىن ختايغا قارشى جىهاد قىلساڭ جەننەتلىك بولسەن دېگەن مەزمۇننى تاپالمايمىز. شۇڭا جەننەتكە باشلايدىغان جىهاد قەيەردە بولسا ئۇيغۇر شۇ يەردە تەييار بولۇۋاتىدۇ.

نەپرەتكە خۇرۇچ قىلىنغان دىن مۇھاجىرەتتىكى ئۇيغۇر ئۈچۈن دىننىڭ ئۆزى ئەمەس، بەلكى دۇنياغا نەپرەتلىك قارايدىغان بىر تۈركۈم كىشىلەرنىڭ رېئاللىقتىن، ئۆزىگە ياقمايدىغانلاردىن، ئۆزى قوبۇل قىلالمايدىغان پىكىرلەردىن ئۆچ ئېلىش قورالى. دىننى قورال قىلىش ۋەتەندە ختايغا قارشى ئۇنۇملۇك بولغان، كىشىلەرنى ختايغا قارشى سەپكە تىزىلدۇرغاندى. ھالبۇكى، دىننىڭ مۇھاجىرەتتە سۈيىئىستېمال قىلىنىشى ئۇيغۇرلارنى بارغانچە قۇتۇپلاشتۇرۇۋاتىدۇ، بىلىپ ـ بىلمەي بىر ـ بىرىگە دۈشمەن شەخسلەر، جامائەتلەر ۋە سەپلەرنى پەيدا قىلۋاتىدۇ. شۇڭا مۇھاجىرەتتە ختايغا بولغان نەپرەت دىنىيلەشمەستىن مىللىيلەشسە، مىللەتنىڭ مۇقامىغا، ئۇسۇلىغا، مەدەنىيىتىگە ۋە مىللەتداشلارغا مۇھەببەت بەرسە بەكرەك پايدىلىق. دىنلاشقان نەپرىتىمىز ئائىلىمىزدە ئۆزىمىزگە نەپرەتلىك ئوغۇل، مەھەللىمىزدە ئۇيغۇرغا نەپرەتلىك قىز، يېنىمىزدا ئۇيغۇرلۇققا ئۆچمەن ئەۋلادلارنى پەيدا قىلسا، ئىماندىن رەڭگارەڭ گۈلىستان ياسالغان ئەمەس قاراڭغۇ گۆرىستان ياسالغان بولۇپ قالىدۇ. نەتىجىدە ئارىمىزدىن دىندىن چىققان، ئىسلامغا، دەۋاغا ۋە ئۇيغۇرغا ئۆچ مۇسئەپ ھەسەنلەرنى تاپماق ختايغا قولاي بولىدۇ.

2021 ـ يىلى 5 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى

ختاي ئەلچىخانىسغا تۇتاشقان «يول»لار

2019 ـ يىلى دېكابىردا ئىككى سەبىي ئۇيغۇر بالىنىڭ لاگېردىن قۇتۇلۇپ تۈركىيەگە قايتىپ كېلىدىغانلىقىدىن خەۋەر تاپتىم. بۇ بالىلار تۈرك پۇقراسى بولۇپ، دادا تۈركىيەدە، ئانا لاگېردا بولغانلىقى سەۋەبلىك ئۇلار سەبىيلەر لاگېرىغا، يەنى ئاتالمىش ياتاقلىق مەكتەپكە قاماپ قويۇلغان ئىكەن. مەزكۇر بالىلارنىڭ مومىسى ب ب س مۇخبىرى ئىستانبۇلدا مەخسۇس بالىلار ھەققىدە گۇۋاھلىق ئالغاندا چاقلىق ھارۋا بىلەن، شۇنچە قىينىلىپ تۇرسىمۇ لېۋىنى چىڭ چىشلەپ تۇرۇپ كەلگەن، گۇۋاھلىق بەرگەن ئىدى.

ئىككى بالا ئامان ـ ئېسەن تۈركىيەگە كەلگەن كۈنلەردە دادا بۇ ھەقتە مۇخبىرلار بىلەن كۆرۈشمەكچى بولدى. تېلىفونلاشتۇق، ماقۇللاشتۇق. ماڭا ماقۇللۇق بىلدۈرگەن بىلەن مەزكۇر دادا مۇخبىرنىڭ تېلېفونىغا جاۋاب بەرمەپتۇ. بىر قانچە قېتىم تىرىشچانلىق كۆرسەتكەن بولساممۇ ماڭا ماقۇل، مۇخبىرغا ياق دېگەن تارتىشماقلار ئۇزىراپ كەتتى.

خىتاينىڭ ئاتا ـ ئانىسى تۇتۇلغان بالىلارنى مەخسۇس ياتاقلىق مەكتەپكە يىغۋالغانلىقى پاكىت ئىدى. بۇ گەپ ھەممە ئۇيغۇرنىڭ ئاغزىدا دېيىلىشتىن توختىمىدى. ھالبۇكى، «مانا مېنىڭ بالام شۇنداق زۇلۇمنى باشتىن كەچۈردى، مانا مەن شۇنىڭ قۇربانى، بۇ سەبىيلەرنىڭ نېمە گۇناھى بار ئىدى؟» دېگەن سادا ھېچبىر ۋىجداندىن ياڭرىمىدى. مۇشۇ كۈنگىچە بالىلار لاگېرىنىڭ بايانى

بـار پاكـتـى يـوق، گـېپـى بار گـۇۋاهچـسـز پېتى تـۇرۇپ قالدى.

بالىلار لاگېرىدىن چىققانلارنىڭ ۋە ئۇلارنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئاغزىنى كىم يۇمغۇزدى؟ ئىگىلىشىمچە سابىر بۇغدانىڭ قىلغان ئىشى ئىكەن. ئۇ بۇ ئىككى بالىنىڭ دادىسىغا «بۇلارنى مەن ئەلچىخانىغا، ھۆكۈمەتكە يول مېڭىپ ئېلىپ چىقتىم، ئاخباراتنىڭ پايدىسى بولغان گەپ يوق» دەپتۇ ھەمدە بۇ ھەقتە داۋراڭ بولۇشنى چەكلەپتۇ. ماڭا بۇ مەلۇمات بىر قانچە ئۇيغۇرنىڭ ئاغزىدىن كەلگەن بولسىمۇ ئىشەنمىگەنىدىم. يېقىندا خىتاي ئەلچىخانىسىغا يېزىلغان بىر پارچە خەت قولۇمغا چۈشكەندىن كېيىن ئىشەنمەي تۇرالمىدىم. بىزنىڭ ئادەملەر خىتاي ئەلچىخانىسىنىڭ، سابىر بۇغداغا ئوخشاش ئەلچىخانىغا كىرىپ ـ چىقالايدىغانلارنىڭ لاگېردىن ئادەم قۇتقۇزالايدىغان قۇدرىتىگە ئىشىنىدىكەن، شۇڭا شۇلارنىڭ ئاغزىغا قارايدىكەن.

لاگېردىن «يول» مېڭىپ ئادەم قۇتقۇزۇشقا بولامدۇ؟ بۇ قەتئىي مۇمكىن ئەمەس. لاگېرلارنى پىلانلىغۇچىلارنىڭ بېشى بولغان جۇ خەيلۇننىڭ ئىمزاسى بولماي تۇرۇپ ھېچبىر ئۇيغۇر قۇتۇلۇپ چىقالمايدۇ. مۇھاجىرەتتە خىتاينىڭ قورچاق رەئىسى شۆھرەت زاكىر بىلەن تېلىفونلىشالايدىغان ئۇيغۇر بايلارنى تونۇيمەن. يالغان ئاپتونوم رايوننىڭ شەكلەن مۇئاۋىن رەئىسى جاۋۇللا ھېسامىدىننىڭ مۇھاجىرەتتە جانجىگەر ئاغىنە ـ بۇرادەرلىرى بار، شۇلارنىڭ ھېچبىرى بىرەر ئىنىسىنى ياكى ئاكىسىنى قۇتقۇزۇپ چىقالمغان يوق. ھەتتا شۇ شۆھرەت زاكىر ۋە جاۋۇللا ھېسامىدىنلارنىڭمۇ ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى قاماقلىق. تۈركىيەنىڭ تىجارەت مىنىستىرى كۈرشات تۈزمەننىڭ دوستى، تۈرك پۇقراسى، دۇنياغا داڭلىق ئۇلكەر شىركىتىنىڭ خىتايدىكى يىگىرمە يىللىق شېرىكى، ئىخلاسنىڭ خوجايىنى ئىمام مۇسانى

18 يللىق كېسىۋەتكەن خىتاي، خالىسا ئانچە ـ مۇنچە پۇتىغا سېپىپ قويىدىغان ئەسكى كەش سابىر بۇغدانىڭ گېپىنى ئاڭلاپ لاگېردىن ئىككى ئۇيغۇر بالىنى قويۇپ بېرەمدۇ؟

2020 ـ يىلى نويابىردىن باشلاپ ئۇيغۇرلار تۈركىيەدە تۈركۈم ـ تۈركۈم تۇتۇلۇپ كەتتى. 2021 ـ يىلى 20 ـ ماي كۈنى 7 نەپەر ئۇيغۇر تۇتۇلغان بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە نۇررات ئابدۇجېلىل باتۇرانە گۇۋاھلىق بەردى. ئۇ چېگرادىن قوغلاش مەركىزىگە يۆتكىلىشتىن ئاۋۋال بىر سىنلىق ئىسپاتنى ماڭا ئەۋەتىپ بەردى. مەن كىشىلىك ھوقۇقنى كۆزىتىش تەشكىلاتىنىڭ تۈركىيە خادىمىغا، تۈركىيەدىكى كىشىلىك ھوقۇقچى تۈرك دوستلارغا ۋە ئاخباراتقا تارقاتتىم. ئاخباراتتا ئاكتىپ ئىشلەۋاتقان ئۇيغۇر پىدائىيلارمۇ جىددىي ھەرىكەتكە ئۆتتى. نۇررازاتنىڭ ئايالى رەيھانمۇ سىنلىق گۇۋاھلىق بەردى ۋە يولدىشى ئۈچۈن ھەممە يەردە تىك تۇردى، ھېچبىر زامان مۇرەسسە قىلماستىن مۇخبىرلارنىڭ زىيارىتىنى قوبۇل قىلدى. 26 ـ ماي سەھەر رەيھان ماڭا ئېرى ھەققىدە خۇشخەۋەر يەتكۈزدى. قىزىقارلىق يېرى نۇررازاتقا ساقچىلار كېچە سائەت 3 بىلەن قويۇپ بېرىلىشنى ئۇقتۇرۇپتۇ ھەمدە ئۇنىڭغا «سېنى قويۇپ بېرىمىز، سەن بىزنىڭ ياخشى مۇئامىلە قىلغانلىقىمىز ھەققىدە سىنلىق ئىسپات بېرىپ شۇنى توردا تارقات، بۇرۇن تارقاتقان سىنلارنى ئۆچۈرۈپ تاشلا!» دەپتۇ.

نۇررات قۇتۇلغاندا مەن خىتايغا ئىشلىمەيدىغانلىقىغا ئىشىنىدىغان بىر قانچە سابىر بۇغدالار چىقىپ قالدى. ئۇلارمۇ تۈركىيەدىكى مۇناسىۋەتلىك ئورگانلارغا «يول» ماڭغان ئىكەن. نۇررازاتنى ئاخباراتنىڭ كۈچى، رەيھاننىڭ جاسارىتى ئەمەس شۇلار قۇتقۇزۇپ چىققان، شۇڭا نۇررازاتنىڭ ئايالى يەنە دەۋاراڭ قىلماسلىقى كېرەكمىش. ئۇلارنىڭ تەلۋىچە رەيھان ئۆزى ماڭا

ئەۋەتىپ بەرگەن سىنلارنى يۈيۈشى، مەندىن يۈيۈشنى تەلەپ قىلىشى كېرەك، تۈركىيەنىڭ يۈزىگە قارا سۈركىگەنلىكى ئۈچۈن دۆلەتتىن كەچۈرۈپ سورىشى كېرەك ئىكەن. بۇ سابىر بۇغدالارغا ئەپسۇسلاندىم.

خىتاي ئەلچىخانىسىغا تۇتاشقان «يول» بىلەن تۈركىيەدىكى مۇناسىۋەتلىك ئورگانلارغا تۇتاشقان «يول» ئوتتۇرىسىدا پەرق بارمۇ؟ يوق، ھېچبىر پەرق يوق! خىتايغا يول مېڭىشنى تەشەببۇس قىلىدىغان كىشىلەر بىلەن تۈركىيە ھۆكۈمىتىگە يول مېڭىپ، ئاخباراتقا يايماسلىقنى تەشەببۇس قىلىدىغان كىشىلەرنىڭ تەپەككۇر ئۇسۇلىدا پەرق بارمۇ؟ يوق! ھېچبىر پەرق يوق. ئىككىلا يولنىڭ مەنبەسى بىر، ئۇ بولسىمۇ خىتايدەك مۇستەبىت تۈزۈمدە ياشىغان، شۇ تۈزۈمنىڭ تەلىپى بويىچە تەپەككۇر قىلىشقا كۆنگەن، ئادالەتنى ھاكىمىيەتنىڭ ئىنسابىدىن ئىزدەپ ئادەتلەنگەن تەپەككۇر.

كىشىلەردە خىتايدا مېڭىپ كۆنگەن ۋە بىر ئۇچى خىتايغا تۇتاشقان مۇشۇ «يول»غا بولغان ساداقەت كۈچلۈك بولغاچقا، نەگىلا بارسا شۇ «يول» نى ئىزدەيدۇ، يولى بارلارنى چوڭ بىلىدۇ، شۇ يولداشلار بىلەن ھەمداستىخان بولىدۇ. تۈركىيە، ئەرەبىستان ۋە مىسىردا مەخسۇس مۇشۇنداق يولى بار ئۇيغۇرلار بار بولۇپ، بۇلار بارلىق ئۇيغۇرلارنىڭ كىملىك ئۇچۇرلىرىنى خاتىرجەم يىغالايدۇ، گەپ ـ سۆزلىرىنى نازارەت قىلالايدۇ، ئۇلارغا نېمە قىلىش ۋە قىلماسلىق ھەققىدە يول كۆرسىتەلەيدۇ. يولغا خۇمار كىشىلەرمۇ شۇلارنىڭ يولىغا ئىشىنىپ تەقدىرىنى شۇلارنىڭ مېڭىۋاتقان يولىغا تاپشۇرىدۇ ھەتتا يولدىن باشقا ئادالەت ئىزدەپ قالغانلارنى يەكلەيدۇ، ئۇلارغا نەسىھەت قىلىدۇ، توسىدۇ، تەھدىت سالىدۇ.

خىتايغا تۇتاشقان يول مۇھاجىرەتتە يوقىلامدۇ؟ مەنچە يوقالمايدۇ، پەقەت غەربتە، دېموكراتىك ئەللەردىكى ئۇيغۇرلار ئارىسىدا ئۇنداق قانۇنسىز يولغا بولغان ساداقەت ئاجىزلايدۇ. نېمە ئۈچۈن يوقالمايدۇ؟ بىرىنچىدىن، بىر قىسىم ئۇيغۇر دەرىنەكچىلەر شۇنداق يولنىڭ، يوللارنىڭ بارلىقىنى تەكىتلەپ تۇرىدۇ. ئۆزى ماڭغان يولنىڭ ھەممە ئادەم ماڭسا بولىدىغان قانۇنلۇق يول ئىكەنلىكىنى، شۇ يولنى مېڭىش ھوقۇقىغا ئۆزىنىڭ ئۇيغۇرلارنىڭ نامىدا، زۇلۇمنىڭ سەۋەبىدىن ئېرىشكەنلىكىنى دېگىلى ئۇنىمايدۇ. ئۆزىنى قەستەن قۇدرەتلىك كۆرسىتىش، ئۆزىنىڭ كارامەتلىك كىشىلىكىنى، قۇدرەت ساھىبى ئىكەنلىكىنى نامايان قىلىش ئۈچۈن ئۆزى بىلىۋالغان كىچىككىنە مەلۇماتنى، ئۇچۇرنى، بەلگىلىمىلەرنى خۇددى ئۆزىگىلا بېرىلگەن ئىمتىيازدەك كۆز ـ كۆز قىلىدۇ. ئۇلار جامائەت ئۈچۈن قىلىۋاتقان قانۇنلۇق ئىشنىڭ شەرت ـ شارائىتلىرىنى يوشۇرىدۇ. ئىككىنچىدىن، كىشىلەردە شۇنداق بىر يولنىڭ، شۇ يولنى ماڭالايدىغان كارامەتچى پىرلارنىڭ بارلىقىغا ئىشىنىش مەۋجۇت. ئۇلار ھەر قانداق يەردە يول ماڭغىلى بولىدىغانلىقىغا ئىشىنىدۇ، شۇڭا شۇ يولى بارلارنىڭ ئاغزىغا قارايدۇ. شۇنداق بولمىسا ئىدى نۇرزات بىلەن تۇتۇلغان 6 نەپەر ئۇيغۇرنىڭ كىملىكى ئاشكارا بولغان بولاتتى. شۇ خىتايغا تۇتاشقان يولغا ئەمەس ئادالەتكە، ئاخباراتنىڭ، سۆزنىڭ، جاسارەتنىڭ كۈچىگە ئىشەنگەنلەر بولسا ئىدى 2020 ـ يىلى نويابىردىن بۇيان تۇتۇلغان قىرىقتىن ئارتۇق ئۇيغۇر تۈركىيەنىڭ ھەر قايسى چېگرادىن قوغلاش مەركەزلىرىدە سەۋەبسىز، ساداسىز يېتىپ كەتمىگەن بولاتتى.

2021 ـ يىلى 5 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى

ئۇيغۇر سوتىدا تاماقنىڭ گېپى

پۈتۈن دۇنيا «ئۇيغۇر سوت كوللېگىيەسى »گە قادىلىپ تۇرغاندا سىلەرگە ئەتلەسنىڭ، تاماقنىڭ گېپىنى قىلىپ بېرەي. سوت ھەققىدە سۆزلەيدىغان ئادەم كۆپ، ئۇيغۇرچە نەق مەيدان قىلىنۋاتىدۇ. ئىنگلىزچە، گېرمانچە، فىرانسۇزچە، شۋېتچە نەق مەيداندىن تارقىتىلىۋاتىدۇ. ھەتتا نورۋېگىيەگە ئوخشاش ئاران بەش مىليون ئادەم سۆزلەيدىغان تىللارنىڭ مۇخبىرلىرىمۇ تەييار بولۇپ خەۋەر تارقاتتى. ئەپسۇس، بىرمۇ ئەرەبچە يازىدىغان، بىرمۇ تۈركچە يازىدىغان مۇخبىر يوق. ھۆر، دېموكراتىك ئەللەرگە بۇاستە تارقىتىلىۋاتقان ئادالەت سوتىدىن تۈركچە ۋە ئەرەبچە دۇنيا مەھرۇم قالغانىدەك بىر تۇيغۇ ئىچىمنى ئېچىشتۇردى. ھە، راست، تاماقنىڭ گېپىنى دەيتتىم.

بىز لوندونغا يېتىپ بېرىپلا كېسەلبەندكە ئېلىندۇق. كېسەلبەند دېگەن نېمە، دەمسىلەر؟ كارانتىنغا ئېلىندۇق دېسەم ئۇيغۇرچە ئەمەس ئىكەن، نەزەربەندكە ئېلىندۇق دەي دېسەم خىتاينىڭ قولىغا چۈشۈپ قالغانىدەك سەت، سالتاق، قورقۇنچلۇق ئاڭلىنىدىكەن. كارانتىن دەۋېرەي دېسەم خۇددى بىر چەتئەللىكنىڭ ئىسمىنى دەۋاتقانىدەك تۇيۇلۇپ، مەندەك بىر ئانا تىلچىغا تازا ماس كەلمەيدىكەن، شۇڭا كارانتىن دېگەنگە ئۇيغۇرچە ئات قويۇپ كېسەلبەند دەپ قويدۇم. ھە راست، تاماقنىڭ گېپىنى قىلماقچى ئىدىم، ئۆزۈر.

خىتاي تارقاتقان شۇ ئىپلاس ۋىرۇس بولمىغان بولسا لوندوندا

لاگېردىن چىققان قەھرىمانلارنى كۈتۈۋالىدىغىنىمۇ كېسەلبەنت ئەمەس، قېرىنداشلارنىڭ ئىللىق قۇچاقلىرى بولغان بولاتتى. لوندوندا ياشاۋاتقان 500 دىن ئارتۇق ئۇيغۇر ئايرودۇرۇمنى گۈللەرگە چۆمكەيتتى. ۋىروس ئۇيغۇرنى كوچىلارغا چىقىپ چارلاپ تۇتقۇن قىلمىغان، شۇ مەسۇم قېرىنداشلارنى ئۇركۈتمىگەن بولسا، قوغلاپ يۈرۈپ كۆلبىلەرگە بەند قىلىۋەتمىگەن بولسا، لوندون ئۇيغۇر جامائىتى مىليونلىغان تۇتقۇن ئۇيغۇرغا شاھىتلىق قىلىۋاتقان قېرىنداشلىرىنىڭ ئۈستى ـ بېشىنى ئوتقاشتەك گۈللەرگە پۈركۈۋەتكەن بولاتتى. شۇ خىتاينىڭ نىجىس ۋىروسى بولمىغان بولسا، شۇ ۋىروس سۆكۈەكتىن ئۆتۈپ كەتمىگەن بولسا، ئۇلار سوتتا لاگېر شاھىتلىرىنىڭ يېنىدا «بىزمۇ ئۇيغۇر! ئۇلار يالغۇز ئەمەس!» دەپ قەددىنى تىك تۇتۇپ سەپ تۇتقان بولاتتى. شاھىتلار قولدىن قولغا، ئۆيدىن ئۆيگە ئاشماي، تەبرىك، تەبەسسۇم ۋە تەكلىپلەرگە كۆمۈلۈپ كېتەتتى. نېمە دەۋاتقانىدىم؟ ھەي، مۇشۇ ئاغزىم، تاماقنىڭ...

تاماقنىڭ گېپىگە كېلەيلى. لوندون ئۇيغۇرلىرىنىڭ بۇغداي نېنى بولمىغان بىلەن بۇغداي نانلىق بىر ئاشخانىسى، بۇغداي سۆزلۈك ئۇيغۇر جاپاكەشلىرى بار ئىكەن. ئىسمى ئۇنىڭ ئەتلەس ئىكەن، ئەتلەس! جاپاكەش ئۇيغۇر ماھىرە، نىغمەت، ئەنۋەرلەر كېسەلبەندتە تۇرساقمۇ قورقماي بىزگە تاماق توشىدى. ئاشپەز، خېمىرپەز، سامسىپەز، پولۇپەز، لەغمەنپەز ئۇستاملار لوندوننىڭ ئىسسىقىدا بىزنى ئىسسىق ئۇيغۇر تائاملىرى بىلەن مېھمان قىلدى. بىر كۈن ئەمەس، ئىككى كۈن ئەمەس ئالتە كۈن! تاڭ قالدۇق، بۇ خىتاينىڭ داپشاق ۋىروسى بىزنى لوندوندىكى بەش يۈز ئۇيغۇردىن، ئۇلارنىڭ سەپداشلىقىدىن ئايرىغان بىلەن، تاماق توشۇيدىغان ئۇيغۇر پىدائىيلاردىن، ئىككى ۋاق ئۇيغۇرچە تائامدىن مەھرۇم قويالمىدى.

بىز تامىقىدىن ھۇزۇر ئالغان قالغان ئىككى رېستورانىنىڭ ئىسمى تۇرپان ۋە دىلئارا ئىكەن. بۇ رېستورانلار بىزنى مېھرلىك سۆزلىرى بىلەن قارشى ئالدى. ئالدىمىزغا داستىخان سالدى. تاماقلارنى سوت زالىغا قەدەر ئېلىپ كېلىپ ھاردۇقىمىزنى چىقاردى. لوندونىدا، قېرىنداشلارنىڭ قولىدا يېگەن ئۇيغۇر تامىقى ئىسسىق باستى.

گېرمانىيەلىك بىر مۇخبىر گۇۋاھلىقىم ھەققىدە ئايرىم بىر ھۆججەتلىك فىلىم ئىشلەيدىغان بولغانىدى. بىزگە ئۇيغۇر پۇرايدىغان چىراي، تۇس ۋە ياكى تەسۋىر تۇتىيا بولۇپ كەتتى. ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنى سۆزلەپ بېرەلەيدىغان ئۇيغۇر تىللىقلار كېسەلبەند، خىتايبەند بولۇپ كەتكىنى ئۈچۈن تىلسىز تاملارغا تەلمۇرۇپ كەتتۇق. ئاخىرى لوندوندىكى تاملاردىن ئەمەس ئەتلەستىن سادا چىقتى، ئېچىلمايدىغان رېستوران شۇ فىلىم ئۈچۈن ئېچىلىدىغان بولدى، شۇ يەردە فىلىم ئۈچۈن سورۇن تەييار قىلىنىدىغان بولدى.

بىزنىڭ بىر شاھىتلىق فىلىممىز ئۇيغۇرنىڭ لوندونغا ئاچقان مەدەنىيەت كۆزنىكىدە، ئەتلەستە سۈرەتكە ئېلىنىدىغان بولدى. ئۇيغۇر سوت كوللېگىيەسىگە كەلگەن بارلىق ئۇيغۇرغا ۋەتەننىڭ داستىخىنىنى سالغان ئەتلەس ئاخىرقى كۈندىكى ئارام ئېلىشىنى يەنە بىز ئۈچۈن قۇربان قىلدى. ھە، راست، ئۇيغۇرىيار فوندىغا يارىدەم توپلاش ئۈچۈن مەن نورۋېگىيەدىن ئېلىپ كەلگەن كىتابلارنىمۇ شۇ يەردىن تارقىتىپ بېرىدىغان بولدى.

2021 ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى

شاھىتلارنىڭ يۈرەك سۆزلىرى

2021 ـ يىلى 20 ـ ئىيۇن كۈنى «ئۇيغۇر سوت كوللېگىيەسى» خۇلاسە يېغىنى بولدى. يېغىنغا شاھىتلار، دەۋا سېپىدىكى رەھبەرلەر ۋە پائالىيەتچىلەر بولۇپ يۈزگە يېقىن كىشى قاتناشتى. يېغىندا شاھىتلارنىڭ يۈرەك سۆزلىرى مېنى مۇرەككەپ تۇيغۇلارغا غەرق قىلدى. يېغىن تۈگەپ خېلى ۋاقىتقىچە ئېسىمدىن كۆتۈرۈلمىدى. شۇلارنى خاتىرىلەپ قويۇشنى زۆرۈر ھېس قىلدىم.

1. مېھرىگۈل تۇرسۇن مۇنداق دەيدۇ

2018 ـ يىلدىن باشلاپ مېھرىگۈلنىڭ يۈرەك سۆزىنى ئاڭلاپ يۈرەك ئېزىلىپ تۇرغانىدى. بۇگۈن 20 ـ ئىيۇن كۈنىمۇ ئۇنىڭ ئۇيغۇرلارغا قىلغان ئىلتىجاسى ئېزىلگەن يۈرەكنى مجىدى. مېھرىگۈل دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيى ئۇيۇشتۇرغان يېپىق تور يېغىندا «ماڭا قىياپىتىم، كىيىنىشىم، يۈرۈش ـ تۇرۇشۇم سەۋەبلىك بېسىم قىلمىساڭلار. مەن مۇسۇلمان دۆلىتىدە ياشىمايمەن. مەن بۇ يەردە ئىش بېجىرىشىم، خىزمەت قىلىشىم ۋە ئوقۇشۇم كېرەك. پەرقلىق سورۇنغا سەل پەرقلىق كىيىنىپ بېرىشىم زۆرۈرىيەت بولۇپ قالىدۇ. بەزىدە يوپكام ئوشۇقۇمنى ياپالمايدۇ، بەزىدە ياغلىقىم يېرىم ئارتىلىپ قالىدۇ، بەزىدە چېچىم كۆرۈنۈپ قالىدۇ، بەزىدە بويۇن ـ قۇلاقلىرىم كۆرۈنۈپ قالىدۇ. بۇلارنى توغرا چۈشەنسەڭلار. مېنىڭ سالامەتلىكىم ياخشى ئەمەس، گەپ كۆتۈرەلمەيمەن. شۇڭا ماڭا يارىدەم قىلمىساڭلار مەيلى، قوللىمىساڭلارمۇ ئاغرىنمايمەن، ئەمما ياغلىقىم، يوپكام توغرىلىق بېسىم قىلمىساڭلار، مەن

قىلىپ كېتەلمەيدىغان ئىشلارغا زورلىمىساڭلار. مەن خىتايدىن قورقمايمەن، ئەمما ئۇيغۇرچە جامائەت پىكرى مېنىڭ كۆڭلۈمنى يېرىم قىلىدۇ، ئۈمىدسىزلەندۈرىدۇ. خىتاي مېنى پەرزەنتلىك بولالماس قىلىپ قويدى. بىر قۇلىقىم ئاڭلىماس بولۇپ قالدى. بېشىمغا توك ئۆتكۈزگىنى ئۈچۈن مېڭەم ئاغرىيدۇ. خىتاي ماڭا بۇرۇن ئائىلەمدىكى سىرتتا قالغانلارنى گۆرۈگە ئېلىپ تۇرۇپ بېسىم قىلىپ كەلگەن. بۇ نۆۋەت خىتاي لاگېردا ئىككى يىلدىن ئارتۇق ياتقان ئىنىمنى چىقىرىپ ماڭا ھۇجۇم قىلدى. مەن خىتاينىڭ بۇنداق ھۇجۇمىدىن قورقمايمەن، ئەمما ئۆز قېرىنداشلىرىمنىڭ ھۇجۇمىغا بەرداشلىق بېرەلمەي قالدىكەنمەن» دەپ كۆزلىرىگە ياش ئالدى. مەن شۇ سورۇندا بولغانلارنىڭ كۆزلىرىدىن ئامالسىزلىق، گاڭگىراش، غەزەپ ۋە ئىزتىراپنى كۆردۈم. بولۇپمۇ لاگېر شاھىتلىرى قاتارىدا زۇمرەت داۋۇتنىڭمۇ كۆزلىرىنىڭ ياشلانغانلىقىنى كۆردۈم. دېمەك، بۇ ئۇيغۇر ئايال شاھىتلارنىڭ بېشىغا كەلگەن ئورتاق قىسمەتتەك قىلاتتى.

مېھرىگۈلنىڭ ئىلتىجاسىنى ئۇيغۇرغا يەتكۈزۈشتە مەن ئۆزۈمنى لاياقەتلىك نامزات دەپ قارىمايمەن. مەن مىللىتىمىزنىڭ ئەنئەنىسىدە مەۋجۇت بولمىغان، ئوتتۇرا شەرقتىكى مۇسۇلمان، خىرىستىيان، يەھۇدىي ۋە ئاتەشپەرەسلەرگە ئورتاق بولغان قارا نىقابنى ئۇيغۇرچە مۇسۇلمانلىقنىڭ نامايەندىسى ئەمەس دېگىنىم ئۈچۈن ھاقارەتكە، تۆھمەتكە، چەكلەش ۋە يەكلەشلەرگە ئۇچراپ كەلگەن ئادەم. قارا نىقابنى ئەمەس، مىڭ يىللىق ئۆرپ ـ ئادەتىمىزدىكى ئۇيغۇرچە ھىجابنى ياقلىغىنىم ئۈچۈن «ئىسلام دۈشمنى» دېيىلگەن، بىر دىنىي تەشكىلات تەرىپىدىن «ئىسلامفوبىچى» دەپ پەتىۋا چىقىرىلغان بىر بىتەلەي زىيالىيمەن. ئەمما مەن دېمىسەم كىم دەيدۇ؟ ھەممەيلەن تەنقىدتىن، قۇرۇق سۆز ـ چۆچەكتىن، كىشىلەرنىڭ سورۇن ۋە داستىخانلىرىغا

چاقىرماسلىقىدىن قورقساق، مېھرىگۈلنىڭ ئىلتىجاسى شۇنداقلا تاشلىنىپ قالسا بولامدۇ؟ بىز ئۇنىڭغا نېمە قىلىپ بەرگەن؟ مەسىلەن، مۇشۇ ئىككى ئېغىز ھەق گەپتىن باشقا مەن مېھرىگۈلگە نېمە قىلىپ بېرەلەيمەن؟

2. بۇرابىيەم مۇنداق دەيدۇ

بۇرابىيەم ئۇيغۇر سوتىدا گۇۋاھلىق بەرگەن بىر قېرىندىشىمىز. ئۇنىڭ تۈركىيەدىكى تەشكىلاتلاردىن تەلىپى قانۇنى سالاھىيەت. بۇرابىيەم 2020 - يىلى پاسپورتىنى يۈتتۈرۈپ قويغان. شۇ سەۋەبتىن ئىقامەت ئالالمىغان. بىر قانچە قېتىم ئىقامەت ئېلىشقا تىرىشچانلىق كۆرسەتكەن بولسىمۇ ھەل بولمىغان. بۇ قېتىم ئەنگلىيەدە ئۆتكۈزۈلگەن سوتتا گۇۋاھلىق بەرگەندىن كېيىن بەزىلەر ئۇنىڭغا قورقۇنچ سالغان. ئۇلار بۇرابىيەمگە ئىقامىتى چىقمىغان ئەھۋالدا گۇۋاھلىق بېرىشىنىڭ خەتىرى ھەققىدە دەرس ئۆتكەن. شۇڭا بۇرابىيەمنى خاتىرجەم قىلىدىغىنى ئىقامەت. سورۇندا بولغان، يىغىنغا قاتنىشۋاتقان تۈركىيەدىكى رەھبەرلەردىن بۇرابىيەمنىڭ ئىلتىماسى ئىقامەت مەسىلىسىگە ياردەمدە بولۇش. بۇ مەسىلىنى مەنمۇ يىغىندا ئوتتۇرىغا قويغىنىم ئۈچۈن بۇنى جىددىي ئويلىشىلسا دەيمەن.

تۈركىيەدە شاھىتلارنىڭ پۇقرالىق، ئىقامەت مەسىلىسى سوزۇلۇپ كېتىۋاتىدۇ. مەسىلەن، ئىستانبۇلدا ئەڭ بۇرۇن گۇۋاھلىق بەرگەنلەرنىڭ، خىتاينىڭ لاگېرىنى ئەڭ بۇرۇن جاھانغا ئايان قىلغۇچىلارنىڭ بىرى ئابدۇسالام مۇھەممەت ئىدى. مەزكۇر كىشى تۈركىيەدە ئۇيغۇرلارغا پۇقرالىق پۇرسىتى تۇغۇلغاندا ئۈچ قېتىم ئىلتىماسى سۇنۇپ نەتىجە ئالالمىغان. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە مەخپىي گۇۋاھلىق بېرىپ كېلىۋاتقان بىر قانچە ئۇيغۇر بار. ئۇلارنىڭ ھەممىسى پۇقرالىق ئىلتىماسىنىڭ تەستىقلىنىشىنى ئارزۇ

قىلىدۇ. مەن بۇنى يىغىندا ئوتتۇرىغا قويىدۇم. بۇ شاھىتلارنىڭ ئىلتىجاسىمۇ قوبۇل بولسىكەن دەيمەن.

3. زۇمرەت داۋۇت مۇنداق دەيدۇ

زۇمرەت دەۋاتىنىڭ ئۇيغۇر رەھبەرلەردىن كۈتىدىغان ئۈمىدى قانۇنى رەسمىيەتنىڭ تېزرەك چىقىشى. ئۇنىڭ سېنتەبىردە ئېچىلىدىغان ئۇيغۇر سوتىغا قاتنىشىش ئىرادىسى كۈچلۈك. زۇمرەت بۇنىڭ ئۈچۈن قانۇنى رەسمىيەتكە موھتاج. ئامېرىكىدا تۇرۇۋاتقان تۇرسۇنتاي زىياۋۇدۇن، مېھرىگۈل تۇرسۇن، گۈلزىرە ئاۋۇلقانلارنىڭمۇ مۇشۇنداق تەلەپ ۋە ئارزۇلىرى بولۇشى مۇمكىن.

2021 ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى

قەلەم كۆتۈرگەن ئاتا ـ بالا «تېررورچى»

ئەركىن ئاسىيا رادىيوسى مۇخبىرى گۈلچېهره ئابدۇقېيۇم «تېررورلۇق تەشكىلاتىغا قاتناشقان»لىق گۇمانى بىلەن قاچقۇنلار تىزىملىكىگە كىرگۈزۈلدى. خىتاي تۈنجى قېتىم بىر ئامېرىكا پۇقراسىنى، بىر دۆلەتلىك ئاخبارات ئورگىنى خادىمىنى تېررورلۇق گۇمانىدارى دەپ رەسمىي جاكارلىدى. بۇ خىتاينىڭ مىليونلىغان ئۇيغۇر ۋە باشقا تۈركى مىللەتلەرنى «قايتا تەربىيەلەش لاگېرى»غا قامىغاندىن بۇيان تۈنجى قېتىم بىر ئامېرىكىلىق ئۇيغۇرنى تېررورلۇققا باغلىشى. بولۇپمۇ بۇ خىتاي كوممۇنىست هۆكۈمىتىنىڭ بىر ئېتىراپلىق كىشىلىك هوقۇق پائالىيەتچىسىگە، ئۇيغۇرنىڭ ئاۋازىنى تىنچلىق بىلەن دۇنياغا ئاڭلىتىشتا ئۈتۈق قازانغان بىر ئۇيغۇر ئايالغا تېررورلۇق بىلەن تۆهمەت قىلىشى بولۇپ هېسابلىنىدۇ.

خىتاي ئەركىن ئاسىيا رادىيوسىنى دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيىنىڭ تەشۋىقات سۈپىسى دەپ قارايدۇ. بۇ خىتاينىڭ ئاخباراتىدا ئىزچىل شۇنداق دېيىلىپ كېلىنگەن بولۇپ، 2014 ـ يىلى 5 ـ ئىيۇل كۈنى بۇ هەقتە مەخسۇس ماقاله ئېلان قىلىنغان. خىتاي شىنخۇا ئاگېنتلىقىغا قارايدىغان «يەرشارى ۋاقىت گېزىتى» ئېلان قىلغان «ئەركىن ئاسىيا رادىيوسى شەرقي تۈركىستانچىلارغا ماسلىشىپ خەنزۇلارغا ئۆچمەنلىكنى تەرغىب قىلماقتا» دېگەن ماقالىدە ئۇشبۇ رادىيونى دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيىغا خىزمەت قىلىدىغان، تېررورچىلىققا كۈشكۈرتىدىغان، «شىنجاڭ»نىڭ خىتايدىن ئايرىلىپ مۇستەقىل بولۇشىنى تەرغىب قىلىدىغان تەشۋىقات

سۈپىسى دەپ جار سالغان. خىتاينىڭ گۈلچېھرە ئابدۇقېيۇمنى تېررورلۇق تەشكىلاتىغا قاتناشقان دەپ جاكارلىشىدا بۇ تۆھمەت سەۋەب بولغان بولۇشىمۇ مۇمكىن.

خىتاي «يەرشارى ۋاقىت گېزىتى»دە ئېلان قىلىنغان يۇقىرىقى ماقالە ئۇيغۇرچە تارقىتىلغان. مەزكۇر ماقالىنى مەشھۇر تەرجىمان ئۆمەرجان ھەسەن بوزقىر تەرجىمە قىلىپ «بوزقىر» مۇنبىرىدە ئېلان قىلغاندىن كېيىن، «مىسرانىم» تورىمۇ كۆچۈرۈپ تارقاتقان. نەتىجىدە ـ2016يىلى مارتتا «بوزقىر» ۋە «مىسرانىم» تورىنىڭ باشقۇرغۇچى خادىملىرىدىن بەش كىشى تۇتقۇن قىلىنغان. بۇنىڭ ئىچىدە ئادىل رېشىت شاھتۇر، ئۆمەرجان ھەسەن بوزقىر، تۇنىياز ئوسمان، تۇرسۇنجان مەمەت مارشالنىڭ مەزكۇر ماقالىنى تارقىتىش سەۋەبلىك بىر گۇرۇھ دېيىلىپ تۇتقۇن قىلىنغانلىقى ئىلگىرى سۈرۈلگەن، تۇرسۇنجاننىڭ دادىسى مەمەت قارىممۇ بۇنى قىسمەن دەللىلگەنىدى.

خىتاي ئەركىن ئاسىيا رادىيوسىنى تېررورلۇق تىزىملىكىگە تىزىۋالغان دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيىغا باغلاپ ئۇنىڭ بىر خادىمىنى تېررورچى قاچقۇن دەپ قارىلىغان شۇنداقلا خىتاي مەزكۇر تېما ھەققىدە يېزىلغان ماقالىنىڭ ئۇيغۇرلار ئارىسىدا تارقىلىشىدىن خەۋپسىرەپ كەتكەن. بۇ يەردە بىر زىددىيەتلىك پوزىتسىيە كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. بۇ يەردىكى سەۋەبنى پەرەز قىلىش قىيىن.

خىتاينىڭ گۈلچېھرەنى تېررورلۇق تەشكىلاتىغا قاتناشقان دېيىشىگە ئوخشاش، ئۇنى ئامېرىكا ئۇيغۇر بىرلەشمىسىنىڭ مۇدىرىيەت ئەزاسى دەپ تۆھمەت قىلىشىمۇ غەلىتە بولۇپ، مەزكۇر تەشكىلاتنىڭ مۇدىرىيەت ئەزالىرى ئىچىدە گۈلچېھرە يوق. گۈلچېھرەنىڭ يولدىشى ئارسلان مەزكۇر تەشكىلاتنىڭ مۇدىرىيەت ئەزاسى، ئەمما ئۇنىڭ ئەزالىقى 2019 ـ يىلى بولغان ئىش.

گۇلچېھرەنىڭ تېررورلۇق تەشكىلاتىغا قاتناشقان دېيىلگەن ۋاقتى 2017 ـ يىلى دەپ يېزىلغان. ئەگەر گۇلچېھرە بىلەن يولدىشى ئارسلاننى ئارىلاشتۇرۇپ قويغان دېيىلگەن تەقدىردىمۇ قالپاق ئىككى يىل بۇرۇن كەيدۇرۇلۇپ بولۇنغان بولىدۇ.

خىتاي گۇلچېھرەنى تېررورلۇق گۇمانىدارى دەپ جاكارلىغان بىلەن ئاۋستىرالىيە رادىيو شىركىتى قولغا چۈشۈرگەن «شاڭخەي ھۆججىتى»گە ئاساسلانغاندا ئۇنىڭ ئىسمى گۇمانلىق تېررورچىلار تىزىملىكىدە يوق. ئەكسىنچە «پالەچلىك سەۋەبلىك داۋالىنىۋاتىدۇ» دېيىلگەن ئابدۇقېيۇم خوجانىڭ ئىسمى، فامىلىسى ۋە كىملىك نومۇرى گۇمانلىق تېررورچىلار قاتارىغا تىزىلغان. خىتاينىڭ نېمە ئۈچۈن گۇلچېھرەنى تېررورچى دەپ جاكارلاپ ئۇنىڭ دادىسى، مەشھۇر ئارخېئولوگ، قەدىمكى ئۇيغۇر تىلى تەتقىقاتچىسى ئابدۇقېيۇم خوجانى گۇمانلىق تېررورچىلار قاتارىغا قوشۇپ قويۇشىدىكى ھەقىقىي سەۋەبنى بىلىشكە ئاجىزمىز. مەزكۇر ھۆججەتتىمۇ بۇنىڭ سەۋەبى دېيىلمىگەن.

خىتاينىڭ 9 ـ ئاپرېل ئېلان قىلغان بايانىاتىدا قارىلانغان كىشىلەر ئاساسەن گۇلچېھرە قاتارلىق ئامېرىكىدا ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلار بولۇپ، قالغانلاردىن بىرى شۇبتسىيەدە تۇرۇۋاتقان لاگېر شاھىتى سايراگۈل ساۋۇتباي، يەنە بىرى قازاقىستاندا تۇرۇشلۇق گۈلزىرە ئاۋارخان. ئۇلارنىڭ ئىچىدە قۇزۇرات ئالتاينىڭ ئامېرىكا ئۇيغۇر جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى بولغىنىدىن باشقا قالغانلارنىڭ ھېچبىر تەشكىلات بىلەن ئالاقىسى يوق. «شاڭخەي ھۆججەتلىرى»گە قارىغاندا قۇزۇرات ئالتاي ۋە دادىسى مەمەت قادىرنىڭ مەزكۇر تىزىملىكتە ئىسمى يوق.

گۇلچېھرەنىڭ تېررورچىغا چىقىرىلىشى ۋە ئابدۇقېيۇم خوجانىڭ گۇمانلىق تېررورچىلار تىزىملىكىگە تىزىلىشى 2017 ـ يىلى

باشلانغان ئومۇمىي تۈتقۇندا ئۇيغۇر سەرخللارنىڭ نىشانغا ئېلىنغانلىقىنىڭ ئىسپاتى. ئۇيغۇر سەرخللار مەيلى ئۇيغۇر ئېلىدە خىتاينىڭ نازارىتىدە تەتقىقات بىلەن مەشغۇل بولسۇن ياكى چەتئەللەردە ئاشكارا كىشىلىك ھوقۇقنى قوغداش، ئەركىنلىكنى تەشەببۇس قىلىش، ھۆرلۈكنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن كۈرەش قىلسۇن، ئوخشاشلا دۈشمەن دەپ قارىلىپ تۈتقۇن قىلىنىش تەقدىرىگە دۇچار بولغانلىقىنىڭ دەلىللىنىشى. خىتاينىڭ ئامېرىكىدىكى بىر دۆلەتلىك ئورگانىنىڭ ئاخبارات خادىمىنى تېررورچى دەپ جاكارلىشى ئۇنىڭ خەلقىمىزگە قانۇن ۋە قائىدىلەرگە ئاشكارا خىرىس قىلغانلىقىنىڭ، ئامېرىكا دۆلىتىنىڭ نوپۇزىغا، كۈچىگە ۋە ھۆرلۈكنى قوغداش ئىرادىسىگە جەڭ ئېلان قىلغانلىقىنىڭ ئىسپاتى.

خىتاي بۇگۈن بىر ئامېرىكا پۇقراسىنى، بىر ئۇيغۇر مۇخبىرنى، بىر زۇلۇمغا قارشى ئىنسانىنى تېرورچىغا چىقىرىش ئارقىلىق دېموكراتىك ئەللەرنى، بولۇپمۇ ئامېرىكانى سىناۋاتىدۇ. خىتاي گۇلچېھرەنىڭ 40 يىلدىن ئارتۇق ھاياتىنى تەتقىقاتقا بېغىشلىغان دادىسىنى، بىر ئۇيغۇر زىيالىيسىنى تېررورچى تىزىملىكىگە تىزىش ئارقىلىق ئىنسانىيەتنىڭ ۋىجدانىغا ئاھانەت قىلىۋاتىدۇ. ئامېرىكا بۇ سىناققا قانداق قارايدۇ، ئامېرىكا قانداق يۈزلىنىدۇ، قالغان دېموكراتىك ئەللەر بۇ سىناققا قانداق تاقابىل تۇرىدۇ ۋە بۇ سىناقنى قانداق يېڭىدۇ، دېگەن سوئاللار ۋە جاۋابلار ئۇيغۇرلارنىڭ ئادالەتكە بولغان ئىشەنچىنىڭ ئاساسى.

گۇلچېھرە خوجا ۋە دادىسى ئابدۇقېيۇم خوجىغا ئوخشاش قەلەم كۆتۈرگەن ئۇيغۇر سەرخللارنىڭ قىلالايدىغىنى تىنچلىق يولى بىلەن خىتاينىڭ زۇلۇمدىن ئېشىپ قىرغىنچىلىق دەرىجىسىگە يەتكەن قىلمىشىغا تاقابىل تۇرۇش. ئۇيغۇرلارنىڭ بۇنداق قەلەم

تۇتقان جەڭچىلىرى خىتاينىڭ تۆمۈر تاپىنىدا ئېزىلسە، ئۇلارغا ئۆزىنىڭ ئېلىدە ۋە چەتئەللەردە ئوخشاش قالپاقلار كىيدۈرۈلسە، ئەمما بۇنىڭغا يېتەرلىك تەدبىر قىلىنمىسا ۋە تەدبىرلەر ۋاقتىدا ئومۇمىيۈزلۈك تەسىر كۆرسىتەلمىسە ئاقىۋەتنى مۆلچەرلەش قىيىن.

ئارخېئولوگ ئابدۇقېيۇم خوجانىڭ قىسقىچە تەرجىمىھال

ئارخېئولوگىيە، قەدىمكى يېزىقلار ۋە تارىخ تەتقىقاتىغا تېگىشلىك تۆھپە قوشقان ئارخېئولوگ ئابدۇقېيۇم خوجا 1940 ـ يىلى غۇلجا شەھىردە تۇغۇلغان. ئۇ 1956 ـ يىلى ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، ئۈرۈمچىدە ئېچىلغان «ئارخېئولوگىيە خادىملىرىنى تەييارلاش كۇرسىدا ئوقۇغان. بۇ كۇرسنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن ئاپتونوم رايونلۇق ئارخېئولوگىيە ئەترىتىدە ئىشلىگەن. 1972 ـ يىلى بېيجىڭدىكى مەركىزى مىللەتلەر ئىنستىتۇتىدا ئېچىلغان قەدىمكى تۈركىي تىللارنى ئۆگىنىش سىنىپىدا ئوقۇغان. 1977 ـ يىلىدىن 1980 ـ يىلغىچە ئاتاقلىق تۈركشۇناس، ئالىم گېڭ شىمېن، مەشھۇر تىلشۇناس پىروفېسسور خۇ جىنخۇا قاتارلىق ئالىملارنىڭ يېتەكچىلىكىدە قەدىمكى تۈرك (ئورخۇن) يېزىقى، قەدىمكى ئۇيغۇر يېزىقى، چاغاتاي دەۋرىدىكى ئۇيغۇر يېزىقى، تىلشۇناسلىق بىلىملىرى، تۈرك تارىخى شۇنداقلا قەدىمكى خەنزۇ ۋە ئىنگلىز تىللىرىنى ئۆگەنگەن. ئۇقۇشنى تۈگەتكەندىن كېيىن شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق تارىخ موزىيىغا قايتىپ كەلدى. ھەمدە بىر تەرەپتىن ئىشلەپ، شىنجاڭ تارىخىغا ئائىت كۆپلىگەن ماقالىلەرنى يازغان.

ئۇ ھازىر «جۇڭگو ئارخېئولوگىيە ئىلمىي جەمئىيىتى»، «جۇڭگو مىللەتلىرىنىڭ قەدىمكى يېزىقلىرى تەتقىقات جەمئىيىتى»، «جۇڭگو دۇنخۇاڭ، تۈرپانشۇناسلىق ئىلمىي جەمئىيىتى»،

«جۇڭگو غەربىي ئاسىيا ئىلمىي تەتقىقات جەمئىيىتى»نىڭ ھەيئەت ئەزاسى، «شىنجاڭ مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى» ۋە «شىنجاڭ تەزكىرىچىلىكى» قاتارلىق ژۇرناللارنىڭ تەھرىر ھەيئەت ئەزاسى. ئۇ بىر قىسىم كىلاسسىك ئەسەرلەرنى نەشرگە تەييارلىغان.

ئابدۇقېيۇم خوجانىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن ئەسەرلىرىدىن «مايتېرى سىمىت»، «قەدىمىي ئۇيغۇر يازما يادىكارلىقلىرىدىن تاللانما»، «غەربىي يۇرت ۋە قەدىمىي مەدەنىيەت» ئەسەرلىرى بار.

دەۋايىمىزدا كىشىلىك ۋە كىملىك

ئۇيغۇرنىڭ خاسلىقى ئەجدادلاردىن قالغان خاس تارىخىدا، ئانا تىلدا ئاپىرىدە بولغان ئەدەبىياتتا، دۇتار، تەمبۇردا ياڭرىغان مۇقامدا، «مىڭ ئۆيى»دە ۋايىغا يەتكەن رەسساملىقتا، سەھنىلەرگە جان كىرگۈزگەن ئۇسسۇلدا، شەھەرلىرىمىزنى زىننەتلىگەن بىناكارلىقتا، گۈزەللىكنى پورەكلەتكەن رەڭدار كىيىم كېچەكلەردە. ئۇيغۇرنىڭ بارلىق ئىنسانلارغا ئورتاق بولغان ئومۇمىيلىقى بولسا ئورتاق روھى ۋە جىسمانىي ئالاھىدىلىككە ئىگە بولغانلىقى ھەمدە مەلۇم دىنغا، مەلۇم ئىرقى ئالاھىدىلىككە ئىگە بولغانلىقىدىن ئىبارەت. بىز سۆزلىگەن تىل، كۈيلىگەن ئەجداد، سېغىنغان تۇپراق بىزنىڭ خاسلىقىمىز بولغان كىملىكىمىزنى بېكىتسە، مىجەزىمىزنىڭ، رەڭگىمىزنىڭ، ئېتىقادىمىزنىڭ قانداقلىقى بىزنىڭ ئومۇمىيلىقىمىز بولغان كىشىلىكىمىزنى ئىپادە قىلىدۇ.

ھەر بىر ئۇيغۇر بۇگۈن خاسلىقى بىلەن ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ، ئومۇمىيلىقى بىلەن مۇسۇلمانلار دۇنياسىنىڭ بىر ئەزاسى. تاراتقۇلاردا ۋە سىياسىيونلارنىڭ تىلىدا ئۇيغۇرلار «مۇسۇلمان ئازسانلىقلىرى، خىتاينىڭ غەربى شىمالىدىكى مۇسۇلمانلار» دېيىلگەندە بىزنىڭ ئومۇمىيلىقىمىز تەكىتلىنىپ خاسلىقىمىز ئۇنتۇلغان بولىدۇ. بۇنداق دېگەنلىك بىزنى خىتايلار ئىچىدىكى خرىستىيان ۋە ئىسلام دىنىغا ئىشىنىدىغان ئازسانلىقلار بىلەن ئارىلاشتۇرۇۋەتكەنلىك، يەنى دىنغا ئىشىنىدىغان خىتاي دېگەنلىك بولىدۇ. ئەگەر بىز مەسىلىمىزنى ياغلىق ئارتالماسلىق، نامازدىن چەكلىنىش، دىندىن مەھرۇم قېلىش دەپلا چۈشەندۈرسەك، ئىنسانغا خاس

ئومۇمىيلىقىمىزنى تەكىتلەپ خاسلىقىمىزغا سەل قارىغان بولمىز. بۇ كىشىلىك ھوقۇقىمىزنى، ئېتىقاد ھۆرلۈكىمىزنى تەكىتلەپ زېمىندارلىق ۋە مىللەتلىك ھوقۇقىمىزدىن ۋاز كەچكەنگە باراۋەر. شۇڭا خىتاي دائىم بىزنىڭ ئۇيغۇر ۋەتىنىدىكى يەرلىك مىللەت، دۆلەت قۇرغان مىللەت ئىكەنلىكىمىزنى ئىنكار قىلىدۇ. خىتاي ھېچقاچان بىزنىڭ مۇسۇلمانلىقىمىزنى رەت قىلىپ باقمىدى. ئېنىقكى بىزنىڭ مەسىلىمىز شەخسىي ئەركىنلىككە يېتىدىغان ئېتىقاد مەسىلىسى ئەمەس، زېمىنى بېسىۋېلىنغانلىق، سىياسىي ئىرادىسى بوغۇلغانلىق، مەدەنىيىتى خاراب قىلىنغانلىق مەسىلىسى.

بىز رېئاللىقىمىزدىكى مۇنقەرزلىك، ماكانسىزلىق ۋە ئامالسىزلىقنى شۇنداقلا دۇنيادا يۈز بېرىۋاتقان بۇگۈنكى ۋە ئۆتمۈشتىكى ھادىسىلەرنى كۆزەتكەندە، تەھلىل قىلغاندا ۋە خۇلاسە چىقارغاندا خاسلىق ۋە ئومۇمىيلىقتىن ئىبارەت مۇشۇ ئىككى نۇقتىنى تۇتقا قىلىشتىن خالى بولالمايمىز. بىزگە تارىخنى، زۇلۇمنى ۋە ۋەزىيەتنى چۈشەندۈرۈپ بېرىۋاتقان يېتەكچىلەرمۇ شۇنداق قىلىۋاتىدۇ.

خەلقىمىزنىڭ يېتەكچىلەر قاتلىمىغا مەنسۇپ كىشىلەر مەسىلىلەرنى بۇ ئىككى نۇقتىنىڭ قايسىنى تۇتقا قىلىپ چۈشەندۈرۈشنى تاللىسا، خەلقىمىز شۇ تەرەپكە يېتەكلىنىپ ماڭىدۇ.

ئەركىن ئاسىيا رادىيوسىدا ئېلان قىلىنغان «ئابدۇرەھىم ھېيتنىڭ لەرزى» ماۋزۇلۇق ماقالەمدە ئابدۇرەھىم ھېيت سەۋەبلىك قوزغالغان خەلقئارا داۋراڭغا تۈرتكە بولغان خاسلىقىمىزنى يازغانىدىم. ئۇ ماقالىدە خاسلىقىمىزنىڭ دۇنيا جامائىتى ئالدىدىكى ئېتىبارى، مۇھىملىقى ۋە دايىمىزدىكى رولى ھەققىدە توختالغان ئىدىم. بۇ ماقالەمدە دۇنيانى ئومۇمىيلىقىنى تۇتقا قىلىپ كۆزىتىشنىڭ، تەھلىل قىلىشنىڭ ۋە چۈشەندۈرۈشنىڭ نۇقسانلىرى ھەققىدە

قاراشلىرىمنى ئوتتۇرىغا قويىمەن. بولۇپمۇ دائىم خاسلىقىمىز بولغان مىللىي كىملىكىمىزگە سەل قاراپ كىشىلىكىمىزگە مەنسۇپ بولغان ئومۇمىيلىقىمىزنى تەكىتلەشنىڭ، مەسىلىنى ئومۇمىيلىقتىن چىقىپ تەھلىل قىلىشنىڭ خاسلىقىمىزنى ئېتىبارسىز قالدۇرىدىغانلىقى، دىققىتىمىزنى چاچىدىغانلىقى، مەسىلىمىزنى مۇرەككەپلىككە باشلايدىغانلىقى، كىملىكىمىزنى مۇجمەللىككە تاشلايدىغانلىقدەك نۇقسانلىرى ھەققىدە توختالماقچىمەن.

1. زۇلۇمنىڭ تارىخىغا يۈزلەنگەن ئومۇمىيلىقىمىز

ھەرقانداق ئىنسان بىرەر ئاپەت، تالاپەت ياكى قاباھەتلىك كۈنلەرگە دۇچ كەلگەندە ئۆزىنىڭ كەچمىشىگە نەزەر سالىدۇ، مىللەتنىڭ بېشىغا كۈن چۈشكەندىمۇ تارىخ ئەسكە كۆپرەك ئېلىنىدۇ. شۇڭا ئۇيغۇرلارنىڭ بېشىغا 2017 ـ يىلى كىرگەندىن بۇيان دەھشەتلىك تۈس ئالغان زۇلۇمنىڭ تارىخى ھەققىدە ئويلىنىشىمۇ شۇنىڭغا ئوخشاشلا بىر تەبىئىي زۆرۈرىيەت. بۇ زۆرۈرىيەتنى تونۇپ يەتكەن ئۇستازلار ھازىرقى خىتاي سېلىۋاتقان زۇلۇمنىڭ تارىخىنى ئومۇمىيلىقىمىز بولغان دىن نۇقتىسىدىن ئىزاھلاپ، كاپىرلارنىڭ تارىختا مۇسۇلمانلارغا قىلغان زۇلۇملىرىغا باغلايدۇ. بولۇپمۇ كۆپىنچە ھالدا مۇسۇلمانلارنىڭ مەككە دەۋرىدە تارتقان ئازاب ـ ئوقۇبەتلىرى، چىگگىزخانىنىڭ ئوتتۇرا شەرقتە قىلغان قىرغىنچىلىقلىرى تىلغا ئېلىنىدۇ. زۇلۇمنىڭ تارىخىي مىساللىرى ھەمشە كاپىرلارنىڭ مۇسۇلمانلارغا قىلغان زۇلۇم تارىخىدىن ئېلىنىدۇ.

توغرا، ئوتتۇرا شەرقتە ياشىغان مۇسۇلمان تارىخچىلىرى چىگگىزخان ھەققىدە شۇنداق بايانلارنى قالدۇرغان. ئەمما دىققەت قىلىدىغان بولساق، چىگگىزخانىنىڭ ئوتتۇرا شەرققە قىلغان يۈرۈشلىرىگە ئۇيغۇرلارمۇ قاتناشقان بولۇپ، بۇ ئۇرۇش

نەتىجىسىدە ئۇيغۇرلارنىڭ يىپەك يولىدىكى تەشەببۇسكار ئورنى مۇقىملاشقان، ئۇيغۇر تىلى ۋە يېزىقى چىڭگىزخان ۋە ئۇنىڭ ئەۋلادلىرى قۇرغان خانلىقلارنىڭ دۆلەت تىلى ۋە يېزىقى بولغان. شۇڭا ئۇيغۇر تارىخى ۋەسىقلىرىدە «چىڭگىزنامە» دېگەن ماۋزۇدا يېزىلغان نەچچە پارچە ئەسەرلەر بار.

چىڭگىزخاننىڭ ئۇيغۇرلاشقان ئەۋلادلىرى سەئىدىيە خانلىقىنى قۇرۇپ چىققان، ئۇلار ئۇيغۇرلاردا ئىسلامنىڭ ئورتاق دىن بولۇشىغا تۈرتكە بولغان. شۇڭا ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىيات تارىخىدا چىڭگىزخاننىڭ سەلبىي ئوبرازى ئۇچرىمايدۇ. تۇنجى جۇمھۇرىيىتىمىزنىڭ دۆلەت شېئىرىدا چىڭگىزخاننىڭ نامى زىكىر قىلىنغان. ئۇيغۇر ھازىرقى زامان تارىخىدىكى مەشھۇر ئۆلىما، تىلشۇناس، تارىخچى ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىنى پۈتكۈزگەن ئابدۇلئەزىز داموللام ئۆزىگە چىڭگىزخان دېگەن تەخەللۇسنى ئىشلەتكەن ۋە شۇ نام بىلەن مەشھۇر بولغان.

بىر مىللەتنىڭ تارىخى شۇ مىللەتنىڭ خاسلىقىنىڭ بىر تەركىبى قىسمى بولغاچقا مىللىي بولىدۇ. بىر مىللەتنىڭ تارىخىدا قەھرىمان ئاتالغان شەخس يەنە بىر مىللەتنىڭ تارىخىدا قانخور جاللات سانىلىشى مۇمكىن. مەسىلەن، 1878 ـ يىلى ئۇيغۇر ۋەتىنىگە بېسىپ كىرگەن زوزۇڭتاڭ خىتاي تارىخىدا قەھرىمان، ئەمما ئۇيغۇر تارىخىدا جاللات. ئۇيغۇر تارىخىدا سۇلتان سەئىدخاننىڭ تىبەتكە يۈرۈش قىلىشى تاجاۋۇز ئەمەس، ئەمما تىبەتلەر ئۈچۈن تاجاۋۇز.

ئەگەر بىز بېشىمىزدىكى زۇلۇمنىڭ تارىخىنى خاسلىقىمىز بولغان ئۆز تارىخىمىزدىن ئىزدىمەي، ئومۇمىيلىقىمىز بولغان ئىسلام تارىخىدىن ئىزدىسەك، ئوتتۇرا شەرقتىكى مۇسۇلمان تارىخچىلار سۆزلىگەن تارىخ بىلەن ئۇيغۇر تارىخچىلىرىنىڭ قەلىمىدىكى تارىخ

چىڭگىزخان، قۇتەيبە مەسلىسىدە پۇت تېپىشقاندەك تېپىشىدۇ. مىسالغا ئالساق، 8 ـ ئەسىرنىڭ بېشىدا ئوتتۇرا ئاسىياغا ھۇجۇم قىلىپ كىرگەن قۇتەيبە قوشۇنى بىلەن ئۇنىڭغا قارشى چىققان ئەجدادلىرىمىزنىڭ كۆرەشلىرىنى چۈشەندۈرۈشتە زىددىيەتكە تولىمىز. ئومۇمىيلىقىمىز بولغان مۇسۇلمانلىقتىن چىقساق، ئۇنى فەتىھ قىلغۇچى قەھرىمان دەيمىزىۋ، خاسلىقىمىزدىن ئېيتقاندا ئۇنداق دېگىلى بولمايدۇ.

زۇلۇمنىڭ تارىخىنى ئۆز خاسلىقىمىز بولغان مىللىي تارىخىمىزدىن ئىزدىمەي ئومۇمىي ئىسلام تارىخىدىن ئىزدىسەك، زىددىيەتكە تولغاندىن باشقا زۇلۇمنىڭ ھەقىقىتىگە يېتەلمەيمىز. مەسىلەن، بىزدىكى زۇلۇم ھەققىدە توختالغىنىمىزدا بىز گەپنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىسلامنى تارقاتقان چاغلاردا مۇسۇلمانلارنىڭ تارتقان ئازاب ـ ئوقۇبەتلىرىدىن باشلىساق، بىز تارتىۋاتقان زۇلۇمنىڭ خاراكتېرى توغرا يېشىلمەيدۇ. مۇستەملىكىگە ئۇچراشنىڭ تارىخىي يۈزىنى تولۇق ئېچىپ بېرەلمەيمىز. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئەگەشكەنلەرگە كەلگەن زۇلۇم ئەرەبلەردىكى ئېتىقاد ئوخشماسلىقىنى مەنبە قىلغان. ئۇ چاغدىكى زۇلۇم ئەرەبلەردىكى ئىچكى زىددىيەت بولۇپ، ئىسلامغا ئۆچمەنلىك قىلىدىغان، ئۇنى يوقاتماقچى بولغان كىشىلەردىن كەلگەن. تارىختا ئەرەبلەر ئىچىدىكى زىددىيەت بىلەن بۇگۈنكى خىتاي دۆلىتى بىلەن ئۇيغۇر مىللىتى ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتنىڭ خاراكتېرى تۈپتىن ئوخشىمايدۇ. بىز يات مىللەت كەلتۈرۈپ چىقارغان ئاسسىملياتسىيەنىڭ، تاجاۋۇزچىلىقنىڭ ئىقتىسادى، سىياسىي زۇلۇمىنى شۇنداقلا تاجاۋۇزچى مەدەنىيەت ۋە كومۇنىستىك ئىدىيەنىڭ مەنىۋى زۇلۇمىنى باشتىن كەچۈرۈۋاتىمىز. پەيغەمبىرىمىز دەۋرىدە ئەرەب تىلىنى چەكلەش يوق، ئەرەبچە ئۆيلەرنى، ئادەتلەرنى ۋەيران قىلىش يوق، ئەرەبلەشتۈرۈش ئۈچۈن مەجبۇرى

تویلاشتۇرۇش یوق ئىدى.

2. ختایدىن تارالغان ژىرۇس ئالدىدىكى ئومۇمىيلىقىمىز

يېقىندا ئۇستازلارنىڭ ختایدىن تارقالغان ژىرۇس ھەققىدىكى تەبلىغلىرىنى ئاڭلاپ چىقتىم. ھەقىقەتەن يۇرەكنى لەرزىگە سالغىدەك ئېسىل سۆزلىنىپتۇ. ئەمما قارىسام يەنىلا ئىسلام تارىخىدا تارقالغان ژابالاردىن مىسال ئېلىنىپتۇ. نېمىشقا شۇنىڭغا قوشۇپ ئۆز تارىخىمىزدىكى ژابانىڭ ئىبرەتلىرى سۆزلەنمىدى؟ ئۇيغۇر تارىخىدا يۈز بەرگەن ژابالار تەقدىرىمىزگە تەسىر كۆرسەتمىگەنمۇ؟

ئەمەلىيەتتە ئۇيغۇر تارىخىدا ژابا ھەل قىلغۇچ رول ئوينىغان. 839 ـ يىلى تارقالغان ژابا ئورخۇن ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ يىقىلىشىدىكى مۇھىم سەۋەبنىڭ بىرى بولغان.

ژابا ژە باشقا تارىخىي سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن كۆچۈشكە مەجبۇر بولغان ئۇيغۇرلار قىسقا مۇددەت ئىچىدە قايتا كۈچلىنىپ بىر ئەمەس ئۈچ دۆلەت قۇرۇپ چىققان. ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ بۇگۈنكى زېمىنغا، بۇگۈنكى ئىرقى ئالاھىدىلىككە ژە مەدەنىيەتكە ئىگە بولۇشىدا شۇ ژابادىن كېيىنكى قايتا يۈكسىلىشكە سەۋەب بولغان. ئەگەر بىز ئۆزىمىزنىڭ تارىخىدىكى ژابانى سۆزلىگەن بولساق ئەجدادلارنىڭ روھىدىن، تەجرىبىسىدىن ئۆرنەك ئالغان بولاتتۇق، ئۇ چاغدا مىللەتنىڭ بىرلىك، قېرىنداشلىق، يىلتىزداشلىق تۇيغۇلىرى تېخىمۇ كۈچەيگەن بولاتتى.

تارىخنى قويۇپ تۇنۇگۈنگە نەزەر سالساق، 1970 ـ يىللاردىن 2000 ـ يىللارغىچە ئۇيغۇر ژەتىنىنىڭ جەنۇبىدا، ختايلار ئىككىنچى نومۇرلۇق كېسەل دەپ گەپ ئۇيناتقان خولېرا، يۇقۇملۇق ئا تىپلىق جىگەر يالىلۇغى تارقىلىپ ئۇيغۇرلارنىڭ بېشىغا چىققان.

ئەگەر ئۇستازلار بۇ ژابا ھەققىدە توختالغاندا ھازىرقى

كۈنلەرگىچە توختىمىغان، ۋەتەننى قاپلىغان كېسەللىك ئاپەتلىرىنى تىلغا ئالساق، خىتاينىڭ بىزگە قىلىپ كەلگەن زۇلۇمنى تېخىمۇ ئېنىق بايان قىلغان بولىمىز. شۇنىڭ بىلەن بىر مىللەتكە قىلىنغان زۇلۇمنىڭ داۋالاشسىز قويۇش، سەھىيە بىلىملىرى، ئۇچۇرلىرى ۋە شارائىتلىرىدىن مەھرۇم قويۇشتىمۇ ئىپادىلىنىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرگەن بولىمىز.

ۋابا ھەققىدىكى تەبلىغلەردە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ، شۇ چاغدىكى ساھابىلارنىڭ ۋابا ھەققىدە ئېيتقانلىرى سۆزلەندى. بۇ ئىنتايىن زۆرۈر. ئەگەر شۇنىڭغا يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ كېسەللىك ھەققىدە نېمە دېگەنلىكىنى، تارىخىكى ئۇيغۇر كاتتىلارنىڭ يۇقۇمنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا قانداق تەدبىر قىلغانلىقىنى قوشۇپ سۆزلىگەن بولساق، ئۇنىڭ ئۈنۈمى «ئالتۇن ئۈزۈككە ياقۇت كۆز» قويغاندەك بولۇشى مۇمكىن ئىدى.

3. زۇلۇمنىڭ سەۋەبىگە يۈزلەنگەن ئومۇمىيلىقىمىز

ئۇيغۇرلار كۆرۈۋاتقان زۇلۇمنىڭ رېئال سەۋەبلىرى ھەققىدە توختالغاندا يورۇتۇلۇۋاتقان چۈشەنچىلەر مۇسۇلمانلىق ئومۇمىيلىقىمىزنى تۇتقا قىلغانلىقى ئۈچۈن، بىزگە ئەمەس دۇنيادىكى بارلىق مۇسۇلمانلار كۆرۈۋاتقان زۇلۇمنى چۈشەندۈرۈشكىمۇ ئۇيغۇن كېلىدۇ. ئەمما بىز كۆرۈۋاتقان خىتاي زۇلۇمىنى پۈتۈن دۇنيا مۇسۇلمانلىرى تارتمايۋاتقان بولغاچقا، سەۋەبلەرمۇ ئومۇمىي نۇقتىلاردىن باشلىنىپ توختاپ قالماي خاس نۇقتىلارغا مەركەزلەشكەن ئەۋزەل. سەۋەب قانچە ئېنىق بولسا، خاسلاشتۇرۇلسا، سۈزۈكلەشتۈرۈلسە، كونكرېتلىققا باغلانسا تەدبىرىمىزمۇ شۇنچە روشەن بولىدۇ.

ئەگەر بىز كۆرۈۋاتقان زۇلۇم ئومۇمىيلىقىمىز بولغان مۇسۇلمانلىقىمىز نۇقتىسىدىنلا چۈشەندۈرۈلسە، خەلقىمىزنى تېخىمۇ شۇكۇرچانلىققا

ئۇندىگەن بولىمىز. چۈنكى دۇنيادا زۇلۇم ئەڭ ئېغىر داۋام قىلىۋاتقان رايونلار مۇسۇلمانلار جايلاشقان رايونلار. ئىنسانىنىڭ ئاجىزلىقى شۇكى، بىر تەڭسىزلىككە يالغۇز دۇچ كەلگەندە غەزەپلەنگەن، تېپىرلىغان، چارە ئىزدىگەن بىلەن، بىر توپنىڭ ئىچىدە دۇچ كەلسە تېزلا بوشاپ تەسەللى تېپىپ قالىدۇ.

مۇسۇلمانلىق نۇقتىسىدىنلا كۆزەتسەك زۇلۇمنىڭ جاجىسى كۈرەش، بۇنىڭ ئەرەبچىسى جىھاد دېيىلىدۇ. ئەمما بىز كۈرەشنى ئەمەس، جىھادنى تەشەببۇس قىلغىنىمىزدا بىزگە ۋە تەشەببۇسىمىزغا ئەگەشكەنلەرگە يېتەكچىلىك قىلىش ئىمكانىمىز ۋە ئىقتىدارىمىزنى، ئۇلارنىڭ ھەرىكىتىنى كونترول قىلىش قىلالماسلىقىمىزنى بىلىشىمىز كېرەك. بۇ ئىشقا قانچىلىك قۇربىمىزنىڭ بارلىقىنى، ئۆزىمىزنىڭ ئالدىدا باشلاپ مېڭىش ياكى ماڭالماسلىقىمىزنى ئويلىشىمىز كېرەك.

ھازىر جىھاد دېگەن بۇ ئاتالغۇ ئاللىقاچان خەلقئارالىشىپ كەتكەن بولغاچقا، بىزنىڭ ئارىمىزدىن چىققان ھېچبىر ئۇستاز ئۇنى «خىتاينىڭ زۇلۇمىغا قارشى تۇرلۇك ئۇسۇللاردا قىلىنغان كۈرەش» دېگەن مەنىگە خاسلاشتۇرۇپ بولالمىدى، ھەم بولالمايدۇ. چۈنكى بۇ دىن مىللىي دىن ئەمەس، ئۇيغۇرغىلا خاس بولغان دىنمۇ ئەمەس. ئىسلام خەلقئارالىق دىن بولۇش سۈپىتى بىلەن ئىسلامدىكى ئۇقۇملارمۇ خەلقئارالىشىپ كەتكەن.

بىز ئىستانبۇلدا جىھادنى خىتايغا قارشى ھەر خىل يوللاردا قىلىمىز دەپ ئولتۇرغان چاغدا سۇرىيە، لىۋىيە، ئىراق، ئافغانىستان قاتارلىق ئەللەردىكى تېررورچى تەشكىلاتلارمۇ ئوخشاش جىھادنى تەرغىب قىلىۋاتقان بولىدۇ. بىز مۇقىم ئىقتىسادىي مەنبەسى يوق، خالىسلىق ۋە پىدائىيلىق بىلەن قىلىۋاتقان تەبلىغلىرىمىز بىلەن خەلقئارادىكى كەسپىي تەرغىباتچىلارغا بويلىشالمايمىز. بۇ

ىقابەتتە خەلقئارا جىھادچىلارنىڭ ئۇتۇپ چىقىپ بىز تەبلىغ قىلغان خەلقىمىزنى كەسىپىي جىھادچىلار سىپىگە تارتىپ كېتىشى ئېنىق. سۇرىيەگە سەپەر قىلغان نەچچە مىڭ ئادەمنى شۇ ياخشى نىيەتلىك ئۇرۇقتىن ئۆسكەن پاجىئەلىك مېۋە دېمەي ئامالىمىز يوق.

ئۇيغۇر كۆرۈۋاتقان زۇلۇم مىللىي زۇلۇم بولغاچقا زۇلۇمغا قارشى كۈرەشنىڭ ئىسمىمۇ، ئاتالغۇلىرىمۇ ئۇيغۇرچە بولۇشى كېرەك. بىز زۇلۇمغا قارشى قوللانغان تەدبىرىمىزنى ئۆزىمىزنىڭ تىلىدا ئاتاپ، مەنىنى ئۆزىمىزنىڭ تىلىدا يەشكەن چېغىمىزدا، شۇ مەنىنى چۈشەنگەن مىللەت ئۆز مەنپەئەتى ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىدۇ. ئەگەر بىز زۇلۇمغا قارشى تۇرۇشتا قوللانغان ئۇقۇملارنى داۋاملىق ئەرەبچە ئاتاپ ماڭساق كىشىلەرنىڭ ئۇيغۇرچە چۈشىنىپ، ئۇيغۇر ئۈچۈن ھەرىكەت قىلمىغانلىقىدىن ئاغرىنىشقا ھەققىمىز بولمايدۇ. ئەسلى ئۇيغۇرچە بولمىغان ئۇقۇمنىڭ مەنىسىنى ئۇيغۇرچە لۇغەت مەڭگۈ تولۇق يېشىپ بېرەلمەيدۇ. شۇڭا 23 يىلدىن بېرى بىر قىسىم باشچىلىرىمىز تەشەببۇس قىلىۋاتقان جىھادنى ئۇلار ئەمەس، جىھاد ئۇلارنى بۇرنىدىن يېتىلەپ، باشلاپ كېتىۋاتىدۇ.

بىز مۇسۇلمانلىق ئومۇمىيلىقىمىز بىلەن ئىنسان، مىللىي خاسلىقىمىز بىلەن ئۇيغۇر. مۇسۇلمانلىق بىزنىڭ شەخسىي كىشىلىكىمىز، مىللىي كىملىكىمىز ئەمەس. بىز بۇ زۇلۇمغا بىر دىنغا ئىشەنگەن ئىنسان بولغىنىمىز ئۈچۈن ئەمەس، خىتايدىن ئايرىم زېمىنغا، پەرقلىق تىلغا، مۇستەقىل مەدەنىيەتكە، تارىخقا ۋە ئازادلىق ئىرادىسىگە ئىگە بىر مىللەت بولغانلىقىمىز دۇچ كېلىۋاتىمىز. شۇڭا بىز دەردىمىزنىڭ سەۋەبىنى، تارىخنى، ۋەزىيەتنى خەلقىمىزگە چۈشەندۈرگەندە كىملىكىمىزنى چىقىش قىلىشىمىز، يېتەكلەشنى ئومۇمىي نۇقتىلاردىن باشلىغان تەقدىردىمۇ، خۇلاسىدە مىللىي

خاسلىقىمىز قايتىپ كېلىشىمىز كېرەك.

مەسىلىمىزنى مۇسۇلمانلىق نۇقتىسىدىن چىقىپلا چۈشەندۈرگەندە خەلقىمىزنىڭ ئېڭىغا كاپىرلارغا قارشى تۇرۇش، كۈپرىدىن ئۆچ ئېلىش، كۈپرىدىن نەپرەتلىنىش دېگەن ئۇقۇملار سىڭىدۇ، نەتىجىدە دۈشمىنىمىز كۆپىيىدۇ، غۇۋالىشىدۇ، يولىمىز ۋە ئىستىقبالىمىز مۇجمەللىشىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە مۇسۇلمانلىق ھەر خىل يول، چۈشەنچە ۋە جامائەتلەرگە ئايرىلغاچقا، بۇ بىر نىشانغا قاراپ سەپ تۈزىشى كېرەك بولغان كىشىلىرىمىزنى جامائەتلەرگە ئايرىپ تاشلايدۇ. ئىستانبۇلدىكى ئۇيغۇرنىڭ 2014-يىلدىن كېيىن چوڭ جامائەتچى، كىچىك جامائەتچى ۋە ئىسلام دۆلەتچى دېگەن جامائەتلەرگە بۆلۈنۈپ كەتكەنلىكىدىن ئىبرەت ئېلىشىمىز كېرەك. شۇڭا دەردىمىزنىڭ تارىخىنى، بۈگۈنكى دۇنيانى ۋە ئازابىمىزنى ھەمشە كىشىلىك ئومۇمىيلىقىمىزدىن چىقىپ تەھلىل قىلىشنىڭ دىققىتىمىزنى چاچىدىغانلىقى، دۈشمىنىمىزنى كۆپەيتىدىغانلىقى، مەسىلىمىزنى مۇرەككەپلىككە باشلايدىغانلىقىنى بىلىشىمىز، بولۇپمۇ ئۇنىڭ نىشانىمىزنى غۇۋالاشتۇرۇپ كىملىكىمىزنى مۇجمەللىككە تاشلايدىغانلىقىدەك نۇقسانلىرىنى ئۇنۇتماسلىقىمىز كېرەك.

مۇھاجىرەتتىكى مەۋجۇتلۇق تەشۋىشى

يېقىندا ياپونىيەدە بىر ئۇيغۇر «قىيادىن سىيرىلىپ» ئۆلۈپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭدىن بۇرۇن يەنە بىر ئۇيغۇرنىڭ رۇسىيەدە «ئۆلۈۋالغانلىقى» خەۋەر قىلىنغانىدى. بۇلتۇر ئېلان قىلىنغان بىر تەتقىقات دوكلاتىدا 94 پىرسەنت ئۇيغۇردا ئوخشىمىغان دەرىجىدە پىسخىكىسى مەسىلە بارلىقى، ئۆلۈۋېلىشنى ئويلاپ باققان ئۇيغۇرلارنىڭ 23 پىرسەنتتىن ئاشىدىغانلىقى ئېلان قىلىنغانىدى.

ئىنسانلىنىڭ ئەتراپىدىكى ئىنسانلاردىن، ئىستىقبالدىن كېچىشى، ئۈمىدسىزلىنىپ مەغلۇبىيەتنى تاللىشى، ھاياتقا بولغان ئىشەنچىنىڭ، كەلگۈسىگە بولغان ئىنتىلىشىنىڭ، ئەتراپىدىكىلەرگە بولغان مۇھەببەتنىڭ سۈسلاپ كەتكەنلىكىدىن بولۇشى مۇمكىن. بەلكىم مەۋجۇتلۇقنىڭ قەدرىنى، ھاياتنىڭ قىممىتىنى، تىرىكلىكتىكى نىشاننى يوقىتىپ قويۇش بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇشىمۇ مۇمكىن. مەن بۇنى ئومۇملاشتۇرۇپ، مۇھاجىرەتتىكى ئۇيغۇرلاردا كۆرۈلگەن مەۋجۇتلۇق تەشۋىشى دەپ ئاتىدىم.

بۇگۈنكى ئىجتىمائىي تاراتقۇلاردا قايناۋاتقان پاراڭلاردىن قارىغاندىمۇ بەزى كىشىلەرنىڭ قەلبىدىكى روھى تۈۋرۈكلەرنىڭ ئۆرۈلۈپ، مەنىۋى دۇنياسى خاراب بولغان، ئۆزىدىن ۋە ئۆزلۈكىدىن شۈبھىلىنىپ ئىشەنچى خانىۋەيران بولغانلىقتىن، مەۋجۇتلۇقنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن جاھىللارچە ئۇرۇنۇۋاتقانلىقىنىمۇ كۆرۈۋېلىش مۇمكىن. ئوقۇمۇشلۇقلارنىڭ مەۋجۇتلۇقنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن، مەۋجۇتلۇق كىرىزىسىدىن، تەشۋىشىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن

قىلىۋاتقان ئۇرۇنۇشلىرىنى تۆۋەندىكىچە خۇلاسە قىلىش مۇمكىن.

1. تارىخىي شەخسلەرنى ۋە داڭلىقلارنى ئىنكار قىلىش

ھەرقانداق مىللەتنىڭ تارىخىي شەخسلەر (سەلبىي ياكى ئىجابىي)، قەھرىمانلار ۋە مەشھۇرلار بىلەن يارىتىلىدۇ. تارىخىي شەخسلەرنىڭ ھېچبىرى نۇقساندىن خالىي ئىلاھ ئەمەس، ئۇلارنىڭ يارانقان تۆھپىسى پەقەت شۇ تارىخىي دەۋرگە ئاساسەن باھالىنىدۇ، ئۇلاردىكى يېتەرسىزلىكلەرمۇ شۇ تارىخىي شارائىتقا ئاساسەن كۆرسىتىلىدۇ. بۇگۈنكى مەۋجۇتلۇق كىرىزىسگە پاتقان، ئۆزىنىڭ بار ـ يوقلىقىدىن تەشۋىشكە چۈشۈشىنىڭ بىر ئىپادىسى تارىخىي شەخس ۋە داڭلىقلارنى ئىنكار قىلىش. ئىنكاردىكى مەقسەت ئۆز مەۋجۇتلۇقىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈش، يەنى «خالايىق، مەنمۇ بار ئىدىم، مەنمۇ مەۋجۇت، مېنى ئۇنۇتماڭلار» دېگەن ساداسىنى ياڭرىتىش ئۈچۈن ئەتراپىغا ئادەم توپلاش بولۇشى مۇمكىن. مەسىلەن، يېقىندىن بۇيان ئەيسا ئالىپتېكىن، ئابدۇخالىق ئۇيغۇر، ئەخمەتجان قاسىمى ۋە ئىلھام توختىلار ئىنكار قىلىندى. بىر پىروفېسسور سۆھبىتىدە ئابدۇللا ئابدۇرېھىم، مۆمىنجان ئابلىكىم ۋە ئابلەت ئابلىكىمنى «مارالبېشىدىن چىققان ئۇچ مايمۇن» دەپ ئاتىدى. ئابدۇخالىق ئۇيغۇرنى «شۆتاڭدا خىتاينىڭ قولىدا، رۇسىيەدە ئورۇسنىڭ قولىدا تەربىيە ئالغاچقا، ئۇيغۇر دېگەن تەخەللۇسنى قوللانغان» دېدى. يەنە بىر مەشھۇر يازغۇچى ئەيسا ئالىپتېكىننى «خائىن»دىن خائىنغا سېلىپ سۆزلەپ كەتتى ھەتتا ئىلھام توختىنى «خىتاينىڭ قانۇنىغا ئىشىنىپ قالغاچقا، تۇرمىگە كىرىپ قالغان» دېگۈچىلەرمۇ سەھنىگە چىقتى.

2. تارىخنى ئىنكار قىلىش

بىر مىللەتنىڭ مىللىي كىملىكىنى تەشكىل قىلىدىغان ئەڭ

مۇھىم ئامىللارنىڭ بىرى تارىخ. تارىخ بىر مىللەتنىڭ ئورتاق ئەجدادىدىن كەلگەن، ئورتاق كەچمىش ۋە قىسمەتلەرنى باشتىن كەچۈرگەن، ئورتاق قىممەت ـ قاراشلارغا ئىگە، شانلىق غەلىبە ۋە شەرەپلىك ئۇتۇقلارنى قازانغان بىر گەۋدە ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدۇرۇپ تۇرىدۇ. كىشىلەردە ئورتاق مىللىي تارىخ بولماي تۇرۇپ، مىللىي ئاڭ، مىللىي تۇيغۇ، مىللىي ئۇيۇشقاقلىق بولمايدۇ. مىللىي ئاڭ بولمىغان كىشىلەر بىر مىللەت ئەمەس، پەقەت ئورتاق تىلدا سۆزلىشىدىغان بىر توپ ئادەم، خالاس. بۇگۈنكى نورۋېگلار، شۋېتلار، دانىيەلىكلەر ئوخشاش تىلدا سۆزلىشىدۇ، ئۇلارنى مىللەت قىلىپ تۇرىدىغىنى پەرقلىق مىللىي تارىخ. مەۋجۇتلۇق تەشۋىشىگە بوغۇلغانلىقىنىڭ يەنە بىر بەلگىسى ئۆزىنىڭ تارىخىنى ئىنكار قىلىش. بۇگۈنكى بىر قىسىم كىشىلەر ئۆزىنىڭ تەشۋىشتە، شۇبھىدە، كىرىزىستە قالغان مەۋجۇتلۇق تەشنالىقىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن ئۇيغۇرنىڭ تارىخىنى ئىنكار قىلىشقا باشلىدى. ئۇلارچە «ئۇيغۇر دەپ مىللەت يوق، ئۇنى رۇسلار پەيدا قىلغان، ئۇيغۇر تىلى دەپ تىل يوق، ئۇنىڭ ئىسمى كاشغەر تۈركچەسى، مەھمۇد كاشغەرى ئۆزىنى ئۇيغۇر دېمىگەن» ... پالان پۇستان.

3. ختاي كومپارتىيەسى بېسۋالغاندىن كېيىن يارىتىلغان نەتىجىلەرنىڭ ھەممىنى قارىلاش

ئۇيغۇرلارنىڭ تەرەققىيات تارىخى 1949 ـ يىلى ختاي كومپارتىيەسىنىڭ مۇستەملىكىسىگە ئايلانغاندىن كېيىنمۇ پۈتۈنلەي ئۆزگۈلمىگەن. ئۇيغۇرلار ھېچقاچان ختاي كومپارتىيەسىنىڭ قولىدا بەل قويۇپ ختايلىقنى تاللىغان ئەمەس. ئۇيغۇر زىيالىيلار ئۇيغۇرنىڭ بۇگۈنكى كىملىكىنى قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن ئۇيغۇر ئەدەبىيات تارىخىنى، پەلسەپە تارىخىنى، ئىدىيە تارىخىنى يېزىپ چىققان، ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكىنى قۇتقۇزۇپ ئالىي مەكتەپلەرنى ۋە

فاكۇلتېتلارنىڭ قۇرۇپ چىققان. ئۇندىن باشقا «ئۇيغۇر بىناكارلىق تارىخى»، «ئۇيغۇر ئەخلاقى»، «ئۇيغۇرلاردا پەرھىزلەر»، «ئۇيغۇر كىيىم ـ كېچەكلىرى»، «ئۇيغۇر ئۆرپ ـ ئادەتلىرى»، «ئۇيغۇر ئېتنوگرافىيەسى»، «ئۇيغۇر ھۈنەرۋەنچىلىكى» قاتارلىق يۈزلىگەن كىتابلارنى يېزىپ چىققان.

70 يىللىق زۇلۇم ئاستىدا ياشىغان ئۇيغۇرلارنىڭ تىرىشچانلىقىدا ھەر ساھەدە نەچچە يۈز دوكتور ۋە پروفېسسور يېتىشىپ چىققان. ئۇيغۇر تىلى خىتايدىكى نەشرىياتچىلىقتا خىتايچىدىن قالسا كىتابلار ئەڭ كۆپ نەشر قىلىنىدىغان، ئىنتېرنېت مۇھىتىدا ئەڭ كۆپ قوللىنىدىغان، ئېلېكترونلۇق مەھسۇلاتلىرى بولغان تىل بولۇپ قالغانىدى. بۇلارنىڭ ھېچبىرى پۈتۈنلەي خىتاينىڭ ئىلتىپاتىدىن بولغان ئەمەس، بەلكى بۇ يەردە ئۇيغۇرنىڭ تىرىشچانلىقى ئاساسلىق ئامىل. بۇ نەتىجىلەرنىڭ ھەممىسىنى خىتاينىڭ پىلانى بىلەن چىققان، خىتاينىڭ پىكرىنى تەشۋىق قىلغان، خىتايغا يانتايىاق بولغان سەرخىللار تەرىپىدىن ۋۇجۇدقا چىققان دەپ قاراش پاكىتقا ئۇيغۇن بولمىغانلىقىنىڭ ئۈستىگە ئادالەتسىزلىك.

ئەپسۇسلۇق يېرى، 2018 ـ يىلدىن بۇيان مۇھاجىرەتتىكى بىر قىسىم زىيالىيلاردا ۋەتەندە چىققان كىتابلارنى «شىنجاڭچە كىتابلار» دەپ زاڭلىق قىلىدىغان، ۋەتەندىكى ئۇيغۇر زىيالىيلارنىڭ پىكرلىرىنى «شىنجاڭچە تەپەككۇر» دەپ مازاق قىلىپ ئېغىز پۇرۇشتۇرىدىغان سۆھبەتلەر بازار تېپىشقا باشلىدى. يېقىندا مۇھاجىرەتتىكى بىر ئاكادېمىك 1949 ـ يىلدىن كېيىنكى ئۇيغۇرنىڭ تۆھپىسىنى پۈتۈنلەي «شىنجاڭچە» دەپ قارىلاپ مەيدانغا چىقتى. ھەتتا ئۇلار شەرقىي تۈركىستاندا ۋە مۇھاجىرەتتە ئومۇملاشقان ئىملا قائىدىسىنىمۇ «شىنجاڭ ئۇيغۇرچىسى» دەپ

قارىلىدى ۋە يېڭى تۈزۈلگەن بىر ئىملانى تەشەببۇس قىلىشقا باشلىدى.

مەنچە بۇ يەردە بىر ئىلىم مەسىلىسى ئەمەس، ئىنكارچىلىق بەدىلىگە ئۆزىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈش خاھىشى ھۆكۈمران بولغاچقا، بىر - بىرلەپ رەددىيە بېرىپ ئولتۇرۇش بىھاجەت. چۈنكى مۇھاجىرەتتە ئۇيغۇر زىيالىيلار ئۇيغۇر تىلنىڭ شەرقىي تۈركىستانچە ۋاريانتىنى ياراتماقچى بولسا، بۇنى تىلشۇناسلىققا مۇخالىپ بىر ئۇرۇنۇش دېمەكتىن باشقا چارە يوق. مەۋجۇت ئىملانى ئىنكار قىلىش بەدىلىگە يېپىڭى بىر ئۇيغۇرچە ئىملا بەرپا قىلىش، ئومۇملاشتۇرۇش ئىمكانسىز. بۇ يەردە مەقسەت پەقەت ئۆزىنى ئىلىملىك كۆرسىتىپ، ئۆزىنىڭ ھېس قىلىنمىغان، گۇماندا قالغان مەۋجۇتلۇقىنى نامايان قىلىشتىن ئىبارەت بىر روھى ھالەت بار، خالاس.

4. مائارىپنى ئىنكار قىلىش

مۇھاجىرەتتە دەۋا ۋەتەندە ۋە غەربتە ئوقۇغانلار، پىداكارلار، ھەر ساھەلەردىكى تىرىشچانلارنىڭ خىزمەتلىرى تۈرتكىسى بىلەن ئالغا سىلجىپ كېتىۋاتىدۇ. قىلىنۋاتقىنى پۈتۈنلەي قەلەم كۈرىشى بولغاچقا، بىر قىسىم ئوقۇشتىن مەھرۇم قالغان، ئۆگىنىشنى خالىمايدىغان، ئالىي غايىنى كۆڭلىگە پۈككەن بولسىمۇ، ئەممە يېتەرلىك قابىلىيەت ھازىرلىمىغانلارنى نەزەرلەردىن چۈشۈرۈپ قويىدى. نەتىجىدە، مۇنتىزىم مەكتەپ تەربىيەسى كۆرمىگەن، ئۆزىنىڭ ئادەتتىكى ئادەم ئەمەسلىكىگە ئۆزىنى ئۆزى ئىشەندۈرۈپ بولالماي كۈچىنىپ كېتىدىغان كىشىلەر ھەمدە يەنە بىر قىسىم ئوقۇمىغانلىقىنى «بۇلغانمىغانلىقىم، ساپلىقىم» دەپ ماختىنىدىغان كىشىلەرنىڭ غوتۇلداشلىرى ئوتتۇرىغا چىقتى.

ئۇلار گەرچە بىرەر ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرالمىسىمۇ، قىلىنغان ئىشلار ھەققىدە ئۇزۇندىن ئۇزۇنغا باھالارنى سۆزلەپ، قەستەن خاتا چۈشەندۈرۈپ، يېزىلغان دوكلات ۋە ئوتتۇرىغا چىققان ئەمگەكلەرگە توقماقچىلىق قىلىپ تۇرىدۇ. ئۇلارنىڭ ۋەتەندە مائارىپ كۆرگەن بىر قاتلامنىڭ بۇگۈنكى دەۋادا كۆرسەتكەن تۆھپىسىنى رەت قىلىش باھانىسى خىتاينىڭ مائارىپى ئىكەن. ئۇلارچە «خىتاي مەكتەپلىرىدە» ئوقۇغان ئۇيغۇرلار خىتايغا يانتايىاق بولۇپ تۇرمىلەردە گۇندىپاي ساقچى بولغانمىش، ئوقۇمىغانلار دىنىي، سىياسىي پائالىيەتلەر بىلەن شۇغۇللىنىپ، خىتاي ھاكىمىيىتىگە قارشى چىقىپ قامالغانمىش.

مەۋجۇتلۇق تەشۋىشى مۇھاجىرەتتىكى ئوقۇمۇشلۇقلاردىلا ئەمەس بارلىق مۇھاجىر ئۇيغۇرلاردا ئورتاق مەۋجۇت. بىر ئۇيغۇر ۋەتەندە ئۆيدىن چىقساق ھېچ بولمىغاندا دوقىدىكى قاسساپ، يانىدىكى كاسىپ، يولدىكى دېھقان تونۇشىنىڭ ئىللىق تەبەسسۇمىغا كۈلۈمسىرەپ جاۋاب بېرىپ ئۆتىدۇ. مۇھاجىرەتتە ئۇيغۇرلار ئۆيىدە دادا، ئانا بولغان بىلەن ئۆيدىن چىقسا ھېچكىمنىڭ ھېچنېمىسى ئەمەس. شۇڭا ئۆزىنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى ھېس قىلىش ئۈچۈن بىكارلا بولسا ۋاتساپقا قارايدۇ، فېيسبۇك چارلايدۇ، باشمالتاق ۋە يۈرەكلەرنى سانايدۇ. ئۆزىنى بىر توپ قوللىغۇچى، ئەگەشكۈچى، ياقلىغۇچىلارنىڭ ئارىسىدا ئاندىن مەۋجۇتلۇقنىڭ ھۇزۇرنى سۈرۈۋاتقاندەك ، كىملەرگىدۇر زەربە بېرىپ خىتايدىن ئالالمىغان ئۆچىنى ئالغاندەك، بىرىنى تىللاپ پۇخادىن چىقىۋاتقاندەك، كىملەرنىدۇر يېڭىۋېلىپ غالىبلىققا يەتكەندەك، كىملەرنىدۇر ئۇجۇقتۇرۇپ ئۇتۇق قازانغاندەك، قايسىدۇر گۇناھنى توسۇپ ساۋابقا ئېرىشكەندەك... ئىشقىلىپ ئۆزىنىڭ ئۆتمەس يېڭنە، پاتماس قوزۇق ئەمەس، خېلى بىر ئادەم ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن بىر ئىشلارنى قىلىدۇ. بۇنىڭ خاتاسى يوق. بۇ مۇھاجىرلارنىڭ

هەممىسىگە ئورتاق.

هالبۇكى، ئۆزىنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن ئىرقىي قىرغىنغا ئۇچراۋاتقان بىر مىللەتنىڭ تارىخىنى، تارىخىي شەخسلەرنى، داڭلىقلارنى، مىللەتنى بۇگۈنگە ئۇلاشتۇرغان تارىخىي نەتىجىلەرنى ئىنكار قىلىش مۇۋاپىق ئۇسۇل ئەمەس. مۇھاجىرەتتە مەۋجۇتلۇقىدىن تەشۋىشلەنگەن شەخسلەرنىڭ ئۆزىنىڭ تەكىتلىنىشى، مۇئەييەنلەشتۈرۈلۈشى بىر مىللەتنى مىللەت قىلىپ تۇرىدىغان ئامىللارنى ۋە زامانىۋى مائارىپنى قارىلاش، رەت قىلىش بەدىلىگە بولماسلىقى كېرەك.

مۇھاجىرەتتە ياسلىۋاتقان مازارلار

ئۇيغۇرلاردا مازارلار سۈرلۈك بولىدۇ، كىشىلەر مازاردىن ئەيمىنىدۇ. ئۇيغۇرلاردا مازاردىن كېسىپ ئۆتۈش، دۇئاسىز، بىپەرۋا ئۆتۈش چەكلىنىدۇ. مازارغا چالما ئېتىش، ئەلۋەتتە، نەپرەتلىك قىلىق دەپ قارىلىدۇ. شۇڭا ئۇيغۇر جەمئىيىتىدىكى ئېتىبارلىق كىشىلەرگە قىلىنغان تەنقىدلەر «مازارغا چالما ئاتقانلىق» دېيىلىدۇ. ھەتتا مازارغا كىچىك تەرەت قىلىشچۇ؟ بۇ 80 ـ يىللاردا قەشقەردە چوڭ بولغان بىر ئۇيغۇر ئۇچۇن تەسەۋۋۇرغا سىغماس، قارغىشقا لايىق، چالما كېسەك قىلىنىشقا تېگىشلىك ئىش، ئەلۋەتتە.

مېنىڭ ئېسىمدىن چىقمايدىغان بالىلىق خاتىرەم ئالتە ياش چاغلىرىمدا بىر مازارغا سىيىشتىن باشلىنىدۇ. شۇ كۈنى بىر توپ بالىلارنىڭ سىيگىنىمىز قىلىچ پىر ئاخۇنۇم دېگەن بىر ئۇلۇغنىڭ مازىرى يېنىدىكى بىر كۈپپارنىڭ ياتقان يېرى بولۇپ، مازار ئوپالنىڭ يارغۇ كەنتىگە تۇتاش ئالماك دېگەن يەردە ئىدى. ئارىمىزدىكى بىر چوڭراق بالا بىزگە «مانا بۇ كۈپپارنىڭ تۈپراق بېشى، قىلىچ پىر ئاخونۇمنى ئۆلتۈرگەن مۇشۇ، قېنى بۇنىڭ بېشىغا سىيەيلى» دېگەندى. مەنمۇ بالىلارغا ئەگىشىپ سىيگەندىم. ئەمما كىچىكىمدىن قەبرىنى كۆرسىلا توختاپ دۇئا قىلىپ ماڭىدىغان مومام ۋە بوۋاملارغا ئەگىشىپ چوڭ بولغاچقا بەك ئىككىلەنگەن ۋە سىيەلمەي بىئارام بولغانىدىم.

ئەقلىم تارىخ، مەدەنىيەت، مىللەت دېگەن ئۇقۇملارنى ئاڭقىرىشقا باشلىغاندىن كېيىن ئىزدىنىپ قارىسام، قىلىچ

پىرئاخۇنۇم دېيىلگىنى بىر قىسىم تارىخى شەخسلەر ئىكەن. ئۇلار قىلىچ بۇغراخان دەپ ئاتالغان بولۇپ، قاراخانىيلار دۆلتى زامانىدا ياشىغان ئىكەن. قىلىچ دېگەن ئىسىم بىلەن ئاتالغان ئىككى خان ئۆتكەن بولۇپ، بىرى قىلىچ مەسئۇتخان، يەنە بىرى قىلىچ ھەسەنخان ئىكەن. قىلىچنى خوتەننىڭ مۇسۇلمان بولۇشتىن بۇرۇنقى بىر خانىنىڭ ئىسمى ئىدى، قاراخانىيلار ئۇلارنى مۇسۇلمان قىلغاندىن كېيىن قىلىچخان دېيىلگەن دېگەن مەلۇماتمۇ بار ئىكەن. ئارتۇچىنىڭ ئازاق يېزىسىدا قىلىچ بۇغراخانىنىڭ قەبرىسى بار ئىكەن. شۇنچە ئىزدەنگەن بولساممۇ قىلىچ ئىسىملىك بىرەر خانىنىڭ ئوپالدا بىر كۈپپارنىڭ قولىدا ئۆلتۈرۈلگەنلىكى، ئوپالدا مازىرى بارلىقىغا دائىر ھېچبىر مەلۇمات تېپىلمىدى.

قانداق بولۇپ قىلىچ بۇغراخان قىلىچ پىر ئاخۇنۇم بولۇپ قالدى؟ بۇ يەردە پىر ۋە ئاخۇند پارسىچە سۆز بولۇپ، بۇ سۆزلەر ھىدايەتۇللا ئاپئاق خوجا جەمەتى 16 ـ ئەسىرلەردە ۋەتەنىمىزگە كەلگەندىن كېيىن، ئىشانچىلىقنىڭ تەسىرى سەۋەبلىك كەڭرى قوللىنىلغان. بۇ ئاپئاق خوجا باشلىغان دىنى مەزھەپتىكى رەھبەرنىڭ ئۇنۋانىدۇر. قىلىچ ئىسىملىك بىر خانىنىڭ قىلىچ پىر ئاخۇنۇم بولۇپ قېلىشى بىزگە ئۇيغۇردىكى تارىخى شەخسلەرنىڭ ئاپئاق خوجىنىڭ قولىدا دىنى توقۇنۇش، مەزھەپ زىددىيىتى ۋە دۇشمەن يارىتىش ئېھتىياجى ئۈچۈن قايتا ياساپ چىقىلغانلىقىنى ئەسكەرتىدۇ. قىلىچنىڭ مازىرى ئىماننىڭ سىمۋولى بولسا، ئۇنىڭ يېنىدىكى كۈپپارنىڭ تۈپراق بېشى كۈفرىغا تەمسىل قىلىنغان.

تارىخى شەخسلەر ياتقان مازارلارنى مۇنداق قايتىدىن رىۋايەتلەشتۈرۈپ چىقىش، ئۇلارنىڭ كىملىكىنى ئۆزگەرتىش، ئىدىيەسىنى بۇرمىلاش قاتارلىق ساختىلىقلار ئۇيغۇر ۋەتىنىدە خېلىلا

ئېغىر، بولۇپمۇ بۇ ئاپئاق خوجا دەۋرىدە بىر قەدەر ئومۇملاشقان. بۇنىڭ ئەڭ يېقىنقى تىپىك ئىپادىسى يەتتە قىزلىرىم مازىرى. ئەسلى يەتتە قىزنىڭ قەھرىمانلارچە ئۆلۈمى ئۇچتۇرپاندا بولغان تارىخى ۋەقە. ئۇ تاجاۋۇزچىلىققا قارشى ئۇيغۇرنىڭ مۇستەقىللىق ھەرىكىتى ئىدى. ئەمما تېخى ئىككى يۈز نەچچە يىل بۇرۇن شېھىت بولغان بۇ يەتتە قىزنىڭ تاجاۋۇزچىلىققا قارشى كۈرىشى كاپىرلارغا قارشى دىنىي توقۇنۇشقا ئايلاندۇرۇلۇپ رىۋايەتلەشكەن. قىزلار شاپائەتچى دېيىلىپ كىشىلەر بۇ قەبرىلەرگە بالا تەلەپ قىلىپ كېلىدىغان بولغان. يەتتە قىزلىرىم مازىرى ئۇچتۇرپاندىن كۆچۈپ پىچاننىڭ لەمجىنگە ۋە كېرىيەگە قەدەر يۆتكەلگەن.

ئۇيغۇردا ئۆزىمىزدىكى تارىخى شەخسلەر دىنىيلەشكەن، رىۋايەتلەشكەندىن باشقا، خەقنىڭ تارىخىدىكى ئىسلام قەھرىمانلىرى ۋە مەشھۇر شەخسلەرمۇ ئارىمىزدا مازارلارغا ئايلانغان. ئۇلارنىڭ مازىرى «كاپىرلارغا قارشى ئىسلام ئاچقان» دېگەن رىۋايەت بىلەن زىننەتلىنىپ قاتۇرۇلغان. مەسىلەن، ئىمام غەززالى مازىرى، ئىمامى ئەسكەر مازىرى، ئىمامى جەفەرىي سادىق، ئىمام جەفەرىي تىھران، ئىمامى رەببانى مازىرى، قەيىس غوجام مازىرى قاتارلىقلار. بۇلارنى خوتەن - قەشقەردىن تارتىپ تۇرپان - قومۇلغىچە بايقاش مۇمكىن. بۇلارنىڭ ئۇيغۇر بىلەن ئالاقىسى يوق، ھېچبىرى بىزگە كېلىپ باققان ئەمەس. مەسىلەن، خوتەندىكى جەفەرىي سادىق، قومۇلدىكى «پەيغەمبەر ئەۋەتكەن ساھابە» دېيىلىۋاتقان قەيىس خوجام ئىسىملىك كىشىنىڭ تارىختا ئۇيغۇرغا كەلگەنلىكى ھەققىدە ھېچقانداق بىر مەلۇمات يوق. بىزدە ئۇلۇغ دېيىلگەن بەزى قەبرىلەردە ھېچقانداق نەرسە يوق. مەسىلەن، تۇرپاندا بەش يۈز يىلدەك چوقۇنۇلغان ئەلپەتتاھ خوجامنىڭ دېيىلگەن مازار «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» دا ئېچىلغان، ئەمما يەرلىك جەسەتسىز ئىچى بوش چىققان.

ئۇيغۇر تارىخىدىكى مەشھۇر شەخسلەرنىڭ تارىخىي كىملىكىدىن يىراقلاشتۇرۇلۇپ دىنىي رىۋايەتكە، تەرغىباتقا ۋە مەزھەپ توقۇنۇشىغا خۇرۇچ بولۇشى 1920 ـ يىللارغا قەدەر كۆچلۈك شەكىلدە داۋاملاشقان. ئۇيغۇردا پەننى مەكتەپلەر ئېچىلىپ يېڭى مەدەنىيەت ھەرىكىتى جۇش ئۇرغاندىن كېيىن، ئۇيغۇر تارىخى سۈزۈلۈشكە باشلىغان. مولا مۇسا سايرامىغا ئوخشاش ئالىملار بۇنداق ساختىلىققا قارشى چىقىپ قەلەم تەۋرەتكەن.

ئۇيغۇر زىيالىيلارنىڭ مائارىپنى ئومۇملاشتۇرۇش ھەرىكىتى، ئۇيغۇرنىڭ ئۆز نامىنى قايتۇرۇپ كېلىشى ئەمەلگە ئاشمىغان بولسا، ئەگەر«مەدەنىيەت ئىنقىلابى»دا يوق قىلىنماي، قاماقتىن ساق ـ سالامەت چىققان بىر ئەۋلاد ئۇيغۇر زىيالىيلار ئوپالدىكى ھەزرىتى مولام مازىرى دېيىلۋاتقان قەبرىنىڭ مەھمۇت قەشقەرى مازىرى ئىكەنلىكىنى، قەشقەر شەھىرىنىڭ پايىتاقا جايلاشقان يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ مازىرىدا ياتقان كىشىنىڭ پىر ـ ئەۋلىيا ئەمەس بىر شائىر ئىكەنلىكىنى ئايرىپ بەرمىگەن بولسا، ئۇيغۇرلار قەشقەردە مەھمۇت قەشقەرنى ھاسا تىكسە كۆكلەيدىغان مولا، يۈسۈپ خاس ھاجىپنى بالا تىلسە راۋا قىلىدىغان پىر ـ ئەۋلىيا بىلىپ چوقۇنۇش داۋام قىلغان بولاتتى.

ئەگەر ئىبراھىم قۇربان 1984 ـ يىلى «يەتتە قىزلىرىم» دېگەن داستاننى يېزىپ، «يەتتە قىزلىرىم»نىڭ دىنىي رىۋايەتلىك نىقابىنى قايرىمىغان، بۇ قەھرىمانلارنىڭ تاجاۋۇزغا قارشى قىلغان كۈرىشىنىڭ يۈزىنى ئاچمىغان بولسا، ئۇلارنىڭ مازىرى سولغۇن ئاياللارنىڭ پەرزەنت تىلەيدىغان تاۋاپگاھى بولۇشنى داۋام قىلاتتى.

ئۇيغۇر تارىخىدىكى شەخسلەر، تارىخىي ۋەقەلەر ۋە كۈرەشلەرنى رىۋايەتلەشتۈرۈش، دىنىيلەشتۈرۈش ۋە تۈرلۈك ئىدىئولوگىيەلەر

ئۇچۇن خىزمەت قىلىدۇرۇش ۋەتەنىدە كوممۇنىستىك تۈزۈم ھاكىم بولۇشتىن بۇرۇن بىر قىسىم مۇتەئەسسىپلەرنىڭ قولىدا بولغان بولسا، كوممۇنىست ئىستېلاسىدىن كېيىن كومپارتىيەنىڭ گۈماشتىلىرى تەرىپىدىن داۋام قىلدى. بۇنىڭ ئەڭ تىپىك مىسالى، سېيىت نوچىنىڭ ئۇستازىنى لاۋجاڭ دەپ بايان قىلىش ۋە ئۇنى دەرسلىكلەرگە كىرگۈزۈش.

ئۇيغۇرلارنىڭ تەلەيلىك بىر بۆلۈكى 2015 ـ يىلدىن كېيىن مۇھاجىرەتكە ئاتلاندى. بۇ ئۇيغۇلارنىڭ خەلقئارالىق دەۋاسىنى كۈچلەندۈردى. دەل مۇشۇنداق چاغدا تېررورچى ئىدىيەلەرگە كۈشكۈرتىدىغان كۈچلەر مەخسۇس ۋاقىت، كۈچ ۋە پۇل ئاجرىتىپ، دېموكراتىك يولدا مېڭىۋاتقان ئۇيغۇر دەۋاسىنى قارىلاشقا، ئۇيغۇر تارىخىنى بۇرمىلاشقا، ئۇيغۇرنىڭ تاجاۋۇزغا قارشى مىللىي مۇستەقىللىق ئىنقىلابىنى دىنىي ئۇرۇش شەكلىدە چۈشەندۈرۈشكە، تارىخىي ۋە بۈگۈنكى شەخسلەرنى سېستىشقا، مىللىتىمىزنى غەرب دۈشمەنلىكىگە، تەرەققىيات دۈشمەنلىكىگە ئۈندىدى. ئۇلار شۇنچە قۇتراۋاتسىمۇ تۈزۈك بىر قارشى سادا چىقمىغانلىقى ئۈستىگە ئۇلارنىڭ سىنلىق تەشۋىقاتى ئەڭ قالتىس كۆرۈلۈش سانىنى يارىتىپ كەلدى.

ئۇيغۇر تارىخىنى جىھادلاشتۇرۇپ يېڭىلاۋاتقان مېدىيالارنىڭ دائىملىق ھىيلىسى ئۇيغۇرنىڭ دىنىنى، زۇلۇمغا قارشى ئىرادىسىنى، مۇستەقىللىق كۈرىشىنى، ئىبادىتىنى ۋە ئۇيغۇرنىڭ ئازابىنى دەستەك قىلىپ قارماق تاشلاش. مەسىلەن، يېقىندا ھەقىقەت مېدىيا گۇرۇپپىسى چىقارغان سىنغا قارايدىغان بولساق، ئۇنىڭ بىرىدە ئابدۇقادىر دامولام يەمچۈك قىلىنغان. مەقسەت دەسلەپتە ئاشكارا دېيىلمىگەن. پەقەت ئاخىرىدا ئابدۇقادىر دامۇللامنىڭ شۇۋىت مىسسىيونېرلىرىغا قارشى تۇرغان كۈرىشىنى

كۆپتۈرۈپ، ئۇنى غەربنىڭ ئەقىدە تاجاۋۇزچىلىقىغا قارشى چىققان ئاۋانگارتقا ئايلاندۇرغان ھەمدە بۇگۈنكى ئۇيغۇر ھەرىكىتىنى ۋە پائالىيەتچىلەرنى ئابدۇقادىر داموللامنىڭ ئەكسىچە غەربنىڭ دىنىنى تەرغىب قىلىۋاتقان دۈشمەن قاتارىغا چىقارغان. دېمەك، مەقسەت ئابدۇقادىر داموللاممۇ؟ ياق، مەقسەت ئۇيغۇرنى غەربنىڭ يارىدىمىدىن شۇبھىلەندۈرۈش، ئۇيغۇر تەشكىلاتلىرى ۋە رەھبەرلەردىن شەكلەندۈرۈش، ئۇيغۇرنىڭ قەلبىدە غەربكە قارشى نەپرەت ئويغىتىش.

توغرا! مەزكۇر سىندا دېيىلگەن گەپلەر يالقۇن روزى، باتۇر روزى، ئابلەت ئابدۇرېشىت بەرقى قاتارلىق ئەدىبلەرنى تەتقىقاتىنى مەنبە قىلغاچقا ئاجايىپ يېقىملىق، جەلپكار، قارىماققا بەك ئېسىل. لېكىن بۇ ئۇيغۇر تىلىدا يېزىلغان ئابدۇقادىر داموللام ھەققىدىكى ۋەتەندە چىققان ئەسەرلەرنىڭ قايتا ياسلىشى بولۇپ، مۇناسىۋەتلىك بايانلارنى تېرىپ ـ تۆشەپ ئۆزىنىڭ مەقسەتلىرى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇلغان «قۇيرۇق كۆرسىتىپ ئۆپكە سېتىش»تىن باشقا نەرسە ئەمەس. سىندا ئۇيغۇرلار غەرب دۈشمەنلىكىگە، غەرب مەدەنىيىتىگە ئۆچمەنلىك قىلىشقا قۇترىتىلغان. مەزكۇر فىلىمدا يەنە تۆۋەندىكى خاتالىقلارنى ساقلانغان:

بىرىنچى، ئۇقۇملار مۇجمەللەشتۈرۈلگەن. بىزگە تاجاۋۇز قىلغان باسقۇنچىنى بىز خىتاي دەيمىز، بىز ئۇنىڭ تاجاۋۇزچىلىقىغا ئۆچ، ئۇنىڭ كاپىرلىقى بىلەن ئىشىمىز يوق. ئابدۇقادىر داموللام پەننى مەكتەپ ئاچقان دەۋرىدە خىتايلاشقان مانجۇ چىڭ دۆلىتى ئاللىقاچان مەغلۇپ بولغان. شۇڭا خىتاينى ھېلى خەنزۇ، ھېلى مانجۇ، ھېلى جۇڭگو دېمەيمىز. مەيلى مانجۇ چىڭ دۆلىتى بولسۇن، مەيلى كوممۇنىستىك خىتاي بولسۇن، ئۇلار كاپىر

بولغانلىقى ئۈچۈن ئەمەس تاجاۋۇزچى بولغانلىقى ئۈچۈن ئوخشاش ماهىيەتتە. بىزنى مانجۇ بىسۇالغان ئەمەس، خىتايلاشقان مانجۇ چىڭ خاندانلىقى بىسۇالغان، زىمىنىمىزغا تاجاۋۇز قىلغان. بۇ ۋىدىيودا دۇشمەننى خىتاي، مانجۇ، خەنزۇ دەپ بىر دۇشمەننى پارچىلاپ ئۇچ قىلىپ بېرىپتۇ.

ئىككىنچى، ئابدۇقادىر داموللامنىڭ قارشى تۇرغىنى نادانلىق، مائارىپسىزلىق ۋە تاجاۋۇزچىلىق. ئۇنىڭ قىلغىنى كاپىرلارغا قارشى قىلىنغان جىهاد ئەمەس، خىرىستىيان دۇنياسىغا قىلىنغان خىرىسمۇ ئەمەس، بەلكى ھەر تۈرلۈك تاجاۋۇزچىلىققا قارشى قىلىنغان كۈرەش. تاجاۋۇز دىنى تاجاۋۇز، ئىقتىسادىي تاجاۋۇز ۋە ئەسكىرى تاجاۋۇزچىلىق دەپ ئايرىلىدۇ. ئابدۇقادىر داموللام بۇلارنىڭ ھەممىسىگە قارشى تۇرغان.

ئابدۇقادىر داموللامنىڭ قارشى تۇرغىنى تارىختىكى شۇبۇتسىيە مىسسىيونېرلىرى، يەنى دىن تارقاتقۇچىلىرى بولۇپ، بۇگۈنكى شۇبۇتسىيە ياكى بۇگۈنكى غەربنىڭ ئۇيغۇرنى قوللىشى ئەمەس. بۇگۈن بىزگە شۇبۇتسىيە تاجاۋۇزچى ئەمەس، ئۇ ئۇيغۇرغا دىن تارقاتمايدۇ. بۇگۈنكى ئامېرىكا بىزگە خىرىستىيان دىننى تارقاتمايۋاتىدۇ. شۇڭا تارىختا قالغان دىن تارقاتقۇچىلارغا ۋە ئۇلارنىڭ دۆلىتىگە بۇگۈن قارشى تۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق. بۇگۈن مەزكۇر ۋىدىيودا تەرغىب قىلىنغان شەكىلدە شۇبۇت دىن تارقاتقۇچىلارغا قارشى تۇرۇش، غەربنىڭ دېموكراتىك تۈزۈمىگە قارشى تۇرۇش ئارقىلىق ئابدۇقادىر داموللامغا ۋارىسلىق قىلىش مۇمكىن ئەمەس، مەرھۇم داموللامنىڭ روھى بىزدىن ئۇنى كۈتمەيدۇ.

ئابدۇقادىر داموللامنىڭ بېشىغا چىققان رۇس بولشېۋىكلىرى ۋە خىتاي تاجاۋۇزچى كۈچلىرى بولۇپ، خىرىستىيان دىن تارقاتقۇچىلار

ئەمەس. ۋەتەندە سوۋېت كومپارتىيەسىگە قارشى تۇرۇش مۇمكىن بولمايدىغان بولغاچقا، زىيالىيلار خىتاي كومپارتىيەسىگە چىرايلىق كۆرۈنۈش ئۈچۈن گۇناھنى شۇبۇت دىن تارقاتقۇچىلارغا ئارتىپ يېزىپ قويغان. ئابدۇقادىر داموللام بۇخارادا ئوقۇپ يۈرگەن چاغلىرىدا كومۇنىزمغا قارشىلىق كۆرسىتىش ھەرىكىتىگە قاتناشقان، شۇڭا قەشقەردىكى سوۋېت كونسۇلى ئەمەت مەزىن دېگەن كىشىنى يالىلاپ داموللامنى ئۆلتۈرگۈزگەن.

ئۈچىنچى، ھازىر ئۇيغۇر رەھبەرلەر ۋە تەشكىلاتلار مەزكۇر سىندا دېيىلگەندەك غەربنىڭ دىننى تەرغىب قىلمايۋاتىدۇ. غەربنىڭ ئۆزىمۇ ھازىر پۈتۈنلەي خىرىستىيان ئەمەس، دېموكراتىيە بىر خىل دۆلەت باشقۇرۇش شەكلى بولۇپ، ئۇ ھەرگىزمۇ دىن ئەمەس. ئۇيغۇرلار پەقەت غەرب ئەللىرىدە مەۋجۇت ھۆرلۈك ۋە دېموكراتىيەدىن پايدىلىنىپ خىتايغا قارشى پائالىيەتلەرنى قىلىۋاتىدۇ. ئابدۇقادىر داموللام يەمچۈك قىلىنغان مەزكۇر سىندا مۇھاجىرەتتىكى ئۇيغۇر تەشكىلاتلارغا «غەربنىڭ ئۇيغۇرلارنى خىرىستىيانلاشتۇرۇرىشىدىكى ۋاستە» دەپ تۆھمەت قىلىنغان.

ئۇيغۇر تارىخنى، تارىخىي شەخسلەرنى ۋە ئازادلىق ئىنقلابلىرىنى مۇسۇلمانلار ۋە كۇپىرلار ئوتتۇرىسىدىكى قىيامەتلىك جىھاد دەپ بۇرمىلاۋاتقان، تەشۋىقات قىلىۋاتقان ئىسلام ئاۋازى، ھەقىقەت مېدىيا گۇرۇپپىسى، شېھىتلار گۈلىستانى قاتارلىق مېدىيالارنىڭ كۆرۈلۈشى ئەركىن ئاسىيا رادىيوسى، دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيى، شەرقىي تۈركىستان تېلېۋىزىيەسى ۋە ئۇيغۇر ئاخبارات مەركىزى قاتارلىق ئۇيغۇرنىڭ كىملىكى ۋە دەۋاسى ئېنىق بولغان قانالىلاردىن ئىزچىل يۇقىرى بولۇپ كېلىۋاتىدۇ. بۇنىڭدا بىر سېلىشتۇرما بولۇشى، مۇھاجىرەتتە تىكلىنىۋاتقان مازارلارنىڭ سىرىنى قانداق ئېچىش، ئۇيغۇرلارنى بۇنىڭ خەتىرىدىن قانداق

ئاگاهلانـدۇرۇش هەققـدە ئويلىنىـش زۆرۈر.

ئۇيغـۇرلار 1860 ـ يىللاردا چىڭنىـڭ تاجاۋۇچـى هاكىمىيىتىنى بەربـات قىلىـپ قـۇرۇپ چىققـان قەشـقەرىيە دۆلىتىنىڭ يىقىلىشـىغا بىۋاسـىتە سـەۋەب بولغىنـى خوتەننـى سـورىغان نىيـاز ھېكىـم بـەگ ئىـدى. ئـۇ مەغلـۇپ بولـۇپ قاچقـان تاجاۋۇزچـى هاكىمىيەتنىـڭ قايتـا بېسـىپ كېلىشـگە ئىشـىنىپ خوتـەن شـەھىرىگە بىـر مـازار ياسـاتقان. ئـۇ سـارايدىكى مولـلا ـ ئىشـانلارنى تەبلىـغ قىلدۇرۇپ، مـازاردا ياتقـان كىشـىنىڭ بىـر ئىسـلام ئۆلىماسـى ئىكەنلىكىگـە كىشـىلەرنى ئىشـەندۈرگەن. كىشـىلەر يىللاپ بۇ مازاردىكى ئۇلۇغنى تـاۋاپ قىلغـان. قەشـقەرىيە دۆلىتى نابۇت بولۇپ چىـڭ تاجاۋۇزچى قوشـۇنى خوتەننـى باسـقاندا، نىيـاز ھېكىمبـەگ مەزكـۇر مازارنـىڭ ئىشـىكىنى ئېچىـپ، ئىچىگـە توپلانغـان خوتەننىـڭ نەچچە يىللىق قـان تـەرى بولغـان ئالتۇنلارنـى تاپشـۇرۇپ بەرگـەن.

مەزكـۇر ماقالـىدە تىلغـا ئېلىنغـان قىلىچ بۇغراخانىنىڭ ئىشـان ـ پىرلارغـا ئايلىنىـپ كېتىشـى، يەتتـە قىزلىرىمىنـىڭ تارىختىن ئۆچۈپ رىۋايەتكـە ئايلىنىـپ كېتىشـى، نىيـاز ھېكىمبەگنىـڭ تاجاۋۇزچىغـا سـاقلىغان سـاداقىتىگە كىشـىلەرنى تاۋاپ قىلدۇرۇشـى قاتارلىقلارنىـڭ ھەممىسـى بىزگـە قالغـان ئىبـرەت. ئەگـەر تارىخىمىزدىكـى تاجاۋۇزغـا، مۇسـتەبىتلىككە، مۇسـتەملىكىچىلىككە قارشـى كـۈرەش مۇھاجىرەتتە كۈپپارغا قارشـى مۇسـۇلمانلارنىڭ دىنىي كۈرىشـى دەپ چۈشەندۈرۈلسـە، ئۇنىـڭ ئاقىۋىتـى ئىنتايىـن قورقۇنچلـۇق بولىـدۇ. چۈنكـى ئاتـا ـ بوۋىمىزنىڭ كۈرىشـى دىن ئۈچـۈن بولغان ئىكەن، بىزنىـڭ مۇھاجىرەتتـە قىلىدىغانلىرىمىزمـۇ ۋەتـەن ئۈچـۈن، مىللەت ئۈچـۈن، مۇسـتەقىللىق ئۈچـۈن، تاجاۋۇچىلارنـى قوغلاپ چىقىرىش ئۈچۈن بولماسـلىقى كېرەك بولىدۇ. ئەگەر ئۇلارنىڭ تەبىرى بويىچە بولسـا، دىن ئۈچۈن قىلىنىدىغان جىھادنى نەدە قىلسـا ئوخشـاش.

ئۇيغۇرنىڭ تارىختىكى ۋە بۈگۈنكى تاجاۋۇزغا، زۇلۇمغا، ئەركسىزلىككە قارشى كۈرىشىنى مۇسۇلمانلارنىڭ كاپىرلارغا قارشى كۈرىشى دەپ دىنىيلەشتۈرۈش خىتاينىڭ قولىدىن ساق چىققان مىڭلىغان ئۇيغۇرنى ئىراق چۆللىرىدە، سۇرىيە تاغلىرىدا ۋە ئافغانىستاندىكى جىرالاردا خاراب قىلدى. بۇ خارابلىقنىڭ داۋام قىلماسلىقى ئۈچۈن، ئىنسانىنى ئىنسانلىقنىڭ قەبرىسىگە سىيدۇرىدىغان نادانلىققا، رەھىمسىزلىككە ۋە ئەجدادىنى ئېتىقادى سەۋەبلىك ئىنكار قىلىدىغان تۈزكورلۇققا ئۇندەيدىغان مۇھاجىرەتتە ياسىلىۋاتقان مازارلارنىڭ سىرى ئېچىلىشى كېرەك.

شۇڭقار بولدۇڭ، شۇڭقاردەك ياشاپ

مەخمۇتكا سېنى ئۆلۈپ كەتتى دەپ ئاڭلىدىم، ئىشەنگۈم كەلمىدى. سەن ئۆلۈپ كەتمىدىڭ پەقەتلا ئارىمىزدىن ئاللاھقا كەتتىڭ. ناخشاڭ بىلەن ئۇيغۇرغا، ئەركەكلىك جاسارىتىڭ بىلەن ئاللاھقا ياراپ كەتتىڭ. سەن ئىچىڭگە سىغماس ناخشاڭنى ئېيتالمايدىغان يەردىن ئۆچتۇڭ، تەبەسسۇم ئۆچكەن تۇپراقتىن كۆچتۇڭ. ئىچىڭدىن چىقرىپ كۈلەلمىگەن زاماندىن، جاھان ئۇيغۇرغا تار بولغان، جانلار رەقىبلەرگە خار بولغان بۇ كۈلپەتتىن قۇتۇلدۇڭ، ئۆلۈم كۆزلەرگە گۈل كۆرۈنۈپ كەتكەن بۇ كۈنلەردە بىزلەردىن ئۇزاپ كەتتىڭ.

سەن 30 يىل مۇقەددەم «رىۋايەت»نى ئوقۇغاندا مەن كۆك بۆرىگە ئەگىشىپ كۆك ئاسماندەك ھۆرلۈكنى قۇچاقلاشقا تەشنا بىر ياش ئىدىم. ئەجدادىمنىڭ ھۆرلۈك ئۈچۈن ياشىغان تارىخنى سېنىڭ رىۋايەتسىمان ناخشاڭدىن ئۆگەندىم. سەن ماڭا ئوخشاش تۇمەنلىگەن ياشلارغا ئەجدادىمىزنىڭ ھەر زامان قامالغا، قاماققا، قىيناققا، قاراڭغۇلۇققا كۆنمىگەن بۆرىسىمان ھۆر تارىخنى ئەسلەتتىڭ. سەن بىزگە ئەجدادىمىزغا لايىق ھۆر ياشاشنى، ھۆرلۈك ئۈچۈن ياشاشنى، ھەر قاچان كۆكتەك بىپايانلىققا، كۆكتەك سۈزۈكلۈككە، كۆكتەك يۈكسەكلىككە تەلپۈنۈشنى سىڭدۈردىڭ. سەن كۆك بۆرىنىڭ زۇلمەتكە، كۆندۈرۈشكە، بويسۇندۇرۇشقا مەڭگۈ ئىسيان قىلىدىغان نۇر، كەلگۈسىگە تۇتاشقان يول ئىكەنلىكنى كۆيلىدىڭ.

سەن ۋەتەننى ئانىغا ئوخشىتىپ، «ۋەتىنىم ئانامسەن كۆيلەيمەن سېنى، ئوغلۇم دەپ جەڭلەرگە ئۇندەيسەن مېنى» دەپ كۆيلىگىنىڭدە كىشىلەر نارازى بولغان، ناخشاڭنى «ئۇيغۇرۇم ئانامسەن» دەپ ئۆزگەرتىپ ئوقۇشقاندى. سەن ۋەتەن ھەققىدە ناخشا ئېيتقاندا كىشىلەر خاتا چۈشەنگەندى. چۈنكى ئۇلارغا تېڭىلغان، يادلىتىلغان ۋەتەن ئۇرۇمچىدە ئەمەس بېيجىڭدا ئىدى. ئۇلارنىڭ ۋەتەن ھەققىدىكى تەسەۋۋۇرى تەڭرىتاغقا تاندۇرۇلغان، تىيەن ئەنمېنىگە باغلانغاندى. مەسۇم مىللىتىمىز ۋەتىنىم ئانام دېيىلگەندە تارىمنىڭ باغرىنى ئەمەس، سېرىق دەريا ھاۋزىسىنى ئەسلەشكە مەجبۇر ئىدى. شۇڭا ئۇيغۇرنىڭ ھەر قېتىم ۋەتەن دېيىلگەندە چىشلىرى كىرىشەتتى. چۈنكى ئۇلار ۋەتەن دېگەندە تىيەن ئەنمېندىن باشلانغان يالغاننى ئەمەس، شەھدانە خوتەننىڭ راستچىللىقىنى، ئەزىزانە قەشقەرنىڭ قەيسەرلىكىنى، غازىيانە ئاقسۇنىڭ باتۇرلۇقىنى كۆرەلمەي ئارماندا ئىدى.

سېنىڭ بىزگە كىملىكىمىزنى ئۆگەتكەن «رىۋايەت» دېگەن ناخشاڭ بىزنى بىر قىلغان، ھۆرلۈككە جور قىلغان، بىر يۈرەكتىن تارالغان قان، بىر ئەجدادتىن يارالغان جان قىلغاندى. سەن ناخشاڭ بىلەن بىزگە بىزنى ئۇيغۇر قىلغان تارىخنىڭ، تومۇرلاردا ئاققان ئوغۇزخان، قاراخان ۋە بۇغراخانلاردىن قالغان تەۋەررۈك قاننىڭ رىۋايەت ئەمەسلىكىنى سىڭدۈردىڭ. سەن بىزگە ناخشاڭدا كۆيلەنگەن ۋەتەننىڭ تارىخقا كۆمۈلگەن جەسەت ئەمەس، ھەر زامان تۇغۇلىدىغان، تەييار بولغانغا نىسىپ بولىدىغان پۇرسەت ئىكەنلىكىنى ئەسكەرتتىڭ. كۆيلىرىڭدە تەڭرىتاغ، ئالتاي، قاراقۇرۇم، كۆكئارت ئاتلىپ تەڭرىدىن بىزگە ئىنايەت قىلىنغان بۇ تۇپراقلارنىڭ، تارىم، ئىلى، ئىرتىش، تۇمەن، ئۆگەن، قاش، يۇرۇڭقاش ئاتلىپ بىزگە مىراس قالغان بۇ تەۋەررۈكلەرنىڭ خان بوۋىلار، خانىش مومايلاردىن مىراس قالغان بۇ ماكاننىڭ، بۇ مۇلۇك

ۋە ئامانەتلەرنىڭ مۇقەددەسلىكىنى بىلدۈرۈپ، ئەسلىتىپ تۇردۇق.

«ئەركەك» دەپ چېلىپ ئۆتتۈك، ئوقۇپ ئۆتتۈك، يېشىك ئەستاغپۇرۇللاهقا يەتكەندە خىتاينىڭ ئەڭ داڭلىق مۇزىكا ئىنستىتۇتىنى قازىنىپ، يېڭىپ ئۆتتۈك. ئەركەكلىكنى كۆيلەپ، ئەركەكتەك ئېگىلمەي تىك ياشاپ ئۆتتۈك. ئۇيغۇرنىڭ ئەركەكلىكى جىنىستا ئەمەس جاسارەتتە، شەكىلدە ئەمەس شىجائەتتە دېگەننى ناخشاڭ بىلەن جاكارلاپ ئۆتتۈك.

ئەركەكتەك ياشىدىڭ ئۆزۈڭمۇ. ئەڭ ئېغىر كۈنلەردىمۇ ئەركەكتەك ياشاشتا زەبەردەس تۇردۇق. شۇ زۇلۇم زىندانلىرىدا بېلىڭنى ئەگمىدىڭ، تىلىڭنى قايرىپ كالدىرلىمىدىڭ خىتايچە خۇشامەتكە. ئۇيغۇرچە چىققان تىلىڭنى زورلىمىدىڭ زۇلۇمنىڭ زۇۋانىغا، ئوقۇمۇدۇڭ خىتاينىڭ تىلىدا، ماسلاشماي پاك كەتتىڭ ئاللاهنىڭ ھۇزۇرىغا.

ماختىمىدىڭ ياۋنى، ياتلارنى. مەدھىيەلىمىدىڭ باشقىلار كەبى، ياۋۇزلۇقنىڭ سۇلتانى تىرىك فاشىست شى جىنپىڭنى. ماختىمىدىڭ ھۆكۈمەتنىلا ئەمەس ھېچبىر ھۆكۈمراننى. جاللاتلارنىڭ زوردا، نەپ ئېلىشنىڭ كويىدا مىدىرلاپ تاشلىمىدى باراماقلىرىڭ تەۋەررۈك تارلاردا. باشقىلاردەك زامان كەڭرىسە ھاجىم، تارىيىپ كەتكەندە زالىمغا لازىم، ھاكىمىيەتكە مۇلازىم بولۇپ ياشاشنى راۋا كۆرمىدىڭ. دەيدىغانلار بار، ھەقىقەت ئېگىلىدۇ سۇنمايدۇ دەپ. ئەمما ساڭا ياراشقان ھەقىقەت ھېچ ئېگىلمىدى، ھېچبىر مەنپەئەت سۇندۇرمىدى قەددىڭنى. باھانە تاپىدىغانلار تالاي، مىللەت ئۈچۈن ئېگىلدىم، سىلەر ئۈچۈن سۇندۇم دەيدىغان. كېرەك ئەمەس سۇنغانلار بىزگە، ئېگىلىپ ياشاش قۇلغا يارىشار. ئۇيغۇر ئەسىر بولۇر قۇل بولماس، خاراب بولۇر خور بولماس. بۇ مىللەت ئەركىن مىللەت، ئەركىنلىكنىڭ مىللىتى، ھېچقاچان

تىز پۈككەنلەرنى قەھرىمان دېمەس. بۇ مىللەت تىز چۆكۈپ ياشىغاندىن تىك تۇرۇپ ئۆلگەن ئەلا دەيدىغان ئەركەكلىكنىڭ مىللىتى، بۇ مىللەت توشقاندەك يۈز يىل ياشىغۇچە يولۇاستەك بىر يىل ياشاپ بۇگۈنگە ئۇلاشقان مىللەت.

ئۇيغۇرغا كەلگەن بۇ مىسلىسىز مۇسىبەتنىمۇ كۆردۇڭ، كۆز ئالدىڭدا ئابلىكىم كەلكۈننىڭ تۈتۈلغانلىقىغا شاھىت بولدۇڭ، رەشىدە داۋۇتنى تۈرمىگە ئۇزاتتىڭ، قەشقەردە بىللە چاي ئىچكەن ئەختەم ئۆمەرنى زىندانغا يوقلاپ بارالماي ئېزىلدىڭ بەلكىم. مەخمۇتكا، ئايىغى چىقماس مۇسىبەتكە سۈكۈتتە سىقىلدىڭ! چىدىمىدىڭ بەلكىم، كېسەل بولۇپ كەتتىڭ، جان ئالغۇر يۈرەك كېسىلى بولۇپ ئارىمىزدىن كەتتىڭ.

سەن كەتتىڭ مەخمۇتكا، غەلىبىمىزنى كۆرەلمەي كەتتىڭ، كۆڭ بۆرىنىڭ يايلىدەك ئۈرۈمچىدە يەلپۈندىغان كۆڭ بايراقنى سۆيەلمەي كەتتىڭ. مىڭ ئۈچ يۈز يىل بۇرۇن جاھان سورىغان بوۋىلار بىزگە مەڭگۈلۈك ئۇگۇتلەرنى قالدۇرغان، يىمىرىلمەس تاشلارغا پۈتكەن مەڭگۈ تاشلاردا «ئۆلدى دېمەي شۇڭقار بولدى» دېگەن ئىكەن. ئەجدادىمىز ئۇيغۇرنىڭ تىرىكىنىلا ئەمەس ئۆلۈكىنىمۇ چېگراسىز كۆكلەردە پەرۋاز قىلىدىغان ھۆر شۇڭقارغا ئوخشاتقان ئىكەن. خىتاي شاھلىرىغا ئۇيغۇر دېگەن سۆزنى شۇڭقاردەك ھۆر پەرۋاز قىلىدىغان دېگەن مەندىكى خىتايچە خەتلەر بىلەن يازدۇرغان ئىكەن. مەخمۇتكا، سەنمۇ شۇڭقار ئىدىڭ، شۇڭقار بولدۇڭ بۇغراخانلار ھۇزۇرىغا، ئاماننىساخاننىڭ ئۆلمەس كۈيلەر ئالىمىگە، مەھمۇت قەشقەرىدەك ئۆلۈمسىز روھلار دۇنياسىغا. شۇڭقاردەك ياشاپ، شۇڭقار بولۇپ ئۇچۇپ كەتتىڭ.

سەن ھۆر ئەجدادلارنىڭ روھلار ساماسىغا پەرۋاز قىلدىڭ،

بىزگە ئۆلۈم دېگەن سۆزنى ئەسلىتىپ، ئۆلمەس ۋەتەننى يىغلىتىپ، تىرىكلەرگە قانداق ياشاشنى ئەسكەرتىپ قويۇپ كەتتىك.

قانۇن چىقتى، دەۋاگەرمۇ چىقسۇن

«ئۇيغۇر كىشىلىك ھوقۇق سىياسىتى قانۇن لايىھەسى» ئامېرىكا كېڭەش پالاتاسى ۋە ئاۋام پالاتاسىدىن يۇقىرى ئاۋاز بىلەن ئۆتتى. بۇ مۇھاجىرەتتىكى ئۇيغۇر دەۋاسىدا پەۋقۇلئاددە ئەھمىيەتلىك بىر ۋەقە بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇندىن بۇرۇن ئۇيغۇرلار ئۇچرىغان زۇلۇمغا كۆڭۈل بۆلۈش ئامېرىكىنىڭ ئەخلاقى مەسئۇلىيىتى، ئىنسانپەرۋەرلىك مەسئۇلىيىتى، دىپلوماتىيە ئېھتىياجى بولغان بولسا، ئەمدى قانۇنى مەسئۇلىيىتىگە ئايلىنىدۇ. قانۇن لايىھەسى ئىككىلا پالاتادا ئۈچتىن ئىككىدىن يۇقىرى ئاۋاز بىلەن ئۆتكەنلىكى ئۈچۈن پىرېزىدېنتنىڭ ئىمزاسى بولمىسىمۇ ئاپتوماتىك ھالدا قانۇنغا ئايلىنىدۇ.

«ئۇيغۇر كىشىلىك ھوقۇق سىياسىتى قانۇن لايىھەسى»دە دىققەتكە سازاۋەر نۇقتىلارنى تىلغا ئالساق، بىرى ئۇنىڭدا خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇيغۇرلارغا يۈرگۈزۈپ كەلگەن زۇلۇم سىياسىتىنىڭ تارىخى ئېنىق دېيىلگەن. قانۇندا بۇ زۇلۇمنىڭ كومپارتىيەنىڭ ھۆكۈمرانلىق تارىخىغا باغلىنىدىغانلىقى ۋە ئۇزاقتىن داۋام قىلىپ كەلگەنلىكى تەكىتلەنگەن. مەنچە بۇ نۇقتا ئىنتايىن مۇھىم. چۈنكى دۇنيا جامائىتى ئۇيغۇر كۆرۈۋاتقان زۇلۇمنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالىدىن لاگېرلارغا قامالغان 3 مىليونغا يېقىن ئۇيغۇر ۋە باشقا تۈركىي مىللەتلەرنىڭ پاجىئەسى سەۋەبلىك خەۋەر تاپتى. ئەگەر يۇقىرىقى نۇقتا تەكىتلەنمىگەن بولسا، دۇنيا جامائىتى بارچە گۇناھنى بىر گۇرۇپپا رەھبەردىن كۆرۈپ، زۇلۇمنى پەقەت بىر قارارلىق ھۆكۈمەتنىڭ خاتالىقىدەك ھېس قىلىشى مۇمكىن ئىدى.

قانۇنـدا كومپارتىيـە يۇرگۇزۇۋاتقـان زۇلۇمنـىڭ تاريخنى ئەسـلىتىش كېيىنكى قوللىنىلىدىغان تەدبىر ۋە جازالارنـىڭ يالغۇز شى جىنپىڭ ۋەكىللىـك قىلغـان ھۆكۈمەتكـە يۈكلىنىشـتەك پىكـر ئېقىمىنـىڭ پەيـدا بولۇشـىنىڭ ئالدىنـى ئالـدۇ.

قانـۇن لايىھەسـىدە ئۇيغۇرلارغـا يۇرگۇزۇلۇۋاتقـان زۇلۇمنـىڭ خاراكتېـرى ناھايىتـى ئېنىـق ۋە كەسـكىن قانۇنـى ئىبارىلـەر بىلـەن ئوتتۇرىغا قويۇلغان. مەزكۇر لايىھەدە خىتاي قىلىۋاتقان زۇلۇم ئىرقى كەمسـىتىش، مەدەنىيەت قىرغىنچىلىقى، سىياسـي ھوقۇققا دەخلى يەتكۈزۈش ۋە كىشىلىك ھوقۇق دەپسەندىچىلىك دائىرىسىدە تىلغا ئېلىنغـان بولـۇپ، خىتـاي ھۆكۈمىتىنـىڭ بۇ ھەقتىكـى خەلقئارالىق ئەھدىنامىلەرگـە قـول قويغانلىقى ئەسـكەرتىلگەن.

قانـۇن لايىھەسـىدە زۇلۇمنـى ئىجـرا قىلغۇچىلارنـىڭ ئىسـملىرى تىلغـا ئېلىنغـان ۋە ئۇلارنـىڭ جازاغـا ئۇچرايدىغانلىقى ئېنىـق كۆرسـىتىلگەن. بۇلاردىـن ئۇيغـۇر ئاپتونـوم رايونـى سـېكرېتارى چېـن چۈەنگـو، سـابىق مۇئاۋىـن سـېكرېتار ھەمدە سىياسـي قانۇن كومىتېتىنـىڭ سـېكرېتارى ، 3 مىليونغـا يېقـىن كىشـى سـولانغان لاگېرلارنـىڭ قۇرغۇچىسـى جـۇ خەيلۇۋننىڭ ئىسـمى تىلغـا ئېلىنغان. لايىھـەدە جازالىنىدىغانـلار قاتارىدا شـى جىنپىڭ تىلغا ئېلىنمىغان، ئەمما 28 مـاي ئـاۋام پالاتاسـىدا ئۆتكۈزۈلگـەن بىلـەت تاشـلاش يىغىنىـدا شـى جىنپىڭنـىڭ «قىلچىمـۇ رەھىم قىلماسـلىق» دېگەن سـۆزلىرى تىلغـا ئېلىنـىپ ئەيىبلەنـدى ھەمدە خىتـاي ھۆكۈمىتىنىڭ ئىنسـانىيەتكە قارشـى جىنايـەت ئۆتكۈزۈۋاتقانلىقى ئىلگىـرى سـۈرۈلدى. قانـۇن لايىھەسـىنىڭ ـ8ماددىسـىدا «شـىنجاڭ ئۇيغـۇر ئاپتونـوم رايونىدىكـى لاگېـرلاردا ئىنسـانىيەتكە قارشـى جىنايـەت ئۆتكۈزۈلگەن بولۇشى مۇمكىن» دەپ ئوتتۇرىغا قويۇلدى. مەلۇمكى، سـېرىبىيە سـابىق دىكتاتـورى ملوشـېۋىچ مۇسـۇلمانلارغا يۇرگۇزگـەن

زۇلمى سەۋەبلىك ئىنسانىيەتكە قارشى جىنايەت ئۆتكۈزگەن دەپ خەلقئارا سوتقا تارتىلغانىدى.

قانۇن لايىھەسىدە خىتاي كومپارتىيەسى لاگېرلاردا ئۇيغۇرلارغا يۈرگۈزۈۋاتقان زۇلۇم تېخىمۇ كونكرېتلاشقان ھالدا ئوتتۇرىغا قويۇلغان بولۇپ، پەقەت دىنىي زۇلۇم سۈپىتىدە خۇلاسە قىلىشتىن ساقلانغان. مەسىلەن، قانۇننىڭ بەشىنچى ماددىسىدا لاگېرلاردا ئۇيغۇرلارنىڭ دىن، مەدەنىيەت ۋە تىل ئەركىنلىكىنىڭ چەكلەنگەنلىكى ئېنىق ئوتتۇرىغا قويۇلغان. نىھايەتتە بۇ بىر قىسىم ئۇيغۇر پائالىيەتچىلەر ئەنسىرەۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ ئامېرىكىنىڭ نەزىرىدە خىتاي مۇسۇلمانلىرى دەپ قارىلىپ، ئۇيغۇرلارنىڭ مەسلىسىنىڭ دىنىي ئەركىنلىك مەسلىسى سۈپىتىدە قارىلىپ قالارمۇ دېگەن ئەندىشىسىنى ئازايتتى.

قانۇن لايىھەسىدە ئامېرىكىدىكى ھاكىمىيەت ئورگانلىرى ۋە ھاكىمىيەتتىكى شەخسلەرگە ئېنىق تەلەپلەر ئوتتۇرىغا قويۇلغان. مەسىلەن، ئامېرىكا پېرېزىدېنتى دونالد ترامپتىن مۇنۇلار تەلەپ قىلىنغان:

1. خىتاي دائىرىلىرىنىڭ ئۇيغۇر قاتارلىق باشقا مۇسۇلمان مىللەتلەرگە يۈرگۈزۈۋاتقان دەپسەندىچىلىكىنى ئەيىبلەش.

2. لاگېرلارنى تاقاشنى تەلەپ قىلىش.

3. (ئۇيغۇرلارغا قارىتىلغان) بارلىق چەكلەشلەرنى ئېلىپ تاشلاش، ئۇلارنىڭ كىشىلىك ھوقۇقىغا ھۆرمەت قىلىش.

4. خىتايدا ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ چەتئەللەردە ياشاۋاتقان قېرىنداش، دوست ۋە قەدىردانلىرى بىلەن قايتىدىن نورمال ئالاقە قىلىشىغا يول قويۇش. بۇندىن باشقا قانۇندا تاشقى ئىشلار ۋە ئىچكى ئىشلار مىنىستىرلىكى، دۆلەت مەجلىسى ۋە فېدېراتسىيە

ئىستىخپارات ئىداريسى قاتارلىق ئورگانلار ۋە ئۇلارنىڭ خىزمىتىگە ئېنىق تەلەپلەر ئوتتۇرىغا قويۇلغان.

مەزكۇر قانۇن لايىھەسىدە ئوتتۇرىغا قويۇلغان لاگېر مەسىلىسى، سىياسىي سەۋەبلەر بىلەن قولغا ئېلىنغانلار مەسىلىسى، ئۇيغۇرلارنىڭ مەجبۇرى ئەمگەككە سېلىنىش مەسىلىسى، ئاتا ـ ئانا ۋە بالىلارنىڭ ئايرىۋېتىلىش مەسىلىسى، ئائىلىلەرنىڭ پارچىلىنىش مەسىلىسى، ئۇيغۇر مەدەنىيەت مىراسلىرىنىڭ خاراب قىلىنىش مەسىلىسى، مەجبۇرى غايىب قىلىۋېتىش مەسىلىسى، ئۇيغۇرلارنى مەدەنىيەت، سىياسىي ۋە كىشىلىك ھوقۇقلىرىدىن مەھرۇم قېلىش مەسىلىسى بىر ـ بىرلەپ ئوتتۇرىغا قويۇلغان بولۇپ ھەر بىرىگە ئېنىق تەدبىر بەلگىلەنگەن. بۇ زۇلۇملارغا بۋاستە ياكى ۋاستىلىك ئالاقىدار بولۇۋاتقان شىركەت، كارخانا، دۆلەت ئورگانلىرى، تەتقىقات ۋە ئوقۇتۇش ئورگانلىرى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسىگە كونكرېت تەدبىر، جازا ۋە چەكلىمە قويۇش بەلگىلەنگەن. بۇ ھەقتىكى زۇلۇمنى سادىر قىلغان ئورگان ۋە شەخسلەرنىڭ يەرشارى ماگنىتسكى قانۇنى بويىچە جازالىنىشى تەۋسىيە قىلىنغان.

قانۇن لايىھەسىدە يەنە ئۇيغۇر تەشكىلاتلارنى قوللاش، ئۇيغۇر تىلىدا ئاڭلىتىش بېرىدىغان ئەركىن ئاسىيا رادىيوسىنى كۆچەيتىش، ئۇيغۇر ئاخباراتچىلارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا قارىتىلغان زىيانكەشلىككە تاقابىل تۇرۇش قاتارلىق مەزمۇنلارمۇ ئورۇن ئالغان بولۇپ، بۇ ئۇيغۇر دەۋاگەرلەر ۋە ئۇيغۇر تەشكىلاتلارنىڭ كۆچلىنىش ئېھتىماللىقىدىن بېشارەت بېرىدۇ.

خۇلاسە قىلغاندا، مەزكۇر قانۇن لايىھەسى ئۇيغۇر ئېلىدە ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلارنىمۇ، چەتئەللەردە ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلارنىمۇ، ئۇيغۇرلارنىڭ مۇھاجىرەتتىكى مەسلىسىنىمۇ، ئۆز ئېلىدىكى

مەسلىسىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالغان دېيىشكە بولىدۇ. مەزكۇر قانۇن لايىھەسىدە ئۇيغۇرلار مىللەت سۈپىتىدە ئۇچراۋاتقان مەدەنىيەت قىرغىنچىلىقىدىن تارتىپ شەخس سۈپىتىدە دۇچ كېلىۋاتقان قانۇنسىز قاماققا ئېلىش، جىسمانىي خورلۇق، مەجبۇرى ئەمگەك قاتارلىق كۆپ تەرەپلەرگە ئورۇن بېرىلگەن.

قانۇن يۇقىرىقىدەك مەزمۇنلارنى يورۇتقان بولسىمۇ، مەنچە تۆۋەندىكى مەزمۇنلار كەم قالغان. بىرى، ئۇيغۇرلارنىڭ پىلانلىق تۇغۇت ئوپېراتسىيەسى ئارقىلىق جىسمانىي يوقىتىشقا دۇچ كىلىۋاتقانلىقى. ئىككىنچى، ئۇيغۇرلارنىڭ خىتايلار بىلەن تويلاشتۇرۇلۇش ئارقىلىق يوقىتىلىۋاتقانلىقى. ئۈچىنچى، ئۇيغۇر بالىلارنىڭ يەسلى يېشىدىن باشلاپ ئاتا ـ ئانىسىدىن ئايرىش ئارقىلىق يوقىتىلىۋاتقانلىقى. تۆتىنچى، ئۇيغۇرلارنىڭ ئورگان سودىسىغا مەنبە قىلىنىپ يوقىتىلىۋاتقانلىقى. بەشىنچى، تۇغۇت يېشىدىكى ئۇيغۇرلارنى خىتاي ئۆلكىلىرىگە ئىشچىلىققا يۆتكەپ نوپۇسىنىڭ تەبىئىي كۆپىيىشىنى بوغۇش ئارقىلىق يوقىتىلىۋاتقانلىقى چالا قالغان. بەلكىم بۇ مۇھاجىرەتتىكى دەۋاگەرلەرنىڭ تىرىشچانلىقى بىلەن تولۇقلىنىپ كېتىشى مۇمكىن.

ئامېرىكىدا قانۇن لايىھەسى چىقتى. بۇنداق قانۇنلار دېموكراتىك ئەللەرنىڭ ھەممىسىدە چىقىشى كېرەك. ئۇيغۇر دەۋاگەرلىرى ھەر قايسى ئەللەردىكى ھۆكۈمەت، پارلامېنت قاتارلىق سىياسىي ئورگانلار بىلەن زىچ ئالاقىنى داۋام قىلىپ، ئامېرىكا ماقۇللىغاندەك قانۇنلارنى ماقۇللىتىشقا كۈچ چىقىرىشى كېرەك. ئەمما ئامېرىكا ماقۇللىغان ۋە ھەر قايسى دېموكراتىك ئەللەر ماقۇللايدىغان قانۇنلار ھەققىدە توختالغاندا بەك كۆپتۈرۈپ، مۇشۇ قانۇنلار بىلەنلا ئۇيغۇر مەسىلىسى ھەل بولۇپ كېتىدىغاندەك كەيپىياتنى يارىتىشتىن ساقلىنىش كېرەك. ھەر بىر ئۇيغۇرغا شۇ ئېنىق

بولۇشـى كېرەككـى، قانـۇن دېگـەن ئۆزىنـى ئـۆزى ئىجـرا قىلمايدۇ. بۇنـى ئىجـرا قىلىـش ئۈچـۈن، قانۇنـى ھوقۇقنىغا ئىگـە بولىدىغان، قانـۇن ئېگـى بـار، ئۆز ھوقۇقنـى قانۇن بويىچە قوغداشـقا جۈرئەت قىلىدىغـان، قانـۇن بويىچە دەۋا قىلىدىغان ئادەم بولۇشـى كېرەك. ئۇيغـۇردا «دەۋاگـەر سـۇس بولسـا قـازى مۇتتەھـەم بولـۇر» دېگـەن تەمسـىل بار. مۇھاجىرەتتىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ئامېرىكا تۈزۈپ بەرگـەن بـۇ قانۇندىـن قانچىلىـك پايدىلىنىـپ، قانچىلىـك ئەمەلـى ئۈنـۈم ھاسـىل قىلىشـى پۈتۈنلـەي ئۆزىگـە باغلىقتۇر.

پەلەستىننىڭ دەرسى

بۇ يىل ئىيۇلدا پەلەستىن ھۆكۈمىتى خىتايغا ئىككىنچى نۆۋەت تەرەپدارلىق قىلدى. بۇلتۇرقى تەرەپدارلىققا ئوخشىمايدىغان يېرى، بۇ قېتىم پەلەستىن خىتاي زۇلۇمىغا ئوپچە بىر قېتىم، ئايرىم يەنە بىر قېتىم چاۋاك چالدى. ئەلۋەتتە، بۇنى ھاكىمىيەتنىڭ ئىرادىسى، پەلەستىن خەلقىگە ۋەكىللىك قىلمايدۇ، دېگىمىز كېلىدۇ. ھالبۇكى، پەلەستىن خەلقىنىڭ ئۇيغۇرغا يەھۇدىيلاردەك ئومۇمىيۈزلۈك ھېسداشلىق قىلغانلىقىغا دائىر قايىل قىلارلىق پاكىت يوق. 2018 ـ يىلدىن بۇيان ھىندونېزىيە، بېنگال، مالايسىيە، تۈركىيە ۋە ھىندىستاندا بولغان نامايىشلارغا سېلىشتۇرغاندا پەلەستىننىڭ خىتايغا قارشى ئۇنداق بىر كۈچلۈك ئاممىۋى نارازىلىق مەيدانغا چىقىپ باقمىدى. پەلەستىندىكى بىرەر خەلقئارالىق شەخس ياكى تەشكىلاتنىڭ بايانىتىمۇ كۆرۈلمىدى.

خەلقئارا تاراقۇلاردا ۋە ئۇيغۇرچە ئىجتىمائىي تاراقۇلاردا بىر قىسىم زىيالىيلار مۇسۇلمان دۆلەتلەرنىڭ قىلمىشىغا نارازىلىقلارنى بىلدۈرۈشتى. نارازىلىقلار ھېلىمۇ داۋام قىلىۋاتىدۇ. ئۇلار ھەقلىق، چۈنكى 2019 ۋە 2020 ـ يىلى ئىككى قېتىم خىتاينى قوللىغان مۇسۇلمان دۆلەت ۋە تەشكىلاتلار ئاساسەن ئوخشاش. بۇنىڭ ئىچىدە سەئۇدى ئەرەبىستان، يەمەن، پەلەستىن، مىسىر ۋە پاكىستان دېگەن ئەللەر ھەر نۆۋەتتە بار.

ھالبۇكى، يېقىندا يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان باشقا دۆلەتلەرگە ئەمەس، پەقەت پەلەستىنگە بولغان نارازىلىق ئۇيغۇرلاردا ئەڭ

كۈچلۈك بولماقتا. بولۇپمۇ يەھۇدىي دۆلتى ۋە خەلقنىڭ ئۇيغۇرلارنى قوللاپ دۇنيا بويىچە ئاكتىپ ھەرىكەت قىلىشى بىلەن پەلەستىن دۆلتى ۋە خەلقنىڭ سۈكۈت قىلغاننى ئاز دەپ مەخسۇس ختاينى قوللاپ بايانات بېرىشىگە قارشى غەزەپ ئۇلغايماقتا.

ئۇيغۇرلارنىڭ ختاينى قوللىغان پەلەستىنگە قارشى نارازىلىقنىڭ بۇ قەدەر كۈچلۈك بولۇشىدا سەۋەبلەر كۆپ. بىرى، ئۇيغۇرلارغا ئۆزى ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان دۈئا قىلغان، يانداش ۋە تەرەپدار بولغان بىر دۆلەتنىڭ ھاكىمىيەت ۋە خەلقىدىن كەلگەن بۇ جاۋابنى قوبۇل قىلماق تەس كېلىۋاتىدۇ. ئۇيغۇرلاردەك قىرغىنچىلىققا ئۇچراۋاتقان بىر مىللەتنىڭ، دۈشمىنگە ئالقىش ياڭراتقان بۇنداق كۈتۈلمىگەن ئاقىۋەتنى غەزەپ بىلەن ئەيىبلىشى تەبىئىي ئىنكاس، ئەلۋەتتە. يەنە بىرى، ئۇيغۇرلاردا ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 70 ـ يىللىرىدىن بۇيان ئومۇملاشقان پەلەستىن ھېسداشلىقىغا پەلەستىنلىكلەردىن كەلگەن بۇ رەھىمسىزلىكتىن ئۈمىدسىزلەنگەن. بولۇپمۇ ئۇيغۇرلار مۇسۇلمان ئەللەردىن پەشۋا يەۋاتقاندا ئۆزى بىلەن تەقدىرداش ھېس قىلىدىغان بىر مۇسۇلمان مىللەتنىڭمۇ ئۆزىگە قارشى چىقىشى ئۇلارنى خۇرسىندۇرغان.

70 ـ يىللاردىن كېيىنكى بىر ئەۋلاد ئۇيغۇر ختايدا تېلېۋىزورلار پىروگراممىا تارقاتقاندىن بۇيان ئارافاتنىڭ ياغلىقلىق تۇرقىدىن سۆيۈنۈپ چوڭ بولغان، ئۇلار ئىسرائىلىيەگە قارشى ئاتقان تاشلارنى ئۆزى ختايغا ئاتقاندەك ھاياجانلانغان، پەلەستىن خەلقى باستۇرۇلغاندا ئىسرائىلىيەنىڭ ئورنىغا ختاينى قويۇپ نەپرەتلەنگەن، پەلەستىننىڭ ئورنىغا ئۆزىنى قويۇپ ئازابلانغاندى. ئۇيغۇرلار ئۆزىدىنمۇ ئارافاتقا ئوخشاش دۇنيا تونۇغان داھىيلارنىڭ چىقىشىغا تەقەززا بولۇپ مىڭلىغان باللارغا

ئارافات دېگەن ئىسىم قويۇغان ۋە بۇ ئىسىم ئۇيغۇرلاردا ئەڭ كۆپ قويۇلغان ئىسىم بولۇپ قالغاندى.

ئۇيغۇر ئەدىبلەرمۇ پەلەستىننىڭ دەردىگە يىغلاپ شېئىرلارنى يازغان، ھەتتا تۆھپىكار شائىر ۋە نەشرىياتچى قۇربان بارات «يوقالماس پەلەستىن» دېگەن داستاننى يېزىپ، پەلەستىن خەلقىنىڭ ھەققانىي كۆرىشىگە ئىشتىياق باغلىغان ۋە مەدەت بەرگەندى. مەن 2019 ـ يىلنىڭ ئاخىرى ۋە 2020 ـ يىلنىڭ بېشىدا نورۋېگىيە ۋە شۋېتسىيەدە پەلەستىنلىك ئەدىبلەر بىلەن كۆرۈشتۇم. ئۇلارنىڭ ئۇيغۇرلارنىڭ بېشىغا كەلگەن قىرغىنچىلىق ئۇياقتا تۇرسۇن، ئۇيغۇر دېگەن مىللەتنىڭ بارلىقىدىنمۇ بىخەۋەرلىكى مېنى ھەيران قالدۇردى ھەتتا پەلەستىننىڭ داڭلىق شائىرى مورىد بارغوتىمۇ ئۇيغۇرنى بىلمەيدىكەن.

قۇربان بارات ئۇيغۇرچە يازاتتى، ئۇنى دۇنيا بىلمەيتتى. شۇڭا ئۇ پەلەستىننى بىلمىسىمۇ ئانچە ھەيرانلىق قوزغىمايتتى، ئەمما ئەدەبىيات دۇنياسى بىلىدىغان، دۇنياغا ئىنگلىزچە ۋە ئەرەبچە تونۇلغان بىر پەلەستىنلىك ئەدىب دۇنياغا ئايدىڭ قىرغىنچىلىقنى بىلمىسە، پەلەستىنلىك ئەدىبلەر دۇنيانىڭ ھېسداشلىقىغا ئېرىشكەن بىر مىللەتنىڭ دەردى بىلدۇرۇلگەندىن كېيىنمۇ خۇددى مەسلىھەت قىلىشقاندەكلا ئۇيغۇر پاجىئەسىگە ئورتاق سۈكۈتنى تاللىسا، بۇنى قانداق چۈشىنىمىز؟ ياۋروپادا پاناھلىق ئاپسەن، پۈتۈن دۇنيادىن ھېسداشلىق كۈتسەن، زۇلۇم كۆرگەن مىللەتنىڭ زۇلۇمغا قارشى تۇرۇشى تەبىئىي ئىنكاس ئەمەسمۇ؟ زۇلۇمغا قارشى يازسەن، ئىسرائىلنىڭ ساڭا قىلغىنى زۇلۇم بولسا، خىتاينىڭ بىزگە قىلغىنى ئىلتىپاتمۇ؟

ئۇيغۇرلارغا ئوخشاش پەلەستىنلىكلەرنىڭمۇ مۇھاجىرەتتە پائالىيەت قىلىۋاتقان تەشكىلاتلىرى بار. ئۇيغۇرلارنىڭ نارازىلىقىغا

سەۋەب بولغان يەنە بىر ئامىل مۇھاجىرەتتىكى دۇنيادا كۆپىنچە يەھۇدىي تەشكىلاتلارنىڭ ئۇيغۇرغا ياردەم قىلىش قىزغىنلىقىنىڭ ئەكسىچە پەلەستىنلىكلەر قۇرغان تەشكىلاتلارنىڭ پەرۋاسىزلىقى. كىشىلەر سېلىشتۇرۇپ شۇنى دېمەي قالمايدۇ، سېنىڭ دۆلىتىڭدە خىتاينىڭ قۇرغان زاۋۇتى باردۇ، سانائەت باغچىسى باردۇ، شىركەتلىرى باردۇ، سۈكۈت قىلىشىڭ سەۋەبىنى چۈشەنگەنمۇ بولايلى. ئەمما ياۋروپادا، ئامېرىكىدا، كانادادا ئۇيغۇرغا ئوخشاشلا پاناھلانغۇچى بولۇپ تۇرۇۋاتقان پەلەستىنلىكلەرنىڭ، زۇلۇمدىن شىكايەت قىلىۋاتقان پەلەستىنلىكلەر قۇرغان تەشكىلاتلارنىڭ سۈكۈت قىلىشىنى قانداق چۈشەندۈرىمىز؟

مەنچە ئۇيغۇرلارنىڭ بېشىغا ئومۇمىيۈزلۈك كەلگەن بۇ قىسمەت تەپەككۇردا ئۆزگىرىش پەيدا قىلىدۇ. بۇرۇن دۇنيانى خىتاي تەشۋىقاتى تارقاتقان خەۋەرلەردىن چۈشىنىپ غەربكە ئۆچمەنلىك قىلغان، ئىسرائىلىيەنىڭ زۇلۇمى سەۋەبلىك دۇنيادىكى بارلىق يەھۇدىيلارغا ئۆچمەنلىك قىلغان كىشىلەر قايتا ئويلىنىدۇ. خىتاي ئىسرائىلىيەگە قارشى قوللىغان پەلەستىن تەشكىلاتلىرىغا زىيادە مۇھەببەت باغلاپ قالغان بۇ مىللەت ئۇلارنىڭ زالىمغا يانتايىاق بولغان قىلمىشىدىن دەرس ئالىدۇ. پەلەستىن دۆلىتى ۋە پەلەستىنلىكلەرنىڭ ئۇيغۇرغا تۇتقان پوزىتسىيەسى ئۇيغۇرلارغا ئۆزىنى، ئۆزگىلەرنى ۋە دۇنيانى چۈشىنىشتە ساۋاق بولىدۇ.

پەلەستىننى قوللىغان ئۇيغۇر ئەدىب، ئۆلما، باي ۋە زىيالىيلار ئۇلارنى ئۆزى بىلەن تەقدىرداش دەپ قارىغان، ئەمما بۇ قېتىمقى ئەمەلىيەت ئۇلارغا بۇنداق تەقدىرداشلىقنىڭ مەۋجۇت ئەمەسلىكىنى بىلدۈردى. ئۆزىنى تەقدىرداش دەپ قارىمىغان تەرەپكە ئۆزىنىڭ تەقدىرداشلىقنى تېڭىپ كۆڭۈل يۈكلەش، مۇھەببەت ئىئانە قىلىش ۋە سۆيگۈ تەقدىم قىلىشنىڭ ئارتۇقچە ئىكەنلىكىنى

كىشىلەرگە ئۆگەتتى.

خىتاي زۇلۇمىدا قالغان، دۇنيادىن بىخەۋەر قالدۇرۇلغان ئۇيغۇر ئىخلاسمەنلەرگە مۇسۇلمان دېگەن سۆز ئۇيغۇردەك، كاپىر دېگەن ئىبارە خىتايدەك بولۇپ كەتكەن. بۇ بىزنى خىتاي 1884 - يىلى رەسمىي بېسىۋالغاندىن كېيىن، بىزگە كۈپۈرانە زۇلۇمنى تاڭغاندىن بۇيان شۇنداق مۇقىملىشىپ كەتكەن. ئۇيغۇرنىڭ ۋەتىنىدە ئۇيغۇرغا خىتايدىن باشقا بىر دىنسىز دۈشمەن زۇلۇم قىلمايدىغان بولغاچقا، خىتايدىن باشقا دىنسىز مىللەتلەر ئۇيغۇرغا كۈپپار تۇيۇلمىغان. شۇڭا ئۇيغۇر ئەرەب - ئىسرائىلىيە توقۇنۇشىنىمۇ دەل شۇ ئۇيغۇر - خىتاي زىددىيىتىدەك چۈشىنىپ، شۇ بويىچە يەھۇدىيلارغا قارشى سەپ ئايرىپ كەلگەن.

ئۇيغۇرلارنىڭ ئەرەب - ئىسرائىلىيە توقۇنۇشىنى ئۇيغۇرغا قىلىنۋاتقان خىتاي زۇلۇمىغا ئوخشىتىپ قېلىشى ئۇيغۇردا پۈتۈن دۇنيادىكى يەھۇدىيلارنى خىتاي تاجاۋۇزچىلىرىدەك، پەلەستىنلىكلەرنى ئۆزىدەك كۆرۈشىنىڭ مەنبەسى بولۇپ قالغان. شۇنداقلا بۇ ئۇيغۇردىكى خىتايغا قارشى ئۇيغۇرچە مۇسۇلمانلىقنىمۇ مەنبە قىلىدۇ. ئۆمرىدە چوڭراق شەھەرلەرگىمۇ چىقىپ باقماي بۇاستە مۇھاجىرەتكە قەدەم قويغان مىڭلىغان كىشىلەرنىڭ دۇنيادىكى مۇسۇلمانلار بىلەن باشقا دىندىكىلەر ئارىسىدا بولغان ۋە بولۇۋاتقان قارشىلىقلارنى خىتاينىڭ ئۇيغۇر مىللىتىگە قىلىۋاتقان زۇلۇمىدەك بىر زۇلۇم دەپ چۈشىنىشى ھەيران قالارلىق ئەمەس. شۇڭا ئۇيغۇر مۇھاجىرلارنىڭ دۇنيادا بارلىق مەزلۇم مۇسۇلمانلارنى ئۇيغۇردەك، قارشى تەرەپنى ئۇيغۇرنىڭ دىنىغا، تىلىغا ۋە مەۋجۇتلۇقىغا تەھدىت سېلىۋاتقان خىتايدەك تەسەۋۋۇر قىلىشىمۇ تامامەن چۈشىنىشلىك. لېكىن ئەمەلىيەت ئۇنداق ئەمەس. ئۇيغۇر بىلەن ئوخشاش كۈندە دېيىلىۋاتقان پەلەستىننىڭ رەئىسى بار،

ئىسرائىلغا قارشى خىتاينى دوست تۇتالايدۇ. ئۆز زېمىنىدا تۇرۇپ ئىسرائىلىيەگە قارشى كاتيۇشا ئاتالايدۇ ھەتتا ئىسرائىلىيەدە ياشايدىغان ئەرەبلەرنىڭ كىشىلىك ھوقۇق تەشكىلاتلىرى خەلقئارا يىغىنلارغا قاتنىشىپ، ئىسرائىلىيەگە قارشى سۆز قىلىپ يەنە ئىسرائىلىيە دۆلىتىگە قايتىپ كېتەلەيدۇ. پەلەستىنلىكلەر ئۆزىنىڭ ھۆكۈمىتىنى ئۆزى سايلايدۇ، ئۇلارنىڭ خاماستەك ھەربىي تەشكىلاتى، ساقچى قىسمى ۋە مۇستەقىل تاشقى سىياستى بار.

ئۇيغۇرلارنىڭ «مۇسۇلمانلار قېرىنداشتۇر، مۆمىنلەر بىر - بىرىگە دوستتۇر» دېگەن ئەقىدە بويىچە پەلەستىنلىكلەرنى خۇددى قەشقەرلىك خوتەنلىكنى كۆرگەندەك قېرىنداش كۆرۈشى تامامەن چۈشىنىشلىك. شۇنداق يېقىن كۆرگەچكە پەلەستىنلىكلەردىنمۇ بەكرەك يەھۇدىيلارغا ئۆچ بولۇپ كەتسىمۇ تەئەججۈپلۈك ئەمەس. ئەمما رەھىمسىز ئەمەلىيەت شۇنى كۆرسەتتىكى، دوستلۇق، قېرىنداشلىق دېگەن شەخس بىلەن شەخس ئارىسىدا، ئائىلە بىلەن ئائىلە ئارىسىدا بولىدۇ. ئىككى مىللەت ئارىسىدا قېرىنداشلىق بولمايدۇ. ئىككى مىللەت ئارىسىدا ئۆزگەرمەس، سەممىي ۋە ئىچىدىن قايناپ چىقىدىغان دوستلۇقمۇ مەۋجۇت بولمايدۇ. ئىككى مىللەت ۋە ئىككى دۆلەت ئوتتۇرىسىدا پەقەت قوشىنىدارچىلىق، ئىقتىسادىي نەپ يەتكۈزۈش ۋە ئىستراتېگىيەلىك ھەمكارلىق مۇناسىۋىتى بولىدۇ. ئەگەر ئىككى مىللەت ئارىسىدا دوستلۇق بولغان بولسا پەلەستىن خىتاي تەرەپ بولمايتتى. ئەگەر ئىككى مىللەت ئارىسىدا دىنىي قېرىنداشلىق بولىدىغان بولسا پەلەستىن ھاكىمىيىتى خىتاينى رەنجىتىشتىن قورقىۋاتىدۇ، پۈتۈن دۇنيادا ياشاۋاتقان نەچچە مىليون پەلەستىنلىكلەر ئەمەس، ياۋروپادا ياشاۋاتقان 100 مىڭدىن ئارتۇق پەلەستىنلىكنىڭ 10 پىرسەنتى ئۇيغۇرنى قوللاپ قوزغىلىپ كەتسە بولاتتى. پاكىت ئۇيغۇرلارغا شەخس بىلەن شەخس ئارىسىغا ماس

كېلىدىغان دوستلۇق، قېرىنداشلىق دېگەن ئۇقۇملارنى دۆلەت ۋە مىللەت ئارا مۇناسىۋەتكە قىستۇرۇپ يۈرمەسلىكنى ئۆگىتىدۇ.

بۇ قېتىمقى پەلەستىننىڭ خىتايغا تەرەپدار بولۇشى ئۇيغۇرلارغا دۇنياغا ئۆزى سۆيگەن ئىدىيەنىڭ تەلىپى، ئۆزى قەدىرلىگەن چۈشەنچىنىڭ چاقىرىقى ۋە ئۆزى تەۋە بولغان ئىدېئولوگىيەنىڭ قېلىپى بىلەن ئەمەس بىر مىللەت سۈپىتىدە مىللەتنىڭ مەنپەئەتى ۋە مەۋجۇتلۇقىنى بىرىنچى ئورۇنغا قويۇپ يۈزلىنىشنى ئۆگىتىدۇ. ئۇيغۇردەك مىللەت بويىچە مەھبۇسلۇققا، خارابلىققا ۋە قىرغىنچىلىققا ئۇچراۋاتقان مىللەتنىڭ ھەممىنى قايرىپ قويۇپ ئاتا ـ ئانا، ئاچا ـ سىڭىللىرىنى قوغداش، قۇتقۇزۇش ۋە ھەرقانداق ۋاستىنى قوللىنىپ ھۆرلۈكىنى ئېلىش ھوقۇقى بار. خۇددى پەلەستىنلىكلەرنىڭ ئىسرائىلىيەگە قارشى خىتاي بىلەن 60 يىللىق ھەمكارلىقى، 30 يىللىق دوستلۇقى ۋە ئۇيغۇرغا قارشى ئىككى يىللىق دۈشمەنلىكى ئۇلارنىڭ مۇسۇلمانلىقىنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىمىغانىدەك ئۇيغۇرلارمۇ دۇنياغا شۇنداق يۈزلىنىشنى سىناپ بېقىشقا ھوقۇقلۇق.

ئۇيغۇردا «دوستىنىڭ دوستلۇقى بېشىڭغا كۈن چۈشكەندە بىلىنەر» دېگەن سۆز بار. مىللەت بويىچە چەتئەللەردە مۇساپىر، ئۆز ئېلىدە مەھبۇس بولۇپ ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ دوستلۇق، قېرىنداشلىق، دۆلەت، ھوقۇق، ھۆرلۈك، مۇسۇلمانلىق دېگەن ئۇقۇملارغا بولغان چۈشەنچىسى يېڭىلىنىۋاتىدۇ. ئۇيغۇرلار ئەمدى خىتاي دوست كۆرسەتكەن ئەرەب دۇنياسىغا دوست بولۇپ، خىتاي مەزلۇم كۆرسەتكەن پەلەستىنلىكلەرگە قېرىنداشلىق ئىزھار قىلىپ، خىتاي دىندا ئوقۇشقا يول قويغان پاكىستان، ئەرەبىستان، يەمەن ۋە مىسىرنى ئىسلامنىڭ بۆشۈكى دەپ بىلىشتىن ئۇلارنىڭ ئەسلى يۈزىنى كۆرۈشكە باشلاۋاتىدۇ.

ئۇيغۇر بېشىغا كۈن چۈشكەندە يىلىكىگىچە ئۆتۈپ كەتكەن دۆلەتلىك بولۇشنىڭ قەدرى، ھوقۇقلۇق بولۇشنىڭ قىممىتى ۋە ھۆر بولۇشنىڭ تەشنالىقى سەۋەبلىك تەپەككۇردا بىر مىسلىسىز يېڭىلىنىشنى باشلىشى مۇمكىن.

قىزىمنىڭ سوئالى: ئۇيغۇر قانداق بولىدۇ؟

پەرزەنتلەردە ئۇيغۇرلۇق كىملىكىنى قانداق يېتىلدۇرۇش، ئۇيغۇرلۇقنى قانداق ساقلاش ۋە قانداق نامايان قىلىش مۇھاجىرەتتە ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلار دۇچ كېلىۋاتقان ھالقىلىق مەسىلىلەرنىڭ بىرى. كۆزىتىشلەرگە قارىغاندا، بۇ مەسىلىنى ياخشى ھەل قىلالمىغان بىرىنچى ئەۋلاد ئۇيغۇر مۇھاجىرلارنىڭ چەتئەللەردە مۇسۇلمان مىللەتلەر بىلەن قۇدا ـ باجا بولۇۋاتقانلىقى مەلۇم. 1980 ـ يىللاردىن كېيىن مۇساپىرلىققا مەجبۇر بولغان ئۇيغۇرلارنىڭ ئازلىقى ۋە ھەر قايسى ئەللەردىكى شەھەرلەرگە تارقاق ئورۇنلاشقانلىقى سەۋەبلىك ئۇلاردا مۇسۇلمانلىق ئۆزلۈكنى ساقلاشقا قارىغاندا ئۇيغۇرلۇق كىملىكىنى ساقلاپ قېلىشنىڭ تەس بولغانلىقىمۇ ئەمەلىيەت. 2017 ـ يىلدىن بۇرۇن بەزى ئاتا ـ ئانىلار پەرزەنتلەرنى ۋەتەنگە ئەۋەتىپ تىل ئۆگىتىش، ئۇلارنىڭ جورا تاللىشىغا پۇرسەت يارىتىپ غەلبە قىلغان بولسىمۇ، ھازىرقى ۋەزىيەت بۇ ئىمكاننى يوققا چىقاردى.

مۇھاجىرەتتە پەرزەنتلەردە ئۇيغۇرلۇق كىملىكىنى يېتىلدۇرۇش ئۈچۈن ھەپتىدە بىر قېتىملىق ئانا تىل دەرسلىرى مۇھىم، لېكىن ھەپتىدە بىر قېتىم ئۆگەنگەن شۇ ئانا تىلدا ھەر كۈنى ياشاش، ئانا تىلدا ئۆزىنى نامايان قىلىش، ئۇيغۇر تىلىنى ئۇيغۇر مەدەنىيىتىدە تولۇق ياشاش ئارقىلىق سىڭدۈرۈش تېخىمۇ مۇھىم، ئەمما بۇمۇ يېتەرلىك ئەمەستەك قىلىدۇ.

يېقىندا ئۆيىمىزگە بىر نورۋېگ ئايال مېھمان بولۇپ كەلدى.

يەتتە ياشقا كىرگەن قىزىم ئۇيغۇرىيە ئۇنىڭ بىلەن نورۋېگچە پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ، «سەن مۇسۇلمانمۇ نورۋېگمۇ؟» دەپ سوردى، ئاندىن ئۆزىنىڭ مۇسۇلمانلىقىنى، ھېيت كۈنى چۈشتىن بۇرۇن مۇسۇلمان قوشنىلارنىڭ بالىلىرى بىلەن ئوينىغانلىقىنى، چۈشتىن كېيىن بارلىق مۇسۇلمانلار يىغىلىپ تاماق يېگەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى.

مېھمان كەتكەندىن كېيىن قىزىمغا مىللىتىنىڭ ئۇيغۇر، دىنىنىڭ ئىسلام ئىكەنلىكى ھەققىدە چۈشەنچە بەردىم. ئەمما قىزىم مىللەت، دىن دېگەن سۆزلەرنى ياخشى چۈشەنگىلى ئۇنىماي ئۆزىنىڭ مۇسۇلمانلىقىدا چىڭ تۇردى. ئۇنىڭغا نورۋېگ دېگەننىڭ قارشىسىنىڭ ئۇيغۇر بولىدىغانلىقىنى، ئەگەر بىرى ئۆزىنى خىرىستىيان دەپ تونۇشتۇرۇپ قالسا ئۇنىڭغا ئۆزىنى مۇسۇلمان دەپ تونۇشتۇرسا بولىدىغانلىقىنى چۈشەندۈردۈم. ئۇنىڭغا دىن، مىللەت دېگەنلەرنىڭ پەرقىنى شۇنچە چۈشەندۈرۈپمۇ، مىسال ئېلىپ يېشىپمۇ ھېس قىلدۇرۇپ بولالمىدىم. ئۇ «مۇسۇلمان ھالال يېمەكلىك يەيدۇ، روزا تۇتىدۇ، نامىز ئوقۇيدۇ، ھېيت قىلىدۇ، ئۇنداقتا، ئۇيغۇرلار نېمە قىلىدۇ؟ قانداق ئادەم ئۇيغۇر بولىدۇ؟» دەپ سوردى.

بۇ سوئاللارغا قانداق جاۋاب بېرىشنى بىلەلمىدىم. ئاخىرى ئۇنىڭغا «قولىدا كۆك بايرىقى بولغان، ئۇيغۇرچە سۆزلەيدىغان، ئانا تىل مەكتەپكە بارىدىغان، 11 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنىدىكى دۆلەت بايرىمىنى تەبرىكلەيدىغان، نوروز ئوينايدىغان، خىتايغا قارشى نامايىشقا چىقىدىغان، ئۇيغۇرلارنى ياخشى كۆرىدىغان كىشىلەرنى ئۇيغۇر دەيمىز» دەي دەپ ئويلاپمۇ توختاپ قالدىم. ئۇنداق دېسەممۇ توغرا بولمايدىكەن، بۇ ھالدا ئەتراپىمدىكى يەنە بىر قىسىم ئۇيغۇر چوڭلارنى ۋە بالىلارنى ئۇيغۇر ئەمەس دېگەن بولىدىكەنمەن. ئەگەر بۇ شەرتلەرنى قويمىسام ئۇيغۇر بىلەن مۇسۇلماننىڭ پەرقىنى قانداق

چۈشەندۇرىمەن؟ قىزىم ھەر كۈنى ھالال تاماق يەيدىغان، ھېيت كۈنى چۈشتىن بۇرۇن چىرايلىق كىيىملەرنى كىيگەن سومالىلىق قىز بىلەن ئوينىغان، چۈشتىن كېيىن ئۇيغۇر ئۆيىگە بېرىپ ھېيت ئۆتكۈزگەن، رامىزان تۈتقىنىمىزنى كۆرگەن تۇرسا بىز ئۇنىڭغا شۇ مۇسۇلمانلاردىن پەرقلىنىپ تۇرىدىغان بىرەر ئىشنى قىلىپ كۆرسىتىپ قويمىغان تۇرساق!

قىزىمنىڭ مېڭىسىدە ئۆزىنى مۇسۇلمان، ئۆزىدىن بولمىغانلارنى نورۋېگ دەپ ئايرىشى ئۇقۇمىنىڭ دائىرىسى جەھەتتىن توغرا بولمىسىمۇ، ئۇنىڭ شۇ يېشىدا «بىز ۋە ئۇلار» دېگەن قارىشىنىڭ شەكىللىنىشى تەبىئىي ئىدى. ئۇنىڭ يەتتە ياشلىق دەۋرى مۇشۇلارنى ئويلايدىغان، ئۆزىنىڭ كىملىكىنى بېكىتىشكە باشلايدىغان ۋاقتى ئىدى. نورۋېگىيەدىلا ئەمەس، غەربتە ياشاۋاتقان ھەر بىر ئۇيغۇر بالا «بىز ۋە ئۇلار» دەپ ئايرىشنى باشلىغاندا ئۆزى ياشاۋاتقان رېئاللىققا ئاساسەن ھۆكۈم چىقىرىدۇ. بىز غەربلىك يەرلىكلەرگە ئوخشاش روژدېستۋا بايرىمى ئۆتكۈزمەيمىز. ماگىزىنلارغا كىرسەك بالىمىزغا يېمەكلىكلەرنىڭ ھالال ـ ھاراملىقىنى ئايرىشنى جىكىلەيمىز. تاماقلانساق ئافغان، تۈرك ياكى ئىرانلىقلارنىڭ تاماقخانىسىغا بارىمىز، تاماقنىڭ بەزى خۇرۇچلىرىنى ۋە گۆشنى مۇسۇلمانلارنىڭ دۇكىنىدىن ئالىمىز. ئۇنداقتا بىز كۈندىلىك تۇرمۇشتا بارلىق مۇسۇلمانلاردىن پەرقلىق، ئۇيغۇرغىلا خاس نېمە ئىش قىلىمىز؟ پەرزەنتىمىزگە ۋە ئۆزىمىزگە يېمەكلىك، كىيىنىش ۋە ياشاش ئۆلچەملىرىدە تەكتلەيدىغانلىرىمىز بارلىق مۇسۇلمانلارغا ئورتاق تۇرسا، بالىمىزنىڭ مىللەتنىڭ قارشىسىغا مۇسۇلمانلىقنى قويۇشنى، ئۆزىنىڭ كىملىكىنى بىلمەي مۇسۇلمانلىق خاسلىقىنى تەكتلىشىنى توغرا چۈشىنىش كېرەكتە!

بىر ئۇيغۇر شەرقىي تۈركىستاننىڭ دۆلەت بايرىمىغا كەلمەسلىكى

مۇمكىن، ئانا تىل كۈننى تەبرىكلىمەسلىكى ۋە نامايىشقا باللارنى ئېلىپ بارماسلىقى مۇمكىن ئىكەن، ئەمما ئىككى ھېيتقا پەقەت تەييارلىق قىلماسلىقى، ئۆتكۈزمەسلىكى مۇمكىن ئەمەس ئىكەن. ئەمما سىز ئۆتكۈزۈۋاتقان قۇربان ھېيتىنى ئەرەب قوشىنىڭىزمۇ ئۆتكۈزىدۇ، سىز تۇتقان روزىنى سومالىلىق دوستىڭىزمۇ تۇتىدۇ. روزى ھېيت نامىزىغا تۇرۇك مەسچىتكە پەرزەنتىڭىزنى ئېلىپ بارىسىز. شۇنىڭ بىلەن بالىڭىز ئۆزىنىڭ سومالى، ئەرەب ۋە تۈركلەر بىلەن ئورتاقلىقىنى- مۇسۇلمانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلىدۇ.

كۆزىتىشىمچە مۇھاجىرەتتە مىللىي بايرام بولغان نوروزدىن دىنى بايرام بولغان قۇربان ھېيت ۋە روزا ھېيتقا بېرىلىدىغان ئەھمىيەت بەكرەك كۈچلۈك ئىكەن. ئادەتتە نوروز، ئانا تىل بايرىمى ۋە دۆلەت بايرىمىزغا قاتناشمايدىغان ئۇيغۇرلار بۇ ئىككى ھېيتتا ئۇيغۇر سوروۇنلىرىغا چوقۇم داخىل بولىدىكەن. مانا بۇ نېمە ئۈچۈن غەربتە چوڭ بولغان ئىككىنچى ئەۋلاد ئۇيغۇر ياشلارنىڭ مۇسۇلمانلىق خاسلىقىنى ئۇيغۇرلۇق كىملىكىدىن مۇھىمراق بىلگەنلىكىنىڭ مەنبەلىرىنىڭ بىرى.

مۇھاجىرەتتە ياشاۋاتقان ھاياتىمىزنىڭ دۇنيادىكى ئىككى مىليارىدتىن ئارتۇق مۇسۇلمانىنىڭ ھاياتىدىن ھېچ پەرقسىز ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلساق، پەرزەنتلىرىمىزدە سۇسلاۋاتقان، ئەمما بىز يوقىتىپ قويۇشنى زىنھار خالىمايدىغان ئۇيغۇر كىملىكىنى پەرۋىش قىلىش ۋە كۈچلەندۈرۈش ئۈچۈن نېمىلەرنى قىلىشىمىز كېرەكلىكى ھەققىدە ئويلىنىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ. مەنمۇ شۇنى ئويلىنىپ باقتىم.

مېنىڭچە پەرزەنتىمىزدە ئۇيغۇر كىملىكى يارىتىش جەريانىمىز، ئەمەلىيەتتە ئۆزىمىزنىڭ ئۇيغۇرلۇقى ھەققىدە ئويلىنىش، ئۆزىمىزنى قايتىدىن بىر لاياقەتلىك ئۇيغۇر قىلىپ چىقىش جەريانى بولۇشى مۇمكىن. ئۆزىمىز مۇكەممەل ئۇيغۇرلۇققا قەدەم قويماي تۇرۇپ،

ئۇيغۇرنىڭ دۇشمىنىگە دۇشمەن، دوستىغا دوست بولماي، ئۇيغۇر يىغلىغانغا يىغلاپ، قايغۇرغانغا قايغۇرۇپ، كۈلگەنگە كۈلمەي تۇرۇپ پەرزەنتىمىزنى ئۇيغۇر قىلىپ چىقالمايمىز.

پەرزەنتىمىزدە ئۇيغۇرغا خاس كىملىك يېتىلدۇرمەكچى بولساق، ئانا تىل دەرسلىرىگە ئېلىپ بارغاندىن باشقا، مېنىڭچە دۆلەت بايرىمىمىزنى، نوروزنى ۋە ئانا تىل بايرىمىنى خۇددى ئىككى ھېيتىمىزغا تەييارلىق قىلغاندەك تەييارلىق قىلىپ، بالىلارغا بايراملىق كىيىم ئېلىپ بېرىپ، شۇ دۆلەت ياكى شەھەردىكى بارلىق ئۇيغۇرلار بىر يەرگە يىغىلىپ، پەقەت ئامالسىزلىقتىن يىغىلالمىغان تەقدىردە پەرزەنتلەرنى بىرەر ئالاھىدە يەرلەرگە ئېلىپ بېرىپ ئەھمىيەتلىك ئۆتكۈزۈشىمىز كېرەك ئىكەن.

بالىلاردا ئۇيغۇرلۇق سۆيگۈسىنى ئۇرغۇتماقچى بولساق، ئابدۇخالىق ئۇيغۇر، مەمتىلى ئەپەندى، مەمتىمىن بۇغراغا ئوخشاش قەھرىمان ئەجدادلارنىڭ تۇغۇلغان ياكى قەتلى قىلىنغان كۈنلىرىنى مىللەت بويىچە ئەسلىشىمىز، شۇ كۈندە بالىلارغا ئۇلارنىڭ ئىدىيەسىنى، ئىش ـ ئىزلىرىنى ئۆگىتىش، ئەسەرلىرىنى ئوقۇتۇش، ھايات يولىنى چۈشەندۈرۈشىمىز كېرەك ئىكەن. بالىلارغا ئابدۇقادىر جالالىدىن، يالقۇن روزى، پەرھات تۇرسۇن قاتارلىق تۇنقۇن سەرخىللارنىڭ ئەسەرلىرىنى ئوقۇتۇشىمىزدا ۋە شۇلارغا ئوخشاش يولباشچىلارنىڭ رەسىملىرىنى كۆتۈرگۈزۈپ نامايىشلارغا بىللە ئېلىپ بېرىشىمىز كېرەك.

بالىلارنىڭ قەلبىدە ئۇيغۇرلۇق كىملىكىنى يىلتىز تارتقۇزماقچى بولساق ئۆلۈم ـ يېتىم ۋە توي ـ تۆكۈنلەرگە بالىلارنى چوقۇم ئېلىپ بېرىپ بالىلارغا ئانا تىلدا سۆزلەش، ئۆزىنىڭ شادلىق ۋە قايغۇلىرىنى ئانا تىلدا ئىپادىلەش پۇرسىتى يارىتىپ بېرىشىمىز كېرەك ئىكەن. تويدا ئۇيغۇرچە ئۇسۇل ئوينىپ، ئۆلۈمدە ئۇيغۇرچە

دۇئا قىلىشنى، ھازا قوشاقلىرىنى ئېيتىشنى ئۆگىتىش زۆرۈر ئىكەن.

مۇھاجىرەتتە مەشرەپلەرنىڭ داۋام قىلىۋاتقىنى ئەمەلىيەت، ئەمما كۆزىتىشىمچە بۇ ئاساسەن ۋەتەندىكى قاتار چاينىڭ ئۇسلۇبىدا ئەرلەر ئايرىم، ئاياللار ئايرىم ئۆتكۈزۈلىدىكەن. مۇمكىن بولسا مۇشۇنداق سورۇنلارغا باللارنى تەكلىپ قىلىش، ئۇلارغىمۇ مەشرەپنى قانداق ئۇيناشنى ئۆگىتىش، مۇمكىن بولغان دائىرىدە بىر باللار مەشرىپى تەشكىللەشنىمۇ ئويلىشىپ بېقىشقا بولىدىكەن. ئۇندىن باشقا مۇشۇنداق مەشرەپلەر ئاساسىدا باللار سەنئەت ئۆمىكى، باللار پۇتبول كوماندىسى قاتارلىقلارنى قۇرۇپ، يېقىن دۆلەتلەر ئارا مۇسابىقە قىلىش قاتارلىقلارنىمۇ ئويلىشىپ باقسىاق، باللارنىڭ ئۇيغۇرغا دوستلۇقى كۈچىيىدۇ.

خىتايدەك دۇنيانىڭ ئىككىنچىسى بولۇۋاتقان بىر زوراۋان دۆلەتنىڭ يوقاتماقچى بولغىنى ھەرگىزمۇ بىر ئاجىز مىللەت ئەمەس. دۇنيا تارىخىدا ھېچبىر دۇنياۋى كۈچ ئۆزىگە دۈشمەن بولۇشقا ئەرزىمەيدىغان زەئىپ بىر مىللەتكە ھۇجۇم قىلمايدۇ. خىتاينىڭ بۇ قېتىم ئۇيغۇرنى ئۆزىگە تەھدىت دەپ قاراپ يوقىتىشقا ئۇرۇنىشى ئۇيغۇرنىڭ نەقەدەر مۇھىم، كۈچلۈك ۋە ئىستىقباللىق بىر مىللەت ئىكەنلىكىنىڭ ئىسپاتى. ئۇيغۇرلارنىڭ ئۇيغۇرلۇقى رەڭگارەڭ، مول ۋە كۈچلۈك مەدەنىيەتتە. ئەگەر بىز قانداق ئۇيغۇر بولۇش ۋە پەرزەنتلىرىمىزگە قانداق ئۇيغۇرلۇقنى سىڭدۈرۈش ھەققىدە باش قاتۇرساق، نۇرغۇن يېڭىچە يوللارنى تېپىپ چىقالايمىز. ئۆزىمىزنىڭ مەدەنىيىتىنى ئۆزىمىز تونۇپ، ئۆزىمىز سۆيىسەك، باللارغا ئۆگەتسەك ۋە باللار ئارقىلىق مەھەللىگە، مەكتەپكە، جەمئىيەتكە سۆيدۈرەلىسەك كۈرەشنىڭ مۇھىمنى قىلغان بولىمىز. بۇلار ھەر بىر ئۇيغۇر ھەرقانداق ۋاقىتتا قىلالايدىغان، ھەممەيلەنگە ماس كېلىدىغان يوللار.

ئۆلۈمدىن ئىبرەتلەنگەن ھايات ۋە ھىممەت

مۇھاجىرەتتىكى ھاياتىمدا ئۇيغۇرلارنىڭ قانداق پائالىيەتكە ئەڭ ئاسان ۋە ئومۇمىيۈزلۈك تەشكىللىنىدىغانلىقىنى كۆزەتتىم. ئاخىرىدا خۇلاسە قىلىپ، ئۇيغۇرلارنى جەملەشتۈرۈش ئەڭ جەلپكار يولىنى ئۆلۈم دەپ قارايدىغان بولدۇم. مەن مۇھاجىرەتكە قەدەم قويغان بەش يىلدىن بۇيان نامايىشلار، سۆھبەتلەر، يىغىلىشلار ھەتتا تويلارغا ئىشتىراك قىلمايدىغان ئۇيغۇرلارنى ئۆلۈم ئۇزىتىلغان سورۇنلاردا كۆردۈم. ئۇيغۇرلار بىلەن بىر مەھەللىدە ياشاپ قېلىپ ئۇچرىشىپ قالماسلىق ئۈچۈن تالا تۈزگە كۆپ چىقمايدىغان، ئۇيغۇر جامائەت جىقراق يىغىلىدىغان مەسچىتنى قويۇپ، خۇپىيانە ئىبادەتنى تاللايدىغانلارنىمۇ مېيىت نامىزىدا ئارىمىزدا كۆردۈم. شۇندىن كېيىن «ئەجەبا، كىشىلەرنى ئۆلۈم ئويغىتامدۇ؟ پەقەت ئۆلۈملا ئۇيغۇرنى تەشكىللەشكە قادىرمىدۇر؟» دەپ ئويلايدىغان بولدۇم.

بۇگۈن 2020 ـ يىلى 17 ـ دېكابىر سەھەردە لاگېر، قاماقخانا ۋە تۈرمىلەردە ئۆلۈپ كەتكەنلەر ھەققىدە ئىزدىنىپ ئولتۇرۇپ شاھىت بىز توردىن شېھىت كەتكەن 177 كىشىنىڭ مەلۇماتىغا ئېرىشتىم. خىتايدىكى ئىجتىمائىي تاراتقۇلارنى مالتىلاش جەريانىدا بۇ يىل تۇگەپ كەتكەن تۆھپىكار ئۇيغۇرلاردىن سەنئەتكار مەخمۇت سۇلايمان، يازغۇچى ئابدۇراخمان قاھار، ناخشىچى جەمىلە قۇربان ۋە لەپەرچى سۇلايمان روزىلارنىڭ خەۋىرىنى ئالدىم.

لاگېرلاردا ئۆلۈپ كەتكەن ئۇيغۇرلار ھەققىدە ئىزدىنىپ

كۇچالىق بىر ئۇيغۇرنىڭ قازا قىلغانلىق ئۇچۇرىنى ئالدىم. خۇددى ئۆز قولۇم بىلەن بىر ئۇيغۇرنى دەپنە قىلغاندەك قايغۇدا بولدۇم. «شاھىت بىز»دىكى 177 مەرھۇم كىشىنىڭ كەينىگە 1975 ـ يىلى تۇغۇلغان، 2018 ـ يىلى لاگېردا قازا قىلغان دېگەن مەلۇماتلارنى قوشتۇم. ئۇ كۇچا ناھىيە بەشىنچى رايون چىنباغ كەنتىدىن توختى مەمەت ئىسىملىك بىر كىشى ئىدى. تىزىملىككە سىنلىق گۇۋاھلىقنى يوللاپ بولۇپ، بۇنداق ئۇنسىز ئۆلۈملەر، دەۋاسىز قازالار، ئىگىسىز مېيىتلەر ھەققىدە ئېزىلىپ ئويلىنىپ قالدىم.

تەكشۈرۈپ باقسام تىزىمغا ئېلىنغان قازا قىلغۇچىلار ئىچىدە مۇھەممەت سالىھ داموللام، خوتەنلىك ئۆلىما ئابلەت مەخسۇم، يازغۇچى نۇرمۇھەممەت توختىدىن باشقا قالغان 177 كىشى ئىچىدە كۆپىنچىسى چوڭراق ئاخباراتنىڭ دىققىتىنى تارتماپتۇ. نېمە ئۈچۈن؟ ئۇلار مەشھۇر بولمىغانلىقى، ئەلگە بىلىنمىگەنلىكى ئۈچۈنمۇ؟

ئىزدىنىپ باقسام ئۇنداقمۇ ئەمەس ئىكەن. مەسىلەن، ئۇيغۇر مەشھۇرلارنىڭ قاتارىدىن بولمىغان بىر ئۇيغۇرنىڭ ئۆلۈمى ئون نەچچە ئاخباراتنىڭ دىققىتىگە سازاۋەر بوپتۇ. ئۇ كىشىنىڭ ئىسمى ئابدۇغوپۇر ھاپىز ئىكەن. ئۇ ئاۋام ئۇيغۇرلارغا مەنسۇپ مەرھۇملاردىن بولۇپ، شائىرە پاتىمە سەييياھ خانىمنىڭ دادىسى بولىدىكەن. مەشھۇرلاردىن سانالمايدىغان بۇ كىشى قىزىنىڭ تىرىشچانلىقى نەتىجىسىدە تاراتقۇلارنىڭ دىققىتىگە سازاۋەر بوپتۇ.

پاتىمە سەييياھ خانىم دادىسىنىڭ ئۆلۈمدىن پۇچىلانغان ھالىتىنى ئىجتىمائىي تاراتقۇلاردا ئورتاقلاشقان چېغىدا ئۇنىڭ ھەسرىتىدىن قايغۇلانغان، ئەمما جاسارىتىگە قايىل بولغان ئىدىم. پاتىمە دادىسىنىڭ ئۆلۈمى ئارقىلىق مىڭلىغان ئاتا ـ ئانىلارنىڭ

لاگېرلاردا ۋە تۈرمىلەردە ئۆلۈم گىردابىدا تۇرۇۋاتقانلىقىنى ئاڭلاتتى. ئۇنىڭ تۆھپىسى بىر كىشىنىڭ ئۆلۈمىنى جامائەتكە جاكارلاش، ئاخباراتلارغا يەتكۈزۈش، مۇخبىرلارغا سۆزلەش ئارقىلىق بىر مىللەتنىڭ ئۆلۈم تەھدىتىدە قالغان ھاياتىنى چۈشەندۈرۈش شۇنداقلا ئىنسانىيەتنىڭ ئورتاق قايغۇسى سۈپىتىدە دۇنيا جامائىتىگە سۇنۇش بولدى.

ئەلۋەتتە، ۋەتەندىن ئۆلۈم خەۋىرى چىققاندا يىغلاپ بىچارە كۆرۈنمەي، قايغۇلۇق كۆرۈنمەي دېسىڭىزمۇ ئۆزىڭىزنىڭ تاللىشى، ھېچبىر ئىنسان يىغلىغان چاغدا ساھىبجامال كۆرۈنۈپ كەتمەيدۇ، ئەمما بېشىڭىزغا كۆتۈرۈپ قويقۇسىز دەرد كەلگەندە بولسىمۇ، «ھە خىتاي دادام قېنى! ئانامنىڭ يۈزىنى كۆرەلمىدىم، جەسىتىنى بولسىمۇ كۆرسەت، زالىم!» دەپ چۇقان سالالمىسىڭىز ئالمىدەك چىرايىڭىز بولغان تەقدىردىمۇ، چالمىدەك ھىممىتىڭىز بولمىسا قىممىتىڭىزمۇ بولمايدۇ. قەدىردانىڭىزدىن مەڭگۈلۈك ئايرىلغاندا خەقنىڭ قانداق قارىشى، قانداق ئويلىشى ۋە جەلپكارلىقىڭىز توغرىلىق ئارىسالدى بولۇپ يۈرۈشىڭىز ئىنسانلىققىمۇ توغرا كەلمەيدۇ. ئېكراننىڭ ئالدىدا يىغلىيالىغان ئادەم ئۇيغۇر جامائىتىنىلا ئەمەس، دۇنيا جامائىتىنىمۇ زۇلۇمنىڭ قۇربانى بولغان ئۆلۈملەرگە قارشى قوزغىتالايدۇ. پاتىمە شۇنى ۋۇجۇدقا چىقىرىپتۇ. شۇڭا مەرھۇم دادىسىنىڭ ئۆلۈمى ئاخباراتلاردا خەۋەر قىلىنىپتۇ.

مەن لاگېردا قازا قىلغانلارنى ئاخباراتلارنىڭلا ئەمەس، مۇھاجىرەتتىكى كىشىلەرنىڭمۇ ھېيىت نامىزىنى ئوقۇپ بولۇپلا ئۇنتۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتىم. 177 قازا قىلغۇچىنىڭ مەلۇماتىغا قارىسام بەزىلىرىگە گۈۋاھلىق بەرگۈچىلەرنىڭ ئۆزى مەلۇم ئەمەس، ھەتتا تولۇق ئىسىم ـ فامىلىسى، ئادرېسى ۋە ئالاقە ئۇچۇلىرىمۇ يوق. شۇنىسى ئېنىقكى لاگېرلاردا قازا قىلغان

تۇتقۇنلارنىڭ ئۆلۈمىگە، ئۇنىڭ سەۋەبىگە ۋە جەريانىغا قىزىقىدىغان ھەرقانداق مۇخبىر، سىياسىيون ياكى تەتقىقاتچى بۇنداق ئىگىسى نامەلۇم گۇۋاھلىقلارنى دىققەتكە ئالمايدۇ.

بەزى كىشىلەرنىڭ مەخمۇت سۇلايماننىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىن قوزغالغان ئىجتىمائىي تەسىرنىڭ خوتەن گۇمىلىق ئۆلىما مەمتىمىن يۇنۇس دامۇللامنىڭ لاگېردا شېھىت بولۇشىدىن كۈچلۈك بولغانلىقىنى سېلىشتۇرۇپ، «ئۇيغۇرلارنى ناخشىچىسىنى تونۇپ ئۆلىماسىنى تونۇمايدۇ» دېيىشتى. ئەمەلىيەتتە، مەمتىمىن يۇنۇس دامۇللامنى تونۇيدىغانلار، قولىدا ئوقۇغانلار، تەبلىغلىرىنى ئاڭلىغانلار ئاز ئەمەس، ئەمما بىرمۇ گۇۋاھچىسى يوق ئىدى. مەرھۇم دامۇللامنى ئابلىكىمخان مەخسۇمنىڭ شاگىرتى، ۋارىسى دەپ ھۆرمەت قىلىدىغان مىڭلىغان كىشى بار ئىدى مۇھاجىرەتتە، ئەمما ئۇ 2016 ـ يىلى تۈتۈلغاندا، 2018 ـ يىلى تۈتقۇن ئۆلىمالار تىزىملىكىگە كىرگۈزۈلگەندە ھېچبىر كىشى شاھىتلىققا چىقمىدى. مەرھۇمنىڭ كانادادا ۋە سەئۇدى ئەرەبىستاندا پەرزەنتلىرى بارلىقى، ئىستانبۇلدا شۇنچە كۆپ قوللىغۇچىسى بارلىقى ئۆلۈم خەۋىرىنى ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن مېيىت نامىزىدا بىلىندى. ئەمما سىمۇۋللۇق مېيىت نامىزى ئوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىن نە پەرزەنتلىرى، نە قوللىغۇچىلىرى دامۇللامنى ئۆلتۈرگەن خىتايدىن ھېساب ئالىدىغانلىقىغا دائىر بىرەر بايانىنى، مەرھۇمنى خىتاينىڭ ئۆلتۈرگەنلىكىگە دائىر بىرەر بايانىنى بېرىشكە، مەرھۇمنىڭ قىساسىنى ئېلىشقا، دەۋاسىنى قىلىشقا تىرىشىپ باقمىدى.

مەخمۇت سۇلايماننىڭ ۋەتەندە دادىسىنىڭ ۋاپاتى ھەققىدە يازما يازغان، مەيدانغا چىققان قىزىنىڭ ھىممىتى مۇھاجىرەتتىكى مۇسىبەتتە ئاتىسى ئۈچۈن ياش تۆككەن، مۇشت تۈگمىگەن پەرزەنتلەردە بولغان بولسا، مەخمۇت سۇلايماننىڭ ئۆلۈمىگە

قايغۇرۇپ مەرسىيەلەر يېزىشقان قوللىغۇچىلارنىڭ ھىممىتى مۇھاجىرەتتىكىلەردە بولغان بولسا دۇنيا ئۇيغۇرغا قارشى بىر قىرغىنچىلىقنىڭ مەۋجۇتلۇقىغا ئاسانراق چىنپۇتكەن بولاتتى. مەخمۇت سۇلايمان ۋاپاتىدىن كېيىن ئۇنىڭ ئۆلۈمىنى تەقدىرنىڭ پۇتكىنىگە تاشلاپ قويماي، بېشىغا نېمە كۈن كېلىشىنى بىلىپ تۇرۇپ غۇلغۇلا قىلىدىغانلار، خىتاينىڭ قەست قىلغانلىق ئېھتىماللىقنى ئوتتۇرىغا قويغۇچىلار بولمىغان بولسا توردا مۇنازىرە بولمىغان بولاتتى. ۋەتەندە تۇرۇپمۇ ھېلىمۇ خىتاينىڭ ئۇيغۇرنى قوزغىتىش قۇدرىتىگە ئىگە شەخسلەرنى ئۆلتۈرىدىغانلىقىنى پەرەز قىلىدىغانلاردا بولغان جاسارەت چەتئەللەردە ياشاۋاتقانلاردا بولغان بولسا ئىدى، جەزمەنكى دۇنيانىڭ دىققىتى شۇ ئۆلۈملەرگە تارتىلغان بولاتتى.

خىتايدا ئۇيغۇرنىڭ مېيىتى يەرلىككە قويۇلغاندىن كېيىنلا سەۋرى قىلىدىغانلىقى ئاللىقاچان بىلىنىپ بولغان ۋە ساقچى ئورۇنلىرى تەرىپىدىن كەڭرى سۈيىئىستېمال قىلىنغانىدى. ئۇيغۇرنىڭ بىرەر كىشى قازا قىلسا ئۆلۈمنى ئۇزىتىش بىلەن بولۇپ دەۋانى ئۇنتۇپ كېتىدىغان، مۇسىبەتكە سەۋر قىلىپ كېتىدىغان، ئۆلتۈرگۈچىنى ۋە سەۋەبنى سۈرۈشتە قىلىپ بەك ئىنچىكىلەپ كەتمەيدىغانلىقى خىتايلارغا بىلىنگەچكە تۈرلۈك ھادىسىلەردە قازا قىلغان ئۇيغۇرنىڭ تۆلەم پۇلى خىتايدىن تۆۋەن بولاتتى. مەن بىر قانچە ئۇيغۇرنىڭ قازاغا ئۇچرىغاندىن كېيىن، سىياسىي كېڭەشتىن مائاش ئالىدىغان مولىلارنىڭ ۋەز ـ نەسىھەتلىرى بىلەن دەپنە قىلىشقا كۆندۈرۈلۈپ، تۆلەمنىمۇ ئالمىغانلىقىغا شاھىت بولغانمەن. ئەگەر مۇشۇ پاسسىپ ئادەت ۋەتەننىڭ سىرتىغىمۇ قېرىنداشلار بىلەن بىللە ھىجرەت قىلىپ چىقمىغان بولسا قېنى شېھىت كەتكەن 177 كىشىنىڭ 17 دەۋاگىرى؟ قېنى مۇھاجىرەتتە ئۆلۈمگە توپ بولۇپ قاتناشقان جامائەتنىڭ

شۇ ئۆلۈمنىڭ سورىقىنى توپ ـ توپ بولۇپ قىلغىنى؟ ئەگەر ئەركىن دۇنيادا ئۆلۈمگە تۇتقان پوزىتسىيە خىتاي ئالدايدىغان مەھەللىمىزدىكى پاسسىپلىقتىن ئۆزگەرگەن بولسا ئىدى، خىتاي ئۆلتۈرگەن 177 شېھىت ھەققىدە ھېساب بېرىشكە، بۇ ئۆلۈمنىڭ سەۋەبلىرى ھەققىدە جاۋاب بېرىشكە، ئۆزىنى ئاقلاش ئۈچۈن يالغان سۆزلەشكە بولسىمۇ مەجبۇر بولاتتى.

مەن ۋەتەندىن چىققان مۇسىبەت خەۋەرلىرى ۋە خىتاي تارقاتقان ۋىرۇس سەۋەبلىك يېنىمىزدا كۆرۈلۈۋاتقانلار ئۆلۈملەر ھەققىدىكى خەۋەرلەرنىڭ ئۇيغۇرنى تەشكىللەيدىغانلىقىغا، تەشكىللىنىشلەرنىڭ ھەرىكەتكە، ھەرىكەتنىڭ بەرىكەتلىك نەتىجىلەرگە ئېرىشىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن. ئۇيغۇرنى تەشكىللىگەن، ھازىردىن ھىممەتكە ۋە ھەرىكەتلەرگە ئۈندەيدىغان ئۆلۈملەرنىڭ دۇنيانى قوزغايدىغانلىقىغا ئەسلا گۇمانىم يوق. چۈنكى ئىنسانىيەتنى تەسرلىنىشكە، تەپەككۇرغا، ھەرىكەتكە، بولۇپمۇ ئۇيغۇرنى قىرغىنچىلىقتىن قوغداشقا ئۈندەشكە ئۆلۈمدىن كۈچلۈك ئىبرەت، ئۆلۈمدىن پاجىئەلىك ئاقىۋەت يوق.

ۋەتەندىكى قېرىنداشلار خىتاينىڭ زۇلۇم ۋە سۈيىقەستىدە، مۇھاجىرەتتە كىشىلىرىمىز بولسا خىتاي دۇنياغا پۈركىگەن كورۇنا ۋىرۇسىنىڭ ئىسكەنجىسىدە ئۆلۈپ كېتىۋاتىدۇ. قۇرئاندا «قىساستا ھاياتلىق بار» دېگەن ئايەت بار. ئەگەر ۋەتەندىكى بىر ئۇيغۇرنىڭ ئۆلۈمى مۇھاجىرەتتە مىڭ ئۇيغۇرنى قىساسكار قىلالىسا، ھىممەتكە، ھەرىكەتكە جاسارەتلەندۈرەلىسە، بىز ئۆلۈمدىن قۇرئاندا بۇيرۇلغانىدەك ھېكمەتلەنگەن، ئىبرەتلەنگەن بولىمىز. ئەگەر بۇگۈن ياشانغان بىر دادىنىڭ شېھىتلىكى، بىر مەسۇم ئانىنىڭ مۇسىبىتى مۇساپىرەتتە ياشاۋاتقان مىڭلىغان پەرزەنتلەرنى شاھىتلىققا چاقىرالىسا، مىڭلىغان كىشىلەرنى ھازىدار قىلىپ

ئۇلارنى قاماقتىكى قەدىردانلىرى ئۈچۈن ھەرىكەتكە ئۆتكۈزەلىسە ، بىز ئۆلۈمدىن قۇرئان ۋەدە قىلغان ھاياتلىقنىڭ ھىدىنى پۇرىيالايمىز شۇنداقلا ئاللاھ ھىممەتلىكلەرگە ۋەدە قىلغان ئۆلۈمسىز ھاياتقا ئېرىشەلەيمىز. خۇددى دۆلەت مارشىمىزدا ئېيتىلغانىدەك تارىختا «جاھاننى سورىغان ئىدى ھىممەت بىلەن ئەجدادىمىز» ، ئەمدى بۇگۈن دۇنيا بىزدىن شۇ تەۋەررۇك ھىممەتنى سوراۋاتىدۇ.

ئۇيغۇر موللاملار قۇرغان جۇمھۇرىيەت

بۇگۈن 12 ـ نويابىر، ئۇيغۇرلار موللا داھىيسى سابىت داموللام رەھبەرلىكىدە 1933 ـ يىلى بىرىنچى جۇمھۇرىيەتنى قۇرغان كۈن. بۇ جۇمھۇرىيەت دۇنيا تارىخىدا موللىلار قۇرغان تۇنجى دېموكراتىك دۆلەت بولۇپ، پادىشاھلىق ئومۇملاشقان مۇسۇلمان دۇنياسىدا پىرېزىدېنت دۆلەتكە سىمۋوللۇق قىلىدىغان، باش مىنىستىر ھۆكۈمەتنى سايلىغۇچى خەلققە ۋاكالىتەن باشقۇرىدىغان تۈزۈم ئورنىتىلغان. سابىت داموللام باش ۋەكىل، خوجىنىياز ھاجى جۇمھۇر رەئىس دېپىلگەن. جۇمھۇر رەئىس دېگەنلىك خەلقنىڭ بېشى دېگەنلىك بولىدۇ. بۇ جۇمھۇرىيەتنىڭ 30 ماددىلىق ئاساسى قانۇنى تۈزۈپ چىقىلغان.

بىرىنچى جۇمھۇرىيەت قۇرۇلغان قەشقەردە سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى، ئەنگلىيە ۋە شۋېتسىيەنىڭ ۋاكالەتچى ئورگانلىرى بار ئىدى. دۆلەت رەھبەرلىرىمىز ئۇلارنىڭ بىخەتەرلىكىگە كاپالەت ئېلان قىلغان. ئۇلار بىلەن دىپلوماتىك ئالاقە ئورنىتىشقا تىرىشقان. مەسىلەن، خوجىنىياز ھاجى ئەنگلىيە پادىشاھىغا مەكتۇپ يوللىغان. شۋېتسىيە دىن تارقاتقۇچىلىرىنىڭ باسمىخانىسى بىلەن ھەمكارلىشىپ گېزىت ـ ژۇرنال نەشر قىلدۇرغان، ھۆكۈمەتنىڭ ئارخىپ ـ ماتېرىياللىرىنى تۈپلەتكەن، ھۆججەت ۋە پەرمانلىرىنى باستۇرغان.

بىرىنچى جۇمھۇرىيەت قۇرۇلغاندا ئاساسى قانۇندا كىشىلەرنىڭ پىكىر، ئېتىقاد، يىغىلىش، سايلاش ۋە سايلىنىش ھوقۇقىغا

كاپالەتلىك قىلىنغان بولۇپ، دۆلەت پۇلى باستۇرۇلغان ۋە پاسپورت تارقىتىلغان. شۇ دەۋردە شۇېتسىيەنىڭ قەشقەر، ياركەنت، يېڭىساردا ۋە كۇچادا تۇرۇشلۇق خىرىستىيان دىن تارقاتقۇچىلىرى ئەركىن پائالىيەت قىلغان. ئۇلارنىڭ مەكتەپ، دوختۇرخانا ۋە چېركاۋلىرى نورمال پائالىيەتنى داۋام قىلغان. شۇېتسىيەلىك دىن تارقاتقۇچىلار شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى باش قوماندانى ۋە مىللىي مۇداپىئە مىنىستىرى مەھمۇت مۇھىتى ھاياتى خەۋپىتە قېلىپ ۋەتەندىن ئايرىلىشقا مەجبۇرلانغاندىن كېيىن، ھمايىسىز قېلىپ شىڭ شىسەي تەرىپىدىن چېگرادىن قوغلاپ چىقىرىلغان.

بىرىنچى جۇمھۇرىيەت دۆلەتنىڭ ئىدېئولوگىيە ئاساسىنى ئىسلامىيەت، ئازادىيەت (ئەركىنلىك)، ئادالەت ۋە ئۇخۇۋەت (قېرىنداشلىق) دېگەن تۆت سۆزگە يىغىنچاقلىغان. بۇ تۆت سۆزگە مۇجەسسەم بولغان ئىدىيە دۇنيادىكى دېموكراتىك جۇمھۇرىيەتلەرنىڭ ھەممىسىدە ئوخشىمىغان شەكىلدە مەۋجۇت. مەسىلەن، بۇگۈنكى جۇمھۇرىيەت تۈزۈمىنىڭ ئىدىيەۋى ئاساسى بارلىققا كەلگەن فرانسىيەدە نەچچە قېتىم قان تۆكۈلۈپ، خەلق قايتا ـ قايتا قوزغىلىپ قۇرغان جۇمھۇرىيەتنىڭ ئاساسى ئەركىنلىك، باراۋەرلىك ۋە قېرىنداشلىق بولغان ئىدى.

بىرىنچى جۇمھۇرىيەتنىڭ پىكرىي ئاساسى بولغان ئىسلامىيەت شەرقىي تۈركىستاندىكى غوللۇق خەلقنىڭ ئاللاھ بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى ئەكس ئەتتۈسە، ئازادىيەت، ئادالەت، قېرىنداشلىق دېگىنىمىز پۇقرا بىلەن دۆلەتنىڭ، پۇقرا بىلەن ھۆكۈمەتنىڭ ۋە پۇقرا بىلەن پۇقرانىڭ مۇناسىۋىتىنى ئىزاھلايدۇ. پۇقرالارنىڭ ئازادىيىتى، يەنى ھۆرلۈكى ھۆكۈمەت تەرىپىدىن قوغدىلىدۇ. پۇقرانىڭ ئازادىيىتى ھەرقانداق باھانە بىلەن دەخلىگە ئۇچرىسا ياكى ھۆكۈمەت پەرقلىق جىنس، قوۋم ۋە پىكىردىكى كىشىلەرنىڭ

هۆرلۈكىنى ھمايە قىلىشتا پەرقلىق يول تۇتسا، ئادىل ھەرىكەت قىلمىسا، خەلق ھۆكۈمەتتىن مۇستەقىل ئىشلەيدىغان سوتقا ئەرز قىلىشقا ھوقۇقلۇق دەپ چۈشىنىشكە بولىدۇ.

بىرىنچى جۇمھۇرىيەت قۇرۇلغاندا بەلگىلەنگەن ئىسلامىيەت، ئازادىيەت، ئادالەت ۋە قېرىنداشلىق دېگەن بۇ تۆت پىرىنسىپ تېخىمۇ كەسكىن، مۇرەسسە قىلغۇسىز ۋە ئىختىلاپسىز شەكىلدە ئايەتلەر ئارقىلىق دەللىلەنگەن. بىرىنچى جۇمھۇرىيەتنى قۇرغان ئۆلىمالار دېموكراتىك تۈزۈمنىڭ پىرىنسىپلىرىنى ئايەتلەر بىلەن ھەقلىقلەشتۈرگەن. جۇمھۇرىيەت رەھبەرلىرى كوللېكتىپ چۈشكەن رەسىمنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى ئايەتلەر سۈرە نىسادىن ئېلىنغان بولۇپ:

«شۇبھىسىزكى، ئاللاھ سىلەرنى ئامانەتلەرنى ئىگىسىگە قايتۇرۇشقا، كىشىلەر ئارىسىدا ھۆكۈم قىلغاندا ئادالەتلىك بولۇشقا بۇيرۇيدۇ. ئاللاھ سىلەرگە نەسىھەت قىلغان ئىشلار نېمىدېگەن ياخشى! ئاللاھ ھەقىقەتەن (سۆزۈڭلارنى) ئاڭلاپ تۇرغۇچىدۇر (ئىشىڭلارنى) كۆرۈپ تۇرغۇچىدۇر» (سۈرە نىسا 58 ـ ئايەت) دېگەن ئايەت نەقىل قىلىنغان. بۇ ئارقىلىق شەرقىي تۈركىستان دۆلىتىنىڭ ھاكىمىيەت پىرىنسىپىنىڭ ئادالەت ئىكەنلىكى قەيت قىلىنغان. بۇنىڭدىن دۆلەتنىڭ دىنى بارلىق دىنلارنى قوغدايدىغان تەرەپسىز ئادالەت دېگەن چۈشەنچىنى خۇلاسىلەش مۇمكىن.

بىرىنچى جۇمھۇرىيەتنىڭ ئاساسى قانۇنىدا ئۈچ ھوقۇق ئايرىلغان بولۇپ، مىللەت مەجلىسى قانۇنلارنى تۈزۈشكە، مىنىستىرلارنى تەستىقلاشقا، قارارلارنى كېڭەش قىلىشقا مەسئۇل. مىنىستىرلاردىن تۈزۈلگەن ھۆكۈمەت قانۇننىڭ ئىجرا قىلىنىشىغا، دۆلەتنىڭ قانۇن بويىچە باشقۇرۇلۇشىغا، خەلقنىڭ تۈرلۈك مەجبۇرىيەتلەرنى ئۆتەپ،

هەر خىل ھەق ۋە ئەركىنلىكلەردىن بەھرىمەن بولۇشنى قوغداشقا مەسئۇل. سوت بولسا پۇقرا بىلەن پۇقرا، پۇقرا بىلەن ھۆكۈمەت ۋە پەرقلىق مەمۇرىي بىرلىكلەر ئارىسىدا كۆرۈلگەن قانۇنسىزلىقلارغا ھۆكۈم قىلىشقا مەسئۇل. قانۇن چىقىرىش، قانۇننى ئىجرا قىلىش ۋە قانۇن بويىچە ھۆكۈم قىلىشتىن ئىبارەت ئۈچ ھوقۇقنىڭ بىر - بىرىنى تىزگىنلەش پىرىنسىپىنىڭ ئاساسى ئادالەت بولۇپ، بۇ قۇرئانى كەرىمنىڭ سۈرە نەھىلدىن ئېلىنغان. دۆلەت گېرىبىنىڭ ئاستىغا يېزىلغان مۇنۇ ئايەت بىلەن دەلىللەنگەن: «ئاللاھ ھەققەتەن (كىشىلەر ئارىسىدا) ئادىل بولۇشقا (جىمى خەلققە)، ياخشىلىق قىلىشقا، خىش - ئەقرىبالارغا سىيلە - رەھىم قىلىشقا بۇيرۇيدۇ. قەبىھ (سۆز - ھەرىكەتلەر)دىن يامان ئىشلاردىن ۋە زۇلۇم قىلىشتىن توسىدۇ، نەسىھەتنى قوبۇل قىلسۇن دەپ ئاللاھ سىلەرگە پەند - نەسىھەت قىلىدۇ» (سۈرە نەھل 90 - ئايەت).

1933 - يىلى 12 - نويابىر ئۇيغۇرلارنىڭ جاھان كۆرگەن ئۆلىماسى، ئابدۇقادىر داموللامنىڭ ياراملىق ئىزباسارى سابىت داموللام ۋە ئۇنىڭ پىكىرداش، قۇرداشلىرى قۇرۇپ چىققان جۇمھۇرىيەت، شۇ دەۋرىدىكى مۇسۇلمان دۇنياسى ئەمدىلا ئاڭلاشقا باشلىغان بىر يېڭى تۈزۈم ئىدى. بۇ دۆلەتنىڭ ئېلان قىلغان ئاساسى قانۇنى، يولغا قويغان دىپلوماتىيەسى، ئەمەلگە ئاشۇرغان دېموكراتىك پىرىنسىپلىرى ۋە بەش ئايلىق مەۋجۇتلۇق جەريانىدىكى سىياسەتلىرىگە قارايدىغان بولساق، ئۇيغۇرغا يېڭى بىر دۆلەتچىلىك تەپەككۇرى ئاتا قىلغانلىقى مەلۇم بولىدۇ. شۇڭا 1944 - يىلى ئىككىنچى قېتىم قۇرۇلغان جۇمھۇرىيەتمۇ ئەجداد ئىزىدىن مېڭىپ بىرىنچىسىدىن تېخىمۇ مۇكەممەل بىر جۇمھۇرىيەتنى قۇرۇپ چىققان. تۇنجى قېتىملىق تەجرىبىنىڭ شاراپىتى بىلەن ئىككىنچى جۇمھۇرىيەت كېيىنكىلەرگە دۆلەت قۇرۇشنىڭ ئۇلىنى ھازىرلاپ، مىڭلىغان كىشىلەرنى دېموكراتىك

ئـاڭ، زامانـۋى تەپەككـۇر ۋە يېڭىچە بىلىم بىلـەن يېتىشـتۇرۇپ چىققـان. شـۇڭا ئىككىنچـى جۇمھۇرىيەتتە شـەرقىي تۈركىستان ئازادلىـق تەشـكىلاتى، ئىنقىلابچىـل ياشـلار تەشـكىلاتى ۋە خەلـق ئىنقىلابـى پارتىيەسـىگە ئوخشـاش پارتىيـە، گۇرۇھـلار قۇرۇلـۇپ سىياسـىي كۈچلـەر كـۆپ قۇتۇپلاشـقان.

سېلىشـتۇرىدىغان بولسـاق، ئۇيغۇرلاردىـن باشـقا مىللەتلـەردە مۇللىلارنـىڭ جۇمھۇرىيـەت قۇرۇشـى 1979 ـ يىلـى بولـدى. مۇللىلاردىكـى جۇمھۇرىيەتچىلىـك پىكـرى پادىشـاھلىق تۈزۈمـدە ياشـاۋاتقان ئىرانـدا ئەمەلگە ئاشـتى. ئۇيغـۇر مۇللا ـ ئۆلىمـالار جۇمھۇرىيـەت قـۇرۇپ 56 يىلدىـن كېيىـن، ئىرانـدا مۇللىـلار دېموكراتىـك دۆلـەت قـۇردى. ئىرانـدا قۇرۇلغـان بـۇ دۆلەتنىـڭ ئىسـمىمۇ ئىسـلام جۇمھۇرىيىتـى دېيىلـدى. ئەمما دۆلەتنىڭ ئىسـمى ئىسـلام بولغـان بولسـىمۇ، بۇگـۈن بـۇ دۆلـەت ئىسـلامنىڭ روھىغـا ئەمـەس تەلۋىلىكنـىڭ ئەرۋاھىغـا سـىموۋۇل بولۇپ قالـدى. ھازىرقى ئىران دۇنيادا ئىنسـاننى دارغا ئېسـىش، تىرىك كۆمۈش... قاتارلىق ئىنسـانلىققا زىت جازالارنى يولغا قويۇپ، ئىسـلامغا قارا سۈركەشـتە ئاۋانگارتلاردىـن بولـۇپ قالـدى. ئىراقنـىڭ مۇللا ـ ئۆلىمالىـرى 2014 ـ يىلـى خەلىپىلىـك قـۇرۇپ جاھالەتلىـك زاماندىـن قالغـان قـۇل بازىرىنـى ئەسـلىگە كەلتـۈردى، قارشـى پىكىرلىكلەرنـى دارغـا ئاسـتى، ھەتتا ئەسـىرلەرنى ئوتتا كۆيدۈرۈپ جازالىدى. مۇشـۇلارنى ئويلىغانـدا ئۇيغـۇر ئۆلىمـالار 87 يىـل بـۇرۇن يەتكـەن تەپەككـۇر پەللىسـىنىڭ ئەھمىيىتـى تېخىمـۇ گەۋدىلىنىـدۇ.

ئۇيغـۇرلاردەك جۇمھۇرىيـەت قۇرغـان مۇللا ئەجدادلىرى بولمىغان قوشـنا مىللەتلەرگـە قارىسـاق، ئۇلارنـىڭ دېموكراتىيەنـى ھەزىـم قىلىشـتا قانچىلىـك قىينىلىۋاتقانلىقـى، قانداق قانلىـق بەدەللەرنى تۆلەۋاتقانلىقـى كـۆز ئالدىمىـزدا تۇرۇپتـۇ. قوشـنىمىز ئافغانىسـتان ۋە

ئىراققا ئامېرىكىدىن ئىمپورت قىلىنغان دېموكراتىك جۇمھۇرىيەت تۈزۈمى، ئەركىن سايلام ئۇلارنى مەمنۇن قىلماقتا يوق، تېخىمۇ ئېغىر ۋەيرانلىق ۋە پەرىشانلىققا سۆرەپ كىرمەكتە. چۈنكى ئۇلاردا بىزدەك مولا ـ ئۆلىمالىرى ئۆزى چۈشىنىپ، ئۆزى ئەمەلگە ئاشۇرغان دېموكراتىك تۈزۈم بولۇپ باققان ئەمەس.

بىرىنچى جۇمھۇرىيەتنى قۇرغان ئۇيغۇر موللىلار ئاچقان يول ئۈزۈلۈپ قالغىنى يوق. كوممۇنىست خىتاي شەرقىي تۈركىستاننى 1949 ـ يىلى 13 ـ ئۆكتەبىر ئىستېلا قىلغاندىن كېيىنمۇ ئۇيغۇر ئۆلىمالار قوراللىق قارشىلىق، پىكرى تاقابىللىق ۋە دىندىكى ئىلغارلىقنىڭ بايراقدارلىرى بولدى. مەسىلەن، خىتاي ئىسلاھاتقا يول ئاچقاندا قەشقەردە تىل ـ تېخنىكوم مەكتىپى قۇرغانلار ئابلىمىت داموللام باشچىلىقىدىكى قەشقەر ئۆلىمالىرى بولدى. ـ2012يىلدىن كېيىنكى ئانا تىلنى قوغداش دولقۇنىدا ئارتۇچ، خوتەن، غۇلجا، ئاقسۇ ۋە كورلا ئۆلىمالىرى ئەڭ ئاكتىپ ئاۋاز قوشتى.

ئۇيغۇرلارنىڭ قەدىمكى قۇرۇلتاي ئەنئەنىسىنى جۇمھۇرىيەت تۈزۈمىنىڭ ئىپتىدائىي شەكلى دېيىشكە بولىدۇ. ئۇيغۇرلار ئىسلامغا مۇيەسسەر بولغاندىن كېيىن، كېڭەش تۈزۈمىنىڭ بولغانلىقىنى «قۇتادغۇبىلىك»تىن بايقايمىز. قۇرۇلتاي ۋە كېڭەشنى بۇگۈن دېيىلۋاتقان پارلامېنتنىڭ بىخلىرى دېيىشكە بولىدۇ. يۇسۇپ خاس ھاجىپنىڭ دۆلەتنىڭ تەختىنى ئۈچ پۈتلۈق قىلىپ تەسۋىرلىشىنى بۇگۈنكى ئۈچ ھوقۇقنىڭ ئايرىلىش پىرىنسىپىغا تەققاسلاش مۇمكىن. ئۇيغۇر دۆلەتچىلىك ئەنئەنىسىدە جۇمھۇرىيەتچىلىكنىڭ بىخلىرى ئەسلىدىنلا مەۋجۇت بولغاچقا، ئۇيغۇر موللىلار تارىختا دۇنيا تەرەققىياتىنىڭ ئالدىدا مېڭىپ جۇمھۇرىيەت تۈزۈمىنى يولغا قويۇشى تاسادىپىيلىق ئەمەس. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇيغۇر موللىلار

زامانىۋى پەننى مائارىپنى يولغا قويۇشنىڭمۇ باشلامچىلىرى بولغان. ئۇلار ۋەتەنىمىزدە پەننى مائارىپنىڭ ئاساسىنى قۇرۇپ چىققان. مەسىلەن، قەشقەردە مەدرىسەلەرنىڭ مەكتەپ قىلىنغانلىقى، قاغىلىقتا داڭلىق تۈنپ ۋە مۇدەررىس تەجەللىنىڭ ئۆيىدە خىمىيە تەجرىبىسى ئىشلىگەنلىكى خاتىرىلەنگەن. بۇنداق ئەنئەنە سەۋەبلىك خىتاي ئىسلاھاتقا ماڭغان يىللاردا قەشقەردە ئابلىمىت داموللامنىڭ باشچىلىقىدا دۇنياۋى چوڭ تىللار ۋە زامانىۋى تېخنىكىلارنى ئۆگىتىدىغان مەكتەپ قۇرۇلغانلىقىمۇ ئەسلا ھەيران قالارلىق ئەمەس.

«يول بىراۋنىڭ ماڭغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ» دەيدۇ مەھمۇت قەشقەرى. بۇگۈن بىز مولا بوۋىلار قۇرغان جۇمھۇرىيەتنى خاتىرلىگىنىمىزدە، ئۇلار بەرپا قىلغان يولدىن پەخىرلىنىمىز. ئۇلار تەشەببۇس قىلغان زامانىۋى مائارىپ، زامانىۋى تۈزۈم ۋە ئۇلار ئوتتۇرىغا قويغان تەرەققىياتقا ئۇيغۇن ئىدىئولوگىيەنى مۇلاھىزە قىلغىنىمىزدا بىزنىڭ بۇندىن كېيىنكى ماڭىدىغان يولىمىز ئايدىڭلىشىدۇ. خۇددى بۇندىن 87 يىل بۇرۇن ئۇيغۇرلار ئىچىدىكى مولا ئالىم، ئىلىم ئەھلى ۋە تەپەككۇر ساھىبلىرىنىڭ ماڭغان يولى مىللەتنىڭ ئىستىقبالىغا چىراغ ياققانىدەك، بۇگۈنكى ئۆلىمالارنىڭ زامانغا ئۇيغۇن، تەرەققىياتقا ماس، دۇنياۋى يۈزلىنىشكە جىپسلاشقان تەبلىغ، ۋەز ۋە تەشەببۇسلىرىمۇ مىللەتنى شۇنداق يورۇقلۇققا باشلايدۇ دەپ ئىشىنىمىز.

باللارنىڭ قەلبىدە ئىككى جۇمھۇرىيەت

غەربنىڭ بۇگۈنكى ئەركىن جەمئىيىتىدە ياشاۋاتقان ئۇيغۇر پەرزەنتلەر بىلەن ئەسىر ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستان ھەققىدە ئەسرار بولۇش ماڭا ئويلاپ باقمىغان يېڭىلىقلارنى بەخش ئەتتى. باللارنىڭ تارىختا غەلىبىلىك قۇرۇلغان جۇمھۇرىيەتلىرىمىزدىن پەخىرلەنگەن تەبەسسۇمى، ئوگۈشسىزلىققا ئۇچرىغان دۆلەتلىرىمىزنىڭ قىسمىتى ھەققىدە ئويلىنىشلىرى، ئازابلىق تېڭىرقاشلىرى ماڭا ئۈمىدنىڭ بېشارىتىنى بەخشەندە قىلدى. ئەجدادلارنىڭ تالاپىتىدىن دەردلەنگەن باللار ماڭا «بالا، قىلغان ئىشى چالا» دېگەن كونا ماقالنىڭ ئورنىغا «ئاتا غورا يېسە، بالىنىڭ چىشى قاماپتۇ» دېگەن مىڭ يىللىق ھېكمەتنى ئەسلەتتى.

2020 ـ يىلى 15 ـ نويابىر كۈنى، ئامېرىكا مۇستەقىللىق ھەرىكىتىنىڭ باشلىنىش نۇقتىسى دەپ قارىلىدىغان «دېڭىزغا چاي تۆكۈش ۋەقەسى» يۈز بەرگەن شەھەر بوستوندا ياشايدىغان ئۇيغۇر باللار بىلەن تارىختا مۇستەقىللىق جاكارلىغان دۆلەتلىرىمىز ھەققىدە مۇڭداشتۇق. ئامېرىكىنىڭ دۇنياغا داڭلىق خارۋارد، ئىستانفورد، يېلى ۋە ماساچۇستىس تېخنولوگىيە ئىنستىتۇتى قاتارلىق ئالىي بىلىم يۇرتلىرى ئورۇنلاشقان شەھەردە ئىستىقبالىمىز ئۈچۈن تىرىشۋاتقان بوغۇنلار بىلەن تارىختىن يولغا چىقىپ كەلگۈسىنى پىلان قىلىش پۇرسىتىمىز بولدى.

مەن لېكسىيەنى باشلاشتىن بۇرۇن باللاردىن بىر دۆلەت

بولۇش ئۈچۈن نېمىلەرنىڭ بولۇشىنىڭ شەرت ئىكەنلىكىنى سورىغان بولدۇم. بالىلارنىڭ جاۋابى بىر - بىرىنى تولۇقلىدى. بىرى زېمىن دېدى، يەنە بىرى ئارمىيە، بىرى ھۆكۈمەت، يەنە بىرى ئاساسى قانۇن دېدى، بىرى خەلق دېدى، يەنە بىرى پارلامېنت. ئاخىرى بىز ئورتاق جاۋابنى تاپقان بولدۇق. يۇقىرىقىلارنىڭ ھەممىسى بولۇشى كېرەك ئىكەن. ئەمما ئەڭ مۇھىم شەرت مىللەت ئىكەن.

بالىلار سورىغان سوئاللاردىن قارىسام ئۇلار 87 يىل ۋە 76 يىل بۇرۇن قۇرۇلغان ئىككى جۇمھۇرىيىتىمىزنىڭ زادى قانداق بىر دۆلەت بولغانلىقىغا قىزىقىدىكەن. مەن ئۇلارغا بىرىنچى جۇمھۇرىيىتىمىزنىڭ خۇددى گېرمانىيەگە ئوخشاش پېرېزىدېنت دۆلەتتىنىڭ سىمۋولى بولىدىغان، ھۆكۈمەتنى باش مىنىستىر باشقۇرىدىغان، پارلامېنتلىق دېموكراتىيەنى ئاساس قىلغان سىياسىي تۈزۈم ئورناتقانلىقىنى ئېيتىپ بەردىم. ئۇلارغا يەنە ئىككىنچى جۇمھۇرىيىتىمىزنىڭ خۇددى ھازىرقى ئامېرىكىغا ئوخشاش ھۆكۈمەتنى پېرېزىدېنت باشقۇرىدىغان، پېرېزىدېنتنى خەلق سايلايدىغان تۈزۈمنى يولغا قويغانلىقىنى چۈشەندۈردۈم.

بالىلار ئىككى جۇمھۇرىيەت دەۋرىدە ئارمىيەنىڭ بولۇپ - بولمىغانلىقىنى سوريدى. مەن ئۇلارغا ئىككىلا جۇمھۇرىيەتنىڭ ئارمىيەسى بولغانلىقىنى، بىرىنچى جۇمھۇرىيەتنىڭ 8 مىڭ ئەتراپىدا، ئىككىنچى جۇمھۇرىيەتنىڭ 30 مىڭ ئەتراپىدا ئەسكەردىن تەشكىللەنگەن ئارمىيەسى بارلىقىنى سۆزلەپ بەردىم. ئۇلارغا بىرىنچى جۇمھۇرىيەتنىڭ قوماندانى مەھمۇت مۇھىتىنىڭ دۆلەت مارشىمىزنى يازغان مەمتىلى ئەپەندىمگە ھامىيلىق قىلغانلىقىنى، ئىككىيلەننىڭ ماسلىششى بىلەن شەرقىي تۈركىستاندا پەننى مەكتەپ ئېچىش دولقۇنى قوزغالغانلىقىنى سۆزلەپ بەردىم.

ئۇلارغا مەمتىلى ئەپەندى بىلەن مەھمۇت مۇھىتىلار تەربىيەلىگەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىككىنچى جۇمھۇرىيىتىمىزنى قۇرۇشقا ئاساس سالغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ ھەتتا خىتاي كومپارتىيەسى دۆلىتىمىزنى بېسىۋالغاندىن كېيىنمۇ ئامېرىكا قوشما ئىشتاتلىرىدەك ئۇيغۇر ئىشتاتى قۇرۇش ئارزۇسىدىن ۋاز كەچمىگەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ قويدۇم.

بالىلار قىزىققان يەنە بىر نۇقتا قانۇن بولدى. ئۇلار «بىزنىڭ دۆلىتىمىزنىڭمۇ ئاساسىي قانۇنى بولغانمۇ؟» دەپ سوراشتى. مەن بىرىنچى جۇمھۇرىيەتنىڭ 30 ماددىلىق ئاساسىي قانۇنى بولغانلىقىنى، ئىككىنچى جۇمھۇرىيەتنىڭ 9 ماددىلىق ئاساسى پىروگراممىسى بولغانلىقىنى ئىزاھلاپ ئۆتتۈم. ئارىمىزدا ئىككىنچى جۇمھۇرىيەتتە قوللانغان ئاساسىي قانۇننىڭ نېمە ئۈچۈن ئاران 9 ماددا ئىكەنلىكى تالاش ـ تارتىش قىلىندى. مەن ئۇلارغا ئامېرىكا قوشما ئىشتاتلىرى ئاساسىي قانۇننىڭمۇ ئاران 7 ماددا ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ، ماددىلارنىڭ كۆپ ـ ئازلىقىنىڭ مۇھىم ئەمەسلىكىنى شەرھلەپ ئۆتتۈم.

تارىختا قۇرۇلغان ئىككى دۆلىتىمىزنىڭ بەربات بولۇش سەۋەبى ھەممەيلەننى قىزىقتۇرغان سوئال بولدى. مەن جاۋابقا بالىلارنى رىغبەتلەندۈردۈم. ئىتتىپاقسىزلىق دېگەنلەر بولدى، تەسلىمچىلىك دېگەنلەرمۇ چىقتى، ئىچىمىزدىكى دۈشمەنلەرنىڭ زىيانكەشلىكىمۇ تىلغا ئېلىندى. ئاخىرىدا مۇنازىرە قىلىپ بايقىغىنىمىز دۇنياغا ھاكىم كۈچلەرنىڭ مۇھىم رول ئوينىغانلىقىغا قايىل بولۇپ قالدۇق. دۇنيانى ئاۋۋال ئەنگلىيەدىن، ئاندىن ئامېرىكىدىن تالاشقان رۇس جاھانگىرلار تەقدىرىمىزنىڭ پىچىلىشىدا ھەل قىلغۇچ رول ئوينىغان ئىكەن، دېيىشتۇق.

بالىلارنىڭ ئەڭ قىزغىن مۇنازىرە قىلغان سوئالى: جۇمھۇرىيىتىمىز

قايتا قورۇلامدۇ؟ تۈتقۇن قېرىنداشلار قۇتۇلامدۇ؟ دېگەن ئىككى سوئال بولدى. بۇنىڭغا ئۇيغار، ئەلتېكىن، نازىلە قاتارلىق بالىلار ناھايىتى قىزغىن ئاۋاز قوشتى. ئۇلارچە تۈتقۇن تۇغقانلار قۇتۇلىدىكەن، دۆلتىمىز قايتا قورۇلىدىكەن. چۈنكى تارىختا بىزنىڭ ئىككى جۇمھۇرىيىتىمىزنىڭ تامار قىلغان رۇس ئىمپېرىيەسىنىڭ كۈچى ھازىر بىزنىڭ كەلگۈسىمىزنى بەلگىلەشكە ئارىلاشقۇدەك ئىمكاندىن مەھرۇم ئىكەن. بۇگۈنكى دۈشمىنىمىز خىتاي كوممۇنىست ھاكىمىيىتى دۇنيادا ئەرزان باھالىق تاۋار، خام ئەشيا، قورال ـ ياراق سېتىش بىلەن جان باقسىمۇ، پەن ـ تېخنىكىدا يەنىلا ئامېرىكا، ياپونىيە ۋە ياۋروپا قىتئەسىدىكى ئەللەرگە تايىنىدىكەن. خىتاينىڭ دېموكراتىيەنى ئىنكار قىلىپ دۇنياغا مۇستەبىت تۈزۈمنى يايماقچى بولۇشى دۇنيادىكى دېموكراتىك ئەللەرنىڭ قەتئىي قارشىلىقىغا ئۇچرىماقتا ئىكەن. ھازىرقى دۇنيا تەرتىپىدە خىتاي ئامېرىكىغا ۋە ياۋروپاغا تەھدىت سالماقتا ئىكەن. تارىخىمىزنى قاراڭغۇ قىلغان رۇسىيەنىڭ ئاجىزلىشى ۋە بۇگۈنكى دۈشمىنىمىز خىتاينىڭ دېموكراتىيەنىڭ دۈشمىنىگە ئايلىنىشى بىزگە تارىخى پۇرسەت ئىكەن. شۇڭا دۆلتىمىز قورۇلىدىكەن، قېرىنداشلار قۇتۇلىدىكەن.

مەن 20 ئەتراپىدىكى، بىر بۇيۇك غايە ئەتراپىغا يىغىلغان، مۇشكۈل بۇرچ ھەققىدە باش قاتۇرۇۋاتقان بىر توپ بالىلارنىڭ ئارىسىدا ئۆزۈمنى خۇددى ئوقۇغۇچىدەك ھېس قىلىپ قالدىم. ئۇلار مەندىن سورىغان سوئاللارنىڭ جاۋابىنى بىلىدىكەن. ئۇلار ئاتا ـ ئانىلىرى يىغلىمايدىغان بىر كۈننىڭ بولۇشىنى ئارزۇ قىلىدىكەن. ئۇلار بوۋا ـ مومىلارنى بەختلىك قىلىدىغان، جىيەنلىرى بىلەن ئەركىن ياشايدىغان، ئىنسان كىملىكى، دىنى، ئىرقى ۋە مەدەنىيىتى سەۋەبلىك جازالانمايدىغان ھۆر ماكانغا تەشنا ئىكەن. ئۇلار شۇنىڭغا تەييارلىق قىلىپ ھەرىكەتتە ئىكەن. ئۇلار مەكتەپلەردە شۇ ھەقتە

لېكسىيە سۆزلىمەكتە، مەھەللىلەردە شۇ ھەقتە باش قاتۇرماقتا، كۆتۈپخانىلاردا شۇ ھەقتە ئىزدەنمەكتە ئىكەن.

ئاخىرىدا مەن شۇنى دەپ لېكسىيەنى تۈگەتتىم: «بالىلار، بىز تارىختا قۇرۇلغان جۇمھۇرىيەتلىرىمىزدىن مەھرۇم قالغىنىمىز ئۈچۈن، ھەممەيلەن ئىلگىرى كېيىن بولۇپ ۋەتەندىن ئايرىلىشقا مەجبۇر بولدۇق. دۆلەتسىزلىك سەۋەبىدىن يات ئەللەردە سەرگەردانلارغا ئايلىنىپ قالدۇق. بىز بۇگۈن ئەجدادلاردىن مىراس قالغان تۈپراقلاردىن مەھرۇم بولدۇق، ھازىر مىليونلىغان ئۇيغۇرنىڭ ھۆرلۈكى يوق، ھاياتى خەۋپتە، كۈنلىرى قورقۇنچلۇق قاماقلاردا ئۆتۈۋاتىدۇ. ئۇلار قۇتۇلامدۇ؟ دۆلىتىمىز قۇرۇلامدۇ؟ بىز لېكسىيە باشلانغاندا بىر دۆلەت بولۇش ئۈچۈن نېمىنىڭ ئەڭ مۇھىم ئاساللىقى ھەققىدە كېلىشىپ بولغان، ئۇ بولسىمۇ مىللەت، ئۇيغۇر ئاتالغان سەن، ئۇ ۋە مەن. بىزلا مەۋجۇت بولىدىكەنمىز دۆلىتىمىز مەۋجۇت بولىدۇ، بىزلا تىرىشىدىكەنمىز قېرىنداشلارنى قۇتقۇزىمىز، شەرقىي تۈركىستاننى مېنىڭ دەيدىغان مىللەتلا مەۋجۇت بولىدىكەن مۇستەقىللىقنى ھامان قولغا ئالىمىز. شۇڭا سوئال ‹جۇمھۇرىيىتىمىز قايتا قۇرۇلامدۇ، قاماقتىكىلەر قۇتۇلامدۇ ئەمەس؟ جۇمھۇرىيىتىمىز ئۈچىنچى قېتىم قانداق قۇرىمىز، قاماقتىكىلەرنى قانداق قۇتقۇزىمىز؟› بولۇشى كېرەك. ئۇيغۇرنى قۇتقۇزۇش ۋە جۇمھۇرىيەت قۇرۇشنى مۇشۇ ئېكران ئالدىدىكى ھەممەيلەن بىرلىكتە ۋۇجۇدقا چىقىرىمىز».

دەۋادا كەڭرىگەن يوللار: ئۇزۇلمسەك ئېزىلمەيمىز

2017 ـ يىلى باشلانغان ئومۇمىي تۇتقۇن تۆتىنچى يىلغا قەدەم قويغاندا ئۇيغۇردا نېمىلەر ئۆزگەردى؟ لاگېرلارنىڭ تۈرمىلەرگە، زاۋۇتلارغا ئايلىنىپ؛ تۇتقۇنلارنىڭ ئېغىر كېسىلگەن جىنايەتچى ۋە چاكار ئىشچىلارغا ئايلىنىشى مۇھاجىرەتتە ياشاۋاتقان كىشىلەرنىڭ كەيپىياتى ۋە ئوي ـ خىيالىدا قانداق يېڭىلىقلارنى پەيدا قىلدى؟ ئۇيغۇر مەسىلىسىنىڭ خەلقئارادا «كىشىلىك ھوقۇق دەپسەندىچىلىكى» دەپ تونىلىشتىن «مىللىي قىرغىنچىلىق» دەپ ئېتىراپ قىلىنىشقا يۈزلىنىشى ئۇيغۇرلاردا قانداق ئىنكاسلارنى، تەشەببۇسلارنى ۋە تەخىرسىز ھەرىكەتلەرنى پەيدا قىلدى؟ بۇلارغا جاۋاب بېرىش ئۈچۈن گەپنى بىر قانچە ھەپتە بۇرۇن باشلانغان، بۇگۈنگىچە مىسالى كۆرۈلمىگەن نامايىشتىن باشلايلى.

2020 ـ يىلى 25 ـ دېكابىر كۈنى ئىستانبۇلدىكى خىتاي ئەلچىخانىسى ئالدىدا بىر تارىخى نامايىش بولۇپ ئۆتتى. بىر تەرەپتە ئۇيغۇر سىياسىي ئەربابلار ۋە ئۇلارغا ئەگەشكەن ئۇيغۇر ئاۋام ئاي يۈلتۈزلۇق كۆك بايراقلارنى لەپىلدىتىپ «شەرقىي تۈركىستانغا مۇستەقىللىق!» دەپ شوئار توۋلىدى. ئۇلارنىڭ يان تەرىپىدە يەنە بىر گۇرۇپپا ئۇيغۇرلار «ئائىلەمنى قويۇپ بەر!» دېگەن پلاكاتلارنى كۆتۈرۈپ تۇتقۇن قىلىنغان ئائىلە ئەزالىرى ئۈچۈن نامايىش قىلدى. ئەڭ ئەھمىيەتلىك يېرى، سىياسىي دەۋا سېپىدىكى مۇستەقىللىق ئۈچۈن ئاتلانغان يېتەكچىلەر شۇ كۈنى خىتاي ئەلچىخانىسى ئالدىغا ئائىلىسى ئۈچۈن ئاتلانغان نامايىشچىلارغا مەدەت بېرىش ئۈچۈن كەلگەنىدى.

25 ـ دېكابىر پەرقلىق ئىككى سىياسىي قاراشتىكى ئۇيغۇرلارنىڭ خىتاي ئەلچىخانىسى ئالدىدىكى كەڭقۇرساقلىقى، بىر ـ بىرىگە كۆرسەتكەن قېرىنداشلىق مېھرى، دەۋا سېپىدىكى ھەمنەپەسلىكى ماڭا بۇندىن ئىككى يىل بۇرۇنقى ئەھۋاللارنى ئەسلەتتى. 2018 ـ يىلنىڭ بېشىدا خىتاي ئۇيغۇر ۋىلايەتلىرىدە لاگېرلاشتۇرۇشنى ئەڭ يۇقىرى پەللىگە يەتكۈزگەندى. مۇھاجىرەتتىكى ئۇيغۇرلار ئارىسىدا زۇلۇمغا قارشى ئەرز قىلىش پىكرى قايناپ تاشقىلى تۇردى. بەزىلەر ئائىلىسىنىڭ سۈرۈشتىسىنى خىتايدىن قىلىش، ئەرزنى خىتاي ھۆكۈمىتىگە قىلىش، خىتايدىكى قېرىنداشلارنى قوغداش تەشەببۇسىنى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ مۇھاجىرەتتە قاتتىق بىر مەيدان مۇنازىرىگە سەۋەب بولدى. بۇ تەشەببۇسلار خىتايغا يېلىنغانلىق، خىتاي ھۆكۈمىتىنى ئېتىراپ قىلغانلىق، دەۋانىڭ يۆنىلىشىنى مۇستەقىل دۆلەت دەۋاسىدىن كىشىلىك ھوقۇق دەۋاسىغا بۇرىغانلىق دەپ چۈشىنىلدى. ئاخىرىدا ئەرزلەر تۈركىيەدە تەشكىللىك يېزىلدى، خىتايدىن باشقا ئەللەرگە سۈنۈلدى. ھەر قايسى ئەللەرنىڭ پىرېزىدېنتلىرىغا خەتمۇ يېزىلغان بولدى، ھەتتا بەزى خەتلەر ئەنقەرەدىكى ھەر قايسى ئەللەرنىڭ ئەلچىخانىسىغا تاپشۇرۇلدى. شۇ چاغدا ئىستانبۇلدىكى بىر تەشكىلاتنىڭ رەھبىرى «دوست دۈشمەنگە ئېنىق بولسۇنكى، خىتايغا ئەرز قىلمايمىز، خىتايدىن ھېچنېمە كۈتمەيمىز!» دەپ جاكارلىغاندى. بۇ ئەرز قىلىش دولقۇنىنى گوگۇلدىن ئىزدەپ باقساق، ئۇنىڭ ھېچقانداق خەلقئارالىق ئاخباراتقا چىقمىغانلىقى بىلىندى، بەلكىم ھېچبىر پىرېزىدېنتتىن جاۋابمۇ كەلمىگەن بولسا كېرەك.

«ئائىلەمنى قويۇپ بەر!» دېگەن بۇ پائالىيەتكە بىرەر تەشكىلاتتىن ئورۇنلاشتۇرۇش بولدىمۇ؟ ياق. سىياسىي دەۋا بىلەن ئىنسانىي دەۋانى بىرلەشتۈرۈش ھەققىدە بىرەر خەلقئارالىق ئۇيغۇر تەشكىلاتى ياكى خەلقئارا شەرقىي تۈركىستان تەشكىلاتلار بىرلىكى

چاقىرىق ئېلان قىلدىمۇ؟ ياق، ياق! دەۋادىكى ئىككى ئېقىمنى خىتاينىڭ ئۇيغۇر مەۋجۇتلۇقىغا قىلغان خىرىسلىرى بىرلەشتۈردى. ئۇلارنى پەقەت قېرىنداشلىق رىشتىسى تۇتاشتۇردى. ئۇلارنى مەۋجۇتلۇق يىپىغا ئېسىلىپ تىترەۋاتقان ئۇيغۇرنىڭ يۈرىكى چۇقان ـ سۈرەنسىز بىر سەھنىگە ئېلىپ كەلدى.

2020 ـ يىلى سېنتەبىردىن باشلاپ ئىستانبۇلدا ياشايدىغان 12 نەپەر ئۇيغۇر ياش تۇتقۇن قىلىنغان ئائىلىسى ۋە قېرىنداشلىرىنىڭ دەۋاسىنى قىلىش ئۈچۈن ئاتلانغانىدى. ئۇلار تاكسىم مەيدانىغا يىغىلغانىدا تۇتقۇن تۇغقانلارنىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن مايكىلىرى ئۇلارغا تەتۈر كىيدۈرۈلدى. ئۇلار مەسچىت ۋە چوڭ سەينالاردىن قوغلاندى، ئەمما بۇ ئەزىمەتلەر بەل قويۇۋەتمىدى. ئاخىرى ئۇلار خىتاي تۇتقان كىشىنىڭ ھېسابىنى خىتايدىن سوراش قارارى بويىچە ھەرىكەت قىلىشنى قارار قىلدى. ئۇلار 18 ـ دېكابىردىن باشلاپ خىتاي ئەلچىخانىسى ئالدىدا ھەر كۈنى نامايىش قىلىشنى باشلىدى.

نامايىش باشلىنىپ ئۇزاق ئۆتمەي تۈركىيەدىكى تونۇلغان شەخسلەرنىڭ قوللىشىغا ئېرىشتى. ئىسلام ئىقتىسادى تەتقىقاتچىسى دوكتور بۇرھان سېتى، جەمئىيەتشۇناس دوكتور ئابدۇرېشىت قارلۇق، دەۋەتچى ئۆلىما ھەببۇللا كۈسەنى، مۇدەررىس ئەلى ئەكبەر دامۇللا قاتارلىقلار نامايىشچىلارنى قوللاپ، يوقلاپ باردى. ئۇيغۇر داڭلىقلاردىن باشقا تۈركلەرنىڭ داڭلىق ئۆلىما، سىياسىيون، ئاخباراتچى ۋە يۇتۇپچىلىرىمۇ بۇ پائالىيەتنى قوللىدى.

بۇ نامايىش ئۇزاق ئۆتمەي تۈركىيەنىڭ ئىستانبۇل ۋە قەيسەرىدىكى تەشكىلاتلارنىڭ قوللىشىغا ئېرىشتى. ھازىر بۇ نامايىشقا تۈركىيەدىكى سىياسىي پارتىيەلەر، جامائەت

تەشكىلاتلىرى ۋە ئەدەب ـ شائىرلار مەدەت بېرىشكە باشلىدى. ئۇلار كۆتۈرۈپ چىققان ئائىلە، قېرىنداشلىق ۋە ئىنسانلىق شوئارى ئادەتتىكى ئاۋام ئارىسىدىمۇ ھەرىكەتلىنىشكە سەۋەب بولۇۋاتقان بولۇپ، ھازىر سەپكە يەرلىك تۈركلەرنىڭمۇ قاتناشقانلىقى مەلۇم.

25 ـ دېكابىر كۆرۈلگەن ھەمكارلىق بۇندىن كېيىنكى يۈزلىنىش بولۇشى مۇمكىن. مۇھاجىرەتتىكى چارىسىزلىكنىڭ چەكسىز دېگۈزىدا ئۇيغۇرلۇق كېمىسىدە كېتىۋاتقان كىشىلەرنىڭ، ئوخشىمىغان قاراشتىكىلەرگە بولغان دۈشمەنلىكى سەۋەبىدىن كېمىدىن تۆشۈك ئېچىپ ئۆزىنى قوشۇپ غەرق قىلىش نىيىتى يوق. ھۆرلۈك سەپىرىدە كېتىۋاتقان ئۇيغۇر ئاتلىق بۇ كارۋاننىڭ بىرى يەنە بىرىنى پۇتلاپ، توسۇپ، قىستاپ قاتناش قىستاڭچىلىقى چىقىرىش مەقسىتى بولماسلىقى كېرەك. ئومۇمىي تۇتقۇندىن كېيىنكى ئېغىر جىنايى جازا، ئېغىر جىسمانىي ئەمگەك ۋە تۇغماسلاشتۇرۇش، نوپۇس كۆچۈرۈش، مەجبۇرى تويلاشتۇرۇش، ئەۋلادسىزلاشتۇرۇشنى ۋاستە قىلغان ئىرقى قىرغىنچىلىق ئۇيغۇرلارنى ئويغاتتى. زۇلۇم زەربىسىدىن باشلار قايغاندا سۈنئىي ياساپ چىقىلغان «شىنجاڭچى، تۈركىستانچى، مۇستەقىلچى، ئاپتونومىيەچى، ئۇلۇسچى، ئۇيغۇرچى» دېگەن ئۇقۇملارنىڭ رەڭگى ئۆڭۈپ، كىشىلەر پاجىئەنىڭ ئۆزىگە قايتىپ كېلىشكە باشلىدى.

ئۇيغۇرغا مەۋجۇتلۇق زەنجىرىنىڭ بىر ـ بىرىگە تۇتاش ھالقىلاردىن تۈزۈلگەنلىكى ئايدىڭ بولدى. بىر ھالقىنىڭ ئۈزۈلۈشى پۈتۈنسۈرۈك بىر زەنجىرنى كاردىن چىقىرىدىغانلىقىمۇ گۇمانلىق ئەمەس. شۇڭا ئۇيغۇرلارنىڭ بۇگۈن خىتايغا ئېزىلمەسلىك ئۈچۈن ئۈزۈلمەس مارجان، چېقىلماس زەنجىر بولۇپ ئۇلىنىشى دۇنياۋى يۈزلىنىش بولۇپ قالدى. ئۇچ يىلدىن بۇيان ئىسراپ بولغان

ۋاقـت، ئۇزۇلمـەي كېلىۋاتقـان پاجىئەلىـك ۋەقەلـەر ۋە خىرىسـلار ئۇيغۇرلارنـى ئۆزگەرتكـەن بولسـا كېـرەك. بـۇ تۈتقـۇن ئۇيغۇرنـىڭ دەۋاسـىنى قىلىدىغانـلار بىلـەن ئۇيغۇرلارنـىڭ كەلگۈسـى سىياسـىي تەقدىرىنـىڭ دەۋاسـىنى قىلىدىغانـلار بىـر مەيدانغـا جـەم قىلغـان بولۇشـى مۇمكـىن.

دېمـەك، ئومۇمـي تۈتقـۇن باشـلانغان بـۇ ئـۇچ يىلـدا كـۆپ قاتماللىقلار يۈمشـاپتۇ، زىددىيەتلـەر زەئىپلىشـىپ، ھەمنەپەسـلىك زورىيىپتـۇ، پىكىرلەرنـى ئۆزگىرىپتـۇ. دەۋا يولـدا كىشـىلەرنىڭ ھەرىكىتىگـە كاشـىلا قىلىۋاتقان، پۈتلىشـىۋاتقان سـۈنئـي توسـاقلار سۈپۈرۈلۈشـكە باشـلاپتۇ. تەبرىكلەشـكە لايـق يېـرى بـۇ ئىككـى يىـل ئۇيغۇرلارنـى سالماقلاشـتۇرغان، ئەقلىيلەشـتۈرگەن، بىـر - بىرىنـى «مەن مۇسـتەقىلچى، سـەن ئاپتونومىيەچـى» دەپ چەتكە قېقىشـتىن بىـر مەيدانغـا يىغىلىـپ، بىر - بىرىنـى قوللاپ نامايىش قىلدۇرىدىغـان تەجرىبىلـەر توپلىنىپتـۇ.

مۇستەقللىقتىن مەھرۇم باللار

ئۇيغۇردىكى تۇتقۇن سەرخللارغا كېسىم ئېلان قىلىنىشقا باشلىدى. بۇ دۇنيانىڭ دىققىتىنى تارتىشى كېرەك ئىدى، ئەمما تۇتقۇنلارنىڭ ئەڭ يېقىنقى ئەھۋالىدىن ئۇلارنىڭ مۇھاجىرەتتىكى پەرزەنتلىرى ئارقىلىق خەۋەردار بولۇش ۋە بۇلارنى ئاخباراتلارغا يەتكۈزۈش ھەقىقەتەن تەس بولۇۋاتىدۇ. تۈرۈپ يېڭىلىنىپ تۇرۇۋاتقان ئۆلىمالار، زىيالىيلار ۋە بايلار تىزىملىكى ھەققىدە خەۋەر ئىشلىمەكچى بولغان ئاخباراتچىلار تۇتقۇنلارنىڭ بىۋاسىتە ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنىڭ شاھىتلىقىنى تەلەپ قىلىدۇ، شۇڭا ئۇلارنى ئىزدەش زۆرۈر ئىدى، ئەمما مەيدانغا چىققانلار يوق. ئىزدىنىشىلەر جەريانىدا ياسىنجان سادىق چوغلان، ئابدۇبەسىر شۇكۇرى، ئاببىاس مۇنىياز تۇركقان، كېرىمجان سۇلايمان قاتارلىق ئەدىبلەرنىڭ؛ يۇسۇپجان ئابىدىن داموللام، ئابدۇسەمەت ساۋۇت داموللام، مەرھۇم ئابلىمىت داموللام قاتارلىق ئۇستازلارنىڭ، بولۇپمۇ تۇتۇلغان بايلارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىنىڭ ئاساسەن چەتئەللەردە ياشاۋاتقانلىقى مەلۇم بولدى. ھالبۇكى، ئۇلارنىڭ ھېچبىرىنىڭ سىيماسى بۇگۈنگە قەدەر نە نامايىش مەيدانىدا، نە دەۋا سورۇندا ئايان بولمىدى.

پەرزەنتلىرى چەتئەللەردە سۈكۈتتە ياشاۋاتقان ئۇيغۇر سەرخللارنىڭ ئەھۋالىنى سۈرۈشتە قىلىش جەريانىدا ئۇچرىغان قىينچىلىقلار، دۇچ كەلگەن غەلىتە جاۋابلار ۋە سوغۇق مۇئامىلىلەرنىڭ ئىچىدە مۇنداق بىر ئۇچۇر مېنى ھەقىقەتەن ئويلاندۇردى. مەلۇم بىر يازغۇچىنىڭ ئىستانبۇلدا ياشاۋاتقان قىزى: «دادامنىڭ 12يىللىق كېسىلگەنلىكىنى ئاپامدىن ئاڭلىدىم.

مەن دادام هەققىدە نېمە قىلىشنى بىلمەيمەن، قىلغانلىرىمنىڭ دادامغا پايدىسى بولۇش ـ بولماسلىقىنىمۇ بىلمەيمەن. ئاپام بىلەن كۆرۈشۈپ تۇرۇۋاتىمەن. مېنى ھۆكۈمەتكە قارشى ئىش قىلما دەيدۇ. ئوتتۇرىغا چىقسام ئاپامنىڭمۇ تۇتۇلۇپ كېتىشىنى خالىمايمەن. مېنى ئۆيىدىكىلەر سىياسەتكە ئارىلاشما دەپ ئوقۇشقا چىقارغان، شۇڭا دادامنىڭ ئىشىدا تۇرمىدىكى دادامدىن سوراپ بېقىپ ئاندىن جاۋابنى بېرەي. دادام رازى بولسا چىقاي» دەپتۇ. مەن بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن قانداق چۈشىنىش ھەققىدە ئۇزاق ئويغا چۆمدۇم. باشقا تۇتقۇن سەرخللارنىڭ پەرزەنتلىرى بىلەن بىۋاسىتە ۋە ۋاسىتىلىك كۆرۈشۈپ ئالغان ئۇچۇرمۇ يۇقىرىقىدىن پەرقسىز ئىدى.

كۆزىتىشىمچە زۇلۇمغا سۈكۈت قىلىۋاتقانلار، تۇتقۇن ئائىلە ئەزالىرى ھەققىدە مەيدانغا چىقىپ سۈرۈشتە قىلمايۋاتقانلار كۆپىنچە ئائىلىسىدىكى بىرەر كىشى بىلەن ئالاقە قىلىۋاتقانلار ئىكەن. ئۇلار شۇ ئالاقىنىڭمۇ ئۈزۈلۈپ قېلىشىدىن قورقىدىكەن. ئالاقە جەريانىدا تېلېفوندىن كېلىۋاتقان ئالاقزادىلىك، قارشى تەرەپ ئىشلەتكەن ئىشرەتلىك سۆز ـ جۈملىلەر، ۋەتەندە تۇرۇشلۇق تەرەپنىڭ تەشۋىشلىك تاپىلاشلىرى، سۆزلەردىن تەپچىرەپ تۇرغان قورقۇنچ ئەركىن دۇنيادا ياشاۋاتقانلارنى تېخىمۇ بىسەرەمجان قىلىپ ئىچىگە قورقۇنچ سالىدىكەن.

مۇھاجىرەتتە ئۇيغۇر ھەققىدە تارقىتىلىۋاتقان خەۋەرلەرنىڭ كۆپىنچىسى ئازابلىق بولغاچقا، ۋەتەن بىلەن ئالاقىسى كېسىلمىگەن پەرزەنتلەر ئۇنداق خەۋەرلەردىن ئۆزىنى تارتىپ، خىتاينىڭ خەۋەر قانالىرىنى كۆرۈش ئارقىلىق تەسەللى تاپىدىكەن. شۇنداقلا ۋەزىيەتنىڭ يۇمشاپ، ئالاقىنىڭ راۋانلىشىپ ۋەتەنگە بارىدىغان يولنىڭ ئېچىلىشىنى كۈتىدىكەن. مەزكۇر قىزنىڭ «ئاپام بىلەن

كۆرۈشۈۋاتىمەن» دېگىنى خىتاينىڭ ئۇندىدار، تىك ـ توك قاتارلىق دېتاللىرى ئارقىلىق بولۇۋاتقان ئالاقىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ ئالاقە ئۇلارنى تەشۋىشىنىڭ مەنبەسىگە باغلاپ تۇرىدۇ.

كۆزىتىشىمچە سەرخىللارنىڭ باشقا ئارقا كۆرۈنۈشتىكى ئۇيغۇرلارغا قارىغاندا ۋەتەن بىلەن ئالاقە قاناللىرى كۆپرەك بولىدىكەن. ئۇلار شۇ ئالاقە تورى ئارقىلىق نوپۇزلۇق ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىنىڭ هامان بىر چارە قىلىدىغانلىقىغا، ئاتا ـ ئانىسىنى قەدىرلىگەن هاكىمىيەتنىڭ هامان ئىنسابقا كېلىدىغانلىقىغا، زالىمنىڭ ئورنىغا مۆتىدىلىرەك بىرى كەلگەن هامان ۋەزىيەتنىڭ بۇرۇنقى دەۋرگە قايتىدىغانلىقىغا مايىل ئىكەن. ئالاقىنىڭ راۋانلىقى ئۇلارنىڭ هاياتىغا تەسەللى بېرىدىغان، ۋەزىيەتنىڭ ياخشىلىنىشىدا ئۈمىدلەندۈرىدىغان ئاممىلارغا ئايلانغان ئىكەن.

ئۇيغۇر سەرخىللارنىڭ پەرزەنتلىرىنى قورقىتىۋاتقان يەنە بىر ئامىل خىتاينىڭ مۇهاجىرەتتىكى رەقەملىك تۈرمىسى. خىتاينىڭ ئىجتىمائىي ئالاقە دېتاللىرى ئارقىلىق ئائىلىسى بىلەن كۆرۈشۈپ تۇرۇۋاتقانلارنىڭ ئورتاق ئالاهىدىلىكى شۇكى، ئۇلار ئۆزىنىڭ بارلىق قىلمىش ـ ئەتمىشلىرىنىڭ نازارەت قىلىنىپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى هېس قىلىپ ياشايدۇ. ئۇلارنىڭ قولىدىكى تېلېفونغا ئۆزى خالاپ قاچىلىغان ئەپنىڭ بوينىغا سېلىنغان بويۇنتۇرۇق، قولىغا سېلىنغان ئىشكەل، پۇتىغا سېلىنغان كىشەندەك سېهرى كۈچكە ئىگە ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ، قورقىدۇ، ئەمما قۇتۇلۇشنى خالىمايدۇ. چۈنكى بۇ ئالاقە ئۇلارنى بىر كۈنى ئىنسابىغا كېلىپ ئۆزىگە قۇچاق ئاچىدىغان بېيجىڭدىكى هاكىمىيەتكە باغلاپ تۇرىدۇ. ئۇلار پەقەت قارشىلىق قىلمىسىلا، نارازىلىق بىلدۈرمىسىلا ۋەزىيەت ياخشىلانغاندا قارشى ئېلىنىدىغانلىقىغا ئىشىنىدۇ؛ ئۇلار پەقەت كۈندىلىك هاياتىدا ئىنقىلابچىلار، دەۋاچىلار ۋە ئۆكتىچىلەر بىلەن

پىكىرداش، ھەمنەپەس ئەمەسلىكىنى ئىپادىلەپ تۇرسىلا بىر كۈنى ئالقىشلىنىدىغانلىقىنى، كەچۈرۈم قىلىنىدىغانلىقىنى، كەڭچىلىككە ئېرىشىدىغانلىقىنى تەمە قىلىدۇ.

تەكشۈرۈش جەريانىدا سەرخىللارنىڭ پەرزەنتلىرىلا ئەمەس، مەن زىيارەت قىلغان كۆپىنچە پەرزەنتلەرنىڭ ئاتا ـ ئانىسى تەرىپىدىن سىياسەتكە ئارىلاشماسلىق ھەققىدىكى ئۇگۇتلەر بىلەن تەربىيەلەنگەنلىكى مەلۇم بولدى. ئۇلارنىڭ ئۆزى سەۋەبلىك قېرىنداشلىرىنىڭ زىيانغا ئۇچرىماسلىقىنى ئويلىشىمۇ چۈشىنىشلىك. ئەمما مېنىڭ ئەڭ چۈشىنەلمىگىنىم مەزكۇر قىزنىڭ ئەركىن دۇنيادا تۇرۇپ دادىسىنىڭ دەۋاسىنى قىلىشتا قاباھەت ۋە قورقۇنچ ئىچىدە ياشاۋاتقان ئانىسىدىن مەسلىھەت ئېلىشى، تېخىمۇ تەئەججۈپلۈك يېرى قاماقتىكى دادىسىدىن سوراپ بېقىشنى باھانە قىلىشى ئىدى.

سەرخىللارنىڭ پەرزەنتلىرى بۇزالمايۋاتقان سۈكۈتنى چۈشىنىش ئۈچۈن، بولۇپمۇ مۇھاجىرەتتىكى ئۇيغۇر پەرزەنتلەردە گەۋدىلىك بولغان ھەقتە تۇرۇش، ھەقىقەتنى ياقلاش، ھۆرلۈككە ئىنتىلىشتىن قورقۇش مەسلىسىنى چۈشىنىش ئۈچۈن، ئوخشىمىغان مىللەتلەرنىڭ پەرزەنت تەربىيەلەش ئۇسۇللىرى ھەققىدە ئىزدىنىپ باقتىم.

شەرق مىللەتلىرى ۋە غەرب مىللەتلىرىنىڭ پەرزەنت تەربىيەلەش ئۇسۇلۇبىدىكى پەرقلەر ھەققىدە يېزىلغان ماقالىلەرنى ئوقۇپ ئارىدا نۇرغۇن پەرقلەرنىڭ بارلىقىنى بايقىدىم. غەربتىكى مىللەتلەردە پەرزەنتنى كىچىك چېغىدا نەسىھەتلەش، يېتەكلەش ۋە باشقۇرۇش كۈچلۈك بولىدىكەن، ئەمما ياشىنىڭ چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ بۇلار ئازلاپ ماڭىدىكەن. بۇنى بىر پىرامىدا شەكلىدە چۈشەندۈرۈپتۇ. پىرامىدانىڭ چوققىسى 18 ياش بولۇپ، بارلىق نەسىھەتلەش،

يېتەكلەش ۋە باشقۇرۇشلار كىچىك ياشتا كۆچلۈك بولۇپ بۇ ياشتا ئاياغلاشقان بولىدىكەن. ھالبۇكى، شەرقتىكى مىللەتلەردە بۇ ئەھۋال ئەكسىچە بولۇپ، ئاتا ـ ئانىلار پەرزەنتلەر كىچىك چېغىدا يېتەكلەپ، تەربىيەلەپ ۋە مەلۇماتلاندۇرۇپ كەتمەيدىكەن، بالىلار چوڭايغانچە ئۇلارغا باشقۇرۇشنى كۆچەيتىدىكەن. چۈنكى ئۇلاردا ياش چوڭايغانچە غەمنىڭمۇ چوڭىيىپ ماڭىدىغانلىقىغا ئىشىنىش ئېغىر بولىدىكەن. شۇڭا ئۇلار باشقۇرۇش، يېتەكلەش ۋە نەسىھەتلەشنى بارغانچە كۆچەيتىپ ماڭىدىكەن. يۇقىرىقى پىرامىدا ئۇلاردا دۇم كۆمتۈرۈلگەن ھالەتتە بولىدىكەن. ئاتا ـ ئانىنىڭ پەرزەنتلەرگە بولغان مەسئۇللۇق ياشىنىڭ چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ كۆچىيىپ، 18 ياشقا كىرگەندە ئەڭ يۇقىرى چەككە يېتىدىكەن.

ئەلۋەتتە بۇ تەتقىقات نورمال ھاياتتا ياشاۋاتقان مىللەتلەر ئۈستىدىن خۇلاسىلەنگەن. ئۇيغۇرمۇ بىر شەرق مىللىتى بولغاچقا، بەزى جەھەتتىن بىزنىڭ ئەھۋالىمىزغىمۇ ماس كېلىپ قالىدىغاندەك كۆرۈنىدۇ. ئەمما بىز بۇ يەردە «ئەگەر شۇ مىللەت پۈتۈنلەي تۈتقۇنلۇققا ئۇچرىسا» دېگەن مۇھىم بىر شارائىتنى ئەستىن چىقارماسلىقىمىز كېرەك. ئەگەر شۇ مىللەت ھايات ـ ماماتلىق تەقدىرگە دۇچ كەلگەندىچۇ؟ بىر قانچە يۈز ياكى بىر قانچە تۈمەن ئاتا ـ ئانا ئەمەس، بىر قانچە مىليون ئاتا ـ ئانا تۈتۈلغاندا تۈتقۇنىنىڭ سىرتىدا تۇرۇپ شۇ قاماقتىكى ئاتا ـ ئانىلارنىڭ تاپىلىغانلىرىغا ئەگەشكەن پەرزەنتلەرنى قانداق چۈشىنىمىز؟ مەنچە بۇ بىر يېڭى تەتقىقات تېمىسى بولۇشى كېرەك. چۈنكى دۇنيا تارىخىدا تېخى مۇنداق بىر ئىش بولۇپ باقمىغان. يەھۇدىيلار دۇچ كەلگەن تۈتقۇن ئائىلە بويىچە ئىدى.

ھەرقانداق مىللەتتىكى ھەرقانداق قىممەت ـ قاراش، ئەنئەنە

ۋە چۈشەنچىلەر مەلۇم دەۋرلەر جەريانىدا شەكىللەنگەن. ئۇيغۇردا نەچچە ئەسرلەردىن بۇيان ئاتا ـ ئانىلارنىڭ باشقۇرۇشى، پەرزەنتلەرنىڭ بويسۇنۇشى تەبىئىي قوبۇل قىلىنغان. ئەمما ئۇيغۇرلار تارىختىكى ھېچبىر ئەسىردە بۇگۈنكىدەك مىللەت بويىچە تۇتقۇن قىلىنمىغان، ئىرقى قىرغىنچىلىققا دۇچ كەلمىگەن. ئەگەر مۇشۇ ھالەتتىمۇ يەنە بۇرۇنقى ئەنئەنىلەرگە رىئايە قىلىنسا، پەرزەنتلەردە مۇستەقىل قارار قىلىش ئادىتى يېتىلمەيدۇ، دەپ چۈشەندۈرگەن يەكۈننىڭ ئىلمىيلىكىگە ئىشىنىمىز.

ئۇيغۇرنىڭ پەرزەنت تەربىيەسىگە قارىساق، ئاتا ـ ئانىنى رازى قىلىش، ئاتا ـ ئانىلارنىڭ سۆزىدىن چىقماسلىق، ئەجداد ئىزىدىن مېڭىش دېگەندەك قىممەتلىك ئەنئەنىلەرنىڭ بارلىقىنى بايقايمىز. ئەمما ئۇيغۇر ھايات ـ ماماتلىق خىرىسىغا دۇچ كەلگەن بىر پەيتتە بۇ ئەنئەنىنىڭ كەمتۈك تەرىپى ئاشكارىلانغاندەك قىلىدۇ. بۇ ئەنئەنىلەر ئۇيغۇرنىڭ مەۋجۇتلۇقى خەۋپىتە قالغاندا، ھەر بىر ئىنساننىڭ قىسمىتىدە تۈپتىن ئۆزگىرىش بولغاندا، مىللەتنىڭ تەقدىرىگە تاجاۋۇز قىلىنغاندا يەنە قىممىتىنى جارى قىلدۇرالامدۇ؟ ئەگەر شۇ بىز گېپىنى ئاڭلاپ كۆنگەن ئاتا قاماققا كىرىپ قالسا يەنە گېپىنى ئاڭلايمىزمۇ؟ بىز سۆزىدىن چىقماسلىققا ئۆگىتىلگەن ئانا ئىرقى قىرغىنچىلىققا ئۇچرىغان بولسىچۇ؟ بىز ئىزىنى بېسىشقا ئۆگىتىلگەن ئەجدادىڭلارنىڭ ئىزى پۈتۈنلەي سۈپۈرۈپ تاشلىنىش ئالدىدا تۇرغان بولسىچۇ؟

ئەركىن دۇنيادا ياشاپ تۇرۇپ قاماقتىكى مەھكۇم دادىسىدىن، تۇتقۇن ئانىسىدىن ئىجازەت سوراۋاتقان، ھۆر مۇھىتتا چىقىرىدىغان قارارنى تۈرمىسىمان مۇھىتتا تۇرۇۋاتقان تۇغقانلىرىنىڭ ئىرادىسىگە بويسۇندۇرۇۋاتىدۇ بالىلار مەسئۇلىيەتچانلىقتىن ئەمەس، مۇستەقىللىقتىن مەھرۇم. شۇڭا ئۇلارنى ئاتا ـ ئانىسىغا ئىگە بولمايدىغان،

قېرىنداشلارغا كۆيۈنمەيدىغان، زۇلۇمغا بىپەرۋا قىلىپ تەسۋىرلەش ئۇلارغا ئادالەتسىزلىك بولىدۇ. مەنچە دادىسىنىڭ تۇنقۇن ھالىتىگە سۈكۈت قىلىۋاتقان مەزكۇر قىز شۇنداقلا مۇھاجىرەتتە دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ ياشاۋاتقان مىڭلىغان قىز ـ ئوغۇللارنىڭ جاسارىتى يوق ئەمەس. ئۇلارنىڭ ھېچبىرى پات ـ پات ئاڭلىنىپ تۇرۇۋاتقان لاگېر ۋە قاماقلاردىن چىقىۋاتقان ئۆلۈم ـ يېتىملاردىن، شاھىتلارنىڭ ئېچىنىشلىق كەچمىشلىرىدىن، مۇسىبەتلىك خەۋەرلەردىن پۈتۈنلەي بىخەۋەرمۇ ئەمەس. ئەمما ئاتا ـ ئاننىڭ گېپىدىن چىقماسلىق، بوۋىلارنىڭ دۇئاسىنى ئېلىش، ياشانغانلارغا ۋاپادارلىق، چوڭلارنى نازاى قىلماسلىق قاتارلىق ئەنئەنىۋىي ئەخلاقلار ئۇلارنى چۈشەپ قويۇۋاتقان بولۇشىمۇ مۇمكىن. بەلكىم ئۇلاردىكى زۇلۇمغا قارشى جاسارەت ئاتا ـ ئانىلاردىن ۋەتەندىكى چاغلىرىدا ئالغان، چەتئەلگە چىققاندىن كېيىنمۇ تېلېفونىدا تەكىتلەنگەن نەسىھەت، تەربىيە ۋە باشقۇرۇشلارنىڭ پىرامىداسىنىڭ ئاستىدا يەنچىلىۋاتقان بولۇشى مۇمكىن.

مۇھاجىرەتتە سوئاللار

دائىم «بىرەر خۇشخەۋەر بارمۇ؟» دېگەن بۇ سوئالغا دۇچ كېلىمەن. بۇنى ئادەتتە تۇرمۇش ھەلەكچىلىكى بىلەن بولۇپ ئۇيغۇر ۋەزىيىتىگە يېتىشىپ بولالمايدىغان، خەقنىڭ تىلىدىكى خەۋەرلەرنى چۈشىنىپ كېتەلمەيدىغان دوستلار دائىم سوراپ تۇرىدۇ. ئۇلارنىڭ مېنى بىر ئىشلارنى بىلىدۇ، بىز بىلمىگەن خەۋەرلەرنى ئاڭلىيالايدۇ، دەپ ئويلىشىغا ھېسداشلىق قىلسامۇ، يۈز كېلەلمەيمەن. چۈنكى مەنمۇ ھەرىكەتلەردىن خەۋەردار بولغان بىلەن نەتىجىدىن خەۋەر بېرىشكە ئاجىز بولۇپ، قىلىنۋاتقان پائالىيەتنىڭ قاچان مېۋە بېرىشىنى ئاساسەن بىلمەيمەن. ھەر قېتىم تاكسى ھەيدەپ ھېرىپ، ئاشخاندا ئىشلەپ چارچاپ، يۈك توشۇپ تېلىپ، تۇرمۇشنىڭ تۈگىمەس غەملىرىنى غەملەپ، ھاياتنىڭ ھودۇقتۇرغۇچى سىناقلىرىنىڭ بىرىنى ئاران تاماملاپ ئۆيىگە كېلىپ «ئۇھ» دەپ ئولتۇرغان دوستلارنىڭ «بىرەر خۇشخەۋەر بارمۇ؟» دېگەن سوئالىغا دۇچ كەلگەندە ئۆزۈمنىڭ نەقەدەر كۈچسىزلىكىنى ھېس قىلىمەن.

مەن ئايالىم بىلەن توي قىلغان چېغىمىزدا ئۇنىڭ ئۆي ئېلىش تەلىپىگە قوشۇلماي، ئۇنىڭغا «ختاي بەش يىلدا گۈمران بولىدۇ، بۇ تۈپراققا سېلىنغان ھەممە ئۆي بىزنىڭ، شۇڭا ئالمايمىز» دېگەندىم. دۇنيا سودا تەشكىلاتىنىڭ ختاينى دېموكراتىيەلەشتۈرۈشى، ئاسىيا پۇل ـ مۇئامىلە كىرىزىسىنىڭ ختاينىڭ بانكا سىستېمىسىنى ۋەيران قىلىشى قاتارلىق تېمىلاردىكى لېكسىيەم ئايالىمنى قايىل قىلغاندى. مەسۇم ئايالىم

ماڭا چوڭ ئىشلارنى بىلدۇ، نېمە دېسە بىلىپ دەيدۇ، دۇنيانى، سىياسەتنى، خەلقئارا يۈزلىنىشنى ياخشى تەھلىل قىلىدۇ، دەپ ئىشىنەتتى. شۇڭا ماڭا ئىشەندى. بەش يىل تولدى، خىتاي كەتمىدى، ۋەيرانمۇ بولمىدى، ئەكسىنچە تېخىمۇ زورىيىپ، زوراۋانلىشىپ كەتتى. ئۇرۇمچىدە ئۆينىڭ باھاسى نەچچە ھەسسە قاتلاندى. ئاخىرى ئۇنىڭغا خاتالاشقانلىقىمنى ئىقرار قىلدىم.

شۇندىن كېيىن دۇنيانى، ۋەزىيەتنى، كەلگۈسىنى تەھلىل قىلغاندا ئۆزۈمنىڭ ئارزۇسىغا ماس كېلىدىغان، مېنىڭ ئۈمىدىمنى كۈچلەندۈرىدىغان، دۇشمەننىڭ زىيىنىغا، مىللىتىمنىڭ پايدىسىغا ماس يېزىلغان ماقالە، كىتاب ۋە لېكسىيەلەرنى تاللاپ ئوقۇيدىغان ئادەتنى ئۆزگەرتتىم. چۈنكى مەن خىيالى دۇنيادا ياشاشنىڭ، دۇنيانى ئارزۇسىغا ئۇيغۇن رەڭلىك كۆزئەينەكتە كۆرۈشنىڭ، ئۆزىنىڭ ئارمانىغا ئېتىقاد قىلىشنىڭ بەدىلىنى ئايالىم ۋە قىزىمغا قوشۇپ ئۆتەتتىم. ئۇرۇمچىدە خىيالغا ئىشىنىشنىڭ بەدىلىنى ئىجارە ئۆي ئىزدەپ دوقۇرۇپ، توختىماي ئۆي كۆچۈپ سوقۇلۇپ، خەقلەرنىڭ ئۆيىگە ۋاقتلىق سېغىنىپ سىقىلىپ ئۆتىدىم. ئائىلەمنىڭ خاتىرجەملىكىنى خىيالىمنىڭ گۈزەللىكىگە قۇربان قىلدىم.

ئون يىلدىن ئېشىپتۇ. ئايالىمغا شۇ چاغدا بەرگەن «خىتاي بەش يىلدا گۈمران بولىدۇ» دېگەنگە ئوخشاش ۋەدىنى ھېچكىمگە بېرىپ باقمىدىم. «بىزنىڭ ئىشىمىز قاچان ئوڭشىلار، تېڭىمىز قاچار ئاتار، بۇ قارا كۈنلەردىن قاچانمۇ قوتۇلارمىز؟» دېگەن سوئاللارغا «بىزنىڭ يولىمىز ئۇزۇن، قېيىن ۋە كاتاڭلىق، شۇڭا سىز ئاۋۋال بۇ يولنىڭ قانداق قىلغاندا قابىل يولۇچىسى بولغىلى بولىدۇ، قانداق قىلسام بۇ يولدا باشقىلارنى كېچىكتۈرمەيمەن، يۈك بولمايمەن، دېگەنلەرنى كۆپرەك ئويلاڭ. خىتاينىڭ گۈمران

بولۇشىنى سۈكۈتتە ساقلىغانلىقىڭ ئورنىغا ئەتە ئائىلەمنىڭ كۈنى نېمە بولار، ئۆزۈمنى قانداق باقارمەن، قورقماي قانداق ياشارمەن، خىتاينى قانداق قورقىتىمەن، مېنى خىتايدا تۇرۇپ قورقۇتقانلاردىن قانداق قۇتۇلارمەن دېگەننى بىرىنچى بولۇپ ئويلاڭ» دېگەن جاۋابنى بېرىپ كېلىۋاتىمەن. ئۇلارغا ئۇيغۇرغا خەتەرلىك، پۇلى، سىياسىتى، جېنى ئاجىز دۆلەتلەردىن يىراق تۇرۇشنى تەۋسىيە قىلدىم.

«قاچان يول ئېچىلىپ كېتەر» دېگەنلەرگە «يول تاقىلىپ قالغان ئىش يوق، يوقالدى. سىز كۆنگەن، ئېچىلىدۇ، دەپ ئارۇز قىلىۋاتقان يول پۈتۈنلەي خاراب بولدى. ئەمدى بىز ۋەتەنگە قايتىدىغان يولنىمۇ يولدا ماڭىدىغان قاتناشنىمۇ ئۆزىمىز ياساپ، ئۆزىمىز ھەيدەپ ياكى ساغلام چامداپ بارىمىز» دەيمەن.

«ۋەتەنگە قاچان كېتەرمىز» دېگەن سوئالنى سورىغۇچىلارغا «ۋەتەنگە تۇتاشقان يولىمىز پۈتكەندە، شۇ يولدا شېھىت كەتكىدەك يۈرىكىمىز بولغاندا، كېتىپ بىزنىڭ ئۇۋالىمىزغا قالغانلارنىڭ يۈزىگە قارىيالمىغۇدەك يۈزىمىز بولغاندا، ئۇلارنى قۇتقۇزغۇدەك قۇدرىتىمىز بولغاندا كېتىمىز» دەيمەن. قارشى تەرەپنىڭ ئۈنى ئىچىگە چۈشۈپ كېتىدۇ بەزىدە. بۇنداق چاغدا كۆڭۈل ياساش ئۈچۈن «سىز ۋەتەنگە كېتىشتىن ئاۋۋال خىتاينىڭ قەرزىگە دۇم چۈشكەن، خەلقى ھۆكۈمەتنى سايلىمايدىغان، ئىنسانلىقىڭ ھۆرلۈكى، قانۇنى ھوقۇقى، مۇلكى، شەرىپى قوغدالمايدىغان، بىخەتەرلىكىگە كاپالەتلىك قىلمايدىغان دۆلەتلەردىن كېتىڭ، ھەممە نېمىسى مۇقىمسىز دۆلەتتىن ھېچ بولمىغاندا پۇلى بەش يىل مۇقىم توختايدىغان، ئۆزىنىڭ باج كىرىمى بىلەن ئۆزىنى باقالايدىغان، سىز نامايىش قىلسىڭىز خىتايغا تۇتۇپ بەرمەيدىغان، ساقچىخانىغا ئېلىپ كەتمەيدىغان

بىر دۆلەتكە كېتىڭ. چۈنكى سىزنىڭ تۇتقۇن قېرىنداشلارغا جان قەرزىڭىز بار، ئۇنى تۆلەش ئۈچۈن بولسىمۇ بەش يىلدىن ئارتۇق ياشىمىسىڭىز بولمايدۇ» دەيمەن.

مۇھاجىرەتتە سوئاللار بىزنى سوراقلاپ تۇرىدۇ. قارارنى ئەمەلىيەتكە بېقىپ ئەمەس خىيالىمىزغا ۋە خاھىشىمىزغا بېقىپ چىقارساق خاتالىشىمىز. مۇساپىرەتتە بىر قەدەمنى خاتا ئالساق خاتالىقلار دەستىلىنىپ بىزنى باسىدۇ. مەسىلىمىزنىڭ ئۇزۇنغا سوزۇلىدىغانلىقى بىزنى ئۇزۇن مۇددەت قوللىيالايدىغان ئەللەرگە سەپەر قىلىشىمىزنى تەلەپ قىلىدۇ. مەسىلىمىزنىڭ قىينىلىقى بىزنى تۇرمۇش قىينچىلىقىدىن قۇتقۇزىدىغان ئەللەرگە يۆتكىلىشىمىزنى تەقەززا قىلىدۇ. مەسىلىمىزنىڭ كەسكىنلىكى خىتايغا قارشى كەسكىن تەدبىر قوللىنالايدىغان دۆلەتلەرگە كېتىشىمىزنى ھېس قىلدۇرىدۇ.

مۇھاجىرەتتە بىر قېتىملىق ئىككىلىنىش بىزنى قايتىلانماس پۇرسەتلەردىن مەھرۇم قويىدۇ. بۇگۈن ئامېرىكا ھۆكۈمىتى ئۇيغۇر مۇساپىرلارنى قوبۇل قىلىنىدىغان مۇساپىرلار تىزىملىكىگە كىرگۈزدى. بۇ ھەقتە بىر قانۇن لايىھەسى سۈنۇلۇش ئالدىدا تۇرۇپتۇ. بۇ قانۇن لايىھەسى ئۆتسۇن - ئۆتمىسۇن ئۇيغۇرنىڭ ئامېرىكىغا قوبۇل قىلىنىشى مۇشۇ يىل ئىچىدە ۋۇجۇدقا چىقىدۇ. كانادانىڭ ئۇيغۇرلارنى قوبۇل قىلىشى رەسمىي خىزمەت دائىرىسىگە ئېلىنىپ ئىشلىنىۋاتىدۇ. ياۋروپا ئەللىرىدىمۇ بۇ ھەقتە مۇلاھىزىلەر بولۇشقا باشلىدى. ئەپسۇسكى، مەن خەۋپتە قالغان مۇھاجىر ئۇيغۇرلاردا، بولۇپمۇ شۇ مۇساپىرلارنىڭ ماكانى بولغان ئەللەردە ياشاۋاتقان قېرىنداشلاردا بىر تەقەززالىق، تەييارلىق ۋە ئىنگلىزچە ئۆگىنىش دولقۇنى كۆتۈرۈلگەنلىكىنى ھېس قىلمىدىم. شۇ ئەللەردىكى بەزىلەر مىللەتنى بۇنىڭغا يېتەكلەش تۈگۈل يۇقىرىقى

ئەللەرگە «ئۇيغۇرلار خەتەردە ئەمەس، بارمىسىمۇ بولىدۇ» دېگەن مەنىدە شىكايەت مەكتۇپى يازغانلىقىدىن ۋاقىپلاندىم.

ئۇيغۇر دەۋاسى ئۇزۇنغا سوزۇلىدۇ ۋە كەسكىن بولىدۇ. مېنىڭچە ئۇيغۇر دەۋاسى دۇنيادىكى كۆچلەر تەڭپۇڭلۇقىنى ئۆزگەرتىدۇ. دۇنيا ئۇيغۇرنىڭ ئازابىدىن قوزغىلىدۇ، خەلقئارا جامائەت ئۇيغۇرنىڭ پاجىئەسى بىلەن ئورنىدىن دەس تۇرۇپ يېڭى بىر تاڭغا قۇچاق ئاچىدۇ. شۇڭا بۇ دەۋانىڭ قىينىلىقى ئېنىق. كۆرۈنۈشتە قىرغىنچىلىق قىلىۋاتقىنى بىر دۆلەت بولغان بىلەن، ئۇنى جاسارەتلەندۈرۈۋاتقىنى يانداشلارنىڭ مەدەتلىرى. خىتاينى قوللاۋاتقىنى مۇسۇلمان ئەللەر، مۇستەبىت شەرق ئەللىرى شۇنداقلا شۇلار قۇرۇپ چىققىلىۋاتقان دۇنياۋى ئەندىزە.

ئۇيغۇرنىڭ دەۋاسى دېموكراتىك دۇنيا بىلەن مۇستەبىت دۇنيا ئارىسىدىكى كۆچ سېلىشتۇرما تەرىپىدىن بەلگىلىنىدۇ. ئۇيغۇرنى يوقاتماقچى بولغىنى بىر دۆلەت بولغان بىلەن، ئۇنىڭغا مەدەتكار بولغىنى دۇنيادىكى دۆلەتلەرنىڭ 60 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدىغان دۆلەتلەر. ئۇلار ئاتىدىن بالىغا مىراس قالدىغان پادىشاھلىق، پىرېزىدېنتلىق، خەلىپىلىك، ئەمىرلىك قاتارلىق تۈزۈمنى قوغداش ئۈچۈن خىتاينىڭ يېنىدا سەپ تۈتۈۋاتىدۇ. ئۇلار مۇستەبىتلىكنى، قۇللۇقنى، زۇلۇمنى، ئادالەتسىزلىكنى، خۇراپاتنى دىن بىلەن پەردازلاپ، مىللىي ئەنئەنە بىلەن ياساندۇرۇپ، ۋەتەنپەرۋەرلىك بىلەن نىقابلاپ ئۆز ھاكىمىيىتىنى ھەقلىق كۆرسىتىۋاتىدۇ. بۇ كۆچلەر ھازىر خىتاينى قالقان قىلغان خەلقئارالىق ئىنتىپاققا ئايلاندى. بۇ پۇقرالارنىڭ ئەركىنلىكىنى، مىللەتلەرنىڭ مۇستەقىللىقىنى، مەدەنىيەتلەرنىڭ رەڭدارلىقىنى يۇغۇرۇپ يوق قىلماقچى بولغان خەلقئارالىق كۆچ. بۇنىڭ قارشىسىدىكى دېموكراتىك دۇنيانىڭ بىرلىكى ئىقتىسادى

مەنپەئەت، ئىستراتېگىيەلىك ئورتاقلىق، سىياسىي ئىستىقبال دېگەندەك ئامىللارنىڭ زېدىلىشىدە لىڭشىپ تۇرۇۋاتىدۇ.

ئۇيغۇر دەۋاسى ئۇزۇنغا سوزۇلىدىغان، قىيىن، كەڭ دائىرىلىك دۇنياۋى دەۋا. ئۇنىڭ قەدەم باسقۇچلىرى ھەممە دۆلەتنىڭ مەنپەئەتىگە بېرىپ تاقىلىدۇ. شۇڭا قىتئەنى بىرلىك قىلغان تەشكىلاتلارنىڭ، رايونلارنى بىرلىك قىلغان ئىتتىپاقلارنىڭ، قىتئە ئاتلىغان ھەمكارلاشقۇچىلارنىڭ ۋە ب د ت غا ئوخشاش خەلقئارالىق تەشكىلاتنىڭ ئورتاق ھەرىكەت قىلىشى ۋە قارار ئېلىشى بولماي تۇرۇپ ھەل قىلىش ئاسان ئەمەس. شۇ نۇقتىدىن ئۇيغۇر دەۋاسى دۇنيادا ياشاۋاتقان ھەممەيلەننىڭ تەقدىرىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ. ئۇيغۇر قىرغىنچىلىقىنىڭ ئامېرىكىدا ئېتىراپ قىلىنىشى، ئاندىن كانادا، گوللاندىيە قاتارلىق ئەللەرنىڭ بۇ سەپكە قېتىلىشى غەلىبىنىڭ باشلىنىشى. ئامېرىكا مۇشۇ كۈنگىچە «ئىرقى قىرغىنچىلىق قىلدى» دەپ ئېلان قىلغان دۆلەتنىڭ ھېچبىرىنى جازاسىز قويمىغان. ئەمما ئامېرىكا ھېچقاچان خىتايدەك دۇنيانىڭ 2ـ ئىقتىسادى كۈچىگە بۇنداق بىر ھۆكۈمنى جاكارلاپ باقمىغان. شۇڭا ھەر بىر ئۇيغۇر نۆۋەتتە قولغا كېلىۋاتقان پۇرسەتلەرنى، يۈزلىنىۋاتقان تەھدىتلەرنى، يارىتىلىدىغان ئىمكانلارنى ۋە باشتىن كەچۈرۈۋاتقان قىينىچىلىقلارنى نەزەرگە ئېلىپ تەدبىرىنى تۈزىشى كېرەك. مەلۇم ئارزۇنى توختىماي خىيال قىلىپ، ئارماننى چۈشىگەنچە ئەمەلىيەتتەك تۈيۈلۈپ، رېئاللىقتا كۆز ئالدىغا كەلگەن پۇرسەتنى قولدىن بېرىش ئاقىللىق ئەمەس.

چاتاق شۇ چاغدا قاینایدۇ

هېلىلا بىر خەلقئارالىق تەشكىلاتنىڭ خادىمى بىلەن يېرىم كۈنلۈك مۇنازىرەنى ئاياغلاشتۇردۇق. ئاخىرقى جاۋاب «مەن بىلەن مۇنازىرەلەشكىنىڭ ئۈچۈن رەھمەت، ھەممە جەھەتتە ئوخشاش قاراشتا بولۇشىمىز بىھاجەت» دېيىلىپ ئاياغلاشتى، يېرىم كۈنلۈك ۋاقتىم بىكارغا كەتتى. مەن توغرىلىقىنى تەرغىب قىلغان پىكىر ناھايەت قوبۇل بولمىدى.

مەزكۇر خەلقئارالىق تەشكىلات بىلەن ھەمكارلىقىم 2017 ـ يىلى ئومۇمىي تۈتقۇن يېڭى باشلانغاندا قۇرۇلغانىدى. شۇندىن بۇيان دوكلاتلارنىڭ پاكىت توپلاش، پاكىتلارنى دەللىلەش قىسمىغا ياردەملەشتىم. ئۇيغۇر ھەققىدە تەييارلانغان دوكلاتلار ئۈچۈن گۇۋاھچى ئىزدەش، تەرجىمانلىق قاتارلىق ئىشلارنى ھەقسىز قىلىپ كەلدىم. تەلىيىمگە تەكلىپلىرىم قوبۇل قىلىندى، تەلەپلىرىم يوللۇق بولغاچقا ئورۇنلاندى، ئەمما بۇگۈن؟

مۇنازىرە بۇ قېتىم يېزىلماقچى بولغان دوكلاتتىكى «شىنجاڭدىكى مۇسۇلمان ئازسانلىقلار» دېگەن ئۇقۇمغا قوشۇلماسلىقىم بىلەن باشلاندى. بۇرۇنمۇ مەن بۇ ئۇقۇمنى ئۆزگەرتكۈزگەن، تەكلىپىم قوبۇل قىلىنغانىدى. مۇبارەك مىللىتىمنىڭ نامىنى «شىنجاڭدىكى مۇسۇلمان ئازسانلىقلار» دېگەن نامنىڭ ئورنىغا يازدۇرغان ئىدىم. بۇ قېتىم ئۇنداق قىلىشقا قوشۇلمىدى. ئۇيغۇر ۋە قازاق پائالىيەتچىلەر مەزكۇر خادىم بىلەن كۆرۈشكەنمىش، بولۇۋاتقان زۇلۇمنى «ئۇيغۇر قىرغىنچىلىقى، ئۇيغۇر كىشىلىك ھوقۇق

دەپسەندىچىلىكى» دېيىشكە ئۇلار قارشىلىق بىلدۈرگەنمىش، شۇڭا «شىنجاڭدىكى ئازسانلىق مۇسۇلمانلار» دېيىشنى قارار قىلىشقانمىش.

مەن بۇ قارارغا نارازىلىق بىلدۈردۇم ۋە «مېنىڭچە ئۇيغۇرنىڭ كەينىگە چوقۇم بىرەر سۆز قوشۇش زۆرۈر بولسا «يەرلىكلەر» دېيىلسە مۇۋاپىقلىقنى، بۇنداق دېيىشتىن مەقسەتنىڭ يەرلىك بولمىغان خىتايلارغا قارىتىلغانلىقنى تەكىتلىدىم. ئۇيغۇر دېيىلگەندە مۇسۇلمانلىقمۇ، ئۇلارنىڭ رايوندىكى يەرلىكلىكمۇ ئەكس ئېتىدىغانلىقنى ئىما قىلدىم. ئۇيغۇردىن باشقا زۇلۇمغا ئۇچراۋاتقان مىللەتلەرنى دوكلاتنىڭ ماۋزۇسىغا قوشۇلسا ئۇزىراپ كېتىدۇ دېيىلسە، دوكلاتنىڭ مەزمۇنىغا كىرگۈزۈلسە بولىدىغانلىقنى، لېكىن ماۋزۇنى «شىنجاڭدىكى مۇسۇلمان ئازسانلىقلار» دېيىشكە بولمايدىغانلىقنى، چۈنكى بىزنىڭ خىتايغا ئاسانلىق تۈيۈلغان بىلەن زېمىنىمىزدا كۆپ سانلىق، تۈۋرۈك مىللەت ئىكەنلىكىمىزنى چۈشەندۈردۇم . بۇنى خىتاي قانۇنىنىڭ ئېتىراپ قىلغانلىقنى بىلدۈردۇم.

ئارىمىزدا مۇنازىرە مۇنداق بولدى. 1. سوئال: سىلەر ئېلىمىزنىڭ ئىسمىنى خىتايلار ئاتايدىغان رەسمىي ئىسىم بىلەن «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى» دەيسىلەر، بۇنىڭغا قازاق پائالىيەتچىلەر قارشىلىق قىلسا ئۆزگەرتەمسىلەر؟ ئۆزگەرتەلەمسىلەر؟ جاۋاب: ياق بۇنى ئۆزگەرتەلمەيمىز، چۈنكى، خىتاينىڭ مەمۇرىي بىرلىكنى ۋە شۇ بىرلىكنىڭ مەمۇرىي ھوقۇقىنى يۇرگۈزگۈچى گەۋدىنى ئۆزگەرتىدىغان ھوقۇقىمىز يوق. خەلقئارا قانۇن بويىچە بىزنىڭ دوكلاتىمىز ئۇنىڭ ئىسمى خىتاي دۆلىتى قويغان ئىسىم بىلەن بىردەك بولۇشى كېرەك، بىز بۇنى بۇزالمايمىز.

خوش، سىلەر خىتاينىڭ مەمۇرىي بىرلىكنى، شۇ رايوندا

مەمۇرىيەتنى يۇرگۈزگۈچى مىللەتنى ئۆزگەرتەلمەيسىلەر. بۇ يەردىكى «شىنجاڭ» دېگەن يېڭى مۇستەملىكە دېگەن سۆز، ئۇيغۇر دېگەن شۇ مۇستەملىكە رايوننى باشقۇرۇش ھوقۇقىغا ئىگە خەلقنىڭ نامىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ يەردە ئۇيغۇردىن باشقا قازاق، قىرغىز، موڭغۇل، تاجىك ۋە شىبە دېگەن مىللەتلەر بار. ئۇلارنىڭمۇ يەرلىك ئاپتونوم ئورگانلىرى بار، ئەمما رايوندا مەمۇرىيەتكە ۋەكىللىك قىلىدىغان مىللەت ئۇيغۇر، خىتاي ئۇيغۇرنى ۋەكىل قىلىپ ئاپتونومىيە (ئىگىدارلىق، زېمىندارلىق ھوقۇقى)نى ئېتىراپ قىلغان. ھوقۇق يۇرگۈزۈلىدىغان مىللەتنى ئۇيغۇر دەپ تەن ئالغان. بۇ يەردە ئاپتونومىيەگە ئىگە بارلىق مىللەتلەرگە ۋەكىللىك قىلغان ئىسىم ئۇيغۇر. شۇڭا ئۇيغۇر دېگەن بۇ ئىسىم بارلىق مىللەتلەرنىڭ خىتاي ئاپتونومىيە قانۇنى ئېتىراپ قىلغان ئومۇمىي نامى، ئومۇملاشتۇرۇلغان كىملىك، كوللېكتىپ كىملىكى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇ خۇددى قازاقىستاندا يۈزدىن ئارتۇق مىللەت، ئوتتۇز پىرسەنت ئورۇس بولسىمۇ، قازاق كىملىكىنىڭ ئومۇملاشتۇرغۇچى كىملىك، كوللېكتىپ كىملىك بولۇپ قالغىنىغا ئوخشايدۇ. بۇ خۇددى ئۆزبېكستاندا زېمىننىڭ يېرىمىنى ئىگىلەيدىغان قارا قالپاق ئاپتونومىيە جۇمھۇرىيىتى بولسىمۇ، ئۆزبېكستاندا ئۆزبېك ـ قاراقالپاق كىملىكى كوللېكتىپ كىملىك قىلىنماي ئۆزبېك كىملىكى كوللېكتىپ كىملىك قىلىنغانغا ئوخشايدۇ. گېرمانىيەدىمۇ ئۇچ مىليونغا يېقىن تۈرك بار، ئۇلارنىڭ ئورتاق كىملىكى گېرمان، ئۇلارمۇ ھېچقاچان بۇ ئىسىمنى تالاش ـ تارتىش قىلىپ ئولتۇرغان ئەمەس.

«دېگىنىڭ توغرا، ئەمما سەن ئۇنداق دېگەن بىلەن ئۇيغۇرلار ئارىسىدىمۇ ئۇيغۇر دېگەن ئىسىمنىڭ ۋەكىللىك خاراكتېرىگە گۇمان قىلىدىغانلار كۆپكەن، ئۇلار مۇنداق دېيىلسە قازاقلارنى، قىرغىزلارنى نەزەردىن ساقت قىلغانلىق بولىدۇ، دەپ قارايدىكەن.

بىز زېمىننى شىنجاڭ، خەلقنى ئۇيغۇر دېسەك ئۇلار زېمىننى شەرقىي تۈركىستان، خەلقنى شەرقىي تۈركىستان مۇسۇلمانلىرى دېيىش كېرەك، دەپ بىزگە شىكايەت يازدى، شۇڭا بىز ئوتتۇرا يولنى تاللاپ، قىرغىز، قازاقلارنىمۇ نارازى قىلماسلىق، ئۇيغۇرلار ئىچىدىكى بارلىق يەرلىكلەرنى مۇسۇلمان دەپ تونۇيدىغانلارنىڭمۇ قارىشىغا ھۆرمەت قىلىش ئۈچۈن شىنجاڭدىكى مۇسۇلمان ئازسانلىقلار دەپ ئىشلىتىشنى قارار قىلدۇق، مۇشۇ ئىسىم ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىكەن، ئاراڭلاردىكى كىملىك تالاش ـ تارتىشنىمۇ ھەل قىلىدىكەن» دېدى مەزكۇر خادىم سۆزۈمگە قايىل بولماي. بۇنى ئاڭلاپ خەت بېسىۋاتقان بارماقلىرىم تىترەپ كەتتى.

مۇنازىرە سوزۇلۇپ كەتتى، مەن بۇ تېمىغا خېلىدىن بۇيان تەييارلىقتا بولغىنىم ئۈچۈن، مەزكۇر خادىمنى ئاساسلار بىلەن بومباردىمان قىلدىم، تارتىشماق بىر چۈشتىن كېيىنلىك ۋاقتىمنى خاراب قىلدى. ئاخىرى ھېلىقى خادىم «ئىسىم مۇھىم ئەمەس، بولۇۋاتقان قىرغىنچىلىقنى توختىتىش مۇھىم، بولمىسا سەنمۇ پىكىرىڭدە قال، مەنمۇ خىزمەتنى داۋام قىلاي» دەپ توختاپ قالدى. مەن «مەنچە قىرغىنچىلىققا ئىسىم قويۇشتا ئىككىلىنىش بىھاجەت، ئامېرىكىدا ‹ئۇيغۇر كىشىلىك ھوقۇق قانۇنى›، ‹ئۇيغۇر مەجبۇرى ئەمگەكنى چەكلەش قانۇن لايىھەسى›، ‹ئۇيغۇر مەجبۇرى ئەمگەكنى ئاشكارىلاش قانۇن لايىھەسى› بار. بۇ قويۇلۇپ بولغان ۋە ئېتىراپ قىلىنغان خەلقئارالىق ئىسىم، مانا بۇ زۇلۇمغا ئىسىم قويۇشنىڭ ئەڭ مۇكەممەل ئۇلگىسى. ئالدىمىزدا مۇشۇنداق ئۇلگىلەر تۇرسا سىلەر بىر قانچە گۇرۇپپا ئۇيغۇرنىڭ ۋە بىر گۇرۇپپا قازاق پائالىيەتچىنىڭ گېپى بىلەن ئىرقى قىرغىنچىلىقنى، دىنىي باستۇرۇش دەرىجىسىگە چۈشۈرۈپ، يەرلىك، ھوقۇقلۇق مىللەتنى ‹ئاز سانلىق دىنىي گۇرۇپپا› دەرىجىسىگە چۈشۈرۈپ قويىساڭلار

مۇۋاپىق ئەمەس» دېدىم. مەزكۇر خادىم، چىرايلىق رەھمەتتىن باشقىنى دېمىدى. بىر خامان ئالغۇدەك ۋاقىتتا نەتىجىسىز تالاشقىنىم جېنىمنى سىقتى.

مەن يۈزلىنىشىمىز كېرەك بولغان بۇ ۋەزىيەت ھەققىدە ئويلىنىپ قالدىم. نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان ئىچكى مەسىلىمىز بولۇۋاتقان، ھېچ بولمىغاندا ماڭا شۇنداق بىلىنگەن «ئۇيغۇر ـ شەرقىي تۈركىستان»، «قازاق ـ ئۇيغۇر»غا ئائىت تالاش ـ تارتىشلار ئارىمىزدىن ئۆملەپ چىقىپ خەلقئارا تەشكىلاتلارغا قەدەر كېڭەيگەنىدى.

بۇ مەسىلىدىكى تۈگۈننى يەشمەك ئۈچۈن دەۋا سېپىدىكىلەر بىلەن سۆھبەت قۇردۇم. بولۇپمۇ «ئۇيغۇر كىشىلىك ھوقۇق قانۇنى» ھەققىدە ئامېرىكىدا تۇرۇشلۇق رەھبەرلەردىن پىكىر ئالدىم. «ئۇيغۇر كىشىلىك ھوقۇق قانۇن لايىھەسى» سۈنۈلۈش ئالدىدا ئەسلى ئىسىم «شىنجاڭ كىشىلىك ھوقۇق قانۇن لايىھەسى» دېيىلگەن ئىكەن. چوڭلارنىڭ كەسكىن تۇرۇشى نەتىجىسىدە بۇ يەردىكى «شىنجاڭ» دېگەن ئاھانەتلىك سۆزنىڭ ئورنىدا ئۇيغۇر دېگەن مۇبارەك ئىسىم جىلۋە قىپتۇ.

ئۇيغۇر دېگەن بۇ ئىسىمدا چىققان قانۇن ئامېرىكا يۇقىرى پالاتاسى ۋە تۆۋەن پالاتاسىدا تەستىقلانغان بىلەن، شۇ قانۇن بويىچە ئۆزىنى قوغدىشى كېرەك بولغان ئۇيغۇرنىڭ دىلى بۇ ئىسمىنى مۇنازىرىسىز تەستىقلىمىسا، تالاش ـ تارتىشسىز ئېتىراپ قىلمىسا، مۇرەسسەسىز قوغدىمىسا بولمايدىغاندەك تۇراتتى. مەنچە چاتاقنىڭ مەنبەسى پەرقلىق پىكىردە ئەمەس ئىدى. چاتاقنىڭ چوڭى مىللەتنىڭ ئىسمىنى توغرا ئاتاشقا، ئۆزىنىڭ كىملىكىنى توغرا ئېتىراپ قىلىشقا، ئۆزىنىڭ شەخسى قارىشىنى مىللەتنىڭ ئىستىقبالىغا بويسۇندۇرۇشقا باغلىنىپ قالغاندەك قىلاتتى.

تەكرارلانغان تاريخ ۋە بېشارەتلەنگەن مەغلۇبىيەت

ئۇيغۇر تاريخىدا ئىككى قېتىملىق ئومۇمىي تۇتقۇن بولغان ئىكەن. بۇلار 1937 ـ يىلى يۈز بەرگەن بىرىنچى قېتىملىق تۇتقۇن ۋە 1957 ـ يىلدىكى مىللىي بولغان ئىككىنچى قېتىملىق ئومۇمىي تۇتقۇن. ئۇچىنچى قېتىمقىسى نۆۋەتتە داۋام قىلىۋاتقان ۋە مىللىي تازىلاش دەپ تەبىرلەنگەن، 2017 ـ يىلى باشلانغان ئومۇمىيۈزلۈك تۇتقۇندۇر. بىز ئالدىنقى ئىككى قېتىملىق قىرغىنىنىڭ ئاڭلىغۇچىسى بولغان بولساق، بۇ قېتىمقى قىرغىنىنىڭ شاھىتى بولدۇق. بىز 1937 ـ يىلدىكى تۇتقۇندا خاراب بولغان سەرخىللارغا، 1957 ـ يىللاردىكى قاماشتا نابۇت بولغان مۇنەۋۋەرلەرگە باھا بېرىۋاتقان بولساق، بىر كۈنى كېيىنكى ئەۋلادلار 2017 ـ يىلى ئۇيغۇرنىڭ بېشىغا كەلگەن بۇ قىسمەتتە باھالىنىدىغانلارغا ئايلىنىپ تۇرۇپتىمىز. گەپنى ئالدىنقى تۇتقۇنلاردا ئامان قالغانلاردىن باشلايلى.

1937 ـ يىلدىكى تۇتقۇندىن چەتئەلگە چىقىپ كېتىپ ئامان قالغانلار بولغان، ئۇلاردىن مەمتىمىن بۇغرا، ئىمىن ۋاھىدى، مەھمۇت مۇھىتى، باي ئەزىزى ۋە ئەمەت پاختا قاتارلىقلار (ئەمەت پاختىنىڭ ئوغلى غولامىدىن پاختا ھېلىمۇ ئامېرىكىدا ھايات). شۇ تۇتقۇندىن خىتاي ئۆلكىلىرىگە كېتىپ قۇتۇلغانلارمۇ بولغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ مەشھۇرلىرى ئەيسا يۈسۈپ ئالىپتېكىن، ئىسمائىل قادىر، قادىر ئەپەندى سامانى ۋە مەسئۇت سەبرى ئىدى. بۇ قېتىملىق تۇتقۇندا سۈرگۈن قىلىنىپ ئامان قالغانلارمۇ بولغان. مەسىلەن، سەيدۇللا سەيپۇللايۇپ، ئابدۇكېرىم ئاببىاسوپ،

ئابدۇقادىر هاجىيۇپ، ئۇيغۇر سايرانى، لوتپۇللا مۇتەللىپ، سەيپىدىن ئەزىزى قاتارلىقلار.

1957 ـ يىلدىكى تۇتقۇندىن ۋە شۇنىڭغا ئۇلىشىپلا يۈز بەرگەن «مەدەنىيەت ئىنقلابى»نىڭ دەھشەتلىرىدىن ئوتتۇرا ئاسىيادىكى جۇمھۇرىيەتلەرگە كېتىپ ئامان قالغانلار بولغان بولۇپ، ئۇلار زىيا سەمەدى، يۈسۈپبەگ مۇخلىسۇپ، هاشىر ۋاهىدى، غېنى باتۇر، ئابدۇرۇپ مەخسۇم، ئابدۇرەهىم ئەخمىدى، باتۇر ئەرشىدىن قاتارلىقلار.

1937 ـ يىلدىكى تۇتقۇندىن ئامان قالغانلار پۇرسەت پىشقاندا ئاخبارات، نەشرىيات ۋە ئەدەبىيات ساهەلىرىدە ئۆزلىرىنىڭ يېتەكچىلىك رولىنى جارى قىلدۇرغان. بۇلارنىڭ بەزىسى ئىلى ئىنقلابىنى قوزغاش ۋە غۇلجىدا شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى قۇرۇشقا كۆرۈنەرلىك تۆهپە قوشقاندى. 1957 ـ يىلدىكى تۇتقۇندىن ئوتتۇرا ئاسىيا دۆلەتلىرىگە كېتىپ ئامان قالغانلارمۇ ئۇيغۇر تارىخىنىڭ ئۆزى شاهىت بولغان سەهىپىلىرىنى قەلەمگە ئالغان ۋە ۋەتەننىڭ دەۋاسىنى بۇگۈنگە ئۇلىدى.

2017 ـ يىلدىكى تۇتقۇندىن ئامان قالغانلار بۇرۇنقى ئىككى قېتىملىق تۇتقۇندىن ساق قالغانلاردىن كۆپ. بۇ قېتىم خىتاي ئۆلكىلىرىگە كېتىپ ئامان قالغانلار يوقنىڭ ئورنىدا. بۇرۇنقىلارغا ئوخشاش چەتئەللەرگە قېچىپ قۇتۇلغانلارمۇ تارىخقا يېزىلىدۇ. بولۇپمۇ ئۇلار ئىچىدە يۇرتنىڭ تۆرىگە چىققانلار، كىتاب يېزىپ سەهنىگە چىققانلار، تەبلىغ قىلىپ مۇنبەرگە چىققانلار، ئۇندىدارلاردا دەرس سۆزلەپ سالۇنغا چىققانلار ۋە زەردارلىقى ۋە ئىلىمدارلىقى بىلەن هەر قايسى يۇرتلاردا بولىدىغان سورۇنلاردا تۆرگە چىققانلار هامان بىر كۈنى هەققانىي باهالىنىدۇ ۋە يېزىلىدۇ. ئۇ چاغدا تارىخچىلار مەنبە قىسلىقى سەۋەبلىك قىينىلىپ قالمايدۇ. بىزنىڭ

مۇھاجىرەتتە قىلغان ئەتكەنلىرىمىز «1957 ـ يىللاردا بولغان تۈتقۇنىدا ھېيتگاھ خاتىپلىرىنىڭ بۇ پاجىئەنى ئاقلاشتا قانداق رول ئوينىغانلىقى مەلۇم ئەمەس» دېگەن شەكلىدە يوشۇرۇن قالمايدۇ. چۈنكى قىلغان ۋە قىلمىغانلىرىمىز ئايان، ئاشكارا خاماندا تۇرۇپتۇ. قىلدۇق دېگىنىمىزدىن زامانىنىڭ شۇنىرغانلىرىدا قانچىلىكى سامان بولۇپ ئۇچۇپ كېتىدۇ، قانچىلىكى قالىدۇ، ئۇنىڭغا ئەمەلى ئۇنۇم، ئاخىرقى نەتىجە ھۆكۈم چىقىدۇ.

1937 ـ يىلى ۋە 1957 ـ يىلى بولغان ئومۇمىي تۈتقۇنلاردا ئۇيغۇر دېگەن مىللەتنى دۇنيا تۈزۈك تونۇمايتتى . ئۇ چاغدا ئۇيغۇرنى ئالقىنىدا ئويناتقان سوۋېتتەك مىللەتلەرنى يوق قىلىپ، ئېتىقادلارنى پايخان قىلىدىغان بىر خىرىسلىق جاھانگىر كۈچ شىللىمىزدە بار ئىدى. بۇ دەرىجىدىن تاشقىرى دۆلەت ئىككى قېتىملىق تۈتقۇنىدا خىتايغا ئۇستاز بولغان، يول كۆرسەتكەن ۋە يول قويغانىدى. بۇ نۆۋەتلىك تۈتقۇنىدا ئۇيغۇرنىڭ يېنىدا يەنە بىر جاھانشۇمۇل دۆلەت ئامېرىكا قوشما ئىشتاتلىرى بار، بۇ دۆلەت ئۆزىنىڭ دۇنيادىكى ئىقتىسادى، سياسىي ۋە ئاخبارات كۈچى ئارقىلىق ئۇيغۇر تەرەپتە، ھەققانىيەت تەرەپتە تۇرۇۋاتىدۇ.

ئالدىنقى ئىككى قېتىملىق تۈتقۇنىدا دۇنيا ئۇيغۇرغا نېمە دەرد كەلگەنلىكىدىن بىخەۋەر ئىدى. ئۇ چاغلاردا دۇنيادىكى چوڭ ـ چوڭ خەلقئارالىق تەشكىلاتلاردا ۋەقە توغرىلىق بىرەر دوكلات ئېلان قىلمىغان. سوۋېتكە دۈشمەن، خەلقئارالىق كوممۇنىزمغا، زۇلۇمغا قارشى كۈچلەرمۇ ۋەقەنى ئەيىبلىمىگەن، ھېچبىر خەلقئارالىق ئاخبارات ئورگىنى ھۆججەتلىك فىلىم ئىشلەپ زادى نېمە بولۇۋاتقانلىقىنى جاھانغا بىلدۈرمىگەن. شۇ چاغدا بۇگۈنكى ب د ت بار ئىدى، شىمالى ئاتلانتىك ئەھدى تەشكىلاتىمۇ بار ئىدى. ئەمما ئۇلارنىڭ ھېچبىرى خىتاينىڭ قىلمىشىنى يا كىشىلىك

هوقۇق مەسلىسى ياكى ئىرقى قىرغىنچىلىق مەسلىسى دېمىگەن. ئۇ چاغدا تېخى خىتايىنىڭ زالىملىقىنى قوللىغان كوممۇنىستىك سوۋېتنىڭ تەھدىتى دۇنيادا بۇگۈنكى كوممۇنىستىك خىتايىنىڭ تەھدىتىدىن كۆچلۈك ئىدى. دۇنيانىڭ يېرىمى دېگۈدەك سوۋېت كوممۇنىستلىرىنىڭ ئاغزىغا قارايتتى ھەتتا ياۋروپانىڭ يېرىمىدا كوممۇنىستلار ھۆكۈمران ئىدى. شۇ چاغدا ئامېرىكا باشچىلىقىدىكى ھۆر دۇنياغا تەھدىت بولغان، ئاجىز كوممۇنىستىك خىتايىنىڭ قىلمىشىدىن دۇنيا بىخەۋەر قالغان ياكى بىخەۋەر بولۇۋالغان.

2017 ـ يىلدىكى ئومۇمىي تۈتقۇن باشلانغاندىن بۇيان ۋە ئىرقى قىرغىنچىلىققا ئايلانغان بۇگۈنكى كۈندە خەلقئارالىق كىشىلىك ھوقۇق تەشكىلاتلىرى ھەرىكەتكە ئۆتتى. ئاۋستىرالىيە، كانادا، فرانسىيە ۋە ئەنگلىيەنىڭ ئۇيغۇر قىرغىنچىلىقىدا خىتايغا تۈتقان پوزىتسىيەسى كەسكىنلىشىشكە باشلىدى. بۇ نۆۋەت جاھانشۇمۇل دۆلەت ئامېرىكا يادرولۇق كۈچ سۈپىتىدە ئۇيغۇر قىرغىنچىلىقى مەسلىسىدە خىتايغا قارشى چىقىۋاتىدۇ. ئامېرىكا خىتاي تۈزۈمىنى گىتلېرنىڭ فاشىستىك تۈزۈمىگە، سوۋېتنىڭ كوممۇنىستىك تۈزۈمىگە ئوخشىتىپ تەنقىد قىلىۋاتىدۇ ھەمدە بۇ تۈزۈمنىمۇ سوۋېتكە ئوخشاش بىتچىت قىلىش ھەققىدە قاراشلارنى ئۇلغايتماقتا. مىللەتلەر ئىچىدە ئىنگلىز تىللىقلار، فرانسۇزلار، ياپونلار ۋە يەھۇدىيلار ياۋروپا دۆلەتلىرىدە ۋە ئامېرىكىدا ئۇيغۇرلارنى قوللاپ مەيدانغا چىقتى. گېرمان تىللىقلار دۇنياسى، ئىسپان تىللىق دۆلەتلەر، شىۋېتلار، ئىتالىيانلار ۋە تۈركلەرنىڭ قوزغىلىشى تەدرىجىي ئەمەلگە ئېشىۋاتىدۇ. خۇددى ئامېرىكا يەھۇدىيلارنى قىرغىن قىلىپ يوق قىلماقچى بولغان گېرمانىيە فاشىستلىرىنى قورال بىلەن، ئىنسانىيەتنىڭ مەنىۋى قىممەتلىرىنى خاراب قىلماقچى بولغان سوۋېتنى ھۆرلۈكنىڭ كۈچى، قورال ۋە دوللار بىلەن بەربات قىلغاندەك خىتاينىمۇ ھالاك قىلىشى مۇمكىن.

2017 ـ يىلدىكى ئۇيغۇرلار دۇچ كەلگەن تۇتقۇن دۇنيا ئاخباراتىدا گېرمان فاشىستلىرىنىڭ جازا لاگېرلىرىغا، سوۋېتنىڭ گۇلاگ لاگېرىغا ئوخشىتىلىۋاتىدۇ. جاھانغا مەلۇمكى جازا لاگېرىنى قۇرغان فاشىست گېرمانىيە 1945 ـ يىلى بېشىنى يېگەن بولسا، گۇلاگ لاگېرىنى قۇرغان سوۋېتمۇ 1991 ـ يىلى تارىخنىڭ ئەخلەتخانىسىغا تاشلاندى.

1937 ـ يىلى، 1957 ـ يىلى ۋە 2017 ـ يىلدىكى ئومۇمىي تۇتقۇن ئۇچ قېتىملىق ئۇيغۇر پاجىئەسىدە قوللىنىلغان ۋاستىلەر ئاجايىپ ئوخشاش. بۇ ئوخشاشلىقلارنىڭ نېگىزىدە سوۋېت كوممۇنىستلىرى ۋە خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ ئورتاق ماھىيىتى ياتىدۇ. ئۇيغۇرنىڭ بېشىغا كەلگەن بۇ ئۇچ قېتىملىق پاجىئەدە قوللىنىلغان تاكتىكىلارنىڭ مەنبەسىدە يەنە خىتاي مىللەتچىلىكى بىلەن رۇس مىللەتچىلىكىنىڭ فاشىستىك خاراكتېرى ياتىدۇ. بۇ ئۇچ قېتىملىق پاجىئەدە يەنە مۇستەملىكچىلىكنىڭ مەينەت بۇسى، فاشىزمنىڭ زەھەرلىك پۇرىقى ۋە كوممۇنىزمنىڭ قارا سايىسى ئەلەڭگىيدۇ.

2017 ـ يىلدىن كېيىن ئۇيغۇرنى ئېزىپ يۇتماقچى بولغان خىتاي تايانغان ۋە تەرغىب قىلىۋاتقان كوممۇنىزم، فاشىزم ۋە مۇستەملىكچىلىك بۇگۈنكى دۇنيادا ئاللىقاچان ھۆرلۈكنىڭ، دېموكراتىك يۈزلىنىشىنىڭ شۇنداقلا يېقىنقى 70 يىللىق تارىختا ئىنسانىيەتنىڭ ئورتاق دۈشمىنىگە ئايلىنىپ كەتكەن زۇلۇم ئوچاقلىرى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇگۈنكى ئىنسانىنىڭ ھۆرلۈكى، غۇرۇرى، ھوقۇقى، جېنى ۋە مېلى بارلىق قىممەتلەرنىڭ تارازىسىغا ئايلانغان دۇنيادا خىتاينىڭ بۇندىن ئىككى يۈز يىل بۇرۇنقى مۇستەملىكچىلىكنى، يۈز يىل بۇرۇنقى فاشىزم ۋە كوممۇنىستىك ئىدېئولوگىيەلەرنى ئىشلىتىپ، دۇنيادا قۇدرەتلىك

سانالغان فاشىست گېرمان ئىمپېرىيەسى ۋە كوممۇنىست سوۋېت ئىمپېرىيەسىنىڭ مەغلۇبىيەتلىرىگە سەۋەب بولغان لاگېرلارنى قۇرۇشى ۋە ئۇيغۇرنى يوقاتماقچى بولۇشى تارىخنىڭ چاقنى كەينىگە بۇراشقا ئۇرۇنۇشتىن باشقا نەرسە ئەمەس. بۇ قىلمىش تارىختىكى فاشىستىك گېرمانىيە ۋە كوممۇنىستىك سوۋېتكە ئوخشاش ئۆزىنىڭ ھالاكىتىگە ئۆزى گۆركار بولغانلىق، خالاس.

ئۇيغۇر تاريخدا ۋابا ۋە مەھمۇت مۇھىتى

ئۇيغۇر تىلىدا ۋابا ئۆتكۈر يۇقۇملۇق كېسەللەرنىڭ ئومۇمىي نامى. ئۇيغۇرلار ياشىغان تۈپراقلاردا تاريخىتا تارقالغان ۋابالار ئۇيغۇر تاريخىنىڭ بۇرۇلۇش نۇقتىلىرىنى پەيدا قىلغان. ئۇيغۇر ئېلىدە يېڭى يۇرتلارنىڭ ئېچىلىشى، نوپۇسنىڭ تارقاقلىششى، ئۇيغۇر گەۋدىسىنىڭ مۇستەھكەملىنىشىدە ۋابا ھەل قىلغۇچ رول ئوينىغان. ۋابانى تېز ۋە ئۈنۈملۈك تىزگىنلىگەن كىشىلەرنىڭ نامى تاريخىتا يادلانغان بولۇپ، كىشىلەر كېسەل ئازابىدىن قىينالغانلىرىدا تەدبىرچان تاريخىي شەخسلەرنى سېغىنىپ، ئۇلارنىڭ شىجائىتىگە تەلپۈنۈشكەن.

ئۇيغۇر تاريخىدا ۋابا بىر قىسىم تاريخىي شەخسلەرنى مىللەتنىڭ تەقدىرىنى ئۆزگەرتكۈچىلەرگە، خەلق ھاياتىنىڭ ھامىيلىرىغا ئايلاندۇرغان. ئۇلارنىڭ پىكىر ۋە چۈشەنچىلىرى كۆنۈككەن تەپەككۇرنى غىدىقلاپ يېڭىلىقنى يايغان ۋە يېڭىچە تەرەققىياتنى جامائەتنىڭ پاراڭ تېمىسىغا ئايلاندۇرغان. ئۇلارنىڭ ۋاباغا قارشى قىلغان تەدبىر، يۈرگۈزگەن سىياسەتلىرى رىۋايەتكە، ئەسلىمىلەرگە ئايلىنىپ كىشىلەرنىڭ ئېڭىغا چوڭقۇر تامغا ئۇرغان. مۇشۇنداق كىشىلەردىن بىرگە ئەڭ يېقىن دەۋردە ياشىغىنى مەھمۇت مۇھىتى ئىدى.

ۋەتىنىمىزدە قۇرۇلغان بىرىنچى جۇمھۇرىيەتنىڭ دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرى بولغان مەھمۇت مۇھىتى بۇگۈنكى قەشقەر ۋىلايىتى ۋە قىزىلسۇ ئوبلاستى دائىرىسىدە پارتلىغان ۋابادا سىنالغان شۇنداق

تاریخی شەخسلەرنىڭ بىرى. ئۇ 1935 ـ يىلى ئىيۇلدا ۋابانىڭ سىناقلىرىغا دۇچ كەلگەن ھەمدە پايتەخت قەشقەرنى يۇقۇملۇق كېسەلگە يەم بولۇشتىن، خەلقنى بىھۇدە نابۇت بولۇشتىن، ئىقتىسادنى پالەچ بولۇشتىن ساقلاپ قالغان.

قەشقەردە نەشر قىلىنغان «يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ 1935 ـ يىللىق بىرىنچى ئاۋغۇست سانىغا بېسىلغان خەۋەردە ۋابانىڭ ئاۋۋال ئۇلۇغچاتتا بايقالغانلىقى، شۇ سەۋەبتىن يوللارنىڭ قامال قىلىنغانلىقى، مەھمۇت مۇھىتى ئەسكەرلىرىنىڭ يۇرتلار ئارا ئاچاللارنى قۇرۇپ يوللارنى توسقانلىقى خەۋەر قىلىنغان. مەھمۇت مۇھىتىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن قەشقەردە كارانتىن ئىدارىسى قۇرۇلغان، سەھىيە ئىدارىسى دوختۇر ئاجراتقان. شۇ چاغدىكى سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىگە مۇراجىئەت قىلىنىپ دوختۇر تەكلىپ قىلىنغان. تاشكەنتتىن ئىككى دوختۇر مەخسۇس ئايروپىلان بىلەن قەشقەرگە كېلىپ يەرلىك دوختۇرلار بىلەن دەۋالاش ئېلىپ بارغان.

كېسەل دەسلەپكى قەدەمدە تىزگىنلەنگەن بولسىمۇ، نىياز ھاجى ئىسىملىك بىر سودىگەر ئۇلۇغچاتقا بېرىپ، ئەسكەرلەرنىڭ بىخەستەلىكىدىن پايدىلىنىپ، تاغلاردىن ئېشىپ سەمەنگە ـ ئۆيىگە قېچىپ كەلگەن. نەتىجىدە كېسەل قايتا تارقالغان. بۇ ئادەمنىڭ ئۆزى ۋە ئائىلىسى قازا قىلغان. مەزكۇر يۇرتتا يەنە «بىرمۇنچە كىشى ئاغرىپ ۋاپات بولغان».

شۇ يىللاردا ئاتا ـ ئانىسىغا ئەگىشىپ ئۇيغۇر ئېلىدە مىسسىيونېرلىق، دەۋالاش ۋە مەكتەپ ئېچىش بىلەن شۇغۇللانغان، قەشقەردە بالىلىق چاغلىرىنى ئۆتكۈزگەن مارگارېتا خۆك خانىمنىڭ «ھىمالايانى كېسىپ ئۆتكەن ئايال» نامىلىق كىتابىدىنمۇ ئەينى ۋاقىتتا قەشقەردە يۈز بەرگەن ۋابا ھەققىدە بىر قىسىم مەلۇماتلارغا

ئېرىشەلەيمىز. ئۇ كىتابىدا 1935 ـ يىلى ئىيۇل ئايلىرىنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا، ئىنگلىز كونسۇلى ئۇلار تۇرۇۋاتقان بوستان تېرەككە كېلىپ ئۆز ئاغزى بىلەن قەشقەردە ۋابا تارالغانلىقىنى؛ 5 ـ ئاۋغۇستتا، ئۇزۇن يىل رۇسىيەدە ۋابا ئۈستىدە تەتقىقات ئېلىپ بارغان رۇس مۇتەخەسىسىنىڭ قەشقەرگە كېلىپ ، ۋابا بىلەن ئېلىشىپ ، ۋابانى يوقاتقانلىقىنى، ۋاباغا قارشى ۋاكسىنا ئۇرۇلۇۋاتقانلىقىنى يازىدۇ.

شۇ يىلقى ۋابانىڭ ئىسمى ئۇيغۇرچە مەنبەلەردە چۇما دېيىلگەن. ئىنگلىزچە ۋە خىتايچە مەنبەلەردە چۇمانىڭ چاشقانغا ئوخشاش كىچىك سۈت ئەمگۈچى ھايۋانلارنى مەنبە قىلغانلىقى بايان قىلىنغان. ئۇيغۇرلارنىڭ چاشقان يېقىن كەلگەن ھەرقانداق نەرسىنى يېمەسلىكى بەلكىم شۇ پاجىئەنىڭ ئاڭدىكى تامغىسى بولۇشى مۇمكىن. چۈنكى 1894 ـ يىلدىن 1993 ـ يىلغىچە ئۇيغۇر ئېلىدە 23 قېتىم چۇما تارقالغان.

ئەقلىمىز بىلگەندىن باشلاپ قەشقەردە ئىككىنچى نومۇرلۇق كېسەل دېيىلگەن خولېرانىڭ، ئا تىپلىق جىگەر يالىلۇغنىڭ پارتلىغىنىغا شاھىت بولدۇم. ھەر قېتىم بىرەر يۇقۇملۇق كېسەل تارقالسا ئائىلىمىزدە ۋە قەشقەردە كىشىلەر ئارىسىدا مەھمۇت مۇھتىنىڭ چۇمانى تىزگىنلەشتىكى كەسكىن تەدبىرى پاراڭ تېمىسى بولاتتى. شۇ چاغدا مەھمۇت مۇھتى چۇما بىلەن ئۆلگەن كىشىلەرنىڭ نامىزىنى چۈشۈرۈشكىمۇ يول قويمىغان ئىكەن. ئۇ ئەسكەرلىرىگە مېيىتنى چوڭقۇر ئازگالنىڭ ئىچىگە تاشلاتقۇزۇپ ئۈستىگە پورۇقلاپ قايناپ تۇرغان ھاكنى تۆككۈزگەن ئىكەن.

مەھمۇت مۇھتىنىڭ مېيىتنى چامغۇر كۆمگەندەك ئورىغا تاشلاتقۇزۇپ ئۈستىگە پورۇقلاپ قايناپ تۇرغان ھاكنى قۇيدۇرۇشى، كىشىلەرنىڭ قەلبىدە بىر دەھشەتلىك يارا قالدۇرغان بولۇشى

ئېهتىمال. بولۇپمۇ بۇنى چۈشەندۈرۈش، چۈشىنىش ۋە ھازىدارلارنى بۇنداق تەدبىرنىڭ توغرىلىقىغا ئىشەندۈرۈش جەريانى ئۇيغۇردەك بىر مۇسۇلمان مىللەتكە ھەقىقەتەن مۇشكۈل بولغان بولسا كېرەك. ئەمما بۇ تەدبىرنىڭ زامانىدا ئۇنۇملۇك بولغانلىقى، چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتكەنلىكى ئېنىق. 1980 ـ يىللاردا قەشقەردە خولېرا تاراپ كەتكەندە، كىشىلەرنىڭ ئۆيلىرى ئەمەس ئېغىللىرى ھاكلانغان ئىدى. بەلكىم شىمال ئۇيغۇرلىرىنىڭ ئوچاق بېشىنى ھاكتا سۇۋاش ئادىتى، ئىت مۇشۇكلەر پۇراپ قويغان يېمەكلىكنى يېمەسلىكمۇ ۋابادىن قورقۇش بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇشى مۇمكىن.

2000 ـ يىللاردا قەشقەردە شۇ قېتىملىق ۋابانى ئاڭلىغان زىيالىيلارنى تاۋاپ قىلغىنىمدا مەھمۇت مۇھىتىنىڭ قەشقەردە يۈرگۈزگەن سىياسىتى ئۆلمىلار ۋە بايلار قاتلىمىدىن قارشىلىق ئالغان. چۈنكى شەھەردە كوچا، بازار ۋە رەستىلەر، سەھرالاردا يول يوللارغا ئەسكەر تۇرغۇزۇلۇپ يۇرت ـ ئايماقلارنىڭ قامال بولۇشى سەۋەبلىك بازارلار، مەسچىتلەر ۋە مەدرىسلەر بوش قالغان، نەزىر ـ چىراق، تۇي ـ تۆكۈن چەكلەنگەن. بۇلار ئۆلىما ۋە بايلارنىڭ مەنپەئەتىگە بىۋاسىتە زىيان سالغان. ئېسىمدە قېلىشىچە كىشىلەر بۇ ۋەقەنى بەزىلەر ھەيرانلىق ئىچىدە بايان قىلسا، بەزىلەر سۆيۈنۈپ تۇرۇپ بايان قىلغاندى. ئەمما قەشقەردە ئورتاق نۇقتا مەھمۇت مۇھىتىنىڭ چۈمانى بىر قانچە ئاي ئىچىدە يوقاتقانلىقى ئىدى.

ئۇيغۇر تارىخىدا تۇنجى يېزىپ قالدۇرۇلغان چوڭ ۋابا 839 ـ يىل تارقالغان. بۇ ۋەقە ئورخۇن ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ يىقىلىپ، مەركەزنى ئۆتۈكەن تاغلىرىدىن تەڭرىتاغلىرىغا يۆتكىشىگە سەۋەب بولغان. 14 ـ ئەسىردە بىر قېتىم، 1797 ـ يىلى باھاردا ئىككىنچى قېتىم لوپ، كېتىك شەھىرى ۋە لوپنۇر كۆلى بويىدا ۋابا

تارقىلىپ ئاھالە تۆت تەرەپكە پىتىراپ كەتكەن. ئۇلار بۇگۈنكى قومۇل، توقسۇن ۋە كورلا تەۋەسىگە كۆچۈپ ئۇ يەرلەردە لوپ سۆزى بىلەن كەلگەن يۇرتلارنى بەرپا قىلغان. بەزى تەتقىقاتچىلار خوتەندىكى لوپلۇقلارنى شۇ چاغدا لوپنۇر كۆلى ئەتراپىدىن كۆچكەن كىشىلەرنىڭ ئەۋلادلىرى بولۇشى مۇمكىن دەپ قارايدۇ.

1913 ـ 1912 ـ يىللاردا خوتەن شەھىرى، كېرىيە ۋە لوپتا چۈما تارقىلىپ يۈز مىڭدىن ئارتۇق ئۇيغۇر جېنىدىن ئايرىلغان. شۇ چاغلاردىكى ئۇيغۇر نوپۇسىغا سېلىشتۇرغاندا بۇ سانىنىڭ ھەققەتەن كۆپ بولۇپ كىشىنى چۆچۈتىدۇ. 1894 ـ يىلدىن تاكى 1949 ـ يىلغىچە ئۇيغۇر ئېلىدە 12 قېتىملىق چۈما تارقىلىپ يۈز مىڭدىن ئارتۇق ئۇيغۇر قىرىلىپ كەتكەن. 1953 ـ يىلدىن 1992 ـ يىلغىچە 11 قېتىم چۈما پارتلىغان. ھالبۇكى، بۇ ۋابالاردا قانچىلىك كىشىنىڭ جېنىدىن ئايرىلغانلىقى ھەققىدە خاتىرە قالدۇرۇلمىغان.

قاماقتىن چىققان شېئىر ھەققىدە

ئابدۇقادىر جالالىدىننىڭ بىر پارچە شېئىرى قاماقتىن چىقىپ جوشۇئا فرىمەنگە يەتمىگەن بولسا، ئۇيغۇرلار بۇنداق بىر شائىرنىڭ قاماقتا ئىكەنلىكى نوپۇزلۇق مەتبۇئاتلارنىڭ نەزىرىدىن يىراق قالاتتى. شائىر 2018 ـ يىلى فېۋرالدا تۇتقۇن قىلىنغاندىن كېيىن خەلقئارالىق ئاخباراتلاردا تېگىشلىك خەۋەر قىلىنمىدى. سەۋەبلەر كۆپ بولسىمۇ، لېكىن ئەڭ مۇھىم سەۋەبى ۋاقتىدا چىقمىغان گۇۋاھچى ۋە ۋاقتىدا تەمىنلەنمىگەن پاكىتلارنى دېيىش بىلەن كۇپايىلىنىمەن. ئەسلىدە ئابدۇقادىر جالالىدىننىڭ تۇتۇلۇشى ئۇنىڭ ئۇيغۇرنىڭ قەلبىدىكى نوپۇزى، نەتىجىلىك ئەمگەكلىرى، تەسىرچان شېئىر ۋە نەسرلىرى، ئۆتكۈر ئوبزور ۋە ماقالىلىرى شۇنداقلا ئۇيغۇر جەمئىيىتىدە بىر بىناكار، پەرۋىشكار، يېتەكچى سۈپىتىدىكى ئوبرازى نۇقتىسىدىن ئالغاندا بەس ـ بەستە خەۋەر قىلىنىدىغان شەخس بولۇشى كېرەك ئىدى. ئابدۇقادىر جالالىدىن مىڭلىغان ئۇيغۇر زىيالىيلىرى ۋەكىل بولالايدىغان قابىلىيەتكە، ئىناۋەتكە ۋە سالاھىيەتكە ئىگە ئىدى. خۇداغا شۈكۈر، ئۇزۇنغا سوزۇلغان بۇ ئەپسۇسلۇق بوشلۇقمۇ ئاخىرى ئۇنىڭ قاماقتىن قۇتۇلغان شېئىرى بىلەن تولۇشقا باشلىدى.

2020 ـ يىلى نويابىرنىڭ ئاخىرىدا ئابدۇقادىر جالالىدىننىڭ «يانارىم يوق» سەرلەۋھىلىك شېئىرى ۋەتەندىن مۇھاجىرەتكە ئۇچۇپ چىقتى. بۇ ئەسەرنى ئەڭ دەسلەپ قولغا چۈشۈرگەن ئابدۇقادىر جالالىدىننىڭ ماگىستىر ئاسپىرانتى، خارۋارد ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئۇيغۇر تىلى ئوقۇتقۇچىسى، يەھۇدىي تەتقىقاتچى

جوشۇئا فرىمەن، مەزكۇر شېئىرنى چۆرىدەپ ئابدۇقادىر جالالىدىن ھەققىدە دۇنيادا ئەڭ داڭلىق گېزىتلەردىن «نىيۇيورك ۋاقتى»دا ماقالە ئېلان قىلدى. شۇندىن كېيىن مەزكۇر ئەسەرنى چۆرىدەپ بىر قانچە پارچە ماقالە ئېلان قىلىندى. ئابدۇقادىر جالالىدىننىڭ ئوغلى بابۇر جالالىدىنمۇ چىراينى چىقىرىپ مۇخبىرنىڭ زىيارىتىنى قوبۇل قىلدى.

«يانارىم يوق» مۇھاجىرەتتىكى ئۇيغۇرلارغا ئۇلاشقاندىن كېيىن قىزغىن ئالقىشلاندى. بىر قانچە ياڭراق، مۇڭلۇق ۋە يېقىملىق ئۇنلەرنىڭ دېكلاماتسىيەسى بىلەن تېخىمۇ كەڭ تارقىلىپ مۇساپىر ئۇيغۇرنىڭ يۈرىكىنى چەكتى. ئەلۋەتتە، ۋەتەندىكى چاغلىرىمىزدا بىزنى تولا بىزار قىلىپ، ئەركىن ئاسىيانىڭ يېقىملىق ئاۋاز دولقۇنلىرىغا كاشىلا پەيدا قىلىدىغان خىتاينىڭ چاڭچىلىسىدەك بەزىلەر چىقارغان غاژ ـ غۇژلارمۇ قىستۇرۇلماي، ئارىلاشماي قالمىدى.

مۇھاجىرەتتە «يانارىم يوق» ئالقىشلانغان كېيىن بەزىلەر بۇنى خىتاينىڭ مۇھاجىرەتكە قاراتقان ئۆزىنى ئاقلاش ھەرىكىتى، ئۆزى قويغان ئوتنى ئۇيغۇرنىڭ قولى بىلەن ئۆچۈرۈش ئۇسۇلى دەپ چۈشەندۈردى. ئۇلار بۇ ئەسەرنى «يالغان، قۇش ئۇچۇپ چىقالمايدىغان يەردىن شېئىر چىقامدۇ، قاماقتا شېئىر يازغىلى بولامدۇ؟ خىتاي مەقسەتلىك چىقارغان ئەسەر»، «ئۇيغۇرلارنى بىخۇدلاشتۇرۇش ئۈچۈن قەستەن قويۇلغان ئويۇن»، «ئارقىسىغا خىتاي يوشۇرۇنغان تەشۋىقات مۇلازىمىتى» دەپ قارىلاشقا باشلىدى. بەزى ئۇستاز ۋە پىشۋالارمۇ ئېكرانلاردا بوي كۆرسىتىپ، مەزكۇر ئەسەرنى تەھلىل قىلغان قىياپەتتە ئۆزىنىڭ مەۋجۇتلۇق ئىستىكىنى قاندۇرۇش قەستىدە بولدى.

ئابدۇقادىر جالالىدىننىڭ شېئىرلىرىنى مەزكۇر ئۇستاز ۋە

پشـۋالار ئوقۇمغـان بولسـا كېـرەك. «يانارـم يوق»تـىن گۇمـان قىلمغـان ئۇيغـۇر ئوقۇرمەنلـەر مەزكـۇر پىشـۋالاردەك خىتاينـىڭ ئويۇنىنـى بىلمەيدىغـان، يالغانغـا ئالدىنىدىغـان، خىتاينـىڭ تەشـۋىقات مۇلازىمىتـى بىلـەن ئۇيغۇرچـە جەۋھـەر ئەسـەرلەرنى ئايرىيالمايدىغـان قـوي پادىسـى، كـۆزى تېڭىلغـان ئەگەشـكۈچى ئەمـەس. ئـۇلار ئـۆزى ئۈچـۈن قۇربـان بەرگـەن، ئۆزىنىـڭ غېمىنـى يېگـەن ئادەملىرىنـى ئۆزىنـى سـۆيگەندەكلا سـۆيىدۇ، قەدىرلەيـدۇ، يازغانلىرىنـى سـۆيۈپ ئوقۇيـدۇ.

ئابدۇقادىـر جالالىدىنىـڭ ئەسـەرلىرىنى تولۇقراق ئوقۇپ باققان ھەرقانـداق ئوقۇرمـەن «يانارـم يوق» دېگەن ئەسـەرنىڭ ھەقىقي ئاپتوربىدىن گۇمان قىلمايدۇ. ئۇنى خىتاينىڭ سىياسـي تەشـۋىقاتى ئۈچـۈن ئاسـتىرتىن خىزمـەت قىلىۋاتقـان، ئىدىيەسـى «خىتايغـا يېقىن» ئەسـەر دەپ شـەكلىنىپمۇ يۈرمەيدۇ. شـۇڭا «يانارـم يوق» دېگـەن شـېئىرنى تۈرۈكـرەك چۈشـىنىپ ئوقۇپمـۇ باقمـاي تۆھمـەت قىلىۋاتقـان، قارىلاۋاتقـان كىشـىلەرنىڭ سـۆزلىرىنى «قورسـاق كۆپۈكىنـى چىقىرىۋاتىـدۇ» دەپـلا ئۆتـۈپ كەتكـەن تـۈرۈك.

ۋەتەندىكى قاماقتىن بىر شېئىرنىڭ چىقىشـىغا ئىشەنمەسلىككە پـەرۋا قىلىشـنىڭ ھاجىتـى بولمىغـان بىلـەن ئۇنىـڭ كەينىگـە يوشـۇرۇنغان تەپەككـۇر ئادىتىگـە دىققـەت قىلىـش كېـرەك. چۈنكـى، ھەرقانـداق ھادىسـىنىڭ كەينىـدە خىتاينىـڭ سايىسـىنى كـۆرۈش، ئۇيغۇرنىـڭ ئۇتـۇق ۋە ئۇتتۇرۇقلىرىنـى پۈتۈنلـەي خىتايغـا دۆڭگەش، ھەرقانداق تەۋەككۈلچىلىكنىڭ يۈز بېرىشـىنى تەسەۋۋۇر قىلالماسـلىق مۇھاجىرەتتىكى ئۇيغۇرلارنى بىر قېتىم خاتالاشـتۇردى. بـۇ خاتالىقتىـن ئىبـرەت ئېلىـش كېـرەك.

ۋەتەندىـن چىققـان شـېئىردىن گۇمـان قىلىۋاتقانلارنىـڭ تەپەككـۇر ئادىتـى بىلـەن ۋەتەندىـن مىرادىـل ھەسـەن گۇۋاھلىـق

ۋىدىيو چىقارغانىدا شەكلەنگەن تەپەككۇر ئوتتۇرىسىدا ئاجايىپ بىر ئوخشاشلىق مەۋجۇت. بۇ يەردىكى ئوخشاشلىق ئاشكارا دېيەلمەيۋاتقان، جامائەت ئالدىدا تولۇق ئىپادىلەشتىن قورقۇۋاتقان، لېكىن قەلبىنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىغا يىلتىزلاپ كەتكەن خىتاينى قۇسۇرسىزلاشتۇرۇش، خىتاينىڭ كۆچىنى مۇتلەقلەشتۈرۈش ۋە ئۇيغۇرلىرىن ئۈمىدسىزلىنىش بولۇپ، بۇ سەۋەبتىن ئۇنداق تەپەككۇرغا كۆنگەن كىشىلەر ۋەتەندىن چىققان مىللەتنى ئۈمىدلەندۈرىدىغان، ئۇيغۇرنى جاسارەتلەندۈرىدىغان ھەرقانداق يېڭىلىق، ھەرىكەت ۋە پاكىتلارنى ئىنكار قىلىدۇ. ئۇلار ۋەتەننىڭ كەلگۈسىنى، ۋەتەندىكى ئۇيغۇرنى، مۇھاجىرەتتىكى دەۋانى ۋە دەۋاگەرلەرنى يوققا چىقىرىش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ئۈمىدسىزلىكىنى ئاممىۋىلاشتۇرىدۇ. ئۇلار ئۇيغۇرنى سۆيىدۇ، مۇستەقىللىققا ئېتىقاد قىلىدۇ، شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئازادلىقىغا سەجدە قىلىدۇ، ئەمما شۇ يولدا كېتىۋاتقان يولۇچىلار ۋە رولچىلارنى تىينىغا ئەرزىمەس قىلىۋېتىش ئۈچۈن بارلىق ئەقلىنى ئىشقا سالىدۇ. مۇشۇنداق تەپەككۇر ئادىتىنىڭ سۈيىقەست نەزەريىسى بىلەن بىرلىشىپ ئومۇملىششقا قاراپ يۈزلىنىشى پەخەس بولۇشقا تېگىشلىك.

قاماقتىن مەردانە گۇۋاھچىلار چىقتى. ئۇيغۇر جامائىتىگە يېزىلغان خەتلەر چىقتى. ئابدۇقادىر جالالىدىنىدەك تۇتقۇن باغۋەننىڭ شېئىرىمۇ چىقتى. بۇ شۇنى ئىسپاتلايدۇكى، قاماقلار، لاگېرلار ۋە تۈرمىلەر ئۇيغۇرنىڭ ئۈمىدىنى، ئىشەنچىنى، غايىسىنى يەپ كەتكەن، يالماۋۇزدەك دەم تارتىپ خاراب قىلىۋېتەلمىدى. قامالغان نەچچە مىليون جان خىتاينىڭ كۆزىگە ھېلىمۇ مختەك قادىلىپ ياشاۋاتىدۇ، ھېچقاچان پارغا ئايلىنىپ يوقاپ كەتمىدى. ھەر 30 يىلدا بىر چوڭ يوقىتىشقا، ھەر 10 يىلدا بىر كىچىك باستۇرۇشلارغا ئۇچراپ تاۋلانغان ئۇيغۇرغا بۇ قاماقمۇ ھېچ گەپ ئەمەس. ئۇنىڭ ئۈستىگە پۈتۈن دۇنيا خىتاينى قىرغىنچىلىقتا

ئەيىبلەۋاتقان، مىڭلىغان ئۇيغۇر مۇھاجىرەتتە ئورنىدىن دەس تۇرۇۋاتقان بۇگۈنكى كۈندە خىتاينىڭ مىليونلىغان ئۇيغۇرنى كامېرلاردا پۈتۈنلەي يالماپ يۇتۇپ كېتىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس. خىتاينىڭ زۇلۇمى ئەركىن دۇنيادا بەزىلەرنى دەھشەتكە سالغان، ئۈمىدلەردىن مەھرۇم قويغان بىلەن، قەھرىمان ئۇيغۇرلىرىمىز تۇرمە ۋە لاگېرلار ھەققىدە دۇنياغا توختىماي قاراقاش ھۆججەتلىرى، ئاقسۇ تىزىملىكىگە ئوخشاش پاكىتلارنى ئەۋەتىپ تۇرۇۋاتىدۇ.

ئابدۇقادىر جالالىدىن قاماقتىن چىقمىدى، ئەمما شېئىرى چىقتى. مەزكۇر شېئىر بىلەن ئۇيغۇر شېئىرىيىتى دۇنيانىڭ نەزىرىگە يەنە بىر رەت تەقدىم قىلىندى. قاماقتىن پىدائىيلارچە يادلاپ چىقىلغان بۇ بىر پارچە شېئىر دۇنيانىڭ دىققىتىنى ئۇيغۇر سەرخىللارنىڭ تەقدىرىگە بۇرىدى. قاماققا قامالغان بۇگۈنكى ئۇيغۇر خۇددى يۈز يىللار بۇرۇن گېزىت - ژۇرنال يوق چاغلاردا ئابدۇخالىق ئۇيغۇرنىڭ شېئىرلىرىنى يادلاپ بىزگە يەتكۈزگەندەك، بۇگۈنمۇ ئابدۇقادىر جالالىدىننىڭ شېئىرىنى ئەركىن جاھانغا چىقاردى. بۇنىڭدىن پەخىرلىنىشكە، ئۈمىدلىنىشكە ۋە جاسارەتلىنىشكە ھەر بىر ئۇيغۇر ھەقلىق.

تاریخنىڭ داۋامى ئۈچۈن

هەرقانداق بىر مىللەتنىڭ كىملىكى تاریخىغا باغلانغان بولىدۇ. ئۇيغۇر كىملىكىمۇ ئۇيغۇرنىڭ تاریخىغا يىلتىز تارتقان. 80 - يىللاردىن كېيىنكى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا تاریخىي رومانلارنىڭ ئىزچىل يېزىلىپ تۇرۇشى ئۇيغۇر زىيالىيلارنىڭ خىتاي تېگىۋاتقان دۆلەت كىملىكىگە قارشى مىللەت كىملىكى يارىتىش ئىستىكىنىڭ مېۋىسى ئىدى. چۈنكى تاریخنى ئىزدەش، تاریخنى ئۆگىنىش، تاریخنى ئەسلەپ تۇرۇش ۋە ئەسلىتىپ تۇرۇش ئارقىلىق ئۇيغۇرنىڭ كىملىكى كۈچلىنىدۇ، چوڭقۇرلىشىدۇ، چاڭقىغان دىللارنىڭ كىملىك تەشنالىقى قانىدۇ. بىز تاریخ يازالىغانلىقىمىز، تاریخ يارىتالىغانلىقىمىز، تاریخنى تىرىلدۈرۈشكە ۋە تاریختىن كەلگۈسىگە قاراپ يول ئېلىشقا قادىر مىللەت بولغىنىمىز ئۈچۈن خىتاينىڭ دۈشمىنىگە ئايلانىدۇق.

بىزنىڭ ئىككى مىڭ يىلغا يېقىن تاریخقا ئىگە يازما ئەدەبىيات خاتىرىمىز، بىر ئۈچى قارا دېگىزدىن باشلىنىپ يەنە بىر ئۈچى قاراقۇرۇمغا تۇتاشقان ئاغزاكى تاریخ ئەنئەنىمىز، بارغانلا يەردە دۆلەتلەرنى قۇرۇپ مەدەنىيەت بەرپا قىلغان دۆلەتچىلىك ئەنئەنىمىز، ھېچقاچان مۇھتىقا، مۇساپىرەتكە ۋە مۇھاجىرەتكە ماسلىشىپ سىڭىپ كەتمەستىن مەۋجۇتلۇقىمىزنى ساقلاپ كۈچلىنىشىمىز خىتايغا خىرىس بولۇپ تۇيۇلدى. شۇ سەۋەبلىك دۇنيادىكى ئىككىنچى چوڭ قۇدرەتلىك زوراۋانلىق، دۇنيادىكى ئەڭ كۈچلۈك نازارەت تېخنىكىسىغا ئىگە دۆلەتنىڭ يوقىتىشنى مەقسەت قىلغان بۇ قەدەر رەھىمسىز ھۇجۇمغا دۇچ كېلىۋاتىمىز.

شۇڭا بۇگۈنكى زىددىيەت خىتاينىڭ تارىختىن بۇيانقى ئېتىراپ قىلىنمىغان نوپۇزى، سىڭمىگەن مەدەنىيىتى ۋە ھېچقاچان قوبۇل قىلىنمىغان كىملىكى سەۋەبلىك كېلىپ چىقىۋاتىدۇ. بۇگۈنكى زۇلۇم پەقەت خىتاينىڭ يەتمىش يىللىق مەغلۇبىيىتىگە چىدىيالماي ئۇيغۇردىن ئالماقچى بولغان قىساسىنىڭ يالىڭاچ ئوتتۇرىغا چىققان شەكلى. خىتاينى بىئارام قىلغىنى ئۇيغۇرنىڭ باسقانچە كۆچلىنىۋاتقان مەدەنىيىتى، تارىخ ئېڭى، ئۆچۈرگەنچە روشەنلىشىۋاتقان ئۇيغۇرلۇق كىملىكى.

خىتاينىڭ يوقاتماقچى بولغىنى بىزنىڭ تارىخى شان ـ شەرىپىمىز، زېمىندارلىقىمىز ۋە خوجايىنلىق غۇرۇرىمىزدۇر. بىزنىڭ تارىختا قۇرغان دۆلەتلىرىمىزدىن، خاقان ئاتالغان ئاتا، خانىش ئاتالغان ئانىلىرىمىزدىن پەخىرلىنىشىمىز خىتاينىڭ ئېچىنى قان قىلدى. شۇڭا ئۇلارنىڭ ئىزى ئۆچۈرۈلدى، ئۇلار سالغان مەسچىتلەر تۈزلەندى، ئۇلار سالغان ئوردا ـ سارايلار ۋەيران قىلىندى ھەتتا ئۇلار ياتقان قەبرىلەرنىمۇ بىتچىت قىلىشتى. شۇڭا ئۇلار قاراخانىيلار دۆلىتىنىڭ قەھرىمان جەڭچىلىرى ۋە غالىب خاقانلىرى كۆمۈلگەن قەشقەردىكى ئارسلانخان، ئوردام قەبرىستانلىقىنى ۋەيران قىلدى. سەئىدىيە دۆلىتىمىزنىڭ تۈۋرۈكلىرى بولغان ئەجدادىمىزنىڭ تەنلىرى دەپنە قىلىنغان ياركەنتتىكى دوخان پاشا مازىرىنى بەربات قىلدى. ئاخىرقى دۆلەتلىرىمىزنىڭ رەھبەرلىرى ياتقان ئۇرۇمچى شامالباغدىكى قەبرىستانلىقىنى ۋەيران قىلىپ، خوجىنىياز ھاجى، مەسئۇت سەبرى، قۇربان قوداي، ساۋۇت دامولا قاتارلىق يېتەكچى زاتلارنى گۆرىدىن تارتىپ چىقاردى. ئۆزىدىن نەچچە ھەسسە كۆچلۈك مۇنتىزىم ئارمىيەنى يېڭىپ، شىخونى خىتايدىن تازىلاپ ئازاد قىلغان ئۇيغۇر قەھرىمانلارنىڭ قەبرىستانلىقىنى تۈزلەپ تاشلىدى.

خىتاي بىزنىڭ تارىخىمىزنى ئۆزگەرتىپ، دىيارىمىزدىكى تارىخقا باغلانغان ناملارنى ئەمەلدىن قالدۇردى. خىتاي ئۇيغۇرنى تارىختىن ئۈمىد ئۈزگۈزۈپ ئاتا ـ ئانا تونۇمايدىغان، ئەجداد ئىزنىنى بويلىمايدىغان، بوۋىسى تىككەن كۆچەت، مومىسى ئەي قىلغان باغقا ۋارىسلىق قىلمايدىغان بىر توپ چۈۋالچاق كىشىلەرگە ئايلاندۇرۇپ قويۇش ئۈچۈن جان ـ جەھلى بىلەن ئۇرۇنۇۋاتىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇيغۇرچە دەرسلىكلەرنى ئۆزگەرتىپ قايتا يازدى ۋە لاگېرلاردا ساختا تارىخنى دەرسلىك قىلماقتا.

خىتاي تارىخ ئېسىمىزنى قۇرۇتۇش ئۈچۈن، تارىختىن بۇيان داۋاملاشقان يەر ناملىرىمىزنى ئۆزگەرتىپ چىقتى. ھازىر ئۇرۇمچىدە ئۇيغۇرچە ئاتالغان قىبلىتاغ، كۆكتاغ، بۇلاقتاغ قاتارلىق ناملارنى پۈتۈنلەي خىتايچىغا ئۆزگەرتتى. ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ھۆكۈمەتنىڭ ئورگان توربېتى بولغان «تەڭرىتاغ تورى» دېگەن نامىنىمۇ تىيانشان تورى قىلىپ ئۆزگەرتتى. ئۇرۇمچىنىڭ ئۇيغۇرچە يەر ناملىرىنى ئېنىقلاپ تۈرغۇزۇپ چىققان نىياز كېرىم شەرقىي ئۇستازنى لاگېرغا قامىدى. ئۇنتۇلدۇرۇلغان ئۇيغۇرچە يەر ناملىرىنى بايقاپ قېلىپلاشتۇرۇپ بېكىتكەن، ئۇرۇمچىنىڭ ھەممە يېرىگە ئەسلى ئۇيغۇرچە نامنى يازدۇرغان ئاپتونوم رايونلۇق تىل ـ يېزىق كومىتېتىنى بىكار قىلدى. بۇ ئورگاندىكى ئالىم ھەسەن، ھەمدۇللا ئابدۇراخمان، ئابدۇزاھىر تاھىر، نائىلجان تۇرغان قاتارلىق زىيالىيلارنى قاماققا مەھكۇم قىلدى.

ئۇيغۇر ۋەتەندە تارىخدىن ئۇزاقلاشتۇرۇلۇۋاتقان، تارىخىي مىراسلاردىن ئايرىلىۋاتقان، تارىخنى رومان ئارقىلىق بىلدۈرىدىغان زىيالىيلاردىن مەھرۇم قالغان شائىتتا مۇھاجىرەتتىكى ئۇيغۇر زىيالىيلارغا تارىخنىڭ داۋامنى ئۇلاش، يېزىش، قولىدىن كېلىشچە مۇھاجىرەتتە تارىخىي مىراسلارنى قوغداش ۋە داۋام قىلىش بۇرچى

يۈكلىنىدۇ. بۇگۈن ئۇيغۇر كىملىكىنى مۇھاجىرەتتە قوغداش، كۆچلەندۈرۈشنىڭ ئاساسى شۇنداقلا كەلگۈسىدە ۋەتىنىمىزدە ئۇيغۇرنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى كاپالەتلەندۈرۈشنىڭ، ئۇيغۇر كىملىكىنى يۈكسەلدۈرۈشنىڭ ئۇل تېشى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

مۇھاجىرەتتە تارىخنى داۋام قىلىشتا ھەر ساھەدىكى كىشىلەرگە ھەرخىل مەسئۇلىيەت يۈكلىنىدۇ. زىيالىيلار يازىدۇ، ئوقۇتىدۇ، بايلار بولسا يازدۇرىدۇ، تارقىتىدۇ ۋە ئەۋلادلارغا سىڭدۈرۈشكە ھەسسە قوشىدۇ. ھەر قايسى ئەللەردىكى تەشكىلاتلار پائالىيەتلەردە ئۇيغۇر تارىخىغا ئالاقىدار تېمىلارنى مۇزاكىرە ۋە مۇلاھىزىلەرگە تاشلايدۇ. ئانا تىل مەكتەپلىرى ئۇيغۇر تارىخىنى بالىلار چۈشىنەلەيدىغان شەكىلدە ئوقۇتۇش مەزمۇنىغا كىرگۈزىدۇ.

مۇھاجىرەتتە ھەر بىر ئۇيغۇرنىڭ تارىخنى داۋام قىلىش، ئۇلاش ئۈچۈن، تارىخىمىزنىڭ يوقالماسلىقى ئۈچۈن، قىلالايدىغان ئىشىمىز تارىخىمىزنى فامىلىمىزگە سىڭدۈرۈش بولۇپ، قىلالايدىغان ئىشىمىز مۇھاجىرەتتە تاللاش ھوقۇقىمىز بولغان فامىلە ئارقىلىق تارىخىمىز، قەھرىمانلىرىمىز ۋە تارىخىي نامىلىرىمىزنى ئائىلىمىزگە ئېلىپ كىرىش، ئىسمىمىز ۋە جىسمىمىزغا باغلاش بولۇشى كېرەك. مەسىلەن، تۈركىيەدە مىڭلىغان ئۇيغۇرنىڭ پۇقرالىققا ئېرىشكەنلىك ئۇچۇرى تارقالدى. بايقىشىمچە ئۇلارنىڭ كۆپى دادىسىنىڭ ئىسمىنى فامىلە ئورنىدا ئىشلىتىپتۇ. شۇنىسى ئېنىقكى، فامىلە دېگەنلىك دادا ئىسمى ئەمەس، بەلكى دادا ئىسمى ئارقىسىغا قوشۇلۇپ كېلىدىغان، شۇ كىشىنى ئەجدادىغا باغلايدىغان بىر بەلگە. شۇڭا ھەر بىر ئۇيغۇرنىڭ قىلالايدىغان ئىشى بىزنىڭ بوۋىلار قالدۇرغان نامىلارنى، مومىلار يۈرەكتىن چىقىرىپ سۆيگەن ئىسىملارنى فامىلە قىلىشتا چىڭ تۇرۇش ۋە ئىزچىل بولۇش.

تارىخىي نامىلارنى ئىزچىل قوللىنىش، قوغداش ۋە داۋام

قىلىشتا ئاخبارات ئورگانلىرىمىزنىڭ رولى چوڭ. مەسىلەن، خىتاي ئۇيغۇرچە يەر نامىلىرىنى ئىنگلىزچە يازغاندا پۈتۈنلەي خىتايچە تەلەپپۇز بىلەن يازىدۇ. نەتىجىدە ئۇ يەر نامىلىرىنىڭ ئۇيغۇرنىڭ تارىخى بىلەن بولغان ئالاقىسى ئۈزۈلىدۇ. مەسىلەن، ئاستانە دېگەن ئۇيغۇرچە پايتەخت دېگەن سۆز. بۇ سۆز ئوتتۇرا ئاسىيادىكى تىللاردا ئورتاق شۇ مەنىنى بىلدۈرىدۇ. ئۇيغۇر تىلىدا ئاستانە دېگەن يەر نامىلىرىنىڭ بولغانلىقى ئۇيغۇرلارنىڭ دۆلەت قۇرغانلىقىنىڭ ئىسپاتى. بۇنى خىتايچە تەلەپپۇزدا لاتىن ھەرپلىرى بىلەن ئاستانا دەپ يازغاندا دۇنيادا ھېچبىر مىللەت ئۇنىڭ پايتەخت دېگەن مەنىدىكى سۆز ئىكەنلىكىنى بىلەلمەيدۇ. شۇڭا بىزنىڭ ئاخبارات ئورگانلىرىمىز ئۇيغۇر ھەققىدە ئىنگلىزچە خەۋەر تارقاتقاندا يەر نامىلىرىمىزنىڭ خەلقئارادا ئادەتلەنگەن ئاتىلىشىدىن باشقا ئەسلى ئۇيغۇرچە ئاتلىشىنى تىرناق ئىچىگە ئېلىپ بولسىمۇ ئىنگلىز تىللىق دۇنياغا ئۇيغۇرلارنىڭ ئەسلىدە قانداق ئاتايدىغانلىقىنى ئەسكەرتىپ قويۇشى كېرەك. يەنە بىر مىسال ئالساق، ئەركىن ئاسىيا رادىيوسىنىڭ ئاخباراتچىلىقىنىڭ بىتەرەپلىك پىرىنسىپى بويىچە ۋەتەننىڭ نامىنى شەرقىي تۈركىستان دېمەي، ئۇيغۇر ئېلى دەپ ئاتىغانلىقى ھېچبىر سىر ئەمەس. بۇ مەزكۇر رادىيوىمىز باشلانغاندىن باشلاپ شۇنداق بېكىتىلگەن. ئەمما يېقىندىن بۇيان ئۇيغۇر ئېلى دېگەن تارىخىي نام يوقاپ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئۇيغۇر رايونى، ئۇيغۇرلار دىيارى دېگەن سۆزلەر يېغىپ كەتتى. ئەل دېگەن دۆلەت دېگەنلىك بولۇپ، ساپ ئۇيغۇرچە سۆز. ئۇيغۇرلار تارىختا قۇرغان، تۇرپاننى پايتەخت قىلغان، ئىدىقۇت دۆلىتى دېيىلۈاتقان دۆلەتنىڭ ئۇيغۇرچە يازما مەنبەدىكى ئىسمى «ئۇلۇغ ئۇيغۇر ئەلى» ئىدى. مەھمۇت قەشقەرى «دىۋان»دا زېمىنىمىز ھەققىدە «ئۇيغۇر دېگەن بىر ئەلنىڭ نامى» دېگەن. بىز ئۇيغۇرنىڭ تارىختا قۇرغان ئۇيغۇر

دۆلەتلىرىنى، شەرقىي تۈركىستاننى، ئۆزىنىڭ ئېلىنى ئەسلىگە كەلتۈرمەكچى. بىزنىڭ رۇسچە رايون دەۋايىمىز، ئەرەبچە دىيار سەۋدايىمىز يوق. شۇڭا تاراتقۇلار ئانا تىلىمىزدىكى دۆلەت دېگەن مەندىكى ئەل سۆزىنى تاشلاپ ئورنىغا رۇسچە رايون، ئەرەبچە دىيار دېگەن سۆزنى ئارىلاشتۇرمىغان بولساق.

ئۇيغۇردەك كىملىكى تەھدىتكە ئۇچرىغان مىللەتكە تارىخ يۆلەك بولىدۇ. ئۇيغۇردەك ئۆملىشىپ، ئۆمەكلىشىپ مەۋجۇتلۇق كۈرىشىگە ئاتلىنىشى كېرەك بولغان مىللەتكە تارىخ قۇۋۋەت بولىدۇ. ئۇيغۇر ئۇچۇن تارىخ بۇگۈنكى قىسمەتنىڭ سەۋەبى، ئەتىكى تەسەۋۋۇرىمىزنىڭ خۇرۇچى، كۆز ئالدىمىزدىكى تەھدىتكە قارشى تەجرىبىلىرىمىزنىڭ مەنبەسى. ئائىلىلەردە ئەسلەنمىگەن، ئەسلەردە تىرىلدۈرۈلمىگەن، ئەمەللەردە ۋارىسلىق قىلىنمىغان تارىخ ئۆتمۈشكە ئايلانغان ۋەقەلەر، تۈپراققا ئايلانغان شەخسلەر ۋە قەبرىستانلىقلارنى تولدۇرغان جەسەتلەرگە ئايلىنىپ قالىدۇ.

بىز جۇمھۇرىيەت قۇرغاندا

بىز تۇنجى جۇمھۇرىيەتنى قۇرغاندا مۇسۇلمان دۇنياسى تېخى جۇمھۇرىيەت دېگەن سۆزنىڭ قۇرئاندا بار - يوقلۇقى ھەققىدە ئويلىشۋاتقان ۋە تالشۋاتقاندى. بۇ تالاش - تارتىش تېخىچە ئۇلاردا بىرەر نوپۇزلۇق جاۋابقا ساھىب بولالمىدى. ئەمما ئەجدادلىرىمىز شۇ تارتىشماقتىن ئەقىل تېپىپ دېموكراتىك جۇمھۇرىيەتنى تاللىدى. شۇنداقلا مۇسۇلمان مىللەتلەر ئىچىدە تۇنجى بولۇپ ئىسلام بىلەن ئاتالغان جۇمھۇرىيەتنى قۇرۇپ چىقتى.

بىز تۇنجى ئاساسى قانۇننى ئېلان قىلغاندا تېخى ئىسلام دۇنياسىدا دۆلەتنى، پۇقرانى ۋە جەمئىيەتنى ئىنساننىڭ ئەمەس قانۇننىڭ باشقۇرۇشى كېرەكلىكى ھەققىدە تەپەككۇر قاناتلانمىغانىدى. ئەجدادلىرىمىز بىر ئادەمنىڭ ئاغزىغا قاراپ قالغان ئىسلام دۇنياسىنىڭ ئەكسىچە، ھەممە ئادەم قانۇننىڭ ماددىلىرىغا ئەمەل قىلىدىغان بىر ھالەتكە قەدەم باسقانىدى.

ئىسلام دۇنياسىدا ھوقۇق ئاتىدىن بالىغا مىراس قالىدىغان، پۇقرانىڭ بويسۇنۇشتىن باشقا يولى بولمايدىغان بىر زامانىدا قەشقەردە دېموكراتىك سايلام بولدى. 1933 - يىلى نويابىردا ئىستىقلال جەمئىيىتى ئەزالىرى قەشقەردە سايلام قىلىپ خوجا نىياز ھاجىنى رەئىس جۇمھۇر قىلىپ تاللىدى. ئۇ چاغدا مۇسۇلمانلارنىڭ كۆپىسى سايلامنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيتتى. ئۇلار دۆلەتنى يا بىرەر دىنىي مەۋلىۋى، ئەۋلىيا ياكى كاھىنلارنىڭ ئەۋلادىغا تاشلاپ بېرىپ پېشىدە ئىستىقامەت قىلاتتى ياكى پادىشاھ پۇشتىدىن

بولغان بىرەر تەلەيلىكنىڭ ھاكىمىيىتىگە بەيئەت قىلىپ ئۇلارنىڭ توغرا قىلغانلىرىنى ھېكمەت، خاتالىقلىرىنى ئىبرەت، سەدىقە قىلغانلىرىنى نېمەت دەپ بىلىپ تىرىكچىلىكنى داۋام قىلاتتى. ئۇلار قانۇننى تۈزىدىغان زىيالىيلار، شۇ تۈزۈلگەن قانۇن بويىچە ھۆكۈمگە ئارىلىشىدىغان تەپتىشلەر، سوتچىلار شۇنداقلا ھۆكۈمنى ئىجرا قىلىدىغان ھۆكۈمەتكە مەنسۇپ ئورگان ۋە خادىملارنىڭ بىر - بىرىدىن پۈتۈنلەي مۇستەقىل خىزمەت قىلىدىغانلىقىنى، بۇلارنىڭ بىر - بىرىگە باغلانمای ئايرىم - ئايرىم رول ئوينايدىغانلىقىنى بىلمەيتتى. چۈنكى ئۇلاردا ھۆكۈمران ھەم قانۇن، ھەم قانۇن تۈزگۈچى ھەمدە شۇ قانۇننى ئۆزى خالىغانچە ئىجرا قىلغۇچى ئىدى.

بىزنىڭ جۇمھۇرىيەت قۇرغان ئەجدادىمىز مۇسۇلمان دۇنياسىدا دېموكراتىيە دېگەن سۆزنىڭ تەرجىمىسى ئومۇملاشماستا، ئۇنى خەلقچىللىق دەپ ئۇيغۇرچە چۈشىنىپ، قانۇن تۈزىدىغان پارلامېنتنى كېڭەش، قانۇن بويىچە ھۆكۈم قىلىشقا ئائىت تارماقلارنى ئەدلىيە، قانۇننى ئىجرا قىلىدىغان، دىپلوماتىيە، ئارمىيە، ساقچى، تۈرمە ۋە باجلارنى باشقۇرىدىغان قۇرۇلمىنى ھۆكۈمەت دەپ ئاتاپ بولغانىدى. دانا بوۋىلار ھۆكۈمەت، ئەدلىيە ۋە پارلامېنتتىن ئىبارەت بىر - بىرىدىن مۇستەقىل ئۈچ ئورگاننى بەرپا قىلغان. ئۇلار شۇ چاغدىلا ھەممىنىڭ ئالدىدا دېموكراتىيەنىڭ سايلام، ئۈچ ھوقۇقنى ئايرىش، دۆلەتنى قانۇن بويىچە باشقۇرۇش قاتارلىق پىرىنسىپلىرىنى ئاللىقاچان ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزۈپ بولغانىدى.

بىز جۇمھۇرىيەت قۇرغاندا مۇسۇلمان دۇنياسى ئەينى چاغدىكى پارلامېنت تۈزگەن ئاساسىي قانۇنغا ھوقۇقى بار رەئىسنىڭ، قوشۇنى بار قوماندانىنىڭ، زېمىندار زەردارلارنىڭ نېمە ئۈچۈن

چات كېرەلمەيدىغانلىقىنى ۋە ئارىلىشىپ ئۆزگەرتەلمەيدىغانلىقىنى ئاڭقىرالمايتتى. ئۇلار بايلىق، ھوقۇق ۋە قورال بار گۇرۇھ ۋە كىشىلەردە قانۇن تۈزۈش ھوقۇقىنىڭ بولماسلىقىنى، قانۇن تۈزىدىغان كىشىلەرنىڭ ئىجراسىغا ئارىلىشالماسلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلالمايتتى. قولىدا ئون مىڭغا يېقىن قوشۇنى بار مەھمۇت مۇھتىنىڭ پەقەت رەئىسلىك ئۇنۋانى بار خوجىنىياز ھاجىغا نېمە ئۈچۈن ئىتائەت قىلىدىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلالمايتتى. ئۇلار يەنە رەئىس جۇمھۇرى خوجىنىياز ھاجىنى سايلىغان باش قوماندان مەھمۇت مۇھتى ۋە دۆلەتنى قۇرۇشتا تەشەببۇسكار بولغان سابىت داموللامنىڭ رەئىسىنىڭ پەرمانى بويىچە ماڭىدىغانلىقىنى چۈشىنەلمەيتتى.

مانا بۇ ئىسلام دۇنياسىدىكى جاھالەت ۋە شۇ جاھالەتلىك دەۋردە ئەجدادلار ئېرىشكەن مەرىپەت، ئىلغارلىق، زامانىۋىلىق. مانا بۇ زامانىۋى جۇمھۇرىيەت قۇرغان سەرخىللاردىكى دېموكراتىك پەزىلەت، مانا بۇ ئۆزى سايلىغان يېتەكچىگە بولغان ساداقەت، مانا بۇ خەلق تاپشۇرغان ئامانەتكە بولغان سەمىمىيەت ئىدى.

بىز جۇمھۇرىيەت قۇرغاندا ھەرگىزمۇ دېموكراتىك تۈزۈمنى شۇ چاغدىكى دېموكراتىك دۆلەتلەرنىڭ كۆزىگە قاراپ، ئۇلارنىڭ يارىدىمى، قوللىشى ۋە مەدەتكارلىقىنى تىلەپ بەرپا قىلغان ئەمەس. بىز بەرپا قىلغان دېموكراتىك تۈزۈم پەقەتلا غەرب تەسىرىدە ئوقۇغان ئابدۇللا روزىباقىيىۋ، نەزەرخوجا ئابدۇسەمەت، مەسئۇت سەبرى، تۇرسۇن ئەپەندى، نىزامىدىن ئەپەندى، ئابدۇخالىق ئۇيغۇر قاتارلىقلارنىڭ تەشەببۇسى بىلەنلا بولغان ئەمەس، بەلكى قۇتلۇق شەۋقى، ئابدۇلئەزىز چىڭگىز داموللام، سابىت داموللا ۋە زىرىپ قارىھاجىمغا ئوخشاش ئىسلام ئەللىرىدە ئوقۇغان زىيالىيلارنىڭ ئورتاق ئەقلى بىلەن ۋۇجۇدقا كەلگەن.

بىز خۇددى ئىسلامنى قىلىچتىن قورقۇپ قوبۇل قىلمىغاندەك، دېموكراتىيەنىمۇ پۈلنىڭ تەمەسى ياكى دۇنيانىڭ ئېتىراپ تەشىنالىقىدا قوبۇل قىلغان ئەمەس. بىز جۇمھۇرىيەت قۇرغاندا، دېموكراتىيەگە قۇچاق ئاچقاندا مىللىتىمىزدىكى قەدىمدىن كەلگەن ئۇيغۇرلۇق روھى تۈۋرۈكلۈك رول ئوينىغان. ئۇيغۇردىكى شەخسكە چوقۇنمايدىغان، نەسەبكە تېۋىنمايدىغان، ئادىمىيلىكنى قەدىرلەيدىغان، مۇستەبىتلىككە بويسۇنمايدىغان، كېڭەشكە، جامائەتچىلىككە، ھەمكارلىق ۋە لاپقۇتلاشقانغا كۆنۈك روھ نەتىجىسىدە دېموكراتىيە دېگەن بۇ يېڭى ئۇقۇم ئۇيغۇرلۇق روھىغا سىڭىشىپ مەنۋىيىتىمىزگە ئاسانلا يىلتىز تارتقان.

بىز جۇمھۇرىيەت قۇرغاندا دېموكراتىيە ئۇيغۇرلۇق روھىغا يېڭى مەزمۇن قوشقان. تارىختىن بۇيان توختىماي يېڭىلىنىپ تۇرىدىغان، ئەمما تۈپ پىرىنسىپلاردىن ۋاز كەچمەيدىغان بۇ ئۇيغۇرلۇق روھى پۇرسەت تاپسىلا يېڭى بىر قىياپەتتە ئۆزىنى نامايان قىلىپ كەلگەن. شۇڭا ئۇيغۇر 1933 ـ يىلى جۇمھۇرىيەت قۇرۇپ 11 يىلدىن كېيىن ئىككىنچى قېتىم قۇرغان دۆلەتنىمۇ جۇمھۇرىيەت دەپ ئاتىغان. خۇددى بىرىنچى جۇمھۇرىيەتكە ئوخشاش 1944 ـ يىلدىكى جۇمھۇرىيەتنىمۇ غەربتە، شەرقتە ئوقۇغان، دىندا ۋە پەندە تەلىم ئالغان زىيالىيلار، بايلار، يۇرت ئاقساقاللىرىدىن تەشكىل تاپقان ئۇيغۇرلار ئورتاق تاللىغان. چۈنكى ئۇيغۇردا قەدىمدىن داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان روھ جاھالەتلىك يەككىلىكنىڭ، ئاسارەتلىك قوللۇقنىڭ، ئىنسانغا چوقۇنۇشنىڭ، ماددىنى ئۇلۇغلاشنىڭ روھى ئەمەس، بەلكى سائادەتلىك جەملىكنىڭ، ھۆرلۈكنىڭ، تەڭلىكنىڭ ۋە مۇستەقىل ئىرادىنى ئۇلۇغلاشنىڭ روھى ئىدى. ئۇيغۇرلۇق روھى زامانغا، تەرەققىياتقا، ھۆرلۈككە، ئىلىمگە ئۇيۇشقان روھلارنىڭ مۇجەسسەمى ئىدى. بىزدىكى جەملىنىشكە، جەمئىيەتلىنىشكە، كېڭەشلىك ھەرىكەتكە، جامائەت

قوینـدا یاشاشـقا بولغـان ئـنتىلىـش؛ جۇغلىشـىپ، جۈرئەتلىنىـپ ئۆزلۈكىمىزنى، ھۆرلۈكىمىزنى، مۇلۇكىمىزنى، غۇرۇرىمىزنى قوغداشقا بولغـان تەشـنالىق جۇمھۇرىيـەت تۈزۈمىنى تاللاشـنىڭ خېمىرتۇرۇچى بولغانىدى.

2019 ـ يىلى 11 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى

تاریختىن بۇگۈنگە ئۇيغۇرلۇق

بۇۋىمىز مەھمۇد قەشقەرىنىڭ يېزىشىچە، مىلادىدىن 300 يىللار بۇرۇن جاھاندا يېڭىلمەس ئاتالغان ئالپكساندىر ماكېدونسكى تەڭرىتاغلىرىغا كەلگەندە ئۇيغۇردىن يېڭىلگەن. ئۇ «ئالتۇن قان» دىكى ئۇرۇشتا ئۇچرىغان مەغلۇبىيەتتىن كېيىن، ئۇيغۇرنىڭ ئىسمىنى «باشقىلارغا موھتاج بولمايدىغان، ئوقنى ئالدىچىلاپ قانداق ئاتسا، كەينىچىلەپمۇ شۇنداق ئاتىدىغان مۇستەقىل، پاراسەتلىك ۋە باتۇر خەلق» دېگەن مەنىدە چۈشەنگەن.

خىتاينىڭ تاڭ سۇلالىسىنى مۇنقەرز قىلغان ئەجدادلىرىمىز ئوردا تاريخچىلىرىغا ئىسمىنى خىتايچە «لاچىندەك ھۆر پەرۋاز قىلىدىغان» دېگەن خەتلەر بىلەن يازدۇرغان. بۇ چاغدا ئۇيغۇر دېگەن ئىسمىنىڭ خىتايچە يېزىلىشى ئەسلى ئاھاڭغا ئەڭ يېقىن كەلگەن ۋە مەنىسىدە بىر ئەركىنلىك ئۇقۇمى گەۋدىلەنگەن.

چىڭگىزخان جاھان سورىغان مەزگىلدە ئۇيغۇرنىڭ ھەرپلىك يېزىقى جاھانشۇمۇل بۇ ئىمپېرىيەنىڭ يېزىقىغا ئايلانغان. ئۇيغۇرچە يېزىق شەرقتە كورىيەدىن غەربتە رىمغىچە يېتىپ بارغان. بۇ مەزگىلدە خىتاي مىرزا ئەزەملەر ئۇيغۇرنىڭ ئىسمىنى خىتايچە ئۇچ خەت بىلەن ئەسلىگە تېخىمۇ يېقىن يېزىشنى ئۆگەنگەن. ھازىر خىتاينىڭ پايتەختى بېيجىڭغا جايلاشقان ئۇيغۇر بەگلەر مەھەللىسى دېگەن ئىسمدا شۇ چاغدا ئۇيغۇر ئۇچۇن ئىشلىتىلگەن خىتايچە خەت ھېلىمۇ مەۋجۇت. خىتاينىڭ موڭغۇللارنى قۇرۇتۇپ قۇرغان مىڭ سۇلالىسى تاريخنامىلىرىدىمۇ ئۇيغۇر دېگەن نام ئۇچ

خەتلىك يېزىلغان. شۇ دەۋردە تۇزۇلگەن «ئىدىقۇت مەھكىمىسى سۆزلۈكى»دىن قارىغاندا، ئۇيغۇر تىلى خىتاي ئوردىسى ئۈچۈن ئۆگەنمىسە بولمايدىغان بىر تىل بولغانلىقى ئېنىق.

خىتايغا ئىسلام ئۇيغۇرنىڭ ۋاستىسى بىلەن تونۇتۇلغان بولغاچقا، خىتايچىدا بۇ دىن ئۇيغۇرنىڭ دىنى دەپ ئاتالغان ۋە ئۇيغۇر دېگەن سۆز بىلەن بارلىق مۇسۇلمانلارغا ئىسىم قويۇلغان ئىدى. ئىسلام دىنى تەيۋەندە ھازىرمۇ شۇ «ئۇيغۇر دىنى» دېگەن مەندىكى سۆز بىلەن قوللىنىلماقتا.

ۋەھالەنكى، مانجۇلار خىتاي ئەنئەنىسى بويىچە قۇرۇپ چىققان چىڭ ئىمپېرىيەسى زامانىدا تارىخنىڭ ئويۇنلىرىغا رەڭ تەڭشەيدىغان خىتاي تەزكىرىچىلىرى ئۇيغۇر نامىنى «مۇسۇلمان» دەپلا يېزىشقا باشلىدى. ۋاقىت ئۆتكەنچە ئۇيغۇرنىڭ تەسىرىدە مۇسۇلمان بولغان خىتاي تىللىقلاردىن بىرنى پەرقلەندۈرۈش ئۈچۈن بىرنى «چەنتۇ»، يەنى «سەللىلىك مۇسۇلمان» دەپ پۈتۈكلەرگە قوندۇردى. بۇ ئۇنتۇشنىڭ مۇقەددىمىسى بولدى. دېمەك، خىتاي تارىختىمۇ مىللەت نامىمىزنى شۇنداق ئۇنتۇلدۇرغان ئىدى. بىز شۇندىن كېيىن «سەللىلىك مۇسۇلمان»، يەنى «چەنتو» بولۇپ قالغاندۇق.

ئۇيغۇرنىڭ ئىسمى ئاۋۋال ئۇنتۇلدۇرۇلغان، ئاندىن ئۇنتۇلغان ئىدى. ئۇيغۇر ئۆز ئىچىدە بىر ـ بىرىگە خوتەنلىك، قەشقەرلىك، قومۇللۇق دېسە، خىتاينى كۆرگەندە «چەنتۇ»، ئورۇسنى كۆرگەندە «مۇسۇلمان» دەپ بىلەتتى. ئېيتىلىشىچە، خىتاي كوممۇنىست ھۆكۈمىتى 1950 ـ يىللاردا بىر ئىستاتىستىكا قىلغان بولۇپ، ئاھالىنىڭ بەلگىلىك پىرسەنتى ئۆزىنى «مۇسۇلمان» دەپلا خەتلەتكەن ئىكەن. خىتاي 1956 ـ يىلدىن كېيىن يۇرت ـ ئايماقلىرىمىزنى گۈڭشې، دادۇي، شودۇي دېگەن نامىلار

بىلەن ئاتاپ، ئاتا ـ بوۋىلاردىن قالغان ئۇيغۇرچە ئىسىملارنى ئۇنتۇلدۇرغان. كىشىلەرنى ئەزگۈچى ۋە ئېزىلگۈچى دېگەن ئىككى سىنىپقا ئايرىپ ئۇيغۇرچە ئاڭنى ئاجىزلاتقان، بۇنداق سىنىپىي ئاڭنى تەكىتلەپ مىللىي ئاڭنى بوغۇش 80 ـ يىللارغىچە داۋاملاشقان.

1955 ـ يىلى خىتاي دىيارىمىزدا ئاپتونوم رايون قۇرۇشنى قارار قىلغاندا خىتاي رەھبەرلىرى ئۇيغۇرنىڭ ئىسمىنى ئالماسلىقنى تەشەببۇس قىلغان. شۇ چاغدىكى ئويغاق سەرخىللار «ئاپتونومىيە دېگەن تاغ ـ دەريالارغا بېرىلمەيدۇ، بەلكى مىللەتكە بېرىلىدۇ» دەپ چىڭ تۇرۇپ ئۇيغۇرنى قوشقۇزغان. ئەمما بۇ مەردانىلەر 1958 ـ يىلدىكى يەرلىك مىللەتچىلىككە قارشى بوراندا ئۇجمىدەك تۆكۈلۈپ كەتكەن.

خىتاي ئۇچۇن تەڭرىتاغلىرى، ئىلى بويلىرى ۋە تارىم قىرغاقلىرىنى ۋەتەن تۇتقان بىر مىللەتنىڭ ئىسمىنى تولۇق ئاتاش ۋە ئۇلارنىڭ مىراسخورلۇق ھوقۇقى، زېمىندارلىق سالاھىيىتىنى ئېتىراپ قىلىش ئۇنچە ئاسان تەن ئالمىغان ئىش ئەمەس ئىدى. كوممۇنىست خىتايغا تىكلىپ تۇرغان 30 مىڭ كىشىلىك مىللىي ئارمىيەنىڭ سۈرى بولمىغان بولسا، مىڭلىغان زىيالىينىڭ ئۇيغۇرىستان قۇرۇش تەشەببۇسى بېسىم پەيدا قىلمىغان بولسا، مىليونلىغان خەلقنىڭ ھەقدارلىق تۇيغۇسى شەكىللەنمىگەن بولسا، خىتاي ئۇيغۇرنىڭ ھوقۇقنى ئېتىراپ قىلمايتتى. ئەجدادلارنىڭ 1759 ـ يىلدىن كېيىنكى تۆككەن قانلىرى نەتىجىسىدە تارىختا تۇنجى قېتىم خىتايغا بۇ زېمىننى «ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى» دېگۈزۈش مۇمكىن بولغان. ئىگىدارلىق چاقناپ تۇرىدىغان ئۇيغۇر دېگەن سۆزنى ھۆججەتلەرگە، قانۇنلارغا ۋە پەرمانلارغا يازغۇزۇش ئۇچۇن يۈزلىگەن كىشى تۇرمىلەردە «يەرلىك مىللەتچى» دەپ

ئاتىلىپ جان بەردى. ھالبۇكى، ئۇيغۇر دېگەن ئىسىمنىڭ مىللەت سۈپىتىدە ئاتىلىشى ۋە زېمىندارلىق ھوقۇقىنىڭ بەلگىسى سۈپىتىدە بالقىشىغا خىتاي ھېچقاچان تەن بەرگەن ئەمەس. خىتايلار دائىم زېمىنىمىزنى «ئاپىتونوم رايون»، كىملىكىمىزنى «ئازسانلىق مىللەت»، «مىللىي» دەپ قىسقارتىپ، ئۇيغۇرنى ئىزچىل «ئۇنتۇپ» كەلدى. مەسىلەن، خىتاي ئامېرىكىدا چىققان «ئۇيغۇر كىشىلىك ھوقۇق قانۇنى»نى ۋەتەندە قەستەن ئۇيغۇر دېگەن ئىبارىنى ئالماي، ئۇيغۇرچە «شىنجاڭغا مۇناسىۋەتلىك كىشىلىك ھوقۇق قانۇنى» دەپ تەرجىمە قىلدى.

ئۇيغۇرنى ئۇنتۇلدۇرۇش بورىنى بۇرۇن بېيجىڭدىكى كۆھىقاپتىن چىققان بولسا، 1995 ـ يىلدىن كېيىن تەكلىماكاننىڭ باغرىدىن ھوشقۇيتاتتى. بىر توپ يېڭىدىن مۇسۇلمان بولغان ياشلار «بىز ئۇيغۇرمۇ مۇسۇلمانمۇ؟» دېگەن سەپسەتە بىلەن كىشىلەرنىڭ ئەقلىنى ناركوز قىلىشقا باشلىدى. ئۇلار «ئىسلامدا ئىككىلا مىللەت بار» دېيىشىپ، كىشىلەرنى قارىمۇ قارشى سەپلەرگە ئايرىدى، مەسچىتلەر ۋە جامائەتلەر ئىككى قاشقا بۆلۈندى. ئۆزىنى «ئۇيغۇر ئەمەس»، بەلكى «مۇسۇلمان» دېيىشنى تەرغىب قىلىدىغانلارنىڭ بىر قىسمى ئوت قويۇپ بېرىپ، قېچىپ، قاچۇرۇپ تۇركىيە، ئافغان تاغلىرى ۋە ئەرەب چۆللىرىگە ھىجرەتچىلەرنى باشلاپ كەتتى. ئۆزىنى «مەن ئۇيغۇر مۇسۇلمان»، «بۇ زېمىننىڭ مىراسخورى»، «ئۇيغۇرلۇقنىڭ ۋارىسى» دەيدىغان كىشىلەر قاماقلارغا مەھكۇم بولدى، ئوتنىڭ ئىچىدە كۆيۈپ يالقۇنغا توتۇرۇق بولدى.

2018 ـ يىلدىن كېيىن ئۇيغۇرنىڭ ئىسمى تارىختىن ئۆچۈرۈلۈش خەۋپىگە دۇچ كەلدى. خىتاي ئۇيغۇرنىڭ ئىسمىنى، روھىنىلا ئەمەس بەلكى جىسمىنىمۇ ئۆز ۋەتىنىدىن كۆچۈرۈپ، ئۆچۈرۈپ

تاشلىماقچى. هازىر ۋەتەندە ئۇيغۇرلۇقنى ساقلاش ئىمكانسىز بىر هالغا كەلدى. سىياسەتتىن خالىي ئۇيغۇرلۇقنىڭ ئاقىۋىتى مەهبۇسلۇق بولدى. پارتىيە ئەزاسى بولۇپ، خىتاي هۆكۈمىتىگە يانداش هالدا ئۇيغۇرلۇقتا ياشاش «ئىككى يۈزلىمچىلىك» ئاتالدى. خىتاي ئۇيغۇرنى يوقىتىپلا بولدى قىلماقچى ئەمەس، ئۇلار بىزنى ئۆزلىرىدەك خىتايلا ئەمەس ئۆزلىرىدىنمۇ مۇكەممەل خىتاي، ئەسەبىي، ئەنئەنىۋى خىتاي قىلىۋەتمەكچى بولۇۋاتىدۇ. شۇڭا خىتايلار بىزگە ئۆزى كىيمەيدىغان خىتايچە ئەنئەنىۋى كىيىملەرنى كىيدۈرۈپ، ئۆزلىرى ئوينىمايدىغان ئۇسۇللىرىنى ئوينىتىپ، ئۆزلىرىمۇ ئۇنتۇپ كەتكەن ئادەتلىرىنى سىڭدۈرۈپ، بالىلىرىمىزنى ئاتا ـ ئانىسىز مۇهىتتا ئۆزلىرىمۇ ئۆگەنمەيدىغان چاڭچىلىگە مايىل، كونا دەستۇرلىرىغا پۇختا قەدىمكى خىتايلارنىڭ ۋارىسلىرىدىن قىلىش ئۈچۈن، دەرسخانىلاردا كۈڭزى ئەقىدىلىرىنى يادلاتماقتا.

ئۇيغۇرلۇقنىڭ مەۋجۇتلۇقى دۇنيانى ئاتقا مىندۈرۈپ، ئىشتان كىيدۈرۈپ، ئۈزۈن چاقلىق هارۋىلارغا ئولتۇرغۇزغان، ئىنسانغا مەتبەئەدە خەت بېسىشنى ئۆگىتىپ مەدەنىيەتكە باشلاپ كىرگەن بىر ئىلغارلىقنىڭ مەۋجۇتلۇقى بولۇپ، ئۇيغۇرلۇق بىر قەدىمىي مىللەتنىڭ كىملىكى. ئۇ دۇنياغا مەشهۇر ئالېكساندىر ماكېدونسكى هەۋەس قىلغان جەسۇرلۇق، ئاقىللىق، مۇستەقىللىقنى بەلگە قىلغان مىللىي خاراكتېر. ئۇيغۇرلۇق بوۋىلىرىمىز قوغلاشقان هۆرلۈكنىڭ يېزىقتا ئىپادىلىنىشى. ئۇيغۇر ئىمپېرىيەسى زامانىدا ئۇيغۇرلۇق ئۇيۇشۇشنىڭ، هەمكارلىقنىڭ، بىرلىكنىڭ ئاتلىشى بولغان. سۇتۇق بۇغراخاندىن كېيىنكى ئۇيغۇرلۇق ئىمانغا ئۇيۇشۇپ، ئەقىلگە ئۇيغۇنلاشماق، پەنگە، سەنئەتكە، تەرەققىياتقا ماسلاشماق دېگەن مەنىنى چاقناتقان. ئۇيغۇرلۇق جاهانىنى تىترەتكەن چىڭگىزخان قول قويغان بىر مەدەنىيەتنىڭ، ئۇيغارلىقنىڭ ئىسمى ئىدى.

چىڭگىزخان قىلىچ بىلەن، زوراۋانلىق بىلەن ئالغان، بۇزغان ئالەمنى ئالىم ـ باخشى بوۋىلىرىمىز قەلەم، قانۇن ۋە مەدەنىيەت بىلەن تۈزەپ تەرتىپكە كىرگۈزگەن. ئىدىقۇت خانلىقى دەۋرىدە ئۇيغۇرلۇق ئىسلام، خىرىستىيان، بۇددا، مانى ۋە شامان قاتارلىق دىنلارنى باغرىغا بېسىپ، ئىنسانىيەتكە بىرلىك، باراۋەرلىك، جەملىك، ھەمدەملىكتە ئورتاقلىشىپ ياشاشنىڭ ئۈلگىسىنى ياراتقان.

ئۇيغۇرلۇقنىڭ يوقىتىلىشى بىر مەدەنىيلىك، ئۇيغارلىقنىڭ بەرىبات قىلىنىشى بولۇپ، خىتاي ھۆكۈمىتى بۇنىڭ بەدىلىگە بەدەۋىلىك، زوراۋانلىق، قەبىھلىك ۋە قاباھەتنى قۇرۇپ چىقىدۇ. زۇلۇمدا لېۋىنى چىشلەپ ياشاۋاتقان مىليونلىغان ئىنسان، جاندىن تويغان بومبىلارغا ئايلىنىدۇ. ئاتا ـ ئانىسىز تىرىك يېتىم بولۇپ زار ـ زار قاقشاپ، مېھرىسىز، مۇھەببەتسىز چوڭ بولۇۋاتقان مىليونلىغان بالىلار كەلگۈسىدە جەمئىيەتكە، ئىنسانىيەتكە قارشى نەپرەتلىك زوراۋان قوشۇنغا ئايلىنىدۇ. ئۇيغۇرلۇقنىڭ زاۋالىغا ئۈنسىز قالغان دۇنيا ھامان بىر كۈنى بۇ سۈكۈتنى ساراڭلىقى، تەلۋىلىكى ۋە زوراۋانلىقى بىلەن بۇزۇپ تاشلايدىغان بىر توپنىڭ پارتلىشىغا شاھىت بولىدۇ.

مازارلارغا قونغان سوئال بەلگىسى

خەلقئارا مەتبۇئاتلار ۋە خىتاي ئىشلىگەن تىك توك، ئۇندىدار قاتارلىق ئەپلەردىن تارقالغان ئۇچۇرلاردا خوتەندىكى سۇلتانىم، ئىمام ئاسىم، ئىمام جەفەرى سادىق، قەشقەردىكى سۇلتان ئارسلانخان، ئوردىخان پادىشاھىم، ياركەنتتىكى دوخان پاشا قاتارلىق مىڭ يىللىق تارىخنى قۇچاقلاپ ياتقان مازارلارنىڭ چېقىلىشى ئوتتۇرىغا چىقتى. تاراتقۇلارنىڭ خەۋىرىگە قارىغاندا چېقىلغان مازارلار يۈزدىن ئاشىدىكەن.

مازارلارنىڭ چېقىلىشى خەلقئارادا تەسىر قوزغىغاندەك ئۇيغۇرلاردا دىققەت قوزغىمىدى، بولۇپمۇ مەسچىتلەرنىڭ چېقىلىشىغا ئوخشاش كۆچلۈك غۇلغۇلا قوزغىيالمىدى. شۇڭا بۇ ھەقتە خەلقئارا مەتبۇئاتلارنىڭ ئېلان قىلغانلىرىدىن باشقا قولىمىزدا مۇھاجىرەتتىكى ئۇيغۇرلاردىن توپلانغان مەلۇمات يوقنىڭ ئورنىدا.

ئەمەلىيەتتە مازارلارنىڭ چېقىلىشى مەسچىتلەرنىڭ چېقىلىشىدىنمۇ ئېغىر پاجىئە. چۈنكى مەسچىتلەرنى قايتا سېلىۋالغىلى بولىدۇ، قانداق سېلىشنى خالىسا شۇ ئۇسلۇبتا قۇرۇشقا بولىدۇ. ئەمما كۆچۈرۈلگەن مازار تاۋاپسىز قالىدۇ، خاراب قىلىنغان، ئىزى يوقىتىلغان مازارلارنى ئەسلىگە كەلتۈرگىلى بولمايدۇ.

مازارلار ئۇيغۇرلارنىڭ ھاياتىدىكى ئۈچ چوڭ مۇراسىمنىڭ بىرى بولغان ئۆلۈمگە مۇناسىۋەتلىك بارلىق ئادەتلەرنىڭ پائالىيەت سورۇنى. بىر ئۇيغۇر ئادەتتە مەسچىتلەرگە بارماسلىقى مۇمكىن، ئەمما ئاتا ـ ئانىسى تۇگەپ كەتكەندە قەبرىستانلىققا بارماسلىقى

مۇمكىن ئەمەس.

ئۇيغۇر بولۇپ ئۆسكەن ھەرقانداق بىر ئادەم ئۆلۈمنىڭ جەمەتىدىن قالغان قەبرىستانلىقتا ئۇزۇتۇلۇشنى، ئاتا ـ بوۋىسى كۆمۈلگەن تۇپراقتا كۆز يۇمۇشنى ئارزۇ قىلىدۇ. خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ مازارلارنى خاراب قىلىشى ھەر بىر ئۇيغۇرنىڭ خۇسۇسىي ھاياتىدىكى مەنىگە، كوللېكتىپ ھاياتىدىكى مىزانغا ۋە ئاخىرەتلىك ئارزۇ ـ ئارمانلارغا قەدەر چېقىلغانلىق بولۇپ، خىتايىنىڭ مازارلارغا ھۇجۇم قىلىشىدىكى سەۋەبلەرنى تەھلىل قىلغاندا كۆزلەرگە مۇنداق نۇقتىلار تاشلىنىدۇ:

مازارلار ئۇيغۇرلارنى ئەجدادىنىڭ مىللىي قىسمەتلىرىگە، كۈرەشچان تارىخىغا باغلايدۇ. خوتەندىكى سۇلتانىم مازىرى ئۇيغۇرلارغا مەشھۇر «ئابدۇراخمان خانخوجا» داستانىدىكى ئابدۇراخمان خاننى ئەسلىتىدۇ. ئابدۇراخمان خانخوجا 1860 ـ يىللاردىكى ئۇيغۇر ئازادلىق ئىنقىلابىنىڭ خوتەندىكى يالقۇنىغا ئوت ياققان ھەببۇلا مۇپتىنىڭ ئوغلى. بۇ ئىنقىلابتا شېھىت بولغان باھادىرلار ۋە قوماندان ئابدۇراخمان خانخوجا مۇشۇ يەرگە دەپنە قىلىنغان. بۇ مازارنى ۋەيران قىلىش دېگەنلىك ئۇيغۇرنىڭ ئىنقىلاب تارىخىنى پايخان قىلغانغا باراۋەر. مازارلار ۋەيران قىلىنسا، ئەجداد بىلەن ئەۋلاد ئوتتۇرىسىدا رىشتە ئۇزۇلىدۇ. بۇ ھالدا مىللەتتە ئەجدادىغا ۋارىسلىق قىلىش، ئەجدادىنىڭ ئىنقىلابىغا، ئىرادىسىگە ۋە روھىغا ئەگىشىش سۈسلايدۇ.

مازارلار ئۇيغۇرلارنىڭ تارىخ دەرسخانىسى. قەشقەردىكى ئوردىخان پادىشاھىم مازىرى قاراخانىيلار دۆلىتىنىڭ سۇلتانلىرىدىن ئەلى ئارسلانخانغا باغلىنىدۇ. بۇ مازار خوتەندىكى ئىمام ئاسىم، ئىمام جەفەرى سادىق مازارلىرىغا ئوخشاش قاراخانىيلار دۆلەت ئارمىيەسىدىن شېھىت بولغانلار ياتقان جاي. ياركەنتتىكى دوخان

پادىشاھىم مازىرى ئۇيغۇرلارنىڭ ئاخىرقى دۆلەتلىرىدىن سەئىدىيە خانلىقىغا شاھىت بولغا شەخسلەرنىڭ ياتقان جايى. ئۇچ تۈرپاندىكى «يەتتە قىزلىرىم» مازىرى ئۇيغۇرلارنىڭ مانجۇ باسقۇنچىلىرىغا قارشى كۈرىشىنىڭ گۈۋاھچىسى. يۇقىرىقى مازارلار ئۇيغۇرنىڭ تارىخ دەرسخانىسى بولغاچقا، شەرقىي تۈركىستاندىكى تاۋاپچىلىرى ئەڭ كۆپ ۋە ئەڭ مۇقەددەس تاۋاپگاھلاردىن بولۇپ قالغان.

مازارلار ئۇيغۇرغا ئۆزىنىڭ ئەدەبىياتىنى ۋە سەنئىتىنى تونۇتىدۇ. مازارلاردا مەخسۇس داستانچىلار، مۇقامچىلار ۋە مەددادىلار ئۇيغۇرلارنىڭ تارىخىي ئەسەرلىرىنى ئورۇنلايدۇ. ھەر بىر مازاردا ئوقۇلىدىغان ناخشا ـ قوشاقلار ۋە شۇ يەرلەردە ئوقۇلىدىغان تارىخىي داستانلار بار. مەسىلەن، «ئوردا خېنىم» ناخشىسى، «ئابدۇراخمان خانخوجا»، «نۇرزۇگۇم» داستانلىرىنى ھەر بىر ئۇيغۇرنىڭ قۇلاقلىرىغا قۇيۇۋەتكەن سورۇن ئاشۇ مازارلار. ئۇيغۇر ئۇچۇن تارىخىدا ئۆتكەن قەھرىمانلار، ئالىملار، خاقانلار ۋە جامائەت ئەربابلىرى مۇھىم بولغاچقا، بۇ مازارلارنى تاۋاپ قىلىشمۇ ئۇيغۇرلار ئارىسىدا شۇنداق خاسىيەتلىك ھېسابلانغان.

مازارلار ئۇيغۇرنىڭ جامائەتلىشىدىغان، پىكىر ئالماشتۇرىدىغان، ئۇيۇشىدىغان ئەڭ مۇھىم پائالىيەت سورۇنى. بۇ سورۇن خىتاينىڭ 1949 ـ يىلدىن بۇيانقى تاجاۋۇزىدىن كېيىنمۇ پۈتۈنلەي مۇستەقىل مەۋجۇت بولۇپ كەلگەن. خىتاي ھۆكۈمىتى مەسچىتلەرگە مائاشلىق ئىماملارنى قويغان بىلەن مازارلارغا ئۇنداق ئارىلىشىپ بولالمىغان. ئۇيغۇردا بەزى نامايىشلار ھېيىت نامىزىدىن قوزغالغان. بۇرۇنقىسىنى ئالساق، 1980 ـ يىلى قەشقەردە بولغان نامايىش ۋە ئاخىرقىسى 2014 ـ يىلى كەلپىندە بولغان نامايىشلار ھېيىت نامىزىدىن قوزغىلىپ چىققان.

مازارلارنىڭ چېقىلىشىنىڭ ئۇيغۇر مەۋجۇتلۇقىغا كۆرسىتىدىغان

تەسىرى يۇقىرىقى سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن مۆلچەرلىگۈسىز مەنىۋى زەخمە پەيدا قىلىدۇ. بۇ زەخمە ھەم ھەر بىر كىشىنىڭ قەلبىنى، ھەم مىللەتنىڭ روھىنى زىبدىلەيدۇ.

خىتاي ھۆكۈمىتى مازارلارنى چېقىپ، يۆتكەپ ۋەيران قىلغان يەرلەردە مەسچىتتە ياكى قەبرىستانلىقتا ئوقۇلىدىغان مېيىت نامىزىنىڭ قەيەردە ئوقۇلۇۋاتقانلىقى بىر سوئال بەلگىسى. خىتاي دەپنىخانا دېگەن ئورۇننى قۇرغان بولۇپ، بۇ بەلكىم مېيىتنى بىر تەرەپ قىلىشقا ئىشلىتىلگەن بولۇشى مۇمكىن. بۇ ھەر بىر ئۇيغۇرنىڭ پىسخىكىسىنى، مىللەتنىڭ روھىنى ساراسىمگە سېلىۋاتقان بولۇشى مۇمكىن. بۇ ئۇيغۇرلارنىڭ مىڭ يىللاردىن بۇيان داۋام قىلىپ كەلگەن دەپنە ئادىتىنى ئۆزگەرتىش بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

مېنىڭچە خىتاينىڭ مازارلارنى چېقىشى، قەبرىستانلىقلارنى يۆتكىشى، دەپنە ئىشلىرىنى بىر تۈتاش باشقۇرۇش نامىدا ئۇيغۇرلارنىڭ دەپنە ئادىتىنى چەكلىشى خىتاينىڭ ئۇيغۇر كىملىكىنى يوقىتىشتىكى پىلانلىرىنىڭ ئەڭ مۇھىم ھالقىسى. خىتاينىڭ ئەسەبىيلىككە قارشى تۇرۇش دېگىنى ئۇيغۇرنى خىتايدىن پەرقلەندۈرۈپ تۇرىدىغان مىللىي ئالاھىدىلىكلەرنى يوقىتىش دېگەنلىك بولىدىغانلىقى ئېنىق كۆرۈنمەكتە.

خىتاينىڭ مازارلارنى پىلانلىق ۋەيران قىلىشى 3 مىليونغا يېقىن ئۇيغۇر قاتارلىق يەرلىك مىللەتلەرنى پەرقلىق ناملار بىلەن ئاتالغان ئورۇنلارغا قامىشىدىن كېيىن يۈز بەردى. خىتاي ھۆكۈمىتى ئاۋۋال كىشىلەرنى تۈرلۈك گۇمانلار بىلەن قامىغان، قامالماي قالغانلارنىڭ ئۇيغۇرلۇقىغا بولغان مۇھەببىتىنى سىناش ئۈچۈن مازار چېقىش ئۇسۇلىنى ئويلاپ چىققان. دەپنىخانىلار ئارقىلىق ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆز مەدەنىيىتىگە بولغان سادىقىتىنى سىنىغان. مازارلارنى چېقىشقا

سۇسلۇق قىلغان ئۇيغۇر رەھبەر ۋە كادىرلار «ئىككى يۈزلىمچى» ، نارازىلىق بىلدۈرۈپ چىققان، قەبرىلەرنى يۆتكەشكە قوشۇلمىغان ئاۋام «ئىدىيەسى زەھەرلەنگەن» دېيىلىپ لاگېرلارغا يوللانغان بولۇشى مۇمكىن.

ئۇيغۇر شەھەرلىرى ۋە ئەنئەنىۋىي يېزا ـ بازارلىرىدا مازارلار چېقىلىپ، قەبرىستانلىقلار ۋەيران قىلىنغاندىن كېيىن، ئىنسان تەبىئىي ھالدا ئۆزىنى تۇپراققا، يۇرتقا باغلاپ تۇرىدىغان يىلتىزى قومۇرۇلغاندەك تۇيغۇغا كېلىپ قالىدۇ. ھېيت ـ بايراملاردا يوقلىغۇدەك ئاتا ـ بوۋىلاردىن قالغان قەبرە ياكى تەۋەررۈك مازارلار قالمىغان ئۇيغۇرلارنى ئەسلى يۇرت ماكانلاردىن ئايرىش، شەرقىي تۈركىستاندىكى خىتاي قاپلىغان شەھەرلەرگە ۋە خىتاي ئۆلكىلىرىگە يۆتكەپ قۇللارچە ئەمگەككە سېلىش نىسبەتەن ئاسانلىشىدۇ. شۇڭا مازارلارنىڭ چېقىلىشىدىن كېيىن ئۇيغۇرلارنى تارقاقلاشتۇرۇش، خىتايلار ئارىسىغا چېچىپ يوق قىلىش پىلانى يولغا قويۇلۇۋاتىدۇ.

چېقىلغان مازارلارغا بەدەل قىلىنىدىغاندەك ھەر كەنتكە بىردىن سېلىنغان جەسەت كۆيدۈرۈش مەركەزلىرى كىشىنىڭ تېنىنى شۇركەندۈرىدۇ. مۇتلەق نازارەت، تەھدىت ۋە قورقۇنچتا ياشاۋاتقان ئۇيغۇرنىڭ ئىشىك ئالدىغا جەسەت كۆيدۈرۈش ئورۇنلىرىنى قۇرۇش تېخىمۇ زور ساراسىمە پەيدا قىلىدۇ. بەلكىم خىتاي كىشىلەرگە مۇشۇنداق ۋەھىمە سېلىش ئارقىلىق كىشىلەرنى بارلىق ئەخلاقى، ئەنئەنىۋىي مىزانلارنى چۆرۈپ تاشلاپ ياشاشقا، ھەرقاندىاق ۋاستىلەرنى قوللىنىپ ھايات قېلىشقا، كۆيۈپ كۈل بولۇشتىن بۇرۇن ھاياتتىكى ئاخىرقى ئاپتاپتىن بولسىمۇ بەھرىمەن بولۇشقا زورلاۋاتقان بولۇشى مۇمكىن.

مازارلارنىڭ ئىچىدە ساقلىنىپ قالغانلىرىمۇ خېلى بار. مەسىلەن، قەشقەردىكى ئاپاق خوجا مازىرى، تۇرپاندىكى ئىمىن

خوجا مازىرى، قومۇلدىكى ۋاڭلارنىڭ مازارلىقى ھېلىمۇ مەۋجۇت. بۇ مازارلار چېقىلماقتا يوق، ببزىلىپ ساياھەتچىلەرنى جەلىپ قىلماقتا. چۈنكى بۇلار ئاپاق خوجا ۋە ئىمىن خوجىلار خىتاينىڭ نەزىرىدە ۋەتەنپەرۋەر زاتلار بولۇپ، ئۇيغۇرلارنى خىتاينىڭ ببقىندىسىغا ئايلاندۇرۇشتا ھەسسە قوشقان كىشىلەرنىڭ قەبرىسى.

چېقىلىۋاتقان مازارلارنىڭ ئورنىنى ئېلىش ئېھتىمالى بولغان جەسەت كۆيدۈرۈش ئورنى 2016 ـ يىلى مايدىن باشلاپ سېلىنىۋاتقان بولۇپ، «شىنجاڭ گېزىتى»نىڭ 2020 ـ يىلى 11 ـ ئاپرېل تارقاتقان خەۋىرىدە داۋاملىق سېلىنىۋاتقانلىقىدىن مەلۇمات بەرگەن.

مازارلار چېقىلدى. چېقىلغان مازارلارغا قاراپ غۇرۇرلار زېدىلەندى، ئۇيغۇرلار مىڭ يىللاردىن بۇيان ئاۋات قىلىپ كەلگەن تۇپراقلاردا ئەجدادىمىزنىڭ روھى قورۇندى. مەن خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ ئۇيغۇرلارغا يۈرگۈزۈۋاتقان يوقىتىش سىياسىتىنى گىتلېرنىڭكىگە ئوخشاش فاشىستلىق دەپ قارايمەن. خىتاي كومپارتىيەسىنىڭ قىلىۋاتقىنى خۇددى ناتسىستلار پارتىيەسى يەھۇدىيلارغا قىلغان ئۆچ ئېلىش تەدبىرىدىن باشقا نەرسە ئەمەس. چۈنكى، خىتاي ئەنئەنىسىدە ئۆچ ئېلىشنىڭ ئەڭ ئەشەددىي شەكلى دۈشمەن كۆرۈلگەن تەرەپنىڭ ئاتا ـ بوۋىسىنىڭ قەبرىسىنى بۇزىۋېتىشتىن ئىبارەت. بۇنداق قىساسخورلۇق، ئۇيغۇر قىساسچىلار تەشكىلاتىنى پەيدا قىلمايدۇ، دېگىلى بولمايدۇ. ئەگەر شۇنداق ئەھۋال كۆرۈلسە، خىتاينىڭ پۈتكۈل جاھانغا يېيىلغان مەنپەئەتى ۋە مەنپەئەتدارلار قاقشاتقۇچ زەربىگە ئۇچرىشى مۇمكىن. خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ بۇنداق ياۋايىلىق، قىساسخورلۇق ۋە ۋەھشىيلىك ئىچىدىن قانداق ۋە قاچان قۇتۇلۇپ ئادالەت دۇنياسىغا قاچان قايتىپ كېلىشى بىر چوڭ سوئال بەلگىسى.

هالاکەتلىك چاقىرىق

دۇنيادا ھەر قېتىم ئىسلام نامىدا ئاتالغان بىر ھاكىمىيەت قۇرۇلسا ئۇيغۇردا بىر چاقىرىق ياڭرايدۇ، بىر ھاياجان كۆتۈرۈلۈپ قانلارنى قىزىپ تۇرىدۇ. 15 ـ ئاۋغۇستتىن بۇيان تالبانلىقنىڭ كابۇلنى كونترول قىلىشى مۇھاجىرەتتە يېڭى بىر ھاياجانغا پىلتا بولۇۋاتىدۇ. تالبانغا ئالقىشلار، ئافغانىستانغا چاقىرىقلار تەبلىغچى تىللاردا داستان بولۇۋاتىدۇ. ئۇيغۇرلاردىن تۈركىيەدە تۇرۇشلۇق بىر جامائەت ئەربابى بۇنى تالبانلىقنىڭ ئافغانىستاننى فەتىھ قىلغانلىقى دەپ مۇئەييەنلەشتۈردى. يەنە بىر ئۆلىما بۇ «ئافغانىستان ئىسلام ئەمىرلىكىنىڭ ئەسلىگە كەلگەنلىكى»نى تەبرىكلىدى. دىققەتكە سازاۋەركى، تۈركىيەدە دىندار ئا ك پ ئاتامانلىرى ئۇيغۇر ئەربابلاردەك تالبانىنى تەبرىكلىمىدى. ھەتتا جۇمھۇر رەئىس ئەردوغانمۇ تالبانىنى نە تەبرىكلىمىدى، نە تەستىقلىمىدى.

تالبانلىقنىڭ كابۇلنى كونترول قىلىشى خىتاينى ھاياجانغا سالدى. خىتاي بۇنى تالبانلىقنىڭ ئامېرىكا ئۈستىدىن قازانغان غەلىبىسى قىلىپ مۇئەييەنلەشتۈردى. خىتاي بۇ ئىسلام ئەمىرلىكىنى ئېتىراپ قىلىشقا ھازىرلىنىپلا قالماي دۇنيانى بۇ «رېئاللىقنى ئېتىراپ قىلىشقا» چاقىردى. پاكىستانلىق سىياسىي ۋە دىنىي سەرخىللارنىڭ كۆپىي كۈتۈلگەندەك خىتاينىڭ مەيداننى تەكرارلىدى، ئەمما تۈمەنلىگەن ئافغان كۆچمەننى چېگرادا توسۇۋالدى. تۈركىيەدە تالبانلىقنىڭ غەلىبىسىدىن ئەڭ ھاياجانلانغىنى داڭلىق تۈرك ئۆلىمالار ئەمەس، بەلكى دىنسىز

كوممۇنىستلار بولدى. هاياتى ئىسلام، ئۇيغۇر دۇشمەنلىكى بىلەن ئۆتكەن خىتايپەرەس دوغۇ پېرىنچەك تالبانىنى ئامېرىكا جاھانگىرلىكىنى يەڭگەن قۇتقۇزغۇچى قەھرىمانغا چىقاردى. ئۇ تالبان ھەرىكىتىنى مۇستاپا كامال ئاتاتۈركنىڭ ھەرىكىتىگە ئوخشاتتى.

تالبان 1996 ـ يىلى ئافغانىستان ئىسلام ئەمىرلىكىنى قۇرغاندا، ئۇيغۇردا كۈچلۈك ھاياجان مەيدانغا كەلگەن بولۇپ، بىر قىسىم ياشلار تالبانغا قېتىلغان. تۈركىستان ئىسلام پارتىيەسىمۇ ھەسەن مەخسۇمنىڭ باشچىلىقىدا بۇ ئەلدە بازا قۇرغان. بۇ ئەمىرلىك ئۇيغۇرنى يېنىغا تارتىپ، مەشىققە سالغان بىلەن، 1997 ـ يىلى «5 ـ فېۋرال غۇلجا قىرغىنچىلىقى» ھەققىدە ھېچبىر بايانات ئېلان قىلمىغان. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇيغۇرنىڭ ھاياجانلىق ئافغانىستان قەدىمى غۇلجا باغلىرىدىن ئافغان تاغلىرىغا يەتكەن. 2001 ـ يىلدىكى «11 ـ سېنتەبىر ۋەقەسى»دە ئافغانىستاندىن قاچقان ئۇيغۇر ياشلار پاكىستاندا تالبانلار بىلەن تۇتقۇن قىلىندى. بۇ ئۇيغۇرنى خەلقئارا تېررورلۇق بىلەن باغلايدىغانغا باھانە بولغان. ئەپسۇس، تالبان 2009 ـ يىلدىكى «5 ـ ئىيۇل ئۇرۇمچى قىرغىنچىلىقى»دا خىتايغا ھېچبىر نارازىلىق، ئۇيغۇرغا ھېچبىر ھېسداشلىق بىلدۈرمىگەن بىلەن، ئۇلار يەنىلا جىھادچان ئۇيغۇر ياشلارغا ئۈلگە بولۇپ كەلدى.

2014 ـ يىلى ئىيۇندا ئىراق ۋە سۇرىيەنىڭ بىر قىسمىدا ئىسلام خەلىپىلىكى ئېلان قىلىندى. بۇ خىتاينىڭ كۈنلۈكى يېرىم سائەتلىك «مەملىكەت خەۋەرلىرى ۋە خەلقئارا خەۋەرلەر» پروگراممىسىدا ھەر كۈنى دېگۈدەك تارقىتىلدى. بولۇپمۇ بۇ خەلىپىلىك كونترول قىلغان رايونلارنىڭ يېشىل رەڭدە كۆرسىتىلىشى مەندار ئىدى. بۇ ئۇرۇشتا ئامېرىكا قوللاۋاتقان ئىراق ھۆكۈمىتى ۋە كوردىستاننىڭ

تەھدىتكە ئۇچرىشى خىتاينى ئاجايىپ مەمنۇن قىلغاندەك تۇراتتى. بۇ خەلىپىلىك قازانغان زەپەرلەرنىڭ ئۇيغۇرلار ئارىسىدا يەنە بىر ھاياجانغا تۇتۇرۇق بولغانلىقىنى كامېرلارنى تولدۇرۇۋاتقان ئۇيغۇر ياشلارنىڭ سانىدىن بىلگەن بولدۇم. سىياسىي جىنايەت بىلەن كېسىلىپ كەتكەن قاھار ئىسىملىك تىك قۇدۇقلۇق بىر ياشنىڭ قاماقتا ماڭا ئېيتىپ بېرىشىچە، شۇ چاغدا 17 مىڭدىن ئارتۇق ئۇيغۇر ئىسلام دۆلىتىگە «ھىجرەت» سەپىرىگە ئاتلانغان ئىكەن. قاماقتىن چىقىپ بايقىسام «ھىجرەت، جىھاد، ئىسلام دۆلىتى» دېگەن سۆزلەر ياڭراپ، كىشىلەر ئائىلە بوينىچە ھىجرەتكە سەپەر قىپتۇ. تورلاردا دەرسلەر سۆزلىنىپ دەرسخانىلار قۇرۇلۇپ كېتىپتۇ. خىتاي سۇرىيەدىن قايتۇرۇپ كەلگەن جىھادچى ئەر ـ ئاياللارنى تۆۋە قىلدۇرۇپ دۇنياغا سازايى قىپتۇ. مانا شۇ باھانە بىلەن خىتاي نەچچە مىليونلىغان ئۇيغۇرنى لاگېرلارغا قامىدى.

2011 ـ يىلى باشلانغان سۇرىيە ئۇرۇشىغا ئۇيغۇرلار ئافغانىستاندىن كېلىپ قاتناشقاندىن باشقا كۆپىنچە تۈركىيەدىن بېرىپ ئىشتىراك قىلغان. بۇ قوراللىق كۈچكە قېتىلغان ئۇيغۇرلارنىڭ سانى ھازىرچە ئېنىق بولمىسىمۇ، ئەمما شېھىت بولغانلارنىڭ سانىنى قەيسەرىدىكى شەرقىي تۈركىستان مەدەنىيەت ۋە ھەمكارلىق تەشكىلاتى بەش مىڭدىن ئارتۇق دەپ مۆلچەر قىلىدۇ. بۇ دېگەنلىك ئالتاي شەھىرىدىكى ئۇيغۇر نوپۇسىنىڭ بارى چىقىم بولغانغا باراۋەر. ئافغانىستانغا ھىجرەت باشلانغاندىن بۇيان بۇگۈنگە قەدەر شېھىت بولغان ئۇيغۇرنىڭ ئومۇمىي سانى ئېنىق ئەمەس. بۇ ھەقتە بىر تەتقىقاتمۇ يوق. پەقەت ئۇرۇشقا ئىشتىراك قىلغانلار ھەققىدە ئىگىسىز رىۋايەتلەر بار.

2014 ـ يىلى سۇرىيەگە بارغان ئۇيغۇرلار تۈركىيە ۋە ئافغانىستاندىنلا ئەمەس، ئۇ تەرىپى كانادادىن بۇ تەرىپى

یاۋروپاغىچە بولغان تەرەققىياتلىق ئەللەردىنمۇ بار ئىكەن. بېلگىيەدىن ھىجرەت قىلىپ يوقاپ كەتكەن غۇلجىلىق ئىككى ئۇيغۇر بار ئىكەن. بۇلارنىڭ بىرى مۇخپۇل ماخمۇت. بېلگىيە ساقچى دائىرىلىرى ئۇنىڭ سۈرىيەدە چىقىم بولغانلىقىنى دەللىلىدى. مۇخپۇل ئاۋۋال تۈركىيەگە ئائىلە بويىچە سایاھەتكە كەتكەن. ئۇ يەردە ۋەتەندىن چىققان ئاتا ـ ئانىسى بىلەن ئۇچراشقان. ئۇنىڭ ئىككى سەبىي بالىسى قوشۇلغان بىر جەمەت ھىجرەتكە ئاتلىنىپ سۈرىيەدە پۈتۈنلەي شىبھەت بولغان. مۇخپۇل ماخمۇتنىڭ رەسمى ھېلىمۇ فېيسبۇكتا تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ چېنىققان، جۇشقۇن، مەغرۇر تۇرىقى، ئورتاقلاشقان قىزغىن مەزمۇنلىرى كىشىنىڭ مەستلىكىنى كەلتۈرىدۇ. ئۇنىڭ پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىنى پۈتكۈزگەنلىكى، يەرلىك تىلدىن باشقا ئېنگلىزچە بىلىدىغانلىقىغا قاراپ ئۇنى ئۇنداق يەرلەرگە كېتىدۇ، دەپ ئويلايدىغانلار مەنچە ئاز چىقىشى كېرەك. ئەمما ئۇ كەتتى، تېخى ئۆزىلا ئەمەس بىر جەمەتنى باشلاپ كەتتى.

بەلكىم مۇخپۇل ماخمۇتنىڭ ھاياتىدا بىر خىتاي قاتىلنىڭ يۈزىگە تۈكۈرگۈسى بار بولغىدى، خىتاي ئەلچىخانىسىغا بىر پالاق تۇخۇم ئېتىپ پۇخادىن چىققۇسى بار بولغىدى. 2017 ـ يىلدىن كېيىنكى ئومۇمىي تۇنقۇنغا قارشى مەيدانغا چىقىپ شاھىت بولغۇسى بار بولغىدى. ئېكراندا خىتاي زالىمغا قادىلىپ تۇرۇپ «ھەي قىرغىنچى خىتاي مانا مەن ئۇيغۇر، مىللىتىمنى تۇتتۇڭ، مېنى تۇتالمايسەن، خەلقىمنى قامىدىڭ، ئاۋازىمنى بوغالمايسەن، زېمىنىمنى بېسىۋالغان بىلەن ۋىجدانىمنى بويسۇندۇرالمايسەن!» دېگۈسى بار بولغىدى. ئۇنىڭ شۇنداق بىر مەردانە قامەتنى، شۇنداق غەيۇرانە سىياقنى، شۇنداق بىر گۈزەل خاتىرىنى ئېكرانلاردا مەڭگۈلۈك قالدۇرۇش ئارزۇسى بار بولغىدى. ئەمما ئۇنىڭ بالام دەيدىغان ئاتا ـ ئانىسىمۇ، دادام

دەیدىغان بالىسىمۇ، ئېرىم دەيدىغان ئايالىمۇ يوق! ئۇنىڭ ئۆزى سۆيگەن تۇپراقتا قەبرىسى يوق.

1996 ـ يىلى باشلانغان ئىسلامى ھاكىمىيەتلەرگە بەيئەت قىلىش، سەپەر قىلىش، شۇلارنىڭ قوينىدا ھەرىكەت قىلىش چاقىرىقىغا 25 يىل بوپتۇ. بۇ قىزغىنلىقنىڭ ئىسمى ھېلى ئىسلام ئەمىرلىكى، ھېلى ئىسلام دۆلتى بولۇپ ئۆزگىرىپ تۇردى. بۇ نۆۋەت تالىباننىڭ ئافغانىستانغا ھاكىم بولۇشى، تۈركىيەنىڭ ئافغانىستاندىن كېلىدىغان، سۈرىيەگە كېتىدىغان كۆچمەنلەرگە ئىشكنى پۈتۈنلەي تاقىماسلىقى، كىرىپ ـ چىقىشلارنى نىسبەتەن قولايلاشتۇرغانلىقى مەلۇم. بۇ تۈركىيەدىكى ئۇيغۇرلار ئىچىدە ئەۋج ئالغان ئافغانىستان قىزغىنلىقىنىڭ سىرىنى يەشمەكتە. ئەگەر بۇ قىزغىنلىققا ئوت كەتسە پۈتۈن دۇنيادىكى، بولۇپمۇ تۈركىيە ۋە ئوتتۇرا ئاسىيادا ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلار كۆيىدۇ. يا نورمال ئىقامەت ئالالماي، پاسپورتىنى يېڭىلىيالماي، يا خىتايغا كېتەلمەي، ئۇنى ئاز دەپ تىرىكچىلىكىنىڭ ئاچچىقىدا يا بىرنى ئىككى ئېتەلمەي تۇرۇۋاتقان ئۇيغۇر بۇ يالقۇننىڭ پەرۋانىلىرىگە ئايلانماي قالمايدۇ. خىتاي بۇ ئوتنى تېخىمۇ پۈۋلەپ، ۋەتەندە قامالغان 3 مىليون ئۇيغۇرنى بۇ ئوتتا كۆيۈشتىن قۇتقۇزۇپ قالغان شاپائەتچىگە ئايلىنىدۇ.

مۇھاجىرەتتىكى ئىسلام ھاكىمىيىتىگە دەۋەت قىلىدىغان 25 يىللىق چاقىرىق ئۇيغۇر ئۇچۇن ئۆلۈم تارتىلىدىغان كۆرۈنمەس بىر تۈگمەنگە ئوخشاپتۇ. ئۇيغۇر چەتئەللەردە چۆرگۈلەۋاتقان ئۆلۈم تۈگمىنىگە ئۈگۈت بولغىلى 25 يىل بوپتۇ. بۇ يىللاردا تۈگمەننىڭ ئورنى ۋە ئىسمى ئۆزگەردى، ئەمما ئۇيغۇرنى دەم تارتىدىغان نورى، ئېزىپ ئۇن قىلىدىغان تاشلىرى ھېچ ئۆزگەرمىدى. تۈگمەنگە ئۈگۈت كەملىگەن ھامان بىرى تۈگمەننىڭ ئۆگزىسىگە چىقىپ

بۇرغا چالىدۇ. بۇرغا ئاۋازى ياڭرىغان ھامان ئۇيغۇرنىڭ ئىچىدىن ياڭراق، چىرقىراق ۋە خىرىلداق ئاۋازلاردا تەڭكەش قىلىدىغانلار چىقىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۆلۈمنى مۇقەددەسلەشتۈرگەن، ئۆلۈمنىڭ ھەممىنى ھەل قىلىدىغان سېھرى، قۇدرىتى ۋە كارامەتلىرى تەشەببۇس قىلىنغان، ئادەمنى ئېلىۋاتقان ھەر بىر نەپەستىن نومۇس قىلىپ يېرىلىپ كەتكىدەك ھالغا كەلتۈرۈپ قويىدىغان ئايەتلەر نەقىل قىلىنىپ تەبلىغلەر سۆزلىنىدۇ. ئۆلۈم بازىرى ئاۋات بولىدۇ، ئەمما تەبلىغچىلەر ئۆلمەيدۇ، جان بەرگەن شېھىتلەرنىڭ سانىمۇ ئېلىنمايدۇ، ئىسىمىمۇ خاتىرىلەنمەيدۇ. ۋەتەن ئۈچۈن، دىن ئۈچۈن جان بەرگەن شۇنچە كۆپ شېھىت ئىنسان ئەمەس سانىمۇ بولالمايدۇ. يەنە زادى قانچە ئۇيغۇر ئۆلسە بۇ مىللەتنى ئەزگەن زۇلۇمنىڭ، ھالاكەتلىك چاقىرىقىنىڭ ئۆلىدىغانلىقىنى ھېچكىم تەبلىغ قىلمايدۇ.

بىر ھەرىكەت ئۈچۈن 25 يىل ئاز ۋاقىت ئەمەس. بۇ جەريياندا ئايىقى ئۈزۈلمىگەن مەغلۇبىيەتلىك، ھالاكەتلىك چاقىرىقتىن ئىبرەت ئېلىنىشى كېرەك. قەدىمكى ئىسلام ئالىمى ئەللامە زەمەخشەرى «بۇ دۇنيا ئىبرەت بىلەن تولغان شۇنداقلا ئىبرەت ئالمىغۇچىلارنىڭ كۆز ياشلىرى بىلەنمۇ تولغان» دەيدۇ. ئۇيغۇرلار مۇھاجىرەتتە جىھادچىلىق ئەمەلىيىتى ۋە مائارىپى بىلەن بىلەن شۇغۇللانغان بۇ 25 يىل خىتاي كومپارتىيەسىنىڭ قۇرۇلۇپ خىتاينى تىزگىنلىگەش ئۈچۈن كەتكەن ۋاقىتقا توغرا كېلىدۇ. 13 خىتاي زىيالىي يۈز يىل بۇرۇن گېرمانىيەدە پەيدا بولغان ناتونۇش بىر ئىدىيەنى، مىللىتىگە پۈتۈنلەي يات بىر ئېتىقادنى قورال قىلىپ 25 يىلدا غەلبە قىلغان. بۇنىڭ ئەكسىچە ئۆز خەلقى جېنىنى بېرىدىغان بىر ھەق دىن بىلەن قوراللانغان بىر بۆلۈك ئۇيغۇر 25 يىلدىن بۇيان ئوخشاش چاقىرىققا ئەگىشىپ سەرسان. ئۇلار كۆرەشنى تېخى باشلاپ بولالماي توختاۋسىز

تەييارلىق قىلىپ ئوق يەپ شىبھىت بولۇش ۋە شىبھىتلىقنى تەرغىب قىلىشتىن باشقا خىتاينىڭ چېگراسىغا قارىتىپ بىر پاي ئوق ئېتىپ باقمىغان بولسا، بۇنىڭدىكى ئىبرەتنى، دەرسنى، ساۋاقنى ئويلاپ كۆرۈش كېرەك. مەغلۇبىيەتلىك چاقىرىقتىن ساۋاق ئالماي مەغلۇبىيەتلىك يولنى، مۇقەددەسلەشكەن ئۆلۈمنى سەۋدايىلارچە تەرغىب قىلىشنىڭ خىتاينىڭ تۈكىنى تەۋرىتەلمەيدىغانلىقى، ئىزچىل خىتاينىڭ پايدىسىغا ئۇيغۇرنىڭ زىيىنىغا بولۇۋاتقانلىقنى ئېتىراپ قىلىش كېرەك. بۇنداق چاقىرىقلارنى توختماي يېڭىلاپ چىقارغۇچىلارنىڭ ئۇيغۇرنىڭ پەريادىغا گاس بولغان بىلەن، خىتايغا ھەمتاۋاقلىقى كور بولمىغان ئەقىللەرگە ئايدىڭ بولۇشى كېرەك.

ئۇيغۇر تاريخدا يىراقتىكى موللا

ئۇيغۇردا «يېقىندىكى موللا بار موللا، يىراقتىكى موللا داموللا» دېگەن بىر ماقال بار. بۇ ئۇيغۇرلارنىڭ دىنىي جەھەتتە يىراقتىكى موللا ئۆلىمالارغا بەكرەك ئېتىبار قىلىدىغانلىقى، مەسىلىگە يولۇققاندا ئۇلار يازغان كىتاب، تەپسىر ۋە تەلىملىرىگە بەكرەك ئەھمىيەت بېرىدىغانلىقىغا قارىتىلغان. بۇنداق مايىللىق ئۆزىنىڭ جېدىلىگە ياتتىن ئارىچى ئىزدەش، ئۆزىنىڭ دەردىگە ياتتىن دەرمان ئىزدەش، ئۆزى يولۇققان چاتاقنىڭ چارىسىنى ياتنىڭ تەدبىرىدىن ئىزدەش قاتارلىق جەھەتلەردە ئىپادىلىنىدۇ. بۇنى زاغرا تىل بىلەن چۈشەندۈرسەك، ئۆرۈك يەپ ئاغرىغان ئۇيغۇرغا خورما يەپ ئاغرىغان ئەرەبكە ياسالغان دورىنى بەكرەك راۋا كۆرگەنگە ئوخشايدۇ. ئەمەلىيەتتە بۇ ھادىسە بىزگە قوشنا ياشايدىغان تۇڭگان مۇسۇلمانلاردىمۇ مەۋجۇت بولۇپ، بىزدىن باشقا يەنە بېنگال، ئافغان ۋە پاكىستان مۇسۇلمانلىرىدىمۇ يۇقىرىقى ھادىسە مەۋجۇت ئىكەن.

ئۇيغۇردا ئۆزىدىن چىققاننى ئېتىراپ قىلماي ياتقا مايىللىق بىلدۈرۈش مەسىلىسى دىنىي مەسىلىلەردە كۆپرەك كۆرۈلگەندىن باشقا، سىياسىي، ئەدلىيە ساھەلەردىمۇ ئۆز ئىپادىسىنى كۆرسىتىپ كەلگەن. ھەتتا بۇ ھادىسە چەتئەللىك تەتقىقاتچىلار ۋە سىياسىيونلارنىڭمۇ دىققىتىنى تارتقان. 1900 ـ يىللاردىن كېيىن ۋەتىنىمىز زىيارەتتە بولغان غەربلىك، رۇس ۋە ياپونىيەلىك تەتقىقاتچىلار ساياھەت خاتىرىلىرىدە بۇ ھەقتە تەپسىلىي خاتىرە قالدۇرغان. ياپونلۇق تەتقىقاتچىلار قالدۇرغان بىر خاتىرىدە

ئېيتىلىشىچە، ئۇيغۇرنىڭ جەنۇبىدىكى يەركەنتتە خاماندا تالاش ـ تارتىشقا چۈشكەن ئىككى تەرەپ زىددىيەتنى ئايرىشتا ياپونلۇق سەييياھانى ھۆكۈم قىلىشقا تەكلىپ قىلغان. بۇنداق مساللار سايياھەتنامىلەردە خېلى كۆپ.

ئۇيغۇردىكى ئۆزىدىن چىققاندىن تەزگىنىپ يانىنى قوبۇل قىلىش تارىختىمۇ ئىزىنى قالدۇرغان. مەسىلەن، 1860 ـ يىللاردا ئۇيغۇرلارنىڭ مىللەت بوينىچە چىڭ ئىمپېرىيەسىگە قارشى ئىنقىلابى پارتلىغان. شىمالدا غۇلجىنى پايتەخت قىلغان ئىلى سۇلتانلىقى، جەنۇبتا قەشقەر، خوتەن ۋە كۇچانى پايتەخت قىلغان يەرلىك ھاكىمىيەتلەر قۇرۇلغان. بىر ـ بىرىنى ئېتىراپ قىلمىغان بۇ ھاكىمىيەتلەر قوقان خانلىقىنىڭ ۋەكىلى ياقۇپ بەگ تەرىپىدىن بىرلىككە كەلتۈرۈلگەن. ئىلى سۇلتانلىقىنىڭ ئاغدۇرۇلىشىدىمۇ سىرتتىن كەلگەن مەھمۇت ئىسىملىك بىر مولليىنىڭ ھەربىي، ھاكىمىيەت ئىشلىرىغا چات كىرىپ ئەلنى قالايمىقان قىلىشى مۇھىم رول ئوينىغان. شۇ چاغدا ئىنقىلابقا قان تۆككەن شائىر مولا بىلال ياتتىن كەلگەن مەھمۇت پوچىدەك ئېتىراپقا ئېرىشەلمىگەن.

ئۇيغۇردا ئۆزىدىن چىققانىنى ئېتىراپ قىلماسلىق خاھىشى 1940 ـ يىللاردا سوۋېت ھاكىمىيىتىنىڭمۇ دىققىتىنى تارتقان. رۇسلار ئۇيغۇردىكى بۇ خاھىشتىن ئۆز مەنپەئەتى ئۈچۈن تولۇق پايدىلانغان. مەسىلەن، ئۇلار 1944 ـ يىلدىكى مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىمىزغا سىرتتىن كەلگەن بىر مولا كىشىنى يۆلەپ چىقارغان. بۇ كىشى ئوتتۇرا ئاسىيادىن غۇلجىغا كەلگەنگە ئون يىل بولمىغان ئېلىخان تۆرە ئىدى.

ئۇيغۇردا 16 ـ ئەسىردىن بۇيان كەلگۈندى ئېقىملارنىڭ قۇربانى بولۇش، يات خوجا ۋە مولىلارنىڭ قانلىق تۈگمىنىگە ئۇگۇت بولۇش پاجىئەلىك ئاقىۋەتلەر بىلەن داۋام قىلىپ كەلدى.

شۇ سەۋەبتىن دىن سۈيىئىستېمال قىلىنىپ ئىقتىسادىي، سىياسىي ۋە مەدەنىيەت ۋەيرانچىلىقى يۈز بېرىپ كېلىۋاتىدۇ. كەلگۈندى ئاپاق خوجىدىن كېيىنكى خوجىلار دىننى چاپان قىلىپ كىيىپ ۋەتىنىمىزگە تاجاۋۇزچى باشلاپ كېلىشتە، ئىچكى قىرغىنچىلىق قوزغاشتا، دىنىي زىددىيەت تېرىشتا، ئۇيغۇرنى ماكانسىز، ۋەتەنسىز، مىللەتسىز، تەركىدۇنيا، نامرات، جاھىل، نادان سالتاڭلاردىن قىلىشتا بىر - بىرى بىلەن بەسلەشكەن. ئەمما خەلقىمىز ئۇلارنىڭ ئاغزىدىن تۆكۈلۈۋاتقان ئاللاھنىڭ كالامىنى ئۇلۇغ بىلگەنلىكى ئۈچۈنلا ئۇلارغا 300 يىل ئالدانغان. بۇنداق ئالدىنىش سۈرىيەدىن خەلىپە ئىزدەش دولقۇنىدا يەنە بىر قېتىم تەكرارلاندى.

يىراقلاردىن كېلىپ دىن بىلەن، ئاللاھنىڭ ئايەتلىرى بىلەن ئۇيغۇرنى ئالدىغانلار پۇلنى ۋاستە قىلمىغان، ھوقۇقنى ۋاستە قىلمىغان، بەلكى دىننى ۋاستە قىلغان. شۇ دەۋرىدىكى ئۇيغۇردىن چىققان ئاقىللار، زەدارلار، ئۆلىمالار بۇلارنى بىلىپ تۇرۇپ چاۋاك ئۈچۈن، تاۋاق ئۈچۈن، يالاق ئۈچۈن سۈكۈت قىلغان. 2011 - يىلدىن بۇيان مىڭلىغان ئۇيغۇرنى سۈرىيەدىكى خەلىپىلىككە باشلاپ خاراب قىلغانلارمۇ دىننى ۋاستە قىلدى. ھازىر سۈرىيەدىكى ئەلھولدا ئەسىرلىكتە تۇرۇۋاتقان 400 دىن ئارتۇق ئۇيغۇر ئايال ۋە 1200 دىن ئارتۇق ئۇيغۇر بالىنىڭ يات تۇپراقلاردا خار - زار بولۇشىغا خىتاي جىنايەتچى سەۋەبكار، ئەمما خىتاي ئۇلارنى قولىدىن يېتىلەپ تېررورچىلارنىڭ سېپىگە ئاپىرىپ قويمىدى، يەنە شۇ دىنساتارلار ئالداپ كەتتى.

مەن سەئىدىيە خانلىقى زامانىدا پايتەخت ياركەنتكە كېلىپ سۇلتان ئابدۇرەشىدخاننى مۇرىت قىلغان «خوجا مۇھەممەت شەرىف بۇزرۇكۋار»نى ماختاپ داستان يازغان مۇھەممەت

سىدىق زەللىلى ھەققىدە ماگىسترلىق ماقالىسى يازغان. بۇنىڭ ئۈچۈن يەكەنگە بېرىپ تەكشۈرۈشمۇ قىلغان. ئابدۇرەشىدخان ياتقان قەبرىنىڭ يېنىدا «دىن ئۈچۈن، ئاللاھ ئۈچۈن» دەپ تىلەمچىلىك قىلىۋاتقان كىشىلەرنى كۆرۈپ، خوجا ـ ئىشانلارغا چوقۇنۇشنىڭ ئۇيغۇرىدىكى مەرەزلىرى ھەققىدە چوڭقۇر خىياللارغا غەرق بولغانىدىم. شۇ خوجىلار دەۋرىدە ياشىغان شائىرىمىز مۇھەممەت سىدىق زەللىمۇ بۇ كەلگۈندى خوجىنى پىر ـ ئەۋلىيا قىلىپ ماختاپ كۆككە كۆتۈرگەن.

بۇگۈنكى ئۇيغۇر ئاقىللار تارىختىن ئىبرەت ئېلىشى، سىياسەتچىدىن كېلىۋاتقان يالاققا، بايلاردىن كېلىۋاتقان تاۋاققا، بىلمەس ئاۋامدىن ئاڭلانغان چاۋاكقا مەستانە بولۇپ ھەقنى يوشۇرماسلىقى، ھەق سۆزنى بۇرمىلىماسلىقى، ھەقىقەتتىن ۋاز كەچمەسلىكى كېرەك. دىنىمىزنىڭ ۋاستىگە، ئەپسۇنغا، جان باقىدىغان ھۇنەرگە ئايلىنىپ قالماسلىقى ئۈچۈن، دىننى دىنساتار دۇكاندارلارنىڭ قولىدىن تارتىپ ئېلىپ باغرىمىزغا تېڭىشىمىز، ئۆزىمىزنىڭ روھىغا ئايلاندۇرۇشىمىز كېرەك. ئالەملەرنىڭ رەببىنى يات ئىقلىمدىن كەلگەن موللامنىڭ ۋە ئۇلارنىڭ يەرلىك چاپارمەنلىرىنىڭ چۈشەندۈرۈشلىرىگە تاشلاپ بەرمەسلىك كېرەك. دىن پەقەت موللامنىڭ ئەمەس مېنىڭمۇ دىنىم، ئاللاھ موللامنىڭلا ئەمەس مېنىڭمۇ رەببىم دېيەلىشىمىز كېرەك.

يات تۈپراقلاردىكى دۆلەتلەر ئارا جېدەللەرگە ۋاستە قىلىنىۋاتقان، سىياسىيلاشقان، غەربكە، دېموكراتىيەگە، تەرەققىياتقا قارىشى قورال ھالىتىگە كەلگەن دىنغا <ياق> دېيەلىشىمىز كېرەك. ئۆزىمىز ئالدى بىلەن كىشىلەر مەسچىتكە، كىتابلارغا بەند قىلغان زاتنى، يەنى ئاللاھىمىزنى قەلبىمىزدىكى زات دېيەلىشىمىز، ئاللاھنىڭ ئۆزىمىزنىڭ ئىكەنلىكىگە، ئۇنىڭ مۇقەددەس، ھېچكىمگە ناھەق

ئازار بەرمەيدىغان، ھېچ نەرسىگە بەدەل قىلنمايدىغان، ھېچ نەرسىگە ۋاستە قىلنمايدىغان ئاللاھىمىز ئىكەنلىكىگە ئىشىنىشىمىز، دىندىكى پەتىۋانى ئۆزىمىزنىڭمۇ قۇرئاندىن بىلەلەيدىغان پەتىۋا، قۇرئاندىكى ھۆكۈمنى ئۆزىمىزنىڭ تاپالايدىغان ھۆكۈم دەپ بىلىشىمىز كېرەك.

ياتتىن پەتىۋا كۈتۈشتىن، قەلبىدىكى تۇيغۇغا سىرتتىن مەلھەم ئىزدەشتىن ئەقىلگە مۇراجىئەت قىلىشقا، قۇرئانغا ئىلتىماس قىلىشقا كۆچۈش كېرەك. ياتتىن ھۆكۈم سوراشنىڭ ئورنىغا ئاللاھ چۈشۈرگەن قۇرئاندىن ئاڭلاشقا، ئاللاھنىڭ دىنىنى قۇرئاندىكى سۈننەتتىن باشقىدىن ئىزدەشكە خاتىمە بېرىش كېرەك. ئاللاھنىڭ دىنىغا كىرىپ بولدى قىلىش، ئىنساننىڭ دىنىغا كىرىپ، ئىنساننىڭ پېشىنى سۆيۈشكە خاتىمە بېرىشىمىز كېرەك. مانا بۇ ئابدۇقادىر داموللام، ئابدۇخالىق ئۇيغۇر، مەمتىلى ئەپەندى باشلىغان سائادەت يولى. سائادەتنى تاللامدۇق ياكى تاريختىن قالغان، ياتتىن كەلگەن جاھالەتكە قۇل بولۇپ توختىماي خاتالىششىنى مىللىي ئەنئەنىگە ئايلاندۇرامدۇق ئەقىل ئىگىلىرىگە ھاۋاله.

كىشىلەرنى دىن بىلەن ئالدايدىغانلارنىڭ كۆپ بولۇشى ۋە بۇنداق ئالدامچىلىقنىڭ تاريخىمىزدا ۋە بۈگۈنىمىزدە توختىماي يۈز بېرىشى ئەنئەنىگە ئايلانغان نادانلىقتىن مەنبەلەنگەن. نادانلار دىن دەۋالغان نادانلىق گۇمانلارغا، سوئاللارغا، ئىنكارلارغا ئوچۇق ئەمەس. بۇ دىنساتارلارغا تېپىلغۇسىز پۇرسەت بەخش ئېتىدۇ. مەسىلەن، بىر ئادەمنى بىگۇناھ ئۆلتۈرۈش پۈتكۈل ئىنسانلارنى ئۆلتۈرگەنگە باراۋەر ئېغىر گۇناھ. بۇ قۇرئاننىڭ ھۆكمى، ئەمما ئۆزىنى مۇسۇلمانلارنىڭ خوجىسى، ئالىمى دېگەن كەلگۈندى خوجىلار جەمەتى ۋەتىنىمىزدە قاندىن تۈگمەن چۆرۈش، كاللا مۇنارى قاتۇرۇش بىلەن مەشھۇر بولغان. ئۇيغۇرلار نېمە ئۈچۈن

سوئال قويمغان؟ سەۋەبى ئۇلار شۇ قاتىللىقىغا دىنىي تون كىيدۈرگەن، ئۆلتۈرۈلگەنلەرنى دىننىڭ دۈشمنى، مەزھەپنىڭ ساتقۇنلىرىغا چىقارغان... شۇ ھۆكۈملەر ئەگەر دىننى، ئايەتنى ۋاستە قىلىپ چىقىرىلمىغان بولسا كىشىلەر سورىشى، گۇمان قىلىشى ھەتتا ھۆكۈمنى ئىنكار قىلىشى مۇمكىن ئىدى. بۇنداق ئالدامچىلىقلارنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن دىننىڭ ھۆكمىنى ئۆزىنى مۇسۇلمان دەپ قارىغان كىشى قۇرئاندىن ئوقۇپ ياخشى بىلىشى، ئاللاھ چۈشۈرگەن ھۆكۈمدىن باشقىدىن گۇمان قىلىشى، دىننى دىنساتارلارغا كۆتۈرە بەرمەسلىكى كېرەك. بىر مۇسۇلمان ئەگەر دىنغا ئەمەس دىنساتارلارغا ئەگەشسە، قۇرئانغا ئەمەس ئىنسانغا باش ئەگسە يات موللاملار ۋە خوجىلار پەيدا قىلغان جاھالەت ئۇزۇلمەيدۇ. شۇڭا ئالدىماسلىق ئۈچۈن كىشىلەر دىننى مەلۇم تەبىقىنىڭ مونوپوللۇقىغا تاشلاپ بەرمەستىن ئۆزلىرىمۇ ئەسلى مەنبەدىن ئۆگىنىشى، ئىچكىلەشتۈرۈشى، روھىيلاشتۇرۇشى كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار دىندىكى ئاساسى پىرىنسىپ ۋە ئاساسى ئۇقۇملارنى باشقىلارنى ئۆلچەيدىغان مىزان ئەمەس ئۆزىنىڭ ۋىجدانىنى ئۆلچەيدىغان تارازا قىلىشى كېرەك.

ئۇيغۇردا سىرتتىن ئەۋلىيا تەكلىپ قىلىش، بۇيرۇق ئىزدەش، پەتىۋا سوراش ۋە ئازاد قىلغۇچى كۈتۈشتەك بۇنداق جاھالەتچىلىكنىڭ تەكرار يۈز بەرگەنلىكىدىن ئەتراپلىق خۇلاسە چىقىرىلىشى كېرەك. ياتقا چوقۇنۇش دېيىشكە بولىدىغان، دائىم سىرتتىن پەتىۋا، بۇيرۇق، تەلىم كۈتىدىغان بۇ خاھىشنىڭ تېگىدە نادانلىق ياتىدۇ. نادانلىق دېگەنلىك بىلمەسلىككە قارىتىلغان. بىلمەسلىكنىڭ بېشى ئۆزىنىڭ ئۇيغۇرلۇقىنى بىلمەسلىك، ئۆزىنىڭ تارىخىنى بىلمەسلىك، ئاتا ـ بوۋىسى قالدۇرغان ساۋاقلاردىن بىخەۋەر قېلىش بىلەن باشلىنىدۇ. نادانلىق جاھالەتنىڭ مەنبەسى. نادانلار تارىخنى بىلمىگەنلىكى ئۈچۈن ئۆزىنى نەچچە

مىڭ يىللىق تارىخنىڭ، تارىختا ئۆتكەن ئەجداد، بولغان شانلىق ۋەقە ھەمدە پاجىئەلىك ھادىسىلەرنىڭ ھەقدارى دەپ قارىمايدۇ. بۇلاردىن چىققان يەكۈنلەرنى ھاياتىغا ئۈلگە قىلمايدۇ.

مولا سىرتتىن مۇرىت بىزدىن، قوماندان ياتتىن ئەسكەر بىزدىن، ھۆكۈمران سىرتتىن پۇقرا بىزدىن بولىدىغان بۇ خاھىش بۇگۈنىمىزگە مىراس قالدىمۇ؟ مىراس قالغۇزماسلىق ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەك؟ ئەلۋەتتە، ئالدى بىلەن تارىخنى ئەستايىدىل خۇلاسە قىلىش، تارىخى تەجرىبە ـ ساۋاقلارنى ئومۇملاشتۇرۇش، مىللەتتە ئەجدادىغا سادىق بولىدىغان، ئەمما ئەجدادىنىڭ خاتالىقىنى ھىمايە قىلمايدىغان، تارىختىكى سەۋەنلىكلەردىن ئىبرەت ئالىدىغان ئاڭ شەكىللىنىشى، شەكىللەنمىگەن بولسا بۇ ھەقتە ئەستايىدىل تەدبىر ئېلىنىشى كېرەك.

تەبلىغقە يېقىن توۋىدىن يىراق

مۇھاجىرەتتىكى ئۇيغۇرلار ئارىسىدا يۈزبەرگەن خاتالىقلارنى بىر بولسا دوست تارتىپ يوشۇرۇش، يەنە بىر بولسا ئاقلاپ چۈشەندۈرۈش، ئۇمۇ بولمىغاندا سۈكۈت قىلىپ ئۇنتۇلدۇرۇش ئومۇملاشقىلى تۇرۇپتۇ. ھاياتتا، دەۋادا ۋە مۇئامىلىلەردە ئۆتكۈزۈلگەن خاتالىقتىن ئەلگە ئاشكارا ھېساب بېرىشنىڭ، توۋا قىلىشنىڭ يوقۇلۇپ كېتىۋاتقانلىقى كۆزگە چېلىقىۋاتىدۇ.

كۆزىتىشىمچە سەۋەنلىكلەر سادىر بولغاندا، نۇقسانلىق ئىشلار ئۆتۈلگەندە تۈنجى بولۇپ قىلىنىدىغان ئىش چۈشەندۈرۈش بولىدىكەن. ئەگەر چۈشەندۈرۈش ئاقماي قالسا مەزكۇر مەسىلىنى يوپۇرۇشقا ياردەمچى بولىدىغان گۇۋاھچىلار مەيدانغا چىقىرىلىدىكەن. مەزكۇر مەسىلىگە جامائەت پىكرى بەك كۈچلۈك بولسا بىرلىك سەپ ھاسىل قىلىنىپ، نۇقسانلىق يەرلەر يېپىلىپ، مەسىلە باسۇرۇپ قويۇلىدىكەن. ئۇمۇ ئاقمىسا بېشىنى ئىچىگە تىقىۋېلىش تەدبىرى ئىشقا چۈشىدىكەن.

مۇھاجىرەتتە مۇنازىرە تېمىسى بولغان بىر خاتالىق 2017 ـ يىلى 8 ـ ئىيۇل كۈنى يۈز بەرگەن. بىر قىسىم ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلار قاھىرەدە خىتاي ئوقۇغۇچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ ماسلىششى ۋە ئورۇنلاشتۇرۇشى، خىتاي ئەلچىخانىسىنىڭ تەلىپى بىلەن ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ئەركىن تۇنىياز ئاچقان بىر يىغىنغا ئىشتىراك قىلغان. بۇ دەل خىتاينىڭ تەلىپى بويىچە مىسىر ساقچىلىرى ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلارنى قاھىرە كوچىلىرىدا

قوغلاپ تۇتقۇن قىلغان، ئۆيلەردىن ئاختۇرۇپ ئېلىپ كەتكەن، ساقچىخانىلاردا نەزەربەند قىلغان، بۇ ھەقتىكى خەۋەرلەر خەلقئارا جەمئىيەتتە غۇلغۇلا پەيدا قىلىۋاتقان مەزگىل ئىدى. مەزكۇر پائالىيەتنى خىتاينىڭ مەركىزى تېلېۋىزىيەسى خىتايچە قانىلى، خەلقئارا قانىلى كەڭرى تارقاتقان بولۇپ، بۇ خىتاينىڭ دۇنياغا ئۆزىنى ئاقلاشقا ئۇرۇنغان تەشۋىقات ھەرىكىتى ئىدى. ھەرىكەتتە ئۇيغۇر تالىپلارنىڭ سەھنىدە خاتىرجەم ئولتۇرغان ھالىتى سۈيىئىستېمال قىلىنغانىدى.

شۇندىن بۇيان خىتاينىڭ تەشۋىقات داستىخانىغا گېزەك قىلىنغان ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلار ئىزچىل ئەيىبلەشلەرگە ئۇچراپ كەلدى. بولۇپمۇ ھەر قېتىم مىسىردىن خىتايغا قايتۇرۇلغان ئۇيغۇر تۇتقۇنلار مەسىلىسى، قاھىرەدە يۈز بەرگەن ئۇيغۇر پاجىئەسى تىلغا ئېلىنغان ھامان مەزكۇر ۋەقە تىلغا ئېلىنىدىغان ھالەت شەكىللەندى. بۇ ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىچىدە خىتاي دۆلىتى تەرىپىدىن ئوقۇشقا ئەۋەتىلگەنلەرنىڭ كۆپرەك بولۇشمۇ مەسىلىنى تېخىمۇ مۇرەككەپلەشتۈرۈۋەتكەندى. ھالبۇكى، مەزكۇر ۋەقە يۈز بېرىپ تۆت يىلدىن ئاشقان بولسىمۇ، نەق مەيدانغا بارغان بىرەر ئۇيغۇر تالىپ مىللەت ئالدىدا توۋا قىلىپ كەچۈرۈم سورىمىدى. نەق مەيدانغا شاھىت بولغان بىرەر ئەيىبلەنگۈچى ئۆزىنى ئاشكارىلاپ بولغان ئىشىنىڭ ئەسلىنى ئوتتۇرىغا قويمىدى ياكى شۇ سورۇندا بولغانلىقى سەۋەبلىك ئەيىبلەنگەن بىرەر شەخس جامائەتنى خىتاي ئاچقان يىغىنىنىڭ سىر ـ ئەسرارلىرىدىن خەۋەردار قىلمىدى. ھازىرغىچە بولغان ۋەقە ئاشكارا، ئەمما ئەيىبلىگۈچى ۋە ئەيىبلەنگۈچى خۇپىيانە تۇرۇۋاتىدۇ. ئەيىبلەنگۈچىلەرنىڭ ئەكىبەر مەتنىياز ئىسىملىك بىر كىشى «سايرام ئوغلانى» دېگەن ئىسىمدا توردا يازما يېزىپ ئالقىشلانغانلىقى سەۋەبلىك ئاشكارىلانغان بولسىمۇ، ئۇمۇ توۋا قىلىشنى ئەمەس ئىزاھات بېرىشنى تاللىدى.

2021 ـ يىلى ئىيۇلدا مەزكۇر ۋەقە ھەر يىلقىدەك قايتا تىلغا ئېلىندى. خىتاينىڭ مىسىردىكى تەشۋىقاتىغا شېرىك بولغان كىشىلەر ھەققىدە كەسكىن مۇنازىرە ۋە مۇلاھىزىلەر بولۇپ ئۆتتى. مەن بۇ ئىشنىڭ ئەستىرىنى تەكشۈرۈپ كۆرۈش ئۈچۈن تىرىشتىم. شۇ كۈنكى تەشۋىقات يىغىنىغا قاتناشقان، شۇ ئىشقا شاھىت بولغان ئىككى كىشى بىلەن ئالاقە قىلدىم. ئۇلارنى مىللەتتىن شەرتسىز كەچۈرۈم سوراشقا، بولغان ئىشلارنى يوشۇرماي ئوتتۇرىغا قويۇشقا دەۋەت قىلدىم. بىر قانچە كۈنلۈك تىرىشچانلىق ئۈنۈم بەرمىدى. ئىشتىراكچىلار سۈكۈت قىلىپ ئۆتكۈزۈۋېتىشنى تاللىدى. پاكىتلار ئاشكارا قىلىنسا ئىشلار تېخىمۇ مۇرەككەپلىشىپ كېتەرمىش.

مەزكۇر ۋەقە ھەققىدە ئېنىق بىر چۈشەنچىنىڭ بېرىلمەسلىكى، مەزكۇر خىتاي تەشۋىقاتىغا ۋاستە بولغان ئۇيغۇرلارنىڭ ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى، ئىلاھىي ئىلىملەرنىڭ ئەھلى تالىپلار بولۇشى مۇھاجىرەتتىكى ئۇيغۇر جامائىتىدە تېخىمۇ كۈچلۈك مۇنازىرىلەرنىڭ كېلىپ چىقىشىغا سەۋەب بولدى. مىسىردىكى ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلار پاجىئەسىنىڭ مەتبۇئاتلاردا ئىزچىل تىلغا ئېلىنىپ تۇرۇشى، زىيانكەشلىككە ئۇچرىغانلارنىڭ مۇھاجىرەتتىكى ئازابلىرى، شاھىتلارنىڭ تېخىچە خىتاي ھۆكۈمىتىدىن ئېنىق بىر جاۋابقا ئېرىشەلمەسلىكى مەزكۇر ۋەقەنىڭ ئۇنتۇلمايدىغانلىقىنى بېشارەتلەپ تۇرۇپتۇ. ئەجەبا مەزكۇر ئەھلى ئىلىملەر توۋا قىلىشتىكى ھېكمەتنى بىلمەمدۇ؟

مەنچە ئەزھەردە ئوقۇغان مەزكۇر ئەھلى ئىلىملەر توۋىنىڭ مۇھىملىقىنى بىلىدۇ. «قۇرئان»دا تىلغا ئېلىنغان 114 سۈرىنىڭ ئىچىدە مەخسۇس تەۋبە (توۋا) سۈرىسى بار. قۇرئاندا توۋا قىلىش ھەققىدە 68 ئايەت بار. سۈرىلەردە تەۋبە دېگەن سۆز 88 يەردە تىلغا ئېلىنغان. بۇنىڭ ئىچىدە 35 يەردە ئاللاھ ئالدىدا

ئۆتكۈزگەن گۈناهلار ئۈچۈن توۋا قىلىشقا قارىتىلغان بولسا، قالغان يەردە ئىنسانلار ئالدىدا ئۆتكۈزگەن سەۋەنلىكلەرگە توۋا قىلىشقا قارىتىلغان. ئۇنىڭ ئۈستىگە قۇرئاندا تىلغا ئېلىنغان كۈپۈر سۆزى «يوشۇرۇش» دېگەن مەنىدە بولۇپ، پاكىتلارنىڭ، گۇۋاھلىقلارنىڭ، ھەقىقەتلەرنىڭ جامائەتتىن مەخپىي تۇتۇلۇشى كۈپۈرانە قىلىق سۈپىتىدە ئەيىبلەنگەن. دېمەك، بۇ ئىلاھى دەلىللەشلەردىن مەلۇمكى، كىشىلەرنىڭ ئالدىدا ئۆتكۈزگەن خاتالىق يوشۇرۇلماسلىقى، چوقۇم توۋا قىلىنىشى ۋە شۇ كىشىلەردىن ئۆزرە سورىلىشى كېرەك ئىدى.

ئۇيغۇرلاردا ئىسلامدىن بۇرۇنمۇ كەچۈرۈم سوراش، ئۆزرە سوراشلارنىڭ رولى تەكىتلەنگەن ھېكمەتلەر بولغان. «دىۋانى لۇغەتىت تۈرك»تە مەھمۇت قەشقەرى خاتالىقنى كىرگە، سورالغان ئۆزرىنى سۈغا ئوخشاتقان ماقال ـ تەمسىللەرنى مىسال قىلغان. ئىسلامغا مۇشەررەپ بولغاندىن كېيىنمۇ ئۇيغۇر مەدەنىيىتىدە توۋەننىڭ مۇھىملىقى ئىزچىل تەكىتلىنىپ كەلگەن. ھەر رامىزاندا كىشىلەر بىر ـ بىرىنى ئىپتارغا تەكلىپ قىلىش ئارقىلىق ئۆزئارا ئەپۇ سوراشقان. ئۇيغۇر مەشرەپ سورۇنىمۇ خاتالىقلار ئۈچۈن ئاشكارا ئەپۇ سورايدىغان ۋە ئوچۇق ئەپۇ قىلىنىدىغان سورۇن بولغان. مەشرەپتە قاتناشقۇچىلاردىن خاتالاشقانلارنىڭ بىر ـ بىرىگە چاي تۇتۇپ كەچۈرۈپ سورىشى مەشرەپنىڭ مۇھىم بىر مەزمۇنى بولغان. ئۇيغۇردا رازىلىق سوراش ۋە رازىلىق ئېلىش ئەنئەنىسىمۇ توۋەننىڭ نەقەدەر ئومۇملاشقانلىقىغا ئىسپات. بەندە كەچۈرمىگەننى ئاللاھنىڭمۇ كەچۈرمەيدىغانلىقىغا ئىشىنىدىغان ئۇيغۇرلار ئۆلۈم ئالدىدا گۈناھىغا توۋا قىلىپ باشقىلاردىن رازىلىق سورايدۇ ۋە رازىلىق بېرىدۇ.

مۇھاجىرەتتە سەۋەنلىكلەر ۋە نۇقسانلارنىڭ بولۇشى خەتەرلىك

ئەمەس، بەلكى خاتالقتىن كېيىنكى ئاشكارا تۇۋا قىلىشنىڭ، كەچۈرۈم سوراشنىڭ تۈتىياغا ئايلىنىپ كېتىشى، بولۇپمۇ ئىلىم ئەھلى ۋە ئوقۇمۇشلۇقلارنىڭ تىلىدىن توۋىلىق، پۇشمانلىق، ئۆزرىلىك بايانلارنىڭ ئاشكارىلانماسلىقى خەتەرلىك. بۇگۈن كۆپىنچىسى دېموكراتىك ئەلدە ياشاۋاتقان، سەممىيەت بارلىق قىممەتلەرنىڭ تارازىسى بولۇۋاتقان زاماندا پائالىيەت قىلىۋاتقان كىشىلەر ئارىسىدا ئاشكارا تۇۋا قىلالايدىغان رەھبەرلەرنىڭ، شەخسلەرنىڭ ۋە پائالىيەتچىلەرنىڭ ئازلىقى كىشىنى ئويغا سالىدۇ. توۋىدارلىق، ئەپۇچانلىق، مەغپىرەت تەكىتلەنگەن دىننىڭ پېشۋالىرىنى يېتىشتۈرۈپ چىقىدىغان ئىلىم كانىدىن چىققان كىشىلەردە كۆرۈلۈۋاتقان توۋىنى دوست تۇتماسلىق، ئاشكارىلىقتىن قېچىش، يوشۇرۇشقا مايىل بولۇشتەك قىلمىشنى چۈشىنىش ھەقىقەتەن قىيىن بولۇۋاتىدۇ.

چاتاق چىقىپ چاۋا چىتقا يېيىلغاندا ئۇنى چۈشەندۈرۈش، يوشۇرۇش، يوپۇرۇشنىڭ خەتىرى، خەۋپى ئايدىڭ بولغاچقا بۇ مەسىلىگە نەزەر ئاغدۇرۇش زۆرۈر، ئەلۋەتتە. بولۇپمۇ بۇنداق سەۋەنلىكنىڭ ئاۋامدا ئەمەس سەرخىللار، ئوقۇمىغانلاردا ئەمەس ئوقۇمۇشلۇقلاردا، ئوقۇغان، بىلگەنلەردە بولۇشى، ئۇنىڭ تەدرىجىي ھالدا نورمال ئىشتەك تۈيۈلۈپ قېلىشى مەسىلىنىڭ ھەل قىلىنمىسا بولمايدىغانلىقىنى ئەسكەرتىدۇ. مەيلى ئىلاھىي پىرىنسىپلار نۇقتىسىدىن بولسۇن، مەيلى ئۇيغۇرلۇق ئەنئەنە نۇقتىسىدىن بولسۇن، ياكى دېموكراتىك ئۆلچەملەر نۇقتىسىدىن بولسۇن توۋا قىلىش، كەچۈرۈم سوراش، ئۆزرە تىلەش ئەنئەنىسىنى نۇرلاندۇرۇش، جارى قىلدۇرۇش ۋە جەۋلان قىلدۇرۇش مۇھاجىر بولۇپ ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلار ئۈچۈن مۇھىم مەسىلىلەرنىڭ بىرى، ئەلۋەتتە.